

МІЖНАРОДНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

НАУКОВИЙ ВІСНИК
МІЖНАРОДНОГО
ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Серія:
ФІЛОЛОГІЯ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Випуск 64

Видавничий дім
«Гельветика»
2023

Збірник включено до категорії «Б» Переліку наукових фахових видань України зі спеціальності 035 «Філологія» на підставі Наказу Міністерства освіти і науки України № 1471 від 26.11.2020 р. (додаток 3).

Видання включено до міжнародної наукометричної бази
Index Copernicus International (Республіка Польща)

Серію засновано у 2010 р.

Засновник – Міжнародний гуманітарний університет

Друкується за рішенням Вченої ради Міжнародного гуманітарного університету
протокол 4 від 19.12.2023 р.

Видавнича рада:

С.В. Ківалов, акад. АПН і НАПрН України, д-р юрид. наук, проф. – голова ради; **А.Ф. Крижановський**, член-кореспондент НАПрН України, д-р юрид. наук, проф. – заступник голови ради; **М.П. Коваленко**, д-р фіз.-мат. наук, проф.; **С.А. Андронаті**, акад. НАН України; **О.М. Головченко**, д-р екон. наук, проф.; **М.З. Згуровський**, акад. НАН України, д-р техн. наук, проф.; **В.А. Кухаренко**, д-р філол. наук, проф.; **Г.П. Пекліна**, д. мед. наук, проф.; **О.В. Токарєв**, Засл. діяч мистецтв України.

Головні редактори серії: доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри іноземних мов професійного спілкування **В.Я. Мізецька**, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри прикладної лінгвістики **М.В. Мамич**.

Редакційна колегія серії «Філологія»:

С.В. Голик, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри англійської філології, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»; **І.І. Дмитрів**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури та теорії літератури, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка; **М.І. Зубов**, доктор філологічних наук, професор кафедри германських та східних мов, Міжнародний гуманітарний університет; **А.А. Кісельова**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри прикладної лінгвістики, Національний університет «Одеська юридична академія»; **А.П. Ладиненко**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов № 2, Національний університет «Одеська юридична академія»; **Г.В. Савчук**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри перекладу та мовознавства, Міжнародний гуманітарний університет; **Ю.О. Томчаковська**, кандидат філологічних наук, доцент, в.о. зав. кафедри іноземних мов № 2, Національний університет «Одеська юридична академія»; **О.В. Шевченко-Бігенська**, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов № 1, Національний університет «Одеська юридична академія»; **О.К. Гадамський**, доктор філологічних наук, доктор габлітований гуманітарних наук в області мовознавства (Варшавський університет), професор, завідувач кафедри білоруських та українських досліджень, Інститут славістики, Опольський університет (Ополе, Польща).

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

Повне або часткове передрукування матеріалів, виданих у збірнику
«Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету»,
допускається лише з письмового дозволу редакції.

При передрукуванні матеріалів посилання на
«Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету» обов'язкове.

Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 16819-5491Р від 10.06.2010

Адреса редакції:

Міжнародний гуманітарний університет, офіс 502,
вул. Фонтанська дорога, 33, м. Одеса, 65009, Україна,
тел. (+38) 099-547-85-90, www.vestnik-philology.mgu.od.ua

© Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету.

Серія: «Філологія», 2023

© Міжнародний гуманітарний університет, 2023

МОВОЗНАВСТВО

*Ажогіна Н. В.,
асистент кафедри іноземних мов хіміко-фізичних факультетів
Навчально-наукового інституту філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

АНГЛОМОВНИЙ МЕДІАКУЛЬТУРНИЙ ДИСКУРС: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПОНЯТТЯ У СВІТЛІ МЕДІАЛІНГВІСТИКИ

Анотація. У сучасних умовах розвитку культури та її важливого сегменту – медіакультури, має значення відповідність термінів, понять і категорій, які були сформовані в річищі медіакультури у ХХ столітті, реаліям розвитку культури та її філіям, зокрема, медіакультури. В цьому аспекті важливе значення має англomовний культурологічний дискурс, на просторі якого розгортається її трактування. Його було започатковано на теренах західної науки, яка відображала характеристики розвитку медіакультури в світлі поступу маскультури та маскомунікації. Також вона набула інтенсивного розвитку внаслідок потужного впливу технік і технологій, що визначали поступ як традиційних медіа, так і «нових». У сьогоднішній цій картині значно трансформувалася; на зміни в річищі медіакультури мають великий вплив сучасні мультимедійні засоби. Із цього приводу вимагає уточнення термінологічний понятійний тезаурус, який був сформований у цій сфері. **Метою дослідження** є уточнення концептуальних понять і категорій відповідно до трансформацій у сучасному англomовному культурологічному вокабулярі. **Методологічна база дослідження** заснована на низці принципів загальнонаукового характеру: принципі об'єктивності, принципі історико-логічному та принципі системності, комплексності та всебічності. Також у ході дослідження були застосовані методи і підходи, які є характерними для сучасної культурології і філософії (герменевтика, структуралізм та пост структуралізм), естетики, медійної сфери тощо. У ряду основних методів зазначимо: історико-культурний, історико-порівняльний, структурно-функціональний, діахронії та синхронії. **Результати дослідження** викладені у наступних положеннях: 1) медіакультура є особливою сферою культури суспільства; 2) сучасна медіакультура активно упроваджує новації, які є характерними для новітньої цифрової інфодоби; 3) сучасні трансформації в сфері лінгвокультури потребують уточнень понятійно-категоріального апарату, який певним чином методологічно забезпечує сучасну медіасферу в цілому, і медіакультуру, зокрема.

Ключові слова: медіакультура, мультимедіа, традиційні медіа, «нові медіа», англomовний культурологічний дискурс.

Постановка проблеми. Англomовний дискурс у просторі медіакультури та медіакommунікацій було започатковано у ХХ столітті у зв'язку із розвитком медійної сфери у час розвитку суспільства масової культури, масового споживання і масової комунікації. У ньому набула методологічного значення медіалінгвістика. В якості фундаментального аспекту цієї науки (сучасного підходу до вивчення мови медіа), виокремлюється феномен медіатексту. У свою чергу, він презентується у сфері медіа, представленої друкованими, аудіовізуальними,

цифровими та мережевими медіа. Медіакультура сполучає цей феномен із медіазасобами, забезпечуючи таким чином процес функціонування медіакультурної комунікації як вираз мовленнєвої культури, зокрема. Основним призначенням (в аспекті медіатизації інфопростору) медіакультури є естетизація та етизація медіакультурного мовленнєвого простору, що в ньому поширюються як естетичні та етичні цінності, так і цінності, що їх розробляє та транслює медійна сфера. Ми розглядаємо їх на рівні загальнолюдської культури, також, регіональних і локальних культур. У цьому сенсі важливо уявляти, що вони транслюються в суспільному інфокультурному просторі через традиційні ЗМІ, у тому числі, на платформі друкованих, телевізійних новин, а також соціальних мереж, цифрових медіа на кшталт дописів в блогах, SMS-повідомлень тощо [1; 2]. Відмітимо важливу деталь – на перебіг цих процесів активно впливають транснаціональна та транслокальна комунікація, що виражає взаємозв'язок між культурою окремої країни та використанням мови [1; 3]. Далі ми розглянемо, яким чином дослідження в медіасфері та у галузі медіакультури (у річищі англomовного лінгвістичного дискурсу) здійснюються в англomовних країнах: у США, Великобританії, Канаді та Австралії. Особливе значення у цьому аспекті має застосування термінів і понять, що вони відображають сучасний розвиток медіакультури та медіалінгвістики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У цілому, медіа-студії є цариною досліджень, у якій вивчаються зміст, історія та вплив на суспільство та конкретний соціум, медіа [4]. Наведемо приклади розробок значних дослідників у цій сфері на Заході. Так, Френк Вебстер (1950–) є британським соціологом; його дослідження зосереджені на вивченні інформаційно-комунікаційних тенденцій; із точки зору їхнього дослідження ним був розроблений концептуальний аналіз «нових» медіа. У своїй книзі «Розуміння медіа, продовження людини» медіатеоретик Маршалл Маклюен (1911–1980), канадський філософ, філолог, дослідник впливу медіазасобів комунікації на соціум, увів у мовленнєвий дискурс термін «медіа». На його переконання, телебачення, радіо, газети та інші ЗМІ чинять величезний і непередбачуваний вплив на розвиток суспільства самим фактом свого існування [5]. Гарольд Адамс Інніс (1894–1952) був професором політичної економії в Університеті Торонто, автором фундаментальних праць, зокрема, із теорії медіа та комунікації; ним досліджувалась роль медіа у формуванні культури, у розвитку цивілізації [6]. Стюарт Холл (1932–2014; відомий соціолог, видатний розробник британських культурних досліджень) зробив значний внесок у сферу медіадосліджень. Основна точка зору С. Холла полягала в тому, що мейнстрімні

медіа слугують засобом переконання впливових соціальних груп [7]. Теорія використання та задоволення авторства Еліху Каца (1926–2021), американсько-ізраїльського соціолога та комунікативіста, досліджує причини того, чому люди обирають медіа. У більшості штатів Австралії медіа вивчають як широкий предмет [8]. Медіадослідження в Австралії були започатковані як галузь навчання в університетах у 1960-х роках. Канадські науковці активно розроблюють цю галузь, це: Браян Масумі (1956–; філософ і соціальний теоретик, професор кафедри комунікацій Монреальського університету), Кім Савчук (культурологія, фемінізм), Керрі Реншлер (феміністична теорія) та Франсуа Курен (організаційна комунікація). У Великобританії медіадослідження розгорнулися у 1960-х роках із академічного вивчення англійської мови та літературної критики. У 1966 році в Лестерському університеті було засновано Центр досліджень масової комунікації; у 1970-х і 1980-х роках у ЗВО були започатковані програми вивчення медіа [9]. Джеймсу Хеллорану приписують значний вплив на розвиток медіакомунікаційних досліджень [10, с. 89]. Професор Халлоран був британським дослідником комунікацій, відомим фахівцем із медіадосліджень у Великобританії, заснував Міжнародну асоціацію досліджень медіа та комунікації. «Масова комунікація», «комунікаційні дослідження», або «комунікація», є поняттями, які використовуються набагато частіше, ніж «медіадослідження», зокрема, академічними кафедрами у США. Їхній фокус включає вивчення ЗМІ [11]. У 1999 році під керівництвом Генрі Дженкінса (1958–), американського медіазнавця, професора комунікації та кінематографічного мистецтва, була започаткована програма порівняльних медіадосліджень у МТІ. Після злиття у 2012 році з програмою письменницьких та гуманітарних досліджень у цих студіях взяли участь: лавреат Пулітцерівської премії Джунот Діаз, письменник-фантаст Джо Халдеман, дослідник ігор Т. Л. Тейлор та медіадослідники: Вільям Уріккіо (співзасновник CMS), Едвард Скіаппа та Хізер Гендершот [12]. «Культура участі» є важливою проблемою наукового доробку Г. Дженкінса; вона спрямована на розробку теорії медіа та практичних принципів, згідно з якими користувачі медіа розуміються як активні та творчі учасники культурного комунікаційного процесу [13]. Термін «культура участі» найчастіше застосовується в аспекті виробництва друкованих ЗМІ. Зростаючий доступ до Інтернету став невід'ємною платформою поширення партисипативної культури; він активно сприяє людям працювати спільно, генерувати і поширювати новини, ідеї та творчі роботи тощо. Завдяки таким вебсервісам, як eBay, Blogger, Wikipedia, Photobucket, Facebook і YouTube, культура стала більш партисипативною [14]. Розробки Г. Дженкінса у галузі медіадосліджень спрямовані також на вивчення естетичної та стратегічної парадигми – трансмедіа. Їхньою вживаною формою є трансмедійний сторітелінг (трансмедійний наратив або мультиплатформний сторітелінг); він презентує техніку розповіді історії або глядацького досвіду на різних платформах, у різних форматах тощо, на основі цифрових технологій. Ефективна стратегія трансмедійного сторітелінгу активно взаємодіє з попкультурою. Трансмедійний сторітелінг присутній у коміксах, фільмах, друкованих ЗМІ, на радіо, а у сьогоденні – у соціальних мережах. З розвитком технологій соціальні медіа стали основним засобом швидкого інфоохоплення великих груп споживачів [15]. Мінді МакАдамс є професоркою Університету Флориди; викладає цифрову журналістику та соціальні

медіа. У Каліфорнійському університеті (Ірвайн, США) працював Марк Постер (1941–2012), почесний професор історії кіно та медіадосліджень, один із найвидатніших теоретиків медіакультури в США. Університет Каліфорнії має три інституційні структури медіадосліджень, які проводяться на кафедрі кіно та медіа; тут працюють відомі теоретикіні – культурологіні: Мері Енн Доан і Лінда Вільямс.

Серед вітчизняних розробок виділимо роботу авторства Д. Сучкова [16]. А. Тернова і М. Ливада [17] зазначили, що у період надзвичайних ситуацій (пандемія Covid-19, повномасштабне вторгнення РФ) новинний контент є вкрай важливим для користувачів; що донесення інформації стало викликом для телемовників; що у сьогоденні актуально постало питання удосконалення форм, змісту та якості інформаційних послуг із метою задоволення потреб глядацької аудиторії [17, с. 61]. Інна Зеленко у статті [18] зазначила, що онлайн-медіа є одним із видів медіа; йому притаманні риси: регулярність поширення інформації; різноманітні форми прояву інформації; поширення інформації через мережу Інтернет; наявність власного вебсайту [18, с. 107]. О. Семенюк [19] зазначив, що війна в Україні докорінно змінила акценти і тематичні вектори українських мас-медіа [19, с. 259]. Оксана Черниш у статті [20] зазначила, що завдяки технологічним, суспільним та особистісним аспектам, ЗМІ виводить взаємодію мови та перцепції на новий рівень репрезентації реальної дійсності [20, с. 402].

Особливим джерелознавчим комплексом, у змісті якого розкриваються знання та інформація із медіакультури, є англійська література. У культурологічних дослідженнях медіа культура позначає сучасне західне капіталістичне суспільство, яке розвивалося у ХХ столітті внаслідок впливу ЗМІ [21; 22; 23]. Іншим альтернативним терміном для медіакультури є «іміджева культура» [21; 22; 23]. Андре Янссон є директором Центру геомедійних досліджень; його дослідження зосереджені на питанні використання медіа тощо. Елізабет Томан (1943–2016) заснувала Центр медіаграмотності (1989 р.). Визначною у розвитку концепції медіакультури була робота Т. Адорно [24]. Теодор Візенгрунд Адорно (1903–1969) був німецьким філософом, який працював в галузі соціології. Спеціалізуючись на теорії різних видів мистецтв, Теодор Адорно вивчав негативний вплив масової культури на особистість. На думку Т. Адорно, первісний сенс терміна «мас-медіа» полягає в тому, що маси є особливим суб'єктом, на задоволення потреб якого вони спрямовані. Поняття «індустрія культури» Т. Адорно, разом із його колегою Максом Горкгаймером, застосовували для позначення нової якості культурних форм, що вони її набули у ході розвитку індустрії розваг і масового споживання культурпродукції. За твердженням цих авторів, найважливішу роль в створенні, виробництві та розповсюдженні продуктів культури, відіграють ЗМК. В есе «Криза культури» (1961 р.) Ганна Арндт (1906–1975) висловила припущення – медіа, керовані ринком, призведуть до того, що культура буде замінена командами розваг [25]. Сьюзан Зонтаг (1933–2004) стверджувала, що в суспільній культурі найбільш «...зрозумілі, переконливі цінності [все більше] черпаються з індустрії розваг...» [26, с. 56]. Відповідно до Liv Hausken, професорки та керівниці дослідницького напряму кафедри «Медіаестетика», чії наукові інтереси зосереджені в міждисциплінарній сфері медіаестетики, у площині дослідження зв'язків між техно-

логіями, естетикою (сприйняттям) та медіацією (Університет Осло, кафедра медіа та комунікації), протягом XX століття відбувся складний взаємобмін між естетичними практиками та медіатехнологіями. На переконання дослідниці, фотографія, кіно, телебачення та відео все частіше з'являються в навчальних програмах мистецьких шкіл; внаслідок появи цифрових медіатехнологій (у 1980–1990-х роках), змінилися засоби виробництва, зберігання та розповсюдження мас-медіа [27, с. 30]. Liv Hausken наполягає на тому, що медіаестетика виникла як міждисциплінарна галузь досліджень – між медіадослідженнями та естетичними дисциплінами; у свою чергу, вона зросла із спроб теоретичного осмислення зв'язків між естетикою, технологіями та медіа. У її просторі є визначними методологічні підходи: медіафілософія (Фрідріх Кітлер), теорія медіуму (Джошуа Мейровіц), медіалогія (Режис Дебре), «критичні» медіа (Вальтер Беньямін). У свою чергу, ця галузь перебуває у сфері впливу сучасних естетичних, технологічних та медійних теорій: теорія «нових медіа» (Марк Гансен), «візуальних медіа» (він же) та «візуальної культури» (В. Д. Т. Мітчелл). Особливого значення Liv Hausken надала розумінню лінгвістичного повороту; у гуманітарних науках XX століття він розуміється як феномен культури, символічно опосередкований знаками, правилами і нормами [28, с. 57]. На переконання Лив Хаускен, дискурс масової комунікації посідає важливе місце в медіадослідженнях, особливо в США, Великій Британії та Скандинавії [27, с. 36; 29, с. 187–188]. Також Л. Хаускен зазначила – із розвитком французького структуралізму 1960-х років, у подальшому русі постструктуралізму в 1970-х роках, можливо говорити про текстову парадигму, що її можливо застосувати, у тому числі, в сфері медіа [27, с. 36; 29, с. 187–188]. Відповідно до Л. Д. Алтейда та Р. П. Сноу, культура медіа потужно впливає на суспільні інститути на кшталт політики, релігії та спорту; у наш час вони діють відповідно до медіалогіки [30]. Девід Л. Алтейде (1945–) є американським соціологом, який багато років викладав в Університеті Аризони. Сучасна медіакультура звертається також і до сфери фемінізму. У свою чергу, феміністична теорія комунікації розгалужується на багато інших концепцій, які вивчають форми впливу медіа на жінок, ролі жінок у медіасередовищі [22]. Дослідниця МакРоббі використовує підхід «структурного фемінізму» із метою аналізу «ідеологію фемінності в журналах та інших медіа, яка визначається через коди романтики, особистого/домашнього життя, моди/краси, поп-музики та нових сексуальностей» [31, с. 48]. Анжела МакРоббі Ф. В. А. (1951–) є британською культурною теоретикинею, чії роботи поєднують дослідження популярної культури, сучасних медіапрактик та фемінізму; вона є професоркою комунікацій у Голдсмітському коледжі Лондонського університету.

Ці дослідження мають місце і на вітчизняних теренах. Цікавий матеріал надала Інна Гурова [33]. На думку дослідниці, розвиток інформаційних технологій та з'явлення нових медіа (інтернет-ЗМІ, онлайн-газети, журнали, сайти інформаційних агентств, сайти новин, інтернет-телебачення, інтернет-радіо) тощо, кардинально змінили способи культурного виробництва [33, с. 168]. Авторка статті коментує застосування терміна «культура співучасті» у сфері медіа, що він виник в епоху поширення Інтернету, особливо у час упровадження технологій Web.2 [34]. Марина Лисинюк [35] зазначила, що на взаємовпливі медіа-

культури й інформаційного суспільства наголошує, зокрема, Л. Ороховська (2015). Дослідниця поетапно схарактеризувала процес розвитку медіакультури у суспільстві; зауважила, що медіакультура є широким поняттям, яке охоплює друковані, аудійні, візуальні, аудіовізуальні інформаційно-комунікативні засоби разом із сучасними текстами [35, с. 40]. На нашу думку, цей сюжет має продовження на теренах синтезу методології медіакультури та медіалінгвістики. Особливо нас цікавлять зміни, які сталися на платформі англomовного дискурсу із приводу сучасних напрямів розвитку медіакультури та її лінгвокультурного забезпечення.

Метою дослідження є трактування в англomовному медіа культурному дискурсі термінів та понять, які відображають реалії сучасної інфокультурної доби, особливо, медіакультури та медіалінгвістики.

Виклад основного матеріалу. На середину 1970-х років сфера медіа розроблювалася на теренах Заходу в річницю медіадосліджень, до яких також відносилися розробки із медіакультури. У цей час в західній літературі запанувало визначення «медіа»: "...Media. ...2. The media... the means of communication, as radio and television, newspapers, magazines..." [36, с. 890]. Це поняття певним чином узгоджувалося із поняттям «mass media», що воно оптимально співвідносило медійну сферою із суспільством масового споживання, масової культури, масової комунікації тощо. Особливо важливим у цьому аспекті є визначення фігури основного споживача такої продукції і учасника такої комунікації, сформоване, в свою чергу, провідними західними філософами, культурологами лінгвістами та соціологами: "...Mass man, a hypothetical common man,.. one held to be typical of a mass society, to be characterized by the absence of unique values or distinct personality traits,.. to be readily manipulated by the techniques developed by mass media..." [36, с. 882].

У такому фокусі продукція і комунікація у сфері медіа характеризується кількісними і якісними ознаками соціокультурного маспродукту, а загальносуспільна культура співвідноситься із масовою культурою. Цей синтезований феномен знайшов своє лінгвістичне відображення, у першу чергу, на теренах лінгвомовного соціокультурного дискурсу, який був запліднений результатами теорій у галузі лінгвокультурної філології, що мала особливе поширення у західному науковому і науково-популярному світі. Підгалузь соціокультурної лінгвістики, – медіалінгвістика, вивчає процес використання мови в ЗМІ та ЗМК. Її основним концептом є «медіатекст», який має масове поширення на теренах медіа.

Медіатексти містять у своєму складі: А. друковані тексти (газети та журнали, реклама на флаєрах / друкована реклама, реклама на білбордах, реклама в інших текстах, додатки до газет вихідного дня / журналів, журнали); Б. аудіо-, відеотексти (кінопродукція, телебачення, реклама, радіо); В. тексти в електронних медіа (соціальні мережі, газета / поточні події, сайти, електронна пошта / спілкування, вебсеріали, інтернет-реклама). Ми відзначаємо: ці медіатексти відтворюють форми і зміст медіакультури, її різновидів, на кшталт візуальної культури, екранної культури тощо. Вони одночасно виконують дві функції: розповсюдження актуальної аудіовізуальної інформації соціокультурного змісту і форм, на споживацько-глядацькому просторі. Стосовно комунікативної функції зазначимо: медіатексти базовані на мові, що вона має певні особливості в медіакультурі.

Мова медіа викликає медіаефект у просторі аудиторії споживачів медіапродукції у вигляді висловлення думок, вираження ставлення людей чи аудиторій, до медійної інформації. Ба більше, вона спричиняє ефект мімесису. Це виражається у тому, що люди, які знаходяться в потоці лінгвокультурного медійного дискурсу, самі починають продукувати певні форми лексики, що відтворює і поширює найбільш вживані зразки медійної соціокультурної вербальної інформації. Медіамова є способом, через який значення медіатексту передається аудиторії. Один із засобів, який застосовується у медіамовленні, є передача значення за допомогою знаків і символів. Вони мають полісемічний характер, є відкритими для багатьох інтерпретацій. Наприклад, у сфері кіно і телебачення (як важливих аудіовізуальних агентів-комунікантів) мова медіа включає в себе те, яким чином значення передається через зображення, через слова чи діалоги.

Медіамовлення послуговується фундаментальними принципами семіотичного аналізу, включаючи конотацію та денотацію. На їхній основі продукуються медіалінгвістичні терміни та техніки: код, прив'язка, знак, ікона, символ. Медіамовлення реалізує лінійні моделі комунікації: відправник, повідомлення, одержувач. Спрямований вибір (відбір, комбінування та виключення) елементів медіаформи впливає на зміст медіапродуктів; вони створюють наративи, відображають аспекти реальності, конструюють точки зору та репрезентують світ речей та ідей у спосіб, який максимально точно передає повідомлення та транслює цінності. Сучасний розвиток технологій впливає на медійний контент і на мову медіа через сили, що рухають технологічні зміни, вплив нових технологій на форму, зміст і значення медіапродукції. Коди та конвенції мови медіа розвиваються та утверджуються як «стилі» або жанри (які є спільними для різних медіапродуктів), змінюються із плином часу. Різновидами кодів медіамовлення є: А. аудіо: дієгетичний та недієгетичний звук, діалог, Б. вербальні коди (медіамовлення, вибір слів, формальність, складність). Важливою ознакою сучасної медіаформи є інтертекстуальність. Це є процес формування значення тексту за допомогою іншого тексту, або через навмисні композиційні стратегії: цитата, алюзія, калька, плагіат, переклад, пастиш чи пародія [37, с. 18; 38], або через взаємозв'язки між подібними чи спорідненими творами, які сприймаються аудиторією чи читачем тексту [39]. Також у сучасних медіатекстах, і, в цілому, у медіамовленні, активно застосовується трансмедійний сторітелінг. Це поняття увів вищезгаданий Генрі Дженкінс, автор фундаментальної книги «Культура конвергенції». Трансмедійний сторітелінг є вираженням наративної структури, яка проривається крізь мову (семіотику) та медіа (наратологію). Ефективна стратегія трансмедійного сторітелінгу включає також взаємодію із популярною культурою. У соціальних мережах історія розповідається по-різному, залежно від того, яку соціальну платформу використовує людина (Twitter, Facebook, Instagram).

Ці медіапроцеси певним чином тлумачаться медіалінгвістикою, яка прагне пояснити феномен функціонування медіаформи в ЗМІ та ЗМК, враховуючи її складну структуру та мінливі властивості на тлі загальних тенденцій розвитку мови та мовленнєвої культури [40]. Медіалінгвістика включає у свій арсенал продукцію і комунікацію ЗМІ в якості джерела як історико-культурних, так і сучасних даних для медіакультурних студій [41]. Це має вирішальне значення для вивчення

регіональних мовних та діалектних моделей ЗМІ, що містять у своєму структурно-функціональному складі адаптовані мовленнєві характеристики (номінативи) суспільства та культури [42; 43]. Поява цифрових комунікаційних технологій з середини 1990-х років розмила межі між індивідуальною та масовою комунікацією [1]. У XXI столітті медіалінгвісти досліджують розрізнення між комп'ютерно-опосередкованою комунікацією та традиційними формами медіакомунікації [44].

На переконання Еліни Куш і Вадима Волкова [44] дослідження у галузі медійного дискурсу здійснюються в межах парадигми дискурс-аналізу, який містить в своїй лакуні різні типи дискурсів, включаючи лінгвокультурний. На думку Оксани Черниш [20, с. 402], у мас-медійному дискурсі використовуються тексти, які створені журналістами та/або поширюються за допомогою преси, радіо, телебачення, Інтернету. На нашу думку, вербальні і невербальні медіатексти слугують формою та змістом медіакультури, яка використовує їх із метою культивування у суспільній та індивідуальній свідомості, упродовження цінностей – від загальносуспільних до регіональних та локальних. У свою чергу, ці тексти мають певні характерні ознаки: масовість (вона стосується як вербалізації соціокультурної інформації, так і процесу сприйняття медіапродукту); інтегративність або полікодовість; відкритість тематичного наповнення; інтертекстуальність; гіпертекстуальність (вона стосується електронних медіатекстів); зв'язність як системна домінанта медіаконтенту; когерентність як смислова домінанта медіатексту; когезія (цілісна та локальна зв'язність тексту); регулярна відтворюваність; стабільний, передбачуваний вибір мовних засобів.

Висновки. Розроблений аналіз зарубіжних і вітчизняних джерел дав змогу з'ясувати логічні та структурно-функціональні зв'язки, які історично склалися в медіасфері, які досліджуються у наш час в лоні медіалінгвістики та медіакультури. Їхній генеральний перетин фіксується у площині застосування і презентації особливої мови медіакультури, породженої притаманними їй як традиційними медіазасобами, так і «новими». Лінгвістичною платформою цієї мови є мова медіа, яка мала поширений розвиток у медіакомунікаційній сфері у зв'язку із розвитком сучасної цивілізації, яка презентує суспільство масового споживання, масової комунікації та масової культури. Західні розробки у сфері media studies, в основному є англійськими, що пов'язано із їхнім розвитком на просторах Транс-Атлантики. Саме у цьому просторі виникли специфічні терміни і поняття, які характеризують бурхливий розвиток медіакультури, заснованої, в тому числі, на її вокабулярі, починаючи із поняття «media». У свою чергу, сучасна медіасфера продукує сучасні зразки медіатекстів, які поширюються як у традиційних форматах, так і у річищі сучасних цифрових медійних засобів. Також дослідники відмічають показовий феномен сучасності: у тезаурусі сучасних споживачів медіапродукції все більше місця займають поняття, які потужно транслює сучасна медіалінгвістика: медіа, комунікація, інтертекстуальність, інтермедіальність, медіатекст та інші. Уважаємо, що цей процес потребує глибокого осмислення, особливо у добу інформаційної глобалізації, засилля новітніх засобів, які успішно продукуються і презентуються сучасною медіакультурою. Для України важливість розвитку цих підходів полягає у збереженні важливих надбань у медійній сфері останніх десятиліть, у подальшому поступі української медіасфери на рівні кращих досягнень, у першу

чергу, в англomовному світі, у підтримці розвитку вітчизняної філології та лінгвістики в складних геополітичних і гуманітарних умовах, у подоланні всіх наслідків впливу російськомовної культури та гуманітарної комунікації, особливо, у час інформаційної війни та світоглядно-ціннісного протистояння.

Література:

- Luginbühl, Martin. "Media Linguistics: On Mediality and Culturality". *Living Linguistics*. 2015. № 1. С. 9–26. doi:10.5167/uzh-118869
- Cutler, Cecelia; Royneland, Unn. «Multilingualism in the Digital Sphere». *Multilingual Youth Practices in Computer Mediated Communication*. 2018. С. 3–26. doi:10.1017/9781316135570.002
- Hauser, Stefan; Luginbühl, Martin, eds. *Contrastive Media Analysis: Approaches to linguistic and cultural aspects of mass media communication*. John Benjamins Publishing. 2012.
- Webster, Frank. *Theories of the Information Society*. London : Routledge. 1995.
- McLuhan M. *Understanding Media: The Extensions of Man*. N.Y. : McGraw Hill. 1964 c.
- Babe, Robert E. «The Communication Thought of Harold Adams Innis.» In: *Canadian Communication Thought: Ten Foundational Writers*. Toronto : University of Toronto Press. 2000. С. 51–88.
- Griffin, Emory A; Ledbetter, Andrew; Sparks, Glenn Grayson. *A First Look at Communication Theory*. New York, NY : McGraw-Hill Education. 2023.
- "Connected to the world: A plan to internationalise Victorian schooling". Melbourne : Department of Education and Training. May 2015.
- Crisell, Andrew. *An Introductory History of British Broadcasting*. London : Routledge. 2002.
- Mosco, Vincent. *The Political Economy of Communication*. London : Sage Publications. 9 September 2011.
- Taylor, T. L. *Watch me play: Twitch and the rise of game live streaming*. 2018. doi:10.23943/9780691184975
- «About Comparative Media Studies». MIT Graduate Program in Comparative Media Studies. Retrieved 2020-11-10.
- "Understanding the Participatory Culture of the Web". An Interview with Henry Jenkins. *The Signal*. 24 July 2014.
- Jenkins, Henry, Puroshotma, Ravi, Clinton, Katherine, Weigel, Margaret, & Robison, Alice J. *Confronting the Challenges of Participatory Culture: Media Education for the 21st Century*. 2005. Available at <http://www.newmedialiteracies.org/wp-content/uploads/pdfs/NMLWhitePaper.pdf>
- McAdams, Mindy. *Transmedia Storytelling*. Conference paper: World Journalism Education Congress. Auckland. New Zealand. 2016.
- Сучков Д. Г. Трансформація аудіовізуальної культури в епоху соціальних медіа : дисертація ... доктора філософії. К., 2024. 200 с.
- Тернова А. І., Ливада М. І. Трансформація телевізійного виробництва під час надзвичайних ситуацій в Україні: результати опитування. *Держава та регіони. Серія: Соціальні комунікації*. 2023 р. № 4 (56). С. 157–163.
- Зеленко І. П. Особливості он-лайн медіа. *Наукові записки. Серія: право*. Вип.14. 2023. С. 104–108.
- Семенюк О. А. Мас-медіа воєнного часу: проблеми лінгвістичного інструментарію. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика. Топіка та історія журналістики*. Том 33 (72). № 5. Ч. 2. 2022. С. 259–264.
- Черниш О. А. Принципи організації та структура мас-медійного дискурсу як процесу і результату діяльності мовної особистості у соціокультурному просторі. *Наукові записки. Серія «Філологічна»*. 2013. Вип. 35. С. 402–405.
- Jansson, André. *The Mediatization of Consumption*. *Journal of Consumer Culture*. March 2002. Vol. 2.(1). P. 5–31.
- Thoman, Elizabeth. *Rise of the Image Culture*. In: *Media & Values*. Issue # 57. 1992.
- Thomas, P. L. *Ignoring Poverty*. In: *The U.S. the Corporate Takeover of Public Education*. 2012.
- Tarde, G. *On Communication and Social Influence: Selected Papers*. University of Chicago Press. 1969.
- Bignell, Jonathan. *Postmodern Media Culture*. 2007.
- «Dumbing down». *Nomuzak.co.uk*. Archived from the original on October 29, 2010.
- Liv Hausken. *Thinking media aesthetics: media studies, film studies and the arts*. Peter Lang. 2013. 267 p.
- Daniele Garritano. *Learning from Empathy: Violence and Vulnerability*. In: *Susan Sontag's Photographic Researches. Proceedings of the 1st International Conference of the Journal Scuola Democratica "Education and post-democracy"*. 2019.
- Paul Ricoeur. *Time and narrative*. Vol.1. University of Chicago Press, September, 15, 1990. 281 p.
- Altheide, D. L., & Snow, R. P. *Media Logic*. Beverly Hills, CA: Sage. 1979.
- Geoffrey Winthrop-Young. *Critical terms for media studies*. / Edited by W. J. T. Mitchell and Mark B. N. Hansen. 2010. С. 186–198.
- Laughey, Dan. *Key themes in media theory*. Open University Press. 2010.
- Гурова, І. В. Культурні співучасті у нових медіа як феномен сучасного культуротворення. *Культурологічний альманах*. 2023. № 1. С. 167–173. Режим доступу: <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2023.1.22>
- Henry Jenkins, Mizuko Ito, Danah Boyd. *Participatory Culture in a Networked Era: A Conversation on Youth, Learning, Commerce, and Politics*. John Wiley & Sons. November 16, 2015. 160 p.
- Лисинюк М. В. Медіакультура: сутнісні особливості і функції. *Питання культурології*. 2020. № 36. С. 38–48. Режим доступу: <https://doi.org/10.31866/2410-1311.36.2020.221042>
- The Random House Dictionare of the English Language / Jess Stein, editor in Chief; Laurence Urdang, Managing editor. Random house. New York. 1973. 2058 p.
- Gerard Genette. *Paratexts: Thresholds of Interpretation*. Cambridge University Press. March 13, 1997. 427 p.
- Udo J. Hebel. *Intertextuality, Allusion and Quotation: An International Bibliography of Critica Studies*. 1989.
- "Definition of Intertextuality", "Dictionary.com", Retrieved on 15 March 2018.
- Hult, Francis M. "Swedish television as a mechanism for language planning and policy". *Language Problems and Language Planning*. 24 June 2010. № 34(2). С. 158–181. doi:10.1075/lplp.34.2.04hul
- Bell, Allan. "Language and the Media». *Annual Review of Applied Linguistics*. March 1995. № 15. С. 23–41. doi:10.1017/S0267190500002592
- Oroujlou, Nasser. «The Importance of Media in Foreign Language Learning». *Procedia – Social and Behavioral Sciences*. 2012. № 51. С. 24–28. doi:10.1016/j.sbspro.2012.08.113.
- Stepaniuk, Krzysztof; Jarosz, Katarzyna. "Persuasive linguistic tricks in social media marketing communication – The memetic approach". *PLOS ONE*. 1 July 2021. № 16(7). doi: 10.1371/journal.pone.0253983
- Rowe, Charley; Wyss, Eva Lia, eds. *Language and New Media: Linguistic, Cultural, and Technological Evolutions*. Hampton Press. 2009. Pp. 13–32.
- Куш Е., Волков В. Англomовний медіа дискурс як контент функціонування фразеологізмів. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. 2018. Вип.165. С. 360–363.

Azhogina N. English-language media and cultural discourse: conceptual notions in the light of media linguistics

Summary. In today's conditions of development of culture and its important segment – media culture, it is important to ensure that the terms, concepts and categories that were formed in the context of media culture in the twentieth century are in line with the realities of cultural development and its branches, including media culture. In this regard, the English-language cultural studies discourse is of great importance, and its interpretation is unfolding in its space. It was initiated in Western science, which reflected the characteristics of the development of media culture in the light of the progress of mass culture and mass communication. It also gained intensive development as a result of the powerful influence of techniques and technologies that determined the progress of both traditional and “new” media. Today, this picture has been significantly transformed; the changes in the course of media culture are greatly influenced by modern multimedia. In this regard, the terminological and conceptual thesaurus that has been formed in this area needs to be clarified. The aim of the study is to clarify the conceptual notions

and categories in accordance with the transformations in the modern English-language cultural vocabulary. The methodological basis of the study is based on a number of general scientific principles: the principle of objectivity, the principle of historical and logical, and the principle of systematicity, complexity and comprehensiveness. The study also used methods and approaches typical of modern cultural studies and philosophy (hermeneutics, structuralism and post-structuralism), aesthetics, media, etc. Among the main methods, we would like to mention the following: historical and cultural, historical and comparative, structural and functional, diachronic and synchronic. The results of the study are outlined in the following points: 1) media culture is a special sphere of society's culture; 2) modern media culture actively introduces innovations that are characteristic of the latest digital information age; 3) modern transformations in the field of linguistic culture require clarification of the conceptual and categorical apparatus, which in a certain way methodologically provides the modern media sphere in general and media culture in particular.

Key words: media culture, multimedia, traditional media, “new media”, English-language cultural discourse.

Альбота С. М.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри прикладної лінгвістики
Національного університету «Львівська політехніка»

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ ВІЙНА З ВИКОРИСТАННЯМ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ

Анотація. У статті розглянуто необхідність комплексного дослідження процесу вербалізації концепту ВІЙНА з використанням фразеологізмів як мікротекстів, що зберігають інформацію про культуру, її компоненти, семантику разом із культурними кодами. Слід підкреслити, що ВІЙНА зазвичай розглядається як концепт у лінгвістичній концептуальній картині світу, що обґрунтовує його значення та актуальність. Однак, у статті увагу зосереджено на сприйнятті війни в усьому світі з увагою до невідомих користувачів соціальних мереж, що урізноманітнює лінгвосемантичний аналіз матеріалу. Для того, щоб окреслити фразеологічні одиниці, такий тезаурус англійської мови, як *Cambridge*, слугував матеріалом для лінгвістичних даних, а також джерелом цієї статті обрано соціальну мережу *Reddit*, у якій простежуємо найбільшу кількість коментарів до дописів про останні світові новини, що становить необхідні лінгвістичні дані. Соціальна мережа *Reddit* обрана як інструмент для розкриття семантичних контекстів ВІЙНИ за допомогою фразеологічних одиниць. Досліджено соціальні коментарі в соціальній мережі *Reddit*, які ми вважаємо як позитивними, так і негативними, а також простежено окремі когнітивні процеси. Варто відзначити, що соціальна репрезентація війни передбачає не що інше, як негативне сприйняття, хоча при аналізі семантики коментарів, їх можна трактувати як позитивно, так і негативно в залежності від ступеня сприйняття. Окрім того, поставлено завдання розглянути фразеологічні засоби під час здійснення лінгвосемантичного аналізу концепту ВІЙНА. Проведено ретельний лінгвістичний і семантичний аналіз різноманітності публікацій і коментарів у *Reddit* щодо війни. Вивчення фразеологічних одиниць базується на знаннях культурології, вони містять елементи національного колориту та менталітету народу. Цей підхід дає змогу зрозуміти значення та вживання фразеологізмів у культурному контексті. Застосовано також контекстуальний аналіз, оскільки значення фразеологізмів залежить від лінгвального чи екстралінгвального аспектів контексту вживання. Текстове програмне забезпечення (LIWC-22) застосовано до лінгвістично опрацьованих даних з метою представлення їх у відсотковому співвідношенні та порівнянні з середнім статистичним значенням для інших соціальних мереж, досліджуючи семантику ВІЙНИ відповідно до таких семантичних груп як позитивні емоції, негативні емоції та когнітивні процеси.

Ключові слова: концепт ВІЙНА, лінгвосемантичний аналіз, лінгвістична інтерпретація, коментар, експліцитне значення, імпліцитне значення, контекстуальний аналіз, допис.

Постановка проблеми. Однією з прикметних ознак сучасного мовознавства є поява та інтенсивний розвиток нових лінгвістичних течій, серед яких найбільш актуальними є кон-

цептуальне дослідження [1; 2]. Неоднозначність у тлумаченні його основних понять, розмаїття підходів до аналізу мовних явищ видається звичним в умовах становлення нового наукового напрямку. Саме поняття теж не має одноставного визначення – його вважають комплексом культурно обумовлених уявлень про предмет [3]. **Метою** цієї статті є розкриття семантики концепту ВІЙНА за допомогою фразеологічних одиниць, дослідження яких базується на культурологічних знаннях, оскільки вони містять елементи національного колориту і народного менталітету. Такий підхід дає змогу зрозуміти значення та вживання фразеологізмів у конкретному культурному контексті. Додатковим завданням є застосування текстового семантичного аналізу за допомогою програмного забезпечення LIWC-22 для виявлення семантики ВІЙНА відповідно до емоційного тону та когнітивних процесів, а також статистичного представлення лінгвістичних даних.

Вивчення фразеологічних одиниць є важливим аспектом вивчення будь-якої мови, в тому числі англійської та української. Фразеологізми складаються зі слів, які вживаються разом, тому їх не можна розглядати окремо. Вони мають своє значення, яке може відрізнятися від значення окремих слів, що входять до складу цих фразеологізмів. Крім того, фразеологізми допомагають збагатити словниковий запас і підвищити рівень розуміння іноземної мови. Фразеологічні одиниці відображають культурні особливості та традиції народу, який використовує цю мову. Вони часто містять метафори, алегорії та інші мовні прийоми, які можуть бути складними для розуміння носіям іншої культури чи мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Традиційно військова справа відіграла значну роль в англійському суспільстві. На жаль, у світлі подій останніх місяців у нашій країні можна зробити висновок, що актуальність дослідження цього поняття не викликає сумнівів, оскільки соціальні мережі рясніють агресивними настроями в коментарях. Оскільки за основу лінгвістичного аналізу ми обрали соціальну мережу *Reddit* (<http://www.reddit.com>), вербальне розкриття наслідків війни висвітлюється в інтернет-дискурсі (дискусії в режимі реального часу проводяться в розділі *Megathread*). Зміст такого поняття є умовним, оскільки явище війни свідомо сприймається по-різному. Для більшості людей війна асоціюється з примусом, втратою, руйнуванням і смертю. У цій статті досліджую соціальні коментарі в соціальній мережі *Reddit*, які вважаю як позитивними, так і негативними, а також поєднаними з окремими когнітивними процесами. Варто зазначити, що соціальна репрезентація війни передбачає не що інше, як негативне сприйняття, хоча ми аналізуємо семантику коментарів, і вони можуть трактуватися як позитивно, так і негативно

залежно від ступеня сприйняття. Ще одним завданням у цій статті є впровадити фразеологізми у лінгвосемантичний аналіз концепту ВІЙНА.

Загалом дослідження фразеологічних одиниць базується на комплексному підході, що включає теоретико-методологічні підходи, знання лінгвістики та культурології, а також уміння виокремлювати контекстний аналіз і дослідження джерел вживання фразеологізмів. Одним із методів дослідження фразеологічних одиниць є корпусний аналіз, який полягає в зібранні та аналізі різножанрових текстів з метою виявлення та опису вживання фразеологізмів у різних контекстах. Такий підхід дає змогу отримати вичерпну інформацію про семантику, структуру та вживання фразеологізмів у різних типах мовлення та комунікативних ситуаціях. Крім того, важливі такі методи, як порівняння міжнародних і національних фразеологічних одиниць, аналіз фразеологічних класифікацій і культурних джерел, дослідження ролі використання фразеологічних одиниць [4]. Тому вивчення фразеологічних одиниць ґрунтується на комплексному аналізі теоретико-методологічних підходів, знаннях лінгвістики та культурології, використанні корпусних та інших методів дослідження, які дозволяють отримати вичерпну інформацію про семантику, структуру та вживання фразеологізмів у мовленні. Важливим аспектом вивчення фразеологізмів є також їх роль у комунікативному процесі та взаємодії мовних партнерів. Фразеологізми відрізняються високою експресивністю і виразністю, підкреслюють емоційні стани та відтінки мови, надають тексту жартівливого чи іронічного відтінку, посилюють переконливість аргументів тощо [5].

Проте вживання фразеологізмів також може призвести до розуміння тексту в забобонному або стереотипному ключі, особливо якщо вони вживаються без урахування контексту та мовленнєвої ситуації. Тому вивчення фразеологічних одиниць вимагає не тільки аналітичних навичок, а й глибокого розуміння культурних особливостей і соціальних норм мовлення.

Вивчення фразеологізмів є важливим елементом формування культури мовлення. Серед завдань важливо виділити стилістичні та емоційні відтінки фразеологізмів, знайти аналогії та відмінності між фразеологізмами різних мов. Вивчення фразеологізмів сприяє формуванню культури мовлення, розширенню мовленнєвих можливостей та розвитку критичного мислення.

Виклад матеріалу. Концепт як багатомірне та культурно значуще соціально-психологічне утворення в межах колективної свідомості мовної спільноти закладено у змісті лексичних одиниць. Концепт отримує мовне вираження засобами мови, зокрема через фразеологічні одиниці. Відповідно до когнітивної лінгвістики фразеологічні одиниці розглядаються як культурно детермінована знакова репрезентація світу, як когнітивна форма обробки інформації у свідомості людини [6, 7]. У цій статті концепт ВІЙНА розкривається через набір фразеологічних одиниць, виділених зі словників статей тезаурусу *Cambridge*, де значення однієї й тієї самої одиниці з одного джерела порівнюється з цими одиницями з інших джерел, щоб переконатися в актуальності віднесення одиниці до військової тематичної групи [8].

Цього разу здійснено спробу розглянути англійські фразеологізми, близькі за значенням до наших національно-культурних особливостей, насамперед до сприйняття реалій війни в Україні. Причина полягає в тому, що лінгвістичні дані виділені на основі соцмережі *Reddit* з англійським контентом, щоб

простежити особливості ставлення іноземних користувачів мережі до війни в Україні. Серед проаналізованих фразеологічних одиниць тематичної групи «війна» в англійській мові відзначено їхні прикметникові, прислівникові та прийменникові категорії. Жирним шрифтом виділені слова та фрази, що стосуються військової сфери. Ті одиниці, які не виділені жирним шрифтом, містять у дужках лінгвістичне тлумачення щодо військових дій.

Прикметникові фразеологізми мають значення ознаки якості і, як і прикметники, виступають у реченні у функції ознаки чи називної частини присудка: *quick to fire a gun* (бути переповненим енергією, прагнути перемогти та здобути вигоду будь-якою ціною), *slow to fire a gun* (відчувати брак здібностей, втрачати переможний навик), *be in the sense of well-equipped* (демонструвати готовність до боротьби та захищати рідну країну), *be in the sense of low-current* (не контролювати свої дії) [8].

До прислівникових і прийменникових фразеологізмів належать якісні фразеологізми. Якісні прислівникові фразеологізми – це стійкі словосполучення, що позначають якість будь-якого предмета: *with a flourish of trumpet* (відчуття перемоги), *wide-awake* (бути готовим зреагувати моментально); *without a battle or contest* (не брати участі в бою), *at sword's point* (демонструвати готовність до бою, захищати рідне місце), *fight over* (військові дії закінчені), *with the shades* (керувати формуванням військовослужбовців) [8].

За дієслівними ознаками концепту ВІЙНА класифіковано наступні фразеологізми. До першої семантичної групи фразеологізмів належать ті одиниці, які позначають початок певної дії, військової готовності до бою: *bid to combat* (забезпечити успішну готовність до бою), *wage war* (броня, військова готовність до бою), *engage in battle* (розпочати змагання чи переговори), *make a clean sweep* (бути готовим воювати), *fling down the gauntlet* (розпочати війну) [8].

Щодо виділеної класифікації фразеологічних одиниць, які семантично сприяють розкриттю концепту ВІЙНА, постає завдання лінгвістичного тлумачення особливостей цих фразеологічних одиниць та їх використання в соціальних медіа *Reddit*, а також застосування текстового семантичного аналізу разом із програмним додатком до дописів і коментарів *Reddit*, щоб вказати на семантику війни в Україні серед іноземних користувачів та їх ставлення до військових дій.

Власне, при проведенні текстового семантичного аналізу щодо особливостей вербалізації концепту ВІЙНА за допомогою фразеологічних одиниць існує мала ймовірність виявлення останніх у соціальній мережі *Reddit*, а також їх мовної близькості у контекстах, оскільки соціальне середовище *Reddit* сповнене розмовної мови з нецензурними словами та короткими репліками діалогів тощо. Однак після ретельного лінгвістичного аналізу дописів і коментарів *Reddit* встановлено, що деякі окремі користувачі схильні використовувати фразеологізми у своєму спілкуванні в чаті.

Метою цього дослідження є виявити якомога більше випадків тих фразеологічних одиниць, що представляють концепт ВІЙНА у дописах *Reddit* та їхніх коментарях і застосувати текстовий семантичний аналіз за допомогою програмного забезпечення *LIWC-22* до близьких контекстів цих фразеологізмів, представлених окремими словами, словосполученнями, текстовими фрагментами на основі семантики війни. Останній крок комплексного лінгвістичного аналізу полягає в тому, щоб

визначити, чи є лише негативні чи позитивні емоції, а також когнітивні процеси та порівняти їх відсоткову статистику із середньою для мови соціальних мереж.

На відміну від попередніх статей, у яких проаналізовано семантику війни в конкретній спільноті *Reddit* [9], у цій статті неможливо вибрати певний розділ *Reddit*, оскільки рідко випадає можливість виявити будь-яку з фразеологічних одиниць ВІЙНА в цьому цифровому ЗМІ. По-перше, лінгвістичний аналіз полягає у сортуванні всіх фразеологічних одиниць, що стосуються ВІЙНИ у пошуку та ретельному аналізі їхнього контексту з метою виявлення семантичних груп, необхідних для текстового семантичного аналізу за допомогою LWC-22 та подальшого статистичного порівняння.

Оскільки значення фразеологізмів залежить від контексту вживання, контекст може визначитися як лінгвальним (текст, у якому вживається фразеологізм), так і екстралінгвальним (ситуація, у якій вживається фразеологізм) аспектами [10]. Тому одним із завдань статті є виявлення контексту стосовно військових фразеологізмів.

По-друге, структура проаналізованих лінгвістичних даних має наступний опис: фразеологізм, у дужках – його еквівалент з допису *Reddit* та семантичні групи, виділені відповідно до контекстів, до яких віднесено цей фразеологізм. У кожній семантичній групі жирним шрифтом виділяємо слова та словосполучення, які позначають приналежність до певного емоційного стану.

Перша фразеологічна одиниця – *quick to fire a gun* (*This is disturbing. No thoughts that the opponents stop going after; no one has to wonder who will be going to quickly fire a gun*); семантичне поле – **негативні емоції** (*caught up in it all; in charge of the calamities, harsh actions, surrounded by the bad effects, terrible mindset with horror mood*), семантичне поле – **когнітивні процеси** (*one needs a person being on the same wavelength, come up with all this trash and calm down so to find peaceful harmony, if the situation not going to end up peacefully, we will be pissed off*). У межах цих лінгвістично проаналізованих семантичних груп існує лише потік негативних станів, і навіть когнітивні процеси в основному мають негативну семантику, оскільки у семантичному контексті імпульсивній людині бракує позитиву, це відчуття браку духовності і фізичної сили ворога, який прагне лише до руїн і смерті.

Другий фразеологізм – *slow to fire a gun* (*There have been lots of enemies and the warrior was slow to fire a gun*); семантичне поле – **позитивні емоції** (*we were all amazed by the actions of the warriors; they pushed themselves beyond their limits and never retreat; there was an opportunity to draw up some fruitful assignment; they have been persuaded to go on not to give up and go into battle without surrendering; even though the army and weapon supply is still on the agenda, we are strongly opposing the enemy*), семантичне поле – **когнітивні процеси** (*these warriors are so mentally weathered that no enemy can compete with them*). Відповідно до контексту цього фразеологізму домінує лише позитивна семантика, оскільки наші Збройні Сили досягають неможливого. У цих двох антонімічних фразеологічних одиницях вбачаємо парадокс: там, де є «quick», мала б переважати позитивна семантика, а з «slow» – негативна, однак ми розглядаємо бойові дії і значення слів справді розкриває амбівалентність. Контекстуальні фрагменти, що стосуються цих двох фразеологічних одиниць,

взято з дописів і коментарів до *Reddit*, що містять 456 текстових фрагментів, які попередньо були лінгвістично інтерпретовані та семантично проаналізовані.

Третій фразеологізм – *be in the sense of well-equipped* (*well-equipped army will always win and will never lack well-equipped weapon and armor*); семантичне поле – **позитивні емоції** (*looking after the guarding system, mainly its advancing technologies; well-bread warrior and his morale is foremost*); семантичне поле – **когнітивні процеси** (*destructive and cruel way of battle actions transform into global war; no army in the whole world will ever consider this drastic step; crucial role of their strategy dominates*). У цьому випадку домінують когнітивні процеси, оскільки семантика бойової готовності вимагає всебічного обговорення та дій. Контекстуальні фрагменти, що стосуються цієї фразеологічної одиниці, налічують 283 текстових фрагменти.

Четвертий фразеологізм – *provide a battle or contest* (*whatever the party is, we will inevitably provide a battle for our enemies*); семантичне поле – **негативні емоції** (*the space for providing combat actions is ready*); семантичне поле – **позитивні емоції** (*they ignore the opportunity to surrender or retreat – the whole new ball game in more insisting way; gains are irresistible; winners prevail over the losers*); семантичне поле – **когнітивні процеси** (*they are nonstop in charge of their military brothers looking after each other*). Тут переважає позитивна семантика з готовністю йти в бій і перемагати. Серед виділених для семантичного аналізу ВІЙНИ фразеологізмів вжито *without a battle or contest*, але оскільки таких одиниць не виявлено, розглянуто *provide a battle or contest*, коли йде мова про справжню війну. Контекстуальних фрагментів, що стосуються цієї фразеологічної одиниці, найменше за кількістю коментарів (нараховано лише 5 текстових фрагментів), що свідчить про недавню подію в межах секції з діалогами серед дописів *Reddit* і відсутність інтересу до цієї новини.

П'ятий фразеологізм – *at sword's point* (*when there is time to defend the country, it is a duty of each and every citizen to be at sword's point*); семантичне поле – **негативні емоції** (*unwillingness to protect the lands from the enemies will consist in endless amount of victims; no one wishes to kill human beings but it is better than to be killed*); семантичне поле – **позитивні емоції** (*our warriors are always ready to fight against enemies*); семантичне поле – **когнітивні процеси** (*madness involves exceptional strategy; even if we consider this solution, the killed will never end*). Здебільшого дописи у *Reddit* стосуються готовності повстати проти окупантів, таким чином окреслюючи найжахливішу негативну семантику насильства та жорстокого поведіння. Контекстуальні фрагменти, які належать до цієї фразеологічної одиниці, налічують 379 текстових фрагментів.

Лише п'ять із тридцяти однієї фразеологічної одиниці були лінгвістично та семантично проаналізовані, оскільки лише згадані вище одиниці були знайдені в соціальній мережі *Reddit* у воєнних дописах та коментарях. Якщо розглядати їх з лінгвістичної точки зору, то всі вони включають слова та словосполучення, що стосуються військових дій та військової сфери, що свідчить про їхню актуальність дослідження.

Отже, застосувавши текстовий аналіз програмного забезпечення LWC-22 до дописів і коментарів *Reddit*, можна побачити, що концепт ВІЙНА репрезентований фразеологізмами у більшості випадків у негативному ключі (6,47%).

Незважаючи на виділення деяких позитивних семантичних груп, це дослідження є менш позитивним у відсотковому відношенні (2,54%) порівняно із середнім для мови соціальних мереж (5,93%). Негативний тон у текстовому дослідженні переважає у відсотках (6,47%) над середнім для мови соціальних мереж (2,34%), доводячи, що війна є найбільш руйнівним актом проти людства.

Когнітивні процеси також домінують (11,55%) над середнім показником для мови соціальних медіа (8,86%), оскільки твердження кожного користувача щодо семантики війни стосуються лише умовиводів та міркувань.

Підсумовуючи, варто зазначити, що не так часто воєнні новини в соцмережі *Reddit* відстежують іноземні користувачі, а війна в Україні зараз не так активно обговорюється, як рік тому. Проте це дослідження показало, що негативна семантика війни може бути корисною для нашої країни, судячи з семантичного аналізу за допомогою фразеологізмів – негативний стан закарбований усередині фразеологізму, але домінує позитивна семантика, незважаючи на те, що негативні емоції стосовно ВІЙНИ переважали.

Висновки. Підсумовуючи, подано вербалізацію концепту ВІЙНА з використанням фразеологізмів як маркерів семантичного стану медіа-коментарів до *Reddit*. Відповідно до проаналізованих фразеологізмів військового спрямування подано їх класифікацію та лінгвістичну інтерпретацію. Соціальне середовище *Reddit* дозволило виявити семантичні контексти поняття ВІЙНИ через сукупність фразеологічних одиниць. Різноманітні військові дописи та коментарі до *Reddit* були проаналізовані з точки зору лінгвістичної інтерпретації та семантики. Лінгвістичні дані були представлені текстовим програмним забезпеченням (LIWC-22) у відсотковому співвідношенні.

У перспективі було б доцільно провести контрастивний аналіз фразеологічних одиниць військової спрямованості англійською та українською мовами із застосуванням корпусного підходу з посиланням на лінгвістичний інструментарій та текстовий семантичний аналіз.

Література:

1. Шевченко О. М. Когнітивна лінгвістика як напрям мовознавчого дослідження. *Молодий вчений*. № 7.1. (83.1). 2020. С. 142–146.
2. Маєвська К., Анісімова, А. «Концепт» у сучасній лінгвістиці. *Grafil of Science*. (34). 2023. С. 236–237.
3. Gazheva I. Концепт і символ у сучасній філологічній науці. *Львівський філологічний часопис*. (9). 2022. С. 56–62.
4. Ушенко Д. О., Гнедкова О. Г. Особливості перекладу фразеологічних одиниць у медіадискурсі. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Том 31 (70). №4. Ч.3. 2020. С. 92–98.
5. Токарева Т. Фразеологізми як засіб стилістичної виразності. *Наукові записки*. Серія: Філологічні науки. (193). 2023. С. 265–272.

6. Кольцова О. С. Страх, гнів, смуток як ядерні концепти емоційної картини світу в англійській фразеології. *Південний архів (філологічні науки)*. № 92. 2023. С. 28–34.
7. Хомчак О. Г., Сироватко О. О. Концепт як мовно-ментальна категорія. *Мова. Свідомість. Концепт*. (10). 2020. С. 79–81.
8. Cambridge University Press & Assessment. Cambridge Dictionary. 2024. URL: <https://dictionary.cambridge.org/> (дата звернення: 02.01.2024).
9. Albota, S. (2023). Creating a model of war and pandemic apprehension: textual semantic analysis. In CEUR Workshop Proceedings, *Computational Linguistics and Intelligent Systems*. (3396, pp. 228–243).
10. Сизонов Д. Стилістика фразеології в мультимедійній комунікації: пошук нового. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика*. (2(32)). 2022. С. 72–75.

Albota S. Verbalization of the WAR concept using phraseologisms

Summary. The paper considers the need for a comprehensive study of the process of verbalization of the WAR concept using phraseological units as those storing information about culture. The latter also incorporates its semantic components. The article focuses on the perception of war around the world with attention to such users of social networks, who have not been previously known worldwide, which diversifies the linguosemantic analysis of the material. In order to outline the phraseological units, main English language thesauruses served as material for linguistic data, and the source of this article was chosen from the social network *Reddit*, in which we trace the largest number of comments on posts about the latest world news, which constitutes the necessary linguistic data. The social network *Reddit* has been chosen as a tool for revealing the semantic contexts of WAR using phraseological units. Social comments on the *Reddit* social network, which we consider both positive and negative, have been studied, and individual cognitive processes have been traced. It is worth noting that the social representation of war involves nothing but a negative perception, although when analyzing the semantics of comments, they can be interpreted both positively and negatively depending on the degree of perception. In addition, the task has been set to consider phraseological means during the linguosemantic analysis of the WAR concept. A thorough linguistic and semantic analysis of a variety of war-related posts and comments on *Reddit* has been conducted. Textual software (LIWC-22) has been applied to the linguistically processed data in order to present them in a percentage ratio and compare them with the average statistical value for other social networks, exploring the semantics of WAR according to such semantic groups as positive emotions, negative emotions and cognitive processes.

Key words: WAR concept, linguosemantic analysis, linguistic interpretation, contextual analysis, explicit meaning, implicit meaning, post, comment.

*Амеліна С. М.,
доктор педагогічних наук,
професор кафедри іноземної філології і перекладу
Національного університету біоресурсів і природокористування України*

*Пилипенко П. П.,
студент 1-го курсу магістратури
Національного університету біоресурсів і природокористування України*

ТЕРМІНОЛОГІЗАЦІЯ ЯК СПОСІБ СУЧАСНОГО ТЕРМІНОТВОРЕННЯ (НА МАТЕРІАЛІ НІМЕЦЬКОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ФАХОВОЇ ЛЕКСИКИ)

Анотація. Термінологізація загальноновживаних слів трактується як процес, який свідчить про ємність кожної національної мови, здатної зберігати та продукувати знання. У зв'язку з бурхливим поповненням фахової термінології посилюється її вплив на всі функціональні пласти мови, при цьому відбувається процес активного поповнення фахової термінології арсеналом загальноновживаної лексики. Потрібно зазначити, що термінологізація загальноновживаної лексики характерна для багатьох терміносистем німецької мови, проте перехід слів із загальнолітературної мови в терміносистему найбільш характерний для німецької військової лексики XVI–XX ст. Постійні війни та боротьба із зовнішніми ворогами досить довго визначали побут німецького народу, змушеного займатися військовою справою, тому при творенні німецької військової лексики, більша частина якої розвивалась у простих побутових умовах, досить часто використовувалися слова загальноновживаної мови. Наразі аналіз тенденцій взаємодії названих прошарків лексики є одним з актуальних завдань мовознавства. У розвідці була спроба дослідження динаміки розвитку військових фахових термінів та їх взаємодії з повсякденною побутовою лексикою. Проаналізовано вияви термінологізації лексики у німецькому військовому дискурсі, розглянуто умови й чинники утворення спеціалізованих значень загальноновживаних слів. Новизна наукового дослідження полягає в тому, що дана термінологія з залученням нових лексикографічних джерел на матеріалі німецької військової терміносистеми та повсякденної лексики розглядається в аспекті взаємодії вперше. Розглянуто питання стосовно значущих змін у семантичній будові лексичних одиниць та об'єктивного відтворення стилістичних характеристик слів. Дане дослідження може мати теоретичне значення для системного вивчення військової лексики німецької мови не тільки з точки зору її прямого функціонального призначення (номінація термінологічних, професійних понять), але і в аспекті її взаємодії з побутовою лексикою.

Ключові слова: лексика, термінологізація, спеціалізація значень, термін, військова терміносистема.

Постановка проблеми. Терміносистема будь-якої галузі наук постійно зазнає змін, але ці динамічні мовні процеси взаємодіють, сприяючи збереженню лінгвістичної рівноваги. У період активних лексичних міграцій та семантичних модифікацій глобалізованого суспільства неперервно відбувається вза-

ємодія між термінами та загальноновживаною лексикою: слова, які раніше мали загальне значення, зазнають змін у своєму лексичному вживанні та стають термінами, а терміни, навпаки, все частіше впроваджуються у загальномовну практику. Попри активний інтерес науковців до цього питання, важливість його залишається значущою, а окремі аспекти вимагають подальшого вивчення. Актуальність дослідження полягає у цілісному вивченні явищ термінологізації, що допоможе визначити словотвірні можливості термінологізмів. Новизна дослідження полягає в тому, що в аспекті взаємодії способи семантичного термінотворення (термінологізації) на матеріалі німецької військової лексики розглядаються вперше. У роботі використовувався метод компонентного аналізу з використанням словникових дефініцій та контекстуальний аналіз досліджуваної лексики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняні мовознавчі студії з питань дослідження фахових мов представлені науковими розвідками таких вчених, як С. Амеліна [1], Л. Козуб [2], Н. Ольховська [3], О. Пилипенко [4]. Питання термінологізації, як і багато інших питань сучасного термінознавства, залишається до цього часу дискусійним. Українські мовознавчі студії з питань термінологізації презентовані такими дослідниками: Г. Наконечна [5], З. Куньч [5], О. Микитюк [5], С. Булик-Верховола [5], Ю. Тягнівець [5]. Великий внесок у розробку цієї проблематики зробили німецькі лінгвісти J. Scherzberg [6], W. Mentrup [7], D. Faulseit [8], D. Möhn [9], H. Petermann [10], W. Hahn [11], E. Savigny [12], L. Hoffmann [13], H. Fluck [14], I. Wiese [15].

Мета дослідження полягає в тому, щоб визначити й схарактеризувати специфіку формування понять військової термінології шляхом термінологізації загальноновживаної лексики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Термінологізацією називають перетворення загальноновживаної одиниці у термін зі збереженням обсягу її семантики (зміни, пов'язані зі звуженням або розширенням значення загальноновживаного слова) [16, с. 21]. Під час цього процесу зазвичай виникають фахові терміни з використанням відомих слів загальної мови шляхом призначення нових понять [17]. Їхні первинні значення змінюються та ототожнюються з певним фаховим, наприклад, військовим значенням або термінологізуються [18, с. 22]. Наприклад, загальноновживаний термін «durchkämmen» (прочісувати) став терміном військової сфери та презентується

у військових інструкціях HDv 100/900 наступним чином: «Операція, при якій великі групи бійців, зазвичай пішки, обстежують територію, щоб виявити та ліквідувати розкиданого або прихованого ворога в ускладнених умовах» [19].

Звернемо увагу на те, що у військовому контексті словосполучення «Stelle erreichen» (досягти позиції) означає заволодіння територією без протистояння ворога, «Stelle gewinnen» (здобути позицію) – це заволодіння територією за необхідності шляхом бойових дій (присутній ворог у зоні цілі) і «Stelle nehmen» (зайняти позицію) – це заволодіння територією чи позицією внаслідок військових дій, тобто ворожі війська присутні та виступають вперед [20, с. 155]. В результаті такі військові терміни, як «Feuer» (загальноживаний переклад «вогонь» – військовий термін «стріляти») та «Zug», (загальноживаний переклад «поїзд» – військовий термін «взвод») є також результатами термінологізації [21, с. 55].

У процесі термінологізації змінюється значення первісного слова, але залишається його форма і створюється новий фаховий термін.

Потрібно зазначити, що будь-яке слово зі загальноживаної лексики може бути термінологізоване, тобто отримати певне значення в одній чи кількох фахових мовах [22, с. 22]. Термінологізація часто ґрунтується на метафоричному перенесенні значень, який базується на виявленні тотожностей лексичного контенту. Наприклад, die Wurzel (корінь) у загальноживаній мові, яке у стоматології отримало нове значення. Термінологізація передбачає використання метонімії, яка виникає, наприклад, коли термін «скло» (das Glas) вказує на зроблений з нього контейнер або хімічні та фізичні терміни називаються власними іменами, наприклад, Вольф, Ньютон.

Детермінологізація, навпаки, означає, що фахові слова потрапляють в загальномовну лексику. Оскільки все більше фахових слів використовуються в загальній мові, німецькі дослідники констатують «насичення пасивного словника».

Слід врахувати, що великі труднощі для аналізу становить проблема виділення та відмежування досліджуваних шарів лексики, оскільки у мовознавстві через низку перехідних ситуацій досі немає однозначного вирішення співвідношення фахова мова (Fachsprache) – загальноживана мова (Gemeinsprache). На думку відомого німецького дослідника термінології та фахових мов Л. Гофмана (L. Hoffmann) фахова мова (Fachsprache) та загальноживана мова (Gemeinsprache) не ізольовані одна від одної, вони піддаються впливу і впливають одна на одну, не утворюючи при цьому опозиції [23, с. 51; 24, с. 91]. Німецький мовознавець Д. Фаульзайт (D. Faulseit) вважає, що через те, що терміни (Termini) розуміють і вживають не тільки фахівці, не можна заперечувати їх фаховий характер, оскільки вони, як і раніше, вживаються у фаховій галузі [25, с. 61]. Ми вважаємо за краще говорити, що термінологізація та детермінологізація стосуються частіше тих спеціальних сфер, які більш дотичні до населення (наприклад, військова справа) і мають особливу соціальну роль.

Потрібно наголосити, що військова термінологія є офіційним засобом військової комунікації між військовим керівництвом та підлеглими. Вона складається з чітко визначених фахових термінів, регламентованих стандартних фраз і команд, визначених у службових вказівках [26]. При цьому вона має відмінності у синтаксисі, морфології та семантиці від загальноживаної мови. У певних комунікаційних ситуаціях може

навіть відбуватися випущення означеного артикля, наприклад, у наказах [27, с. 21–22]. Крім того, існує військовий сленг, в якому офіційні назви предметів та дій замінюються виразами загального вжитку. Солдати реагують за допомогою гумору, часто навіть цинізму, на неперервні небезпеки та дисципліну у військовому середовищі, наприклад: Auto (автомобіль) – танк, самохідна гаубиця; Bär (ведмідь) – зневажливий термін для новобранця; Elefantendusche (душ слона) – мийка танка. «Солдатська» мова часто використовує різноманітні зведення та аббревіатури з військової мови як у письмовій, так і в усній комунікації. На думку німецького дослідника німецького жаргону Г. Лозе (G. Loose), деякі вирази солдатської мови також переходять у загально вживану мову [28, с. 279–289].

Ціллю нашої розвідки є простежити термінологізацію загальноживаних слів у німецьку військову терміносистему. Яскравим прикладом для цього є термін «Einsatz», який після певних суспільно-політичних подій у Німеччині став досить розповсюдженим військовим терміном.

Етимологічне дослідження показує, що даний термін у німецькому словнику братів Грімм «Grimms Wörterbuch» 1862 р. інтерпретується як «1. переміщення рослин у землю або риб у воду, 2. ветеринарна обробка коней, 3. отримання посади» [29].

Звернемо увагу, що в імперській конституції Німеччини 1871 р. (Verfassung des Deutschen Kaiserreichs vom 16. April 1871), прусському законі про стан облоги 1851 р. (Gesetz über den Belagerungszustand vom 4. Juni 1851) [30, с. 392], який був актуальним для внутрішніх німецьких військових операцій до 1918 р., не було зафіксовано терміна «Einsatz» [31]. Для порівняння у «Словнику сучасної німецької мови» 1967 р. (Wörterbuch der deutschen Gegenwartssprache) слово «Einsatz» використовується для позначення застосування людського і матеріального ресурсів [32], у словнику «Брокгауз Варіг» 1981 р. (Brockhaus Wahrig) термін з'являється у словосполученні-композиті «nukleare Einsatzmittel» (ядерні засоби використання) [33].

На додачу до всього вищезгаданого, загальноживане слово «Einsatz» перетворилося у військовий термін раніше, ніж відомий військовий термін «збройні сили» (Bundeswehr або букв. Федеративна оборона), який вперше запропонував колишній генерал Вермахту і ліберальний політик Хассо фон Мантейфель (Hasso-Eccard von Manteuffel) у 1956 р. Потрібно зауважити, що на той час вже існувало багато військових термінів-синонімів, які можна було перекласти як «військова операція»: Kämpfe (бої), Feldzug (військовий похід), Unternehmen (захід), в англійській мові – Campaign (компанія) або Operation (операція), термін «mission» (місія), який увійшов до німецької військової терміносистеми лише після 1945 р. завдяки місіям, впровадженим Організацією Об'єднаних Націй. Поряд з тим, стратегічне партнерство Німеччини з США породило вислів «Військові операції без війни» (Military Operations Other Than War) [34].

Остаточна термінологізація слова «Einsatz» відбувалася через риторику мобілізаційного стилю Третього Рейху у висловах «Einsatz der Frau im Krieg» (використання жінок на війні), «Kriegseinsatz der Geisteswissenschaften» (військове використання гуманітарних наук). Нове емоційне забарвлення у виразі «Einsatz des kostbarsten Blutes unseres Volkes» (застосування найдорожчої крові нашого народу) термін «Einsatz» отримав у промові рейхсміністра народної освіти та пропаганди

Німеччини Йозефа Геббельса перед багатотисячною аудиторією в Берлінському палаці спорту 18 лютого 1943 р. (Sportpalastrede) [35].

На додачу до всього вищезгаданого, слово «Einsatz» стало твірним для багатьох похідних, зокрема для словосполучень. В орфографічному словнику німецької мови Дуден [36] є досить багато похідних військової лексики, у складі яких фіксується даний термін, у таких поєднаннях, наприклад:

1) Einsatz + ДІЄСЛОВО: *den Einsatz erkunden* – організувати розвідку (місцевості) перед введенням у бій; *Einsatz fliegen* – здійснювати бойовий виліт, летіти на виконання бойового завдання;

2) Einsatz + ПРИКМЕТНИК: *angriffsweiser Einsatz* – наступальні дії; *besonderer Einsatz* – виконання особливих (спеціальних) завдань; *breiter Einsatz* – введення в бій на широкому фронті; *einheitlicher Einsatz* – введення в бій у повному складі; централізоване використання, використання за єдиним планом, одночасні дії; *gemeinsamer Einsatz* – спільні дії; *geschickter Einsatz* – вміле використання сил та засобів у бою; *infanteristischer Einsatz* – введення в бій іншого роду військ як піхота; *massierter Einsatz* – масоване введення в бій; *operativer Einsatz* – оперативне використання; *örtlicher Einsatz* – локальні (місцеві) дії; *persönlicher Einsatz* – особиста участь; *planmäßiger Einsatz* – введення в бій відповідно до плану; *taktischer Einsatz* – тактичне використання (застосування); *treffender Einsatz* – послідовне введення в бій; *voller Einsatz von Mann und Gerät* – повне використання можливостей особового складу та бойової техніки; *wendiger Einsatz* – гнучке використання (сил і засобів у бою); *zangenförmiger Einsatz* – введення в бій за напрямками, що сходяться, охоплення з флангів (взяття у «кліщі»);

3) Einsatz + ДІЄПРИКМЕТНИК: *geschlossener Einsatz* – введення в бій підрозділу (частини) у повному складі; *im überschlagenden Einsatz* – по черзі; *abgesessener Einsatz* – введення в бій у пішому строю; *flankierender Einsatz* – введення в бій для флангового удару; *flügelweiser Einsatz* – введення в бій одним ешелonom; *rollender Einsatz* – безперервна дія; *schwerpunktmäßiger Einsatz* – введення в бій на напрямку головного удару (на вирішальному напрямку), масоване використання (застосування); *überschlagender Einsatz* – просування перекатами;

3) Einsatz + ІМЕННИК в родовому відмінку: *Einsatz der Kräfte und Mittel* – використання сил та засобів; *Einsatz der Munition* – витрачання боєприпасів; *Einsatz des Fernmeldewesens innerhalb des Bataillons* – організація та робота зв'язку в батальйоні; *Einsatz des Nebels* – застосування димів (димових завіс); *Einsatz chemischer Kampfstoffe* – застосування бойових отруйних речовин; *Einsatz verbundener Waffen* – загальновійськовий бій;

4) Einsatz + ІНШІ ЧАСТИНИ МОВИ: *durch persönlichen Einsatz* – на особистому прикладі; *im Einsatz stehende Truppen* – частини, що знаходяться в бою (підрозділи), діючі війська; *im überraschenden Einsatz* – раптовим ударом; *im überschlagenden Einsatz* – по черзі, поперемінно; *in drei Einsätzen* – трьома заходами; *in immer neuem Einsatz* – у постійному використанні в бою; *mit einem Einsatz rechnen* – розраховувати на можливість введення в бій; *unter Einsatz aller Kräfte* – з напругою всіх сил; *unter Einsatz der eigenen Person* – при особистій участі, не шкодуючи сил; *unter Einsatz des Lebens* – не шкодуючи свого життя; *unter persönlichem Einsatz* – за особистою участі; *unter*

Einsatz starker Kräfte – введення в бій потужних підрозділів; *zum Einsatz gelangen (kommen)* – бути використаним, встигнути вступити в бій; *zu überraschendem Einsatz befähigt* – здатний завдавати раптових ударів; *Einsatz auf Abruf* – введення в бій за викликом (сигналом); *auf gesessener Einsatz* – введення в бій на бронетранспортерах; *Einsatz in Doppelfunktion* – дії щодо виконання подвійного завдання (ураження цілей звичайною та ядерною зброєю).

Досить поширеними у військовій термінології є композити зі словом «Einsatz»: *Einsatzbefehl (Befehl zum Einsatz)* – наказ розгорнути війська на передовій; *Luftunterstützungseinsatz* – військове використання авіації в повітряних операціях; *Einsatzgruppe* – група для конкретного військового завдання (спеціальна група для розвідки чи антитерористичних операцій); *Einsatzfahrzeug (Einsatzwagen)* – спеціальний військовий транспортний (броньована машина для екстремальних ситуацій); *Rettungseinsatz* – рятувальна операція (наприклад, евакуація поранених); *Einsatzort* – місце події [37, с. 55].

Зі сказаного раніше випливає, що поняття «Einsatz» розширило своє значення від вузької дефініції, пов'язаної із сільськогосподарським та ремісничим контекстом, до універсального визначення, що охоплює військове використання сил і засобів і є прикладом вдалої інтеграції загальноживаного слова в німецьку військову терміносистему.

Наступним прикладом термінологізації у нашій розвідці виступає термін «Militär». Його широке розповсюдження у світі свідчить про античне коріння сучасної європейської військової терміносистеми. Зазначимо, що термін «Militär» походить з латинського слова *militia, militaris, miles* (військова справа, дотичний до війни, воїн, боєць) і зустрічається, як в давньоанглійській (*military, militia*), романській (*milice, militaire, militare, militar*), так і у слов'янській групах мов (*milicija, milicja*) [38].

Вживання терміна можна знайти в римських військових правових кодифікаціях (I ст. до н.е.) [39]. Пізньоантичні військові тексти («*Епитома реї милітаріс*») (Vegetius Renatus, близько 390 н. е.), які включають стародавні перекази (Катон, Полівій), отримали канонічне значення тільки в гуманізмі Відродження до кінця XVIII ст. [40]. У ранньому та високому Середньовіччі терміни «*miles*» та «*milicia*» спочатку використовувалися переважно як метафори (*miles christianus*) [46; 9]. Пізніше вираз «*miles christianus*» набув значення, пов'язаного з сукупністю бійців (*militia saecularis*) [41].

З появою піхоти під час Столітньої війни прикметник «*militaire*» у 1355 р. увійшов у середньовісню мову. Лише у 1475 р. з'явилася перша німецька перекладена версія твору Вереція, де *Res militaris* було перекладено як «військове мистецтво» [42].

До середини XVIII ст. вживання термінів «*militarisch/ militairisch*» в німецькому мовленні було скоріше винятком і залишалося за межами військових правових і адміністративних документів (*disciplina militaris, corpus juris militaris, Militar-Verbrechen, Militar-Monat*). У Пруссії з 1718 р. термін «*Militair*» був під заборонаю використання і до кінця монархії 1918 р. використовувався лише в композитах (наприклад, *Militairrecht, M.-Akademie*). Отже, досить довгий час термін «*Militär/Militair*» належав до сфери правових відносин і у військовій сфері не вживався [43].

З 1770-х р. термін «Militär» фіксується в окремих публікаціях [44]. Зміна статусу терміна «Militär» відбулася у національній дискусії щодо причин поразки Німеччини у війні 1918 р. Тоді вище військове керівництво і генералітет країни були презентовані у публікаціях як «Militärs» з протиставленням харизматичним фронтовим офіцерам, бійцям на передовій.

Наразі термін «Militärs» для позначення загальної збройної сили або окремих її представників в німецькій мові використовується, насамперед, для позначення військових організацій інших країн, рідше – щодо Збройних сил Німеччини.

Проаналізувавши термінологізацію німецьких військових термінів, можемо простежити певні ментальні особливості національного характеру німецького народу, з огляду на той факт, що походження слів або розширення їх значень мали історичний підтекст, маючи на увазі активну легалізацію війни у XIX ст. в Німеччині. Наприклад, німецьке слово «отримувати» перекладається у деяких випадках як «завоювати» (kriegen, «der Krieg» – війна).

Висновки. Сучасний німецький військовий словник поповнюється новою термінологією внаслідок розширення конотаційної сфери загальноживаних лексем і формування на їхній базі нових лексико-семантичних варіацій. Дане дослідження може мати теоретичне значення для системного вивчення військової лексики німецької мови не тільки з точки зору її прямого функціонального призначення (номінація термінологічних, професійних понять), але і в аспекті її взаємодії з побутовою лексикою.

Література:

- Амеліна С. М. Синтаксичні особливості аграрної підмови у системі сучасної німецької мови та їх врахування в українських перекладах. *Серія: Філологічні науки. Наукові записки. Кропивницький: «КОД», 2018. Вип. 164. С. 466–471.*
- Козуб Л. С. Соціолінгвістичні особливості просодичної організації тексту англійської комерційної телереклами (експериментально-фонетичне дослідження) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 «Германські мови». Запоріжжя, 2005. 19 с.
- Ольховська Н. С., Постоловська І. О. Лексико-семантичні особливості німецькомовної терміносистеми аграрної сфери. *Міжнародний філологічний часопис. Київ : Національний університет біоресурсів і природокористування України, 2019. Т. 10. № 2. С. 91–97.*
- Пилипенко О. П., Кобилянська О. І. Неологізми в фаховому мовленні (на матеріалі військової лексики). *Studia Lingua: актуальні проблеми лінгвістики і методики. Національний університет біоресурсів і природокористування України. Науковий альманах. Київ : Видавничий центр НУБіП України, 2011. Вип 1. С. 85–92.*
- Теорія терміна: конкретизація лексико-семантичних парадигм: монографія / З. Й. Куньч, Г. В. Наконечна, О. Р. Микитюк, С. З. Булик-Верхола, Ю. В. Теглівець. Львів : Галицька Видавнича Спілка, 2018. 180 с.
- Scherzberg J. Der Einfluss der wissenschaftlich-technischen Entwicklung auf die Sprache der Gegenwart: Inaugural-Dissertation. Leipzig, 1966. 190 S.
- Mentrup W. Gemeinsprache und Fachsprachen. *Wirkendes Wort. Jg. 26, 1976. S. 431–443.*
- Faulseit D. Das Fachwort in unserem Sprachalltag. Leipzig: Bibliographisches Institut, Leipzig, 1975. 116 S.
- Möhn D. Zur Fachsprachenschichtung und Normenarbeit. *Interdisziplinäres deutsches Wörterbuch in der Diskussion. Sprache der Gegenwart. / H. Eggers, J. Erben, O. Leys, H. Neumann. Düsseldorf: Schwann, 1978. Bd. 45. S. 119–125.*
- Petermann H. Probleme der Auswahl und Darstellung von Fachlexik im allgemeinsprachlichen Wörterbuch. *Wortschatzforschung heute. Linguistische Studien / E. Agricola, J. Schildt, D. Viehweger. Leipzig: Verlag Enzyklopädie, 1982. S. 203–220.*
- Hahn von W. Fachsprachen. *Lexikon der germanistischen Linguistik / H. P. Althaus, H. Henne, H. E. Wiegand. Max Niemeyer Verlag, Tübingen, 1973. S. 283–286.*
- Savigny E. Inwiefern ist die Umgangssprache grundlegend für die Fachsprachen? *Fachsprachen / W.v.Hahn. Darmstadt: Wissensch. Buchgesellschaft, 1981. S. 320–349.*
- Hoffmann L. Vom Fachwort zum Fachtext. *Beiträge zur Angewandten Linguistik. Tübingen : Gunter Narr Verlag, 1988. 265 S.*
- Fluck H.-R. Fachsprachen. Einführung und Bibliographie. Tübingen, Basel. Francke, 1996. 361 S.
- Wiese I. Metaphorisierung von Fachlexik. *Beiträge zur Phraseologie, Wortbildung, Lexikologie / R. Grosse, G. Lerchner, M. Schröder. Leipzig, 1992. S. 161–166.*
- Arntz R., Picht H. Einführung in die Terminologiearbeit. Hildesheim, Zürich, New York : Georg Olms Verlag, 1989. 344 S.
- Küdes Konferenz der Übersetzungsdienste europäischer Staaten – Arbeitsgruppe Terminologie und Dokumentation. *Empfehlungen für die Terminologiearbeit. Bern: Schweizerische Bundeskanzlei – Sektion Terminologie. URL: http://cotsoes.org/sites/default/files/public_files/KUEDES_Empfehlungen_fuer_die_Terminologiearbeit_Bern_2018.pdf (дата звернення: 06.02.2024).*
- Ivancsits M. Die zeitgenössischen Militärsprachen der Kroatischen und Serbischen Streitkräfte und ihre Entwicklung nach dem Zerfall Jugoslawiens: Diplomarbeit, angestrebter akademischer Grad Magister der Philosophie (Mag.phil.). Wien : Universität Wien, 2013. 136 S.
- HDV 100/900 VS-NfD Führungsbegriffe (15 Oktober 1998). *Bundesministerium der Verteidigung. Bonn, 1998. 191 S.*
- Révayová E. Kollokationen im Rahmen des Militärdidaktischen Unterrichts der slowakischen Militärangehörigen. *Filozofická fakulta, Univerzita sv. Cyrila. Philologia, 2020. XXX(2). S. 149–159.*
- Chalyan-Daffner K. Militärsprache der Bundeswehr Übersetzungsorientierte Untersuchung mit einem Glossar in Deutsch-Russisch-Armenisch. (Masterarbeit). Universitätsbibliothek. Heidelberg, 2019. S. 115.
- Grossegger A. Corporate Language Management in der Energiewirtschaft Übersetzungsmanagement und der Versuch der Implementierung eines Terminologiemanagementsystems am Beispiel der Firma eneltec. Masterarbeit, angestrebter akademischer Grad Master of Arts (MA). Wien, 2015. 158 S.
- Hoffmann L. Kommunikationsmittel Fachsprache. Eine Einführung. Berlin: Akademie, 1987. 307 S.
- Fluck H.-R. Fachsprachen: Zur Funktion, Verwendung und Beschreibung eines wichtigen Kommunikationsmittels in unserer Gesellschaft. *Die deutsche Sprache zur Jahrtausendwende. Sprachkultur oder Sprachverfall? / K. Eichhoff-Cyrus, R. Hoberg. Mannheim : Dudenverlag, 2000. Bd. 1. S. 89–106.*
- Faulseit D. Das Fachwort in unserem Sprachalltag. Leipzig: Bibliographisches Institut, Leipzig, 1975. 116 S.
- Möller K.-P. Der wahre E: ein Wörterbuch der DDR-Soldatensprache. Berlin : Lukas, 2000. 234 S.
- Zádrapa V. Analyse und Kritik von tschechischen Amateuruntertiteln am Beispiel von «Unsere Mütter, unsere Väter – Eine andere Zeit». *Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Brno, 2017. URL: <https://is.muni.cz/th/leajs/> (дата звернення: 06.02.2024).*
- Loose G. (1947). Zur deutschen Soldatensprache des zweiten Weltkrieges. *The journal of English and Germanic Philology, 1947. Bd. 46, № 3. S. 279–289.*
- Deutsches Wörterbuch: in 32 Bd. / J. Grimm, W. Grimm. Verlag von S. Hirzel, Leinen, 1862. Bd 3. 1904 S.

30. Кравцова М. О., Дацюк Т. К. Особливості роботи судів в умовах військового стану. *Аналітично-порівняльне правознавство: електронне наукове фахове видання. Ужгородський національний університет. Ужгород, 2022. № 5. С. 390–394.*
31. Gesetz über den Belagerungszustand vom 4. Juni 1851. *Gesetze Deutschlands*. URL: [https://www.verfassungen.de/preussen/gesetze/pbelagerung51.htm#:~:text=13%20ergänzend%20bestimmt%3A-, "§%201.,Sicherheit%20des%20Reichs%20erforderlich%20ist](https://www.verfassungen.de/preussen/gesetze/pbelagerung51.htm#:~:text=13%20ergänzend%20bestimmt%3A-,%201.,Sicherheit%20des%20Reichs%20erforderlich%20ist) (дата звернення: 06.02.2024).
32. Klappenbach R., Steinitz W. Wörterbuch der deutschen Gegenwartssprache. Deutsche Akademie der Wissenschaften zu Berlin. Institut für Deutsche Sprache und Literatur Akademie-Verlag, 1967. 4579 S.
33. Wahrig G., Krämer H., Zimmermann H. Brockhaus Wahrig. Deutsches Wörterbuch in sechs Bänden. Brockhaus, 1981. Bd. 3. 837 S.
34. Pöhlmann M. Einsatz. Praxis und historische Semantik militärischer Intervention vom Boxerkrieg bis zur Bundeswehr. Portal Militärgeschichte. 2020. URL: https://www.portal-militaergeschichte.de/sites/default/files/pdf/poehlmann_einsatz.pdf (дата звернення: 06.02.2024).
35. Pötz N. Spiegel Geschichte. Sportpalast-Rede. Wie Goebbels sein Publikum aufpeitschte – und verachtete. URL: <https://www.spiegel.de/geschichte/sportpalast-rede-von-joseph-goebbels-wollt-ih-den-totalen-krieg-a-1193427.html> (дата звернення: 06.02.2024).
36. Duden. Deutsches Universalwörterbuch. Bibliographisches Institut. Berlin, 2015. 2128 S.
37. Chalyan-Daffner K. Militärsprache der Bundeswehr Übersetzungsorientierte Untersuchung mit einem Glossar in Deutsch-Russisch-Armenisch. (Masterarbeit). Universitätsbibliothek. Heidelberg, 2019. S. 115.
38. Kroener B.R. Kriegswesen, Herrschaft und Gesellschaft. 1300–1800: Enzyklopädie deutscher Geschichte. München: Oldenbourg, Walter de Gruyter, 2013. Bd. 92. 180 S.
39. Kollmer D. Militärisch-Industrieller Komplex? Rüstung in Europa und Nordamerika nach dem Zweiten Weltkrieg. Rombach Verlag KG, 2015. 320 S.
40. Storrs C. The Fiscal-Military-State in Eighteenth-Century Europe. Essays in honour of P.G.M. Dickson. Routledge, 2009. 260 S.
41. Prüve R. Militär, Staat und Gesellschaft im 19. Jahrhundert. Enzyklopädie deutscher Geschichte. Oldenbourg Wissenschaftsverlag, 2006. Bd 77. 142 S.
42. Burkhardt A. Politolinguistik. Versuch einer Ortsbestimmung. *Sprachstrategien und Dialogblockaden. Linguistische und politikwissenschaftliche Studien zur politischen Kommunikation* / J. Klein, H. Diekmannshenke. Berlin; New York, 1996. S. 75–100.
43. Conze W., Geyer M., Stumpf R. Militarismus. *Religion in Geschichte und Gegenwart (RGG). Handwörterbuch für Theologie und Religionswissenschaft* / (Hg.). R. Verlag, 1979. Bd. 4, 1–47.
44. Papke G. Von der Miliz zum Stehenden Heer. Wehrwesen im Absolutismus. *Deutsche Militärgeschichte* / Pawlak. Herrsching, 1983. Bd. 1, 311 S.

Amelina S., Pylypenko P. Terminologization as a Method of Contemporary Terminology Formation (Based on the Material of German Military Specialized Lexicon)

Summary. The terminologization of common words is viewed as a process that reflects the richness of the national language, capable of preserving, accumulating, and producing knowledge. The terminologization of common vocabulary is characteristic of many terminological systems in the German language. The transition of words from general literary language to specialized terminology is most typical for German military lexicon of the 16th-17th centuries, as constant wars and the struggle against external enemies defined the daily life of the German people, who were forced to engage in military affairs. Therefore, when creating military vocabulary, which mostly developed in simple everyday conditions, words of the general language are quite often used. Due to the rapid expansion of professional terminology, its influence on all functional aspects of the language intensifies, meaning that specialized terminology also actively enriches the arsenal of common vocabulary. Analyzing the trends of interaction between these lexical layers is one of the current tasks of linguistics. This study attempts to investigate the dynamics of the development of military technical terms and their interaction with everyday vocabulary. An analysis of the manifestations of lexical terminologization in German military discourse was conducted, examining the conditions and factors of forming specialized meanings of common words. The novelty of the scientific research lies in the fact that, for the first time, this terminology, with the involvement of new lexicographic sources based on the material of the German military terminological system and everyday vocabulary, is considered in terms of interaction. Issues related to significant changes in the semantic structure of lexical units and the objective representation of stylistic characteristics of words are addressed. This research can have theoretical significance for the systematic study of the German military lexicon, not only from the perspective of its direct functional purpose (naming terminological, professional concepts) but also in terms of its interaction with common vocabulary.

Key words: lexicon, terminologization, specialization of meanings, term, military terminological system.

*Андрущенко В. О.,**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри англійської філології та перекладу**Горлівського інституту іноземних мов**Державного вищого навчального закладу**«Донбаський державний педагогічний університет»;**докторант**Донецького національного університету імені В. Стуса*

КОМУНІКАТИВНИЙ ВИЯВ КАТЕГОРІЇ АДРЕСАНТА В ЛІТЕРАТУРНОМУ ТЕКСТІ: ФОРМАЛЬНИЙ РІВЕНЬ

Анотація. Художній текст завжди аналізували з погляду структурного, семантичного, соціокомунікативного та прагматичного підходів. Дослідження тексту в комунікативному аспекті зумовлює його аналіз як діалогічної комунікації між адресантом і адресатом.

У заявленому дослідженні категорія адресанта розглядається як комунікативна категорія, яка формалізацією мовними засобами реалізації лексично-граматичної категорійної зв'язності (когезія / когерентність) стимулює сприйняття й усвідомлення реципієнтом глобального макросенсу (цілісності) літературного інформаційно завершеного текстового континууму при аналізі його мікросенсів в межах надфразних єдностей (членованість). Такий погляд зумовлює вибір одиниці нашого аналізу – надфразної єдності (НФЄ).

Поряд із категоріями членованості, цілісності та континууму у світлі комунікативного аспекту організації структури тексту доцільно виділити категорії адресанта, адресата, інтенціональності, інформативності та інтертекстуальності.

У дослідженні встановлено, що саме категорія адресанта, корелюючи з категорією інтенціональності, активує інтенцію адресанта – передати адресату інформаційно насичене (тема-ремне) (інформативність, інтертекстуальність) текстове повідомлення й досягти бажаного результату комунікації – прийнятність останнім (категорія адресата) цього інформаційного (тема-ремного) (інформативність, інтертекстуальність) текстового повідомлення.

У статті проаналізовано комунікативні вияви категорії адресанта на формальному рівні засобами репрезентації лексичної (синонімічний, антонімічний, дериваційний, гіпонімічний, меронімічний, перифрастичний, колокативний повтори) та граматичної (анафора, дейктичні компоненти, сполучникові слова, займенники, паралелізм, компоненти переліку, дієприслівникові (дієприкметникові) звороти, неповні речення і под.) категорійної зв'язності в межах літературного тексту українською мовою на матеріалі сучасного роману-фентезі Д. Корній «Гонимарник».

Ключові слова: літературний текст, категорія адресанта, категорія зв'язності, лексична зв'язність, граматична зв'язність.

У заявленому дослідженні ми розглядаємо категорію адресанта як мовносоціумну (А. Загнітко) [1, с. 155], комунікативну категорію, формалізовану мовними засобами вияву категорії зв'язності (когезії / когерентності), яка стимулює сприйняття

й усвідомлення реципієнтом глобального макросмислу (цілісності) інформативного текстового континууму при аналізі його мікросмислу в межах надфразних єдностей (членованість).

Поряд із категоріями членованості, цілісності та континууму у світлі комунікативного аспекту організації структури тексту слід виокремити категорії адресанта, адресата, інтенціональності, інформативності та інтертекстуальності.

На нашу думку, саме категорія адресанта, постаючи взаємопов'язаною з категорією інтенціональності, активує наміри адресанта донести до адресата інформаційне (тема-ремне) (інформативність, інтертекстуальність) текстове повідомлення, оскільки категорія адресанта засвідчує прийнятність адресатом інформаційного (тема-ремного) (інформативність, інтертекстуальність) текстового повідомлення, що передається адресантом.

Комунікативні категорії є співвіднесеними з рівнями тексту: формальний рівень (когезія), семантичний рівень (когерентність), комунікативний рівень (категорії адресанта, адресата, інтертекстуальності, членованості, інтенціональності, інформативності, континууму), парадигматичний рівень (цілісність).

Категорію адресанта слід розглядати у співвідношенні з категорією інтенціональності (інтенції, мотиву адресанта) як комунікативну категорію, яка на комунікативному рівні формалізується формальними, семантичними та власне комунікативними засобами реалізації категорії зв'язності (когезії / когерентності) у межах надфразної єдності як мікроструктури текстового цілого.

Отже, **метою статті** є аналіз комунікативного вияву категорії адресанта на формальному рівні засобами репрезентації лексичної та граматичної категорійної зв'язності в межах літературного тексту українською мовою на матеріалі сучасного роману-фентезі Д. Корній «Гонимарник».

Зауважимо, що центральною функцією природної мови є спілкування, тобто передача інформації (значення) словом, реченням, реченнями або контекстами у зв'язку з комунікативною організацією та завдяки тісному зв'язку мови та взаємодії.

Комунікація продукує дві модальності взаємодії та текстуалізації [2, с. 23].

М. О'Доннел описує фактори, що обумовлюють наш вибір взаємодії, як «контекст» – контекст ситуації тексту / взаємодії та контекст тексту (або контекст взаємодії) [3, с. 64–65]. Останнє зумовлює певний вибір мовних маркерів, до якого вдається мовець або адресант для передачі основного змісту свого повідомлення.

Вочевидь, будь-яке слово в реченні, власне речення або ряд висловлювань визначають розмову як форму мовного спілкування. Це надзвичайно важливо, оскільки послідовне читання, як і звичайна розмова, є процесом, де розкривається значення висловлювань, де вони стають зрозумілими та зв'язними для нас [4, с. 1]. Хоча тексти – це не просто набір слів, фраз і речень, тобто продукт. Це процеси створення та обміну значенням між двома учасниками [4, с. 7].

Текст – це складний і динамічний процес, за допомогою якого читач створює зв'язне уявлення про значення [5, с. 127]. Щоб зрозуміти текст, читачі повинні створити зв'язне уявлення утворення, в якому сегменти тексту пов'язані один з одним. Сполучники (та інші лексичні сигнали) можуть експлікувати такі відношення як на локальному, так і на глобальному рівнях. Вони сигналізують як існування, так і тип зв'язку [6, с. 447]. Такі сигнали можуть допомогти читачам полегшити розуміння текстової інформації, оскільки додаткові лінгвістичні характеристики також можуть бути врахованими в майбутньому аналізі, а саме структура інформації, когезія, когерентність і риторична організація [7, с. 137].

М. Гелідей окреслює моделі когезії як спосіб досягнення єдності фактури в тексті. Єдність текстури означає спосіб, за якого такі ресурси, як шаблони зв'язності, утворюють як когезійні, так і когерентні тексти. Текстура виникає, коли є мовні елементи, які пов'язують значення в тексті, а також пов'язують значення в тексті із соціальним контекстом, у якому формується текст. Прикладом цього є те, що значення предметів, посилання на які можна віднайти поза текстом, наприклад англ. *this* 'це' і англ. *that* 'те', можуть бути отримані із соціального контексту, в якому розвивається текст. Вочевидь, текстура є результатом взаємодії цих видів характеристик. Р. Гасан висвітлює текстуру як питання смислових відношень. Ключовим у цій дискусії є поняття зв'язку, що організовує дискурс [8, с. 114].

Під когезією М. Гелідей розуміє:

А. Граматичну

1. Структурну (речення, поєднані відношеннями сурядності (підрядності) в структурі складного речення)

(а) Підрядність

(б) Сурядність

2. Неструктурну

(а) Анафора

(а.1) дійсничні компоненти та підрядні слова

(а.2) займенники

(б) Заміну

(б.1) словесну

(б.2) номінальну

Б. Лексичну

1. Повторення

2. Поява елемента з того самого лексичного набору [9, с. 29].

У такому разі, до *граматичної зв'язності* віднесемо анафору, дійсничні компоненти, сполучникові слова, займенники, дієслівна (номінальна) субституція, паралелізм, компоненти переліку, дієприслівникові (дієприкметникові) конструкції, неповні речення (еліпсис тощо). *Лексична ж зв'язність* виявлювана різновидами повторів (синонімічний, антонімічний, дериваційний, гіпонімічний, меронімічний, перифрастичний, колокативний). Ці мовні сигнали граматичної та лексичної зв'язності ми кваліфікуватимемо як маркери вияву категорій зв'язності (когезії / когерентності) на формальному рівні.

З огляду на те, що категорія адресанта як комунікативна текстова категорія є корелятивно співвіднесеною із текстовою комунікативною категорією зв'язності та з рештою комунікативних текстових категорій адресата, інтенціональності, інформативності, інтертекстуальності, континууму й членованості [10, с. 58], слід констатувати той факт, що *категорія адресанта є мовно вираженою формальними маркерами реалізації категорії зв'язності* в межах літературного дискурсу.

Проаналізуємо декілька прикладів:

укр. *Вирішила йти на пари. На другу й третю встигає. Приклясний до стини погляд допровадив Аліну до дверей Академії. Врепті цікавість перемогла й вона озирнулася. Погляд сполохано вдарився об темні скельця окулярів незнайомця. Юнак, вдягнений у все чорне, стояв за кілька метрів від неї, підтираючи плечем стовбур акації. Дерево сипало на чорне волосся, котре сягало рамен, сніжні пелюстки. Аліні здалося, що хлопець дивиться на неї. Хоча, можливо, це домалювала її уява, бо юнак вправно ховав очі за темними скельцями окулярів. Про всяк випадок, сердито змірявши незнайомця поглядом, дівчина сховалась за дверима* (11, с. 6–7).

Категорія адресанта в межах сукупності аналізованих НФС виявлювана мовними засобами реалізації лексичної зв'язності: 1) дійсничною субституцією іменників на позначення власного імені укр. *Аліну* – *Аліні* вказівно-замінювальними словами укр. *вона, неї, її*; 2) тотожним та частковим повтором лексем: укр. *Аліну* – *Аліні*, укр. *погляд* – *погляд* – *поглядом*, укр. *юнак* – *юнак*, укр. *чорне* – *чорне*, укр. *дверей* – *дверима*, укр. *темні скельця окулярів* – *темними скельцями окулярів* і под.; 3) гіпонімічним повтором: укр. *Аліну* – *дівчина*, укр. *незнайомець* – *юнак*, *хлопець*, укр. *акації* – *дерево*; 4) меронімічним повтором (ціле – частина): укр. *хлопець* – *погляд, очі, плечем, окуляри* і под., укр. *Академія* – *дверей*; 5) синонімічним повтором: укр. *юнак* – *хлопець*, укр. *чорне* – *чорне* – *темні* – *темними*; 6) антонімічним повором: укр. *чорне* – *сніжні*; 7) перифрастичним повтором: укр. *хлопець, юнак* – *незнайомець*.

Граматична зв'язність, у свою чергу, експлікувана: 1) неповними реченнями з еліпсом підмета: укр. *Вирішила йти на пари. На другу й третю встигає*; 2) компонентами переліку: укр. *другу* – *третю*; 3) дієприслівниковими та дієприкметниковими конструкціями: укр. *підтираючи плечем* – *вдягнений у все чорне* – *змірявши незнайомця поглядом*; 4) однорідністю часових форм дієслів-присудків: укр. *допровадив* – *перемогла* – *озирнулася* – *вдарився* – *здалося* і под.

Відтак, мовні конституенти цих НФС структурно, семантично й комунікативно інтегровані інтенцією адресанта викликати в читача емоції хвилювання, збентеженості й непередбачуваності, які відчуває й головна героїня Аліна при першій зустрічі з Кожаном, який виявиться згодом Гонихмарником (двудушником) і змусить Аліну, як представницю світла й добра, стати на шлях боротьби зі злом, яке й уособлює Кажан.

Доцільно проаналізувати ще один приклад, контекст якого слугує певним контрастом до попередньо проаналізованих НФС.

укр. *Аліна розуміє, що немає більше її й його вже нема. Є тільки він і вона, як одне ціле. Одне. Сходить Сонце. Воно ніби боязко спочатку, невпевнено визирає з-за горизонту. Сходить Сонце. Сидять, притулюючись одне до одного, мовчки слухають стукіт сердець. Аліна покляла голову на плече юнака. Він майже не дихає, боїться сполохати того метелика,*

який у нього на плечі. І що Сонцю до хмар, дмухне вітровій, зжене хмари, розвіє, розкидає віялом по небі. *Сходить Сонце* (11, с. 118–119).

Формальний вияв категорії адресанта в сукупності НФС забезпечуваний наскрізним повним паралельним синтаксичним повтором простого двоскладного інверсивного речення укр. *Сходить Сонце* на позначення кохання (перифрастичний повтор: укр. *Сонце – кохання*), що боязко зароджується в серцях Аліни та Кожана одне до одного, даруючи їм обом відчуття цілісності й єдності, незважаючи на всі укр. *хмари* – перепони, що нависли над їхнім щастям, і які випробувуватимуть їхнє кохання на міцність у майбутньому. До решти визначальних лексично-граматичних виявів категорії адресанта мовними засобами репрезентації категорії зв'язності можна віднести: 1) заміну власних та загальних назв вказівно-замінювальними словами: укр. *Аліна – її, вона*, укр. *Сонце – воно, юнака – він* і под.; 2) перифрастично-метафоричний повтор: укр. *Аліна – метелик*, укр. *кохання – метелик*; 3) антонімічно-метафоричний повтор: укр. *Сонце – хмари*, де Сонце – це кохання, світло, добро, а хмари – перепони, темрява, зло; 4) неповними парцельованими (укр. ... *одне ціле. Одне*) та еліптичними (укр. *Сидять, притулившись одне до одного, мовчки слухають стукіт серцець*) реченнями і под.

Отже, формальний рівень вияву категорії адресанта забезпечуваний граматичними та лексичними когезійними структурними засобами реалізації категорії зв'язності.

Наголосимо, що такий підхід до мовного аналізу категорії адресанта привносить до розуміння специфіки структурування ментальних репрезентативних моделей адресанта в літературному тексті та пропонує певний добір інтерпретаційних стратегій, які можуть бути застосовані адресатом під час читання (декодування) тексту та усвідомлення провідного ідейного смислу, закодованого адресантом в його структурі певним спектром мовних зв'язувальних маркерів.

Перспектива дослідження полягає в простеженні специфіки мовної формалізації категорії адресанта на семантичному та комунікативному рівнях засобами вияву функційно-семантичної (референтна, анафорична, катафорична, екзофорична, гомофорична, порівняльна, сполучникова, тематична когезія; тематично-рематичні відношення у реченнях; семантичні відношення пояснення, причини, наслідку тощо) та комунікативної (відношення питання-відповідь, фіктивні команди (твердження, вибачення, згоди тощо), метонімія (метафора), маркери оцінки (сполуки прямої мови, вокативи, вставні слова і под.), культурні терміни, культурні реалії) категорійної зв'язності.

Література:

1. Загнітко А. Граматика тексту: мовносоціумні категорії. *Записки з українського мовознавства*. 2022. Вип. 29. С. 149–164.
2. Taylor J. R. What is “Organizational Communication”? Communication as a Dialogic of Text and Conversation. *The Communication Review*. 1999. Vol. 3. Issues 1–2. P. 21–63.
3. O'Donnell M. Context in Dynamic Modelling. *Text and Context in Functional Linguistics* / Ghadessy Mohsen. Amsterdam / Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 1999. P. 63–99.
4. Pascual E. Fictive Interaction: The Conversation Frame in Thought, Language, and Discourse: Human Cognitive Processing. Amster-

- dam / Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 2014. Vol. 47. 257 p.
5. Boscolo P., Mason L. Topic Knowledge, Text Coherence, and Interest: How They Interact in Learning from Instructional Texts. *The Journal of Experimental Education*. 2003. № 71 (2). P. 126–148.
6. Kleijn S., Pander Maat H., Sanders T. Comprehension Effects of Connectives Across Texts, Readers, and Coherence Relations. *Discourse Processes*. 2019. Vol. 56. Issues 5–6. P. 447–464.
7. Ghadessy M. Text and Context in Functional Linguistics. Amsterdam / Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 1999. 367 p.
8. Paltridge B. Discourse Analysis: An Introduction. 2nd edn. London : Bloomsbury, 2012. 273 p.
9. Gutwinski W. Cohesion in Literary Texts: A Study of Some Grammatical and Lexical Features of English Discourse. Paris : De Gruyter, Inc., 1976. 184 p.
10. Andrushchenko V. Literary Text in Aspect of Its Communicative Structure: Theoretical Perspective. *Лінгвістичні студії: зб. наук. праць*. Донецьк : ДонНУ, 2023. Вип. 45. С. 54–62.
11. Корній Д. Гонимарник / передм. Л. Дашвар; худож. А. Єрьоміна. Харків : Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2010. 336 с.

Andrushchenko V. The category of the addresser communicative manifestation in a literary text: formal level

Summary. A literary text has always been analysed from the perspective of a structural, semantic, socio-communicative and pragmatic approaches. The research of text in communicative aspect predetermines its analysis as a dialogue, a conversation between an addresser and an addressee.

In the current study, the category of the addresser is considered as a communicative category, which, being expressed by language tools of the coherence (cohesion / coherence) category realization, stimulates a recipient's perception and awareness of the global macrosense (integrity) of a literary informatively complete text continuum whilst analyzing its microsenses within supra-phrasal unities (segmentation). This view justifies the choice of the unit for our analysis – a supra-phrasal unity (SPU).

Along with the categories of segmentation, integrity and continuum in the light of the communicative aspect of text structure organization, we will respectively distinguish the categories of the addresser, the addressee, intentionality, informativity, and intertextuality.

The research specifies that it is the category of the addresser, which being interrelated with the category of intentionality, reveals the addresser's intention to convey an informative (theme-rheme) (informativity, intertextuality) text message to the addressee, since the category of the addressee expresses the acceptability by the latter of an informative (theme-rheme) (informativity, intertextuality) text message delivered by the addresser.

The paper considers the communicative manifestations of the category of the addresser at the formal level by means of lexical (synonymous, antonymic, derivational, hyponymic, meronymic, periphrastic, collocative repetitions) and grammatical (anaphora, deictic components, conjunctive words, pronouns, deictic (nominal) substitution, parallelism, components of enumeration, gerundial (participial) constructions, incomplete sentences etc.) coherence within the Ukrainian language literary text – the modern fantasy novel by D. Kornii “Honykhmarnyk”.

Key words: a literary text, the category of the addresser, the category of coherence, lexical cohesion, grammatical cohesion.

*Асмаковська Г. Г.,**кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови
Криворізького державного педагогічного університету**Ковальова Г. М.,**кандидат філологічних наук, доцент кафедри мовної підготовки
Донбаської державної машинобудівної академії*

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ КОНЦЕПТУ «ЇЖА» В УКРАЇНСЬКОМУ ФОЛЬКЛОРИ ДЛЯ ДІТЕЙ

Анотація. У статті здійснено аналіз особливостей вербалізації концепту *ЇЖА* у фольклорних текстах для дітей, зокрема акцентовано на оприявленні культурних традиційних уявлень про національну кухню. Визначено коло дослідників, які займаються питаннями глютонічного дискурсу, акцентовано на внескові сучасних зарубіжних і вітчизняних науковців у висвітлення окресленої проблеми. Виявлено закономірності мовної репрезентації концепту *ЇЖА* в коліскових піснях, встановлено їхні домінуючі ознаки.

Розглянуто явище глютонії крізь призму мовних знаків, що надають реципієнтові інформацію про побутові звички лінгвоносців, їх звичаї, традиції, відображають сприйняття дорослими й передачу дітям емоційно-фізіологічної оцінки харчових вподобань, характеристики продуктів і загалом ілюструють ті чи ті відомості про розвиток мовної системи. Відзначено роль глютонічних найменувань як важливих текстотвірних елементів, що виконують змістову, стилістично-експресивну, емоційно-оцінну функції.

Результати мовного аналізу дібраного фактичного матеріалу засвідчують особливості традиційної української кухні, вказують на специфічні риси народної педагогіки в системі харчових вподобань і стереотипів мислення, визначають концептуальну роль глютоном у формуванні мовної картини світу. Концепт *ЇЖА*, схарактеризований у межах наукової розвідки, відтворює систему цінностей українського народу, дає підстави стверджувати, що через харчовий код культури у фольклорних текстах для дітей відображено сакральність етносу. Концептуалізація їжі набуває національно-культурної конотації й тим самим розширює межі асоціативно-образної інформації майбутнього носія мови – дитини. Це дає змогу відповідним лінгвоодинаціям набувати загальнокультурного значення й увиразненого символічного змісту. У фольклорні тексти, створені дорослими для дітей, закладена філософія окремого народу, його духовний і матеріальний досвід, морально-етичні ідеали, що сприяє формуванню в дитини ще в ранньому віці першого власного погляду на життя, його закономірності, усвідомлення надбань попередніх поколінь.

Ключові слова: глютонома, харчова культура, харчовий код, коліскові пісні, дитячий фольклор, концептуальна картина світу.

Постановка проблеми. Історія вивчення концептуальної картини світу українського етносу має антропоцентричний характер і повсякчас приваблює вчених багатогранністю своєї проблематики, що зважає як на власну культурну традицію, так і спрямована на дослідження особливостей лінгвобуття нації.

На думку науковців, з антропоцентричним підходом пов'язане і формування термінологічних понять – концептуальна картина світу, мовна картина світу, народнопоетична картина світу, етнокультурний концепт, знак етнокультури, які фіксують і відображають у мові бачення світу як окремою особистістю, так і мовним колективом [1, с. 3]. Така тенденція до аналізу тих чи тих концептів засвідчує вагомість цієї проблеми в мовознавчій царині, здебільшого за умов посилення соціальної значущості та суспільних функцій української мови.

Нині у вітчизняному мовно-культурному просторі назріла потреба в наукових розвідках, покликаних виявляти лінгвоментальні особливості, що стали осердям для формування національно-орієнтованих концептів, якими насичена українська народна мова, зокрема й фольклорні тексти. Як справедливо стверджують сучасні дослідники усної народної творчості, «формування духовності суспільства неможливе без вивчення культурних явищ і традицій минулого» [2, с. 6], а відтак, розуміємо: лінгвоодинаці на позначення окремих сфер життя людини демонструють багатовікові спостереження над поведінкою й звичаями українців, що склалися історично й зафіксувалися в мовних конструкціях.

Одним з ідентифікаторів культури й уособленням історичного розвитку суспільства по праву можна вважати національну кухню, підґрунтям якої є специфіка господарської діяльності українців, а також вплив харчової культури інших етносів. Зважаємо на те, що фольклорні тексти є цінним джерелом інформації про формування соціокультурного досвіду, пов'язаного із процесом приготування, споживання й культивування їжі. У зв'язку зі сказаним вище вбачаємо актуальність у вивченні концепту *ЇЖА* як виразника народної самобутності, зважаючи на культурно-світоглядний і виховний потенціал фольклорних текстів для дітей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасному мовознавстві концепт розглядають як невичерпний комплекс уявлень про предмет, явище тощо, що має культурно узвичаєне тло. Науковці надають перевагу концептуальному аналізу, вивчаючи окремі концепти як об'єкти дослідження концептуальної лінгвістики, адже концепт є до кінця невивченим й актуальним явищем мовознавчої царини. У сучасному науковому дискурсі концепт варто розглядати з позиції реалізації ним національно-культурної інформації про окремих етнос. До з'ясування теоретичних засад нашого дослідження звертаємо увагу на праці Н. Венжинович, І. Голубовської, В. Жайворонока, В. Кононенка, З. Коцюби, Ж. Краснобаєвої-Чорної, П. Мацькова, Н. Шарманової та інших. Також не можемо оми-

нути й наукові розвідки вчених, які звертаються до кулінарного дискурсу загалом, спрямовують зусилля на вивчення так званої «гастрономічної» лексики (продуктів харчування, страв, посуду, кухонного начиння тощо), зокрема й у світлі етнолінгвістичних, комунікативно-прагматичних аспектів (В. Жайворонок, І. Іщенко, З. Козирева, О. Новицька, О. Остроушко, С. Руденко, Л. Струганець та ін. [3; 4; 5; 6]). У своїй роботі послуговуватимемося терміном глотонемі або глотонічні найменування (І. Іщенко [4]), що являють собою назву на позначення харчової реальності на зразок страви чи напою.

Значна увага мовознавців надається поняттю концептосфери, що об'єднує етнокультурні концепти, утілені у фольклорній та індивідуально-авторських картинах світу. Однак концепт *ЇЖА*, актуалізований у межах фольклорного фонду українців для дітей, донині так і не став об'єктом спеціального наукового зацікавлення. Відтак актуальність дослідження зумовлена недостатністю та необхідністю вивчення вербалізації концепту *ЇЖА* як складника української мовної картини світу, що демонструє лінгвосвідомість етносу та засвідчує об'єктивацію в мові уявлень, знань людини про важливі феномени культури. Встановлення мовних репрезентацій досліджуваного концепту в українській фольклорній традиції дає змогу ґрунтовніше вивчити фрагменти етнічної картини світу, пов'язані з культурою харчування й харчовим кодом культури.

Метою статті є аналіз структурно-семантичних особливостей назв продуктів харчування, а також етнокультурне наповнення концепту *ЇЖА*, актуалізованого в межах фольклорного дискурсу.

Виклад основного матеріалу. Фольклор як форма суспільної свідомості не тільки відображає духовно-практичне освоєння людиною світу, використовуючи колективну пам'ять культурної спадщини минулого, але й формує певні ціннісні орієнтації, що з часом трансформуються в суспільні сподівання та ідеали. Традиційна народна педагогіка, яка сягає початків свого становлення задовго до розвитку наукової парадигми, акцентує, що формування людської особистості відбувається з моменту її народження, важливу роль відіграють насамперед перші кроки, враження, відображені у значному арсеналі фольклорних текстів для дітей.

Духовний розвиток дитини, її входження у звичайне життя, сповнене традиційними цінностями, культурними надбаннями не можливий без ознайомлення з ліричними піснями творами у виконанні матерів, або інших рідних людей. Колискові пісні, створені дорослими для дітей, позначені високим поетичним світосприйманням, глибиною мелодійного звучання, багатством образів, любов'ю до людей, до природи, до всього живого [1, с. 3]. В. Черевченко справедливо заявляє думку про те, що особливість дитячого фольклору полягає в першоетапності його сприйняття й, відповідно, оволодіння дитиною концептуально-мовною картиною світу. Усна народна творчість стає транслятором національних ідей, світогляду, ментальних рис, дає змогу встановлювати органічний зв'язок з навколишньою природою, стати частиною світу й членом суспільства. Іншими словами, ця модель стає для немовляти тлом формування власної моделі світобудови й одночасно визначає належність дитини до тієї чи тієї культурної спільноти [1, с. 7].

Розуміння специфіки національної кухні кваліфікуємо як вагому частину загальної системи цінностей, запропонованих дитині рідною їй культурою. Назви продуктів харчування

й страв, приготованих на їх основі, становить значний корпус номенів, різних за структурно-семантичним наповненням, лінгвокультурною цінністю, походженням тощо. Вважаємо, що названі одиниці, які в сучасному науковому дискурсі мають різноманітні найменування, здебільшого крізь призму понять «кулінарія», «гастрономія», «глютонія», засвідчують харчові практики окремої лінгвоспільноти. Підтримуємо думку І. Іщенко, яка послуговується терміном «глютонема», розуміючи під ним «слово або словосполучення, що репрезентує окрему реальність ядерного глотонічного корпусу (на зразок страви або напою), є результатом пізнавально-номінативної діяльності етноспільноти [4, с. 5].

Дослідниця справедливо висновкує про те, що глотонічні найменування маніфестують духовну спадщину нації, її цінності, ментальність, звичаї, традиції, норми окремого народу, які знаходять своє відображення в знаковій системі мови. Спираючись на запропоновану в дисертаційній праці класифікацію [4], що передбачає розмежування глотонем на два типи відповідних найменувань – глотонемі-наїдки та глотонемі-напої, передбачаємо, що вивчення їх має здійснюватись як з погляду лінгвального опису, так і з погляду етнокультурної складової, зокрема й біологічної, смакової цінності. На цій теоретичній засаді й ґрунтуватиметься подальший аналіз мовного матеріалу нашої наукової розвідки.

Зважаючи на сказане вище, розглянемо особливості лексичного представлення концепту *ЇЖА* у фольклорній традиції українців, звертаючи увагу на реалізацію лексем, що номінують продукти харчування, страви, запропоновані в текстах колискових пісень. Окрім того, варто звернути увагу й на контекстуальне оточення досліджуваних лінгвоодиниць, на особливості метафоризації образу їжі в українській мовній картині світу.

Як свідчить опрацьований фактичний матеріал, структурно-семантична диференціація глотонем є досить різноманітною, що дає змогу серед глотонем-наїдків розглядати найменування першорядних, другорядних, третьорядних страв. До першорядних страв зараховуємо ті, що мають рідку структуру і, зазвичай, за національною традицією споживаються першими – *борщ, суп, юшка*. Наприклад: *Чим дитинку годувать: / Чи кашкою, чи борщем, / Чи бубличком, калачем, / Чи кашкою, молочком, / Чи бубличком із медком, / Чи кашкою, чи медком / Чи солодким яблучком [7, с. 37]; Чи борщиком з калачиком, / Чи кашкою з молоком, / Чи бубличком із медком [8, с. 110].*

У наведених ілюстраціях фіксуємо глотонему *борщ (борщик)*, яка номенує «національну рідку страву, що вариться з посічених столових буряків (раніше переважно заквашених), капусти з додатком картоплі та різних приправ» [3, с. 51–52]. Етнолінгвістичні розвідки стверджують, що кожен регіон України славиться власною рецептурою приготування, що передаються із покоління в покоління в кожній окремій родині. Не викликає заперечень, що господині готували різні борщі, дотримувалися власних рецептур, поширених у тій чи тій місцевості, доповнювали процес варіння своїми ритуалами, вносили корективи зважаючи на матеріальний стан родини, харчові вподобання членів сім'ї тощо [9, с. 24]. Утім, варто акцентувати на тому, що борщ називають улюбленою стравою українців, символом достатку, натомість у зразках фольклорних текстів для дітей аналізована глотонічна назва не набуває значної поширеності, незважаючи на свій національно-культурний статус і поживну цінність.

Із-поміж назв рідких страв згадуються в дитячому фольклорі й інші гастрономічні найменування, як-от *юшка*, що являє собою «суп із м'ясом, картоплею тощо, здебільшого зварений із риби і прянощів» [3, с. 658]. Наприклад: *По бережку ходили / Та качечку ловили. / А качечку на юшечку, / А пір'ячко в подушечку* [7, с. 144], де лексема *качечка* чітко вказує на особливості приготування бульйону. Функційне навантаження зоонімних назв у подібних текстах пов'язане із прагматичними потенціями колискових пісень, адже світ живої природи, до якого дитина себе зараховує, досить різноманітний, введений у побутовий рівень сприйняття дійсності. Він ґрунтується на емпіричному досвіді народу про харчову цінність качиного м'яса, водночас пір'я і пух також не залишалися поза увагою господарів, адже здавна використовувалися як відмінний наповнювач для подушок. Вбачаємо етносимволіку змісту й форми в наведеній колисковій пісні, яку дитина могла слухати лежачи на подушці, виготовленій для неї за подібною технологією.

Народна практика приготування юшки полягає в поєднанні цієї першої страви з іншими наїдками рослинного походження, зокрема в парі з петрушкою вона символізує добрий доклад або повну відсутність чогось, що засвідчено в українських прислів'ях, а саме: *Хочеш юшки – лови рибку і додай петрушки; Ні юшки, ні петрушки* [3, с. 658]. З-поміж колискових пісень для дітей натрапляємо на такий приклад: *Ішла мати по петрушку, / Закришити дітям юшку. / Ішла мати по петрушку / Та й здибала щецетушку* [8, с. 71], де глутонема *петрушка* вжито задля власне римування тексту, його легшого запам'ятовування, сприйняття дитиною, однак у системі гастрономічної практики цей продукт харчування відомий як «городня пряна овочева рослина, коренеплоди та листочки якої здавна використовують як приправу» [3, с. 448].

Узвичаєними в дитячому раціоні завжди були молоко й молочні страви, які можна вважати ключовим елементом у харчовому культурному коді, адже саме молоко в українській культурно-харчовій традиції є символом примноження [3, с. 375]. Це напій для годування дітей, який має весь необхідний запас мікроелементів для повноцінного розвитку людини з народження. У фольклорній практиці українців глутонічні найменування молочного походження є досить поширеними і поєднуються з іншими лінгвоодинаціями, що репрезентують концепт ЇЖА задля створення довершеної комунікативної ситуації, підсилення усталеного кулінарно-харчового образу. Наприклад: *Чим дитину годувати: / Чи кашкою, чи молочком, / Чи солоденьким медочком. / Солоденькими калачами* [7, с. 21]; *Тільки думай та гадай, / Чим дитячко годувать, / Чи кашкою з молочком, / Чи бубличком із медком* [7, с. 142]; *Чим дитинку годувать: / Чи кашкою, чи борщем, / Чи бубличком, калачем, / Чи кашкою, молочком, / Чи бубличком із медком, / Чи кашкою, чи медком / Чи солодким яблучком* [7, с. 37]; *Чи борщиком з калачиком, / Чи кашкою з молочком, / Чи бубличком із медком* [8, с. 110].

У межах репрезентованої лексико-семантичної групи на позначення молочних продуктів незначну активність виявляють глутонічні найменування *сметана*, *вершки*, а саме: *Будем бити по лапках, / Щоб не ходив по лавках, / Щоб не скидав кружечків, / Щоб не з'їдав вершечків* [7, с. 195]; *А-а, котку, / Зробив мені шкоду: / І кружечки поскидав, / І сметанку поз'їдав* [8, с. 233]. Принагідно зауважимо, «що однією з найчастотніших стає образно-символічна модель *дитина – кіт*, де з образом *кота* пов'язуються дії і вчинки немовляти» [1, с. 16], тому

функціонування зоонімів у наведених контекстах посилює виховний вплив фольклору, демонструє дітям небажані моделі поведінки й можливе покарання.

Окрему увагу звертаємо на глутонему *хліб* й номені на позначення хлібобулочних виробів і страв з борошна. Хліб був і й сьогодні залишається головним харчовим продуктом, а продукти борошняно-круп'яного складу є пріоритетними в українській культурі харчування, що пов'язане із вирішальною роллю цих рослин у розвитку сільського господарства українців. Фольклорно-духовне осмислення такої гастрономічної реалії як *хліб* постає в культурі українського етносу в контекстах, що реалізують традиційне пошанування, адже, як відомо, це не тільки їжа, а й важливий національний символ, оберіг, показник особистого, родинного й суспільного добробуту. Наприклад: *Не вчись, котку, красти, / Та вчися робити, Черевички шити, / На базар носити, / Гроші торгувати, / Хліба купувати, / Діток годувати. / А дітки маненькі / Нічого не знають, / Хлібець розкидають, / Собаки хватають. / Діток по руках, / А собак по зубах* [8, с. 84] та ін. У наведеній ілюстрації глутонема *хліб* набуває трансформації в лексемі *хлібець* за допомогою суфікса суб'єктивної оцінки, який надає зменшувально-пестливі семантичні відтінки (пор. названі попередньо *борці – борщик, качка – качечка*). У народнопоетичних текстах для дітей подібні афікси використовуються задля надання емоційного забарвлення, увиразненої пестливості, ліричності, ніжності. Гадаємо, що у проаналізованому фрагменті колискової глутонічне найменування *хлібець* вжито із демінутивним значенням для посилення національно-виховної традиції, акцентуванні на ментальних рисах українців, з-поміж яких надважливим є сакральне ставлення до хліба, усвідомлення високої ціни фізичних і моральних умов його отримання. У зв'язку із цим у фольклорній виховній практиці засвідчено особливу мету: сформувати в дитячій свідомості образ хліба, який потрібно оберігати, не можна розкидати, бо за таку поведінку каратимуть.

Окремого коментаря заслуговує такий текстовий фрагмент: *Ей сину, мій сину, / Тяжко тя годую, / На кождий фришиточок / Хліба ти купую* [8, с. 184], де важливого смислового навантаження набуває й діалектизм *фришиточок* ← *фрышитик*, який у лемківських говірках уживається як регіональний відповідник до іменника *сніданок* [10]. А відтак, зважаємо на те, що у відповідній колисковій пісні вказано не лише гастрономічні вподобання українців, виявлені у любові до споживання хліба, але й частота цього процесу, часові виміри (у контексті – на кожний сніданок).

Незначною за кількістю уживань у дитячому фольклорі є глутонема *паланиця*, яка в українській лінгвокультурі позначає специфічну хлібину, виготовлену переважно з пшеничного борошна, певним чином замішаного, а асоціюється у свідомості мовців із достатком у родині. Наприклад: *Ой ти, котку, котку, / Зробив бабі шкоду: / Виліз на полицю / Та з'їв паланицю* [7, с. 145]; *Бити kota, бити, / Най піде молотити / Жита і пшениці / Андрійкові на паланиці* [8, с. 231].

Як бачимо, у наведених фольклорних фрагментах властивості й значення хліба метафорично переосмислені, і тому хліб та борошняні вироби демонструють шанобливе ставлення й сакралізацію цього продукту харчування. Однак у дитячому раціоні поширеними є й інші смаколики, виготовлені з борошна, які мають солодку рецептуру, а тому викликають найбільше зацікавлення й попит. Наприклад: *Цить, дитино,*

цять, не плач / Принесе киця **калач**. / Вже недалечко – на мосту, / Несе **калач** на хвосту... [7, с. 76], де калач – «білий хліб особливої форми, випечений із крученого й переплетеного тіста; ознака достатку, небуденності» [3, с. 267], і тому малим дітям задля заспокоєння приспівують: *Цить, не плач, / Купимо калач, / Медом помажем / І тобі покажем. / Будем мовчати, / Будем годувати* [8, с. 125]; *Треба його дубчиком побити, / А різкою посварити, / Колочами накормити* [8, с. 129].

У фрагменті колискової пісні *Не плач сину, не плач, винесу ти калач, / Калач пекльований, сину мальований* [8, с. 195] наявний атрибутивний поширювач *пекльований*, який у лексикографічній праці Б. Грінченка зафіксовано у варіанті *питльований* за значенням «крупчатий» (приклад зі словника: *Закусує питльованим калачем*) [11, с. 155]. В етнографічних розвідках зазначено, що після 30-х років для випікання хлібу та інших виробів з'явилися вальці, що давало змогу в процесі молотби отримати більше борошна, без висівок, тобто питльоване – особливого, дрібного помолу. Його розмелювали, «питлювали» на млині зі спеціальним просіювачем-питлем, тому воно й отримало назву «питльоване». Імовірно, походить від застарілого слова *питель* – «млин для дрібного помолу; пристрій для просіювання борошна; борошно, змелене у питлі» [12, с. 379].

Однієї з характерних рис фольклорних текстів для дітей є накопичення різних глютонічних найменувань у межах мінімальних контекстів, здебільшого звертаємо увагу на поєднання номем на позначення борошняних виробів (*бублики, булки, калачі, пиріжки*), так званої солодкої випічки, з іншими глютемами, як-от *мед*. Наприклад: *Тільки думай та гадай, / Чим дитячко годувати, / Чи кашкою з молочком, / Чи бубличком із медком* [7, с. 142]; *Цить, не плач, / Купимо калач, / Медом помажем / І тобі покажем. / Будем мовчати, / Будем годувати* [8, с. 125]; *А коханці-ляльці / Горілочка в склянці, / І медок солодок, / І пшеничний пиріжок. / Медом помажем, / А дитині покажем* [8, с. 67].

Принагідно зауважимо, що у традиційній культурно-обрядовій й харчовій практиці медові належить особлива роль, бо цей продукт бджільництва здавна вживається з лікувальною метою, в обрядах під час різних релігійних свят, ритуалах (зокрема й при першому купанні [3, с. 358]), його вважають надзвичайно корисним, тому й для дітей мед ніколи не був під забороною. Наприклад: *Коточок, коточок / Злизав бабин медочок... / Сама баба злизала, / І на котка сказала!* [7, с. 180]; *Е-е, коточок / Заховався в куточок, / Випив бабин медочок* [7, с. 236]; *Ой чим дитя годувати: / Чи кашкою, чи молочком, / Чи солоденьким медочком?* [8, с. 40]; *Налетіли гулі, / Посідали на люлі / Та й стали гадати, / Що Сергійку дати: / Чи булі, чи кека, / Чи три гроші на медок, / Чи червоних ягідок?* [7, с. 86].

Окремого коментування в контексті аналізу концептуального втілення уявлень українців про культуру національного харчування потребують приклади набуття лінгвоодинамиці нетипових значень, а саме: *Чим дитину годувати: / Чи булками, чи медами, / Чи різками, чи дубцями?* [8, с. 41]. Смісловий діапазон наведеної ілюстрації зосереджений на зіставленні в дитячій свідомості понять «заохочення» і «покарання» через представлення їх глютонічними одиницями та назвами об'єктів, які використовували для фізичного впливу за непослух, недостойну поведінку. У такий спосіб можемо зафіксувати

переосмислення значення лексем *різки, дубці*, які набувають додаткових емоційно-оцінних відтінків, здебільшого у зв'язку із дієслівним компонентом *годувати*.

Значно меншу частотність виявляють назви других страв, виготовлених із борошна, які є традиційними для української кулінарної практики, а саме: *галушки, вареники*. Наприклад: *А-а-а, котки два, / Шарі-бурі обидва, / Єден пішов на мишки, / Другий варит галушки* [8, с. 150]; *Стали думати і гадати, / Чим дитину годувати: / Чи вареничком / Із вареннячком, / Чи кутицею / Із ситицею, / Чи кашкою, чи борщем, / Чи по спині деркачем?* [8, с. 40]. Відповідно, непоказовими за кількістю відтворення є страви з риби, які здебільшого готували способом варіння, як-от: *Щука-риба в морі грає, / А Івасик спати лягає. / Я рибоньки да наловлю, / Івасику да наварю* [7, с. 22].

Названі попередньо номени на позначення продуктів харчування складають основу других страв, які зазвичай уживаються після основної страви, іноді можуть бути основою для перекусу. Сюди варто уналежити глютоному *каша* – страву з крупів пшона, рису, зварену на воді чи молоці, якій надавали обрядового значення й варили в усі важливі календарні та родинні свята, тому, можна сказати, що в народному світосприйманні ця їжа виступає символом клопотів і турбот [3, с. 278]. У текстах для дітей лексема *каша* відзначається високою продуктивністю, здебільшого сполучаючись із назвами інших гастрономічних найменувань. Наприклад: *Тільки думай та гадай, / Чим дитячко годувати, / Чи кашкою з молочком, / Чи бубличком із медком* [7, с. 142] та ін.

У дитячому сприйнятті навколишнього світу створено гармонійну картину поєднання корисного й поживного зі смачними, солодким, чому зазвичай надають перевагу діти, наприклад, фруктам, ягодам, медові, як джерелам цукру й енергії. *Стали думати та гадати, / Чим дитину годувати: / Чи сливок, чи грушок, / Чи вишневих ягідок, / А чи кашки з молочком, / Чи бублика з медочком?* [7, с. 99]; *Чим діток годувати: / Чи кашкою з молочком, / Чи бубличком та медком, / Чи солодким яблучком?* [7, с. 98]. Аналіз наведених фрагментів свідчить, що в побутовій картині світу формується уявлення про варіативність раціону харчування, його різноманітність, багатогранність, незважаючи на матеріальний стан. Частотними в дослідженому фактичному матеріалі є структурні моделі «іменник у родовому відмінку + іменник в орудному відмінку», як-от: *кашка з молочком, бублик з медком, борщик з калачиком* та ін.

Згадані у фольклорних текстах найменування фруктів і ягід відображають національну сільськогосподарську та господарську діяльність, будучи плодами дерев (кущів), звичних для нашого регіону, як-от: *груші, сливи, яблука, дині, вишні, малина та інші*. Наприклад: *А-а, а-а, тутусі! / Пішов батько по груші, / А мати по дині, – / Принесе дитині* [7, с. 15]; *Люляй, люляй, соколятко, / Принесе ти отця ябко. / Отець ябко, мати грушу, / Люляй, люляй, соколюшу* [7, с. 29]; *А люляй ми, люляй, / Моє соколятко, / Принесе ти няньо, / Принесе ти ябко. / Няньо, няньо ябцо, / Гей, а мама грушку* [7, с. 48]; *Ой спи, дитя, колишу тя, / Як ти уснеш – я лишу тя, / Піду в гори на малинки / Назбираю для дитинки* [7, с. 79].

Найнижчу продуктивність виявляють назви продуктів харчування, використовувани у вигляді приправ (сіль, цукор, перець): *Ну, дитино, спатки, / Нема дома матки, / Пішла мати на базар / Солі купувати* [8, с. 70].

З-поміж глютоном-напоїв кількісна перевага належать лексемі молоко, що є цілком закономірно й абсолютно передбачувано. Однак варто зауважити, що окрім власне «дитячих» нехмільних напоїв, побутування в текстах фольклорних творів для дітей номенів на позначення хмільних напоїв зумовлено певною педагогічною настановою. Наприклад: *А коханці-ляльці / Горілочка в склянці, / І медок солодок, / І пшеничний пиріжок. / Медом помажем, / А дитині покажем* [8, с. 67]; *Бити котка, бити / Не на лихо вчити, / Щоб не вчився горілочку пити* [8, с. 232]. Наведені ілюстрації демонструють застережливе ставлення до горілчаних продуктів, за вживання яких можна тримати тілесне покарання, а відтак подібні рядки з усної народної творчості формують у дитячому світосприйнятті негативну оцінку пияцтва, попереджають чи засуджують це неприйнятне соціальне явище в українському суспільстві.

Висновки. Спостереження за мовним матеріалом засвідчило, що в системі фольклорних текстів для дітей закладено концепцію символічного значення їжі, а тому варто говорити про певну історичну тяглість у формуванні поглядів на харчування. Український фольклор наголошує, що традиційно їжа – це не тільки засіб для задоволення базових людських потреб, але й спосіб соціального маркування людини та родини загалом, елемент національно-культурного виховання, орієнтир етнічної приналежності. Глютонічні найменування, які репрезентують харчовий код культури й складають ядро концепту ЇЖА пов'язані насамперед з культурно-історичним та соціальним контекстом, визначають культурно-сакральний підхід до кулінарних практик і традиції харчування. Матеріал українського дитячого фольклору ілюструє значний потенціал глютоном як засобів на дитину, здебільшого у зв'язку із такими чинниками як виховання, народні звичаї й ритуали, пізнання звичного й буденного, осмислення національного буття й традицій українців. Перспективно, на наш погляд, розглянути особливості втілення концептуальної картини світу крізь призму харчової культури, зважаючи на потенціал прозових фольклорних жанрів для дітей.

Література:

- Черевченко В. В. Вербальні знаки етнокультури в українському дитячому фольклорі : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2015. 19 с.
- Лановик М. Б., Лановик З. Б. Українська усна народна творчість : навч. посіб. Київ : Знання-Прес, 2006. 591 с.
- Жайворонок В. Знаки української етнокультури : словник-довідник. Київ : Довіра, 2006. 703 с.
- Іщенко І. В. Глютонічні найменування в текстах сучасної української жіночої прози : дис. на здобуття ступеня доктора філософії зі спец. 035 Філологія (03 Гуманітарні науки). Кривий Ріг, 2023. 225 с.
- Козирева З. Українська когнітосфера «Їжа» як предмет лінгвістичного дослідження. *Науковий вісник кафедри Юнеско КНЛУ. Серія Філологія. Педагогіка. Психологія*. 2014. Вип. 29. С. 48–55.
- Остроушко О. А. Часова семантика минулого в сучасному кулінарному дискурсі. *Філологічні студії : Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету* : зб. наук. праць. Кривий Ріг : ФОПМаринченко С. В., 2019. Вип. 20. С. 73–86.
- Колискові пісні / Упорядн. і вступ. ст. Г. С. Сухобрус, Й. Ю. Федаса. Київ : Музична Україна, 1973. 208 с.
- Дитячий фольклор / Упоряд. і передм. Г. В. Довженок. Київ : Дніпро, 1986. 304 с.
- Демиденко Г. Г., Ковальова Г. М. Концепт *БОРИЩ* у національній лінгвокультурі українців (на матеріалі фразеології). *Закарпатські філологічні студії*. Ужгород : Вид. дім «Гельветика», 2022. Випуск 24. Том 1. С. 22–26.
- Пиртей П. С. Словник лемківської говірки : Матеріали до словника. URL : <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/16234/file.pdf>
- Словарь української мови : у 4 т. / упоряд. Борис Грінченко. 1907–1909 (Репринтне видання). Київ : Лексикон, 1996. Т. III. 1909. 506 с.
- Етимологічний словник української мови : у семи томах. Т. 4 : Н–П. 2003. 656 с.

Asmakovska H., Kovaliova H. The representation of the concept “food” in Ukrainian folklore for children

Summary. The article analyzes the features of the verbalization of the concept of FOOD in folklore texts for children, with particular emphasis on the presentation of traditional cultural ideas about national cuisine. The circle of researchers dealing with issues of gluttonous discourse is defined, the emphasis is on the contribution of modern foreign and domestic scientists to the coverage of the outlined problem. The regularities of the language representation of the concept of FOOD in the folk works of adults for children, were identified, and their dominant features were established.

The phenomenon of gluttony is considered through the prism of language signs that provide the recipient with information about the everyday habits of native speakers, their customs, traditions, reflect the perception by adults and transfer to children of emotional and physiological evaluation of food preferences, product characteristics, and generally illustrate certain information about the development of the language system. The role of gluttonous names as important text-creative elements that perform meaningful, stylistic-expressive, emotional-evaluative functions is noted.

The results of the linguistic analysis of the selected factual material testify to the peculiarities of traditional Ukrainian cuisine, indicate the specific features of folk pedagogy in the system of food preferences and stereotypes of thinking, and determine the conceptual role of gluten in the formation of the linguistic picture of the world. The concept of FOOD, characterized within the scope of scientific research, reproduces the system of values of the Ukrainian people, gives reasons to claim that through the food code of the culture, the sacredness of the ethnos is reflected in folklore texts for children. Conceptualization of food acquires a national-cultural connotation and thereby expands the boundaries of associative-figurative information of the future native speaker of the child. This enables the corresponding linguistic units to acquire a general cultural meaning and a pronounced symbolic meaning. Folkloric texts created by adults for children contain the philosophy of a particular people, their spiritual and material experience, moral and ethical ideals, which contributes to the formation of a child's first own view of life, its patterns, and awareness of the heritage of previous generations at an early age.

Key words: gluttonema, food culture, food code, lullabies, children's folklore, conceptual picture of the world.

Бабчук Ю. Й.,

*кандидатка філологічних наук, доцентка,
доцентка кафедри романо-германських мов
Навчально-наукового гуманітарного інституту
Національної академії Служби безпеки України
<http://orcid.org/0000-0003-1495-3112>*

Бабій С. М.,

*кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов природничих факультетів
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
<http://orcid.org/0000-0001-8356-719X>*

ЕТНІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МОВЦІВ ЯК ФАКТОР ВПЛИВУ НА ТЕМБРАЛЬНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ВИГУКУ “НЕУ”

Анотація. У статті представлені етнічні особливості звучання вигуку “НЕУ” як фактор впливу на просодичні характеристики слова у квазіспонтанній промові дикторів американського етносу. Основну увагу автор акцентує на диференціації мови американців європейського та африканського про-виходів, використовуючи оцінку просодичних особливостей звучання на прикладі вигуку “НЕУ”, застосовуючи багатофункціональні комп’ютерні програми PRAAT та SPEECH ANALYSER.

У статті з’ясовано етнічні особливості вживання вигука “НЕУ”, особливості формантного аналізу. Автор акцентує увагу на ілюстрації структури формантного аналізу для обох етнічно-культурних груп за допомогою багатофункціональних комп’ютерних програм SPEECH ANALYSER та PRAAT.

У статті розглядається будова формантів, кількісний розподіл мовців за статтю, залежність формантів від етнічної приналежності. Наочно представлено показники кількісного розподілу мовців, вплив статі на переважання формантів у мовленні мовців, кількісний розподіл використання вигука “НЕУ”/

В статті авторами розглядається формантна структура звучання вигуку “НЕУ” в квазіспонтанному мовленні. За допомогою сучасних багатофункціональних комп’ютерних програм SPEECH ANALYSER та PRAAT автори описують етнічно-культурні характеристики американців європейського та африканського походжень для вигуку “НЕУ”. Основна увага зосереджена на ілюстрації спектральних картинок вигуку “НЕУ”, що вимовляється мовцями різної статі, на додаток до експериментального аналізу багатофункціональних комп’ютерних програм SPEECH ANALYSER та PRAAT. Аналіз тембру як складової просодії, за допомогою якого наочно демонструються посилення звучання у визначеній форманті, значення частотної вібрації, звучання яких вимірюється в герцах. Автори статті вказують на кількісний розподіл вигуку “НЕУ” за допомогою аналізу формантної структури звучання.

Ключові слова: диктор, етнічно-культурна група, діапазон ЧОТ (частота основного тону), вигук, форманта, квазіспонтанне мовлення.

Розглядаючи етнічні характеристики мовців, слід виділити їх як сукупність фізичних та духовних ознак, які є типовими для певного етносу [1, с. 272].

Кожен етнос має своє уявлення про світ, про носіїв інших культур, що сформувалися протягом тривалого часу і мають великий вплив на характер сприйняття, оцінку дійсності та на міжособистісні відносини [2]. Предметом цього дослідження було обрано квазіспонтанне мовлення американців європейського та африканського походження.

Метою дослідження стало визначення тембральних характеристик вигуку “НЕУ” (формантної структури звучання) двох етнічно-культурних груп.

Актуальність статті обумовлено необхідністю дослідження формантної структури звучання вигуків квазіспонтанного мовлення двох груп.

Матеріалом для дослідження слугували фрази, що включають вигуки з художніх фільмів мов англійською мовою Little Man, Mad Money, Meet Joe Black, the Nutty Professor.

Під час перегляду художніх англійських фільмів нами було виділено випадки вживання вигуків американцями африканського походження та американцями європейського походження, а також розглянуто етнічні особливості вживання вигуків представниками цих етносів. Були досліджені особливості впливу етнічно-культурного фактору на просодичне оформлення вживання вигуків у квазіспонтанному мовленні дикторів. Результати дослідження та обробки матеріалів з художніх англійських фільмів, а саме кількісні особливості вживання вигуків різними етнічно-культурними групами представлено в таблиці 1.

В результаті вивчення та обробки даних з’ясовано, що найчастіше в квазіспонтанному мовленні вигуки використовувались представниками з групи американців європейського походження. Так, наприклад, зафіксовано 895 випадків вживання цих одиниць цією групою мовців. Представники із групи американців африканського походження найменше використовують вигуки у своєму мовленні. Всього зафіксовано 268 випадків вживання вигуків цієї групою мовців [3].

Таблиця 1

**Кількісне вживання вигуків
за етнічно-культурною приналежністю**

Американці європейського походження	Американці африканського походження
895	268

Для відображення результатів дослідження проілюструємо проведення аналізу вигуків на прикладі вигуку “HEU”. Зокрема, для вигуку “HEU” залежність тембральних характеристик від етнічно-культурної власності представлено в таблиці 2.

У таблиці представлені значення ЧОТ (частоти основного тону), виражені в Hz (герцах) та значення f (форманти). За кількісними показниками диктори з групи американців європейського походження частіше вживали вигук “HEU” у своєму квазіспонтанному мовленні – зафіксовано 52 випадки, а в групі американців африканського походження – вживали вигук “HEU” 29 разів.

Діапазон ЧОТ для вигуку “HEU” ширший у досліджуваних з групи американців африканського походження – 63,1%. У американців європейського походження діапазон ЧОТ – 47,2%. Можна стверджувати, що діапазон ЧОТ для вигуку “HEU” залежить від приналежності дикторів до однієї чи іншої етнічно-культурної групи. Більш широкий діапазон ЧОТ у американців африканського походження, що свідчить про те, що досліджувані з цієї групи вимовляють вигук “HEU” більш емоційно та експресивно.

Для визначення формантної структури звучання нами було застосовано спектральний аналіз, за допомогою сучасної багатфункціональної комп’ютерної програми PRAAT [4]. Проілюструємо найбільш характерні спектральні картини формант на прикладі вигуку “HEU” для американців європейського походження (рис. 1).

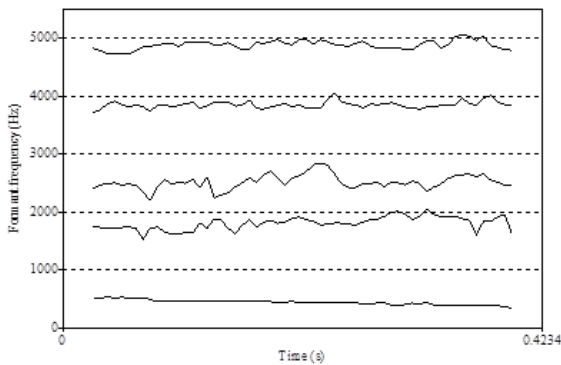

Рис. 1. Спектральна картина-формант для вигуку “HEU” у групі американців європейського походження

Після проведеного аналізу вигуку “HEU” у групі американців європейського походження, можна стверджувати, що посилення звуку відбувається у п’ятій форманті з ймовірністю 73,1% (тобто 73,1% від усіх вживаних вигуків посилення звуку відбуваються в п’ятій форманті, а в інших 26,9% посилення звуку зафіксовано у четвертій форманті). Значення частоти коливається від 54,9 до 480,0 Hz. Кількість вживання вигуку “HEU” американцями європейського походження та їх кількісний розподіл, згідно з формантною структурою, представлено в таблиці 3.

Таблиця 3

**Кількісне вживання вигуку “HEU” американцями
європейського походження**

HEU	
Форманти	
f4	f5
14	38

Для вигуку “HEU” у групі американців африканського походження характерна наступна спектральна картина-формант (рис. 2).

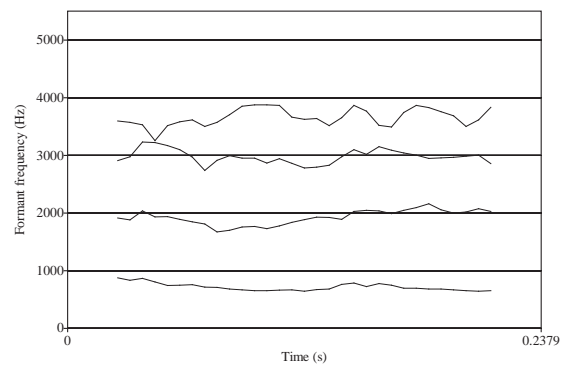

Рис. 2. Спектральна картина-формант для вигуку “HEU” в групі американців африканського походження

Після проведеного аналізу вигуку “HEU” у групі американців африканського походження слід зазначити, що посилення звуку відбувається у п’ятій форманті з ймовірністю 75,9% (тобто у 75,9% від усіх вживаних вигуків посилення звуку відбувається в п’ятій форманті, а в 24,1% посилення звуку зафіксовано у четвертій форманті). Значення частоти коливається від 464 Hz до 4900 Hz. Кількісне вживання вигуку “HEU” американцями африканського походження та їх кількісний розподіл за формантною структурою відображено в таблиці 4.

Таблиця 2

Залежність тембральних характеристик вигуку “HEU” від етнічно-культурної приналежності

	Heu	
	Американці європейського походження	Американці африканського походження
Кількість	52	29
Середнє макс. значення ЧОТ, Hz	264,8	291,1
Середнє мін. значення ЧОТ, Hz	179,9	178,5
Діапазон ЧОТ, %	47,2	63,1
Абсолютне макс. значення ЧОТ, Hz	480,0	490,0
Абсолютне мін. значення ЧОТ, Hz	54,9	46,4
Середнє значення форманти, ff	5	5

Таблиця 4

Кількісне вживання вигуку “HEY” американцями африканського походження

HEY	
Форманти	
f4	f5
7	22

Таким чином, можна зробити висновок, що вигук “HEY” в обох етнічно-культурних групах вимовляється рівним голо- сом, посилення звуку відбувається у п’ятій форманті. У групі американців європейського походження з ймовірністю 73,1% і 75,9% відповідно в групі американців африканського походження. Розглядаючи етнічно-культурний аспект вживання вигуків тільки чоловіків, нами виділено наступну тенденцію: 58,3% досліджуваних вигуків не залежать від етнічно- культурної приналежності мовців. В основному посилення звуку, як у американців європейського походження, так і в групі американців африканського походження, зазначено в п’ятій форманті, відповідно 76% та 85% від усіх вживаних вигуків.

Що стосується етнічно-культурного аспекту вживання вигуків жінками, то 70,0% досліджуваних вигуків не залежать від етнічно-культурної приналежності дикторів. Посилення звучання у жінок європейського походження в основному відбувається в п’ятій форманті, а посилення звуку у жінок африканського походження в основному зафіксовано у четвертій форманті, яку свідчить про нестабільність, експресивність мовлення цієї групи досліджуваних.

Література:

1. Селіванова О. А. Сучасна лінгвістика: напрями і проблеми. 2008. 712 с.
2. Грибок О. М. Мовний стереотип та його функціонування в дискурсі (на матеріалі німецького мовлення). *Науковий вісник Волинського національного університету*. 2009. № 5. С. 120–124.
3. Бабчук Ю.І. Тембральні особливості використання вигуку Yeah в мовленні чоловіків. *Наукові записки : зб. наукових праць Вінницького державного університету*. 2016. Т. 23. С. 3–7.
4. Voersma, P. & Weenink, D. (2018) Praat: doing phonics by computer [Computer programme]. Version 6.0.37. Retrieved December, 14, 2023 from <http://www.praat.org>.
5. Little Man. Retrieved October, 12, 2023 from <http://www.kinoshow/films/1748.html>.
6. Mad Money. Retrieved November, 10, 2023 from <http://www.alluc.org/movies/watch-mad-money-online/1532>
7. Meet Joe Black. Retrieved November, 08, 2023 from: www.imdb.com/title/tt0119643/

8. The Nutty Professor. Retrieved September, 07, 2023 from <http://victu.clan.su/...professor/-10-13-9330>.

Babchuk Yu., Babii S. Speakers’ ethnical features as the factor influencing timbre characteristics of interjection “HEY”

Summary. The article presents the ethnical sound features of interjection Hey as the factor influencing prosodic word characteristics in the quasi-spontaneous speech of American ethnical speakers. The author accents the main attention on the speech differentiation of Americans of European and African origins using the assessment of the prosodic sound features on the example of interjection Hey and the multifunctional computer programs PRAAT and SPEECH ANALYSER. The article is related to the structure of formants, quantitative distribution of speakers between two ethnically-cultural groups, the formants’ depending on ethnicity. The indexes of quantitative distribution of the speakers, influence of ethnical groups on prevailing the formants in the speech of speakers, quantitative distribution of using interjection “HEY” is visually represented.

The timbre peculiarities of using interjections, especially the structure of formant analysis are found out in the article. The authors accent attention on illustration the structure of formant analysis for both ethnical groups using multifunctional computer programs SPEECH ANALYSER and PRAAT.

The article is related to the structure of formants, quantitative distribution of speakers between different ethnical groups, speakers-Americans of European and African origins and the formants’ depending on it. The indexes of quantitative distribution of the speakers, influence of two ethnically-cultural groups on prevailing the formants in the speech of speakers, quantitative distribution of using interjection “HEY” is visually represented.

Timbre coloring of quasi-spontaneous speech is discussed in this article. The authors describe masculine and feminine timbre and acoustic characteristics of the interjection “HEY” with the help of the modern multifunctional programs SPEECH ANALYSER and PRAAT. The main attention is focused on an illustration of spectral pictures of the interjection “HEY” spoken by different ethnically-cultural speakers in addition to the experimental analysis of the multipurpose computer programs SPEECH ANALYSER and PRAAT. The analysis of a timbre as a prosody component by means of which it is visually shown the strengthening of sounding in defined formant, values of frequency vibration, the sounding which are measured in hertz. The authors of the article point to quantitative distribution of the interjection “HEY” by means of formant structure analysis.

Key words: speakers, ethnically-cultural group, rate of fundamental frequency, interjection, formant, quasi-spontaneous speech.

Berezhna M. V.,
Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of English Translation Theory and Practice
Zaporizhzhia National University
<http://orcid.org/0000-0002-3345-256X>

LINGUISTIC CHARACTERIZATION OF THE OVERCONTROLLING MOTHER ARCHETYPE (IN MASS CULTURE ENGLISH LANGUAGE FILMS)

Summary. The article delves into the linguistic characterization of nine female characters that represent the Overcontrolling Mother archetype in English-language mass culture films. The research draws on C. Jung's idea of an archetype as a recurring image in the collective unconscious, V. Schmidt's typology of master archetypes in fiction, and content analysis of the language used by the archetypal characters. The Overcontrolling Mother archetype is represented by characters that achieve self-fulfillment by over-protecting other characters whom they deem as vulnerable. This archetype presents female antagonists who inhibit the development of their wards by exerting excessive control and manipulating them with guilt. The Overcontrolling Mother invests all her aspirations and desires in the character she claims to protect, which hinders both the heroine and the child. The conflict is mostly resolved when the other characters are relieved of excessive care. When the Overcontrolling Mother is the main character, she needs to overcome her traumatic experience, accept new circumstances in her life and rebuild her identity. The themes of children's upbringing, obedience, duty, conformity, expectations, order, control, care, safety, loyalty, and betrayal are characteristic of the narratives of the Overcontrolling Mother.

The language used by the Overcontrolling Mother is characterized by frequent first-person singular and plural pronouns, high numbers in the 'clout', 'drive', 'power', and 'affiliation' linguistic categories, and low numbers in the 'tentative' and 'question mark' categories. This indicates that the Overcontrolling Mother is a decisive, powerful, and purposeful woman of a high social status who is prone to conflict. Low numbers in the 'authentic' category and high percentages in the 'moral' and 'adjective' categories reveal the insincerity of the characters and their desire to manipulate their wards. The Overcontrolling Mother, who keeps everything under obsessive control but is unable to provide the child with psychologically and physically comfortable conditions for development, receives mostly irritation and condemnation from the audience. The fate of the Overcontrolling Mother, who seeks total control and uses the ward for her own purposes, is unambiguous: social or physical destruction. Characters of the archetype who can understand their shortcomings, change their moral valence, and shift to the protagonist Nurturer archetype.

Key words: the Overcontrolling Mother archetype, linguistic characterization, narrative, content analysis, LIWC-22, female cinematic character

Problem statement. The characterization of fictional heroes involves portraying their inner states, desires, motives, intentions,

and beliefs through their actions and speech. Downes states that we can ask 'why' a speaker said what he did and propose an intentional description as an answer [1, p. 226]. When we watch a film, we interpret characters using the same structures and processes we use in real-life experiences. We also tend to talk about fictional characters as if they were real people [2, p. 10].

Robyn Lakoff points out that language is an intrinsic component of personality, and linguistic style is an outgrowth and diagnostic of psychological style. We assume that the way people talk reflects their true selves [3, p. 257]. Language attitude research combines language research with social and cognitive psychological research, using experimental psychology methods to analyze how certain aspects of someone's language performance trigger beliefs and evaluations in the hearer about that person [2, p. 12].

Language is a significant medium for creating fictional heroes' characterization. We observe linguistic similarities among millions of characters, defined by common psychological traits, resulting in prototypical characters, called archetypes (term by Jung [4]). Different fields of study have proposed several classifications of archetypes, focusing on individual psychological characteristics. However, there has been no attempt to compose a typology of psycholinguistic archetypes to account for common linguistic characteristics in the verbal portrayal of the same archetype representatives.

Analysis of recent research and publications. The term "archetype" is fundamental to Jungian analysis, yet its definition is frequently confused due to Jung's multiple definitions. Jung sometimes referred to archetypes as images, while at other times he distinguished between archetypes as unconscious forms devoid of any specific content and archetypal images as the conscious contents of those forms [5, p. 107]. Since then Jung's notion of repetitive images appearing in different cultural tales regardless of location, time, or language [4] has been interpreted in various ways by authors from diverse fields, including psychology, management, and literary studies. Despite different names and overlapping characteristics, common prototypes can be identified based on individual needs and motivations.

For instance, any person (and thus a fictional character, being a simplified replica thereof) is compelled to satisfy his/her physiological and higher-level needs to survive and self-actualize. The basic needs are those for food and water, heat, safety, belonging, and love as distinguished by Maslow in his classification of human needs [6]. The person to satisfy the survival needs of the loved ones is the representative of the Universal Mother [7] / Caregiver [8; 9; 10] /

Nurturer archetype [11; 12]. As summarized by Faber & Mayer, the Nurturer is represented by caring, compassion, and generosity. Nurturers are typically protective, devoted, sacrificing, nurturing, and parental; they are usually very benevolent, friendly, helpful, and trusting [10, p. 309].

This paper focuses on the Overcontrolling Mother archetype, which is the antagonist embodiment of the Nurturer archetype [11]. The study is based on Schmidt's classification of archetypes, which explicitly states the dual nature of archetypes by delineating the protagonist and antagonist forms of the same archetype. Characteristic features of the archetype and their revelation in language are further discussed in the main findings of the article.

Language use can be used to identify individual differences, including age, sex, personality, and mental health. The self-focus, cognitive complexity, social references, and emotional tone inherent in language use can help identify individual differences. These language features can be used to make predictions about individuals, and also may underlie causal processes that create some individual differences. Linguistic features such as function and emotion words can provide important psychological cues to thought processes, emotional states, intentions, and motivations [13, p. 36–37].

As the repository of psychologically relevant written language expanded exponentially, opening new possibilities for social science research worldwide, there appeared a growing need to automate content analysis [see 14]. Content analysis means any systematic transformation of a string of text into statistically manageable data representing the presence, intensity, or frequency of some relevant features [15]. Linguistic Inquiry and Word Count (LIWC) [16] is a tool that provides an automated, objective method for extracting insights about attentional focus reflected through language [17]. More precisely, it consists of an internal dictionary and software designed for tokenization and word counting. Each word or word stem in the dictionary belongs to one or more pre-established categories with different meanings, most of them ensuing from psychological theories. The software scans the input text, compares each word with the dictionary, and computes the percentage of words found in each category [18, p. 1].

The purpose of this paper is to examine the linguistic characterization of the Overcontrolling Mother archetype in popular cinema. This study is a component of a broader endeavor and aims to identify the typical psycholinguistic characteristics of the archetype using the LIWC-22 software. The research delves into the language used by nine antagonists, such as Dolores Umbridge (*Harry Potter and the Order of the Phoenix*, 2007), Mother Gothel (*Tangled*, 2010), Knotgrass (*Maleficent*, 2014), Joy (*Inside Out*, 2015), Freya (*The Huntsman: Winter's War*, 2016), Hippolyta (*Wonder Woman*, 2017), Amita's mother (*Ocean's Eight*, 2018), Supreme Intelligence (*Captain Marvel*, 2019), and Hua Li (*Mulan*, 2020). These characters are portrayed as antagonists because their maternal desires, such as seeking to be needed, appreciated, and loved by their children or wards, are typically obstructed, leading them to pursue their goals in harmful ways.

Research methods. To carry out this research, the film's cues of the examined characters were extracted from subtitles, cross-checked with the movies' sound, and subjected to qualitative and quantitative content analysis. The findings were then compared to the mean figures and standard deviations of LIWC categories in movies compiled and presented by Boyd et al. [19].

Common themes, narratives, and recurring deviations from mean figures demonstrate the typical psycholinguistic characteristics of the examined archetype.

Main findings. The Nurturer archetype is a commonly occurring female character type in cinema. The Nurturer is driven by the desire for love and a sense of belonging, and seeks to establish connections with others. The archetype has an antagonist form defined by Schmidt as the Overcontrolling Mother [11]. This form shares the same concern for the safety, wellbeing, and nutrition of their children or wards, but differs in having a more controlling nature. The Overcontrolling Mother's attention is focused on the ward, who is seen as a medium to fulfill their need to be needed:

Umbridge: *Good morning, **children**.*

Knotgrass: *We are three peasant women raising our orphan **child** in the woods.*

Freya: *You've done well, my **children**. / Dwarves. They're just like **children**.*

The narratives of the Overcontrolling Mother typically revolve around the well-being of the ward. Her utterances might manifest genuine concern on the part of an overprotective mother striving to keep her ward safe and happy:

Li: *It is because I'm trying to **protect** Mulan that I say this.*

Hippolyta: *You see? You are **safe**... and there is **nothing you should concern yourself with**. / Diana! Are you **hurt**?*

Joy: *I just wanted Riley to be **happy**. / But Riley needs to be **happy**.*

Alternatively, the mother's statements could reveal feigned care, strategically designed to manipulate the ward into complying with the mother's wishes:

Umbridge: *You'll be learning about defensive spells in a **secure, risk-free** way.*

Mother Gothel: *You know why we stay up in this tower. To keep you **safe and sound, dear**. / I was so **worried** about you, dear.*

Freya: *How lucky you are. You're with me now. And **you will never know this suffering again**.*

The Nurturer archetype is characterized by high numbers in the 'food' category, as food is seen as a symbol of love and care. On the other hand, the Overcontrolling Mother archetype has low numbers in the 'food' category, and even when the characters speak about nutrition, it does not bring any comfort to the ward. For example, Umbridge lures children with fake kindness: *Up you come. Would you like a cup of **tea**?* She pours the Veritaserum potion into the tea to make sure the children speak the truth when she interrogates them. Hua Li forbids Mulan from eating: *I already told you, you cannot **eat**. It will ruin your makeup.* Mother Gothel alludes to the hazelnut soup as the symbol of the previous life, when Rapunzel was obedient: *There. It never happened. Now, wash up for **dinner**. I'm making hazelnut **soup**.* Knotgrass expresses annoyance at being forced to care for the baby Aurora: *Then **feed** her!* In the end, it is Maleficent, who needs to step in to save the child from starvation.

The Overcontrolling Mother has high numbers in the 'clout' category. 'Clout' refers to the relative social status, confidence, or leadership [20]. Numbers above standard in the cues of the archetypal characters reveal their higher social standing and authority over the ward. The Overcontrolling Mother is not above reminding her position to her prodigal children:

Hippolyta: *So you will do nothing. As your queen I forbid it.*

Freya: *I am queen. This is what I trained you for. This is why I raised you.*

Umbridge: *...it sounds as if you're questioning my authority... But to question my practices is to question the Ministry, and by extension, the minister himself.*

Therefore, the Overcontrolling Mother expects the ward to comply with her expectations and behave according to the rules imposed by the mother. The corresponding narratives are characteristic of her language:

Li: *Tell me your sister is not the cause of this. Mulan! **Take control of yourself!***

Umbridge: *Study hard and you will be **rewarded**. Fail to do so, and the **consequences** may be severe. / Now, enough. I will have **order**. / Any student in **noncompliance** will be expelled.*

Mother Gothel: *All I have is one **request**. Don't ever ask to leave this tower again.*

Freya: *Never let it render you frail of mind or of will, because in my kingdom, there is but one **law**.*

The Overcontrolling Mother is focused on her ward's loyalty; she cannot stand betrayal of any form:

Freya: *And in exchange for this precious gift, I ask only one thing, your **loyalty**.*

Umbridge: *I am a tolerant woman, but the one thing I will not stand for is **disloyalty**.*

Hippolyta: *It seems I'm not the revered queen I should be. Disobeyed, **betrayed** by my own sister...*

Mother Gothel: *I just listened for the sound of complete and utter **betrayal** and followed that.*

High numbers in the 'drive' category (consisting of 'affiliation', 'power', and 'achieve') demonstrate her tenacity, authority, and motivation to pursue desired outcomes. The numbers in the category are the highest among other female archetypes and often combine percentages above standard deviation for more than one subcategory:

Umbridge: *Those wishing to **join** the Inquisitorial **Squad** for extra credit, may sign up in the high inquisitor's office (affiliation). / **Detention**, Mr. Potter (power).*

Supreme Intelligence: ***We** found you. **We embraced** you as **our** own (affiliation). / And yet, you've never had the **strength** to **control** them on your **own** (power).*

Joy: ***We** love **our** girl (affiliation). / Just follow my **lead** (power). / She can't **give up** hockey (achieve).*

As the Overcontrolling Mother is a self-assured woman, the 'tentative' category is rare or non-existent. The uncommon examples are found for instance when she is confronted with a higher authority:

Umbridge: *Dumbledore, **may** I remind you that under the terms of Educational Decree Number twenty-three, as enacted by the minister...*

Freya: *You **may** be surprised how things turn out.*

Tentativeness might also be pretended as the Overcontrolling Mother is trying to present her vision of reality or manipulate others to do her bidding:

Supreme Intelligence: ***Seems** like your time on C-53 jogged the old memory.*

Joy: *This **seems** interesting. "Long Term Memory Retrieval, Volume 47"?*

Mother Gothel: ***Or... Perhaps** you want to stop acting like wild dogs chasing their tails and think for a moment.*

It should be noted that word categories are not the only way to express tentativeness in the verbal portrayal of the characters.

For instance, Joy speaks about Sadness: *And you've met Sadness. She... Well, she... I'm not actually sure what she does. And I've checked, there's no place for her to go, so...* Pauses and repetitions in the text demonstrate unusual for the character uncertainty and indecisiveness, her inability to express approval and positive evaluation [21, c. 88].

Being the woman in charge, the Overcontrolling Mother has low numbers in the 'question_mark' category. When she does ask questions, they are often rhetorical in nature and used to ridicule or make the wards doubt themselves:

Freya: *You knew, didn't you? You knew she'd betray you and you spared her still. Have you learnt my lesson at last?*

Umbridge: *Who do you imagine wants to attack children like yourself?*

Mother Gothel: *Why would he like you?.. You think that he's impressed? / Why would you ask such a ridiculous question?*

Additionally, the Overcontrolling Mother tends to have high numbers in the 'focus_future' category, as she is concerned with assuring her position in her ward's life:

Mother Gothel: *Where **will** you go? He **won't** be there for you.*

Freya: *You **will** train. You **will** harden. You **will** become my elite, my Huntsmen. And nothing **will** ever, ever destroy you.*

Joy: *We are **gonna** have a good day, which **will** turn into a good week, which **will** turn into a good year; which turns into a good life!*

This character type exercises power over the ward and other characters (hence, high numbers in the 'I' category), and associates herself with the group under her leadership (high percentages in the 'we' category):

Li: ***I** already told you, you cannot eat. / **We** must be on time.*

Umbridge: ***I** will say this one last time. **I'm** ordering you to tell **me** where you've been. / **We** saw your lies for what they were.*

Freya: ***My** children. This is the day for which... For which you were born... **We** will bring fear once again to Snow White's army.*

Supreme Intelligence: ***We've** given you a great gift. / **We** saved you.*

In the cues of the Supreme Intelligence, Knotgrass, and Hippolyta the 'we' category significantly exceeds the average. Combined with high numbers in the 'clout' and 'power' categories and low numbers in the 'I' and 'question_mark' categories, it demonstrates the high social status of the characters [22, p. 118]. The received results agree with the research by Kacewicz et al. [23], demonstrating that higher-ranked team members asked fewer questions and used more first-person plural pronouns.

On the other hand, the attentional focus of the archetype is external, as she serves in the plot as an obstacle on the hero's way to development:

Amita's mother: *What's the matter with **you**?*

Umbridge: ***You** give me no choice, Potter. As this is an issue of Ministry security, **you** leave me with... no alternative. The Cruciatius Curse ought to loosen **your** tongue.*

Mother Gothel: *Oh, Rapunzel, do **you** even hear **yourself**?*

Hippolyta: *But **you're** not an Amazon like the rest of us.*

Often the contraposition of the pronouns 'I/we' and 'you' is used as a way to manipulate the interlocutor; the Overprotecting Mother demonstrates that by making a different choice the ward is opposing herself to the others, which makes her choice wrong:

Supreme Intelligence: *Without **us**, **you're** only human.*

Freya: ***I** gave **you** both everything. And in return **you** betray **me**.*

Joy: *Sadness, you nearly touched a Core Memory. And when you touch them, we can't change them back.*

The Overcontrolling Mother tends to have high numbers in the 'conflict' and 'anger' categories, revealing her propensity for disagreements, particularly with her ward:

Umbridge: *You know... I really hate children.*

Mother Gothel: *You know how I feel about the mumbling. Blah-blah-blah-blah. It's very annoying! / Enough already! Stop fighting me!*

Li: *No. You will only humiliate him further.*

Freya: *You knew she'd betray you and you spared her still... Kill him.*

High numbers in the 'allnone' category indicate the characters' conceited assertiveness and dogmatism:

Li: *Xiu gives me no trouble.*

Mother Gothel: *Guess I always knew this day was coming, knew that soon you'd want to leave the nest. / You are not leaving this tower! Ever!*

Freya: *I will free every child. I will save them all. As I saved you. And my army of Huntsmen will grow until nothing will stand in its path.*

Hippolyta: *There will be no training. / But she must never know the truth...*

Supreme Intelligence: *Freeing you to do what all Kree must... put your people's needs before your own.*

Joy: *It was amazing. Just Riley and me. Forever.*

Another important category in the language of the Overcontrolling Mother is 'authentic'. Lower numbers in 'authentic' usually suggest a more guarded, distanced form of discourse; people tend to self-regulate or filter what they say. Authenticity reflects the degree to which a person is self-monitoring [20]. In the researched material, 'authentic' tends to be low as the Overcontrolling Mother wants to keep her ward under control by deception and manipulation, and therefore tends to fake care and kindness:

Mother Gothel: *You're adorable. I love you so much, darling.*

Umbridge: *Thank you, headmaster, for those kind words of welcome. And how lovely to see all your bright, happy faces smiling up at me. I'm sure we're all going to be very good friends.*

The Overcontrolling Mother often tries to guilt the heroine into obedience or gratitude:

Mother Gothel: *Now look what you've done, Rapunzel. / Everything I did was to protect you.*

Hippolyta: *You've been my greatest love. Today... you are my greatest sorrow.*

Knotgrass: *We present this crown to our little Aurora, for whom we have sacrificed the best years of our...*

By being pessimistic and condemning about the world and human nature, the Overcontrolling Mother tends to keep her ward near. As a result, she exhibits high numbers in the 'tone negative', 'sadness', 'anxiety', and 'adjective' categories:

Mother Gothel: *The outside world is a dangerous place, filled with horrible, selfish people. If it finds even the slightest ray of sunshine, it destroys it.*

Freya: *You see, you abandoned her, Eric. But not I. I raised her from despair.*

Hippolyta: *Men are easily corrupted. / Be careful in the world of men, Diana. They do not deserve you.*

Supreme Intelligence: *You are just one victim of the Skrull expansion... that has threatened our civilization for centuries... Horrors that you remember...*

Li: *It is Mulan I worry about. They'll call her a witch.*

For better effect, the Overcontrolling Mother disparages her ward:

Mother Gothel: *Oh darling, I know you're not strong enough to handle yourself out there. / On your own, you won't survive.*

Freya: *Do not beg me! It is weak. You are weak.*

Supreme Intelligence: *But remember... without us... you're weak. You're flawed. Helpless.*

Hippolyta: *Fighting does not make you a hero. / There is much you do not understand.*

The Overcontrolling Mother often appeals to the 'moral' category to manipulate her ward. She twists the reality so that it suits her intentions:

Li: *A daughter brings honor through marriage.*

Umbridge: *As I told you once before, Mr. Potter... naughty children deserve to be punished.*

Joy: *You can't focus on what's going wrong.*

Freya: *It's a sin, and I'll not forgive it.*

Knotgrass: *No! This is all your fault!*

Conclusion and prospects for further research. The Overcontrolling Mother is a psycholinguistic archetype in mainstream English-language movies of the 21st century. This character is motivated by the fear of being useless or left behind and is often portrayed as a helicopter parent. She tries to become irreplaceable in the lives of her children due to her phobia of abandonment and the empty nest syndrome. The Overcontrolling Mother tends to be clingy, and overbearing. She manipulates her children by projecting her personal disappointments onto them and making them feel unsafe in the outside world. The Overcontrolling Mother turns to the themes of children's upbringing, duty, compliance, expectations, order, control, care, safety, well-being, and obedience.

The Overcontrolling Mother tends to have high numbers in the 'clout', 'power', 'I', 'we', 'you', 'affiliation', 'tone negative', 'emotion negative', 'focus future', 'conflict', and 'moral' categories. On the other hand, she predominantly has low numbers in the 'authentic', 'tentative', and 'question mark' categories.

In the case of supporting characters, the Overcontrolling Mother serves as a plot device and is presented as an obstacle on the way of the hero's journey (Amita's mother, Knotgrass, Hippolyta, Hua Li). The plot usually defines the Overcontrolling Mother's role as a mother, guardian, or teacher. If the character is given enough screen time for development, her arc usually evolves in two ways. She can either realize her fallacies and start healthily pursuing her needs, thus shifting to the protagonist Nurturer archetype (Joy, Freya), or persist with her obsessive behavior and result in social or physical destruction (Umbridge, Supreme Intelligence, Mother Gothel).

Further research aims to comprehensively classify female psycholinguistic archetypes in mainstream English-language movies of the 21st century.

Bibliography:

- Downes W. 'King Lear's question to his daughters'. In van Peer, W. (Ed.) *The Taming of the Text: Explorations in Language, Literature and Culture*. London: Routledge, 1988. P. 225-257.
- Culpeper J. *Language and Characterisation: People in Plays and other Texts*. London and New York: Routledge, 2014. 328 p. doi: 10.4324/9781315839349
- Lakoff R. *Talking Power: The Politics of Language*. New York: Basic Books, 1990. 324 p.

4. Jung C. G. *The archetypes and the collective unconscious* (R. Hull, Trans.) (2nd ed.). Princeton, NJ: Princeton University Press, 1968. 451 p.
5. Adams M. V. The archetypal school. In Young-Eisendrath P., Dawson T. (Eds.) *The Cambridge Companion to Jung*. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2008. P. 107–124. doi: 10.1017/CCOL9780521865999.007
6. Maslow A. H. A theory of human motivation. *Psychological Review*. 1943. Vol. 50. No. 4. P. 370–396. doi: 10.1037/h0054346
7. Campbell J. *The hero with a thousand faces* (Commemorative ed.). Princeton, NJ: Princeton University Press, 2004. 403 p.
8. McAdams D. P. *The stories we live by: Personal myths and the making of the self*. New York: Guilford, 1993. 336 p.
9. Mark M., & Pearson C. S. *The Hero and the Outlaw: Building extraordinary brands through the power of archetypes*. New York : McGraw-Hill, 2001. 384 p.
10. Faber M. A., & Mayer J. D. Resonance to archetypes in media: There's some accounting for taste. *Journal of Research in Personality*. 2009. Vol. 43. No. 3. P. 307–322. doi: 10.1016/j.jrp.2008.11.003
11. Schmidt V. *The 45 Master characters*. Cincinnati, Ohio: Writers Digest Books, 2007. 338 p.
12. Cowden T.D., LaFever C., & Vidars S. *The Complete Writer's Guide to Heroes & Heroines: Sixteen Master Archetypes*. Pasadena, CA : Archetype Press, 2013. 214 p.
13. Tausczik Y. R., & Pennebaker J. W. The psychological meaning of words: LIWC and computerized text analysis methods. *Journal of Language and Social Psychology*. 2010. Vol. 29. No. 1. P. 24–54. doi: 10.1177/0261927X09351676
14. Shayaa S., Jaafar N. I., Bahri S., Sulaiman A., Wai P. S., Chung Y. W., et al. Sentiment analysis of big data: methods, applications, and open challenges. *IEEE Access*. 2018. Vol. 6. P. 37807–37827. doi: 10.1109/ACCESS.2018.2851311
15. Shapiro G., & Markoff J. A matter of definition. In Roberts C. W. (Ed.) *Text Analysis for the Social Sciences: Methods for Drawing Statistical Inferences From Texts and Transcripts*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 1997. P. 9–31. doi: 10.4324/9781003064060-1
16. Pennebaker J. W., Boyd R. L., Jordan K., & Blackburn K. *The Development and Psychometric Properties of LIWC2015*. Austin, TX : University of Texas at Austin, 2015. 26 p.
17. Boyd R. L., & Schwartz H. A. Natural Language Analysis and the Psychology of Verbal Behavior: The Past, Present, and Future States of the Field. *Journal of Language and Social Psychology*. 2021. Vol. 40. No. 1. P. 21–41. doi: 10.1177/0261927X20967028
18. Dudău D. P., & Sava F. A. Performing Multilingual Analysis With Linguistic Inquiry and Word Count 2015 (LIWC2015). An Equivalence Study of Four Languages. *Frontiers in Psychology*. 2021. Vol. 12. Article number 570568. 18 p. doi: 10.3389/fpsyg.2021.57056812
19. Boyd R. L., Ashokkumar A., Seraj S., & Pennebaker J. W. *LIWC-22: Descriptive Statistics and Norms*. 2022. Retrieved March 29, 2022, from <https://www.liwc.app>
20. Boyd R. L., Ashokkumar A., Seraj S., & Pennebaker J. W. *The development and psychometric properties of LIWC-22*. Austin, TX: University of Texas at Austin, 2022. Retrieved March 29, 2022, from <https://www.liwc.app>
21. Бережна М.В. Психолінгвістичний архетип «Деметра» (на матеріалі анімаційного фільму Inside Out). *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2021. Том 32 (71). № 6. Ч. 1. С. 86–91. doi: 10.32838/2710-4656/2021.6-1/16
22. Berezhna M.V. The Nurturer Psycholinguistic Archetype: LIWC-22 Analysis. *International scientific conference «Philological sciences and translation studies: European potential»: conference proceedings*. Riga, Latvia : «Baltija Publishing». 2022. P. 115–118. doi: 10.30525/978-9934-26-261-6-27
23. Kacewicz E., Pennebaker J. W., Davis M., Jeon M., & Graesser A. C. Pronoun use reflects standings in social hierarchies. *Journal of Language and Social Psychology*. 2014. Vol. 33. No. 2. P. 125–143. doi: 10.1177/0261927X13502654

Бережна М. Мовленнєва характеристика персонажів архетипу «Всеволодна мати» (на матеріалі англомовних фільмів масової культури)

Анотація. У статті досліджено мовленнєву характеристику дев'яти жіночих персонажів англомовних фільмів масової культури, що належать до архетипу «Всеволодна мати». Дослідження базується на ідеї К. Юнга про архетип як повторюваний образ, що існує в колективному безсвідомому, типології архетипів персонажів художніх творів В. Шмідт та контент-аналізі мовлення персонажів, що належать до досліджуваного архетипу. Персонажі архетипу досягають самореалізації шляхом надмірної опіки інших (на їхню думку, вразливіших) персонажів. Архетип є основою образу персонажок-антагоністок, які стримують своїх підопічних від розвитку через надмірний контроль та маніпуляцію відчуттям провини. «Всеволодна мати» втілює свої прагнення та бажання у персонажі, яким опікується. Це створює перешкоди на шляху як самої героїні, так і її дитини. Конфлікт переважно розв'язується шляхом звільнення інших персонажів від надмірної опіки. Коли «Всеволодна мати» є головною героїнею, вона має подолати травматичний досвід, примиритися з новими обставинами у житті та відбудувати власну ідентичність. Для нарративів «Всеволодної матері» характерними є теми виховання дітей, слухняності, обов'язку, відповідності очікуванням, порядку, контролю, піклування, безпеки, відданості та зради.

Для мовлення «Всеволодної матері» частотними є займенники першої особи однини та множини, високі показники у лексико-семантичних категоріях 'clout', 'drive', 'power', 'affiliation' та низькі у категоріях 'tentative' та 'question mark'. Це характеризує її як рішучу, владну, цілеспрямовану жінку, яка має високий соціальний статус та схильна до конфліктів. Низькі показники у категорії 'authentic' та високі – у категоріях 'moral' та 'adjective' розкривають нещирість персонажів, їхнє прагнення маніпулювати думкою підопічних. «Всеволодна мати», яка тримає все під надмірним контролем, але водночас не здатна забезпечити дитині психологічно та фізично комфортні умови для розвитку, викликає у глядача переважно роздратування та засудження. Доля «Всеволодної матері», яка прагне тотального контролю та використовує підопічного у власних цілях, однозначна: фізичне чи соціальне знищення. Персонажки архетипу, які здатні зрозуміти свої недоліки, змінюють валентність образу та переходять до протагоністичного архетипу «Піклувальниця».

Ключові слова: архетип «Всеволодна мати», мовленнєва характеристика, нарратив, контент-аналіз, LIWC-22, жіночий кіноперсонаж.

Береза Л. О.,*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови та загального мовознавства
Черкаського державного технологічного університету***Дядюра Г. М.,***кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови та загального мовознавства
Черкаського державного технологічного Університету*

МОВНІ ЗАСОБИ АНГЛОМОВНОГО РЕКЛАМНОГО ТЕКСТУ

Анотація. У статті показано роль реклами, яка сьогодні стала важливою складовою сучасного життя, головне завдання якої повідомляти споживача про товари та послуги, виконувати функцію спілкування між споживачем та виробником. Інтерес науковців до реклами не згасає попри вивченість цієї теми у багатьох галузях науки, оскільки нині реклама набуває нових рис та форм прояву, застосовують її не тільки на радіо та телебаченні, але й активно використовують в інтернет просторі.

З'ясовано, що в сучасній лінгвістиці існує кілька підходів до визначення поняття «рекламний текст». У галузі рекламної діяльності до рекламного тексту належать усі можливі слова та вирази в друкованому вигляді чи у телевізійній рекламі, в той час як у мовознавстві рекламний текст означає завершене повідомлення певної спрямованості та прагматичного впливу. Зазначено, що важливим елементом рекламного тексту є слоган, тобто фраза чи репліка, яку легко запам'ятати, вона демонструє сутність реклами. Зазвичай слоган складається з однієї пропозиції, яку легко сприймати та має мінімум текстового навантаження, іншими словами – це кілька важливих слів, за допомогою яких споживач запам'ятає інформацію без зайвих зусиль та проблем.

Доведено, що суто лінгвістичне висвітлення проблеми конструювання та насичення рекламних текстів полягає в аналізі їх стилістичних та мовних особливостей. Досліджено та проаналізовано мовні засоби англomовного рекламного тексту.

У процесі аналізу англomовного рекламного тексту визначено, що експресивність слогану досягається за допомогою таких елементів як позитивна оцінна лексика, а це прикметники та іменники із значенням високого ступеня якості. Особливістю рекламних текстів є часте вживання прикметників, зазвичай це якісні прикметники, що відображають позитивну семантику, передаючи позитивну оцінку. Загалом з усіх частин мови в рекламних текстах найчастіше вживається іменник, оскільки реклама вимагає найменування безлічі предметів і явищ. Поширені також прислівники та дієслова.

Ключові слова: реклама, рекламний текст, рекламний слоган, лексичні одиниці, мовні засоби.

Постановка проблеми. Реклама в XXI столітті є невід'ємною складовою життя в соціумі кожної окремої людини та інструментом комерційних структур, оскільки реклама не лише впливає на свідомість, але підсвідомість пересічного громадянина будучи елементом масової культури. Рекламу можна

розглядати як особливий вид мистецтва, феномен масової культури, який має соціальну важливість. Нині значну увагу приділяють лінгвістичній значущості рекламних текстів. Тож проблема функціонально-стильового статусу рекламного тексту нині є досить дискусійною через наявність значної кількості рекламних жанрів: побутова, технічна, комерційна, політична тощо.

Рекламний текст нині привертає увагу не тільки мовознавців, але й фахівців інших галузей, таких як філософія, соціологія, культурологія, журналістика, психологія тощо. Представники цих галузей науки передовсім зосереджені на вивченні феномену маніпуляції, створення моделей комунікації без маніпулятивної складової. Варто зауважити, що суто лінгвістичне висвітлення проблеми конструювання та насичення рекламних текстів полягає в аналізі їх стилістичних та мовних особливостей. Такі мовознавці, як О. Пономарів, А. Капелюшний, З. Бичко досліджували лише певні аспекти стилістики текстових повідомлень.

У сучасній лінгвістиці існує кілька підходів до визначення поняття «рекламний текст». У галузі рекламної діяльності до рекламного тексту належать усі можливі слова та вирази в друкованому вигляді чи у телевізійній рекламі, в той час як у мовознавстві рекламний текст означає завершене повідомлення певної спрямованості та прагматичного впливу. Ю. Булик розглядає рекламний текст як вербалізований елемент реклами, що містить позитивну інформацію, яка передається словами, про річ чи послугу та ставлення адресата й відправника [1, с. 5].

У дослідженнях В. Зірки йдеться про те, що реклама представлена у вигляді екстралінгвальних та лінгвальних знаків, які функціонально організовані та представляє собою рекламне спілкування з метою формування позитивних прагматичних моделей соціальної поведінки [2, с. 12].

С. Бибик називає рекламний текст закінченим висловлюванням, що формально та змістовно структурований, несе комунікативне повідомлення про об'єкт реклами та має на меті позитивну прагматичну настанову спонукати споживача до придбання товару [3, с. 326].

Особливо важливим елементом рекламного тексту є слоган, тобто фраза чи репліка, яку легко запам'ятати, вона демонструє сутність реклами. Зазвичай слоган складається із однієї пропозиції, яку легко сприймати та має мінімум текстового навантаження, іншими словами – це кілька важливих слів, за допомогою яких споживач запам'ятає інформацію без зайвих зусиль та проблем.

Отже, варто підкреслити, що інтерес науковців до реклами не згасає попри вивченість цієї теми у багатьох галузях науки, оскільки нині реклама набуває нових рис та форм прояву, застосовують її не тільки на радіо та телебаченні, але й активно використовують в інтернет просторі. На думку науковців, реклама є особливим, специфічним мовним жанром, головна мета якого презентувати товар чи послугу споживачеві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковці Н. Непийвода [4], В. Зірка [2], Ф. Бацевич [5] та інші у своїх мовознавчих студіях проаналізували загальні лінгвістичні особливості рекламного тексту. Дослідники виокремили характерні риси реклами, рекламного дискурсу, розглянули ключові функції та стилеві особливості рекламних текстів. В. Зірка довела, що реклама будучи суспільним явищем, має специфічні зв'язки із реальним світом, людиною, мовною свідомістю та зробила висновки, що в XXI столітті реклама уже є частиною культури, репрезентує сучасність та досвід усього суспільства [2].

Вагомий внесок у розвиток теорії українського рекламного тексту зробила О. Зелінська [6]. Вона зосередила увагу на вивченні семантичних елементів реклами. Н. Непийвода [4], С. Гузенко [7], Б. Обритько [8] приділили значну увагу таким аспектам реклами як словотвір та морфологія рекламних текстів, прагмалінгвістика.

О. Арешенкова [9] присвятила ґрунтовну монографію вивченню комунікативно-прагматичних та стилістичних параметрів реклами, де висвітлила проблему синтаксичної складової рекламного тексту, особливості маніпулювання свідомістю споживача, функціям рекламного тексту тощо. Дослідниця дотримується думки, що рекламний текст є функціональним різновидом мовлення й представляє типологію рекламних повідомлень, описує модель рекламної комунікації та пояснює комунікативно-мовленнєві характеристики рекламного тексту. Узагальнює знання щодо рекламного тексту й характеризує його як найбільш переконливий спосіб інформування споживачів про товари та послуги.

Н. Шкворченко та М. Поліщук [10] зосередили свої наукові зусилля на гендерній складовій рекламного тексту, специфіці так званих «чоловічих» та «жіночих» рекламних текстів.

Мета пропонованої статті – виявити й проаналізувати мовні засоби рекламного тексту як спосіб впливу на потенційного споживача.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасні медіа широко та вдало використовують рекламні тексти, які можуть бути представлені в друкованому вигляді, на радіо та телебаченні, реклама в мережі Інтернет. Різні типи носіїв зовнішньої реклами пропонують рекламний текст, серед яких журнали, газети, постери, брошури, буклети тощо. Попри те, що телебачення та інтернет домінують у поширенні рекламних слоганів, все ж таки друкований тип реклами є найважливішим [11, с. 76–78]. Цю закономірність можна пояснити тим фактом, що в системі реклами головну роль відіграють вербальні елементи, попри те, що споживачі часто звертають увагу саме на невербальні аспекти рекламного повідомлення.

Г. Абрамова зазначає, що лінгвістичний аналіз рекламного тексту з метою добору адекватних вербальних елементів для презентації товару чи послуги, повинен враховувати ключові екстралінгвістичні фактори, які й визначають добір мовних одиниць та структурування реклами. Ці фактори включають денотат, цільову настанову автору та тип адресата [11, с. 76–78].

Денотат, або предмет номінації, пов'язаний із текстами, що рекламують матеріальні речі, послуги, діяльність різноманітних компаній тощо. Рекламні тексти, що пропонують споживачеві різноманітні матеріальні речі, рекламують товари широкого вжитку та промислові товари. До цільової настанови належать рекламні тексти трьох типів – ознайомчі, рекламні тексти, які сприяють закріпленню або збереженню збуту продукції чи послуги, реклама, що сигналізує про поступове виведення товару з ринку. Категорія тип адресата охоплює рекламні тексти для масового споживача, рекламні тексти для професіоналів, рекламні тексти для експорту.

Як уже зазначалося раніше, проблема стилєвої належності реклами й досі залишається відкритою та актуальною. Отже, рекламний текст, згідно із стилєвими особливостями, може поєднувати в собі риси публіцистичного стилю, наукового, ділового, науково-популярного, розмовного. Ця характерна риса реклами також визначає її вербальне насичення та організацію мовних засобів у тексті.

Рекламний текст, використовуючи усі види інформації, повинен виконати головне завдання – це сповістити споживача про нові вірогідні дані, а це є когнітивною інформацією, та закріпити засвоєння вказаних даних за допомогою емоційної пам'яті, тобто емоційна інформація. До того ж споживач повинен також отримати естетичну насолоду, що є естетичною інформацією та виконати певні дії – оперативна інформація [12, с. 102].

Вплив на поведінку реципієнта, тобто мовний вплив, відбувається внаслідок вербальних та невербальних чинників, що є частиною акту комунікації. Прагматичний аспект у рекламі реалізується за допомогою вибору лексичних та граматичних засобів, стилістичних прийомів, синтаксису, використанні різних знакових систем. Експресивність є головною умовою комунікативного та прагматичного впливу рекламного тексту.

Існує думка, що іменники та дієслова по-різному впливають на споживача, який читає текст реклами. Дієслова надають рекламному тексту динаміки та темпу, в той час як дієслова наказового способу мають дещо нав'язливий тон. Переважання іменників у рекламному повідомленні, надто неологізмів, знижує сприйняття тексту та нівелює бажаний ефект. В. Зірка переконана, що саме дієслова допомагають виразити рекламу, мають кращий маніпулятивний ефект [2, с. 229]. Модальні дієслова підкреслюють можливості та переваги, які отримає споживач, яку зробить свій вибір на користь рекламованого товару.

Прикметники та прислівники у рекламних текстах використовують для опису властивостей товару чи послуги, допомагають споживачеві сформулювати враження про товар. Необхідно звернути увагу на використання займенників у рекламному тексті. Займенник *you* створює враження, ніби автор звертається до кожного, хто читає рекламу. Такий прийом викликає довіру до виробника продукції. У той же час займенники *we* та *our* натякають на виробника товару [12, с. 102].

Аби привернути увагу споживача, центральна роль належить рекламному слогану. Слоган спонукає покупця зробити свій вибір, а тому, аби максимально виконати цю функцію, слоган повинен гарно комбінувати експресивні мовні засоби, прагматику та комунікативні функції. Л. Бурковська зазначає, що слоган, по суті, є рекламна концепція, виражена досконалою лінгвістичною думкою, яку легко запам'ятати. Багата семантика, яка поєднується із невеликою формою уможлиблює прирівняти слоган та заголовок рекламного тексту до приказки,

афоризми [12]. Експресивність слогану досягається за рахунок таких елементів як позитивна оцінна лексика, а це прикметники та іменники із значенням високого ступеня якості, на кшталт *special, unique* тощо. Оцінка якості рекламованого продукту в тексті реклами набуває гіперболізованого звучання. Гіперболізована позитивна оцінка передається за допомогою найвищого ступеня порівняння прикметника та прислівника, або лексично за допомогою прислівника та частки з функцією підсилення, як от *super, over* тощо [12].

Синтаксис реклами здебільшого складається із простих речень або навіть одного слова. Така синтаксична природа рекламного повідомлення полягає у його динамічності. Еліптичні конструкції стилізують слоган під розмовну мову. Спонукальні речення в слогані надають йому жвавості та емоційності. Ще один важливий елемент – це риторичні запитання, окличні речення, синтаксичні повтори, наприклад: *Oh! That's smart!* [12, с. 103]. Повтори можуть використовуватися як на фонемному, так і на абзацному рівнях. Назви компаній та товарів акцентуються за допомогою фонемних та морфемних повторів.

Повтор однакових приголосних звуків, алітерація, вживається з метою створення специфічного мелодійного малюнку в тексті реклами, підсилює виразність. Такий прийом потрібен, аби споживач легко запам'ятав товар або виробника, на кшталт: *Fresh Fast Fabulous!* [12, с. 103]. Наступний ефективний та часто вживаний прийом англійських рекламних авторів – це використання рими для підсилення виразності рекламного тексту й також для легкого та швидкого запам'ятовування, наприклад, реклама шампуню фірми Schwarzkopf: *Hair feels fresher, stronger for longer* [12, с. 103].

Фонестеміка та паронімічна атракція є технологіями створення рекламних текстів. Англійські звуки та сполучення звуків можуть нести в собі певні значення. Використання значної кількості повторювальних морфем у рекламному тексті утворює так звану внутрішню атракцію слів, продукує певні звукові образи, асоціативне поле рекламного слогану. Прийом мовної гри при звуко-семантичному зближенні слів – це паронімічна атракція. Слова, що мають близьке звучання, поетично семантизуються, утворюючи асоціативно-узагальнену форму.

Експресію рекламного тексту можуть підсилювати оказіоналізми, які співвідносяться з різноманітними тваринами, назвами марок, мають розмите лексичне значення, оцінний компонент, наприклад: *Re-everythinged*. Наявність іноземних лексем, а в англійській рекламі це найчастіше іспанські та французькі слова, вказує на країну-виробника, якість продукції певної країни-виробника [12, с. 104].

Наступним важливим елементом реклами є невербальні компоненти, на кшталт картинки, музичні фрагменти, фонове зображення, логотип фірми тощо, які також впливають на атрактивність рекламного тексту та підвищують емоційність матеріалу. Поєднання тексту, графічного зображення, музичного супроводу сприймаються споживачем як єдине ціле, що сприяє досягненню комунікативної мети.

За способом передачі невербальні складники є набірними, тобто шрифтом, пробілами між словами, поля, умовні позначення тощо, та зображальними, до яких належать малюнки та фото. Останні – це іконічні знаки, які несуть образи предметів, що зображують. Реклама часто представлена текстами з повною креолізацією, коли вербальні та невербальні компоненти не можуть існувати окремо один від одного. У таких текстах вер-

бальне та невербальне взаємодіють у два способи, коли зображення домінує над слоганом, або навпаки [13, с. 35–39].

Логотипи у рекламних текстах виконують функцію символу, а тому тексти з останніми наділені абсолютною креолізацією. Логотип, як мультисеміотичний малоформатний текст, експлікує імідж бренду, допомагає зробити його популярним та легко впізнати серед інших подібних компаній. Як правило, до такої реклами вдаються всесвітньовідомі компанії, реклама яких доповнюється логотипом, що має більший ефект, ніж сам текст. Отже, невербальна частина рекламного тексту доповнює, ілюструє вербальну інформацію, додає образності, переконливості, навіть, іноді створює додаткові смисли [13].

О. Телетов переконаний, що створюючи рекламне повідомлення рекламодавці повинні враховувати кілька факторів, серед яких психофізіологічне сприйняття тексту та цільова аудиторія реклами. Це засвідчує про те, що реклама для жінок та чоловіків має деякі відмінності як в структурній формі, так і у вербальному наповненні [14, с. 51].

На думку Т. Крутько, в рекламних текстах часто використовують гендерно марковані одиниці, які безпосередньо впливають на свою цільову аудиторію. В англійських рекламах переважають лексичні одиниці, що вказують на референта, наприклад: *Only a Woman Like You... Could Meet a Man Like This!* [15, с. 226].

Наступний лексичний сегмент, що вказує на певний гендер – це лексичні одиниці, які вказують на соціальні ролі, на кшталт: *Mother of Eden Innovative products for today's natural mother* [14]. Дослідник також зазначає, що автори рекламних текстів доволі рідко вдаються до використання особових займенників, що вказують на статтю.

Реклама для жінок характеризується інформативними текстами, які чітко та зрозуміло вказують на товар та торговельну передумову. Творці реклами беруть до уваги допитливість жінок, увагу до дрібниць, індивідуальність, цінність, почуттєвість. Тексти для жіночої аудиторії передають атмосферу дива, яка обов'язково матиме місце, якщо обрати рекламований товар. Іншими словами, реклама орієнтована на жінок створює образ красуні, яка легко підкорює чоловіків. Тексти провокативного характеру здебільшого орієнтовані на чоловіків та молодь. Рекламні тексти для чоловіків доволі часто містять вільні, а іноді, грубі висловлювання, наприклад: *Click Here Punk!* [14, с. 228].

Маніпулюючи амбіціями споживачів, копірайтери застосовують у текстах реклами такі лексичні одиниці, що мають вплинути на відповідний гендер, чоловіка чи жінку. У цьому полягає прагматика таких рекламних слоганів, на кшталт реклама може безпосередньо звертатися до чоловіка чи жінки, або містити лексему, яка має відповідну номінацію [14, с. 229].

Аби привернути увагу споживача та змусити його звернути увагу на товар чи послугу, дослідниця Т. Крутько зауважує, що копірайтери вдаються до таких прийомів маніпулювання: 1) мовна гра допомагає змінити традиційні уявлення; 2) інтертекстуальність, або вкраплення в текст реклами відомих висловлювань; 3) провокативні тексти, що експлуатують гострі теми; 4) некоректні висловлювання [15, с. 53].

Висновки. Аналіз досліджуваного матеріалу засвідчує, що в рекламних текстах найчастіше використовують іменники та дієслова. Дієслова перетворюють рекламний текст на динамічну структуру, яка задає темпу та швидкості. Модальні

дієслова передають значення можливості, певних переваг. Іменники називають продукт чи послугу. Особливістю рекламних текстів є часте вживання прикметників, зазвичай це якісні прикметники, що відображають позитивну семантику, передаючи позитивну оцінку.

Репрезентоване дослідження не вичерпує всього кола питань, пов'язаних з вивченням лексичних одиниць у рекламному тексті. Перспективою нашого дослідження є подальше вивчення синтаксичних конструкцій з комунікативного погляду в рекламному тексті.

Література:

- Булик Ю. В. Рекламний текст в параметрах аксіологічної прагмалінгвістики : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.02. Харків, 2009. 21 с.
- Зірка В. В. Рекламний текст і його особливості. *Вісник Дніпропетровського університету ім. Альфреда Нобеля: Серія: Філологічні науки*. 2011. № 2. С. 208–214.
- Бибик С. П. Усна літературна мова в українській культурі повсякдення. Ніжин: Аспект-Поліграф, 2013. 589 с.
- Непийвода Н. Мовна гра та гумор у рекламному тексті. *Урок української*. 2001. № 10. С. 20–23.
- Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ : Академія, 2004. 344 с.
- Зелінська О. І. Лінгвальна характеристика українського рекламного тексту : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Харків, 2002. 17 с.
- Гузенко С. Типи комунікативних реєстрів рекламного дискурсу. *Вісник Львівського університету: Серія: Філологія*. 2004. Вип. 34, ч. 2. С. 385–391.
- Обрицько Б. А. Реклама і рекламна діяльність: курс. Київ : МАУП, 2002. 240 с.
- Арешенкова О. Комунікативно-прагматичні та стилістичні параметри рекламного тексту: монографія. Кривий Ріг : ФОП Маринченко С.В., 2018. 176 с.
- Шкворченко Н. М., Поліщук М. І. Рекламний дискурс: гендерний аспект. *Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету*. 2019. Вип. 31. С. 84–87.
- Абрамова Г. О. Про лінгвістичний аналіз рекламного тексту. *Культура слова. Наукова думка*. 1981. №21. С. 76–78.
- Бурковська Л. Лінгвістичні аспекти англійських рекламних текстів *Філологічні науки*. 2014. № 18. С. 101–105.
- Безугла Т. А. Типи повної креолізації рекламного тексту. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія: Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов*. 2016. Вип.81. С. 35–39.
- Телетов О. С. Рекламний менеджмент: підручник для ВНЗ. 3-тє вид., випр. Суми: Університетська книга, 2015. 367 с.
- Крутько Т. В. Мовні особливості рекламних текстів у гендерному аспекті (на матеріалі віртуальної реклами). *Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи*. 2008. № 2. С. 226–231.

Bereza L., Diadiura H. Linguistic means of English-language advertising text

Summary. The article shows the role of advertising, which has become an important component of modern life today, the main task of which is to inform the consumer about goods and services, to perform the function of communication between the consumer and the producer. The interest of scientists in advertising doesn't fade, despite the study of this topic in many fields of science, because nowadays advertising acquires new features and forms of manifestation, it is used not only on radio and television, but is also actively used on the Internet.

It was found that in modern linguistics there are several approaches to defining the concept of "advertising text". In the field of advertising, advertising text includes all possible words and expressions in print or in television advertising, while in linguistics, advertising text means a complete message of a certain focus and pragmatic impact. It is noted that an important element of advertising text is a slogan, that is, a phrase or a line that is easy to remember, it demonstrates the essence of advertising. Usually, a slogan consists of one sentence that is easy to understand and has a minimum of textual burden, in other words, it is a few important words that will help the consumer remember the information without too much effort and trouble.

It is proved that purely linguistic coverage of the problem of construction and saturation of advertising texts consists in the analysis of their stylistic and linguistic features. The linguistic means of the English-language advertising text have been studied and analyzed. In the process of analyzing the English-language advertising text, it was determined that the expressiveness of the slogan is achieved with the help of such elements as positive evaluative vocabulary, which are adjectives and nouns with the meaning of a high degree of quality. A feature of advertising texts is the frequent use of adjectives, usually they are qualitative adjectives that reflect positive semantics, conveying a positive evaluation. In general, of all parts of speech, the noun is most often used in advertising texts, since advertising requires the naming of many objects and phenomena. Adverbs and verbs are also common.

Key words: advertising, advertising text, advertising slogan, lexical units, linguistic means.

*Byelozyorova Yu. S.,**Kandidat der philologischen Wissenschaften,**Doz. des Lehrstuhls der deutschen Philologie der Nationalen Universität Lviv**Tscherepanja W. W.,**Studentin des 2. Studienjahrs der Magistratur**der Fakultät für Fremdsprachen der Nationalen Universität Lviv*

DIE BESONDERHEITEN DES STILS VOM KOLUMNISTEN B. SICK

Анотація. Статтю присвячено аналізу лінгвостилістичних особливостей колонки відомого сучасного німецького публіциста Б. Зіка в онлайн-версії журналу „Spiegel“. Колонка як жанр сучасної аналітичної журналістики, написана кolumnістом в індивідуальному стилі, мовна ідентичність якого досліджується в рамках цієї статті на матеріалі його текстів.

В своїй колонці „Zwiebelfisch“ Б. Зік презентує курйозні випадки в використанні лексики та граматики сучасної німецької мови.

В статті аналізуються різні стилістичні техніки, які використовує в своїх статтях автор, щоб найбільш точно й дотепно пояснити актуальні тенденції вживання певних лексичних одиниць або граматичних конструкцій носіями сучасної німецької мови в різних контекстах.

Лексико-граматичний аналіз його статей показав, що гумор та іронія є найбільш поширеною тактикою у стилі Б. Зіка.

До найбільш частотних стилістичних фігур в його статтях належать гра слів, оказіоналізми, порівняння, фразеологізми, риторичні запитання.

Крім надання текстам певної експресивності, вони сприяють більш легкому та невимушеному сприйняттю актуальної інформації щодо мовних феноменів, яку автор намагається донести до читача.

В своїх статтях Б. Зік дає не тільки роз'яснює певні мовні явища, він також освітлює їх культурне та історичне підґрунтя. Пояснюючи вимову, походження, особливості контекстуального вживання слів, він виходить за рамки розуміння певного мовного феномену лише як лексико-граматичної одиниці. Цей просвітницький підхід автора сприяє тому, що читачі стають не тільки більш мовно компетентними, а й ще мають змогу розвинути більш глибоке розуміння багатогранності сучасної німецької мови, усвідомлюючи її історичне, культурне та суспільне значення.

Основними функціями статей колонки Б. Зіка є інформуюча та просвітницька. Крім того, вмів використовуючи сучасний медіапростір, він наділяє свої тексти і виховною функцією, формуючи зі своїх читачів усвідомлені мовні особистості.

Ключові слова: кolumnіст, колонка, лінгвостилістичні особливості, індивідуальний стиль, гумор, іронія.

Formulierung des Problems. In der einzigartigen Kolumne „Zwiebelfisch“ von B. Sick, die neuere Tendenzen in der Entwicklung der modernen deutschen Sprache untersucht, zeigt sich seine spezifische sprachliche Identität durch die Verwendung von den bestimmten Stilmitteln.

Aktualität der Forschung ist durch die große Popularität des bekannten deutschen Kolumnisten – Bastian Sick bedingt. Die linguo-stilistische Analyse der Zwiebelfisch-Kolumne von Bastian Sick ist in mehreren Hinsichten relevant. Zunächst einmal bietet sie einen tiefen Einblick in die Sprache und den Stil von Bastian Sick, einem bekannten deutschen Sprachkritiker, Autor und Kolumnisten. Durch die Untersuchung seiner Kolumnen können linguistische und stilistische Merkmale identifiziert werden, die seinen Schreibstil prägen. Des Weiteren ermöglicht die Analyse Einblicke in die Verwendung der deutschen Sprache in journalistischen Kontexten.

Der Beitrag kann somit dazu beitragen, das Verständnis für den Einsatz der Sprache in der Medienlandschaft zu vertiefen. Darüber hinaus könnte die Analyse relevante Erkenntnisse für die Felder der Stilistik und Linguistik liefern. Der Beitrag könnte helfen, Muster und Trends in der Verwendung von Sprache aufzudecken und zu verstehen, wie bestimmte stilistische Elemente in der modernen Kommunikation wirken.

Die Kolumne als ein besonderer journalistischer Text mit ihrer Orientierung auf den Zusammenhang vom Kontext, Autor und Rezipienten wird überwiegend in der Anglistik oder Ukrainistik intensiv untersucht (Lewyzkyj A., Potapenko I., Sorina O., Kolyjnjuk Chr.).

Was die Analyse der letzten Publikationen im Bereich der deutschen Sprache angeht, so stützen wir uns auf die Untersuchungen von Bergmann J., Jerrentrup T., Knill M., Krüger U., Perrin D., Schmidt S.

Diese Untersuchung hat **das Ziel**, die spezifische sprachliche Identität von Bastian Sick als Journalisten-Kolumnisten im modernen deutschsprachigen Mediendiskurs zu analysieren und zu verstehen.

Die Aufgabe dieses Artikels ist die charakteristischen linguo-stilistischen Eigenschaften der Kolumne von B. Sick identifizieren und ihre Auswirkungen auf Rezipienten zu untersuchen.

Die Darlegung des Hauptmaterials. Die Kolumne als eine periodisch wiederkehrende Medienveröffentlichung zeichnet sich durch eine besondere Position und Persönlichkeit des Autors aus. Als Autorenjournalismus hat der Kolumnismus das Potenzial, eine überzeugende Wirkung zu erzielen. Die Persönlichkeit des Autors wird dem Publikum so nahegebracht, dass der Leser beginnt, der Publikation voll zu vertrauen.

Die Zwiebelfisch-Kolumne, die B. Sick seit 2003 in der bekannten deutschen Zeitschrift „Spiegel“ und zurzeit auch in ihrer Online-Version veröffentlicht, ist dafür bekannt, sprachliche Missstände und Kuriositäten auf humorvolle Weise zu behandeln.

Laut B. Sick, der den Begriff „Zwiebelfisch“ in der übertragenen Bedeutung benutzt, hat sich seine Kolumne zur Aufgabe gemacht, fälschplazierte Wörter in deutschen Texten aufzuspüren und aufzuspießen [1, S. 13].

Bastian Sick verwendet in seinen Artikeln verschiedene stilistische Techniken, um lexikalisch-grammatisches Material möglichst genau und für ein breites Publikum verständlich zu erklären. Bei der lexikalisch-grammatischen Analyse der publizistischen Texte des Kolumnisten wurde festgestellt, dass er in fast allen seinen Texten Ironie und Humor verwendet, die oft mit solchen stilistischen Phänomenen wie Wortspiel, Okkasionalismen, rhetorische Fragen, Anspielung, Vergleich interagieren. Darüber hinaus macht der Autor ausgiebig Gebrauch von Sprichwörtern und Phraseologismen zur Erläuterung der deutschen Grammatik und des Wortschatzes.

Beginnen wir die Betrachtung von stilistischen Phänomenen in der Kolumne „Zwiebelfisch“ von Bastian Sick mit dem Wortspiel. In seinen Artikeln sind Wortspiele auf der Grundlage von Homonymen und Paronymen zu finden.

Im Artikel mit dem Titel „Wem die Stunde schlägt“ vom 24. April 2015 verwendet Bastian Sick das Wortspiel der Homonymen „Urzeiten“ und „Uhrzeiten“. Außerdem wird im Text des Artikels die ironische Formulierung „Die Rechtschreibung tickt“ verwendet, die impliziert, dass manche Menschen diese Wörter falsch schreiben: „In Kindertagen zog man einander gern mit der albernen Frage auf: „Was ist das? Es hängt an der Wand, macht ticktack, und wenn es runterfällt, ist die Uhr kaputt.“ Dann wurde man größer und erkannte: Der sprachliche Umgang mit der Uhr ist kein Kinderspiel. Seit Urzeiten bereiten die Uhrzeiten Probleme. Manchmal tickt die Rechtschreibung nicht richtig, dann schlägt es 13 und Alltägliches wird plötzlich uhrkomisch“ [2].

Die Verwendung von Paronomasien ist nicht nur ein Mittel zur Verstärkung der Sprache, sondern auch zur Verdeutlichung der Gedanken. Ein Beispiel für die Verwendung von Paronymen durch den Autor ist der Kontext: „Ich will nicht ausschließen, dass kleingeschnittene Mandeln auch „gestiftet“ sein können, das wäre zum Beispiel der Fall, wenn jemand Mandeln für einen wohltätigen Zweck verschenkt. Wenn sich aber ein Koch ein Bund Möhren schnappt und damit zum Schneidebrett geht, dann geht er „stifteln“. Ginge er „stiften“, können Sie lange auf Ihr Essen warten!“ [3].

Der Zweck der Verwendung vom Wortspiel wird von den meisten Forschern darin gesehen, einen komischen Effekt zu erzeugen oder zu verstärken und die Aufmerksamkeit des Rezipienten zu erregen. Das Wortspiel wird auch zur Bewertung von Ereignissen eingesetzt und trägt zur Offenlegung der Absicht des Autors bei, verleiht der Rede des Autors eine besondere Ausdruckskraft, Heligkeit und Aussagekraft [4, S.96].

Was die Okkasionalismen angeht, so wurde bei der Analyse der Texte von Bastian Sick solche aufgedeckt, die eine abschätzige, spöttische Konnotation haben und ein ironisches Lächeln in Bezug darauf, was sie bezeichnen, hervorrufen: „Und wenn ich in immer neuen, teilweise überraschenden Zusammenhängen weibliche Formen auftauchen sehe – wenn beispielsweise eine Kirchengemeinde ein Sommerfest für „Kinderinnen und Kinder jeden Alters“ veranstaltet oder in einer Anzeige eine „Aushilferin“ gesucht wird –, freue ich mich über die Möglichkeiten, die unsere Sprache bietet. Meine Favoritinnen unter den „innen“-Wörtern sind natürlich die Innenarchitektinnen und die Innenministerinnen“ [5].

Aus dem analysierten Kontext geht hervor, dass der Autor mit der totalen und fanatischen Feminisierung unzufrieden ist.

Die Verwendung des Okkasionalismus von dem Kolumnisten Bastian Sick verleiht unserer Meinung nach dem Kontext eine ironische Wirkung: „In den Nachrichten sollte daher stets darauf geachtet werden, aus einer Mücke keinen Elefant zu machen, sondern – wenn schon – einen Elefanten. Und aus einem Präsidenten keinen Präsident. Das wäre sonst ein unglücklicher Präsidentenfall“ [6].

In den oben genannten Beispielen zeigt die Verwendung von Okkasionalismen von dem Kolumnisten Bastian Sick, wie komisch eine Sprache klingen kann, wenn sie grammatisch und lexikalisch von den Muttersprachlern falsch gesprochen wird. Das Ziel der Verwendung solcher Stilfiguren in B. Sicks Artikeln - die Leser sollen sich Mühe geben, ihre Sprache zu verbessern.

Die stilistischen Figuren wie „Humor“ und „Ironie“ helfen oft beim Lehren (und Bastian Sicks Kolumne „Zwiebelfisch“ zielt darauf ab, das kognitive Interesse der Leser zu befriedigen), die Situation zu entschärfen, was zu einer leichteren Wahrnehmung von Informationen führt. So operiert der Autor in dem Artikel „Wenn dasselbe und das Gleiche nicht dasselbe sind“ vom 6. März 2015, der den Unterschied zwischen den im Titel genannten Wörtern erklärt, mit den Begriffen „Identität der Art“ und „Identität des Dings“: Während ich die Wörterbücher zurück ins Regal stellte, sagte Henry: „Dazu fällt mir gerade ein Witz ein! Sagt der Gast im Restaurant: Herr Ober, ich möchte bitte denselben Wein wie der Herr am Fenster.

Ober: Meinen Sie die Identität des Dings oder die Identität der Art?

Gast: Äh ... wie bitte?

Ober: Wenn Sie die Identität der Art meinen, bringe ich Ihnen eine Flasche vom gleichen Wein. Von mir aus auch vom selben, das ist in diesem Falle egal. Wenn Sie allerdings die Identität des Dings meinen, muss ich den Herrn am Fenster fragen, ob er bereit ist, sich für Sie den Magen auspumpen zu lassen.

Gast: Ich glaube, ich hätte doch lieber nur einfach ein Wasser“ [7].

Die Ironie des folgenden Beispiels besteht darin, dass Sprachwissenschaftler und Mediziner das Substantiv „Virus“ mit unterschiedlichen Artikeln verwenden: Das Duden-Wörterbuch stützt sich auf die Regel, dass Substantive mit der Endung **-us** im Deutschen das Geschlecht Maskulinum sind, aber da das Wort lateinischen Ursprungs ist, setzen Mediziner es in das Geschlecht Neutrum. Zu Gunsten der Mediziner sagt Bastian Sick ironisch, dass sie während ihres Studiums viel Mühe in das Erlernen der Sprache gesteckt haben, und der Autor weist ironisch darauf hin, dass Mediziner das Recht haben, das Wort „Virus“ als Neutrum zu verwenden: „Laut Duden ist es zulässig, „Virus“ mit männlichem Artikel zu gebrauchen. Für die Mediziner wird es weiterhin „das Virus“ heißen, weil sie schließlich viel Mühe und Fleiß in den Erwerb des großen Latinums investiert haben“ [8].

Bei einer weiteren Erläuterung der Problematik der Verwendung des Artikels mit dem Wort „Virus“ ironisiert Bastian Sick die „Ostsee-Zeitung“, in der Corona-Virus als „Corina-Virus“ verwendet wird. Hier stellt der Autor die ironische Vermutung darauf, dass die deutsche Rechtschreibung wie ein Virus mutiert: „Vom Virus weiß man, dass es nicht nur sein Geschlecht verändern kann, sondern auch sich selbst, indem es mutiert. Manchmal mutiert aber auch nur die Rechtschreibung. So war in der „Ostsee-Zeitung“ kürzlich von einem „Corina-Virus“ zu lesen. Dadurch erscheint die Frage des Geschlechts in einem neuen Licht: Mag „Virus“ männlich oder sächlich sein, die Corina ist auf jeden Fall weiblich“ [8].

Bei der Analyse der Texte des Kolumnisten Bastian Sick zeigt sich, dass sein Stil durch den Einsatz vom Humor gekennzeichnet ist, die durch rhetorische Fragen und Anspielungen verstärkt wird. Diese Technik zur Erläuterung kontroverser Themen der deutschen Grammatik und des Wortschatzes ist erfolgreich und zugänglich, da sie von den Rezipienten leicht wahrgenommen wird und positive Emotionen hervorruft.

Die in der rhetorischen Frage enthaltene Bejahung oder Verneinung rückt ihre wertende Funktion in den Vordergrund. Die Bewertung zielt bekanntlich darauf ab, den Adressaten zu beeinflussen, so dass die rhetorische Frage als rhetorische Technik der emotionalen und psychologischen Beeinflussung des Gesprächspartners betrachtet werden sollte: „Das mit dem Präsidenten werde ich mir merken“, sagt Frau Jackmann. „Wenn ich schon neben einem Autoren wohne ...“ – „Neben einem Autor“, verbessere ich erneut. „Der Autor ist ein starkes Hauptwort.“ – „Ach ne“, sagt Frau Jackmann verblüfft. „Der Präsident ist schwach, aber Sie als Autor sind stark? Na, dann können Sie mir gleich mal helfen, die Einkäufe raufzutragen!“ [6].

Der Artikel von Bastian Sick mit dem Titel „Manche mögen's apfelig“ handelt von der Wortbildung im Deutschen und davon, dass die Deutschen gerne Adjektive mit der Endung **-ig** erfinden. Schon im Titel des Artikels steht das Adjektiv apfelig, das nicht kodifiziert ist. Wenn man sich den Titel des Artikels zu Gemüte führt, sieht man eine Anspielung auf den Film „Manche mögen's heiß“ (Originaltitel: *Some Like It Hot*), eine amerikanische Komödie aus dem Jahr 1959.

Der Artikel enthält noch weitere Adjektive, die auf diese Weise gebildet werden: „Für manche Menschen aber sind „apfelig“, „möhrig“ und „rosinig“ ganz selbstverständliche Wiewörter. Für meinen Freund Philipp zum Beispiel. Der sagt Sätze wie „Die Schokolade ist mir zu rosinig“ oder „Die Creme schmeckt ganz schön apfelig.“ Das Wunderbare an unserer Sprache ist ja, dass sie so elastisch ist und viel mehr Möglichkeiten zulässt, als unser willkürliches und nicht immer besonders logisches Regelwerk erlauben will“ [9].

Der Gebrauch von der Anspielung kann bestimmte Erinnerungen und Assoziationen hervorrufen, was zum besten Wahrnehmen der Information führt.

Die Methode des Vergleichs ist ein sehr wirksames Instrument nicht nur für die Wahrnehmung, sondern auch für die Motivation. Das Publikum, das die Kolumne „Zwiebelfisch“ von Bastian Sick liest, sieht tatsächlich, wie eine Information mit anderen, ihm bekannten Informationen verknüpft ist, was die Aufnahme des Materials erleichtert.

Wenn Bastian Sick seinen Lesern lexikalische und grammatikalische Themen erklärt, nutzt er erfolgreich den Vergleich und greift auf Fakten zurück, die einem breiten Publikum bekannt sind. Wenn er beispielsweise den Unterschied zwischen den Modalverben „wollen“ und „möchten“ erklärt, bezieht sich der Autor auf den Text des beliebten Liedes „Ich will alles, ich will alles, und zwar sofort“, das von der Dänin Gitte Haenning gesungen wurde: „Was damals galt, gilt im Prinzip auch heute noch. Aber nicht immer ist es unhöflich oder unpassend, einen Willen mithilfe des Verb *s, wollen*“ auszudrücken. 1982 sang die Dänin Gitte Haenning „Ich will alles, ich will alles, und zwar sofort“, ein Song voller Energie und Lebenslust, unverblümt und kompromisslos. Und niemand nahm ihr die Direktheit übel. Im Gegenteil, von vielen wurde sie dafür

bewundert, einige sahen in ihr sogar eine Galionsfigur der Emanzipation. In diesem Fall war die Form „ich will“ genau die richtige. Mit „Ich möcht' alles, ich möcht' alles, und zwar sofort“ wäre es wohl kaum ein Hit geworden“ [10].

Im folgenden Beispiel bezieht sich der Kolumnist Bastian Sick auch auf „das Songwriting“, um den Unterschied zwischen den Modalverben „wollen“ und „möchten“ zu erklären: „In dem Lied „Gisela“ (2007), in dem Horst Schlämmer (gespielt von Hape Kerkeling) in einer Bar die alleinstehende Gisela (ebenfalls gespielt von Hape Kerkeling) anspricht, wehrt diese seine Avancen stets mit einem höflichen „Nein, ich möchte nicht“ ab – auch wenn es sich bei ihr eher anhört wie „isch möschte nischt“. Hier wiederum ist „möchte“ die treffliche Wahl, denn Gisela ist eine gestandene Frau, die auch in schwierigen Situationen Würde und Form bewahrt. Mit „Nein, isch will nischt“ wäre das Lied nicht halb so komisch geworden“ [10].

Der Kolumnist Bastian Sick benutzt in seinen Artikeln aktiv die Phraseologismen und Sprichwörter, die ihnen eine besondere Ausdruckskraft verleihen. Außerdem wecken sie aufgrund ihrer Kürze, Emotionalität und rhythmischen Struktur das Interesse der Leser, sind leicht zu merken und tragen zu einem besseren Erlernen von lexikalischem und grammatikalischem Material bei.

So erklärt Bastian Sick in einem Artikel mit dem Titel „Wenn die Polizei mit Messern schießt“ vom 29. März 2020 einem Leser, warum Journalisten in der Überschrift eines Nachrichtenartikels die Formulierung „mit einem Messer schießen“ verwenden, wenn Messer nicht schießen können. Der Kolumnist antwortet humorvoll mit dem Sprichwort „In der Kürze liegt die Würze“ und verweist darauf, dass die Überschrift auf diese Weise kürzer wäre, was für Nachrichtenüberschriften typisch ist.

Darüber hinaus weist der Journalist auf die Tendenz hin, Wortkombinationen mit dem Verb „schießen“ zu verwenden, wobei Waffen Gegenstände sind, die von Natur aus nicht schießen können. Auf diese Weise bereitet Bastian Sick die Leser darauf vor, dass sie in der Presse auf solche unpassenden Wortverbindungen stoßen können: „In der Kürze liegt die Würze, heißt es, aber leider liegt darin auch bisweilen die Einladung zum Missverständnis“ [11].

Schlussfolgerungen. Laut der durchgeführten Analyse der Artikel vom Kolumnisten B. Sick, kann man feststellen, dass er in seinen Texten unterschiedliche stilistische Techniken nutzt, um grammatikalisches und lexikalisches Material möglichst präzise und für ein breites Publikum verständlich zu vermitteln. Die lexikalisch-grammatische Analyse seiner Zwiebelfisch-Kolumne zeigt, dass Ironie und Humor in fast allen seinen Artikeln präsent sind. Diese Elemente interagieren oft mit stilistischen Phänomenen wie Wortspielen, Okkasionalismen, rhetorischen Fragen, Anspielungen und Vergleichen. Zusätzlich macht der Autor ausführlich Gebrauch von Sprichwörtern und Phraseologismen, um die deutsche Grammatik und den Wortschatz zu erklären. Diese Vielfalt an stilistischen Elementen trägt dazu bei, dass die Leserinnen und Leser die präsentierten Informationen besser aufnehmen und behalten können.

In den weiteren sprachwissenschaftlichen Forschungen wäre es vom großen Interesse, die vergleichende Analyse von den stilistischen Besonderheiten der Kolumnen auf der Basis der anderen Sprachen durchzuführen, um ein erweitertes Bild der sprachlichen Gestaltung dieses besonderen publizistischen Genres zu bekommen.

Literatur:

1. Sick B. Der Dativ ist dem Genitiv sein Tod. Köln : Kiepenheuer & Witsch, 2004. 240 S.
2. Sick B. Wem die Stunde schlägt. 24. April 2015. URL: <https://bastiansick.de> (дата звернення: 15.01.2024).
3. Sick B. Werden Mandeln gestiftet oder gestiftelt? 24. November 2022. URL: <https://bastiansick.de> (дата звернення: 15.01.2024).
4. Казимір В. О., Яремчук І.М. Stilistik der deutschen Sprache. Lehrmittel für die Studenten : навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський : Видавничо-поліграфічне підприємство «Апостроф», 2018. 165 с.
5. Sick B. Das Wunder des Genderns. 25. September 2022. URL: <https://bastiansick.de> (дата звернення: 15.01.2024).
6. Sick B. Im Zweifelsfall für den Präsidenten. 25. November 2020. URL: <https://bastiansick.de> (дата звернення: 15.01.2024).
7. Sick B. Wenn dasselbe und das Gleiche nicht dasselbe sind. 6. März 2015. URL: <https://bastiansick.de> (дата звернення: 15.01.2024).
8. Sick B. Der oder das Virus? 18. März 2020. URL: <https://bastiansick.de> (дата звернення: 15.01.2024).
9. Sick B. Manche mögen's apfelig. 10. Juni 2009. URL: <https://bastiansick.de> (дата звернення: 15.01.2024).
10. Sick B. Von wollen und möchten. 22. März 2023. URL: <https://bastiansick.de> (дата звернення: 15.01.2024).
11. Sick B. Wenn die Polizei mit Messern schießt. 29. März 2020. URL: <https://bastiansick.de> (дата звернення: 15.01.2024).

Byelozyorova Yu., Tscherepanja V. Peculiarities of the style of the columnist B. Sick

Summary. The article is devoted to the analysis of linguistic and stylistic features of the column of the famous modern German publicist B. Sick in the online version of the magazine "Spiegel". The column being a genre of modern analytical journalism is written by a columnist in an individual style. And here in the article we explore the linguistic identity of the publicist's individual style on the basis of his texts.

In his column "Zwiebelfisch" B. Sick presents curious cases in the use of vocabulary and grammar of the modern German language.

The article analyzes various stylistic techniques used by the author in his articles in order to most accurately and wittily explain the modern trends in the use of certain lexical units or grammatical constructions by speakers of the modern German language in various contexts.

A lexical-grammatical analysis of his articles showed that humor and irony are the most common tactics in B. Sick's style.

The most frequent stylistic figures in his articles include word play, occasionalisms, similes, phraseological units and rhetorical questions.

In addition to giving the texts a certain expressiveness, they contribute to an easier and more relaxed perception of information about linguistic phenomena, which the author tries to convey to the reader.

In his articles, B. Sick not only explains certain linguistic phenomena, he also highlights their cultural and historical background. Explaining the pronunciation, origin, peculiarities of the contextual use of words, he goes beyond understanding a certain language phenomenon only as a lexical-grammatical unit.

This enlightening approach of the author contributes to the fact that readers become not only more linguistically competent, but also have the opportunity to develop a deeper understanding of the multifaceted nature of the modern German language, realizing its historical, cultural and social significance.

The main functions of B. Sick's columns are informative and educational. In addition, skillfully using the modern media space, he empowers his text with an educational function, forming his readers into conscious linguistic personalities.

Key words: columnist, column, linguistic and stylistic features, individual style, humor, irony.

Бочан П. О.

*кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри комунікативної лінгвістики та перекладу
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*

ПАРАДИГМАТИЧНІ ВІДНОСИНИ АНГЛІЙСЬКОМОВНИХ ТЕРМІНОЛОГІЗМІВ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню синонімічних і антонімічних термінологізмів англійської мови, що виявляють парадигматичні відносини, які існують між вказаними одиницями. У статті надається визначення понять «термінологізм», «парадигматичні відносини», з'ясовується своєрідність значення термінологізмів. Ключову увагу приділено у статті детальній характеристиці засобів формування схожого значення у термінологізмах-синонімах, протилежного значення у термінологізмах-антонімах, а також частиномовним характеристикам вказаних одиниць, сферам їх походження та використання.

Термінологізм є мовною одиницею, утвореною шляхом переосмислення та набуття ним сталого значення, фіксації його компонентного складу. Подібні процеси стають можливими завдяки взаємодії та семантичній міграції мовних одиниць різних сфер. Парадигматичні відносини термінологізмів виявляють системні відносини, що існують на основі подібності чи протилежності їх значень.

Подібність значення характерна для синонімічних термінологізмів. В англійській мові вони представлені переважно дієслівними сполуками. Найвизначнішими в ній є також субстантивні термінологізми. Відносини смислової подібності формуються у термінологізмів-синонімів за допомогою одиниць їх компонентного складу. Синонімія вихідних термінів не є передумовою розвитку синонімічних зв'язків між фразеологічними значеннями термінологізмів. Сферами походження синонімічних термінологізмів англійської мови є військова, спортивна, морська, наукова. Вживаються вказані одиниці в літературних, економічних, публіцистичних, військових текстах.

Протилежність значення є ознакою термінологізмів-антонімів. Подібне значення формується за допомогою антонімічних прикметників, дієслів, іменників і прикметників з протилежною семантикою, що входять до складу визначених одиниць англійської мови. Сферами виникнення антонімічних термінологізмів є спортивна, фінансова, технічна, театральна, військова, морська. Вони широко вживаються в літературних і публіцистичних текстах. Як синонімічні, так і антонімічні термінологізми, можуть бути багатозначними. Значення цих одиниць виявляє контекст.

Ключові слова: англійська мова, антоніми, парадигматичні відносини, синоніми, системні відносини, термінологізми.

Постановка проблеми. У сучасній англійській мові відбувається інтенсивний обмін мовними одиницями, що вживаються у різних комунікативних сферах. Це призводить зокрема до появи у деяких термінів фразеологічних значень, виникнення, так званих, термінологізмів, які викликають неабиякий інтерес у науковців через своєрідність значення, можливість функціонування в різних комунікативних сферах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Попри інтерес мовознавців до термінологізмів [див., напр., 1–3], ці одиниці не є вивченими ані лінгвістиці, ані в термінознавстві, що й визначає актуальність їх розгляду в запропонованій розвідці. Не дослідженими зокрема є парадигматичні відносини, в які вступають вказані одиниці, що і є метою аналізу в нашій статті. Її завдання скеровані на визначення понять «термінологізм», «парадигматичні відносини», розкриття своєрідності значення термінологізмів, детальний аналіз англійськомовних синонімічних і антонімічних термінологізмів, що виявляють парадигматичні відносини, які існують між цими одиницями.

Виклад основного матеріалу. Термінологізм є «мовною одиницею, яка виникла внаслідок переходу терміна у фразеологічну одиницю» [1, с. 470]. Це зокрема пов'язує із семантичною міграцією мовних одиниць [4, с. 216], внаслідок чого вони набувають сталого значення, потрапляють до різних комунікативних сфер тощо. Подібні одиниці можуть мати як термінологічне, так і фразеологічне значення, реалізовані у різних контекстах. Саме контекст визначає, чи володіє мовна одиниця сталим значенням, тобто є термінологізмом, або ж вона вживається в якості терміна, компонентний склад якого може бути дещо змінено.

Парадигматичні відносини характеризують як такі, що виникають «між словами і групами слів на основі спільності чи протилежності їх значень» [5, с. 136]. Подібні відносини, поряд із синтагматичними, які виявляють «лінійні, контексті зв'язки цих одиниць, що виражаються в їх сполучуваності з іншими» [5, с. 144], вказують на те, що термінологізми не є зібранням окремих ізольованих мовних засобів, але організованими між собою системними зв'язками одиницями, здатними реалізувати відносини смислової подібності, тобто синонімії, або смислового протиставлення, тобто антонімії [6, с. 81].

У своїй книзі «The Mother Tongue. English and How it Got That Way» Б. Брайсон відзначає, що англійська є однією з мов світу з найбільш розвинутою системою значень її одиниць, значна кількість яких мають синоніми [7, с. 12]. Вказуючи на існування фразеологічних синонімів, науковець характеризує їх при цьому як «корелативні фразеологічні одиниці, що належать до одного граматичного класу, частково або повністю співпадають за лексичним складом, мають спільні та диференційні семантичні компоненти, що розрізняються чи співпадають у стилістичному відношенні» [7, с. 130].

Фразеологічна синонімія не є такою поширеною, як лексична синонімія, тобто синонімія, притаманна словам і словосполученням загального вжитку в англійській мові. Синонімія загалом не поширена і серед англійськомовних термінів, хоча й існує серед них. Вищевказане визначає

існування, але непоширення термінологізмів-синонімів, наявних в англійській мові.

За нашими спостереженнями, найбільш численна група термінологізмів-синонімів є дієслівними сполуками, зокрема: *to play for high stake, to sail near / close to the wind; to take by storm, to gain around; to cut and run, to beat a retreat, to draw fire from smb., to run the gauntlet; to bat on a sticky wicket; to be at bay; to be laid on one's beam ends*.

Аналіз значення термінологізмів *to play for high stake, to sail near / close to the wind* свідчить про те, що в їх дефініціях є сема ризик, на основі якої можна зробити висновок про синонімічність цих одиниць:

to sail close to the wind – бути на крок від порушення закону чи пристойності, бути на межі порядності, ризикувати своїм становищем, зарватися; морськ. йти проти вітру [8];

to play for high stake – сильно ризикувати (етим. карт. грати по великому) [8].

Різниця у значенні полягає не тільки в емоційному забарвленні першої сполуки, але й в тому, що на базі морського терміна розвинулося більше метафоричних значень, ніж на основі карточного, причому ці значення вибудовані в своєрідній стилістичній ієрархії: від нейтрального – *бути на межі порядності*, до розмовного – *зорватися*.

Наступна пара термінологічних фразеологізмів (*to take by storm, to gain ground*) виникла на основі військових термінів, про що зокрема свідчать їх переклади:

to take by storm – захопити, затягти, взяти в полон, покрити (букв. військ. взяти штурмом) [8];

to gain around – наступати на, захоплювати, зазіхати на (букв. військ. вигравати простір, просуватися); робити успіх, прогрес [9, с. 68].

Загальною для вказаних термінологізмів є сема «успіх». Зауважимо, що для другого із зазначених термінологізмів характерним є декілька значень, реалізація яких може відбуватись в контекстах про неживі об'єкти та людей, зокрема:

«Our new product is **gaining around against** that of our competitor» [10].

«Elizabeth simply didn't **gain any around**, but that's neither here nor there now, thank the good Lord. I had quite given up when I heard from your grandfather she'd married your cousin» [11, с. 22].

У останньому із наведених прикладів йдеться про дівчину, яка не змогла знайти собі гідну пару на балах у Лондоні, і була змушена вийти заміж за незнатного родича одного із своїх знайомих. Для доказу термінологічної природи фразеологічної сполуки *gain around* наведемо власне військовий контекст, в якому вона вживається з термінологічним значенням:

«Only the first half of it, comrade, while the Reds **were gaining ground**. I admit, they put a good fight and almost won, but Camp Dizier is still in South Vietnamese hands» [12, с. 54].

Синонімічні пари *to cut and run, to beat a retreat* використовуються у наступному значенні:

to cut and run – тікати, дуже швидко уходити (етимол. морськ. тіти, обрубивши канат) [8];

to beat a retreat – поспішно відступати, спасатися бігством, задкувати (етимол. військ. бити відбій) [8].

Незважаючи на приналежність до різних терміносистем (морської та військової), вказані одиниці мають загальне схоже (швидко йти) та додаткове (рятуватися) значення, про що зокрема свідчать такі приклади:

«I've met the man I've tried to, but he wouldn't see me. But if you decide **to cut and run**, you'd best do it early before he and his mother have got into the way of you» [13, с. 56].

«A dark woman opened it, but she was horribly diseased and scarcely waiting to question her; I **beat a retreat**» [14, с. 122].

У першому прикладі автор описує ситуацію, в якій він намагається врятуватись втечею від жінки та її сину, що загрожують йому. У другому прикладі описується ситуація, сприйняття якої погіршується зовнішнім виглядом жінки, що заражена жажливою хворобою. У обох прикладах описується загрозна ситуація, яка потребує втечі, залишення місця перебування. Аналізовані одиниці використовуються у вказаних реченнях в значенні рятуватися.

Синонімічними є також термінологізми *to bat on a sticky wicket* (термін із сфери крикета), *to be at bay* (мисливський термін), *to be on one's beam ends* (морський термін). Якщо перший із визначених термінологізмів має значення *бути в скрутному становищі, із якого можливо знайти вихід*, то значення другого термінологізму передбачає можливість знайдення виходу із нього. Витоки подібної диференційної семи можна знайти в етимології визначеної одиниці: на полюванні звіра загоняють у спеціальне місце, звідкіля він не може збігти та примушений захищатись, повернувшись до мисливських собак. Виходу із подібної ситуації, як правило, не буває, і звір гине. Сполука *to be on one's beam ends*, що походить від морського терміна із значенням *лежати на боку* (про судно), має значення *бути у важкому фінансовому становищі*.

Кількість субстантивних синонімічних термінологізмів значно поступається, за нашими спостереженнями, дієслівним. До субстантивних ми можемо віднести такі, як *joker in the pack, dark horse, unknown quantity*. Утворені на основі карточного, спортивного та математичного термінів, ці одиниці мають спільку сему *unknown*. За допомогою вказаних одиниць характеризується людина, про яку практично нічого невідомо та поведінку якої неможливо передбачити.

На абсолютну синонімію вказує речення, в якому використовуються дві із зазначених одиниць:

«To many people, Robert Ayling is **an unknown quantity, a dark horse** who worked away behind the scenes at BA, only to be thrust into the limelight last February» [14, с. 67].

Синонімічними є також термінологізми *to toe the line, to come up to the mark*, які виникли в сфері спорту в значенні *встати на старт, підійти до стартової лінії*. В непрямому значенні цих одиниць існує різниця. Якщо перша із них вживається для позначення поняття *дотримуватись вимог*, то друга – *бути готовим до дії, бути в формі*. Визначена пара сполук вказує, що синонімія вихідних термінів не є обов'язковою умовою розвитку синонімічних зв'язків між фразеологічними значеннями термінологізмів. Відносини смислової подібності формуються у термінологізмів за допомогою одиниць їх компонентного складу різної частиномовної приналежності, в першу чергу, субстантивних одиниць.

Парадигматичними відносинами, в які вступають термінологізми, є й антонімія, тобто відносини протилежності [6, с. 81], зокрема:

at a discount / at a premium – нижче / вище номінальної вартості (фін.); *ходовий / неходовий* (товар);

back a winner / back a wrong horse – поставити на переможця / поставити не на того коня (спорт., перегони); *виграти / програти*;

to be in gear / to be out of gear – включений / виключений (техн.); *в порядку / в безпорядку*;

to be on the beam / to be off the beam – передавати по радіопелінгатору / не передавати по радіопелінгатору (авіац.); *бути на правильному шляху / помилятися, бути на неправильному шляху*;

curtain rises / curtain drops – завіса піднімається / завіса опускається (театр.) – розповідь (справа) починається / розповідь (справа) закінчується.

Аналіз структури та семантики термінологізмів вказує на те, що вони формуються або за допомогою антонімічних прийменників або дієслів з протилежною семантикою. Прикладами антонімічних термінологізмів першої групи є зокрема наступні: *in / out of commission, in / out gear, on / off ones guard, on / off the beam, go to bat for / against somebody*. Наведені одиниці вказують на те, що прийменники, використані в них, мають протилежне значення.

Прикладами англійськомовних термінологізмів, компонентами яких є дієслова, що мають протилежну семантику, є наступні: *gain / lose ground, curtain rises / drops, win / lose by a neck, win / lose the first round*.

Перша із наведених антонімічних пар вживається з такими значеннями:

to gain ground – наступати на, захоплювати, посягати на; *робити успіх; просуватись вперед; поширюватися* (військ. *вигравати простір, просуватись вперед*);

to lose ground – уступати, йти на поступки, здавати / втратити позиції (військ. *віддавати, уступати територію, відходити, відступати*).

Зазначене вказує не тільки на сферу походження наведених термінологізмів, але й на їх багатозначність. Значення подібних одиниць виявляє контекст їх застосування, зокрема:

«*The writing of the first three words of 'in so far as' as one is a practice which seems to be gaining ground*» [14, с. 91].

«*As concurrent crises have converged on the White house, including a rancorous conflict within the NATO alliance over Iraq war planning. Trump's job approval ratings have lost ground, with 53 per cent of Americans disapproving of his management of foreign policy*» [15].

У першому з наведених прикладів термінологізм вживається у значенні *поширюватися*. Другий контекст виявляє вживання антонімічного термінологізму зі значенням *втратити позиції*. На відміну від попередніх контекстів, що є контекстами літературних творів або літературних текстів [16, с. 181], зазначені одиниці вживаються у текстах ЗМІ.

Слід звернути увагу також на таке явище, як подвійна опозиція, що визначає специфіку значення антонімічних термінологізмів та особливості їх структури, зокрема: *to let out a reef / to take in a reef*. До складу визначеної пари термінологізмів входять як прийменникові, так і дієслівні антонімічні компоненти. Компонент *a reef* залишається при цьому незмінним. Наведені антонімічні одиниці вживаються в наступному значенні:

to let out a reef – розпустити пояс, розстебнути гудзик (морськ. *віддати риф*); *дозволити собі (зайве)*;

to take in a reef – зменшити витрати, почати вести більш скромний образ життя, затягнути тугіше пояс (морськ. *віддати риф*).

Протилежними за значенням є також іменники, що є компонентами термінологізмів. При цьому антонімічними дифе-

ренціаторами можуть бути слово та словосполучення: *to back a winner / to back a wrong a horse*.

Існують антонімічні термінологізми, до складу яких входять протилежні за значенням прикметники, зокрема:

high-water mark – кульмінаційний момент, вершина, апогей, вінець (морськ. *відмітка рівня повної води, рівень приливу*); *low-water mark* – межа, найбільш низький рівень чогось (морськ. *відмітка рівня малої води, нижчий рівень відливу*).

Наведемо приклади вживання вказаних одиниць:

«*The March on Washington was high-water mark of the civil right movement*» [17].

«*I'm at low-water mark myself... but as far as it goes I'll force out and stump. Up with you and your pins. There!*» [18, с. 85].

Контексти вживання визначених термінологізмів виявляють не тільки їх протилежне значення (*апогей – найнижча межа*), але й те, що ці одиниці функціонують у текстах різних комунікативних сферах, у першу чергу, в літературній та публіцистичній.

Висновки та перспективи дослідження. Отже, термінологізм є мовною одиницею, що зазнала фразеологізації та отримала стале значення. Англійськомовні термінологізми вступають у парадигматичні відносини синонімії та антонімії. Найбільш поширеними термінологізмами англійської мови, що мають синоніми, є дієслівні сполуки. Найвизначенішими в ній є також субстантивні термінологізми-синоніми. Відносини смислової подібності формуються у термінологізмів-синонімів за допомогою їх компонентів різної частиномовної приналежності. Відносини протилежності формуються у антонімічних термінологізмів за допомогою прийменників, дієслів, іменників, прикметників із протилежним значенням. **Перспективи подальших досліджень** пов'язуємо із вивченням синтагматичних відносин англійськомовних термінологізмів.

Література:

1. Пацеевська О. М. Терміни-фразеологізми як маркер зв'язності у польськомовному науковому дискурсі. *Київські полоністичні студії*. 2013. № 22. С. 469–475.
2. Продан Ю. П. Явище фразеологізації термінів у мові. *Сучасна наука та освіта*. 2010. № VII. С. 196–203.
3. Швачко С. О. Сага про сяйво забутих слів. *Нова філологія*. 2011. № 45. С. 147–152.
4. Куц Е. О. Семантичні аспекти міграції та способи перекладу англійської термінологічної лексики. *Вісник Запорізького національного університету*. 2010. № 1. С. 215–221.
5. Кочерган М. П. Загальне мовознавство : підручник. Київ : Видавничий центр «Академія», 2006. 464 с.
6. Ткаченко О. Г. Системні відношення в мові. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2006. Вип. 1. С. 80–83.
7. Bryson B. *The Mother Tongue: English and How It Got That Way*. New York : Perennial, 2001. 270 p.
8. *English Idioms & Idiomatic Expressions URL* : <http://www.learn-english-today.com/idioms/idioms-proverbs.html> (дата звернення 25.01.2024)
9. Partridge E. *A Dictionary of Cliches*. L. : Taylor & Francis e-Library, 2005. 549 p.
10. Peet J. *New Market. New Marking. The Economist*. October 27, 2019. P. 12.
11. Bova B. *Powersat*. N. Y. : Tor Books, 2005. 400 p.
12. Barker C. *The Scarlet Gospels*. N. Y. : St. Martin's Press, 2007. 480 p.
13. Clancy T. *The Hunt for Red October*. N. Y. : Berkley, 2010. 656 p.
14. Bujold L. *A Civil Campaign*. Wake Forest : Baen Books, 2000. 544 p.

15. Peterson M. Are Old Times Coming Back? *New York Post*. 14.06.2023. URL : https://nypost.com/2023/06/14/are_old_times_coming_back (дата звернення : 20.01.2024).
16. Kizil M., Kushch E. Thematic Progression and Its Types in English Literary and Legislative Texts. *Advanced Education*. 2019. № 12. P. 181–187.
17. Kartz M. Destroy ISIL, not American values. *The Washington Post*. October 6, 2023. URL : <https://www.washingtonpost.com/article/Destroy-ISIL-not-American-values/2023/10/6/dj4fk275d> (дата звернення : 17.01.2024).
18. Loudlum R. *The Bourne Identity*. N. Y. : Tor Books, 2010. 608 p.

Bochan P. O. Paradigmatic relations of English-language terminologisms

Summary. The article is devoted to the research of synonymous or antonymous terminologisms of the English language that reveal paradigmatic relations existing between these units. The definitions of notions «terminologism», «paradigmatic relations» are given in the article, peculiarities of meanings of terminologisms are clarified in it. Key attention is given in it to the detailed characteristics of means of forming of similar meanings in synonymous terminologisms and opposite meaning in antonymous terminologisms, as well as part of speech characteristics of the abovementioned units, spheres of their origin and use.

Terminologism is a language unit, created by means of rethinking and acquiring stable meaning, fixation its components. Such processes become possible due to interaction

and semantic migration of language units of different spheres. Paradigmatic relations of terminologisms reveal systemic relations that exist on the basis of similarity or opposition of their meanings.

Similarity of meaning is an inherent characteristic of synonymous terminologisms. They are represented namely by verb phrases in the English language. Noun terminogisms also exist in it. Relations of semantic similarity of synonymous terminologisms are formed with the help of their components. The synonymy of terms terminologisms originate from is not considered to be a precondition of development of synonymous connections between phraseological meanings of terminologisms. Spheres of origin of English language synonymous terminologisms are military, sport, marine, scientific. These units are used in literary, economic, journalistic, and military texts.

Opposite meaning is a peculiar feature of antonymous terminologisms. Such meaning is formed with the help of antonymous prepositions, verbs, nouns and adjectives that are components of the analyzed English-language terminologisms. Antonymous terminologisms originate from sport, finance, technical, theatrical, military, as well as marine spheres. They are widely used in literary and publicistic texts. Antonymous and synonymous terminologisms can be polysemantic. Their meanings are revealed in the context.

Key words: the English language, antonyms, paradigmatic relations, synonyms, systemic relations, terminologisms.

Войтович О. О.,
*асистент кафедри теорії та практики перекладу,
докторант кафедри романо-германської філології та зарубіжної літератури
Донецького національного університету імені Василя Стуса*

НАУКОВИЙ ОСЕРЕДОК ТЕРМІНОЗНАВСТВА У ЛЬВІВСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ ІМЕНІ І. ФРАНКА (ДРУГА ПОЛ. XX – ПОЧ. XXI СТ.)

Анотація. Наукова розвідка виконана в аспекті лінгвоісторіографії, що проєктується на становлення і розвиток українського термінознавства в проєкції на досягнення окремих персоналій та їхніх наукових шкіл. Презентація найбільш вагомих досягнень наукового осередку термінознавства у Львівському національному університеті імені Івана Франка в другій пол. XX – поч. XXI ст. є метою цієї наукової розвідки, яку всебічно схарактеризовано, зокрема продемонстровано досягнення двох наукових шкіл, що працювали в межах зазначеного осередку. Лідерами цих шкіл є Таміла Панько та її послідовниця Ірина Кочан, які здійснювали роботу в другій пол. XX – на поч. XXI ст. Увагу зосереджено на характеристиці тих трудючих, із якими зіткнулися названі термінологи в радянські часи, насамперед це процес суцільної росіянізації. Стаття виконана із використанням системи наукових методів, серед яких описовий, що сприяв викладу матеріалу, його узагальненню та моделюванню висновків; аналізу й синтезу, залученого для формулювання ключових методологічних засад української термінології у викладі лідерів львівського наукового термінологічного осередку; аксіологічного методу, що дав змогу вказати на ціннісні орієнтири розбудовників розглядуваного наукового термінологічного осередку. Зроблено висновок про те, що науковий термінознавчий осередок ЛНУ ім. І. Франка активно розвивається, демонструє тяглість традиції і новаторство. Узагальнено основні методологічні постулати сучасної вітчизняної термінології, що були поглиблені завдяки працям професорів Т. Панько, І. Кочан та їхніх послідовників, зокрема йдеться про (1) роботу розглядуваного наукового осередку в напрямку вивчення важливих терміносистем української мови, що раніше не були предметом наукового дослідження, (2) розширення дослідницької метамови, (3) виокремлення проблемних питань, (4) важливих дослідницьких аспектів, (5) окреслення перспектив поступу української термінології та термінографії. Перспектива цієї студії полягає в потребі висвітлення діяльності ключових термінологічних осередків України та окремих персоналій для презентації цілісної картини розвитку національної української термінологічної школи.

Ключові слова: лінгвоісторіографія, методологічні постулати, науковий термінологічний осередок Львівського національного університету ім. Івана Франка, термінографія, термінознавство, термінологія, персоналії.

Постановка проблеми. «Сучасна українська лінгвістика, безперечно, орієнтується на власну традицію, а тому основними її принципами поряд з орієнтацією на людину – **антропоцентризмом** – стає **націєцентризм**» [1, с. 76], що проєктується й на дослідження історії розвитку термінознавства й терміно-

графії в Україні, характеристики відповідних наукових осередків для презентації цілісної картини історії становлення й розвитку українського термінознавства й термінографії, оскільки термінологія – невід’ємний і важливий складник лексичної мовної системи, що впливає на розвиток кожної національної літературної мови загалом, водночас відіграючи важливу роль й у розвитку науки й техніки кожної держави. Тому дослідження ролі окремих українських наукових термінознавчих осередків для розвитку національного термінознавства, української лінгвістичної історіографії загалом належить до **пріоритетних завдань** сучасного мовознавства, а фрагментарне вивчення діяльності окремих наукових осередків, зокрема й термінологічного наукового осередку Львівського національного університету ім. Івана Франка, належить до актуальних проблем національного мовознавства, оскільки «зі становленням української державності **актуальності** набуває й розуміння специфіки національної науки, зокрема й мовознавства. Усвідомлюючи традиції національної наукової школи, можна об’єктивно оцінити її стан та побачити відповідну перспективу» [2, с. 176].

Аналіз досліджень. Зазначену проблему частково розглядали в проєкції на діяльність учених, які характеризували своєрідність розвитку української термінології і термінографії загалом, зокрема, назвімо статтю О. Кочерги «Деякі міркування про шляхи і манівці розвитку української наукової термінології» (1994), О. Наконечної, яка запропонувала огляд своєрідності вивчення української науково-технічної термінології (1999), О. Сербенської, чия праця спроектована на аналіз наукової української термінології загалом (1992); на увагу заслуговує огляд тенденцій розвитку української термінології і термінографії за десять років Незалежності, який здійснив Л. Полога (2002), указавши на здобутки і втрати; особливо цінне для осмислення розвитку української термінології і термінографії монографічне дослідження Т. Петрової «Українська термінографічна критика: становлення, розвиток та перспектива (на матеріалі критичної оцінки термінологічних словників)» (2021); львівський науковий термінографічний осередок схарактеризували Г. Войтів і О. Кривинська (2019) та ін. Важливими для методології дослідження української історіографії у фокусі теоретичних і прикладних проблем термінознавства є праці В. Іващенко (2013; 2015) та І. Казимирової (2017), зокрема і розвідки зазначеної вченої, опубліковані у співавторстві з Л. Туровською (2018). Питання щодо важливої ролі для поступу українського термінознавства львівських термінологів Т. Панько (Космеда 2021) та І. Кочан (Космеда, Біловус 2019) частково досліджено в сучасному мовознавстві [3; 4].

Мета цієї наукової розвідки – презентувати огляд найбільш вагомих досягнень наукового осередку термінознавства у Львівському національному університеті імені Івана Франка в другій пол. XX – поч. XXI ст., сфокусувавши увагу (1) на дослідницьких аспектах загалом і (2) на діяльності ключових постатей, до яких уналежнюємо Т. Панько й І. Кочан, урахувавши діяльність їхніх наукових шкіл.

До застосованих у цій науковій студії **дослідницьких методів** належать описовий, на основі актуалізації якого здійснюється виклад матеріалу, його узагальнення та моделювання висновків; *аналізу й синтезу* – для виокремлення ключових методологічних засад української термінології у викладі лідерів львівського наукового термінологічного осередку (Т. Панько і І. Кочан); *аксіологічний* метод дає змогу вказати на ціннісні орієнтири розбудовників львівського наукового термінологічного осередку.

Виклад основного матеріалу. До найбільш знаних в Україні наукових осередків, що фокусують увагу на дослідженні термінології, робота якого особливо активізувалася в другій пол. XX. – на поч. XXI ст., належить, як наголошувалося, науковий осередок Львівського національного університету ім. І. Франка. Науковим лідером цієї школи, без сумніву, вважають Т. Панько, яка долучилася до рецепції української економічної термінології і присвятила їй значну частину свого життя [5, с. 5]. Хоча проблеми української термінології в стінах ЛНУ ім. І. Франка досліджували й інші вчені, зокрема перший в Україні словник лінгвістичних термінів, презентований саме українською мовою (1957), укладачами якого були С. Кротевич і Н. Родзевич [6], видано у ЛНУ ім. І. Франка.

У радянські заідеологізовані часи працювати над розробленням української термінознавства було складно, але доробок Т. Панько значно вирізняється, адже бібліографія її праць становить 207 найменувань [7]. Учена захистила кандидатську дисертацію на тему «Розвиток української економічної термінології XIX–XX століть» (1965) і незабаром стала однією з провідних термінологинь України [8, с. 27]. Загалом мовознавчу спадщину професора поділяють на два етапи: (1) праці радянського періоду (іх 156) та (2) праці пострадянського періоду (іх 51). У працях першого періоду талант ученої не міг розкритися повною мірою, оскільки лише за часів незалежної України Т. Панько змогла працювати у фокусі націоналізму. Свої сили вчена скерувала на випуск низки словників. Наприклад, 1994 року світ побачив «Російсько-український геодезичний словник», у якому було зафіксовано близько 18 тисяч однослівних термінів і термінів словосполучень, що, на думку Н. Глібчук, і сьогодні використовуються в українському науковому тезаурусі [5, с. 7]. Важливим досягненням названої дослідниці став підручник для студентів гуманітарних спеціальностей «Українське термінознавство» (1994), яким послуговуються до сьогодні, хоч пройшло майже 30 років.

Назвімо основні напрями діяльності Т. Панько. Насамперед це:

(1) *загальні методологічні питання української термінології*, зокрема й щодо вироблення відповідних стандартів. Наприклад, колективна монографія «Склад і структура термінологічної лексики української мови», яка була надрукована в 1984 [26]. Учена наголошує на важливих положеннях, зокрема, про те, що українська мова є творчим «потенціалом етносу і метою його історичного розвитку» [10, с. 77], що

«терміни як мовне надбання – це не окремі слова, а лексеми й лексиколізовані словосполучення, значення яких визначається місцем позначуваних понять у кожній з окремо взятих термінологічних систем» [10, с. 105], а «кожна природою сформована термінологічна система розвивається за законами спадковості» [10, с. 105]; учена проголошує «погляд на українську термінологію як на відкриту систему, що постійно еволюціонує й розширює свій функціональний статус, ґрунтується на усвідомленні того, що її розвиток детермінований запитами національного життя та станом європейської наукової думки, від якої Україна ніколи не була відірваною» [10, с. 110];

(2) *питання щодо продуктивності способів словотворення*, що актуалізовані в моделюванні питомих українських термінів [11; 12];

(3) *проблематика, що торкається української термінології в порівняльно-зіставному аспекті*. Наприклад, стаття «Українські терміни політекономії соціалізму в порівнянні з російськими і білоруськими», яка була надрукована в 1969 році, та стаття «Співвідношення національного й інтернаціонального в суспільно-політичній термінології слов'янських мов», написана 1991 року [13; 14].

Т. Панько спонукала своїх послідовників до дослідження актуальних проблем у галузі української термінології, зокрема це: (1) термінологія шляхів сполучення (З. Бичко, 1983); (2) іменникові утворення із суфіксом -к(а), передусім термінні одиниці (Н. Захлюпана, 1983); (3) терміни-прикметники на позначення смаку (М. Білоус, 1985); (4) роль термінології в збагаченні значень загальноживаної лексики (Г. Мацюк, 1986); (5) співвідношення національного й інтернаціонального в словотвірній структурі фізичних термінів (В. Пілецький, 1986); (6) іменний словотвір у системі технічних термінів (І. Кочан, 1987); (7) парадигматика та функційне навантаження термінолексики образотворчого мистецтва (Б. Михайлишин, 1990) [5, с. 15].

1993 року відбувся Другий Міжнародний конгрес українців (ЛНУ ім. І. Франка), де професор Т. Панько виголосила фундаментальну доповідь «Проблеми вивчення і розбудови терміносистем української мови»: саме в цій доповіді, на думку І. Кочан, Т. Панько презентувала історію формування української наукової мови як закономірний процес її еволюції, зауваживши, що зазначене було зумовлене виразною креативністю та високою науковою компетентністю українських творчих особистостей [8, с. 25].

Яскравою персоною, яка виразно презентує львівський термінологічний науковий осередок, є І. Кочан – послідовниця наукової школи професора Т. Панько [15], яка не лише зуміла продовжити розробляти теорію, закладену в працях її Учителя, але й сама плідно розвиває проблематику українського термінознавства. І. Кочан усебічно досліджує [16]:

(1) *явище системності, динаміки, кодифікації українських термінів*, зокрема й із міжнародним кореневим компонентом («Динаміка термінів з міжнародними кореневими компонентами», 2006) [17];

(2) *розмірковує про статус термінної одиниці та її функційне навантаження* в сучасному мовному просторі України («Терміни та професійна лексика кінця XX – початку XXI століття», 2007) [18];

(3) *доповнює й уточнює термінологічний апарат, метамову термінознавства й термінографії* («Складні терміни з постпо-

зиційними компонентами від, вод, хід, -ход у сучасній українській мові (щодо нормалізації», 2007; «Термінологічна норма і неоніми», 2005; «Мовна норма і термін», 2010) [19; 20; 21];

(4) здійснює *лінгвоісторіографічний опис термінознавства* («Українське термінознавство в іменах», 2012) [22];

(5) *реалізує термінографічну роботу* («Короткий російсько-український словник мінімум термінологічної лексики з радіоелектроніки», 1991 та «Російсько-український і українсько-російський словник з радіоелектроніки», 1995) [23; 24];

(6) *здійснює експертизу термінологічних словників*: є автором низки рецензій, напр., на «Фінансово-економічний словник» – автори: А. Загородній, Г. Вознюк [25] та ін;

(7) *укладає підручники* («Українська наукова лексика. Міжнародні компоненти в термінології», 2013) [26].

І. Кочан підготувала наукову школу – це кандидати філологічних наук, доктори філософії, стимулюючи дослідження конкретних галузевих терміносистем української мови, що належали до «білих плям» українського термінознавства, зокрема музичної (С. Булик-Верхола, 2004), науково-технічної (Ю. Теглівець, 2007), медичної (Н. Цісар, 2009), косметики та косметології (Н. Гимер, 2010), методики викладання української мови як іноземної (О. Туркевич, 2012), конституційного права (П. Луцько, 2014), музейництва (І. Фецько, 2015), фізичної (Р. Микульчик, 2016), електроенергетичної (Л. Харчук, 2017) терміносистем, а також дослідження термінів ідіостилю окремого вченого (І. Денисюка), яке виконала Г. Крохальна (2016) та ін.

Висновки. Отже, огляд (а) термінологічної, (б) термінографічної, (в) експертної роботи щодо аналізу та рецензування термінографічної продукції, а також (г) напрацювань у сфері дидактичного термінознавства та термінографії, (г) діяльності з підготовки висококваліфікованих науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації у сфері національного термінознавства періоду сер. ХХ – поч. ХХІ ст. показав, що науковий термінознавчий осередок ЛНУ ім. І. Франка, активно розвивається, демонструючи тяглість традиції і новаторство. Завдяки продуктивній та ефективній діяльності її лідерів – професорів Т. Панько та І. Кочан, які поглибили методологічні постулати сучасної вітчизняної науки про термін (вияв особливостей системності окремих терміногруп; своєрідність динамічного поступу терміносистем; трансформаційні процеси, що впливають на визначення статусу терміна; способи його творення на питомій основі; інтернаціоналізація термінних одиниць та їх стандартизація; з'ясування їх функційного навантаження тощо), спроектувавши діяльність своїх учнів на вивчення конкретних терміносистем для гідного розвитку національної термінознавчої науки.

Перспектива дослідження – презентувати особливості діяльності основних українських термінологічних шкіл.

Література:

1. Космеда Т. Лінгвоісторіографія української лінгвістики ХХІ ст.: жанрові різновиди репрезентації. *Studia Ucrainica Varsoviensia*. 2022. № 10. С. 75–87.
2. Космеда Т. Функційне навантаження наукової мовознавчої школи в сучасному просторі університетської системи. *Лінгвістичні студії / Linguistic Studies*: зб. наук. пр. / Дон. нац. ун-т ім. Василя Стуса; гол. ред. А. П. Загнітко. Вінниця: ДонНУ ім. Василя Стуса, 2017, Вип. 34. С. 176–183.
3. Збірник наукових праць на пошану професора Таміли Іванівни Панько / Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка, філолог. ф-т, каф. укр. мови ім. проф. Івана Ковалика; [відп. ред. О. М. Костів]. Львів: Растр-7, 2021. 588 с.
4. У вимірах слова: зб. наук. пр. на пошану проф. Ірини Кочан / упоряд. О. Антонів, О. Туркевич, І. Фецько. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2019. 415 с.
5. Глібчук Н. Панько Таміла Іванівна – людина, науковець, педагог: зб. наук. пр. на пошану проф. Таміли Іванівни Панько. Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка, філолог. ф-т, каф. укр. мови ім. проф. Івана Ковалика; [відп. ред. О. М. Костів]. Львів: Растр-7, 2021. 588 с.
6. Кротевич С. В., Родзевич Н. С. Словник лінгвістичних термінів. Київ: Вид-во АН УРСР, 1957. 236 с.
7. Мова і духовність нації: моногр. / відп. ред. Т. І. Панько. Київ: НМК ВО. 1992. 200 с.
8. Кочан І. Таміла Панько як термінолог: зб. наук. пр. на пошану проф. Таміли Іванівни Панько. Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка, філолог. ф-т, каф. укр. мови ім. проф. Івана Ковалика; [відп. ред. О. М. Костів]. Львів: Растр-7, 2021. С. 21–29.
9. Панько Т., Склад і структура термінологічної лексики української мови: Розділи колект. моногр. Київ [б. в.], 1984. 193 с.
10. Панько Т. Бібліографія друкованих праць. Львів: Поліграфічна аудиторія ЛДУ ім. І. Франка. 1995. 24 с.
11. Панько Т. Українські економічні терміни, утворені шляхом морфологічного словотвору. *Вісн. Львів. ун-ту. Сер. філол.*, 1966, Вип. 4. С. 79–84.
12. Панько Т. Системність і мотивованість у політекономічній термінології. *Мовознавство*. 1979. № 6. С. 15–20.
13. Панько Т. Українські терміни політекономії соціалізму в порівнянні з російськими і білоруськими. *Вісн. Львів. ун-ту. Сер. філол.*, 1969, Вип. 6. С. 28–32.
14. Панько Т. Співвідношення національного й інтернаціонального в суспільно-політичній термінології слов'янських мов. Київ: Наук. думка, 1991. С. 99–113.
15. Космеда Т., Білоус Г. Термінологічна школа професора Ірини Миколаївни Кочан. У вимірі слова: зб. наук. пр. на пошану проф. Ірини Кочан / упоряд. О. Антонів, О. Туркевич, І. Фецько. Дрогобич: «Посвіт», 2019. С. 7–21.
16. Кочан І. Біобліографічний покажчик. Львів: Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. 2009. 84 с.
17. Кочан І. Динаміка термінів з міжнародними кореневими компонентами. *Вісн. Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»*. № 559. Львів, 2006. С. 18–22.
18. Кочан І. Терміни та професійна лексика кінця ХХ – початку ХХІ століття. *Українська термінологія і сучасність*: зб. наук. пр. Київ [б. в.], 2007. С. 69–73.
19. Кочан І. Складні терміни з постпозиційними компонентами -від, -вод, -хід, -ход у сучасній українській мові (щодо нормалізації). *Вісн. Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»*. Львів, 2007. № 593. С. 3–7.
20. Кочан І. Термінологічна норма і неоніми. *Мовознавство*. Кн. 5: Шостий міжнародний конгрес українців (Київ–Донецьк, 2005). Київ: Донецьк, 2007. С. 119–130.
21. Кочан І. Мовна норма і термін. Дослідження з лексикології і граматики української мови. 2010. Вип. 9. Дніпропетровськ: Літограф, С. 138–150.
22. Кочан І. Українське термінознавство в іменах. Львів: Літопис, 2012. 290 с.
23. Кочан І., Рицар Б., Семенистий К. Короткий російсько-український словник мінімум термінологічної лексики з радіоелектроніки. *Вісн. Львів. політех. ін-ту*. № 254. 1991. Львів. С. 107–110.
24. Кочан І., Рицар Б., Семенистий К. «Російсько-український і українсько-російський словник з радіоелектроніки». Львів: Логос, 1995. 606 с.
25. Кочан І. Нова сторінка фінансово-економічної термінографії. Рецензія на книгу: Загородній А. Г., Вознюк Г. Л. Фінансово-

економічний словник. Львів : Вид-во Нац. ун-ту «Львівська політехніка». 2005. 713 с.

26. Кочан І. Українська наукова лексика. Міжнародні компоненти в термінології : навч. посібн. К. : Знання, 2013. 296 с.

Voitovych O. Scientific centre of terminology at the Ivan Franko Lviv National university (second half of the XX – beginning of the XXI century)

Summary. The research is carried out in the aspect of linguistic historiography, which is projected on the formation and development of Ukrainian terminology in the projection on the achievements of individual personalities and their scientific schools. The presentation of the most significant achievements of the scientific centre of terminology at Ivan Franko Lviv National University in the second half of the twentieth and early twenty-first centuries is the purpose of this research, which is comprehensively described, in particular, the achievements of two scientific schools that worked within the said centre. The leaders of these schools are Tamila Panko and her follower Iryna Kochan, who worked in the second half of the XX – beginning of the XXI century. Attention is focused on the characterisation of the difficulties faced by these terminologies in Soviet times, primarily the process of continuous Russianisation. The article is based on a system of scientific methods, including the descriptive method, which contributed to the presentation of the material, its generalisation and modelling of conclusions; analysis and synthesis, which

were used to formulate the key methodological principles of Ukrainian terminology as presented by the leaders of the Lviv scientific terminology centre; and the axiological method, which allowed to point out the value orientations of the developers of the scientific terminology centre under consideration. The conclusion is made that the scientific terminology centre of the Ivan Franko Lviv National University is actively developing, demonstrating the continuity of tradition and innovation. The main methodological postulates of modern national terminology, which were deepened thanks to the works of Professors T. Panko, I. Kochan and their followers, in particular, it is about (1) the work of the considered scientific centre in the direction of studying important terminology systems of the Ukrainian language that have not been previously the subject of scientific research, (2) expansion of the research meta-language, (3) identification of problematic issues, (4) important research aspects, (5) outlining the prospects for the development of Ukrainian terminology and terminography. The prospect of this study lies in the need to highlight the activities of key terminological centres of Ukraine and individual personalities in order to present a holistic picture of the development of the national Ukrainian terminological school.

Key words: linguistic historiography, methodological postulates, scientific terminology centre of Ivan Franko National University of Lviv, terminography, terminology, personae.

*Григорян Н. Р.,**кандидат філологічних наук, доцент**Дьоміна Н. Ю.,**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри теоретичної та прикладної фонетики англійської мови**Одеського національного університету імені І.І. Мечникова*

ПРОСОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МОВЛЕННЯ ЛЕДІ-ПОЛІТИКА В АНГЛОМОВНОМУ АРГУМЕНТАТИВНОМУ ДИСКУРСІ

Анотація. Стаття присвячена аналізу просодичних особливостей мовлення леді-політика в англійськомовному аргументативному дискурсі. У роботі розглядається динаміка аргументативного дискурсу як засобу взаємодії між учасниками (на конгресах, прес-конференціях, нарадах). Виділяється важливість розуміння структури дискурсу, встановлених правил і технік для ефективного впливу на слухачів у політичному дискурсі. У статті р різні аспекти аргументації, враховуючи фактори, такі як аудиторія, репутація мовця, обставини та вплив засобів масової інформації. Автори вказують на важливість підготовки промови, що може включати письмове вивчення тексту або лише ключових ідей. Також обговорюється використання диктофона для самостійного оцінювання мовлення, зосередження на дикції та змісті промови.

Публічні виступи завжди підготовлюються, і в більшості випадків їх складають заздалегідь, але для здобуття ефекту спонтанності їх не читають. Це вимагає особливих навичок, оскільки оратор повинен мати спеціальну підготовку для того, щоб виголошувати свою промову перед аудиторією.

Важливо враховувати поведінку, манери та міміку, оскільки деякі дії можуть бути неправильно сприйняті та залишити негативне враження на публіку. Важливо вивчати успішні політичні виступи, їх методології та структури, що підтверджує твердження, що важливо використовувати мову, міміку та жести правильно та ефективно, оскільки це мистецтво та складна праця, яка потребує вивчення, підготовки та практики.

Під час усього експериментального дослідження було виявлено, що просодія є важливим засобом реалізації переконання, кожен з розглянутих в роботі типів політичних промов характеризується низкою просодичних ознак: частотні ознаки (максимальні значення ЧОТ структурних елементів), динамічні ознаки (максимальні значення інтенсивності структурних елементів фраз), темпоральні ознаки (тривалість пауз всередині переконуючих фраз).

Ключові слова: аргументація, інтенсивність, переконання, політичний дискурс, політична промова, просодія, висотний рівень (ЧОТ).

На сучасному етапі аргументація виявляє своє застосування в різноманітних сферах нашого життя, включаючи політику, юридичні процеси, дебати, фінансові відносини, медицину, правозахист, вищу освіту та засоби масової інформації.

Об'єктом наукового дослідження є мовленнєва комунікація, зокрема політичний дискурс, яка виконує функцію переконання.

Предметом даного наукового дослідження є аналіз просодичних засобів з урахуванням їх ролі в здійсненні функції переконання.

Метою дослідження є встановлення міри впливу просодичних елементів, які беруть участь у здійсненні функції переконання в політичних виступах.

Поставлені **завдання** дослідження визначаються наступним чином:

- розглянути та охарактеризувати поняття аргументації як важливої складової переконання;
- здійснити аналіз політичного дискурсу та його структури;
- проаналізувати поведінку, манери та міміку леді-політиків;
- визначити фонетичні особливості мови леді-політиків.

Теоретичні та методологічні основи цієї роботи ґрунтуються на вивченні теоретичних аспектів праць Н.О. Кравченко [1], Н.О. Бігунової [2], А.Є. Конверського [3], О.Г. Косьянової [4], І.М. Милосерної [5], а також експериментальна праця О.О. Вольфовської [6].

Аргументація є ключовим засобом доведення власних поглядів та робить їх переконливими. Аргументація є невід'ємною частиною нашого повсякденного життя.

В статті «Роль аргументації у сучасному політичному дискурсі» Вікторія Ригус вказує, що термін «аргументація» в більшості європейських мов є фонетичною калькою латинського іменника «argumentatio» і має у них приблизно те саме значення, що й у латині [7, 181].

Річард Нурдквіст вважає, що «аргументація – це процес формування причин, вірувань, суджень, а також заключень з метою впливу на думки або дії інших» [8, 1]. У релігійному або політичному дискурсі аргументація може впливати на формування світогляду аудиторії та спонукати її приймати певні вірування.

А.Є. Конверський у своєму трактаті «Логіка» визначає аргументацію як форму інтелектуальної діяльності, в процесі якої формується переконання щодо істинності або хибності певного положення. Крім того, визначається оцінка та доцільність цього положення як для автора, так і для співрозмовника чи аудиторії [3, 17].

Департамент університету комунікації в Пітсбурзі концентрується на основних аспектах аргументації, визначаючи її як соціальний процес і вказуючи, що її основна мета – переконати публіку. Зазначається, що аргумент – це мистецтво, яке включає неоднозначні питання і наповнює наше життя [9, 1]. У даному

контексті аргументацію використовують у повсякденному житті (наприклад, при вирішенні питань про покупки, вибір одягу, визначення місця проживання, або прийняття різних рішень). Важливо також зазначити, що для успішного впливу через аргументацію необхідно знати свою аудиторію [9, 2].

Поняття аргументації інтегроване в структуру дискурсу, розглядається як соціальне явище. Розвиток аргументації характеризується швидкістю, враховуючи різноманітні типи та схеми, які залежать від різних факторів. У політичному дискурсі аргументація виступає важливим інструментом обґрунтування авторської точки зору та переконання слухачів у правильності думок оратора.

Поняття політичного дискурсу широко використовується та досліджується в рамках сучасного суспільства. Засоби масової інформації, такі як телевізійні передачі, політичні виступи, статті та відео в Інтернеті, регулярно привертають увагу до політичних дискусій і промов.

Ольга Григорівна Косянова аналізує політичний дискурс у його різноманітних аспектах. У широкому розумінні політичний дискурс включає різноманітні мовленнєві конструкції, де суб'єкт, адресат або зміст мають зв'язок з політичною сферою. Це охоплює різні мовленнєві твори в певному прагматичному контексті, пов'язаному з політичною діяльністю, поглядами та переконаннями, включаючи негативні вияви, такі як уникнення політичної діяльності або відсутність політичних переконань. Крім того, політичний дискурс розглядається як сукупність дискурсивних практик, які ідентифікують учасників політичного дискурсу або формують конкретну тематику політичної комунікації.

У вузькому розумінні політичний дискурс визначається як клас жанрів, таких як урядові обговорення, парламентські дебати, партійні програми та промови політиків, обмеженої соціальною сферою політики. Особливий акцент робиться на тому, що політика, як специфічна сфера людської діяльності, представляє собою сукупність мовленнєвих подій. Термін «дискурс» використовується для позначення різних його типів, таких як «дискурс новин», «політичний дискурс», «науковий дискурс». У цьому контексті лінгвісти розглядають дискурс як певний жанр [4; 5].

Згідно з Вікторією Ригус, аргументативний дискурс можна визначити як простір соціальної взаємодії, який включає систему мови, тобто код (в термінах теорії інформації), учасників дискусії і предметно-подійну сутність дискусії [7, 181]. Вона вказує, що мова виступає як код, який надає можливість кодувати та декодувати інформацію.

Для участі в політичному дискурсі політики враховують певні норми та стратегії поведінки, дотримуються манер та міміки. Зовнішній вигляд політика є важливим елементом, який виступає рушійною силою для здобуття підтримки аудиторії.

Розглядаючи аспекти образу, доцільно акцентувати увагу на іміджі політичного лідера, який є необхідною та важливою складовою для залучення уваги та розуміння. У своїй статті «Імідж політичного лідера як категорія PR-технології», І. М. Милосерна визначає імідж як узагальнений образ, що формується в свідомості середнього громадянина стосовно політичних діячів. Важливо відзначити, що у сучасних умовах імідж спеціально конструюється іміджмейкерами, охоплюючи як словесні висловлювання політика та його дії, так і зовнішній вигляд [5, 119].

О.В. Кулеба, у своїй статті «Процес формування позитивного іміджу політичного лідера», концептуалізує імідж як «відображення особистих та спеціально сформованих характеристик людини». Цей імідж, за словами автора, визначає характеристики політика, які не завжди відображають його реальну особистість, але завжди асоціюються з ним. У політиці імідж відіграє роль, сприяючи створенню позитивного ставлення до політичних діячів. Його функцією є вступ в ролі посередника між політиком та його аудиторією, відображаючи як інтереси аудиторії, так і зусиль політика у спробі поєднати ці інтереси. Імідж також скорочує відстань до електорату, як ефективний інструмент для надання аудиторії привабливих аспектів образу політика. Крім того, імідж повинен відповідати ряду вимог, щоб ефективно сприйматися виборцями і служити основою для їх висновків [10, 2].

Н.С. Мартишенко вказує: «Імідж – це перше, що спадає на увагу людей, коли вони розглядають вас. Це віртуальний образ у свідомості людей, що впливає на вас, навіть коли ви спите» [11, 16].

Імідж формується комплексом окремих іміджів:

- середовищний (те середовище «проживання», що оточує конкретно вас, – квартира, кабінет, автомобіль, продукти діяльності),
- габітарний (зовнішній вигляд, який визначається габаритами вашої конституції і стилем одягу),
- вербальний (те, як і що ви говорите),
- кінетичний (особливості постані, рухів, міміки).

Неабиякою рекомендацією для габітарного іміджу є уважний стежити за зовнішнім виглядом» [11, 17]. Спільна взаємодія цього комплексу іміджів надає особливий ефект у відчуттях виборців.

Дослідники звертають увагу на явище, відоме як стереотип фізичної привабливості, яке виявляється у тенденції приписувати привабливим людям автоматично позитивні риси характеру. Критична оцінка зовнішнього вигляду лідера та його відповідне коригування залежать від різних обставин, таких як офіційний або неофіційний характер події, пора року, час зустрічі та соціальний склад виборців. Таким чином, важливо уважно обдумати вибір одягу (включаючи колір та стиль), окуляри, зачіску, аксесуари тощо. Зовнішні аспекти поведінки визначають враження про особу ще до того, як вона висловить перші слова. При першому контакті люди звертають більше уваги на позу, манери, жестикуляцію, інтонації, ніж на тему розмови. Враження про особистість та відношення до неї формуються саме в цей момент. Особливу важливість має ретельний аналіз жестикуляції та міміки політика, оскільки людина, яка вмilo володіє словами, але не приділяє уваги своїй міміці та жестикуляції, може виявити нервовість, особливо в критичних та напружених ситуаціях, що залишає негативне враження про неї [12, 33]. Невербальні елементи взаємодії мають значний підсвідомий вплив на аудиторію і є не менш важливими, ніж вербальні.

Отже, необхідно володіти вмінням контролювати власну міміку та жести в політичному виступі. У політичному дискурсі англійських країн можна часто помітити легку усмішку, яка розглядається як вияв ввічливості, а не показник лицемірства чи інших негативних рис. Також існують специфічні жести, такі як махання рукою чи рукостискання, що можуть розкривати наміри політика. Наприклад, спроба покласти руку зверху може вказувати на відчуття себе головним, а не рівним

учасником, що можна скоригувати, повертаючи та вирівнюючи руку. Постав та поза також мають значення, вказуючи на відкриті чи закриті наміри особистості, що виражається нахиланням голови та розкладанням рук. Навіть нахил голови може впливати на загальне враження, сигналізуючи про позитивні або негативні наміри. Розташування рук біля обличчя також може негативно впливати на сприйняття політика публікою. Таким чином, загальне враження від політика формується як за допомогою паралінгвістичних елементів, так і просодичних характеристик мови.

Просодичне оформлення промов політиків впливає на справлення ефекту переконування аудиторії і потребує значного хисту мовця.

Умови взаємодії між політичним лідером та аудиторією вимагають застосування різноманітних стилістичних прийомів, які є ключовими для досягнення найбільш ефективного комунікативного впливу. Перш за все, це стосується методів, спрямованих на привертання уваги слухачів до змісту промови. Велику увагу приділяємо формі викладу, зокрема просодичному оформленню мовлення [3, 1].

Обрана тема дослідження обумовлена тим, що мистецтво виступу політичного діяча проявляється у вмінні бути зрозумілим та цікавим для кожного присутнього, а також у здатності спонукати публіку задуматися над питаннями, висунутими саме оратором. Досягти цього можна через творче використання просодичних засобів, таких як акцентуація, паузація та варіювання мелодичного контуру, які, взаємодіючи, сприяють формуванню характерного ритмічного виступу виконавця [3, 2].

Д. Р. Фатихова характеризує леді-політиків за такими критеріями:

- походження (високого та простого, народного);
- сценарій приходу до влади;
- основними рисами характеру;
- менталітет;
- релігійними перевагами;
- вік [13, 13–16].

Основа методики аналізу просодичних особливостей виступів леді-політиків, які визначають функцію переконання, як у даному дослідженні, так і в основі українських праць з експериментальної фонетики, складає комплексний метод експериментально-фонетичного аналізу просодії, розроблений Н.О. Кравченко [1, 227] та Н. О. Бігуною [2, 230].

Експериментальним матеріалом дослідження виступили аргументативні промови леді-політиків, які виконують функцію переконання. Матеріал був обраний за допомогою методу суцільного вибору із сукупності політичних промов леді-політиків, доступних на платформі YouTube. Обсяг аналізу включає близько двадцяти одного виступу жінок, які виголошують промови англійською мовою в британському та американському варіантах. Загальна кількість вибраного матеріалу становить 21 промову з обсягом у 550 фраз, з яких 44 вислови передають функцію переконання, а загальний час звучання становить 45 хвилин.

Під час проведення перцептивного аналізу основним завданням було:

1) проаналізувати промови леді-політиків, які відносились до наступних категорій: леді-політики молодого віку та леді-політики середнього віку за наступними просодичними характеристиками:

- висотний рівень (високий, середній, низький);
- темп (швидкий, середній, повільний);
- гучність (велика, середня, тиха);
- паузи (довгі, середні, короткі);
- напрямок руху термінального тону.

Застосування новітніх комп'ютерних технологій дозволяє на сучасному етапі здійснити електроакустичний аналіз, одночасно роблячи процедуру інструментальної обробки даних більш точною і наочною. Для обробки мовленнєвих сигналів по виділенню частоти основного тону (ЧОТ), інтенсивності та тривалості використовувалася програма PRAAT 6.1, розроблена в Великобританії.

В ході дослідження був проведений перцептивний аналіз, за допомогою якого були проаналізовані висотний рівень, рівень гучності, темп, паузи. Для перцептивного аналізу був використаний широкий корпус досліджуваного матеріалу, загальною кількістю 550 фрази (загальним обсягом звучання 45 хвилин). З категорії леді-політики молодого віку було проаналізовано 275 фраз, з категорії леді-політики середнього віку проаналізовано 275 фраз. В результаті були отримані суб'єктивні дані досліджуваних компонентів.

З метою отримання об'єктивних результатів був проведений комп'ютерний аналіз, за допомогою якого були проаналізовані частотні характеристики, динамічні параметри та паузація. Комп'ютерний аналіз був проведений на матеріалі вузького корпусу. Загальна кількість фраз для вузького корпусу становить 252 фраз (леді-політики молодого віку – 126, леді-політики середнього віку і доросліше – 126).

Зіставивши результати перцептивного та комп'ютерного аналізу, були зроблені певні висновки (рис. 1).

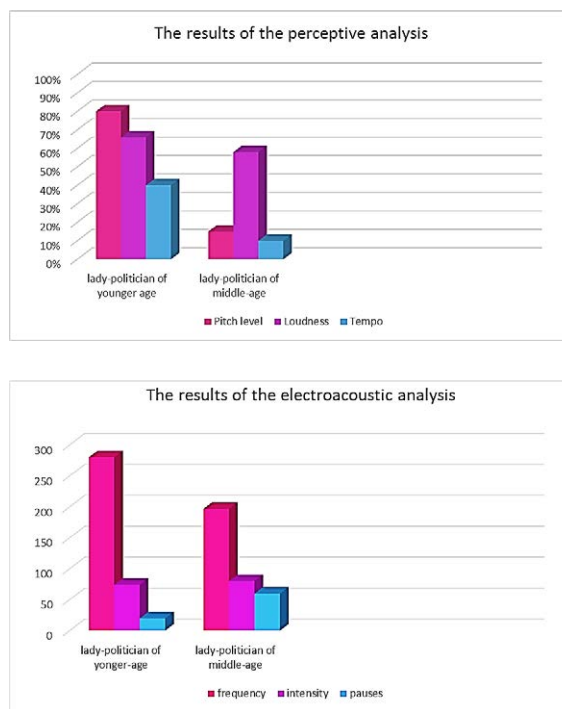

Рис. 1. Результати перцептивного та комп'ютерного аналізу

У промовах молодих леді-політиків виявляється зростання інтенсивності фрази в порівнянні з леді-політиками середнього віку. Цей ефект досягається через підвищення частотних

параметрів, таких як максимальне значення частоти основного тону (ЧОТ) першого ударного складу, максимальне значення частоти основного тону ядра фрази та максимальне значення частоти основного тону фрази в цілому.

У відношенні до динамічних параметрів можна відзначити, що у політиків середнього віку фрази, що мають переконливий характер, проявляють високі показники інтенсивності структурних елементів, висловлюваних гучно (73-74 дБ). Також важливо зауважити, що висока гучність, яка майже досягає рівня крику, не є позитивним показником у процесі переконання; політик не повинен висловлювати свої думки на межі використання максимальної гучності голосу. Крім того, можна зазначити, що результати комп'ютерного та перцептивного аналізу збігаються в даному випадку.

Щодо пауз, можна зазначити, що результати комп'ютерного аналізу підтверджують аналіз, здійснений шляхом прослуховування. Важливо відзначити, що молоді леді-політики частіше використовують короткі паузи, тоді як політики середнього віку, навпаки, відзначаються використанням довгих пауз. Це свідчить про те, що леді-політики молодшого віку (до 35 років) виявляють бажання висловлювати свої ідеї швидше, використовуючи короткі паузи для того, щоб уникнути переривань і зберегти увагу аудиторії. З іншого боку, леді-політики середнього віку, маючи вищий авторитет і впевненість у собі, використовують довші паузи.

Аналізуючи отримані результати, можна зробити висновок, що мовлення молодших леді-політиків виявляється більш переконливим у порівнянні з їхніми колегами середнього віку. Вивчення висотного рівня свідчить про те, що значення акустичних параметрів у мовленні молодших леді-політиків є вищими, ніж у промовах політиків середнього віку, що робить їх виразнішими та більш переконливими.

Проте леді-політики молодшого покоління виявляються менш переконливими в аспекті динамічних параметрів, оскільки мовлення представників середнього віку в більшості випадків відрізняється вираженою гучністю, іноді досягаючи межі крику. Щодо аналізу темпу, мовлення молодших леді-політиків вражає своєю переконливістю, оскільки вони успішно поєднують швидкий, середній та повільний темп, проте переважає впевнений швидкий ритм. У порівнянні з цим, у мовленні леді-політиків середнього віку спостерігається відставання в цьому параметрі, оскільки вони частіше використовують середній та швидкий темп.

Отже, висновок про участь просодичних параметрів у функції переконання в промовах леді-політиків молодого та середнього віку підтверджується результатами як перцептивного, так і комп'ютерного аналізів.

Важливо враховувати вікові особливості та різний життєвий досвід, оскільки політики різного віку вибирають різні стратегії та прийоми для впливу на аудиторію. Молоді леді-політики намагаються зацікавити та переконати публіку, використовуючи своє внутрішнє полум'я, що відображається у швидкій та емоційній мові. У той час як леді-політики зрілого віку, використовуючи паузацію та добре організований темп, можуть утримати увагу та вплинути на слухачів. Також слід відзначити значущий внесок термінального тону High Fall, який використовується для завершення промови та вираження заключної думки.

Література:

1. Кравченко Н. О. Синергічність англомовного релігійного дискурсу (теолінгвістичний підхід). Одеса, 2017. 408 с.
2. Бігунова Н. А. Позитивна оцінка: від когнітивного судження до комунікативного висловлювання. Одеса : КМ ОМД, 2017, 600 с.
3. Конверський А. С. Логіка. Київ, 2017. 390 с.
4. Косьянова О.Г. Політичний Дискурс: Загальні Характеристика Поняття. Дніпропетровськ, 2012. URL: [Http://Confcontact.Com/2012edu/Tom1/33_Kosjanova.Htm](http://Confcontact.Com/2012edu/Tom1/33_Kosjanova.Htm)
5. Милосерна І. М. Імідж політичного лідера як категорія PR-технології. 2019. С. 118–133. URL: <http://app.onua.edu.ua/index.php/app/article/view/191/188>
6. Вольфовська О. О. Фоностилістичні особливості промови як різновиду публічного мовлення політиків. Київ: 2015. С. 57–60. URL: <https://eprints.oa.edu.ua/4442/1/22.pdf>
7. Ригус В. А. Роль аргументації у сучасному політичному дискурсі. 2015. С. 180–186. URL: <http://dspu.edu.ua/hsci/wp-content/uploads/2017/12/012-25.pdf>
8. Nordquist R. A. What Does Argumentation Mean? 2018. URL: <https://www.thoughtco.com/what-is-argumentation-1689133>
9. Department of Communication University of Pittsburg Argument: The Basics. 2015. URL: <https://www.comm.pitt.edu/argument-basics>
10. Кулеба О. В. Процес Формування позитивного іміджу політичного лідера. 2010. URL: [Http://Www.Dy.Nayka.Com.Ua/?Op=1&Z=218](http://Www.Dy.Nayka.Com.Ua/?Op=1&Z=218)
11. Мартишенко Н. С. Професійний Етикет І Протокол : Навчальний посібник. Владивосток : Видавництво: Вгузс, 2013. 244 с.
12. Акайомова А. А. Політичний імідж та основні його характеристики. *Політичний менеджмент* № 5, 2009. С. 29–35. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/08/akaiomova_politychnyi.pdf
13. Фатихова Д. Р. Імідж жінки – політичного лідера: регіональний аспект. 2006. С. 544. URL: <https://inlnk.ru/dnx86m>

Експериментальний матеріал:

14. A speech by The Queen at the US State Banquet – 2011 – 5:11.
15. Dr. Jill Biden Speech – 2020 – 10:23.
16. Growing a Healthy Society: Speech by Theresa Villiers MP – 17:09.
17. Harriet Harman's speech to Labour Party Annual Conference – 2013 – 14:06.
18. Hillary Clinton's DNC speech – 6:39.
19. Julia Gillard's speech – 15:02.

Grigoryan N., Dyomina N. The peculiarities of the prosodic organization of the lady-politician's speech behavior in the English argumentative discourse

Summary. The article is dedicated to one of the important problems of oral speech communication, the study of prosodic features of the female political speech. The immediate aims of this work are to characterize the notion of argumentation as a component of the persuasion concept, to analyze political discourse and its structure, to research the behavior and manners of lady-politicians, to analyze prosodic organization of lady-politician's speech.

Argumentation entails the development of rationales, the validation of beliefs, and the derivation of conclusions, all with the intention of impacting the thoughts and actions of others. Persuasion involves exerting verbal influence on the rational, emotional, volitional, and behavioral aspects of the human psyche. Discourse becomes political when it is associated with a political act within a political context.

The research was conducted using segments of spoken discourse extracted from speeches delivered by English-speaking female politicians in contemporary English

and American videos. The outcomes of both perceptual and electroacoustic analyses of the recorded segments from two distinct categories of political speeches enabled the characterization of various prosodic parameters – melodic, dynamic, and temporal – involved in the persuasive function within political discourse. Additionally, two categories of political speeches were identified: those delivered by younger lady politicians and those by middle-aged lady politicians.

The variation of argumentative significance is achieved through the alteration of prosodic features. Speech delivered by younger lady politicians is distinguished by a high frequency rate, a rapid tempo, and moderate loudness (with increased loudness in the most persuasive segments). Mid-range values are predominant, with a preference for utilizing Low Fall

and Low Rise, along with brief pauses. The examination of the intonation pattern reveals an augmentation in frequency and tempo indices.

The speech of middle-aged lady politicians is marked by a moderate frequency rate, a combination of medium and slow speech tempos, and a mixture of high and medium loudness. Descending scales are predominant, with a tendency to utilize High Fall and High Rise, accompanied by medium or extended pauses. The analysis of the intonation pattern highlights an elevation in tone and loudness indices.

The results of the research proved that the prosody is the most important means of revealing the persuasive function.

Key words: argumentation, frequency, intensity, politic discourse, politic speech, persuasion, prosody.

*Гродський І. Я.,**старший викладач кафедри германської філології
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка*

ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ПРИВІТАННЯ В АНГЛІЙСЬКИХ ЛИЦАРСЬКИХ РОМАНАХ XII–XV СТ.

Анотація. Статтю присвячено дослідженню особливостей функціонування привітань в середньоанглійській мові. Привітання, один із найважливіших ритуальних знаків мовленнєвого етикету, визначається як ритуальний жест чи мовленнєва репліка з відповідним комунікативним змістом, що започатковують процес спілкування зі співрозмовником і символізують прихильне та доброзичливе ставлення до нього. Мовленнєві формули привітання реалізуються в тому чи іншому мовному середовищі, в тій чи іншій комунікативній ситуації, у певній тональності. Мовці характеризуються соціальними ознаками, умовами спілкування тощо. Система привітань у середньоанглійський період – це сукупність етикетних одиниць, що різняться стилістичним забарвленням і функціональним навантаженням. Виділяють стилістично нейтральні вислови, доречні в будь-якій комунікативній ситуації, та функціонально обмежені, використання яких визначається певними обставинами спілкування. Розглянуті привітальні висловлення аналізуються з позицій теорії ввічливості. Упродовж століть привітання зазнали семантичної та граматичної трансформації, внаслідок чого їх функції у спілкуванні суттєво змінилися. У нашій статті привітання трактуємо як одиницю мовленнєвого етикету і як елемент у дискурсивній структурі діалогу. Кожен компонент привітання мав свій глибокий зміст і був ушлетений у канву давніх вірувань та уявлень. У ході роботи визначено комунікативно-прагматичний зміст привітання, виявлено позамовні фактори, які впливають на його функціонування, встановлено умови успішності та причини виникнення додаткових семантико-стилістичних і прагматичних ознак. Охарактеризовано типові привітання, властиві середньоанглійській мові. Встановлено, що привітання посідає особливе місце в мовленнєвому етикеті англійців. Здійснено аналіз одиниць та розглянуто інвентар мовних засобів (спеціалізованих і неспеціалізованих) висловлень, що вживаються комунікантами для вираження привітання, встановлено закономірності їх вибору відповідно до комунікативної мети, визначено іллокутивний потенціал вітань середньоанглійської мови.

Ключові слова: привітання, етикет, лицарський роман, мовленнєвий акт, комунікативна ситуація, іллокутивна сила.

Постановка проблеми. Суспільство як складна соціокультурна формація функціонує у вигляді цілісного монолітного утворення завдяки тому, що в ньому існують певні рамки поведінки для його членів. У результаті, суспільство випрацьовує стандартизовані правила, норми соціальної поведінки, які вмонтовуються в комплекс загальноприйнятих принципів етикетної взаємодії. Комунікативний акт привітання становить мовленнєву формулу, що розкриває характер взаємин, визначає перебіг подальшого спілкування, виступає невід'єм-

ною складовою мовної культури комунікантів. Англійський етикет відображає найбільш характерні для національної свідомості вітальні формули. Як складові мовленнєвого етикету вони мають древню історію і пов'язані з народними звичаями, відображають ритуали й побутовий устрій, розкривають особливості спілкування. Мовленнєві формули привітання реалізуються в тому чи іншому мовному середовищі, в тій чи іншій комунікативній ситуації, у певній тональності. Мовці характеризуються соціальними ознаками, умовами спілкування тощо.

Привітання, один із найважливіших ритуальних знаків мовленнєвого етикету, визначається як ритуальний жест чи мовленнєва репліка з відповідним комунікативним змістом, що започатковують процес спілкування зі співрозмовником і символізують прихильне та доброзичливе ставлення до нього [1, с. 57]. У привітанні реалізується фактична функція спілкування. У комунікативній ситуації привітання між адресантом та адресатом виникає своєрідна діалогічна єдність, що передбачає поєднання репліки-привітання та репліки-відповіді [1, с. 64]. У цьому руслі вербальні жести контакту, зокрема привітання, незважаючи на формальний зовнішній план вираження, містять глибокий зміст, що й зумовлює **актуальність** дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Комунікативний акт привітання як предмет наукового аналізу почав активно привертати увагу мовознавців, починаючи з другої половини ХХ століття й досі залишається актуальним для наукового дослідження через його багату смислову палітру в людському спілкуванні загалом і в міжкультурному зокрема. Питання комунікативного акту привітання та його різні аспекти аналізуються з точки зору комунікативно-дискурсивної парадигми багатьма вченими, як наприклад, Ф. С. Бацевичем, Г. В. Касіян, Дж. Остіним, О. О. Потебня, Г. Г. Почепцовим, М. П. Фабіан, Р. Лакофф, К. Кербра-Ореккіоні та ін. Науковці розглядають привітання, зосереджуючи свою увагу на різних аспектах цього лінгвістичного поняття, зокрема на лінгвокультурному, соціокультурному, прагматичному, соціологічному, еволюційному, лексикографічному (K. Bach, R. M. Harnish, Th. Ballmer, W. Brennenstuhl, B. Fraser, G. Leech).

Метою нашого дослідження є аналіз специфіки функціонування привітальних висловлень із притаманним їм комплексом комунікативно-прагматичних та власне мовних вимірів в середньоанглійських лицарських романах. Об'єктом дослідження є привітання в середньоанглійських лицарських романах, його предметом – комунікативно-прагматичні властивості привітання в середньоанглійських лицарських романах.

Вклад основного матеріалу дослідження. У лінгвістичній літературі, що вивчає проблему комунікації у стереотипних ситуаціях спілкування, неодноразово зазначалося, що у формулах вітання / привітання реалізується фактична

функція мови, метою якої (Р. Якобсоном) є встановлення контакту, тобто каналу надходження інформації, і психологічного зв'язку між мовцями [2].

Система привітань у середньоанглійській період – це сукупність етикетних одиниць, що різняться стилістичним забарвленням і функціональним навантаженням. Виділяють стилістично нейтральні вислови, доречні в будь-якій комунікативній ситуації, та функціонально обмежені, використання яких визначається певними обставинами спілкування [3, с. 118].

Англіїці з особливою повагою та шанобливістю ставилися до привітань, вірили в їхню магічну силу, здатність наділяти людину здоров'ям, добром, щастям, мудрістю, впливати на буття і змінювати його. Кожен компонент привітання мав свій глибокий зміст і був уплетений у канву давніх вірувань та уявлень, співвідносячись з особливостями їхніх ритуалів, традицій, національного характеру [3, с. 115].

Найпоширенішими привітаннями у лицарських творах були: *Hail!* (=Hello!) (AA, 735), *Welcome!* (Athelston, 93), *Wolcometh* (BH, 1398), *Wolkome* (BH, 2578), *Welkome* (HD, 1214), *Have good day!* (Athelston, 498), *Have gode dai!* (BH, 108), *Wel beo thu to londe icome!* (Вітаю Вас на цій землі!) (KH, 1461) [4].

У вітаннях середньоанглійського періоду на передній план виступає чинник мовця, коли потрібно врахувати інтенційний (функціональний) зміст формул і когнітивний – знання негативних наслідків недотримання ритуалу. При цьому варто зважати на об'єктивні обставини комунікативної ситуації – сферу спілкування (офіційну – неофіційну), соціальні характеристики адресата, інколи й на пору дня. Для деяких вітань релевантною стає умова щирості, зокрема для тих, де домінують контактна функція поєднується з функцією вираження емоційного ставлення до адресата. На успішності акту вітання позначається отримання реакції адресата. Ця ознака вважається не просто суттєвою, а найсуттєвішою, хоча недотримання будь-якої з наведених вище умов може викликати комунікативну невдачу [5, с. 92].

Мотиваційно-цільовий чинник міститься в джерелах будь-якого вітання, позначається на виборі формул і їх смислової функції. За теорією Н. Баландіної [6, с. 103], до інтеракціональних функцій вітання відносимо:

а) дотримання під час першої зустрічі формальних конвенційних норм, в основі яких лежить увічливість і доброзичливість, напр.:

1) *Beves a knes doun him set, / The king hendeliche a gret;* (BH, 3492) [4, с. 201] – Бевіс схилювся на коліна / і ввічливо привітав короля;

б) виділення, пізнання певного адресата, напр.:

2) *On knes ful fayre he hem setten / And Havelok swithe fayre gretten, / And seyden, “Welkome, louered dere! / And welkome be thi fayre fere!”* (HD, 1212-1215) [4, с. 413] – Вони сіли на коліна / та вишукано привітали Хавелока / і сказали: «Вітаємо, дорогий лорде! / і вітаємо Вашого прекрасного супутника!»;

в) спонування до реакції – має місце, коли вітаються зумисно для встановлення гарних стосунків, напр.:

3) *With worde bothe fre and hende / Ful fair he gan hir grete.* (AA, 563-564) [4, с. 35] – Словами благородності та люб'язності / Він ввічливо привітався з нею;

г) сигнал початку інтеракції; ініціальна репліка у вітанні спонукає до відповіді, взаємопов'язаність реплік діалогічної єдності не позначається на інтеракційній підпорядкованості

комунікативних позицій, першою вітатися має людина з нижчим соціальним статусом, молодша за віком, при однаковому статусі й віці – чоловік до жінки, напр.:

4) *Th'empour fram chirche he gan mete / And gret him with anour* (Guy of Warwick, 2030-2033) [4, с. 343] – Він зустрів монарха, який повертався з церкви / і привітав його з пошаною;

д) репрезентація соціальних характеристик ситуації і комунікантів (вік, стать, статус, походження, роль, освіченість, вихованість тощо), від чого залежить тональність вербальної поведінки – висока, нейтральна, фамільярна. Урахування соціального аспекту особливо важливе для інституційного спілкування, зокрема офіційного. Напр.:

5) *Th'empour he gan thus gret: “Sire emperur!”* (BH, 3084) [4, с. 192] – Він привітав монарха словами: «Пане імператоре!»;

е) вираження психологічного, чуттєвого ставлення до співрозмовника. У неофіційному спілкуванні на передній план виступає психологічний момент із позитивним, нейтральним чи навіть негативним ставленням до співрозмовника. Напр.:

6) *Ich have hem gret, and hi nowt me;* (Sir Degare, 812) [4, с. 535] – Я привітався з ними, але вони проігнорували мене.

Соціальні характеристики ситуації і комунікантів найбільше впливають на мовний вибір, а відтак і на успішність вітання. Причому що більший вплив ситуації, тобто що більше ритуальних обмежень, то пильніше вибирають мовну формулу, насамперед, з уваги її здатності звучати в потрібній тональності [6, с. 105].

Щоб наголосити на близькості стосунків і солідарності, комуніканти користувалися фатичною формулою *Як ся маєте?* Варіантами відповіді на таке привітання є або констатація успішного просування справ, або вияв незадоволення [5, с. 95]. Напр.:

7) *“Welcome, Sire Horn!* (KH, 535) [4, с. 535] – «Вітаємо, пане Хорн!».

Мовці індивідуалізують акти вітання різними поширювачами, зокрема вживанням звертань, за допомогою риторичних фігур. Для звертань середньоанглійської мови характерні адекватні номінації, які вказують на статеві, вікові, статусно-рольові характеристики адресата на зразок: *kyng* (KH, 208, 665); *yon king* (AMA, II. 1784); *sir cortays knyzt* (SG, I. XII. 276); *schir knycht* (Lancelot, 558); *knight* (KH, 1320); *leue fere* (KH, 1013); *lefdi* (там само, 352); *quen so dere* (там само, 1210); *felawe* (BH, 118); *dere dame* (SG, I. XXI. 470); *madame* (AA, 745); *damasele* (BH, 1125); *sire emperur* (BH, 3085); *lordinges* (BH, 2957); *lordes* (Gamelyn, I. 26, III. 331, IV. 473); *louerd* (HD, 617); *lord* (BH, 385); *lege lorde of my lyf* (SG, II. III. 545); *gouernour* (SG, I. X. 225); *mayster* (HD, 1136); *marchaunt* (Tristrem, II. 1543); *traitour* (GW, 3200); *traytour* (Athelston, 761); *christen* (GW, 1348); *Gode sir* (SG, II. XIV. 811); *Sir* (AA, 1169); *Ser* (Isumbras, 233); *Sir conquerour* (AMA, I. 831); *Sire* (BH, 3741) [4]. Напр.:

8) *The levedi thar a fond anon / And gan hire grete: / “Dame!”* (BH, 281-284) [4, с. 135] – Невдовзі він знайшов даму серця / і привітав її словами: / «Моя леді!»

Формули вітання, як і будь-які стереотипи, не завжди здатні викликати бажаний прагматичний ефект, тому в дружніх стосунках, щоб висловити своє ставлення до співрозмовника й одночасно показати себе якнайкраще в лицарських романах, вдаються до розлогіших реплік. Напр.:

9) *Gret thu wel of myne kenne, / Gret thu wel my moder, / Godhild, Quen the gode,* (KH, 148-150) [4, с. 474] – Привітай мою

родину належним чином, / привітай мою маму з пошаною, / чарівну королеву Годхїлд.

Тут вітання втратило свою первинну суть і перейшло в площину інших ілюкцій. Подібні запитання належать до фатичного спілкування, яке виконує етикетну функцію встановлення контакту та вияву особливої уваги до співрозмовника [7, с. 19].

У вітанні може передаватися психологічний стан мовця. Так, сплеск почуттів може бути умотивований вказівкою на давність розлуки. Напр.:

10) He yeode in wel righte / To Rymenhild the brighte. / On knes he him sette, / And sweteliche hure grette (КН, 385-388) [4, с. 479]. – Він негайно пішов / до прекрасної Рименхїлд. / Став на коліна перед нею, / та ніжно привітав її.

У формальних асиметричних ситуаціях спілкування в епоху лицарства комунікант, нижчий за соціальним статусом, вдається до тактики гіперввічливості, метафорично пропонуючи свої послуги. Напр.:

11) "Horn kniȝt," he sede, "kinges sone, / Wei beo þu to londe icome! (КН, 1461-1462) [4, с. 501] – «Лицарю Хорн», він сказав: «син короля, / вітаємо Вас на цій землі!

Подібні гіперввічливі формули можуть вживати чоловіки, звертаючись до жінок, що займають вище становище, напр.:

12) "Damaisele, welcome mote thou be! (Sir Degare, 98) [4, с. 520] – Леді, дозвольте Вас привітати!

Правила гіперввічливості пов'язують з уявленнями про світський етикет, який існував у вищому товаристві середньовічної Англії [8, с. 67].

На наш погляд, привітання у лицарських романах відзеркалюють вибір мовцем ввічливості і проявляються в тому, що мовець намагається виразити симпатію, доброзичливе ставлення до адресата та солідарність із ним. Висловлюючи привітання, мовець виявляє увагу та прихильність до адресата, прагне насамперед викликати в нього позитивні емоції, зробити йому приємне, принести радість та задоволення. Отже, привітальні висловлення виступають ефективними стратегіями позитивної ввічливості, стратегіями «зближення», створення гармонійних стосунків із адресатом та солідарності з ним [9, с. 243]. Напр.:

13) Tharwith a palmer he mette, / And swithe faire he him grette: (ВН, 2051-2052) [4, с. 172] – Він зустрів паломника / і привітався з ним з повагою.

14) Quanne he weren alle set, / And the king aveden igret (HD, 162-163) [4, с. 391] – Коли вони всі сіли / король привітався ввічливо.

Негативні стратегії проявляються у відсутності тиску на адресата з боку мовця. Використовуючи привітання як стратегію негативної ввічливості, англійські комуніканти демонструють делікатне ставлення до «особистісної сфери» адресата. Вітаючи, мовець враховує інтереси адресата, підкреслює його індивідуальність та самодостатність і тим самим висловлює свою повагу до адресата та підтримує його бажання бути незалежним [9, с. 243]. Напр.:

15) Sire Degarre him biheld and lowggh, / And gret him fair inowggh, (SD, 795-96) [4, с. 535] – Пан Дегар побачив його і засміявся, / та привітав його досить ввічливо.

Отже, на думку П. Браун і С. Левінсон, позитивна ввічливість базується на зближенні (*approach-based*), а негативна – на дистанціюванні (*avoidance-based*). Демонстрація солідарності та збереження дистанції, за твердженням авторів, складають суть увічливої поведінки. Володіючи певним арсеналом

комунікативно-прагматичних і соціокультурних знань, мовець демонструє співрозмовнику свою прихильність, при цьому зберігає певну відстань, виявляючи в такий спосіб свою повагу до нього [10]. Напр.:

16) Thar a mette with a swain / And grette him wel. (ВН, 117-118) [4, с. 132] – Він зустрів слугу / але привітав його належним чином.

17) The beschop was glad afin / And seide: "Wolkome, leve cosin! (ВН, 2577-2578) [4, с. 182] – Єпископу було приємно чути це / і він сказав: «Вітаю, дорогий племіннику!»

Позитивна й негативна ввічливості відображають основну схему людських взаємин. Вступаючи в контакт і надалі підтримуючи його, співрозмовники в лицарських романах намагаються зберегти привітну атмосферу взаєморозуміння, тому вдаються до стратегії позитивної ввічливості. Водночас для демонстрації взаємоповаги учасники спілкування використовують стратегії негативної ввічливості. Таким чином, функція ввічливості полягає в підтримванні балансу, рівноваги між демонстрацією солідарності та дистантності відносин [11, с. 57]. Напр.:

18) Everich of yow fro the bord, / And wolcometh your kende lord! (ВН, 1397-98) [4, с. 159] – Кожен з нас, хто за столом / вітаємо Вас, вельмишановний володарю!

Серед значної кількості комунікативних ситуацій привітання посідає особливе місце. Саме з нього розпочинається контакт між співрозмовниками, визначається стиль і тональність усієї подальшої розмови, тому неволодіння цими формами й незнання відповідних етикетних норм можуть призвести до того, що комунікація не відбудеться [3, с. 114].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, принцип ввічливості спричиняє вживання привітань для підтримання позитивної тональності спілкування. Поряд із виконанням функції позитивного впливу на адресата, привітальні висловлення виступають засобом скорочення соціальної дистанції і зміцнення солідарності між мовцем та адресатом [9, с. 243].

Різноманітність застосованих підходів до вивчення мовленнєвих актів вітань, відсутність односпайного підходу до їхньої генези та до визначення їхнього функціонального навантаження зумовлюють з одного боку дискусію серед дослідників у різних наукових студіях, а з іншого – поліаспективне висвітлення питань, пов'язаних із прагматичним аспектом привітань.

Відсутність інтегрального підходу до дослідження вітань у середньоанглійський період, зумовлює потребу поліаспектного дослідження привітань як у синхронній, так і діахронній площині, що передбачає врахування особливостей різних мовних характеристик та діалектів середньоанглійської мови.

Література:

1. Wierzbicka A. Cross-cultural pragmatics: the semantic of human interaction. В. : N.Y. : Mouton de Gruyter, 1991. 502 p., с. 57.
2. Jacobson R. Selected writings. Vol. 3. The Hague-Paris, 1981. 420 p.
3. Ветрова Е. Засоби вираження привітання в різних лінгвокультурних традиціях (на матеріалі української та лезгинської мов) / *Українська мова*. 2012. № 3. С. 111–122.
4. Eckert K. Chaucer's reading list: Sir Thopas, Auchinleck, and Middle English romances in translation. Las Vegas : University of Nevada. 2011. 622 p.
5. Гавриш М. М. Комунікативні засоби вираження соціального статусу особи в художній прозі Івана Франка : дис. ... канд. філол.

- наук: 10.02.01 / Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. Л., 2009. 214 с.
6. Баландіна Н. Ф. Функції і значення чеських прагматичних кліше в комунікативному аспекті. К. : АСМУ, 2002. 330 с.
 7. Білоус М. П. Фатичне спілкування українців. *Мова і культура нації* : зб. ст. / відпов. ред. Т. І. Панько і ін. Львів : ЛДУ, 1991. С. 18–23.
 8. Корнійко І. В. Звертання як динамічний засіб вираження зверненості мовлення (на матеріалі сучасної німецької мови) : дис... канд. філол. Наук : 10.02.04 / І. В. Корнійко ; Київ. держ. лінгв. ун-т. К., 2000. 218 с.
 9. Мудрик Л. В. Функціонування привітальних висловлень в англійському дискурсі. *Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки* / Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки. Луцьк, 2008. № 5. С. 240–245.
 10. Brown P. *Politeness: Some Universals in Language Usage*. N.Y. : Cambridge University Press, 1987. 345 p.
 11. Касян Г. В. Мовленнєвий етикет як форма спілкування в сучасній французькій лінгвокультурі. *Науковий вісник Чернівецького університету* : зб. наук. праць. Чернівці : Чернів. нац. ун-т, 2013. Вип. 645 : Романо-слов'янський дискурс. С. 56–59.

Hrodskyi I. Means of expression of greetings in the Middle English romances of the 12th – 15th centuries

Summary. The article seeks to highlight the peculiarities of the functioning of greetings in the Middle English. Greeting is one of the most important ritual signs of speech etiquette, it is defined as a ritual gesture or a speech catchword with the appropriate communicative content, which initiates the process of communication with the interlocutor and symbolizes a friendly and benevolent attitude towards

him. Speech formulas of greeting are implemented in a certain language environment, communicative situation or tonality. The system of greetings in the Middle English period is a set of etiquette units that differ in stylistic color and functional load. There are stylistically neutral expressions that are appropriate in any communicative situation, and functionally limited ones, which are determined by certain circumstances of communication. Greetings are analyzed from the standpoint of the theory of politeness. Over the centuries greetings have undergone a semantic and grammatical transformation, as a result their functions in communication have changed significantly. In our article we interpret the greeting as a unit of speech etiquette and as an element in the discursive structure of the dialogue. Each component of the greeting had its own deep meaning and was woven into the canvas of ancient beliefs and concepts. It has been also established the typical greeting characteristics of the Middle English. The research performed results in the identification of greeting's communicative and pragmatic content, in the definition of non-verbal factors which influence the functioning of speech act, in the definition of the successful conditions and the reasons for additional semantic, stylistic and pragmatic characteristics. It has been established that the greeting occupies a special place in the speech etiquette of the English. The analysis of language data reveals that the linguistic means (specialized and unspecialized) that are used by speakers to express their declaration of greeting; regularity of the choice according to the communicative aim was established and the illocutionary potential of greeting was defined.

Key words: greeting, etiquette, Middle English romance, speech act, a communicative situation, illocutionary force.

*Данилович О. Д.,**кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов для гуманітарних факультетів
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
<http://orcid.org/0000-0003-4270-2740>**Тоненчук Т. В.,**кандидат філологічних наук,
доцент кафедри іноземних мов для природничих факультетів
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
<http://orcid.org/0000-0003-4544-0918>**Мудра О. В.,**кандидат педагогічних наук
доцент кафедри іноземних мов для природничих факультетів
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
<http://orcid.org/0000-0002-8352-9166>*

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ШИРОТИ СПОЛУЧУВАНOSTІ НА СЕМАНТИЧНОМУ РІВНІ У ПУБЛІЦИСТИЧНОМУ, НАУКОВОМУ ТА ХУДОЖНЬОМУ СТИЛЯХ СУЧАСНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню широти сполучуваності на семантичному рівні у публіцистичному, науковому та художньому стилях. **Об'єктом дослідження** є семантична сполучуваність прикметників з іменниками, **предметом** дослідження – вивчення широти сполучуваності на семантичному рівні. **Метою** нашого дослідження є порівняння широти сполучуваності ЛСГ прикметників з ЛСГ іменників у трьох стилях. Високий показник широти сполучуваності у всіх трьох стилях визначено для ЛСГ прикметників «За сферою діяльності», «Оцінка вартості, значення, якості та функції», «Оцінка об'єкта за формою, об'ємом, величиною» із високою частотою вживання. Стильовий фактор не впливає ні на діапазон сполучуваності, ні на кількість наповнення цих трьох ЛСГ прикметників. Однакову широту сполучуваності було визначено у **публіцистичному та художньому** стилях для ЛСГ прикметників «Національна приналежність», «За географічним положенням», «Оцінка об'єкта щодо протяжності, відстані, тривалості». У **художньому та науковому** стилях однакова кількість синтагматичних партнерів для ЛСГ прикметників «Інтенсивність, міра», «Адміністративні, регіональні, класові розмежування». Для **художнього** стилю найбільші показники широти сполучуваності для ЛСГ прикметників «Оцінка об'єкта у порівнянні його з ознаками інших предметів», «Вік, час», «Колір та яскравість», «Емоційний стан, почуття», «Поведінка та дії по відношенню до об'єкта», «Природний та фізичний стан», «Риси характеру, звички», «Зовнішність людини», «Температура», «Оцінка розумових здібностей людини». Для **публіцистичного** стилю «Інтенсивність, міра», «Адміністративні, регіональні, класові розмежування», «Релігія, раса», «Швидкість». Для **наукового** стилю ознака «За складом, матеріалом» є визначальною з найбільшою частотою вживання, хоча із найменшою кількістю синтагматичних партнерів, що

зумовлюється стилем. Було встановлено вплив стильового фактору не тільки на широту, але й на наповненість ЛСГ.

Ключові слова: широта сполучуваності, прикметник, іменник, лексико-семантична група.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень.

Як і кожен знак взагалі, мовний знак має форму і зміст. Зміст мовного знака обумовлюється: а) відношенням його до позамовної дійсності; б) системними зв'язками з іншими знаками [1, с. 6].

Існує два способи організації лексики – парадигматичного та синтагматичного, під впливом яких функціонують мовні знаки, взаємодіють між собою та утворюють синтагматичні та парадигматичні відношення. Отже, парадигматичний рівень передбачає добір і вибір певних мовних одиниць, а другий – з'єднання їх в одиниці вищого ступеня складності. М.І. Мос-товий наголошував, що синтагматичні взаємини відбивають характер мовлення, тобто ті обставини, які утримують слово в оточенні інших слів, а парадигматичні як такі, що відбивають словозміну, тобто наявні форми даного слова у його морфологічних змінах, що стосується одночасно і змін семантичних [2, с. 224].

Виявлення системних відношень у лексиці відбувається різними методами. Одні лінгвісти широко використовують контекст, залучаючи для аналізу різні детермінативи (А. Рудскогер, Е. Оксаар, О. Духачек) чи глосси (Ю. Найда); інші звертаються до методу розкладання на компоненти (Ю. Найда); треті займаються зіставними дослідженнями значень слів у двох мовах (К. Ройнінг). Інколи методи теоретиків поля (термін береться у його широкому вживанні, а не в розумінні Й. Тріра) застосовуються до вузької групи слів (Г. Ібсен) або до сталих сполу-

чень двох слів – іменника з дієсловом або іменника з прикметником. Переваги дослідження слів у контексті чітко бачив ще О.О. Потебня. Теорія контексту дає можливість вивчити дистрибуцію слова, його вказівний мінімум, який дозволяє виділити контекстуальний набір.

Вагомий вклад у дослідження контекстуальних наборів певних слів або класів слів внесли Н.Н. Амосова, А.А. Уфимцева, Д.Н. Шмельов, В.Г. Гак, М.П. Кочерган, І.А. Зимня, С.С. Хідекель та інші. Ця проблематика залишається актуальною в роботах Т.В. Венкель, О.С. Лех, Г.В. Гікової, М. Попової, Ж.Б. Черської, О.Д. Кудрявцевої, М.М. Балко, Н.В. Ляпунової, Н.П.Гальона,

Об'єктом дослідження є семантична сполучуваність прикметників з іменниками у публіцистичному, науковому та художньому стилях, **предметом** дослідження – вивчення широти сполучуваності на семантичному рівні.

Метою нашого дослідження є порівняння широти сполучуваності ЛСГ прикметників з ЛСГ іменників у трьох стилях.

Порівняльна характеристика широти сполучуваності семантичному рівні у трьох стилях залишається недослідженою, що й зумовлює **актуальність** нашого дослідження.

Широта сполучуваності – це кількість синтагматичних партнерів з якими сполучується одиниця мовлення.

Вірогідність появи слова у тому чи іншому сполученні можна встановити за допомогою дослідження частотності слів у різних вже утворених у мовленні сполученнях. Тому в основі нашого дослідження лежить частота вживання прикметників з ЛСГ іменників з романів сучасних англійських та американських письменників J. Archer, A. Fine, W. Holden, T. Parsons, J.K. Rowling, M. Blake, J. Grisham, J. Michener, J. Ball, J.A. Rice, англійських та американських газет The Times, The Independent, The Guardian, The Washington Post, The New York Times, The Los Angeles Times, з англійських та американських наукових журналів: The SPIE Magazine of Photonics Technologies and Application, The Scientific American, The Atmospheric Chemistry and Physics, The American Spectator, The Journal of the American Mathematical Society, The Independent Review, The Federal Communications

Law Journal, The Law Journal UK, The Journal of English Linguistics, The Phonetica, The Sign Systems Studies. Загальний обсяг вибірки складає більше 30 тис. словосполучень прикметників з іменниками, що відповідає вимогам щодо репрезентативності вибірки. Перебийніс В.І. зазначає, що «з метою забезпечення репрезентативності вибірки слід брати до уваги дуже невеликі відрізки текстів із найрізноманітніших джерел таким чином, щоб усі джерела були однаково представлені» [3, с. 17].

Виклад основного матеріалу. Порівняння широти у трьох стилях (табл. 1) виявило, що три ЛСГ прикметників «За сферою діяльності», «Оцінка вартості, значення, якості та функції», «Оцінка об'єкта за формою, об'ємом, величиною» мають найбільшу широту сполучуваності – від 18 до 20 зв'язків. Також можна зазначити, що ці ЛСГ є найчастотнішими. Оскільки тут не спостерігається істотних відмінностей між стилями, можна припустити, що вони є універсальними для трьох стилів. Тобто, стильовий фактор не впливає ні на діапазон сполучуваності, ні на кількість наповнення цих трьох ЛСГ прикметників.

У решти групах ми не спостерігаємо однакової широти, а тільки відмінність як у кількості синтагматичних партнерів, так і в частоті вживання. Виділяється ЛСГ прикметників «Оцінка об'єкта у порівнянні його з ознаками інших предметів» з досить широким діапазоном (21 зв'язків) і широтою (0,95) для художнього стилю, 19 зв'язків (0,86) для наукового та 17 зв'язків (0,8) для публіцистичного стилю. Звідси випливає, що повне розгортання широти сполучуваності має дана ЛСГ у художньому стилі, дещо вужча вона у науковому і помітно обмежена в публіцистичному стилях. Проявляється вплив стильового фактору, який виявляється в обмеженні контекстуальних партнерів сполучуваності. Крім цього, відмінність виявляється також у частоті вживання. На відміну від художнього та наукового стилю, у яких дана ЛСГ прикметників є високочастотною: худ. (1851), наук. (2693), у публіцистичному частота вживання є значно меншою. Тому зазначимо вплив стильового фактору не тільки на широту, але й на наповненість ЛСГ. Для публіцистичного стилю така ознака не є основною.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика широти сполучуваності

ЛСГ прикметників	Публіцистичний стиль			Науковий стиль			Художній стиль		
	Широта	Кількість зв'язків	Частота	Широта	Кількість зв'язків	Частота	Широта	Кількість зв'язків	Частота
1. «За сферою діяльності»	0,95	20	2879	0,86	19	2466	0,82	18	318
2. «Вартість, значення, якість, функція»	0,95	20	2469	0,86	19	1157	0,86	19	554
3. «Вік, час»	0,76	16	1055	0,59	13	590	0,86	19	1178
4. «Національна приналежність»	0,86	18	886	0,36	8	127	0,77	17	240
5. «Оцінка об'єкта щодо його форми, об'єму та величини»	0,86	18	719	0,82	18	1214	0,95	21	1167
6. «Адміністративні, регіональні, класові розмежування»	0,8	17	371	0,45	10	108	0,55	12	79
7. «Оцінка об'єкта у порівнянні його з ознаками інших предметів»	0,8	17	298	0,86	19	2693	0,95	21	1851
8. «За географічним положенням»	0,48	10	285	0,32	7	270	0,45	10	81
9. «Інтенсивність, міра»	0,86	18	269	0,45	10	462	0,45	10	170
10. «Просторова оцінка щодо протяжності, відстані, тривалості»	0,71	15	237	0,32	7	285	0,64	14	182
11. «Колір та яскравість»	0,43	9	126	0,045	1	4	0,86	19	724
12. «Емоційний стан, почуття»	0,48	10	102	0,36	8	51	0,64	14	809
13. «Поведінка та дії по відношенню до об'єкта»	0,48	10	99	0,32	7	48	0,59	13	540

Продовження таблиці 1

14. «За складом, матеріалом об'єкта»	0,57	12	74	0,27	6	342	0,32	7	193
15. «Природний та фізичний стан»	0,66	14	73	0,55	12	193	0,82	18	961
16. «Риси характеру, звички»	0,38	8	61	0,09	2	9	0,5	11	291
17. «Релігія, раса»	0,57	12	55	0	0	0	0,36	8	48
18. «Швидкість»	0,52	11	38	0,09	2	18	0,32	7	41
19. «Зовнішність людини»	0,24	5	18	0	0	0	0,41	9	483
20. «Температура»	0,05	1	9	0,09	2	21	0,45	10	122
21. «Оцінка розумових здібностей людини»	0,19	4	11	0,23	5	25	0,36	8	100
22. «Оцінка функціональної діяльності органів та частин тіла»	0,14	3	3	0,045	1	3	0,045	1	12

ЛСГ прикметників *«Вік, час»* має високий показник широти сполучуваності у всіх трьох стилях, хоча найбільший діапазон широти сполучуваності, все ж таки, відмічається у художньому стилі – 19 зв'язків (0,86), менший у публіцистичному – 16 (0,76) і найменший у науковому – 13 (0,59). Можна констатувати, що без вказівки на час не може обійтися жоден стиль, але найуживанішими прикметники цієї ЛСГ у художньому стилі, де максимально розгортаються сполучувальні можливості. Проте широта сполучуваності досить обмежена у науковому стилі.

Дві ЛСГ прикметників *«Національна приналежність»* та *«За географічним положенням»* виявляють майже однакову широту сполучуваності двох стилів: *«Національна приналежність»* у публіцистичному (18 зв'язків (0,86)) та художньому (17 (0,77)) і відповідно *«За географічним положенням»* (по 10 зв'язків у публіцистичному та художньому стилях). Це свідчить про те, що сполучувальні властивості однакові для обох стилів і семантика цих ознак максимально розгортається в них. Але відмічаємо також відмінність у широті сполучуваності ЛСГ прикметників *«Національна приналежність»* у науковому стилі (8 зв'язків (0,36)) та *«За географічним положенням»* (7 зв'язків (0,32)). Таку саму подібність за широтою ми встановили для ЛСГ прикметників *«Оцінка об'єкта щодо протяжності, відстані, тривалості»* у художньому стилі (14 зв'язків (0,64)) та у публіцистичному (15 зв'язків (0,71)) і у 2 рази менше зв'язків (7 (0,32)) зафіксовано для наукового стилю. Коло синтагматичних партнерів значно скорочується, що обумовлюється специфікою наукового стилю.

І, навпаки, збіг широти сполучуваності виявлено для ЛСГ прикметників *«Інтенсивність, міра»* у художньому та науковому стилях (по 10 зв'язків (0,45)) та майже у два рази більша широта у публіцистичному стилі (18 (0,86)). Така сама тенденція проявляється для ЛСГ прикметників *«Адміністративні, регіональні, класові розмежування»* у науковому стилі (10 зв'язків (0,45)), художньому (12 (0,55)) і значно більше коло синтагматичних партнерів для публіцистичного стилю (17 зв'язків (0,8)). Це говорить про те, що ознака міри, інтенсивності та характеристика адміністративного, регіонального чи класового розмежування більше характерна для публіцистичного стилю. Хоча і визначається обмеженість у широті для двох інших стилів, все ж таки, можна стверджувати, що ознака міри, інтенсивності є суттєвою для наукового стилю, про що свідчить частота вживання (462). Відмічаємо роль стильового фактору: більша широта сполучуваності для публіцистичного та вузька для наукового, але більша частота вживання для наукового та менша для публіцистичного. Так невідповідність обумовлюється не тільки стилем, але й специфічними відношеннями між ЛСГ прикметників та ЛСГ іменників.

Виділяємо ЛСГ прикметників, у яких широта сполучуваності є найбільшою у художньому стилі та меншою у публіцистичному та науковому: ЛСГ прикметників *«Колір та яскравість»* (у художньому 19 зв'язків (0,86), публіцистичному 9 (0,43), науковому 1 (0,045)); ЛСГ прикметників *«Емоційний стан, почуття»* (у художньому 14 зв'язків (0,64), публіцистичному 10 (0,48), науковому 8 (0,036)); ЛСГ прикметників *«Поведінка та дії по відношенню до об'єкта»* (у художньому 13 зв'язків (0,59), публіцистичному 10 (0,48), науковому 7 (0,32)); ЛСГ прикметників *«Природний та фізичний стан»* (у художньому 18 зв'язків (0,82), публіцистичному 14 (0,66), науковому 12 зв'язків (0,55)); ЛСГ прикметників *«Риси характеру, звички»* (у художньому 11 зв'язків (0,5), публіцистичному 8 (0,38), науковому 2 зв'язки (0,09)); ЛСГ прикметників *«Зовнішність людини»* (у художньому 9 зв'язків (0,41), публіцистичному 5 (0,24), науковому 0 зв'язків); ЛСГ прикметників *«Температура»* (у художньому 10 зв'язків (0,45), публіцистичному 1 (0,048), науковому 2 зв'язки (0,09)); ЛСГ прикметників *«Оцінка розумових здібностей людини»* (у художньому 8 зв'язків (0,36), публіцистичному 4 (0,19), науковому 5 зв'язків (0,23)). Всі зазначені ЛСГ визначаються як ознаки художнього стилю, де вони найбільш повно себе проявляють. Це засвідчує не тільки широта сполучуваності, але й частота вживання.

У ЛСГ прикметників *«За складом, матеріалом»* відзначаємо найбільшу широту сполучуваності для публіцистичного стилю (12 зв'язків (0,57)), художнього (7 зв'язків (0,32)) та наукового (6 (0,27)). Хоча найбільшу широту зафіксовано для публіцистичного стилю, ознака за складом не є тут визначальною характеристикою. Присутня потреба вказівки на матеріал різних об'єктів, але кількісно вона не підтверджується. Це свідчить про те, що ця потреба не є першочерговою для публіцистичного стилю. Для наукового стилю визначається найменша кількість синтагматичних партнерів, що обумовлюється функціональним стилем, а саме вузькістю спеціалізації, обмеженням семантики. Проте, частота вживання є найбільшою, що й робить ознаку *«За складом, матеріалом»* визначальною для наукового стилю. Для художнього стилю семантика прикметників цієї ЛСГ розгортається не повністю, і частота вживання не є високою, що призводить до нейтральності цієї ознаки для художнього стилю.

Спостерігається відчутний вплив функціонального стилю на широту сполучуваності у ЛСГ прикметників *«Релігія, раса»*: публіцистичний 12 зв'язків (0,57), художній – 8 зв'язків (0,36) та відсутність зв'язків у науковому стилі.

Для ЛСГ прикметників *«Швидкість»* найбільша широта зафіксована для публіцистичного стилю (11 зв'язків (0,52)). Хоча наявне певне коло синтагматичних партнерів, вони харак-

теризуються низькою частотою вживання. У художньому стилі зафіксовано 7 зв'язків (0,32) з низькою частотою та 2 зв'язки (0,09) у науковому.

Висновки. Високий показник широти сполучуваності у всіх трьох стилях визначено для ЛСГ прикметників «*За сферою діяльності*», «*Оцінка вартості, значення, якості та функції*», «*Оцінка об'єкта за формою, об'ємом, величиною*» із високою частотою вживання. Сильовий фактор не впливає ні на діапазон сполучуваності, ні на кількість наповнення цих трьох ЛСГ прикметників. Однакову широту сполучуваності було визначено у **публіцистичному та художньому** стилях для ЛСГ прикметників «*Національна приналежність*», «*За географічним положенням*», «*Оцінка об'єкта щодо протяжності, відстані, тривалості*». У **художньому та науковому** стилях однакова кількість синтагматичних партнерів для ЛСГ прикметників «*Інтенсивність, міра*», «*Адміністративні, регіональні, класові розмежування*».

Для **художнього** стилю найбільші показники широти сполучуваності для ЛСГ прикметників «*Оцінка об'єкта у порівнянні його з ознаками інших предметів*», «*Вік, час*», «*Колір та яскравість*», «*Емоційний стан, почуття*», «*Поведінка та дії по відношенню до об'єкта*», «*Природний та фізичний стан*», «*Риси характеру, звички*», «*Зовнішність людини*», «*Температура*», «*Оцінка розумових здібностей людини*».

Для **публіцистичного** стилю «*Інтенсивність, міра*», «*Адміністративні, регіональні, класові розмежування*», «*Релігія, раса*», «*Швидкість*».

Для **наукового** стилю ознака «*За складом, матеріалом*» є визначальною з найбільшою частотою вживання, хоча із найменшою кількістю синтагматичних партнерів, що зумовлено стилем.

Було встановлено вплив стильового фактору не тільки на широту, але й на наповненість ЛСГ. У перспективі подальшого дослідження вивчення широти сполучуваності на синтаксичному рівні у трьох стилях.

Література:

1. Філософські питання мовознавства / Відп. ред. В.М. Русанівський. К. : Наукова думка, 1972. 199 с.
2. Мостовий М.І. Лексикологія англійської мови. Харків : Основа, 1993. 256 с.

3. Перебийніс В.І. Статистичні методи для лінгвістів. Вінниця : Нова книга, 2001. 168 с.

Danylovych O., Tonenchuk T., Mudra O. A comparative characteristic of width combinability on the semantic level in the publicistic, scientific and belle-lettres styles of the modern English language

Summary. The article has been devoted to the investigation of width combinability on the semantic level in the publicistic, scientific and belle-lettres styles. The object of the study is semantic combinability of adjectives with nouns, the subject is the study of width combinability on the semantic level. The goal of our investigation is to compare width combinability of LSG of adjectives with LSG of nouns in three styles. A high index of width combinability for all three styles was defined for LSG of adjectives “Field of activity”, “Estimation of value, meaning, quality and function”, “Estimation of the object by form, volume, size» with a high usage frequency. The style factor influences neither the width combinability nor the usage frequency of these three LSG of adjectives. The same width of combinability was determined for the publicistic and belle-lettres styles for the LSG of adjectives “Nationality”, “Geographical position”, “Estimation of the object by space, distance, duration”. In the belle-lettres and scientific styles the same number of syntagmatic partners was found as “Intensity and measure”, “Administrative, regional, class distinctions”. For **the belle-lettres style** the highest indices of width combinability were distinguished for LSG of adjectives “Estimation of the object in comparison with signs of others”, “Age, time”, “Colour”, “Emotional state, feelings”, “Behaviour and actions to the object», “Natural and physical state”, “Traits of character, habits”, “Appearance”, “Estimation of mental abilities of a man”, “Temperature”. The highest indices of width combinability for **the publicistic style** were found for “Intensity and measure”, “Administrative, regional, class distinctions», “Religion, race”, “Speed”. For **the scientific style** the sign “Composition and material” is remarkable, it has the highest usage frequency though with the smallest number of syntagmatic partners which is caused by the style. The influence of the style factor on the width and the usage frequency of LSG was determined.

Key words: width combinability, adjective, noun, lexical-semantic group.

*Дементьева Т. С.,
викладачка кафедри корейської і японської філології
Київського національного лінгвістичного університету*

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕДАЧІ ЯПОНСЬКИХ НАПІВГОЛОСНИХ ЗВУКІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Анотація. Загальновідомо, що у складі фонетичної системи японської мови присутні два напівголосні звуки – апроксиманти /j/ та /w/. Результати останніх досліджень підтверджують, що японська й українська мови мають повні відповідники у морах / літерах, що позначають звук /j/. Втім дослідження мори ㄱ демонструють характеристику артикуляції напівголосного, відмінну від відомої раніше. Таким чином, наша стаття присвячена спробі актуалізувати знання про особливості японських напівголосних звуків та їх відповідники в українській мові, які є одним з важливих аспектів у контексті розробки систем транскрипції / транслітерації японської мови засобами української.

Було розглянуто декілька аспектів, пов'язаних з японськими напівголосними звуками чи їх відповідниками в українській мові. Проаналізовано особливий статус мори ㄱ з ряду ㄱ як граматичної частки та способи запису цієї мори, запропоновані низкою українських науковців. Виявлено, що в сучасній японській мові напівголосний /w/ в цій морі є майже остаточно втраченим, що, однак, не заважає йому реалізовуватися в інших фонетичних оточеннях в деяких діалектах японської мови. Крім того, у роботі розглянуто «особливий випадок» дієслова 言う (говорити), голосний у якому еволюційно набув звучання напівголосного. Окреслено проблему правила запису збігів голосних з /i/ в межах однієї ієрогліфічної основи як /ай, ії, уй, ей, ой/ і рідкісних для української мови буквосполучень «йа, йі, йу, йе», які виникають унаслідок застосування цього правила. У результаті практичного експерименту було визначено, що на даному етапі найбільш оптимальним вирішенням цього питання є використання дефіса або апострофа. На додачу в процесі дослідження було розмежовано «справжній» довгий голосний /i~/ зі збігом /i.i/ на стику морфем та визначено методи їх передачі українською мовою.

Ключові слова: японська мова, фонетика японської мови, напівголосні звуки, транскрипція, транслітерація, дефіс, апостроф.

Постановка проблеми. Інтенсифікація українсько-японських взаємин за останні десятиліття поставила перед українськими японознавцями неабиякий виклик – створення оптимальної системи передачі японської мови засобами української. Можемо відмітити численні і багато в чому успішні спроби вчених розробити таку систему, однак, через відсутність єдиного затвердженого методу, на практиці часто стикаємося зі строкатістю варіантів запису японських слів як у спеціальній, так і неспеціальній літературі, що підвищує актуальність подальших наукових досліджень цього питання.

Аналіз останніх досліджень. Серед дослідників особливостей японської фонетики останніх років можемо відмітити такі відомі постаті, як Кіндайчі Харухіко, Окада Хідео, Іноуе

Фуміо, Сайто Йошіо, Лоуренс Лабрюн, Кікуо Маєкава та багато інших. Натомість зацікавленість цією сферою серед українських японознавців, на наш погляд, є недостатньою. Одним з найбільш ретельних порівняльних досліджень японської та української фонетичних систем є «Система японсько-української практичної транскрипції. Фонетичний аналіз» (2012) Коваленка О. Крім того, заслуговують на увагу праці, присвячені оглядам фонетичної системи японської мови та розробкам методів японсько-української практичної транскрипції, таких науковців, як Комарницька Т. і Комісаров К., Федоришин М., Бондаренко І., Бондар О., Рубель В. та ін.

Крім згаданих вище робіт українських японознавців та нових досліджень зарубіжних лінгвістів, базовими джерелами нашого порівняльного дослідження виступають «Люстрації МФА» (міжнародного фонетичного алфавіту; англ. IPA) японської [1] та української [2] мов.

Мета дослідження полягає в актуалізації даних про артикуляцію та фонологічні характеристики японських напівголосних звуків та їх відповідники в українській мові; огляді питання передачі деяких японських голосних, що еволюціонували у напівголосні, та навпаки; а також пошуку оптимального методу запису українською мовою деяких звукосполучень, що мають ризик перетворення у йотовані голосні при конвертації.

Виклад основного матеріалу. У сучасній стандартній японській мові наявні два напівголосні: /j/ та /w/. З артикуляційної точки зору їх розглядають як напівголосні версії голосних [i] та [u], але функційно вони поводяться як приголосні [3]. Прим. авт.: тут і надалі ми використовуємо символи латинського алфавіту для позначення фонем і символи МФА при позначенні звуків обох мов.

Фонема /j/ реалізується як твердопіднебінний апроксимант [j], що може стояти на початку слова як самостійний приголосний (やま [jama], гора) або палаталізувати попередній приголосний при поєднанні мор з малими や, む, よ і при цьому поглинатися (みやく [m'akɯ], нульс) [1, с. 117-118; 4]. В українській мові існує точний відповідник японського [j] у літерах «я», «ю» «й(о) / ь(о)» («ї», «є») на початку складу чи при палаталізації попередніх приголосних (як у словах: ясно, лясси, майнез, люк, льох) [2, с. 352]. Таким чином, літери «я», «ю» і буквосполучення «йо» є повними відповідниками японських や, む і よ.

Щодо **фонем /w/**: в сучасній японській мові вона зустрічається лише перед /a/ та стандартно вважається, що приголосний мори わ є губно-м'якопіднебінним апроксимантом [w], який має дуже незначне огублення чи зовсім не огублюється [1, с. 117-118] або займає проміжне становище між [w] і м'якопіднебінним апроксимантом [ɰ] [4]. Однак японський лінгвіст Маєкава Кікуо у своєму дослідженні за допомогою

технології магнітно-резонансної томографії в реальному часі (rtMRI) демонструє, що цей японський напівголосний є не м'якопіднебінним, а губно-губним (звук утворюється за допомогою стиснення губ, а не піднесення задньої частини язика до піднебіння). Науковець зауважує, що, схоже, принаймні з чисто фонетичної та артикуляційної точки зору, японський /w/ є дзвінком відповідником японського глухого [ɸ], та підсумовує, що ні символ [w], ні [ɸ], ні середній між ними [ɸ^w] не підходять для позначення цього губно-губного апроксиманта [5, с. 50–51], який можливо записати як [β].

У системі МФА визначено, що українській літері «в» відповідає губно-зубний апроксимант /v/, який може реалізовуватись як [v] перед /i/; як [w] перед огубленими /u, o/; як [ɸ] у кінцевій позиції складу [2, с. 352]. Однак Вакулєнко М. уточнює, що існує суттєва різниця між вимовою (англійського) [w] (зі значним висуванням губ) і українського «в» (сильного висування губ не спостерігається) – український «в», так само, як японський, не є губно-м'якопіднебінним апроксимантом. Науковець розглядає /v/ як гіперфонему, що в усіх можливих позиціях (переважно перед голосними) реалізується як губно-зубний фрикативний [v], а між голосними і приголосними, у початковій позиції перед приголосними та після голосних у кінцевій позиції виникають губно-губні апроксиманти, неогублені, менш огублені чи більш огублені: [β], [β̥], [β̥̥] (у західних діалектах можуть наближатися до нескладотворного напівголосного [ɸ], якому відповідає кирилична літера «Ѱ») [6, с. 39–41]. Таким чином, звук, що в українській мові записується літерою «в», можна вважати найближчим відповідником до японського [β].

У цьому випадку спостерігаємо цікаві уточнення різних науковців щодо фонемі /w/ в обох мовах: дослідження демонструють, що обидва звуки не є губно-м'якопіднебінними апроксимантами, а також при артикуляції обох не відбувається значного огублення. Проте, навіть так, бачимо, що вони все ще лишаються близькими відповідниками одне одного.

Також варто згадати мору *を* з ряду *ワ*. Хамажіма Бін зазначає, що еволюційно ця мора майже зовсім втратила приголосний (його іноді можна почути в мовленні деяких мовців) і в сучасній японській мові фонетично відповідає голосному [o]. Цікаво відмітити, що в деяких префектурах (Ніігата, Нагано, Ібаракі, Яманаші, Хірошіма та на о. Кйюшю) відмічається зворотній процес: мора *お* ([o]) може вимовлятися як [βo] (*かお* /kao/ [kaβo]) [3].

Отже, бачимо, що результати нашого порівняльного дослідження, представлені в таблиці 1, підтверджують результати робіт попередників: японські напівголосні досить близькі до українських звуків і не становлять проблем при вимові в україномовних людей. Однак, серед особливостей ряду *ワ* варто звернути окрему увагу на мору *を*, що наразі слугує виключно в якості граматичної частки (показника знахідного відмінка) і вимовляється ідентично з *お*.

У роботах українських японознавців думки щодо запису цієї граматичної частки, на перший погляд, однакові, хоча можна помітити різницю в деяких деталях, на наш погляд, зумовлених методом запису мори латиницею. Комарницька Т. і Комісаров К. наводять романізований варіант «wo» для *を*, коли пояснюють особливості японських звуків [7, с. 63], та кириличне «о», коли пишуть про систему «Лоджюон», ухвалену у 2011 році на засіданні методичного семінару кафедри китайської, корейської та японської філології Інституту філо-

Таблиця 1

Порівняння (дзвінких) напівголосних звуків японської мови з українськими

Місце твор.		Губно-губні	Губно-зубні	Твердопіднебінні
Спосіб твор.				
Фрикативні	яп			
	укр		* v / vj	
Апроксиманти	яп	β		j
	укр	* β ₁ / β ₂ / β ₃	v	j

зірочкою (*) позначені алофони

логії КНУ імені Тараса Шевченка [7, с. 115]; а також протиставляють їм сполучення «во» для мори *ウオ* [7, с. 116]. Саме варіант «о» науковці використовують у власних транскрибованих прикладах: *何をすべきか* /nani-o subeki ka/ [7, с. 103]. Таку ж пропозицію з «о» і «во» для *を* і *ウオ* відповідно знаходимо в роботі Бондара О. [8, с. 7-8]. У працях Федоришина М., Бондаренка І., Рубеля В., Коваленка О. та Букрієнка А. бачимо ідентичну ідею: *を* передається як «о» [9; 10, с. 83; 11, с. 156; 12, с. 212; 13, с. 241]. Крім того у Федоришина М. знаходимо додатковий запис латиницею: «(w)о».

Тим не менш, не зважаючи на однаковість, романізований варіант «wo» чи приналежність саме до ряду *ワ* може створювати певну плутанину у сприйнятті, особливо в осіб, що тільки вивчають японську мову і стикаються одночасно з практичними транскрипціями кирилицею та латиницею. Також вірогідно, що певне звикання до «wo» і, відповідно, його просочення у вимову і письмо може викликати частий друк японських текстів на базі латинської абетки. Про ідентичність звучання *を* і *お* важливо наголошувати, особливо учням початкового рівня.

Що стосується напівголосних ряду *ヤ*, звернемо окрему увагу на специфічний виняток, який ми побіжно згадали у попередній статті [14, с. 191] та вважаємо за потрібне надати ширше пояснення в контексті поточного дослідження. Мова про «*особливий випадок*» дієслова *言う*, яке ми пропонуємо записувати як «юу». Відомо, що існують такі слова з чергуваннями /i/-/u/, як *行く* (いく [iku] / ゆく [yuku]), *йти*; *良い* (いい [i:] / よい [jo:]), *хороший*, які можливо передати як «іку» / «юку», «іі» / «йюю» відповідно. Слово *言う* (いう), *говорити* є важливим винятком, що також вписується в це чергування. Не зважаючи на форму запису каною (яка за логікою мала б звучати як [iɸ]), в сучасній японській мові це слово вимовляється як [ju:] [15]. В орфоепічному словнику NHK (2016) також знаходимо запис його вимови як *ユー* (довге «ю») [16]. Лоуренс Лабрюн підтверджує таку зміну звучання, зауважуючи (цит. по: Такаяма Томакі, 2003), що деякі збіги голосних у японській мові історично еволюціонували в довгі голосні, подекуди палаталізовані: так, /i + u/ трансформувалося в /ju-/ [4]. Нарешті, у частотному словнику японської мови (2013) Тіно Юкію, Ямазакі Макото та Маекава Кікуо зазначають, що це дієслово в запечерній формі часто вимовляється як «iwanai», однак у кінцевій позиції чи в якості означення перед іменником переважно вимовляється як «уш» (як в «sou uush hito») [17, с. 11].

Відповідно, вважаємо за необхідне відображати це звучання і при *транскрипції* / *транслітерації* японської мови українською. У працях попередників можемо знайти декілька протилежних методів запису цього слова. Так, в Японсько-українському словнику (2012) бачимо «~を言[i]う» чи «~言

[i]う間[ma]に» [18, с. 26–27], що при повному записі читання вірогідно мало б виглядати як побуквенна передача «іу», оскільки укладачі пояснюють: «Вимова (у вигляді фонетичної транскрипції українськими літерами) [...] наводиться у квадратних дужках відразу після відповідного ієрогліфічного означення японської лексичної одиниці» [18, с. 6]. Таку транслітерацію зустрічаємо і у Букрінєна А.: «...土台であるという事...» → /... додай деару то іу кото .../» [13, с. 241]. Натомість Комарницька Т. і Комісаров К. подають більш фонетично точний варіант /ю:/ («栄養の面から言う...» → /Еййо:но мен кара ю:то .../) [7, с. 153]. На нашу ж думку, найкращим варіантом *транскрипції* / *транслітерації* цього слова і його похідних є 言います (*говорю*) → [iimasy^o] / «їмас»; 言わない (*не говорю*) → [иванаї] / «іванаї»; 言えば (*якщо говорити*) → [ієба] (або [ієба], оскільки в цій формі сильно чутна йотація) / «ієба»; але 言う (*говорити*) → [юу] / «юу». У цьому випадку вживаємо саме літери «ю + у», а не «ю» з діакритиком на позначення довготи ([jū]), оскільки «у» відображає не подовження голосного в межах однієї ієрогліфічної основи (ІО), а закінчення дієслова у словниковій формі (по аналогії з 買う (*купувати*) → [кау] / «кау» чи 縫う (*шити* / *вишивати*) → [нуу] / «нуу»).

Крім того, теми напівголосних ряду ヤ торкається проблема передачі українською мовою поєднання деяких голосних на стику морфем. Зокрема, на роздуми про це нас наштовхнула спроба *транскрибувати* / *транслітерувати* деякі японські слова, що мають збіги голосних з /i/ у першій ІО, а особливо – довгий голосний /e/ (えい), та голосний /i/ на початку другої ІО. Так, за перший приклад ми взяли слово 経緯度 (けい.い.ど, *географічні координати*). Як було визначено [14, с. 191], за традицією, що склалася, перша ІО має *транслітеруватися* українською як «ей», однак, таким чином отримуємо форму «кейідо», не надто природну для української мови, оскільки сполученню «йі» відповідає літера «ї» – схожий випадок зі словом 可愛い («кавай», *милий*) ми розглядали у попередній роботі [14, с. 189–190]. Такими ж «проблемними» збігами є сполучення «йа», «йу», «йе» (яким в українській мові відповідають літери «я», «ю», «є») і частково «йо».

Оскільки виходить, що такі випадки зв'язані правилом запису збігів голосних з /i/ в межах однієї ІО як /ай, ії, уй, ей, ой/, у цій задачі попередньо ми бачимо два варіанти розв'язання. Перший – піддатися «переходу» /й.і/ в «ї»: так можемо отримати варіант «кеїдо», який звучить, на перший погляд, зручно і може відносно збігатися з *транскрипцією* ([кєйдо]), однак така передача порушує, як мінімум, такі наукові принципи *транслітерації*, визначені Вакуленком М., як точність, взаємна однозначність, зворотність [19, с. 500]. Другим варіантом ми розглядаємо використання елементарного допоміжного знака, наприклад, дефіса чи апострофа. Ситуація полегшується тим, що питання стосується стику морфем, відповідно, в теорії можемо скористатися методом «з'єднання» частин складного слова (при якому /i/ на початку другого елемента після дефіса залишається «і» [14, с. 190]) і «з'єднати» ІО: «кей-ідо» або «кей'ідо». Схожу пропозицію знаходимо в роботі Бондаренка І., де для позначення «роздільної (з невеликою паузою) вимови наступного звука» науковець пропонує використовувати апостроф або дефіс у словах на стику «н» з наступним голосним (для запобігання передачі んあ, んい, んう, んえ, んお як な, に, ん, ね, の): [дзен-ей], *авангард*; [кен-і], *авторитет*; [хентōсен-ен], *ангіна* тощо [10, с. 81–82]. І хоча

у випадку з «н» помітна загальна тенденція до використання апострофів замість дефісів, на наш погляд, обидва варіанти варті розгляду. Також подібний метод з апострофом використовує Вакуленко М. у своїй системі української латиниці: «Апостроф ставиться перед йотованими ja, ju, je, ji, jo за відсутності пом'якшення і для відділення j від наступних голосних у буквосполучах ja, ju, je, ji, ja, ju, je: Ghryghor'jev, V'junny, pid'jom, Volynj'aghroprom, raj'uprava» [19, с. 500].

У якості практичного експерименту ми проаналізували низку слів, які на стику ІО мають збіг /i/ (хвіст подовження, записаний як «й») з кожним з п'яти японських голосних, та спробували *транскрибувати* і *транслітерувати* кожне з цих слів (1) з використанням дефіса і апострофа та (2) без використання дефіса / апострофа, дозволивши сполученням зливатися в літери «я», «ї», «ю», «є». Тут зауважимо, що, хоча ми підтримуємо ідею перетворення «і» на «ї» та «е» на «є» в позиції після голосних згідно з українським правописом, все ж це має стосуватися лише *транслітерації*, оскільки саме вона більше задовольняє мову-мету, тобто українську. Однак, при *транскрипції*, що має більше задовольняти мову-джерело, тобто японську, немає необхідності дотримуватися цих правил української мови. Таким чином, у попередній роботі [14, с. 191] ми визначили, що /a.i, i.i, u.i, e.i, o.i/ на стику ІО *транслітеруються* як «аї, ії, уї, еї, ої» («її» також і в межах однієї ІО), якщо цей стик не між складними словами (як у 自己意識 (じ.こ.い.し.き) «джіко-ішікі»), а /ie, ie/ *транслітеруються* як «іє». Однак, при *транскрипції*, на нашу думку, логічним є збереження початкової форми голосних: 狛犬 (こま.いぬ) «комаїну», але [комаїну]; 黄色 (き.いろ) «кїіро», але [кїіро]; 福井 (ふ.く.い) «Фукуї» («Фукуї»), але [фу^oкуї]; 毛糸 (け.いと) «кеїто», але [кеїто] (для порівняння: 敬語 (けい.ご) «кейго» → [кєго]); 見える (み.え.る) «мієру», але [мієру]. Крім того, у випадку збігу /й/ з голосними в *транскрипції* ми попередньо позначаємо роздільну вимову апострофом ідентично з одним із розглянутих варіантів *транслітерації*.

Репрезентативний список слів, обраних серед загальної низки проаналізованих нами, наведений у правилах, що винесені до висновків цієї статті. Однак, нижче, задля візуалізації процесу, ми залишили деякі зі слів, що туди не увійшли.

Що стосується збігів «йі» та «йе», немає ризику помилкового сприйняття і неправильного зворотного запису, оскільки йотованих голосних «ї» та «є» немає в стандартній японській мові, однак, «йі» та «йе» все ще лишаються не надто властивими українській мові. Також окремим питанням залишається правило українського правопису, яке теоретично можливо застосувати у ситуації, що розглядається: згідно з ним після апострофа вживаються йотовані голосні (в контексті японської мови це можуть бути лише «ї» та «є») [20, § 3.3, § 4.1]. Таку пропозицію має й Коваленко О., щоправда стосовно правопису голосних після апострофа, що слідує за «н» – «ї» може трансформуватися в «ї», а «є» в «є» відповідно [12, с. 210].

1) «йі» → «й-і» / «й'ї» / «й'ї'ї» / «її»:

- 靈異 (れい.い) → [rēi] → «рей-і» / «рей'ї» / «рей'ї'ї» / «реї»;
- 誠心誠意 (せい.しん.せい.い) → [сєшінсєї] → «сейшінсей-і» / «сейшінсей'ї» / «сейшінсей'ї'ї» / «сейшінсеї»;
- 軽易な (けい.い.な) → [кєї-на] → «кей-і-на» / «кей'ї-на» / «кей'ї'на» / «кеї-на»;
- 唯一の (ゆい.いつ.の) → [юй'іцу но] → «юй-іцу но» / «юй'іцу-но» / «юй'їцу но» / «юїцу но».

Додатковим питанням також стає диференціація збігу двох /i/ зі справжнім довгим /i/ в межах однієї Ю. Як було визначено, при *транслітерації* ми підтримуємо використання «ii» в обох випадках, однак *транскрипція* вимагає відокремлювати ці два типи звукосполучень, оскільки покликана якомога точніше відображати склад слова у мові-джерелі. Переважна більшість ~[i] в японських словах є збігом двох голосних на стику морфем, як у прикметнику 良 (い.い), *хороший*, де перший голосний є кореневою морфемою, а другий – флексією. За Лабрюном справжній довгий голосний /i/ в японській мові можна зустріти лише в деяких випадках, як-от у слові 用いる [моєі.гу], *використовувати* в результаті еволюційного злиття звуків (походить від もちきる); у слові お兄さん [оі:сан], *старший брат*, чи таких лексемах, як 一 (ひ一) [сі:], *один* або 三 (み一) [мі:], *три* в результаті просодичного подовження [4].

На сьогоднішній день найпростішим способом передати довготу голосного при транскрипції є використання діакритика у вигляді надрядкової риски (макрон), однак у працях попередників знаходимо дві протилежні думки щодо нього в контексті /i/. Так, Бондаренко І. згадує макрон серед усіх можливих, на його думку, варіантів, навіть макрон над літерою «і» ([ī]) [10, с. 80]. Натомість Коваленко О. зауважує: «Довгий голосний /i/ ([i:]) макроном не позначаємо через зовнішню подібність ī до ï; натомість вживаємо поєднання літер ii згідно з правописом» [12, с. 211]. Ми погоджуємося з тим, що використання символу [ī] має ризик візуальної плутанини з «і», однак, все одно вважаємо його найкращим варіантом. По-перше, справа стосується лише *транскрипції*, де «і» вірогідно не використовуватиметься (хіба що для позначення особливостей вимови в деяких діалектах, про що ми згадували раніше [14, с. 190]). По-друге, при *транскрипції* для нас важлива звукова точність і передача морфемної структури слова: наявність знаку, що відрізнятиметься від [ii], суттєво полегшить запис таких слів, оскільки не доведеться залучати додаткові символи, як-от дефіс. По-третє, наявність [ī] вписується в загальне правило запису довгих голосних, що склалося за західною традицією: таким чином ми зможемо використовувати весь ряд голосних з макроном ([ā, ī, ū, ē, ō]) без зайвих винятків. Так на практиці стає можливо диференціювати 黄色 (き.いろ) [кііро]; 言い方 (い.い.かた) [ііката], але お兄さん (お.にい.さん) [о-ні-сан]; 用いる (もちい.る) [мочіру]; ひ一 [хі], み一 [мі].

Наостанок розглянемо низку слів, які поєднують у собі два питання, проаналізовані вище. Ці і-прикметники структурно є словосполученнями, що закінчуються однаково – прикметником 良, – відповідно можна розглядати їх і як і-прикметники, і як фрази: 根の良 (こん.の.い.い), *витривалий, наполегливий*; 品の良 (ひん.の.い.い), *благородний, витончений*; 筋の良 (すじ.の.い.い), *талановитий*. При фразовому записі, на нашу думку, найбільш доцільним є роздільне написання всіх елементів: «кон но ii» / [кон но ii]; «хін но ii» / [хін но ii]; «сужі но ii» / [сужі но ii]. Втім, при злитому записі в якості прикметника стикаємося зі збігами голосних на межі часток та 良. У попередній роботі ми розглядали подібну ситуацію із написанням прикметників 好良 (かっこ.い.い), *крутий* і 頭が良 (あたま.が.い.い), *розумний*, де визначили що при *транслітерації* «видається доречним зберігати правильне написання першого по порядку сполучення, ігноруючи третій голосний: «каккоі», «атамагаіі»» [14, с. 190]. Однак, у контексті поточного дослідження можемо запропонувати альтернативу

такому написанню – з використанням дефіса (а не апострофа, оскільки в цьому випадку в одну низку поєднуються саме окремі слова і граматичні частки): «какко-ii», «атама-га-ii», а також «кон-но-ii», «хін-но-ii», «сужі-но-ii» чи 分け良 (わ.け.い.い), *такий, що легко розділити* → «ваке-ii». Таким чином, вважаємо, вдасться точніше відобразити оригінальне звучання слів. Втім, на нашу суб'єктивну думку, варіант «каккоі», хоч і відступає від точності, також звучить досить органічно, тому може підійти для *транслітерації*. *Транскрибувати* ж цю низку ми можемо наступним чином: [каккоіі], [атамагаіі], [конноіі], [хінноіі], [сужіноіі], [вакеіі]. Та, враховуючи фразову структуру прикметників, також можливий запис, що відобразить ii: [какко-ii], [атама-га-ii], [кон-но-ii], [хін-но-ii], [сужі-но-ii], [ваке-ii].

Втім, вищезазначене не стосується проаналізованого нами раніше слова 可愛い (か.わい.い), *милий* [14, с. 189–190]. Навіть дефіс (з яким можемо отримати форму «кавай-і» чи «кавай'і») чи апостроф («кавай'і») не рятують ситуацію, і найбільш органічною формою видається нам саме форма «кавай». При *транскрибуванні* цього слова також не варто передавати /i/ в кінці другої Ю як «й», оскільки це спотворить оригінальне звучання. Поки ми дотримуємося думки, що слово 可愛い є винятком і залишається ним також і в *транскрипції*: [кавайі]. Тим не менш, існує і така думка, що найкращим варіантом запису цього слова українською є форма «кавай». Так, Калинич І. й Шумнегра О. зауважують: «Більш ранній варіант передачі «кавай» (який є, можливо транскрипцією з англійського «kawaii») поступово витісняється варіантом «кавай», який є менш точним, проте легше адаптується в українській мові як іменник чоловічого роду, з якого вже утворилися похідні «кавайний», «кавайність» і т.д.» [21, с. 402].

Висновки. Отже, можемо відзначити, що українські науковці, які вивчали японські напівголосні звуки в рамках власних досліджень японської фонетики, точно віднайшли їхні українські відповідники. Однак, також нам вдалося актуалізувати знання про відображення дійсного звучання цих звуків в обох мовах та визначити, що, не зважаючи на значні уточнення у позначенні, японські й українські /j/ та /w/ досі лишаються дуже близькими за своєю природою. Помітними винятками в контексті японських напівголосних є граматична частка を та початкова форма дієслова 言う.

Крім того, було розглянуто проблему правила запису збігів голосних з /i/ в межах однієї Ю як /ай, ii, уй, ей, ой/ і рідкісних для української мови буквосполучень «йа, йі, йу, йе», які впливають унаслідок застосування цього правила. Оскільки «проблема» стосується переважно стику морфем, було визначено, що на даний момент при *транслітерації* найбільш оптимальним методом адаптації цих буквосполучень є використання дефіса або апострофа: можливо скористатися методом «з'єднання» частин складного слова і «з'єднати» дефісом чи апострофом дві Ю. Такий запис позбавляє необхідності зливання збігів «й» з наступними голосними в «я, і, ю, е», оскільки подібне злиття порушує структурний склад слова та віддаляє від оригінальної вимови. Ми ж із цих двох варіантів обираємо саме апостроф, оскільки таким чином функції дефіса залишаться в межах з'єднання окремих слів чи приєднання афіксів, а також апостроф після «й» пасуватиме до апострофа після «н» перед голосними. Таке ж написання з апострофом пропонуємо застосовувати і при *транскрипції*.

У процесі практичного експерименту також було окреслено, що трансформація /i/ в «і» та /e/ в «е» викликана виключно правилами українського правопису та має працювати лише з *транслітерацією*, однак при *транскрипції* немає необхідності притримуватись цих правил згідно з призначенням методу більше відповідати звучанню мови-джерела, тобто японської. А втім, ми пропонуємо відступити від цього правила і у випадку використання апострофа між «й» чи «н» та голосними. На додачу окремої уваги заслуговує сполучення «йо», яке може відповідати як збігу ~いお, так і моріょ в японській мові. Відповідно задля чіткості передачі морфемної структури запозичень пропонується розмежувати Ю апострофом і в цьому випадку.

Окремо під час дослідження ми торкнулися питання запису довгого голосного /i/, який поділяється на справжній /i~/ (в деяких випадках) та збіг /i.i/ на стику Ю (переважно). Було визначено, що при *транскрипції* /i~/ має записуватись за допомогою [i], а збіг можливо передати як [ii]. Що ж стосується *транслітерації*, в обох випадках доцільно записувати довгий /i/ як «іі», як і було визначено раніше. У цьому контексті при передачі деяких прикметників-фраз, що закінчуються на いい, на стику Ю може бути використаний дефіс.

Отже, на базі всього вищезазначеного можемо візуалізувати наступні правила *транскрибування* / *транслітерації* слів з напівголосними чи подібними до них звукосполученнями українською мовою.

Граматична частка を та дієслово 言う

を → [o], «о»: お茶を飲む → [о-чя о ному], «О-чя о ному».
言う → [юу], «юу»: 何を言うか分からない → [нані о юу ка вакаранаі], «Нані о юу ка вакаранаі».

Інші форми: 言います [іімасу], «іімас»; 言わない [іванаі], «іванаі»; 言った [ітта], «ітта»; 言って [ітте], «ітте»; 言えば [іеба] ([іеба]), «іеба»; 言いたい [іітаі], «іітаі».

Стик двох Ю (збіг голосних + голосний)

/ai/ + あ, い, う, え → [ай'а, ай'і, ай'у, ай'е], «ай'а, ай'і, ай'у, ай'е»: 毎朝 (まい.あさ) [май'аса], «май'аса»; 愛育 (あい.いく) [ай'іку], «ай'іку»; 恋愛運 (れん.あい.うん) [рен'ай'ун], «рен'ай'ун»; 藍絵 (あい.え) [ай'е], «ай'е».

/ui/ + あ, い, う, え → [уй'а, уй'і, уй'у, уй'е], «уй'а, уй'і, уй'у, уй'е»: 水圧 (すい.あつ) [суй'ацу], «суй'ацу»; 水域 (すい.いき) [суй'ікі], «суй'ікі»; 水運 (すい.うん) [суй'ун], «суй'ун»; 水泳 (すい.えい) [суй'ей], «суй'ей».

/ei/ + あ, い, う, え → [еа, еі, еу, ее], «ей'а, ей'і, ей'у, ей'е»: 平安 (へい.あん) [хєан], «Хей'ан»; 低位株 (てい.い.かぶ) [тєікабу], «тей'ікабу»; 星雲 (せい.うん) [сєун], «сей'ун»; 庭園 (てい.えん) [тєєн], «тей'єн».

/oi/ + あ, い, う, え → [ой'у], «ой'у»: 恋歌 (こい.うた) [кой'ута], «кой'ута».

Розмежування «й'о» / «йо»

/ai, ui, ei, oi/ + お → [ай'о, уй'о, ей'о, ой'о], «ай'о, уй'о, ей'о, ой'о»: 相生い (あい.おい) [ай'оі], «ай'оі»; 水温 (すい.おん) [суй'он], «суй'он»; 清音 (せい.おん) [сєон], «сей'он»; おい.おい [ой-ой], «ой-ой» (тут можемо застосувати дефіс, оскільки відбувається повторення того самого слова).

/a, u, e, o/ + よ → [айо, уйо, ейо, ойо], «айо, уйо, ейо, ойо»: 通う (かよ.う) [кайоу], «кайоу»; 右翼 (う.よく) [уйоку], «уйоку»; 施浴 (せ.よく) [сейоку], «сейоку»; 泳ぐ (およ.ぐ) [ойогу], «ойогу».

Апостроф після «н» перед «і», «е»

んい, んえ → [н'і, н'е], «н'і, н'е»: 満員 (まん.いん) [ман'ін], «ман'ін»; 禁煙 (さん.えん) [кін'єн], «кін'єн».

Збіги голосних з /i/ та /e/ на стику Ю чи різних морфем

/a.i, u.i, e.i, o.i/ → «аі, уі, еі, оі», [ai, ui, ei, oi]: 狛犬 (こま.いぬ) «комаіну», але [комаіну]; 福井 (ふく.い) «Фукуі» («Фукуі»), але [фу'куі]; 毛糸 (け.いと) «кеіто», але [кеіто]; 怖い (こわ.い) «коваі», але [коваі]; 悪い (わる.い) «варуі», але [варуі]; 聞いている (き.いて.いる) «кіітеіру», але [кіітеіру]; 思い (おも.い) «омоі», але [омоі].

Особливий випадок: 可愛い (か.わい.い) «каваі», але [каваіі].

/ii, i.i/ → «іі», [i, ii]: お兄さん (お.にい.さん) «о-ніі-сан», але [о-ні-сан]; 用いる (もち.いる) «мочііру», але [мочіру]; 一 (ひ一) «хіі», але [хі]; 三 (み一) «міі», але [мі]; 黄色 (き.いろ) «кііро», але [кііро]; 易しい (やさ.しい) «ясашіі», але [ясашіі]; 聞いて (き.いて) «кііте», але [кііте].

/ie, ie/ → «іе», [іе, *іе]: 家 (いえ) «іе», але [іе] ([іе]); 見える (みえ.る) «мієру», але [мієру]; 言えば (い.えば) «ієба», але [ієба] ([ієба]).

Прикметники-фрази із закінченням いい (варіант з дефісом)

/a, i, u, e, o/ + いい → [a-ii, i-ii, e-ii, o-ii], «a-ii, i-ii, e-ii, o-ii»: 頭が良い (あたま.が.いい) [атама-га-ii], «атама-га-ii»; 健康に良い (けん.こう.に.いい) [кенкō-ні-ii], «кенкō-ні-ii» (попередньо довгота голосних позначена подвоєнням літер); 分けが良い (わ.け.いい) [ваке-ii], «ваке-ii»; 格好良い (かっ.こ.いい) [какко-ii], «какко-ii» («каккоіі»).

Література:

- Okada Hideo. Japanese. *Handbook of the International Phonetic Association: A Guide to the Use of the International Phonetic Alphabet* / ed. by International Phonetic Association. Cambridge: Cambridge University Press, 1999. P. 117–119.
- Pompino-Marschall B., Steriopolo E., Zygis M. Ukrainian. *Journal of the International Phonetic Association*. 2017. Vol. 47, № 3. P. 349–357.
- 浜島 敏. 日本語の音声・アクセント: 外国人のための発音練習 <Kindle版>. 東京: 22世紀アート, 2021. 176 p.
- Labrune Laurence. *The phonology of Japanese: rev. and updated ed.* Oxford: Oxford University Press, 2012. 320 p.
- Maekawa Kikuo. Remarks on Japanese /w/. *ICU Working Papers in Linguistics*. 2020. Vol. 10. P. 45–52.
- Vakulenko M. Ukrainian Consonant Phones in the IPA Context with Special Reference to /v/ and /gh/. *Linguistica online*. 2019. Vol. 22. P. 1–26.
- Комарницька Т., Комісаров К. *Сучасна японська літературна мова*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. Т. 1. 320 с.
- Бондар О. Японські запозичення в українській мові: правила написання. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Східні мови та літератури*. 2012. № 18. С. 5–9.
- Федоришин М. *Українська транскрипція японської мови. Методичний посібник з основ японського письма: фонетична транскрипція*. Львів: Львівська політехніка, 1994. 27 с.
- Бондаренко І. Транскрипція японської лексики літерами українського алфавіту. *Записки з українського мовознавства*. 1999. № 7. С. 77–88.
- Рубель В. Транскрибування японських слів засобами української мови: проблеми і пропозиції. *Східний світ*. 2009. № 4. С. 151–156.
- Коваленко О. Система японсько-української практичної транскрипції. *Фонетичний аналіз. Збірник наукових праць Національного науково-дослідного інституту українознавства та всесвітньої історії*. 2012. Т. XXIX. С. 197–215.

13. Букрієнко А. Особливості функціонування синонімів, утворених шляхом перестановки компонентів, у японській мові (на приклади звичаїв та звичок). Закарпатські філологічні студії. 2020. № 14(1). С. 239–243.
14. Дементьєва Т., Вознюк Г. Особливості передачі японських голосних звуків українською мовою: питання відповідників і «дифтонгів». *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2023. Т. 34(73), №. 5. С. 184–192.
15. 山下 洋子. 「言う」の発音は [イウ] か [ユー] か. *NHK放送文化研究所*. URL: https://www.nhk.or.jp/bunken/research/kotoba/20160801_2.html (дата звернення: 11.11.2023)
16. NHK日本語発音アクセント新辞典 / ed. by NHK放送文化研究所. 東京: NHK出版, 2016. 1764 p.
17. Tōno Yukio, Yamazaki Makoto, Maekawa Kikuo. *A frequency dictionary of Japanese: core vocabulary for learners*. Abingdon: Routledge, 2013. 374 p.
18. Японсько-український словник / уклад.: І. Бондаренко та ін. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. 464 с.
19. Вакуленко М. Українська латиниця: основні підходи та сучасні особливості стандартизації. *Studia Linguistica*. 2011. № 5. С. 497–504.
20. Український правопис / ред.: Є. Мазніченко та ін. Київ: Наукова думка, 2019. 390 с.
21. Калинич І., Шумнегра О. «Кawaii» як реалія японської культури, її особливості та переклад українською мовою. *Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації*: матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, м. Переяслав-Хмельницький, 30 жовтня 2020 р. Переяслав, 2020. № 64. С. 401–404.

Dementieva T. The Features of Japanese Semivowels' conversion to Ukrainian Language

Summary. It is well known that the phonetic system of the Japanese language contains two semivowel sounds –

the approximants /j/ and /w/. The results of recent studies confirm that Japanese and Ukrainian have full equivalents in the morae / letters denoting the /j/ sound. However, studies of the mora *わ* demonstrates a characteristic of the semivowel articulation that is different from that known before. Thus, the paper is devoted to an attempt to update the knowledge about the peculiarities of Japanese semivowel sounds and their closest variants in Ukrainian language, which is one of the important aspects in the context of developing transcription / transliteration systems of Japanese into Ukrainian.

Several aspects related to Japanese semivowel sounds or their equivalents in the Ukrainian language have been considered. The author analyzed the special status of the mora *を* of the *ワ*-line as a grammatical particle and found that in modern Japanese the semivowel /w/ in this mora is almost completely lost, which, however, does not prevent it from being realized in other phonetic environments in some dialects of Japanese. The ways of writing this mora in Ukrainian language proposed by a number of Ukrainian scholars are also analyzed. In addition, the paper considers the "special case" of the verb *言う* (*to speak*), in which the vowel has evolutionarily acquired the sound of a semivowel. The paper also considers the problem of the rule of writing vowel coincidences with /i/ within the same hieroglyphic base as /ai/, ii, ui, ei, oi/ and the letter combinations «йа, йі, йу, йе» as a result of this rule that are almost impossible for the Ukrainian language. As a result of a practical experiment, it was determined that at this moment the most optimal solution to this issue is using a hyphen or apostrophe. In addition, the paper distinguished between the "real" long vowel /i~/ and the /i.i/ at the morpheme junction and determined the methods of their recording into Ukrainian.

Key words: Japanese language, Japanese phonetics, semivowel sounds, transcription, transliteration, hyphen, apostrophe.

*Dovhan O. V.,
PhD in Philology,
Doctoral student at the Department of Slavic, Romance and Oriental Languages
Drahomanov Ukrainian State University*

LINGO-PRAGMATIC FEATURES OF NEURAL NETWORK MODELING OF LANGUAGE UNITS

Summary. The article highlights the place of neural network modeling of language units as a relevant and innovative tool for modern research (primarily, comparative linguistics, corpus, computer, etc. linguistics). Attention is focused on the productivity of the latter for use in the learning process: semantics (this refers to the ability of artificial neural networks to capture the context and peculiarities of transformational changes in the meaning of language corpora, which occurs due to properly structured training); lexicology (we are talking about modifications of the meaning of language units, the tracking of the genesis of which is possible due to the interaction of an artificial neural network with an array of text data (large corpora): thus, in the process of interaction, shades of meanings and changes in the actualization of certain lexical units (words) in different situations are taken into account); stylistics (this means improving the localization of complex sense constructions related to emotionality (irony, sarcasm, absurdity, etc.), which, in turn, will allow taking into account not only the surface meanings of words but also the specifics of their emotional differentiation, distinguishing, with the help of an artificial neural network, shades of semantics and their stylistic functionality); translation studies (the possibility of a structured representation of contextual data, which, in turn, produces a better distinction between shades of meaning and features of linguistic pragmatics related to the specifics of their actualization); integrated linguistic analysis (we are talking about cross-modal analysis, which studies intertextual, inter-auditory, and intermedial relations, which produces a deeper understanding of the peculiarities of the use of language units in the communication plane (ranked by several communicative acts and the specifics of their deployment and dynamics)), etc.

Thus, neural network modeling of language units actualizes innovative tools and produces new challenges and opportunities for industry research. We are talking about the prospects of improving neural network models on large data corpora (for example, lexicology, phraseology), building their training process (for example, semantics, morphology), and producing on its basis an understanding of complex language structures (for example, derivatology, syntax) and improving interaction in the context of language pragmatics (for example, semantics, stylistics). The above shows that neural network modeling of language units is a productive area of linguistic research. It is noteworthy that the impact of its existence in the context of technology and socio-cultural transformations is significant. First of all, it means that the study of linguistic and pragmatic aspects in this context will produce the creation of more intellectually intensive and adaptive systems at the intersection of the linguistic poly system and digitalization processes (for example, data science).

Key words: language units, language units analysis, text analysis, machine learning, artificial neural networks, neural network modeling.

Statement of the problem in general terms and its connection with important scientific or practical tasks. The process of neural network modeling, which is based on artificial neural networks that are similar in structure to the human brain, is a field that has great potential for modifying modern science. We are talking, first of all, about the humanities, since neural network modeling allows: a) processing of a large amount of data (for example, analysis of textual data), which, in turn, shows the effectiveness of their use for the study of discourse, discursive practices, etc; b) actualizing the context in the above-mentioned process: an artificial neural network can detect correlations in a large array of data (for example, large language models), representing them in all the complexity of mutual influence and building patterns, highlighting trends, etc; c) emphasizing the globalization component of the existence of modern science: the use of the above-mentioned technologies in the process of recognizing certain language structures, etc., and automated translation systems (for example, DeepL), etc, produces intensification of communication between representatives of different ethnic groups and exchange of experience between them, etc; d) identifying trends and patterns, to highlight possible integrated (intertextual, inter-auditory, intermedial) connections in a range of humanities studies, which produces the identification of the core themes of the latter and the formation of prospects for the development of the field, as well as the generation of ideas based on the collected data and within the framework of current concepts.

Thus, for the humanities, neural network modeling is an innovative tool with a fundamentally new research methodology, thanks to which the latter is being improved, complicated, and accelerated. First of all, this is due to the special, integrated nature of the artificial neural network construct, which underlies the above process. It is, in turn, a combination of computing power with creativity, knowledge intensity, and intellectuality that produces new approaches to the study and understanding of complex objects of analysis. Therefore, the humanities, by integrating neural network modeling into their paradigm, make a significant contribution to the development of understanding of the modern world in the context of the dynamics of socio-cultural, axio-gnosological, and other processes.

Therefore, the use of neural network modeling of language units is a promising area of research that is productive in the context of expanding the scope of application, taking into account linguistic differences in correlation with actualized cognitive processes, etc. In addition, the above-mentioned process is representative of the nature of the language poly system and the peculiarities of its variability (in particular, in the context of recognizing linguistic markers of the categories of sense and absurdity in political Internet discourse), which is the relevance of this research.

Analysis of the latest research and publications on the topic, highlighting the previously unresolved parts of the general problem to which this article is devoted. The problem of linguistic and pragmatic features of neural network modeling of language units has a multilayered nature, which, first of all, produces its actualization in several interdisciplinary and integrated works. Thus, in the study of A. Bonde et al. [1] highlight the linguistic and pragmatic features of actualizing natural language processing (hereinafter – NLP) to create query schemes for postoperative superficial infections. The authors emphasize that they have trained a universal language model of forward and backward reading on unlabeled postoperative cards. The scientists note that the above models were retrained on labeled data for SSSI classification, and the researchers propose the training implementation as an autonomous machine learning (SAM) and human-intervention (HIT) pipeline.

The experience of working with a multidimensional deep convolutional neural network with a long short-term memory with an attention mechanism (AM-MDC-LSTM) is presented in the study of H. Xu et al. [2]. In the analyzed study, the authors emphasize that updating the attention mechanism and using convolutional weights of different sizes significantly improves the performance of the neural network model. In particular, the researchers note that the above improves the work with individual exogenous variables and the extraction of local spikes and global periodic features with an obvious pattern. The authors consider it productive to combine these features with long short-term memory networks to extract temporal features reflected in certain groups of data.

A study of sentiment analysis as an important component of neural network modeling is presented in the study of H. Murfi et al. [3]. In this study, the authors present the specifics of sentiment analysis, a computer-based study of thoughts and emotions expressed in a text. The researchers note that in the process of sentiment analysis, the input text data is usually converted into a numerical representation. According to the researchers, the method of exact embedding is usually used for such a representation, which does not take into account the context of each word in the sentence. The authors see the solution to this shortcoming in updating the bidirectional encoding with transformation (BERT) model. The latter allows us to obtain textual representations based on the context and position of words in a sentence. In their work, the researchers extend the previous hybrid deep learning using the BERT representation to analyze Indonesian sentiment.

The use of transformational neural network models, such as GPT, which generate human-like speech and predict the human brain's reactions to language, is discussed in the study of G. Tuckute et al. [4]. In the analyzed study, the authors use brain responses to 1000 different sentences measured by functional MRI. By using a neural network model to identify new sentences, the researchers show the ability to predict the magnitude of brain responses associated with them. In addition, the authors use the neural network model to identify new sentences that are predicted to stimulate or inhibit responses in the human language network. The researchers emphasize that these new sentences, selected using the above model, do indeed strongly stimulate and inhibit the activity of human language areas in new people. The authors note that a systematic analysis of the sentences selected by the neural network model shows that the unexpectedness and quality of the formed construct on the linguistic input are the pivotal factors of the strength of the reaction in the language network. In turn, the results obtained by the researchers

confirm the ability of neural network models not only to imitate human speech but also to non-invasively monitor neural activity in higher cortical areas, such as the language network.

The problem of the difficulties faced by neural network models in the process of executing and evaluating a small amount of training data is addressed in the study of Z. Wang et al. [5] In the analyzed study, the authors confirm the performance of neural network modeling of language units using multilayer neural networks. The scientists emphasize that the above networks are representative of performing similarity/difference search tasks with limited prior information. The researchers highlight the peculiarities of using multilayer neural networks (Siamese and triplet) for new machine learning systems. The authors present Siamese and triplet networks, focusing on their training and output processes. The researchers focus on hardware-efficient schemes for implementing the above networks. In addition, the researchers analyze and evaluate their effective training under different types of hardware errors, and present the latest noise-resistant methods that should be updated in working with them.

The correlation between the success of training a neural network model and the features of its architecture (in particular, the specifics of the latter's search) is presented in the study of R. Miikkulainen et al. [6]. In the analyzed study, the authors present the automated method CoDeepNEAT, designed to optimize deep learning architectures through evolution. The latter is achieved by extending existing neuroevolution methods to topology, components, and hyperparameters, which is productive for object recognition and language modeling. In addition, the aforementioned method supports the creation of a real-world application of automated image captioning on the journal's website. The researchers note that the expected growth in available computing power suggests that deep network evolution is a promising approach to building deep learning applications in the future.

The analysis of recurrent neural networks (hereinafter – RNNs), which are efficient for processing complex tasks (automatic translation, speech recognition, etc.), is presented in the study of D. Hopfe, K. Lee, C. Yu [7]. In this study, the authors examine various neural network models (RNNs, LSTM, GRU, deep LSTM, bidirectional LSTM, multidimensional RNNs, and multidimensional LSTM) in the context of efficiency and adaptability, comparing them with standard time series models (ARIMA, SARIMA, and SARIMAX) for short-term forecasting. The researchers argue that the inherent nonlinearity actualization of RNNs increases during unstable conditions, but it practically disappears during stable ones.

The specifics of the internal dynamics of an artificial neural network in the context of NLP (in particular, the peculiarities of understanding N400 sentences) are presented in the study of A. Lopopolo, M. Rabovsky [8]. In this study, the authors directly model the N400 amplitude obtained during the processing of naturalistic sentences, using as a predictor the update of the distributed representation of the sentence meaning generated by the sentence gestalt model trained on a large text corpus. The above, according to the scientists, makes it possible to quantitatively predict N400 amplitudes based on a cognitively motivated model, as well as to quantitatively compare this model with alternative N400 models. In particular, they compare the actualization measure from the SG model with the surprise measure estimated by a comparable language model trained on next-word prediction. The researchers argue that the results suggest that both sentence gestalt updating

and surprise predict aspects of N400 amplitude. Thus, they note that N400 amplitudes may reflect two distinct, but likely closely related, subprocesses that contribute to sentence processing.

Instead, the study of the correlation between deep learning algorithms for speech processing and the parameterization of pronunciation error detection and diagnosis is presented M. Lounis, B. Dendani, H. Bahi [9]. The analyzed study presents a thorough statistical analysis that the authors conducted by extracting specific data from 53 articles published in 2015–2023. The researchers note that their review shows that the diagnosis of pronunciation errors is a very active field of research. Many deep learning models and approaches have been proposed, but there are still some important open questions and limitations.

The specifics of linguistic data processing for Text-to-Speech (hereinafter – TTS) conversion are covered in the study R. Liu et al. [10], in which the authors note that with the development of deep learning, TTS models based on encoder-decoder demonstrate excellent performance. The researchers collected large unsupervised text data to pre-train a BERT-like language model and then applied the trained language model to extract deep linguistic information for the input text of the TTS model to improve the naturalness of the final synthesized speech. The researchers emphasize that to fully utilize the linguistic information associated with prosody in agglutinative languages, they incorporated morphological information into the training of the language model and built a morphology-based masking BERT model (MAM-BERT).

A theoretical and applied study of the linguistic means of expressing the category of temporality in modern political discourse is presented in the study D. Marieiev et al. [11]. In the analyzed study, the authors argue that the emergence of new challenges of today necessitates the modernization of approaches to understanding the category of time and its connection with the political life of the state. The scholars argue that the above results in the widespread use of linguistic means since the current trends of globalization require an adequate perception of the need for political change and its temporality. The researchers emphasize that the study of the phenomenon of temporality in political discourse as a two-pronged objective and subjective category of cognition of the world and political life in time, as well as the linguistic means of its expression, is becoming increasingly relevant. Thus, the study found that the category of temporality involves comprehension and interpretation of past political events, objective assessment and vision of the current state of functioning of the political sphere, and making the right decisions in the future. In addition, it has been found that the most common linguistic means of expressing temporality in modern political discourse are manipulations. The latter is an effective means of influencing the public consciousness and forming an opinion about the current state and trends in the development of political processes.

Thus, the analysis of the historiography on the problem of research on the lingo-pragmatic features of neural network modeling of language units has made it possible to highlight the prevailing trends in the modern scientific discourse and to highlight the gaps in it. Thus, despite the leading role of neural network modeling of language units as an innovative tool for humanities research (in particular, linguistic research), the analyzed historiography shows insufficient study of the actual linguis-

tic and pragmatic features of this process (for example, in the context of machine learning, etc.). Our research aims to fill these gaps and study the peculiarities of the above process in the context of working with textual data.

Formation of the purpose of the article (statement of the task). The purpose of the article is to consider the lingo-pragmatic features of neural network modeling of language units. The subject is the specifics of the above phenomenon in the context of machine learning and the work of artificial neural networks as an innovative tool of linguistic science.

Presentation of the main research material with full justification of the scientific results obtained. The above statement of the problem and the analysis of recent research and publications have shown the relevance of neural network modeling of language units in the context of the humanities (linguistics, philosophy of language, etc.) and natural sciences (physics, biology, etc.), as well as the sciences that are at their intersection (data science, statistics, etc.). First and foremost, the productivity of such modeling is related to the processes of language analysis and generation, which produce a more thorough understanding of its phenomenon, structure, parameterization, etc., as well as the genesis of language technologies.

However, for this study, it seems logical to start with the concept of “modeling”, since it is the core concept for understanding the specifics of its course and dynamics. For example, the Dictionary of the Ukrainian Language defines it through the action of “modeling”, representing it as “creating a model of someone or something” [12]), while the same source positions the concept of “model” as “a scheme of an object or phenomenon” [13]. Thus, modeling, in this interpretation, is positioned as the process of creating a model of someone or something that is inherently representative of the above.

It is noteworthy that the Cambridge Dictionary defines “modeling” as an activity “aimed at updating mathematical models (descriptions of a system or process) to predict or make certain calculations” [14]. The above concept must be close in meaning to “simulation”, which, in turn, also refers to the process of modeling. This is because it consists in creating “models of a set of problems or events that can be used to teach someone something”, or is, in fact, “the process of creating such a model” [15]. At the same time, under the concept of “model”, the source positions “something that can be copied because it is an extremely successful example of its type” [16]. Therefore, the process of modeling, based on the above, is an activity of updating models (representative examples of a certain type) for forecasting or making certain calculations.

Thus, modeling is an activity aimed at studying certain objects through the study of models representative of their functioning. The purpose of the modeling process is to comprehend the specifics of the latter's functioning and to predict their dynamics. It is noteworthy that the Cambridge Dictionary provides a more specific interpretation of the concept of the tasks of language modeling, which, in a narrow sense, is to predict the next word in a text based on the previous one. The result of such a process in the field of NLP is a specific practical application in the form of intelligent keyboards (for example, T9), suggestions of templates for possible responses to messages or e-mails (for example, several applications, applications, and browser extensions based on ChatGPT), automatic error correction (for example, Grammarly), etc.

The first language neural network model was built based on Yoshua Bengio's artificial neural network for direct propagation [17] in 2001. The input data for the aforementioned language neural network model were modified texts. We are talking about vectorization of the latter data – a process that consists of the numerical representation (by vectors of real numbers) of the input information so that the neural network model can process it. Today, the most popular variant of vector representations of words is word embeddings. The latter are compressed vectors that are transferred to a hidden layer, the output of which is then sent to the softmax layer, where the activation function is triggered. It is this function that is responsible for determining which of the signals will be further developed and which will not and is essentially responsible for the output of the entire model [18].

It is noteworthy that neural network modeling of language units is the basis for many further steps related to machine and deep learning. In particular, we are talking about the operation of the following neural network models: a) word2vec, which simplifies the process of language modeling; b) sequence-to-sequence (seq2seq), which generates the output sequence by predicting one word at a time: it is used for machine translation, data mining, etc.; c) pre-trained language models, which are used to represent language models for transfer learning, i.e., using the results of one artificial neural network to train another [18].

It is advisable to focus on the vector representation of words, which was further developed after the innovation of T. Mikolov, W.-t. Yih, G. Zweig [19], the essence of which is to remove the hidden layer and approximate the target. The aforementioned changes resulted in a more efficient implementation of the word2vec model, producing massive training of vector representations of words. It is noteworthy that the latter has two types that differ in their purpose: a) a “continuous bag of words” that predicts a central word based on the surrounding words, and b) a “skip-gram” that performs the opposite of the above type.

It should be noted that, in terms of their performance, the above vector representations do not differ from those acquired by an artificial neural network with a direct connection. However, training on a large corpus of texts allows them, unlike the above, to learn to approximate gender and species relations between words and their forms. It is noteworthy that the senses underlying such relations were, in fact, the primary interest of scientists (linguists, mathematicians, and others) in the vector representation of words. In particular, there are several studies devoted to the existence, dynamics, and transformational changes of the above-mentioned linear relations. However, subsequent works have shown the fluctuating nature of such relations: for example, the relations between words cannot always be determined objectively [18].

The aforementioned specificity has led to the development of vector representations of words, which has naturally become a core area of NLP. The latter is because updating pre-trained representations for the initialization process improves the performance of several tasks. For example, the relationship between words and their vector representations used to be largely unclear and almost mystical. However, the basis for the word2vec algorithm, which is based on determining such relationships, is matrix factorization methods.

In particular, we are talking about the use of classical approaches to matrix factorization: a) singular-value decomposition, which is a generalization of the eigenvalue decomposition of a matrix

of a nonnegatively definite normal matrix into an $m \times n$ matrix as a generalization of the polar decomposition; b) latent semantic analysis, which is a method of processing information in natural language (in particular, distributional semantics) that highlights the correlation between a set of documents and the terms that are present in them by creating a set of concepts: the aforementioned method is based on the hypothesis that words with similar meanings will be present in similar texts. Thus, the use of the above approaches allows us to obtain the same results as with word2vec.

It is worth noting that the above algorithm is promising beyond the word level: for example, the skip-gram with a negative sampling model is productive. This is because such a model is convenient for training vector representations based on the local context, as well as for creating vector representations of sentences [19]. In addition, it is used outside the NLP domain: for example, in networks or biological sequences, etc. An interesting area is the projection of vector representations of words from different languages into a single space to provide interlanguage translation (from scratch). Teaching the latter in good quality exclusively without a teacher is becoming increasingly popular (at least for similar languages). The above-mentioned finds its application in translation from and to low-resource languages, as well as in machine translation without a teacher [18].

Over time, the aforementioned direct-coupled artificial neural networks have been replaced in language modeling by RNNs and long short-term memory artificial neural networks (LSTMs) [7]. It is noteworthy that the latter have undergone several transformational changes in recent years with the help of new language models that have significantly expanded their specific capabilities. It is worth noting that the above-mentioned RNNs are the most productive for language modeling since building a language model is a type of unsupervised learning. The latter allowed Yann LeCun [17] to call such learning predictive or predictive, which, in turn, led the researcher to position it as a core condition for the formation of strong artificial intelligence.

Subsequently, neural network models were widely expanded into NLP: it is noteworthy that three main types of artificial neural networks are most commonly used. We are talking about actualization:

1. RNNs are one of the most productive types due to their specific feature of having an internal memory. In addition, their significant advantage is the processing of huge amounts of data, which is optimal for linguistic research, as well as the emergence of the aforementioned long-term short-term memory (LSTM). In turn, the latter allows the user to update important details of the input data in the work of an artificial neural network, which would be lost in the process of their operation in other types of networks. This type of artificial neural network is evident when working with dynamic input sequences, which are ubiquitous in NLP. The aforementioned emergence of LSTM networks allowed us to eliminate the problem of the vanishing (or exploding) gradient.

2. Convolutional neural network (hereinafter – CNNs) – a powerful tool that updates a sequence of convolutional or merging layers to extract information from an image. This type of artificial neural network is productive for solving computer vision and image processing tasks. In the process of this neural network operation, convolutional layers are used to extract several elements (edges, textures, parts of objects). The above extraction process is performed by convolving the input data (image) using weights (a set of filters).

The latter is superimposed on the input data to create a map: this is done by calculating the dot product of the weights and the localized area of the image updated by the software in the process.

3. Recursive neural networks, the essence of which is the recursive application of the same set of weights to a structure. This type is used for structural or scalar prediction of input data (structures of variable size). The aforementioned process occurs by traversing a given structure in a certain sequence (topological): they are productive in learning sequences, which are representative of NLP based on the vector representation of words. In particular, they have proven to be an effective tool for learning distributed representations of structure – logic terms [20].

The real breakthrough in neural network modeling of language units was multitasking, a general approach in which neural network models are trained to perform various tasks on the same parameters. This is realized by linking their weights from different layers. In this way, the neural network model is trained to create a data representation that allows performing many tasks at once. It should be noted that sharing the same vector representations of words produces interaction and exchange of common low-level information – we are talking about “specific” representations of text elements.

The idea of multitasking learning was developed by R. Collobert, K. Kavukcuoglu, C. Farabet [21], whose work also put forward other ideas. In particular, the creation of pre-trained matrices of vector representations of words and the use of artificial CNNs to work with text data. The novelty of the latter was that this type of artificial neural network had not been actualized in NLP. In the context of the latter, this type of training is used in several cases: for example, a neural network model can be tasked with searching for mentions of inanimate objects in the analyzed data.

It is clear that developers do not need this information, but rather use it to clarify the main task: for example, it can be a prediction of the next word. First and foremost, updating the multitasking learning means that the main model will get better features at the input. In turn, evaluating the performance of neural network models based on the results of solving several tasks allows us to find out their generalization capabilities.

It is noteworthy that the vast majority of achievements in the field of NLP can be reduced to one type of neural network modeling of language units. However, to achieve a real breakthrough and the cornerstone of integrated artificial intelligence research – natural language understanding – simple training on raw, unprocessed texts is not enough. This is because it is necessary to search for new methods and create neural network models with different functionality. However, the approach to language modeling based on the above-mentioned RNNs is currently dominant, due to the ability of this type of artificial neural network to process unlimited context [22].

Conclusions from the study and prospects for further research in this area. In the context of linguistic science, neural network modeling is a relevant and innovative tool for conducting modern research (first of all, we are talking about comparative linguistics, corpus, computer, etc. linguistics). In particular, neural network modeling is productive for use in the learning process:

– *semantics* (this refers to the ability of artificial neural networks to capture the context and peculiarities of transformational changes in the meaning of language corpora, which occurs due to properly structured training);

– *lexicology* (we are talking about modifications of the meaning of language units, the tracking of the genesis of which is possible due to the interaction of an artificial neural network with an array of text data (large corpora): thus, in the process of interaction, shades of meanings and changes in the actualization of certain lexical units (words) in different situations are taken into account);

– *stylistics* (this means improving the localization of complex sense constructions related to emotionality (irony, sarcasm, absurdity, etc.), which, in turn, will allow taking into account not only the surface meanings of words but also the specifics of their emotional differentiation, distinguishing, with the help of an artificial neural network, shades of semantics and their stylistic functionality);

– *translation studies* (the possibility of a structured representation of contextual data, which, in turn, produces a better distinction between shades of meaning and features of linguistic pragmatics related to the specifics of their actualization);

– *integrated linguistic analysis* (we are talking about cross-modal analysis, which studies intertextual, inter-auditory, and intermedial relations, which produces a deeper understanding of the peculiarities of the use of language units in the communication plane (ranked by several communicative acts and the specifics of their deployment and dynamics)), etc.

Thus, neural network modeling of language units actualizes innovative tools and produces new challenges and opportunities for industry research. We are talking about the prospects of improving neural network models on large data corpora (for example, lexicology, phraseology), building their training process (for example, semantics, morphology), and producing on its basis an understanding of complex language structures (for example, derivatology, syntax) and improving interaction in the context of language pragmatics (for example, semantics, stylistics).

The above shows that neural network modeling of language units is a productive area of linguistic research. It is noteworthy that the impact of its existence in the context of technology and socio-cultural transformations is significant. First of all, it means that the study of linguistic and pragmatic aspects in this context will produce the creation of more intellectually intensive and adaptive systems at the intersection of the linguistic poly system and digitalization processes (for example, data science).

Bibliography:

1. Assessing the utility of deep neural networks in detecting superficial surgical site infections from free text electronic health record data / A. Bonde et al. *Frontiers in Digital Health*. 2023. Volume 5. <https://doi.org/10.3389/fdgth.2023.1249835> *Frontiers* : website. URL: <https://goo.su/Xza8a> (date of application: 26.01.24).
2. Attention Mechanism Multi-size Depthwise Convolutional Long Short-term Memory Neural Network for Forecasting Real-time Electricity Prices / H. Xu et al. *IEEE Transactions on Power Systems*. 2024. <https://doi.org/10.1109/TPWRS.2024.3353759> *IEEE Xplore* : website. URL: <https://goo.su/UafzF3p> (date of application: 26.01.24).
3. BERT-based combination of convolutional and recurrent neural network for Indonesian sentiment analysis / H. Murfi et al. *Applied Soft Computing*. 2024. Volume 151. <https://doi.org/10.1016/j.asoc.2023.111112> *ScienceDirect* : website. URL: <https://goo.su/AJbo5D0> (date of application: 26.01.24).
4. Driving and suppressing the human language network using large language models / G. Tuckute et al. *Nature Human Behaviour*. 2024. <https://doi.org/10.1038/s41562-023-01783-7> *Nature Human Behaviour* : website. URL: <https://goo.su/OQGS3> (date of application: 26.01.24).

5. Emerging Machine Learning Using Siamese and Triplet Neural Networks / Z. Wang et al. Design and Applications of Emerging Computer Systems. Cham: Springer Nature Switzerland, 2024. P. 115–141. https://doi.org/10.1007/978-3-031-42478-6_5 Springer Link : website. URL: <https://goo.su/nZaVW> (date of application: 26.01.24).
6. Evolving deep neural networks / R. Miikkulainen et al. Artificial intelligence in the age of neural networks and brain computing. 2024. P. 269–287. <https://doi.org/10.1016/B978-0-323-96104-2.00002-6> ScienceDirect : website. URL: <https://goo.su/zjGzv0e> (date of application: 26.01.24).
7. Hopfe D. H., Lee K., Yu C. Short-term forecasting airport passenger flow during periods of volatility : Comparative investigation of time series vs. neural network models. Journal of Air Transport Management. 2024. Volume 115. <https://doi.org/10.1016/j.jairtraman.2023.102525> ScienceDirect : website. URL: <https://goo.su/YpALKh> (date of application: 26.01.24).
8. Lopopolo A., Rabovsky M. Tracking lexical and semantic prediction error underlying the N400 using artificial neural network models of sentence processing. Neurobiology of Language. 2024. P. 1–69. https://doi.org/10.1162/nol_a_00134 MIT Press Direct : website. URL: <https://goo.su/n51tTJ> (date of application: 26.01.24).
9. Lounis M., Dendani B., Bahi H. Mispronunciation detection and diagnosis using deep neural networks: a systematic review. Multimedia Tools and Applications. 2024. P. 1–35. <https://doi.org/10.1007/s11042-023-17899-x> Springer Link : website. URL: <https://goo.su/SIbX6> (date of application: 26.01.24).
10. Text-to-Speech for Low-Resource Agglutinative Language With Morphology-Aware Language Model Pre-Training / R. Liu et al. IEEE/ACM Transactions on Audio, Speech, and Language Processing. 2024. Volume 32. P. 1075–1087. <https://doi.org/10.1109/TASLP.2023.3348762> IEEE Xplore : website. URL: <https://goo.su/s12H> (date of application: 26.01.24).
11. Linguistic Means of Expressing the Category of Temporality in Modern Political Discourse / D. Mariciev et al. World Journal of English Language. 2023. Volume 13, Issue 4. P. 1–23. ResearchGate : website. URL: <https://goo.su/qo9ZDPn> (date of application: 26.01.24).
12. Моделювати. Горох : вебсайт. URL: <https://goo.su/NcZfdPU> (дата звернення: 26.01.24).
13. Модель. Горох : вебсайт. URL: <https://goo.su/FHWY75F> (дата звернення: 26.01.24).
14. Modeling. Cambridge Dictionary : website. URL: <https://goo.su/mnYaJoW> (date of application: 26.01.24).
15. Simulation. Cambridge Dictionary : website. URL: <https://goo.su/0KFxF0a> (date of application: 26.01.24).
16. Model. Cambridge Dictionary : website. URL: <https://goo.su/2uAszx> (date of application: 26.01.24).
17. LeCun Y., Bengio Y., Hinton G. Deep learning. Nature. 2015. Volume 521. P. 436–445. <https://doi.org/10.1038/nature14539> Creative Coding : website. URL: <https://goo.su/pbyX> (date of application: 26.01.24).
18. Ruder S. A Review of the Neural History of Natural Language Processing. QUANTEXA : website. 2018. URL: <https://goo.su/n8QhbAq> (date of application: 26.01.24).
19. Mikolov T., Yih W.-t., Zweig G. Linguistic Regularities in Continuous Space Word Representations. Proceedings of NAACL-HLT 2013. Atlanta : Georgia, 2013. P. 746–751. ACL Anthology : website. URL: <https://goo.su/nKCe3> (date of application: 26.01.24).
20. Recursive Deep Models for Semantic Compositionality Over a Sentiment Treebank / R. Socher et al. The Stanford Nature Language Processing Group : website. 2013. URL: <https://goo.su/MiFaZz> (date of application: 26.01.24).
21. Collobert R., Kavukcuoglu K., Farabet C. Torch7 : A Matlab-like Environment for Machine Learning. EPFL : website. 2011. URL: <https://goo.su/DE2PI> (date of application: 26.01.24).
22. Language Modeling with Gated Convolutional Networks / Y. N. Dauphin et al. ARXIV : website. 2017. URL: <https://goo.su/wbaxzs4> (date of application: 26.01.24).

Довгань О. Лінгвопрагматичні особливості нейромережевого моделювання мовних одиниць

Анотація. Стаття висвітлює місце нейромережевого моделювання мовних одиниць як актуального та інноваційного інструменту для проведення сучасних досліджень (першою чергою, мовиться про зіставне мовознавство, корпусну, комп'ютерну тощо лінгвістику). Акцентовано увагу на продуктивності останнього для використання в процесі вивчення: семантики (йдеться про здатність штучних нейронних мереж вловлювати контекст та особливості трансформаційних змін значення мовних корпусів, що відбувається за рахунок правильно вибудованого навчання); лексикології (мовиться про видозміни значення мовних одиниць, відстеження генези якого можливе завдяки взаємодії штучної нейронної мережі з масивом текстових даних (великих корпусів): так, в процесі взаємодії відбувається врахування відтінків значень та змін у актуалізації тих чи тих лексичних одиниць (слів) у різних ситуаціях); стилістики (мається на увазі вдосконалення локалізації складних смислових конструкцій, пов'язаних з емотивністю (іронія, сарказм, абсурдизація тощо), що своєю чергою дозволить врахувати не лише поверхневі значення слів, а й специфіку їх емотивної диференціації, розрізняючи, за допомогою штучної нейронної мережі, відтінки семантики та їх стильову функційність); перекладознавства (можливість структурованої репрезентації контекстуальних даних, що, своєю чергою, продукує краще розрізнення відтінків значень та особливостей мовної прагматики, яка пов'язана з специфікою їх актуалізації); інтегрованого лінгвістичного аналізу (мовиться про кросмодальний аналіз, у межах якого вивчають інтертекстуальні, інтраудіальні та інтермедіальні зв'язки, що продукує глибше розуміння особливостей побутування мовних одиниць в комунікаційній площині (ранжовані низкою комунікативних актів та специфікою їх розгортання й динаміки)) тощо.

Отже, нейромережеве моделювання мовних одиниць актуалізує інноваційний інструментарій та продукує нові виклики й можливості для галузевих досліджень. Мовиться про перспективи вдосконалення нейромережевих моделей на великих корпусах даних (до прикладу, лексикологія, фразеологія), вибудовування процесу їх навчання (до прикладу, семантика, морфологія) та продукування на його підґрунті розуміння ними складних мовних конструкцій (до прикладу, дериватологія, синтаксис) й вдосконалення взаємодії в контексті мовної прагматики (до прикладу, семантика, стилістика). Вищезазначене засвідчує, що нейромережеве моделювання мовних одиниць є продуктивним напрямом лінгвістичного дослідження. Прикметно, що вплив його побутування в контексті функціонування технологій та соціокультурних трансформацій є вагомим. Мовиться, першою чергою, про те, що дослідження лінгвопрагматичних аспектів у означеному контексті продукуватиме створення інтелектуальноємніших та адаптивніших систем на перетині побутування мовної полісистеми й диджиталізаційних процесів (до прикладу, наука про дані).

Ключові слова: мовні одиниці, аналіз мовних одиниць, текстовий аналіз, машинне навчання, штучні нейронні мережі, нейромережеве моделювання.

*Смельянова Д. В.,**кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри західних і східних мов та методики їх викладання
Південноукраїнського національного педагогічного університету
імені К.Д. Ушинського*

АНТОНІМІЯ В УКРАЇНСЬКІЙ І КИТАЙСЬКІЙ МОВАХ: СХОЖІСТЬ І ВІДМІННОСТІ

*«Ні, я хочу крізь сльози сміятись,
Серед лиха співати пісні,
Без надії таки сподіватись,
Жити хочу! Геть, думи сумні!»**Леся Українка.**Contra spem spero! (Без надії сподіваюсь!)*

Анотація. Антонімія являє собою відношення між словами на основі протилежності їх значень і відображає одне з багатьох проявів системних відношень у лексиці. Це явище властиве всім природним мовам, зокрема українській і китайській, і являє собою одну з найскладніших лінгвістичних універсалій, підґрунтям якого є асоціація, побудована на контрастах, що відображають істотні відмінності однорідних явищ, предметів, дій, якостей. Лінгвістика універсалій вважає, що внутрішні принципи, за якими побудовані всі людські мови єдині, і всі людські мови ріднить глибинний структурний ізоморфізм. Антонімія є фундаментальним аспектом людської мови і відображає спосіб, у який наш розум класифікує та організовує світ, його предмети, явища, властивості.

В проведеному дослідженні проаналізовано явище антонімії в українській і китайській мовах. Показано, що явище антонімії в українській мові було і залишається в центрі уваги українських дослідників. Явище антонімії та її особливості в китайській мові розглянуто в дослідженнях як українських синологів, так і китайських лінгвістів.

Завданням дослідження є визначення схожості й відмінностей явища антонімії в українській і китайській мовах. Після розгляду явища антонімії в українській мові проведено порівняльний аналіз з явищем антонімії в китайській мові. Що стосується таких понять як зміст явища антонімії, сутності антонімів, семантичної класифікації антонімів, то, як видно з наведених у дослідженні даних, спостерігається схожість їх визначення в українській і китайській мовах. Деяко відрізняються назви семантичних класів антонімів.

Відмінності явища антонімії в українській і китайській мовах найбільш виявляються при поділенні слів на склади, внаслідок того що роль складів у цих мовах неоднакова. В українській мові не кожен склад лексично значущий, тоді як у китайській мові окремий склад, як правило, наділений смисловим значенням. Таким чином, стосовно китайської мови склад є не лише звуковою, а й смисловою одиницею. Це означає, що у китайській мові складоділення зазвичай збігається з морфологічним членуванням, і тому морфему іноді називають складоморфемою.

В наявних схожості і відмінностях явища антонімії в українській і китайській мовах визначено мовний універсалізм і важливу роль антонімів у цих мовах. Отже, використання антонімів дозволяє показати протиріч-

чя, сформувані різкий глибокий смисловий контраст як в українській, так і в китайській мовах, створити особливий фон для характеристики речей, підвищити тонус, посилити роль основного змісту, зробити мову глибшою і потужнішою. Порівняльний підхід до вирішення проблеми навчання китайської мови дозволяє знаходити ознаки мовного універсалізму у таких різних мовах, як українська і китайська, що, в свою чергу, стимулює подальші порівняльні дослідження на матеріалі цих мов.

Ключові слова: антонімія, українська мова, китайська мова, мовний універсалізм.

Постановка проблеми. Антонімія являє собою відношення між словами на основі протилежності їх значень і відображає одне з багатьох проявів системних відношень у лексиці. Це явище властиве всім природним мовам, зокрема українській і китайській, і являє собою одну з найскладніших лінгвістичних універсалій, підґрунтям якого є асоціація, побудована на контрастах, що відображають істотні відмінності однорідних явищ, предметів, дій, якостей. Лінгвістика універсалій вважає, що внутрішні принципи, за якими побудовані всі людські мови, єдині, і всі людські мови ріднить глибинний структурний ізоморфізм. Антонімія є фундаментальним аспектом людської мови і відображає спосіб, у який наш розум класифікує та організовує світ, його предмети, явища, властивості. У Великій українській енциклопедії зазначено: «Антонімія найповніше й найвиразніше виявляється в лексиці» [1]. Антонімами є лексеми з протилежною семантикою, які поєднані певним спільним фактором.

Проблемою проведеного дослідження є визначення схожості і відмінностей явища антонімії в українській і китайській мовах на підставі порівняльного аналізу досліджень українських і китайських лінгвістів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Антонімія української мови була і залишається в центрі уваги українських дослідників. Н. М. Бобух, дисертаційна робота якої присвячена структурно-семантичним, функціонально-стилістичним і лексикографічним аспектам антонімії в українській поетичній мові, уперше в українському мовознавстві на основі попередніх досліджень здійснила комплексний аналіз

антонімії української поетичної мови, обґрунтувала структуру, морфологічну та функційно-стилістичну класифікацію антонімів [2]. Н. В. Векуа в дисертаційному дослідженні здійснила аналіз антонімічних відношень, що виникають між якісними прикметниками, з'ясувала специфіку їхньої мовної реалізації, виявила особливості розвитку та функціонування (паралельного або непаралельного) протиставних відношень між членами антонімічних пар українських прикметників [3]. Л. А. Лисиченко здійснила загальне дослідження антонімії в сучасній українській мові [4]. О. О. Тараненко присвятила свою монографію виявленню прагматичного потенціалу антонімії української мови [5]. Внутрішньомовні властивості антонімії української мови досліджував у своїй монографії М. П. Кочерган. Дослідник наголошує, що при антонімії основна увага повинна бути звернена на розбіжність у сполучуваності, бо тільки остання засвідчує ту зону семантики, в якій слова антонімізуються [6, с. 86]. Явище антонімії ґрунтовно викладено Л. М. Полюгою в передмові до останнього видання «Повного словника антонімів української мови», що вийшов друком в 2006 року [7]. Автор подає теоретичні відомості про антоніми, зокрема поділ опозицій на класи, морфологічну та структурну класифікацію антонімічних пар, стилістичне використання загальнономовних та контекстуальних контрастів тощо. Л. М. Полюга дійшов висновку, що, крім лексичних антонімів, у мові є антонімія словотворча (спирається на антонімічність морфем) і граматична (ґрунтується на семантичній протилежності висловів, антонімічності різних граматичних категорій). Н. С. Голюкова зазначає, що в комунікативній лінгвістиці, яка є частиною лінгвістичної прагматики, як вважають більшість дослідників, антоніми є одним із фрагментарних засобів успішної, ефективної комунікації суб'єктів [8]. У терміносистемах окремих галузей науки антонімію досліджували такі українські мовознавці, як Р. Микульчук, Б. П. Михайлишин, Л. М. Полюга, І. В. Волкова, І. І. Козловець, З. Б. Куделько, Т. В. Михайлова, Т. І. Панько, М. Р. Процик, Л. О. Симоненко, О. А. Южакова та ін. [9].

Підводячи результати досліджень явища антонімії в українській мові, можна зробити висновок, що класифікація антонімів у семантичному відношенні вирізняє такі класи антонімів: градуальні або контрарні, комплементарні, векторні, координатні [1].

Зазначимо що комплементарні синоніми позначають два видові поняття, які є взаємодоповнювальними і разом становлять певне родове поняття без проміжних ланок. На відміну від українського визначення в китайській мові такі антоніми називають абсолютними – 绝对反义词 Juéduì fānyìcí.

Українські лінгвісти, досліджуючи антонімію в аспектах загального мовознавства, лексикології та стилістики, розробили й закріпили термінологічно-поняттєву базу, що послужила підґрунтям для всебічної характеристики та класифікації антонімів у структурі їхніх лексичних значень як у мові, так і в мовленні.

Як правило, антонімічні пари утворюють слова однієї частини мови. Але іноді трапляються винятки, наприклад: *серйозний* (прикм.) – *жартівник* (імен.), *свій* (займ.) – *чужий* (прикм.), *перший* (числ.) – *останній* (прикм.). Належність компонентів антонімічної пари до різних частин мови пояснюється здатністю однієї частини мови вживатися в значенні іншої.

Антоніми часто використовуються в художній літературі і в народній творчості, в піснях, казках, прислів'ях, приказках для створення антитези (зіставлення протилежних образів для підсилення вражень, для більшої переконливості розуміння світу як єдності протилежностей) з метою увиразнення тексту: «Я піду за волю проти рабства» (Леся Українка); «Мудрий не все каже, що знає, а дурний не все знає, що каже» (народне прислів'я). Також в художній літературі, в мовному спілкуванні, в народній творчості часто застосовується така риторична фігура антонімічного походження як оксюморон (від гр. οξύμορον – дотепно-безглузде), яка є сполученням двох несполучувальних понять, що мали б виключати одне одне, в результаті поєднання двох його частин, які є двома ознаками одного явища з виникненням ефекту несподіваності і разом з тим свіжості образу. Як правило, оксюморон – це атрибутивне словосполучення іменника з прикметником (сумна радість, солодкий біль, гірке щастя).

Зазначимо наприкінці, що деякі слова в українській мові, також як і в китайській, антонімів не мають. По перше, власні назви (імена і географічні назви), конкретні іменники, такі як «будинок», «око», «лава», всі числівники та деякі займенники, вузькі терміни: сума, розчинник, іменник, а також багато прикметників і дієслів. Адже у багатьох із них не можливо виділити два крайніх прояви або стани, що лежить в основі антонімії.

Мета статті. Завданням нашого дослідження є визначення схожості і відмінностей явища антонімії в українській і китайській мовах. Після розгляду явища антонімії в українській мові зупинимося на порівняльному аналізі цього явища в українській і китайській мовах.

Виклад основного матеріалу. Розглянемо явище антонімії та її особливості в китайській мові та проведемо порівняльний аналіз на підставі досліджень українських синологів та китайських лінгвістів. Наприкінці ХХ століття у Китаї виник великий інтерес до багатоаспектних мовних явищ. Вчені дали визначення терміна «антонім» як слова з протилежним значенням, визначили критерії оцінки та віднесеності лексем до цього класу, створили різні класифікації, в основу яких поклали певні ознаки. Важливим етапом і результатом вивчення явища антонімії в китайській мові стали численні словники антонімів, перший з яких склав відомий китайський лінгвіст Сюй Анчун і перше видання цього словника з'явилося в 1986 році [10].

У дисертаційному дослідженні Ванг Вей зазначено, що лексикологія в Китаї має глибокі коріння і давні традиції, але антонімія, як особливий пласт лексики, почала вивчатися лише у ХХ столітті [11, с. 3]. Відносно причин виникнення і природи антонімії Ванг Вей зазначає: «Все у світі має єдність протилежностей у різних формах або змісті суперечностей і протилежностей. Жодна зі сторін не може існувати самостійно. Ці суперечливі та протилежні сторони відображаються в мові в антонімічних відношеннях від лексики до дискурса. Антоніми завжди зазнавали впливу лінгвістики, логіки» [11, с. 4]. Отже, як вважає дослідниця, вивчення механізмів породження антонімів як лексичних опозицій, що зумовлюють виникнення антонімічних відносин у лексичі, дозволяє зрозуміти та пояснити внутрішні механізми мовної системи. Авторка відзначає, що антонімічні слова так само, як і поняття, що ними позначаються як протиставлені, є взаємопов'язані.

Звернемо увагу на дослідження явища антонімії в китайській мові, що проводилось українськими лінгвістами. Необхідно зразу ж відмітити, що явище антонімії в китайській мові привернуло увагу починаючих синологів, студентів, які вивчають китайську мову в Київському національному лінгвістичному університеті на факультеті східної і слов'янської філології на кафедрі китайської філології. Цікаво, що курсові роботи майбутніх синологів написані ними в 2023 році, що ще раз підкреслює актуальність проведеного нами дослідження. Отже, Ю. О. Атрошенко досліджувала функціонально-стилістичні особливості антонімії в сучасній китайській мові, розглянула теоретичні положення вивчення функціонально-стилістичних особливостей антонімії; уточнила специфіку і виявила функціонально-стилістичні особливості антонімії в сучасній китайській мові [12]. Т. О. Кліщевська виявила особливості перекладу антонімів з китайської мови українською [13]. Дослідниця звернула увагу на те, що в процесі перекладу антонімів з китайської мови українською можуть виникати різні нюанси та відтінки значень, які важко передати без відповідного контексту та знань про культуру та традиції Китаю. Таке явище пояснюється тим, що деякі слова в китайській мові можуть мати багато різних значень в залежності від контексту вживання. Тому важливо знати, яке саме значення має бути передано українською мовою, щоб забезпечити точний та зрозумілий переклад. В дослідженні Д. В. Тепленка розглянуто структурні, функціональні, стилістичні особливості антонімії в сучасній китайській мові. Автор також звернув увагу на те, що в китайській мові є багато слів, які мають кілька значень, тому залежно від контексту вони можуть набувати значення як антонімів, так і синонімів [14].

Що стосується семантичної класифікації китайських антонімів, Ванг Вей (王伟 – Wáng Wèi) зазначає, що в сучасній китайській мові, з точки зору взаємного семантичного зв'язку, антоніми поділяються на чотири класифікації: абсолютні; градуйовані; спрямовані; реляційні. 1) Абсолютні антоніми (绝对反义词 – Juéduì fǎnyìcí) у концептуальній області мають лише дві сторони і між ними нічого немає. Серед абсолютних антонімів в китайській мові найбільше іменників (死 смерть – 活 життя; 男人 чоловік – 女人 жінка, 爸爸 тато – 妈妈 мама, 先生 пан – 女士 пані), далі – прикметників (愉快 веселий – 伤心 сумний, 里面 внутрішній – 表面 зовнішній, 永远 постійний – 暂时 тимчасовий). Нагадаємо, що в українській мові такі антоніми називаються комплементарними; 2) Градуйовані антоніми («相对反义词» – «Xiāngduì fǎnyìcí») за своєю семантикою протилежні. Мається на увазі що ця класифікація антонімів в основному – прикметники, які зазвичай можуть набути прислівникового ступеня. Наприклад: 高 – 矮 (gāo – ài): високий – низький; 长 – 短 (zhǎng – duǎn): довгий – короткий; 深 – 浅 (shēn – qiǎn): глибокий – мілкий; «好 – 坏» (hǎo – huài): добрий – поганий; 3) Спрямовані антоніми (方向性反义词 – Fāngxiàng xìng fǎnyìcí) утворюються на основі спрямованості до протилежності. Наприклад: 前 – 后 (qián – hòu): вперед – назад; 4) Реляційні антоніми (关系反义词 – Guānxì fǎnyìcí). Базуються на семантичній протилежності, яка існує в спорідненості чи соціальних відносинах. Наприклад: 父母 – 孩子 (fù mǔ – hái zi): батьки – діти [11].

Як зазначено в дисертаційному дослідженні І. В. Ситник з посиланням на китайського дослідника явища антонімії Лю Шусіня (刘叔新 – Liúshūxīn): «В китайській мові лексичні оди-

ниці, що об'єднані антонімічним зв'язком, називаються антонімами (反义词)», що відповідає визначенню антонімів в українському варіанті [15, с. 174].

Отже, що стосується таких понять як явище антонімії, сутності антонімів, семантичної класифікації антонімів, то, як видно з наведених вище даних, спостерігається схожість їх визначення в українській і китайській мовах. Дещо відрізняються назви семантичних класів антонімів. Наприклад, комплементарні антоніми в дослівному перекладі з китайської мови ((绝对反义词 – Juéduì fǎnyìcí), як вже зазначалося, називаються абсолютними антонімами. Спрямовані антоніми в українській класифікації називаються векторними.

Найавторитетнішим на сьогодні лексикографічним джерелом антонімів китайської мови є «Словник антонімів китайської мови» Чжан Чжунь, Чжан Циньунь (《汉语反义词词典》) (张志毅, 张庆云) [16]. У цьому словнику виокремлено 527 антонімічних пар. Встановлено, що серед слів-антонімів є іменникові, прикметникові, дієслівні, прислівникові та займенникові антонімічні пари. Кількість іменникових антонімічних пар у словнику становить – 158, дієслівних – 177, прикметникових – 135, займенникових – 6, прислівникових – 18, тобто з такого розподілу кількості антонімічних пар можна також провести паралель зі статистикою розподілу антонімічних пар в українській мові, а саме, найбільшу кількість антонімічних пар в нашій мові складають також дієслова, на другому місці, як і в китайській мові, знаходяться іменники і т. д. [7].

Китайський лінгвіст Лю Шусінь (刘叔新 – Liúshūxīn) визначив п'ять критеріїв антонімічності: 1) наявність протилежної семантики; 2) семантична спільність, яка виявляється в тому, що антоніми виражають одне й те саме родове поняття; 3) слова диференціюються лише за наявності в кожному з них спільної семантичної основи; 4) здатність слів-антонімів уживатися в однаковому, аналогічному контекстуальному оточенні; 5) належність до однієї частини мови. Ці критерії використано як основу при визначенні антонімічності слів і виявленні парадигматичних відношень антонімів між собою в словнику китайськомовного педагогічного дискурсу початкового рівня [15, с. 174; 17].

У визначених китайським лінгвістом критеріях антонімічності також можна знайти відмінності від українських критеріїв. Отже, як п'ятий критерій антонімічності визначається обов'язкова належність до однієї частини мови, що не завжди виконується в українському варіанті. Належність компонентів антонімічної пари до різних частин мови, як зазначено вище, пояснюється здатністю, що притаманна українській мові, однієї частини мови вживатися в значенні іншої. В китайській мові в антонімічній парі такі винятки неможливі.

Аналогію між українською і китайською антонімією можна спостерігати при розподілі типів антонімічних пар за кількістю лексичних значень. Як в українській, так і в китайській мовах антонімічні пари поділяється на такі типи: 1) однозначне слово (单义词 – Dān yì cí) і однозначне слово (单义词 – Dān yì cí): 天 – Tiān (небо) – 地 – De (земля); 2) однозначне слово (单义词 – Dān yì cí) і багатозначне слово (多义词 – Duō yì cí): 虚心 – Xūxīn (скромний) – 骄傲 – Jiāo'ào (гордий). 骄傲 – Jiāo'ào (гордий) є багатозначним словом; 3) багатозначне слово (多义词 – Duō yì cí) і багатозначне слово (多义词 – Duō yì cí): 厚 – Hòu (товстий) – 薄 – Báo (тонкий).

Відмінності явища антонімії в українській й китайській мовах найбільш виявляються при поділенні слів на склади. Отже, у китайській мові, так само як і в українській, слова поділяються на склади. Проте, роль складів у цих мовах неоднакова. В українській мові не кожен склад лексично значущий, тоді як у китайській мові окремих склад, як правило, наділений смисловим значенням. Таким чином, стосовно китайської мови склад є не лише звуковою, а й смисловою одиницею. Це означає, що у китайській мові складоділення зазвичай збігається з морфологічним членуванням, і тому морфему іноді називають складоморфемою.

У китайській мові існують класифікації антонімів, в основу яких покладено різні ознаки. Щодо лексичного складу китайської мови найбільш відомими вважаються три класи класифікації антонімів, у назві яких якнайкраще відображені критерії диференціації: морфологічна, семантична, морфолого-семантична. В українській мові антоніми мають кілька класифікацій, в основу кожної з яких покладено конкретні критерії. Найбільш відомою та загально визнаною в українській мові є така класифікація антонімів: структурна, семантична, морфолого-семантична, що відповідає особливостям складоділення. Отже, в основу китайської класифікації покладено морфологічні критерії, в основу української – структурні. Справа в тому, що для китайської мови, в якій склад збігається з морфемою, яка є одиницею і морфологічною, і семантичною, критерій словотвору виявляється важливішим, ніж критерій структурності. В українській мові кількість складів не грає у внутрішній диференціації ніякої ролі, вона будується на семантичних ознаках. У китайській мові односкладових різнокорених антонімів дуже багато, а в українській, навпаки, вкрай мало. З усього різноманіття пар антонімів можна виділити зовсім незначну кількість слів, здатних продемонструвати український варіант односкладових антонімів. Проводячи паралелі, можна перекоонатися, що український переклад китайських односкладових антонімів не передбачає безумовних односкладових аналогій, хоч і не виключає їх (наскільки це можливо). Наприклад: 問 (wèn) – 答 (dá) – питати – відповідати; 是 (shì) – 非 (fēi) – так – ні. Навпаки, двоскладових однокорених антонімів у китайській мові значно менше, ніж різнокорених, що пояснюється морфолого-семантичними особливостями. Наприклад: 在……前 (zài... qián) – 在……后 (zài... hòu) – (знаходиться) попереду – (знаходиться) позаду. Це суфікси, що утворюють результативно-спрямовані дієслова, яких у китайській мові взагалі небагато.

Двоскладових різнокорених антонімів у китайській мові значно більше. Наприклад: 平常 (píngcháng) – 奇特 (qítè) – звичайний – особливий. В українській мові двоскладових слів зовсім небагато, тому що найбільша кількість слів в українській мові, як видно з цього прикладу, трискладові.

Отже, ще раз зазначимо, що основні відмінності української і китайської антонімії пояснюються тим, що в основу китайської класифікації складоділення покладено морфологічні критерії, в основу української – структурні критерії. Внаслідок цього в китайській мові, в якій склад збігається з морфемою, яка є одиницею і морфологічною, і семантичною, критерій словотвору виявляється важливішим, ніж критерій структурності. В українській мові кількість складів не грає у внутрішній диференціації ніякої ролі.

Для визначення схожості і відмінності антонімічних явищ в китайській і українській мовах також можна провести співставлення фразеологізмів та варіантів їх перекладу. В українській і китайській мовах є стійкі мовні звороти – фразеологізми, які утворюють прислів'я і приказки (у китайській мові такі фразеологізми називаються ченьюї). Такі фразеологізми допомагають не тільки виразити свої думки, але також передати свої почуття і волю. В таких мовних зворотах часто спостерігається явище, яке називається внутрислівною антонімією або енантіосемією [18]. Для прикладу розглянемо таке китайське прислів'я: 寡不敌众 (guā bù dì zhòng). В дослівному перекладі – “Один не встоє проти багатьох”. Український аналог – «Один у полі не воїн». Це прислів'я можна розглядати і як песимістичне несхвалення якогось задуму, і як оптимістичне виправдування у разі поразки. Така двоїстість (амбівалентність) ідіоми сприймається як внутрислівна антонімія, тобто енантіосемія. В явище енантіосемії також виявляється схожість українських і китайських прислів'їв, як видно з наведеного прикладу.

Висновки. В наявних схожості і відмінностях в явищі антонімії в українській і китайській мовах можна помітити мовний універсалізм, важливу роль антонімів у цих мовах. Відмінності явища антонімії в українській і китайській мовах найбільш виявляються при поділенні слів на склади внаслідок того, що роль складів у цих мовах неоднакова. В українській мові не кожен склад лексично значущий, тоді як у китайській мові окремих склад, як правило, наділений смисловим значенням. Таким чином, стосовно китайської мови склад є не лише звуковою, а й смисловою одиницею. Це означає, що у китайській мові складоділення зазвичай збігається з морфологічним членуванням, і тому морфему іноді називають складоморфемою. Крім того, деякі слова в китайській мові можуть мати багато різних значень в залежності від контексту вживання. Тому важливо знати, яке саме значення має бути передано українською мовою, щоб забезпечити точний та зрозумілий переклад.

Не зважаючи на деякі відмінності в явищі антонімії, використання антонімів дозволяє показати протиріччя, сформувати різкий глибокий смисловий контраст як в українській, так і в китайській мовах, створити особливий фон для характеристики речей, підвищити тону, посилити роль основного змісту, зробити мову глибшою і потужнішою. Внаслідок цього порівняльний підхід до вирішення проблеми навчання китайської мови дозволяє знаходити ознаки мовного універсалізму у таких різних мовах, як українська і китайська, що, в свою чергу, стимулює подальші порівняльні дослідження на матеріалі цих мов.

Література:

1. Велика українська енциклопедія: вебсайт. URL : <https://vue.gov.ua/%D0%90%D0%BD%D1%82%D0%BE%D0%BD%D1%96%D0%BС%D0%B8>
2. Бобух Н. М. Антоніми в українській поетичній мові ХХ століття: структурно-семантичний, функціонально-стилістичний і лексикографічний аспекти : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.01. Київ, 2009. 36 с.
3. Векуа Н. В. Антонімія якісних прикметників у сучасній українській мові : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2006. 230 с.
4. Лисиченко Л. А. Антоніми в сучасній українській мові. *Українська мова і література в школі*. 1976. № 1. С. 26–33.

Zhaboruke O. A.,
Professor (1949–2019)

Zhaboruke I. A.,
PhD, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Germanic Philology
and Methods of Teaching Foreign Languages
South Ukrainian National Pedagogical University
named after K. D. Ushinsky

Talanova L. G.,
PhD, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Romance-Germanic Philology
and Foreign Languages Teaching
International Humanitarian University

THE METHOD OF “MIXED SYNTAX” IN LINGUISTIC ANALYSIS

Summary. In the process of linguistic investigation there may happen a situation, when neither of the systems chosen for analysis works, so, a scholar, has to involve in his analysis not one particular theory but a few of them at a time.

We must admit that the practice of combining several theoretical systems in one research becomes more and more notable in linguistics and gives efficient results. This method even received a specific term of a “mixed syntax”.

The best known in modern linguistics and the most optimal way to achieve reliable and trustworthy results is a mix of the traditional syntactic platform with well proven methods of structural linguistics as the method of descriptive analysis and distribution.

However, taking the positions of the “mixed syntax”, the investigator gets into a real “swirl” of viewpoints, definitions, classifications, extremely difficult for operating with, due to their contradictory character and, sometimes, even, their inconsistency. It is one’s own intuition that one has to rely on, in the cases of solving the “problem of choice” of a particular standpoint, when blindly moving along the path of his research. Unfortunately, intuition is not always a reliable guide.

O.A. Zhaboryuk worked out certain principles, basing on which a linguist can come out of a difficult situation. According to the first principle the scholar agrees that any point of view possesses a certain degree of objectivity, Another dominant principle in modern linguistics is that of leveled volumetric analysis. It is very important to keep to the principle of the most possible neutrality when choosing a point of view. The other important principles to be taken into account in course of linguistic analysis are the principle of keeping to the chosen standpoint and the principle of “relative value” of the components of a syntactic structure.

Key words: syntax, linguistic analysis, structural grammar, distribution, volumetric analysis.

Formulation of the problem. Being far from having the status of a complete scientific system, modern linguistics represents a “symbiosis” of many various ideas, theories, tendencies and schools, which, on the one hand compete with each other “for survival”, but on the other hand – they complement each other in the process of investigating various aspects of the language.

There may be a situation when, in the process of analyzing some rather abundant material, neither of the particular systems works, a scholar, regardless of whether he wishes or not, has to involve in his analysis not one particular theory but a few of them at a time, in view of his aim and object of investigation.

We must admit that the practice of combining several theoretical systems in one research becomes more and more notable in linguistics and gives efficient results. This method even received a specific term of a “mixed syntax” [1].

The best known in modern linguistics and the most optimal way to achieve reliable and trustworthy results is a mix of the traditional syntactic platform (in a broad sense of this notion) with well proven methods of structural linguistics as the method of descriptive analysis and distribution (R.Quirk, R. Close, M.M. Egreshy, O.A. Zhaboryuk and oth.)

Purpose of the Investigation. In our view it can be explained by the fact that the traditional syntax, as one of the oldest and what is more time-tested linguistic traditions is, though not perfect, but still a specific foundation for modern linguistics. It is within the boundaries of the traditional syntax certain linguistic phenomena are debated, it is with the traditional syntax, with its “conceptual apparatus” the theoretic fundamentals of most syntactic theories are checked. As regards structuralism, one of its major advantages is high scientific objectivity. Being of the general semiotic nature, these methods can be easily superimposed on other syntactic systems, and, in particular, on the traditional syntax.

However, taking the positions of the “mixed syntax”, even in the form described above, the investigator gets into a real “swirl” of viewpoints, definitions, classifications, extremely difficult for operating with, due to their contradictory character and, sometimes, even, their inconsistency. It is one’s own intuition that one has to rely on, in the cases of solving the “problem of choice” of a particular standpoint, when blindly moving along the path of his research. Unfortunately, intuition is not always a reliable guide. Following this way it is easy to make a mistake which depreciates the effectiveness of the analysis and the veracity of the results.

In a number of her investigations, in which she analyzed scientific material from the standpoint of the so called “mixed” syntax, O.A. Zhaboryuk worked out certain principles, basing on which a linguist can come out of a difficult situation. Let us look at these principles.

First of all, it is important to accept that any point of view possesses a certain degree of objectivity. At the same time, taking into consideration the factor of relativity, we may give preference to one of the opinions over the others. The choice should be grounded, of course.

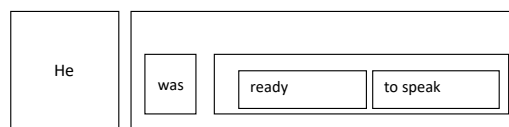
Theoretical Framework. The dominant principle in modern linguistics, particularly in structuralism, is that of leveled volumetric analysis. Lately, the amount of supporters of this method has been increasing also among “traditionalists”, who turn to enhance its effectiveness in order to considerably extend the capabilities of syntactic analysis. However, the implementation of this principle is not always conclusive and productive. Inter alia, the conception of level analysis by N. O. Kobrina and the like-minded people does not seem consistent enough to us. According to this approach it is relevant to single out only two levels of syntactic analysis – the plane of the sentence and the plane of the phrase [2, 28].

What are the flaws of this systematic, at first sight, theory? First of all, it is the number of levels which the authors see in the hierarchy of the construction of syntactic structures. Actually, these levels are much more. A “dependency tree”, as is clearly demonstrated by the scheme of analysis of separate utterances, may go much “deeper” and achieve much more levels than it was stated by the above mentioned authors. Let us consider a few concrete examples to see whether the principle of level analysis works on the ground. For instance let us take an utterance: *She was quick to learn*. The element *to learn* is problematic in this case. According to a viewpoint, rather popular in traditional syntax, this element is classified as an object. Structuralists and supporters of the so called “mixed syntax” believe it to be a part of the predicate, a complement to the predicative [3]. The true point of the divergence, as we can see, is in the question: on what plane should we consider this problematic element – on the plane of the sentence or on the plane of the phrase?

Trying to reconcile these contradictory truths and still keeping to the traditional course leads to a logical mistake. This mistake lies in the assumption that on the plane of the sentence, secondary parts of the sentence can modify or complement not only the subject and the predicate as a whole, but also their components. Thus, it identifies a part with the whole. In other words, here we observe the violation of one of the main laws of logic – the law of identity.

Therefore, this position is vulnerable in terms of logic, as the principle of level analysis (on which it is grounded) does not recreate the real hierarchal relations between syntactic elements of an utterance, but is artificially “injected” into it.

Bearing this in mind, we give preference to the first position, according to which the element *understand* is a complement of the predicative, and which does not assume any parallel status of a direct object for this element on the sentence level. In this hypothesis, the logic of hierarchal relationship is sustained consistently. We can illustrate it graphically on the scheme according to the method of Chinese boxes, which the adherents of structuralism widely used in practice of analyzing of linguistic material [4; 56–57].

The first division, as we can see, is between the subject and the predicate (*He // was ready to...*, respectively), the second – between the main components of the predicate – the link-verb and the predicative (*was // to speak*), and only on the third level of syntactic analysis the element *to speak* is singled out as a complement of the predicative.

Statement of material. Thus, when choosing a certain point of view, we took into consideration whether it is based on the principles of the level analysis, and how consistently the author of this point of view keeps to it.

It is very important to keep to the principle of the most possible neutrality when choosing a point of view. This principle is relative. O.A. Zhaboryuk used this principle when investigating the structure *be + ed*, in particular, its written formula. Thus, for instance, the formula *be + ed*, suggested by O.A. Zhaboryuk, features greater neutrality, than the conventional *be + PII*, because *PII (Participle II)* is a “hint” to the status of the structure in general. In syntactic formulas of patterns, subpatterns, etc., instead of *be + ed*, symbol *x* is used for more convenience. Thus, it is emphasized that *be + ed*, is “unknown quantity” whose status is to be determined. In this way, the pattern *S + Px*, is to be “read” as *subject (S) + predicate (P)*, expressed by the structure *be + ed*. The elements whose status is in dependence from the status of *be + ed* are to be approached with the most neutrality. The nominal element (or the nominal phrase) in the postposition to the structure *be + ed* is meant. It is commonly accepted that in cases when *be + ed* is a form of the passive (that is a verb), this element functions as an object. If the structure *be + ed* is a compound nominal predicate, then the opinions on the status of the postpositional nominal element vary. Some scholars believe it to be an object [5, 63], the others – a component of the predicative, namely a complement of the predicative. [6, 310–311].

As we see, it is possible to determine the status of the nominal element in the postposition to the structure *be + ed* only on condition of complete clarity about the status of the structure itself. Since the status of the structure *be + ed* is the problem that is to be solved, after having preferred one of the traditional points of view, O. A. Zhaboruke indicated the postpositional nominal element of *be + ed* with the symbol O, which means object. In view of the conditional character of this symbol, it was quoted: “O”. So, before the status of the structure *be + ed* has been determined, the syntactic formula which contain a nominal element in postposition to the structure *be + ed* is to be marked with “O”.

Turning to Morphology helps to maintain the neutral character of the analysis to some extent. It is also one of the peculiarities of the “mixed” syntax. Thus, in certain cases, the discussion element (from the point of view of Syntax) is to be determined only morphologically. It took away the need to join a certain point of view and justify it. This position is quite popular, especially in foreign linguistics [7, 190–193].

It should be noted that one is to keep to the principle of neutrality mainly in cases which could influence the status of the investigated structures – the structures *be + ed* and (*be + ed*) o. In other cases, if there is no “danger” of such character one should hold the point of view which is more convenient for the analysis.

In the process of linguistic analysis, a scholar should keep to the chosen standpoint. This principle is important though simple. The point is that the chosen point of view should “thread” the whole investigation; otherwise the theoretical value of the work is violated, and the objectivity of the results decreases.

Another important principle to be taken into account in course of linguistic analysis is the principle of “relative value” of the components of a syntactic structure. The relations of hypotaxis (subordination) and parataxis (co-ordination) are, as we know, the central ones in syntax. They are organically inherent to any syntactic formation. But along with these, so to say, “absolute relations”, we can also single out the type of subordination, which is conditioned by the aim of an investigation, and, is, in this regard, conventional. It was called the “principle of the relative value”. According to this principle, the investigator is to focus on a certain unit (or structure), all the rest are taken into consideration just as well as is needed for solving problems connected with the “centre” of the investigation. This type of subordination may be “superimposed” on the “absolute” one, they may also not coincide, but, anyway, a serious research is impossible without considering both types of relations – subjective and objective.

The principle of the “relative value” was translated into the method of distribution, which includes obligatory singling out the “nucleus” of the structure and the elements of its immediate environment. The main idea of this method is establishing the **distribution** of the nucleus, i.e. the **sum** of all possible syntactic relations, into which it may enter with the elements of its immediate context. It is the distribution that determines the nature of a syntactic unit – something that conditions its difference from other syntactic units.

In the process of its development, the method of distributive analysis underwent certain changes. The classical definition of distribution became more capacious. More and more often linguists understand by the term distribution not only the totality of syntactic relations, in which the nucleus interacts with the elements of its environment, but the nucleus itself, as it is, its properties.

More than that, such notions as external and internal distribution are put into circulation. Under external distribution the totality of syntactic connections of the core is meant (that is the term “external distribution” is, in fact, the same as the classical definition of distribution), the term “internal distribution” implies the lexical content of the core [8, 30]. Yet, the term “external distribution” remained unchanged. As for the term “internal distribution”, it has expanded considerably – now it denotes the complex lexico-grammatical analysis of the properties of the core.

Such treatment of distribution seems the most reasonable, it includes the comprehensive analysis of a syntactic unit under consideration. It can be “taken into service” in the process of investigating any syntactic structure.

Bibliography:

1. Жаборюк О.А. Категорія стану як лінгвістична універсалія. *Іноземна філологія* : український науковий збірник. Вип. III. Львів. Львівський національний університет. 1999. С. 13–17.
2. Жаборюк О.А. Принципи лінгвістичного дослідження з позицій «змішаного» синтаксису. *Вісник Одеського державного універ-*

ситету (Філологія. Мовознавство. Літературознавство). № 4. Одеса, 1999 р. С. 27–31.

3. Close R.A. A Reference Grammar for Students of English. Longman, 1975. 342 pp.
4. Stuart A.H. Graphic Representation of Models in Linguistic Theory. Blooming and London: Indiana University Press. 1975. 160 pp.
5. Quirk R., Greenbaum S., Leech G., Swartwick J. A Comparative Grammar of the English Language. Ldn. N.Y. 1987. 390 pp.
6. Close R.A. A Reference Grammar for Students of English. Longman, 1975. 342 pp.
7. Quirk R. A University Grammar of English. ABBYY. Fine Reader. 1976. 360 pp.
8. Harris Z.S. Distributional Structure. *Linguistics Today.* WORD. 1954. P. 146–162. <https://doi.org/10.1080/00437956.1954.1165952>

Жаборюк О., Жаборюк І., Таланова Л. Метод «змішаного синтаксису» у лінгвістичному аналізі

Анотація. У процесі лінгвістичного дослідження може трапитися ситуація, коли жодна з теорій, обраних для аналізу, не працює, отже, дослідник змушений залучити не одну конкретну теорію, а одночасно кілька.

Треба визнати, що практика комбінування декількох теорій у одному дослідженні все частіше зустрічається у лінгвістиці і показує хороші результати. Цей метод навіть здобув спеціальний термін «змішаний синтаксис».

Найбільш відомим у сучасній лінгвістиці і найбільш оптимальним способом досягти надійних результатів – це комбінування традиційної синтаксичної платформи з добре перевіреними методами дескриптивного аналізу та дистрибуції.

Однак, ступаючи на позиції «змішаного синтаксису», дослідник поринає у справжній «вир» точок зору, визначень, класифікацій, якими надзвичайно важко оперувати через їхній суперечливий характер, а часом навіть невідповідність. У таких випадках, щоб вирішити «проблему вибору» конкретної точки зору, можна покладатися на власну інтуїцію, сліпо просуваючись по дорозі дослідження. На жаль, інтуїція не завжди є надійним поведирем.

Професор О.А. Жаборюк виробила певні принципи, базуючись на яких, лінгвіст може вийти з важкої ситуації. Згідно з першим принципом, вчений-лінгвіст приймає положення про те, що кожна точка зору має певний ступінь об'єктивності. В той же час, беручи до уваги фактор відносності, ми віддаємо перевагу одній певній думці перед іншою. Зрозуміло, що вибір мусить бути обґрунтованим. Інший важливий принцип у сучасній лінгвістиці – це принцип рівневого об'ємного аналізу. Потрібно теж дотримуватись принципу найбільшої нейтральності при виборі точок зору. Інші важливі принципи, які треба брати до уваги під час лінгвістичного аналізу – принцип дотримання вибраної точки зору і принцип «відносної вартості» компонентів синтаксичної структури. Згідно з цим принципом, дослідник повинен сфокусуватися на якійсь певній одиниці (структурі), тоді як решту брати до уваги, коли це потрібно для вирішення проблем, пов'язаних з «центром» дослідження. Таке розуміння дистрибуції є на нашу думку найбільш прийнятним, оскільки відкриває можливості для повного аналізу досліджуваного матеріалу.

Ключові слова: синтаксис, лінгвістичний аналіз, структурна граматики, дистрибуція, об'ємний аналіз.

Заболотська О. О.,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри англійської філології та світової літератури
імені професора Олега Мішукова
Херсонського державного університету

ОБРАЗ ПЕРШОЇ ЛЕДІ В АНГЛІЙСЬКОМОВНИХ ЗМІ

Анотація. Статтю присвячено особливостям репрезентації образу першої леді нашої країни в засобах масової інформації. Ці джерела мають вагомий вплив на свідомість споживачів та формують нові уявлення про навколишню дійсність. Але події 24 лютого 2022 року значно трансформували мислення всього людства і визначили ролі кожної особистості в цей час. Не оминуло це і політичних персоналій нашої країни, які змінили свої обов'язки під час російського вторгнення в країну. В статті визначено роль першої леді країни в сучасній війні за незалежність України, яку сама Олена Зеленська означила для себе і образ якої привертає увагу світової спільноти і засобів масової інформації. Представлені лінгвістами моделі стереотипного образу сучасної жінки та її ролі у суспільстві, не збігаються з тими трансформаціями, які зазнав образ першої леді під час воєнних подій в країні. Це і зумовило наш інтерес та визначило актуальність обраної теми наукової розвідки. **Мета статті** – виявити особливості репрезентації образу першої леді в англійськомовних засобах масової інформації. **Висновки.** Здійснений аналіз англійськомовних засобів масової інформації довів значний інтерес до особистості першої леді нашої країни, яка виступає в різних образах в реальному спілкуванні з журналістами, політичними діячами та світовими лідерами: матері-берегині, жінки-захисниці, жінки-дипломата, жінки-голосу миру, жінки-феміністки. Інтерпретаційно-текстовий та семантичний аналіз мовних одиниць, представлених у розвідці фрагментів англійськомовних інтерв'ю та статей, уможливив реконструкцію образу першої леді України як миротворця, як символу голосу мира, як обличчя країни, що виборює свою незалежність, обличчя матері, яка страждає втрачаючи своїх дітей, обличчя нації, яка прагне своєї ідентичності, образ жінки, яка привертає увагу світу до страждань українського народу і небезпеки у світі, як дипломата, захисниці прав людини на життя, як маяка української надії, борця за серця та думки співвітчизників, як матері-захисниці, гордості нації, жінки-феміністки, красномовного дипломата, героїні.

Ключові слова: образ першої леді країни, ЗМІ, експлікація.

Постановка проблеми. Сучасне життя ставить виклики перед світовим суспільством щодо трансформації мислення та індивідуальної картини світу. Соціальні, геополітичні та культурні зміни породжують реконструкцію стереотипного мислення та уникнення шаблонів, що заповнили медійний простір. Так, широковідоме уявлення про кожну націю, особистість, гендерну нерівність, зазнало значних метаморфоз і вплинуло на усвідомлення ролі кожного з нас у цьому світі і в цей час.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Образ сучасної жінки став у фокусі наукового пізнання таких учених, як-то:

О. Глущенко, О. Заболотська, Я. Каліна, І. Карамішева, О. Кісь, Р. Назарчук, Т. Сукаленко, О. Чибишева.

Однак образ першої леді нашої країни ще не досліджувався скрізь призму сприйняття її зарубіжними політиками, журналістами та світовими лідерами. Що і зумовило нашу зацікавленість специфікою розкриття образу першої леді у англійськомовних ЗМІ та визначило актуальність обраної теми.

Мета статті – виявити особливості репрезентації образу першої леді в англійськомовному медіапросторі.

Виклад основного матеріалу. У наукових розвідках Т. Сукаленко образ жінки розуміється як «багатомірне культурно-значущє соціопсихологічне утворення в колективній свідомості, предметне в мовній формі» [1]. На підставі моделі стереотипного гендерного образу жінки, О. Кісь визначає образи сучасної жінки: «Гламурна жінка / Барбі», «Берегиня», «Жінка-професіонал», «Сильна жінка / Феміністка», «Жінка-інтелектуалка» [2]. Натомість сьогодення в Україні окреслило ті ролі жінки у суспільстві, родині, які є вагомими для підтримки близьких та країни в час війни: жінка-воїн, жінка-захисниця, жінка-мати.

Перша леді нашої країни має статус дружини президента, матері їхніх дітей, доньки, подруги, колеги. Та ролі її у суспільстві протягом воєнного часу розширили місію першої леді як захисниці своєї країни, як миротворця, як захисника прав українських дітей на повернення їх в рідні домівки.

Відома примерка міністр Естонії Кайа Каллас захоплюється чеснотами першої леді та її прагненням привернути увагу всіх світових лідерів до війни в країні для надання допомоги у вирішенні питань захисту українських дітей, що втратили батьків і домівки та повернення їх до рідних: “*What I admire most about Olena Zelenska is her honesty. A screenwriter by profession, she knows how not to mince her words while remaining disarmingly human. She knows what it is like to wake up to see your homeland invaded by an imperialist neighbor; not to know when, or if, you will next see your loved ones; how to find the strength to fight for freedom, despite it all. Like her husband, Zelenska has become a global symbol of resilience. Her leadership in addressing mental health for Ukrainians during war is vital. Her work shining a light on the suffering and deportations of Ukrainian children by Russia.... Estonia has partnered with Zelenska's foundation to build family homes for children whom Russian bombs have turned into orphans. She is remarkable in her attention to detail and her ability to listen. The world should now listen to Zelenska and give Ukraine what it needs to defeat Russia and end the suffering.*” [3]

Номінативні одиниці *a global symbol of resilience* експлікують образ Олени Зеленської як миротворця, як символ голосу мира.

У спогадах кореспондентки та письменниці Рейчел Донадіно про зустріч з першою леді нашої країни, Олена Зеленська предстає як людина з очима повними глибокого суму за країну та сталевим серцем національної гордості: *“When I met her on a recent rainy afternoon in Kyiv, where cafés were busy even amid frequent air-raid sirens, her luminous face and green-brown eyes seemed to capture the range of emotions coursing through Ukraine today: deep sadness, flashes of dark humor, recollections of a safer, happier past, and a steely core of national pride.”* [4]

В розмові з першою леді, французька журналістка усвідомлює ті ролі, які взяла на себе Олена Зеленська під час вторгнення в Україну російських військ: *“There is no script for first ladies in wartime, and so Olena Zelenska is writing her own. But ever since Russia invaded Ukraine, Zelenska has suddenly found herself center stage in a tragedy ... After spending the first months of the war in hiding, Zelenska, has emerged into public view to become a face of her nation – a woman’s face, a mother’s face, an empathetic human face.”* [4]

Інтерпретаційно-текстовий аналіз наведених уривків та семантичний аналіз словосполучень *a face of her nation, a woman’s face, a mother’s face, an empathetic human face*. експлікує образ першої леді як обличчя країни, що виборює свою незалежність, обличчя матері, яка страждає втрачаючи своїх дітей, обличчя нації, яка прагне своєї ідентичності, образ жінки, яка привертає увагу світу до страждань українського народу і безпеки у світі.

Стійкість духу першої леді вразила кореспондентку: *“These have been the most horrible months of my life, and the lives of every Ukrainian,” she said “Frankly I don’t think anyone is aware of how we have managed emotionally.” What inspires her, she told me, is her fellow Ukrainians. “We’re looking forward to victory. We have no doubt we will prevail. And this is what keeps us going.”* [4]

Як позаштатний представник американської газети, Речел Донадіно не могла не висвітлити візит першої леді України до США: *“She recently traveled to Washington, albeit on an unofficial, unannounced visit, and met with President Biden, first lady Dr. Jill Biden, and Secretary of State Antony Blinken. There, she also addressed Congress, telling a bipartisan group of lawmakers that she was speaking as a mother and daughter, not just a first lady. She showed pictures of Ukrainian children who had been killed by Russian rockets, including a four-year-old with Down syndrome, before amping it up: “I’m asking for something I would never want to ask for: I am asking for weapons – weapons that would not be used to wage a war on somebody else’s land but to protect one’s home and the right to wake up alive in that home.”* [4] Перша леді нашої країни звертається до Конгресу США з проханням надати зброю Україні, але не заради нападу на іншу країну, а захисту безвинних українських дітей, які гинуть від бомбардування: *“In Ukraine, tens of thousands of women have been on the front lines, including in combat, and Zelenska’s role has increasingly turned toward frontline diplomacy. ... The same day Zelenska addressed Congress, Russia’s foreign minister said Russia would consider expanding into further territory if Western countries gave Ukraine more long-range weaponry.”* [4]

Інтерпретаційно-текстовий аналіз наведених фрагментів інтерв’ю з першою леді, семантичний аналіз словосполучення *frontline diplomacy* експлікують образ першої леді країни як дипломата, захисниці прав людини.

Образ першої леді як дипломата і захисниці представлено і в статті журналістки Аннабель Семпсон: *“She has become a rallying voice in this war. Travelling far and wide to drum up support – meeting royals, world leaders and people with the capacity to assist the Ukrainian war effort. The week Russia’s invasion began, Zelenska shared an image of a Ukrainian flag, and said: ‘My dear people, Ukrainians! I’m looking at you all today: everyone I see on TV, on the streets, on the internet. I see your posts and videos. And you know what? You are incredible. I am proud to live with you and in the same country ... Today I will not have panic and tears. I will be calm and confident. My children are looking at me, I will be next to them and next to my husband and with you. I love Ukraine!’”*

“In September 2021, Zelenska gave a powerful interview while she was in Washington DC. She spoke passionately about her role as First Lady saying: ‘I believe that today we [countries across the world] share a lot of things in common. Common values, ideas, problems.’ She spoke rousingly about soft power and cultural diplomacy between nations and societies. One year into this war, it seems like a comment from a different world and a different time; we can only hope those days of peace and diplomacy will return.” [5]

Семантичний аналіз словосполучень *a rallying voice in this war, cultural diplomacy between nations and societies* імплікують образ Олени Зеленської як голосу миру та дипломатії. Журналістка вражена промовою, яку перша леді висловила в Києві біля собору Святої Софії як вшанування пам’яті загиблих українських дітей: *“The whole country knows your stories, and you are not alone,” she said that day. “You should know that you are important. You were the most important people for your children. So take care of yourself for them. They would like that.” Zelenska and the parents hung bells in the trees, one for each child. “The bells stood for the voices of the innocent children, so they would ring forever and be heard forever,” she said to me. “I was in tears the whole hour I was there.”* [5]. Інтерпретаційно-текстовий аналіз уривку імплікує образ першої леді як матері-захисниці дітей. Дзвоники метонімічно презентують голоси загиблих дітей, які повинен почути світ і зупинити вбивства.

Образ першої леді як матері, яка хвилюється за mentale здоров’я нації експлікують номінативні одиниці *suffering from trauma, mental-health practitioners* у представленому нижче фрагменті: *“With Russian missiles falling on civilian targets, Zelenska has also started an initiative to help attend to Ukrainians suffering from trauma. She’s leading an effort to train mental-health practitioners and teach first-line responders, including teachers, pharmacists, social workers, and police officers, to act as counselors. “More generally this initiative looks to improve mental health in the nation,” she said. It’s a modern response to an old-school war of aggression, a response that looks beyond simple survival to the longer-term effects.”* [5]

Як розуміють журналісти з їхніх інтерв’ю з першою леді, Олена Зеленська мріяла про інше життя навіть коли її чоловік став президентом країни. Але війна змінила її мрії та рух життя і вона поклала на себе відповідальність за людей, дітей та їхнє mentale здоров’я: *“When Zelenska finally emerged into public view, appearing with first lady Jill Biden to visit a shelter for displaced people in western Ukraine on May 8, Mother’s Day, it sent a strong message: She was in the country and working for the common good. This marked a new phase of the war and of Zelenska’s role as first lady – a beacon to her citizenry and a player in Ukraine’s battle for hearts and minds.”* [6]

Інтерпретаційно-текстовий аналіз наведеного фрагменту імплікує образ першої леді як маяка її нації, борця за серця та думки співвітчизників.

І тут буде доречним навести фрагмент інтерв'ю першої леді США, яке вона дала журналу *Time* після зустрічі з Оленою Зеленською: “U.S. first lady Jill Biden praised Ukrainian first lady Olena Zelenska in the newly published feature in *Time Magazine*, calling her a “warrior for the people of Ukraine”: *A writer who worked behind the scenes, she never asked for a spotlight. A mother of two, she never asked to become the heart of a nation at war. Olena Zelenska didn't expect to become a warrior for the people of Ukraine, but she has answered this call with selfless courage. I met the First Lady last Mother's Day in a small town near the edge of her country, just a few months after Russia's unprovoked war of aggression began. Instinctively, we embraced – two mothers, two nations, coming together for peace. In the strain of her smile, I could see the weight she carried: the sleep lost to the percussion of falling bombs, the tales of atrocities that she would never forget. In her eyes, however, was the fierce determination and dignity that has defined her people. She could take her family and flee. What mother would blame her? Yet, she stays. She stays because freedom and democracy deserve defenders. She stays to show the world that heart and hope can make even the largest tyrant seem small. She stays for her children – for their future, and the future of all Ukrainians. Olena Zelenska is a mother. Protector. The pride of her nation. A beacon of hope for the people she loves.*” [6]

Семантичний аналіз словосполучень *a mother, protector, the pride of her nation, a beacon of hope, warrior for the people of Ukraine* експлікують образ першої леді України як матері-захисниці, борця, гордості нації та маяка надії.

Візит першої леді України до сполучених штатів широко і жваво коментувався в зарубіжних мас-медіа, що створювало певний вплив на свідомість громадян як у США так і в європейських країнах. Так *Associated Press* акцентує увагу на ключових проблемах, які піднімає перша леді на зустрічах з представниками державної влади США: “*State Department spokesman Ned Price said the secretary of state assured Zelenska of the United States' commitment to Ukraine. Blinken also commended her for her work with civilians dealing with trauma and other damage from the war. Zelenska has taken a higher public profile since that meeting. That includes giving more newspaper interviews about Ukraine's struggles and about her projects during the conflict. She has promoted counseling for the millions of Ukrainians now dealing with grief and trauma.*” [6]

Emily Burack в своїй статті підкреслює рішучість Олени Зеленської поширювати медійний вплив і значущість для України підтримки всього цивілізованого світу: “*Since the First Lady meet with Jill Biden in May, Olena Zelenska has taken on a higher profile, and has started giving interviews, and stepped out more in the public eye.*” [7]

Jenny Singer захоплюється першою леді як особистістю, яка небайдужа до хвороб українських дітей та осіб з певними вродженими вадами: “*As first lady, she has championed women's safety, children's health, and disability access.*” [8]. *Julie Pelipas* підкреслює феміністські риси в іміджі першої леді поряд з особистісним стилем не тільки в одязі, але й в умінні представляти свою риторичку: “*That speech showed Zelenska's style: a tough*

message with a soft look. “She keeps it modern, she keeps it real,” This is also a sign of a modern woman in Ukraine we're not afraid to show that we're stronger, that we're equal with men.” [6]. *Jessica Sager* визначає вагому діяльність першої леді в мирний час і в період російського вторгнення в Україну: “*Olena Zelenska has become an icon of strength and resilience in Ukraine, similarly to her mega-famous husband... Since then, she (like former U.S. first lady Michelle Obama!) made one of her signature initiatives to improve childhood nutrition, developing new school menus with chef Ievgen Klopotenko and providing more resources and food regulations as of 2021... She is also passionate about improving gender equality, reportedly delivering a speech at Ukrainian Women's Congress that aided the country's entry into G7's Biarritz Partnership. She also works to build increased accessibility to healthcare and social and economic success, which are some of the focuses of her work on the “Without Barriers” initiative. She also works to spread knowledge of and fluency in the Ukrainian language around the world, an initiative that likely means more to her now than ever before.*” [9]

Georgetown University News публікує свою думку про першу леді України: “*GIWPS Executive Director Ambassador Melanne Verveer moderated a discussion with Zelenska, who gifted the university with 260 Ukrainian books as part of a project to share Ukrainian literature with libraries around the world: “We're honored to have First Lady Zelenska here with us, during this special visit to Washington, D.C., to share her perspective and reflections on this moment in her country,” said DeGioia at the event. “She has provided invaluable leadership in her role as First Lady and has become an important voice for peace in the international community.*” [10]. Семантичний аналіз словосполучення *an important voice for peace* експлікує образ першої леді як матері-берегині дітей, української ідентичності, жінки-феміністки, красномовного дипломата.

З інтерв'ю з першою леді нашої країни репортер Сара Або з'ясувала роль Олени Зеленської в часи російської воєнної агресії: “*She may not be as well-known as the president, but Ukraine's first lady, Olena Zelenska is just as heroic... in the face of the brutal Russian invasion that has ravaged her country, the former scriptwriter now has a much more serious role. For seven arduous months, she has been Ukraine's envoy to the world, meeting with western leaders to garner support for her people in their darkest hour.*” [11]

Семантичний аналіз лексем *heroic, envoy* експлікують образ першої леді як героїні, посланця світової спільноти для підтримки Україні у її спротиву проти російських загарбників.

Отже, здійснений аналіз англійськомовних ЗМІ довів значний інтерес до особистості першої леді нашої країни, яка виступає в різних образах в реальному спілкуванні з журналістами, політичними діячами та світовими лідерами. Перша леді представлена в ЗМІ в образі матері-берегині, жінки-захисниці, жінки-дипломата, жінки-голосу миру, жінки-феміністки.

Висновки. Інтерпретаційно-текстовий та семантичний аналіз мовних одиниць, представлених у розвідці фрагментів англійськомовних інтерв'ю та статей, уможливив реконструкцію образу першої леді України як миротворця, як символу голосу мира, як обличчя країни, що виборює свою незалежність, обличчя матері, яка страждає втрачаючи своїх дітей, обличчя нації, яка прагне своєї ідентичності, образ жінки, яка

допомагає чоловіку привернути увагу світу до страждань українського народу і небезпеки у світі, як дипломата, захисниці прав людини на життя, як маяка української нації, борця за серця та думки співвітчизників, як матері-захисниці, гордості нації, жінки-феміністки, красномовного дипломата, героїні.

Література:

1. Сукаленко Т. М. Гендерні стереотипи в мові сучасних ЗМІ. *Проблеми гуманітарних наук* : збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія» / ред. кол. Марія Федурко (головний редактор) та ін. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2021. Випуск 48. С. 174–183.
2. Кісь О. Жіночий досвід в історії дуже важко звести до ролей жертви, героїні чи зрадниці. URL: https://lb.ua/culture/2017/06/13/368912_oksana_kis_zhinochiy_dosvid.html
3. Kaja Kallas. URL: <https://www.ft.com/womenof2023>
4. Danido Rachel. URL: <https://www.ft.com/womenof2023>
5. Sampson Annabel. URL: <https://www.tatler.com/article/who-is-olena-zelenska-president-volodymyr-zelenskys-wife>
6. Associated Press. URL: <https://www.voanews.com/a/olena-zelenska-ukraine-s-first-lady-on-high-profile-us-trip-/6663981.html>
7. Burack Emily. URL: <https://www.townandcountrymag.com/society/politics/a39944586/ukraine-first-lady-olena-zelenska/>
8. Singer Jenny. URL: <https://www.glamour.com/story/who-is-olena-zelenska-ukraine-first-lady>
9. Sager Jessica. URL: <https://parade.com/1349215/jessicasager/ukraine-president-zelensky-wife-olena-kiyashko/>
10. Georgetown University News. URL: <https://www.georgetown.edu/news/ukraines-first-lady-calls-for-continued-global-attention-on-ukraine-during-georgetown-visit/>
11. Abo Sarah. URL: <https://9now.nine.com.au/60-minutes/meet-olena-zelenska-ukraines-very-brave-first-lady-in-exclusive-interview/79cb2111-631d-4553-825d-e2ec8daeb868>
12. Карамішева І. Д., Назарчук Р., Коханевич І. Портретизація жінки та чоловіка в англійськомовній пресі (на матеріалі рекламних повідомлень у глянцевиx журналах). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія.* 2019. № 38. Том 3. С. 73–76.

Zabolotska O. The image of first lady of Ukraine in the English-language mass media

Summary. This article is devoted to the peculiarities of the representation of the image of the first lady of our country in mass media. These sources have a strong influence on the consciousness of people and form new ideas about the surrounding reality. But the events of February 24, 2022 significantly transformed the thinking of all humanity and determined the roles of each person at this time.

This happened to the political personalities of our country, who changed their duties during the Russian invasion of the country. The article defines the role of the country's first lady in the modern war for Ukraine's independence, which Olena Zelenska has defined for herself and whose image attracts the attention of the world community and mass media. The models of the stereotypical image of a modern woman and her role in society which have been presented by linguists do not coincide with the transformations that has changed the image of the first lady during the war in the country. This gained our interest and determined the relevance of the chosen point of scientific research. The purpose of the article is to define the peculiarities of the representation of the image of the first lady in the English-language mass media. The analysis of the English-language mass media proved a significant interest in the personality of the first lady of our country, who participates in real communication with journalists, political figures and world leaders: mother-keeper, women – defender, women – diplomats, women – voices of peace, women – feminists. The interpretative-textual and semantic analysis of language units presented in the fragments of English-language interviews and articles has made it possible to reconstruct the image of the first lady of Ukraine as a peacemaker, as a symbol of the voice of peace, as the face of a country that fights for its independence, the face of a mother who suffers by losing her children, the face of a nation that fight for its identity, the image of a woman who draws the world's attention to the suffering of the Ukrainian people and the dangers in the world, as a diplomat, a defender of human rights, as a beacon of Ukrainian hope, as a fighter for hearts and the opinions of her compatriots, the pride of the nation, as a heroine.

Key words: the image of the first lady of the country, mass media, explication.

Каракевич Р. О.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри німецької та французької мов і методики їх навчання
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Радченко О. А.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри німецької та французької мов і методики їх навчання
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

ЛІНГВОКУЛЬТУРЕМА ЯК ОДИНИЦЯ КОГНІТИВНОГО ВІДОБРАЖЕННЯ МЕНТАЛЬНОСТІ Й КУЛЬТУРИ В МОВІ (на матеріалі фразеологізмів німецької та української мов)

Анотація. Стаття присвячена аналізу понять «лінгвокультура» та «лінгвокультурема», фундаментальних для сучасної лінгвокультурології, що вивчає загальнолюдський культурний зміст, акумульований в культурній пам'яті певної нації. Застосований при дослідженні лінгвокультурологічний підхід передбачає системне вивчення проблеми мови і культури в їх поєднанні, що дає змогу описувати культуру через факти її відображення в мові.

У розвідці лінгвокультура дефініціюється як інваріант у рамках мовно-культурної спільноти, що диференціюється за різними параметрами (віком, гендером, статусом, ареалом тощо). Лінгвокультурема трактується як вербальний репрезентант концептуального національно-культурного образу мовної свідомості та одиниця когнітивного відображення ментальності й культури в мові.

Принциповими для дослідження є дві зауваги: 1) лінгвокультурема може бути виражена фразеологізмами: рухаючись у напрямку до мовної свідомості, вона відтворює когнітивний образ з урахуванням накопичення інформації про об'єктивний світ; 2) лінгвокультуреми можуть виступати культурно значущими концептами, оскільки образно-мотиваційна база фразеологізмів часто репрезентується образами-еталонами, стереотипами, символами.

На сторінках розвідки фразеологічні лінгвокультуреми (ФЛ) проаналізовано як одиниці мовної свідомості з утіленням культурно-національної конотації та проінтерпретовано в знаковому культурно-національному просторі німецько- та україномовного лінгвосоціуму. У центрі дослідження – онтологічно значущий концепт *життя*, котрий у німецькій лінгвокультурі виявляє наступні інтерпретаційні поля: *коштовний предмет, повітря, вогонь, шлях, людина, школа (вчитель)*. Констатовано, що в обох мовах домінують ФЛ, за допомогою яких концепт *життя* симбіозно поєднується з концептом *смерть*, оскільки ця дихотомія є однією з архетипних опозицій концептуального рівня, при чому смерть почасти передається фразеологічними евфемізмами. Встановлено й іншу спільну концептуальну паралель: *життя – доля – щастя / лихо*, причому в багатьох пареміях української мови доля постає синонімом лиху (лиха доля), утворюючи лінгвокультуремну асиметрію з німецькою мовою. Акцентовано етнокультурно маркований зв'язок українських концептів *доля* та *воля*, оскільки воля для українця є умовою щасливої долі, а концепт *воля* є ключовим у розумінні ментальності української нації.

Ключові слова: лінгвокультура, лінгвокультурема, антропоцентрична парадигма, мовна свідомість, ментальність, порівняльно-когнітивна фразеологія, фразеологічна лінгвокультурема, концепт.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Лінгвістичні дослідження останніх десятиліть тенденціюють до антропологічного підходу до вивчення мовних явищ, який представляє мову насамперед інструментом спілкування для людини, і будь-яке поняття в мові обов'язково відображає не просто предмет як такий, а відношення до нього людини. У центрі інтересів сучасної лінгвістики при такому підході стає людина, а мова виступає засобом її вивчення. Міждисциплінарні мовознавчі напрями, такі як психолінгвістика, когнітивна лінгвістика, лінгвокультурологія, етнопсихолінгвістика, що сформувались останніми десятиліттями минулого століття в зарубіжній та вітчизняній лінгвістиці, і є тим результатом, тобто зв'язком науки про мову з іншими науками, які досліджують людину як психічний і культурний феномен.

Дуальність проблеми «мова – культура» інтегрує дисципліни, що вивчають людину поза її мовою. Відтак лінгвокультурологічний підхід базується на системному вивченні проблеми мови і культури в їх поєднанні. Поєднуючи мову з культурою, можна досягти реалізації опису культури через факти її відображення в мові та інтерпретації мовних фактів, а оскільки мова є головною формою вираження та існування національної культури, то вона виступає засобом реалізації внутрішньої форми вираження культури.

Лінгвокультурологію давно вважають самостійною мовознавчою дисципліною. Лінгвокультурологічні розвідки зосереджені на відображенні в мові і текстах здобутків світової культури, тобто інших культур різних епох [1, с. 21]. Лінгвокультурологія займається вивченням універсального культурного змісту, що зберігається в культурній пам'яті певної нації. Щоправда, у царині лінгвокультурологічних досліджень існує певний спротив самому поняттю «нація», оскільки кілька націй можуть використовувати одну спільну мову (у нашому випадку німецькою послуговуються австрійці і чимало швейцарців). Тож тут доречніше оперувати терміном «лінгвокультура». Лінгвокультуру визначають як «особливий тип взаємозв'язку мови

й культури, який наявний як у галузі мови, так і в галузі культури та вимагає виявлення в зіставленні з іншим типом взаємозв'язку мови й культури, тобто у порівнянні з іншою лінгвокультурою» [2, с. 323].

Лінгвокультура є інваріантом у рамках мовно-культурної спільноти, що диференціюється за різними параметрами (віком, гендером, статусом, ареалом тощо). Синонімами до поняття «лінгвокультура» у нашому дослідженні можуть виступати «мовна спільнота», «мовний соціум», «лінгвосоціум». Термін «етнос» також є синонімом, адже поняття, що лежить в його основі, означає групу людей, об'єднаних спільними об'єктивними й суб'єктивними характеристиками, основними з яких є мова, культура, географічний ареал, традиції та ін.

Базовими поняттями лінгвокультурології відтак є лінгвокультура й лінгвокультурема. Трактуючи лінгвокультуру як одиницю мовної свідомості, одиницю когнітивного відображення ментальності й культури в мові, говоримо також про концепт. Сукупність концептів і формує мовну картину світу. Лінгвокультурема є вербальним репрезентантом національно-культурного концептуального образу мовної свідомості [1, с. 20].

Аналізований у розвідці мовний матеріал базується на дослідженні лінгвокультуреми з лінгвальною конотацією, відображення ментальності й культури в мові. Принциповим для нашого дослідження є те, що як елемент мовної системи лінгвокультурема може бути виражена фразеологізмами. Оскільки у фразеології лінгвокультурема виконує поєднувальну, кумулятивну та моделювально-гносеологічну функції, то вмотивовано говорити про фразеологізми як про одиниці-лінгвокультуреми. У нашій лінгвокультурологічній студії йдеться про фразеологічно орієнтовану лінгвокультурологію, і в цьому контексті важливим є висновок про те, що лінгвокультурема, рухаючись у напрямку до мовної свідомості, відтворює когнітивний образ з урахуванням накопичення інформації про об'єктивний світ.

Лінгвокультуреми можуть водночас бути культурно значущими концептами, оскільки образно-мотиваційна база фразеологізмів часто репрезентується образами-еталонами, стереотипами, символами.

Тут варто також, втручаючи О. Левченко, зазначити, що фразеологічні лінгвокультуреми у національних мовах формуються на основі того образного уявлення про дійсність, що відображає побутово-емпіричний, історичний чи духовний досвід мовного колективу, пов'язаний з його культурними традиціями, оскільки суб'єкт номінації в мовній діяльності – це завжди суб'єкт національної культури. Кожна окрема людина входить у людство як національна людина. Тож і культура завжди є конкретно-людською, тобто національною [пор.: 2, с. 330–331].

Актуальність. У пропонованій статті висвітлюється поняття «лінгвокультурема» як одиниця когнітивного відображення ментальності й культури в мові з огляду на її культурно-національну специфіку з позицій когнітивного підходу. Актуальність розвідки зумовлена міжпарадигмальним підходом, в якому стикаються інтереси контрастивної лексичної і когнітивної семантики та лінгвокультурології.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення культурологічних проблем на матеріалі фразеологічних лінгвокультуреми (ФЛ) є нарізним, оскільки ці одиниці – як давній і розгалужений пласт фразеології будь-якої мови – безпосередньо пов'язані з духовною культурою [3, с. 168]. Визначення мов-

них або культурних чинників, які домінують при формуванні ментальності того чи того народу, їхнє взаємовідношення в певному етнокультурному просторі створює етнокультурну свідомість [4, с. 87]. Аналізуючи лінгвокультуреми, ми оперуємо такими поняттями, як *мова – свідомість – мислення*. Розглядаючи і аналізуючи лінгвокультуреми, не можна не говорити про культурну конотацію, характерною рисою якої є образно-ситуативна вмотивованість, безпосередньо пов'язана зі світобаченням народу. Зауважимо, що разом із лінгвокультурею виокремлюється ще й культурема – іманентний певний культурі елемент дійсності (предмет або ситуація). Натомість лінгвокультурема – це проекція елементу культури у мовний знак. Так, дослідниця Л. Масенко до лінгвокультуреми відносить назви предметів, понять, концептів однієї лінгвокультурної спільноти, яких не можна зустріти (або які зустрічаються в іншому вигляді) у представників іншої лінгвокультури [див.: 5]. О. Близнюк розглядає культурему як певний знак культури, що має мовне вираження [пор.: 6]. Слід також взяти до уваги той факт, що мовознавці розмежовують поняття «культурема», «лінгвокультурема», «фразеологічно орієнтована лінгвокультурема», однак усі вони детермінують творення мовних образів і неодмінно включають чинник мовної особистості, причому з урахуванням її національної специфіки.

Метою нашої розвідки є розкриття смислу фразеологічних лінгвокультуреми (ФЛ) у парадигмі національно-культурного аспекту з огляду на когнітивне спрямування.

Об'єктом дослідження виступають фразеологічні лінгвокультуреми як одиниці мовної свідомості з утіленням культурно-національної конотації та їх інтерпретації в знаковому культурно-національному просторі певного лінгвосоціуму.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розкриття національно-культурного змісту ФЛ здійснюється у сучасному мовознавстві з позицій лінгвокраїнознавства, контрастивної лінгвістики, лінгвокультурології. Одним з вагомих підходів є когнітивний підхід, що трактує мову як діяльність. Тут має місце лінгвокреативне мислення носіїв мови, образні уявлення, які лежать в основі внутрішньої форми фразеологізмів.

Так, когнітивний аналіз уможливив виявлення основних концептуальних схем метафоричного перенесення, якщо говоримо про ментальні речі, тобто асоціативно переносимо образи. Мисленнєві процеси ведуть до утворення фразеологічних одиниць на основі метафоризації та метонімізації у призмі також їх культурно-національної конотації. Культура втілюється у зміст фразеологізмів, і тоді вони в процесі вживання відтворюють характерологічні риси народного менталітету.

Для прикладу, концепт *життя*, що вважається онтологічно значущим, порівнюється у німецькій мові з *коштотним предметом*, як от: *sich durch das Leben schlagen* – битися за життя; або життя – це *novitrya*, напр.: *j-m / einer Sache Leben einhauchen* – вдихнути життя в кого-н., що-н. [7, т. 1, с. 357; 7, т. 2, с. 378]. Життя – це *wogony*, напр.: *kein Funke von Leben* – жодної іскри життя; життя можна порівняти зі *shlyakom*, напр.: *durch das Leben gehen* – прожити (дослівно: пройти) життя; *ein großes Leben führen* – вести велике життя, «розкошувати, жити на широку ногу». Водночас життя антропоморфізується, це – *людина*, напр.: *das Leben ist j-m nicht mit einem Goldkamm durchs Haar gefahren* – життя пройшло по кому-н. не так, як золотий гребінець по волоссю. Або ж це – *школа (вчитель)*, напр.: нім. *durch die Schule des Lebens gehen* – йти школою життя,

«набувати хорошого досвіду»; в українській мові у цьому контексті ми кажемо *проходити школу життя* [7, т. 2, с. 177; 8, с. 574], де акцентується увага на важливості інтелектуальної діяльності. Зрештою, життя – це *нам'ять*, напр.: *j-n / etw. aus dem Leben streichen* – викреслити кого-н., що-н. з життя [9, с. 567; 8, с. 675].

Також домінують тут ФЛ, за допомогою яких концепт *життя* симбіозно поєднується з концептом *смерть*, оскільки *життя – смерть* є однією з архетипних опозицій концептуального рівня [10, с. 12; 11, с. 17]. Наприклад: нім. *auf Leben und Tod* – «не на життя, а на смерть»; *im Leben und Sterben* – в житті та смерті, «навіки, на віки вічні»; *über j-s Leben und Tod Herr sein* – бути господарем чийогось життя і смерті, «розпоряджатися чийось життям»; *es geht um Leben oder Sterben* – йдеться про життя чи смерть, «це питання життя і смерті»; укр. *не на життя, а на смерть* [7, т. 2, с. 15; 8, с. 675].

Як бачимо, *життя* та *смерть* онтологічно пов'язані, як два етапи земного й потойбічного існування людини, що засвідчують фразеології німецької та української лінгвокультури, напр.: нім. *j-n vom Leben zum Tode bringen* – «доправити кого-н. від життя до смерті» [7, т. 2, с. 265]. Проте *смерть* – в іпостасі негативного образу або символу – і в німців, і в українців часто передається фразеологічними евфемізмами, напр.: нім. *j-n ins Jenseits schicken* – посилати кого-н. на той світ, «відправити кого-н. на той світ»; укр. *наказати довго жити; поїхати на дачу* – «померти». В основі образно-мотиваційної бази цієї фраземи лежить такий когнітивний сценарій: життя на тому світі уявляється, як відпочинок від земних трудів на дачі [7, т. 1, с. 361; 8, с. 419].

Життя та *доля* співвідносні на основі взаємодії концептів *життя / гра* та *життя / мистецтво*, напр.: *das Leben ist eine Kunst – життя – це мистецтво* [7, т. 2, с. 14–15]. Тісний зв'язок концептів *доля* і *щастя* простежуємо і в німецькій, і в українській лінгвокультурах [11, с. 20]. Глибинний зв'язок цих концептів допомагає розкрити етимологія: лексема *щастя*, як власне і *доля*, в українській мові походить від лексеми *частина* [11, с. 21]. Імовірно, первинне значення *щастя* пов'язане із ситуацією, коли людина є частиною чогось цілого (соціуму, громади, родини тощо), з якого вона могла одержати свою частку благ, що могли б задовольнити її життєві потреби і зробити її відтак щасливою.

Тож можна припустити, що німецький концепт *Glück* етимологічно пов'язується із семантичною ідеєю фатуму, приречення, чогось призначеного вище [11, с. 19–22]. Цілком вірогідно, що ця обставина може бути пов'язана з певними рисами соціальної психіки німецького етносу. Такою, наприклад, може бути войовничість, яка була одним із виявів завойовницького духу, що поширювався в атмосфері культурної епохи *Sturm und Drang* та характеризувався ліричністю, організованістю, людською раціональністю, прагненням до упорядкування усіх сфер життя.

Концепт *щастя*, як і *доля*, має смислову пару – концепт *лихо* (в німецькому лінгвосоціумі: *Glück – Unglück*). Водночас в українській мові в багатьох пареміях *доля* часто постає синонімом *щастю* або *лиху* (лихий долі), утворюючи лінгвокультуремну асиметрію з німецькою мовою, напр.: *Кому щастя, тому й доля; Не родись багатий та вродливий, а родись при долі та щасливий; Одна доля, одне лихо людей до купи зводять* [7, т. 1, с. 234]. Тут слід нагадати про етнокультурно маркований зв'язок українських концептів *доля* та *воля*, оскільки *воля*

для українця є умовою щасливої долі, напр.: *Де немає волі, там не буває долі; Не шукай долі, а шукай волі* [8, с. 323].

Отже, концепт *воля* є безсумнівно релевантним для української етнокультури. Про це свідчить, наприклад, те, що цей концепт представлений в українській пареміології більш як 200 прислів'ями, приказками та приповідками [12, с. 92]. Для свідомості українського етносу *воля* – необхідна і невід'ємна складова її носія. «За українськими народними уявленнями, *воля* дорожча за гроші і навіть за саме життя: Життя не має ціни, але *воля* дорожча за життя» [13, с. 121]. Позитивно оцінюється поведінка борця за волю, а також вольові якості людини. Тому вважаємо, що концепт *воля* є ключовим у розумінні менталітету української нації.

Як бачимо, поняття *воля* та *свобода* чітко розмежовуються європейською філософською думкою. Тому існують і відповідні лексеми на позначення волі та свободи людини. Корелюють згадані поняття лише у випадку, коли йдеться про свободу волі як певні обмеження бажань людини. Ці концепти є різними, бо свободу можна пріврівняти до волі, а волю до свободи – ні.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Когнітивний аналіз типів фразеологізмів-лінгвокультурем засвідчив, що багато ФЛ є самобутніми й неповторними, адже вони є віддзеркаленням народних традицій та народної культури. В основі формування їхньої образно-мотиваційної бази лежить специфіка економічного розвитку країни, звичаїв і традицій представників певного етносу. Проаналізовані нами фразеологічні лінгвокультуремні яскраво відображають ментальність й культуру в мові і виражають національне ставлення до світу носіїв тієї чи тієї культури, а також процесів світобачення та світорозуміння в різних лінгвокультурних спільнотах. Вважаємо за доцільне у подальших розвідках зупинитись більш детально на історико-етимологічному аналізі ФЛ, поєданого зі структурно-семантичним моделюванням фразем, що може стати підґрунтям для зіставно-лінгвокультурологічного підходу.

Література:

1. Медвідь Н. С. Лінгвокультуремні в українській соціально-психологічній прозі першої половини ХХ ст. : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2009. 23 с.
2. Левченко О. П. Фразеологічна символіка : лінгвокультурологічний аспект : монографія. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2005. 352 с.
3. Humboldt W. von. Schriften zur Sprache. Stuttgart : Philipp Reclam jun., 1986. 260 S.
4. Тищенко О. В. Етнолінгвістика : теорія, історія, методологія. Рівне : РІС КСУ, 2003. 128 с.
5. Масенко Л. Т. Лінгвокультурологія і стратегія мовної політики в дослідженні Романа Кіся. *Дивослово*. 2003. № 12. С. 12–15.
6. Близнюк О. О. Концепти *ЖИТТЯ* і *СМЕРТЬ*: лінгвокультурологічний аспект (на матеріалі паремійного фонду української та італійської мов) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.17. Київ, 2008. 20 с.
7. НУФС Німецько-український фразеологічний словник / уклад. В. І. Гаврись. Київ : Радянська школа, 1981. Т. 1. 416 с.; Т. 2. 382 с.
8. СФУМ Словник фразеологізмів української мови / уклад. В. М. Білоноженко. Київ : Наукова думка, 2003. 1104 с.
9. Жайворонек В. В. Знаки української етнокультури : словник-довідник. Київ : Довіра, 2006. 703 с.
10. Мізін К. І. Зіставно-лінгвокультурологічне вивчення усталених порівнянь крізь призму просторового коду культури (на матеріалі англійської, німецької, української та російської мов). *Językowy obraz świata słowian a kultura : materiały Międzynarodowej*

konferencji naukowej (Lublin, 5–7 listopada 2010 r.). Lublin – Równe : FOP Oros O., 2010. T. 2. S. 11–19.

11. Троць О. В. Вербалізація концепту *ДОЛЯ* у давньогерманських мовах : етнокультурний аспект : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.04. Київ, 2008. 22 с.
12. Фатєєва Л. М. Лінгвокультурологічний концепт «воля» (пареміологічний аспект). *Наукові праці Миколаївського державного гуманітарного університету імені Петра Могили*. Миколаїв : Вид. МДГУ ім. П. Могили, 2007. Т. 67. Вип. 54. С. 92–94.
13. Голубовська І. О. Етнічні особливості мовних картин світу : Монографія. Київ : Логос, 2004. 284 с.

Karakevych R., Radchenko O. Linguocultureme as a unit of cognitive reflection of mentality and culture in language (on the material of phraseological units of German and Ukrainian languages)

Summary. The article deals with the analysis of the concepts «linguoculture» and «linguocultureme», which are fundamental for modern linguocultural studies exploring the universal cultural content accumulated in the cultural memory of a particular nation. The linguistic and cultural approach used in the research involves a systematic study of the problem of language and culture in their combination, which makes it possible to describe culture through the facts of its reflection in language.

In the article, linguoculture is defined as an invariant within a linguistic and cultural community differentiated by various parameters (territory, status, gender, age, etc.). Linguocultureme is interpreted as a verbal representative of the national and cultural conceptual image of the linguistic consciousness and a unit of cognitive reflection of mentality and culture in language.

The research is based on two main points: 1) linguocultureme can be expressed by phraseological units: moving towards linguistic consciousness, it reproduces a cognitive image due to the accumulation of information about the objective world; 2) linguocultureme can be equal to culturally significant concepts, since the figurative and motivational base of phraseological units is often represented by standard images, stereotypes, symbols.

In the article, the phraseological linguoculturemes are analysed as units of linguistic consciousness with the embodiment of cultural and national connotations and interpreted in the cultural and national space of the German- and Ukrainian-speaking social medium. The study focuses on the ontologically significant concept *life*, which in German linguistic culture reveals the following interpretive fields: *precious object, air, fire, path, person, school (teacher)*. It is stated that in phraseological linguoculturemes of both languages the concept *life* is symbiotically combined with the concept *death*, since this dichotomy is one of the archetypal oppositions of the conceptual level, and death is partly conveyed by phraseological euphemisms. Another common conceptual parallel has been established: *life – fate – happiness / misfortune*, and in many idioms of the Ukrainian language fate appears as a synonym for misfortune, forming a linguistic and cultural asymmetry with the German language. The ethnoculturally marked connection between the Ukrainian concepts *fate* and *freedom* is emphasised, since *freedom* is a condition for a happy fate for a Ukrainian, and the concept *freedom* is fundamental for understanding the mentality of the Ukrainian nation.

Key words: linguoculture, linguocultureme, anthropocentric paradigm, linguistic consciousness, mentality, comparative and cognitive phraseology, phraseological linguocultureme, concept.

*Колоїз Ж. В.,**доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри української мови**Криворізького державного педагогічного університету*

ДИСКУСІЙНІ МОМЕНТИ ТЕОРІЇ ОМОНІМІЇ

Анотація. У статті йдеться про універсальні механізми номінації понять спеціальної лінгвістичної царини. Репрезентовано вагомий й незаперечний набутки в омонімічному науковому просторі, який оприявнює давно сформовані наукові погляди й випрацювані певні лінгвістичні традиції. З іншого боку, окреслено низку дискусійних моментів теорії омонімії загалом і лексичної зокрема. Акцентовано на потребі критичного осмислення й удосконалення окремих її фрагментів, що, на жаль, привертають увагу науковців здебільшого у проєкції вивчення термінологічних підсистем, які обслуговують різні фахові сфери. Систематизовано теоретичні відомості про омоніми з наявних наукових доробків різного гатунку, що дало змогу констатувати: наразі відсутня однаковість у сприйнятті й потрактуванні відповідного явища, у виокремленні принципів систематизації, диференціації й найменуванні тих чи тих класифікаційних різновидів.

Зіставлено різні дефініції ключових понять омонімічної теорії (омоніми, лексичні омоніми, граматичні омоніми, омоформи, омографи, омофони і т. ін.), зосереджено увагу на інтегральних і диференційних характеристиках, встановлено точки перетину й розходження в найменуванні й потрактуванні відповідних явищ, у визначенні їх місця в класифікаційній схемі омонімів загалом та лексичних омонімів зокрема. Встановлено суперечності, пов'язані з відсутністю єдиного підходу до випрацювання критеріїв систематизації омонімічних зразків. Окремий акцент зроблено на категорії міжмовних омонімів і визначенні їх місця в таксономії й інтерпретації актуалізованого різновиду. Умотивовано виокремлення опозиції на зразок: 1) мовні, або внутрішньомовні, омоніми; 2) міжмовні, або зовнішньомовні, омоніми. Констатовано, що найбільша кількість спірних питань стосується саме принципів диференціації омонімів загалом і лексичних зокрема, що спричинило уналежнення одного й того ж різновиду до різних типологій, надання одним і тим же зразкам різного лінгвістичного статусу.

Ключові слова: омоніми, лексичні / граматичні омоніми, омоформи, омографи, омофони, міжчастиномовні омоніми, мовні / міжмовні омоніми.

Постановка проблеми. Наразі не виникає жодних сумнівів у тому, що теорія омонімів стабілізувалася в науковому обігу: вона систематизує знання про мовні і міжмовні одиниці різних рівнів, хоч і більшою мірою зорієнтована на лексичну підсистему. Формування тих чи тих теоретичних положень, які стосувалися сутності ключових понять, окреслення їх категорійних і диференційних ознак, основних підходів до побудови класифікаційних схем і т. ін. повсякчас супроводжувалося відбором наукових фактів, перевіркою різних гіпотез, формулюванням певних законів, організацією й архітектонікою структурних елементів, появою й модифікацією вітчизняної омонімічної

(традиційно – омонімічної) терміносистеми. Питання стандартизації, кодифікації, уніфікації, інакше кажучи, гармонізації будь-якої національної терміносистеми і надалі уналежують до актуальних.

На різних аспектах вивчення відповідної проблеми неодноразово наголошували як вітчизняні, так і зарубіжні науковці (М. Беднаж, Й. Влчек, О. Демська, О. Дутка, С. Кійко, Н. Клименко, І. Кононенко, К. Кусаль, М. Круль, Л. Лисиченко, І. Ментинська, О. Микитюк, Г. Муқан, А. Саїк, О. Тараненко, Ю. Цигвінцева та ін.). І це цілком закономірно. Адже, окрім універсальних механізмів номінації понять спеціальної лінгвістичної царини, її окремих фрагментів, наявні й специфічні, зумовлені своєрідною внутрішньою будовою мови, її нормами, загальноприйнятими правилами й законами. З одного боку, дослідження явища омонімії, ґрунтовані на понад півстолітньому досвіді, репрезентують вагомий й незаперечний набутки, оприявнюють давно сформовані погляди і випрацювані певні лінгвістичні традиції. З іншого, – очевидно є потреба критичного осмислення й удосконалення окремих аспектів омонімічної теорії [1, с. 36], що уможливило її модифікацію, скеровану в напрямку до вдосконалення окремих положень, поняттєвого апарату, класифікаційних підходів і т. ін., сприяє розв'язанню проблемних моментів. Це, безумовно, може призвести до руйнування усталених стереотипів, порушення стабільності, звичної рівноваги.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні лексикологічні праці, які безпосередньо актуалізують проблеми омонімії загалом і лексичної омонімії зокрема, апелюють до засадничої теорії, вирізняються розширенням предмета дослідження й оновленням термінологічного апарату, доповнюють, конкретизують, систематизують знання про ті чи ті омонімії явища, на превеликий жаль, є поодинокими. Омонімії парадигматичні відношення привертають увагу науковців здебільшого у проєкції вивчення термінологічних підсистем, що обслуговують різні фахові сфери (наприклад, військову, політичну, економічну, театральну, видавничо-редакторську тощо).

Варто, вочевидь, зауважити, що, так би мовити, більшою популярністю користуються міжмовні омоніми, а тому й більшою мірою осмислено теорію міжмовної омонімії, у межах якої окреслено дискусійні моменти, пов'язані як із потрактуванням відповідного терміносполучення, так і з наявними класифікаційними зразками. Однак констатація того, що теорія міжмовної омонімії є викінченою, не є правомірною. Так, скажімо, І. Ментинська, апелюючи до «явища міжмовної термінологічної омонімії», робить акцент передовсім на особливостях функціонування «міжмовної термінологічної омонімії» в комп'ютерній терміносистемі [2]. Г. Чуба осмислює поняття «міжмовна омонімія» як джерело помилок під час вивчення

української мови студентами-поляками [3]. С. Кійко, автора низки праць у царині німецько-української міжмовної омонімії, зіставляє витлумачення «міжмовної омонімії» з погляду різних лінгвістичних дисциплін (теорії міжмовних контактів, теорії перекладу, методики викладання іноземних мов, загального мовознавства, контрастивної лінгвістики) [4]. Доробок Н. Глібчук, У. Добосевич актуалізує поняття «міжчастиномовна омонімія» [5]. Стаття Ю. Цигвинцевої запроваджує до поняттєвої системи сучасної української мови інноваційний термін – «новий омонім» – й обґрунтовує його цінність для її розвитку [6]. І такий перелік можна продовжувати. Скрупульозний аналіз наявних публікацій із теорії омонімії (лексичної, граматичної, міжмовної, міжчастиномовної і т. ін.) переконливо засвідчує: досі відсутня однастайність у сприйнятті й трактуванні відповідного явища, у виокремленні певних принципів систематизації, диференціації й найменуванні тих чи тих класифікаційних різновидів.

Мета запропонованої статті – окреслення дискусійних моментів, наявних у сучасній теорії омонімії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Беззаперечно, явище омонімії у проєкції різних класифікаційних критеріїв (лексико-семантичного, семантико-стилістичного, словотвірного, формально-граматичного, частиномовного і т. ін.) перебувало, а почасти й продовжує перебувати в полі зору як знаних лексикологів, так і дослідників-початківців. У різних жанрах академічних текстах (монографіях, посібниках, підручниках, енциклопедіях, статтях і т. ін.) представлені теоретичні відомості (від елементарних, найнеобхідніших до більш ґрунтовних) відповідно до мети й завдань, що їх ставили перед собою автори. Упадає в око те, що вчені неодноразово зверталися до висвітлення питання принагідно, зокрема в курсі «Сучасна українська літературна мова» (розділ «Лексикологія»). А відтак, цілком закономірно, теоретичний матеріал переважно систематизовано не з урахуванням найновіших досягнень у лінгвістичній царині загалом, а передовсім, так би мовити, із прив'язкою до лексикології та з опертям на традицію. Це спонукає до перегляду деяких усталених наукових позицій задля того, аби виявити, а в подальшому, можливо, й усунути певні дискусійні моменти. Бо не все так просто в теорії омонімії, що актуалізує насамперед поняття «лексичні омоніми».

У наукових працях різного ґатунку (спеціальних словниках, підручниках) витлумачення поняття «омоніми», по суті, дорівнює трактуванню поняття «лексичні омоніми», як-от: омоніми – це слова, що мають однаковий звуковий склад, але відмінні, цілком самостійні за своїм значенням [7, с. 45]. Віддавна і донині такі дефініції модифікувалися хіба що частково: *омонімами* називають слова, що «звучать і пишуться однаково, але не мають нічого спільного у властивих їм значеннях» [8, с. 136]. Окрім «слова», згодом з'явилися ще й «окремі словоформи» [9, с. 234], що, власне, уможливило в подальшому появу й диференціацію понять на зразок «лексичні / граматичні омоніми». З'являються праці з лексикології, у межах яких актуалізовано не поняття «омоніми», а «лексичні омоніми» [10, с. 127; 11, с. 103], яке подекуди зіставляють із терміносполученням «граматичні омоніми»: *лексичні омоніми* пояснюють ситуаціями, коли «в одній графічній чи фонетичній оболонці збігаються різні лексичні значення»; *граматичні* – коли в одній і тій же граматичній формі збігаються два і більше граматичних значень» [12, с. 45]. Пор.: *лексичні омоніми* – це слова, що

мають однакову форму (звучання або написання), але відрізняються не пов'язаними між собою значеннями [10, с. 127]; «два, три і більше слова, однакові за звуковим складом, але різні за лексичним значенням і не пов'язані асоціативно» [11, с. 103]. Попри те, що омонімія найповніше й найрізноманітніше виявляється в лексиці, нею охоплені й одиниці інших мовних рівнів (*омонімія* – звуковий збіг двох і більше різних мовних одиниць [11, с. 103]).

Усвідомлення й осмислення відповідної категорії сприяло появі академічної дефініції поняття «омоніми»: «слова або їх граматичні форми, а також стійкі словосполучення, морфемні, синтаксичні конструкції, що при їх однаковому звучанні (або написанні) мають абсолютно різні значення» [13, с. 454]. Така позиція спонукала до диференціації явища омонімії, залежно від того, одиниці яких мовних рівнів вона охоплює. Теорія лексичних і граматичних омонімів увиразнилася субстантивно-атрибутивними терміносполученнями на зразок *фразеологічні, словотвірні, морфемні, граматичні, міжчастиномовні, синтаксичні* і т. ін. (*омоніми*), кожне з яких отримало своє витлумачення [13, с. 455], що, своєю чергою, оприявило низку проблемних моментів. Виникає чимало запитань, як-от, по-перше: чи можна провести чіткі диференційні межі між, скажімо, словотвірними та морфемними омонімами, якщо в першому й у другому разі йдеться про звуковий збіг елементів морфемної будови? На перший погляд, важко зрозуміти, чому префікс *за-* у словах *за-крутити* (почати крутити) і *за-крутити* (когось або щось) ілюструє зразки словотвірних омонімів, а у словах *за-бігти* (початок дії), *за-бігти* (за щось) і *за-лисна* – зразки морфемних омонімів, або омоморфем [13, с. 455; 14, с. 64]. З'являються твердження на зразок: з погляду морфологічної будови в українській мові розрізняють дві групи лексичних (тоді чи лексичних?!) омонімів: а) кореневі, або непохідні; б) словотворчі, або похідні [15, с. 18]. Окрім того, інноваційний термін «омоморфема» спровокував з'яву й інших термінологічних неологізмів, що демонструють вияв омонімії на різних мовних рівнях: омофонемі, омомодеривати, омоморфемі, омоморфемі й омоморфемі, оморечення й омовислови [16, с. 22]. Їх умотивованість, доцільність, як і дефініційне наповнення, потребує окремих наукових розвідок, є перспективою подальших, більш скрупульозних, досліджень.

По-друге, чи можна вважати інвентаризацію омонімії зразків загалом і лексичних омонімів зокрема всеохопною й такою, що не суперечить тим чи тим принципам класифікації? Зупинимось більш детально саме на класифікації лексичних омонімів. Теорія лексичних омонімів акцентує увагу зазвичай на опозиції *повні, або абсолютні / неповні, або часткові*, де з-поміж крайніх вирізняють *омографи, омофони, омоформи* [12, с. 46–47]. Не викликають принципових заперечень трактування окреслених понять. У більшості наукових праць вони суголосні. Проблемним залишається виокремлення їх місця у класифікаційній схемі. Так, наприклад, для М. Філона та О. Хомік диференціація омонімів на *повні / неповні*, що відбувається на основі «врахування ступеня омонімічності лексичних одиниць», так само має розгалуження, щоправда, не у вигляді *омографів, омофонів, омоформ*, які автори класифікують за критерієм вияву «тотожності та відмінності форм двох лексичних одиниць» [10, с. 130–131]. До різновидів неповних омонімів науковці зараховують: 1) іменники, один із яких уживається тільки в множині, а інший має парадигму однини й мно-

жини; 2) іменники та утворені від них прислівники; 3) субстантивовані прикметники та дієприкметники і співвідносні з ними слова, від яких вони утворилися.

За іншого підходу *омографи*, *омофони*, *омоформи* є групами омонімів, уналежненими до єдиної класифікаційної схеми поряд із *власне лексичними* [9, с. 235], що, очевидно, мало б засвідчити таке: явищем омонімії охоплена не лише лексика, наявні й «інші типи збігу мовних одиниць (омоформія, оморфемність, омофонія, омографія)», які визначені «законами граматичної, словотвірної, фонетичної систем» і які «належать до периферійних явищ, суміжних із власне лексичною омонімією» [14, с. 64]. Автори оприєвлених теоретичних тверджень, окрім омонімів, виділяють *омографи*, *омофони*, *омоформеми*, *омоформи* [14, с. 64]. Упадає в око й те, що десь-не-десь спрощена типологія омонімів отримує такий вигляд: 1) повні, або лексичні; 2) неповні, або граматичні: а) омоформи; б) омографи; в) омофони [11, с. 103].

По-третє, чи правомірним є зарахування омоформ, омографів, омофонів до різновиду *граматичних омонімів* й отождоження їх з неповними? Відповідь на це питання так само не є однозначною. З одного боку, відповідно до традиції омоформи, омографи, омофони, як уже зазначалося вище, осмислюють серед неповних, або часткових. З іншого, – омофони й омографи іноді розглядають окремо від так званих «*власне омонімів*», у межах *граматичних омонімів*, диференціюючи серед них: 1) слова або їхні окремі граматичні форми, що, зберігаючи семантичні зв'язки на рівні лексичних значень, оскільки це спільнокореневі слова, набувають різних граматично-категорійних значень; 2) тотожні звучанням граматичні форми одного слова або різних однокореневих слів, що належать до тієї самої частини мови, де перші кваліфіковані як «*міжчастиномовні омоніми*», другі – як «*морфологічні омоніми*» [13, с. 455]. Примітним є й те, що в академічній праці поняття «*омоформи*» тотожне поняттю «*міжчастиномовні омоніми*» (у першому значенні) і «*морфологічні омоніми*» (у другому значенні). Пор.: традиційна дефініція поняття «*омоформи*» зазвичай має такий вигляд: «слова, що мають однаковий (випадковий) звуковий склад лише в певній (одній) граматичній формі» [9, с. 235, 10, с. 131].

Питання і міжчастиномовної, і морфологічної омонімії є спірними, установлення частиномовної належності окремих слів викликає неабиякі труднощі, що зумовлено відсутністю об'єктивних критеріїв диференціації міжчастиномовних омонімів [5], які виникають унаслідок переходу слів з одного лексико-граматичного класу до іншого за умови зміни або втрати цим словом сукупності первинних лексико-семантичних, морфологічних, синтаксичних ознак і набуття вторинних семантико-граматичних властивостей, тобто ознак тієї частини мови, до якої переходить відповідне слово. Пор.: з одного боку, слова a^1 (протиставний сполучник), a^2 (вигук), a^3 (частка) кваліфікують як міжчастиномовні омоніми [5, с. 81], з іншого, – їм надають статусу абсолютних омонімів [10, с. 130].

Гілка граматичних омонімів, окрім міжчастиномовних і морфологічних, передбачає ще один різновид – *синтаксичних омонімів*, що наразі потребують більш ґрунтовних наукових досліджень, оскільки йдеться не лише про словосполучення, а й речення, які мають формальний збіг при повній несумісності їхніх синтаксичних значень. Недостатньо вивченими залишаються механізми продукування синтаксичних

омонімів, що їх з'яву пов'язують з неоднозначним витлумаченням синтаксичних відношень між елементами тієї чи тієї одиниці-конструкції.

По-четверте, традиційну омонімію теорію, зосереджену навколо дефініцій ключових понять, актуалізованих вище, супроводжує ще одна важлива категорія – «*міжмовні омоніми*», що їх здебільшого потрактовують як «слова, які звучать (пишуться) однаково чи майже однаково в різних мовах, але мають абсолютно різні значення» [12, с. 52]. Пор.: *міжмовні омоніми* – слова, які повністю або в основній частині співпадають за формою, але різняться змістом у двох споріднених мовах [15, с. 18]. А як щодо неспоріднених? І чому лише у двох? Іноді суперечності наявні у структурі окремих дефініцій, як-от: «однакові звукові комплекси як у близькоспоріднених, так і віддалених за походженням мовах, що різняться значенням» [11, с. 105]. Сполучне слово *що*, вочевидь, пояснює в попередній предикативній частині іменник *мовах*, а мав би стосуватися *звукових комплексів*.

Подальша класифікаційна схема міжмовних омонімів передбачає виокремлення, наприклад: 1) абсолютних міжмовних омонімів; 2) відносних міжмовних омонімів, до яких належать пари слів, що різняться: а) деякими з основних значень; б) переносними значеннями; в) деякими основними й переносними значеннями [15, с. 19]. Такий, здавалося б, зважений підхід, на жаль, є не зовсім придатним для цілісної інвентаризації, таксономії й інтерпретації актуалізованих різновидів омонімів. Де точка відліку у класифікаційній схемі різновиду, іменованого міжмовними омонімами, і якому іншому його варто протиставити? На основі якого критерію? На ці та інші питання необхідно ще шукати вичерпні відповіді. Наразі ж зауважимо: диференціація омонімів має насамперед ґрунтуватися на встановленні відношення зіставлених лексичних одиниць до лексико-семантичної системи мови (своя + своя; своя + чужа (чужі)), що вмотивує виокремлення опозиції на зразок: 1) *мовні, або внутрішньомовні, омоніми*; 2) *міжмовні, або зовнішньомовні, омоніми*. Таку диференціацію у класифікаційній схемі омонімів можна прийняти за вихідну з подальшим її розгалуженням залежно від того чи того критерію. Тим паче, що в омонімії теорії наявна практика виокремлення *мовних омонімів*, зокрема *лексичних мовних омонімів* («такі лексичні одиниці, що виявляють свою тотожність плану вираження і відмінність у плані змісту на рівні лексико-семантичної системи, тобто вони є складниками словника мови» [10, с. 128]), і протиставлення їх *мовленнєвим омонімам*, «збіг звукових форм яких відбувається в мовленні й охоплює лише певну граматичну форму кожного слова» [10, с. 129]. Беззаперечно, і ці, й інші твердження лише оприєвнюють дискусійні моменти, що стосуються теорії омонімії загалом і лексичної зокрема. Чимало звичних потрактувань і підходів до систематизації відповідного матеріалу потребують усебічного, комплексного, викінченого дослідження.

Висновки і перспективи подальших пошуків. Розглядаючи основні підходи до систематизації омонімічного матеріалу й з'ясування сутності тих чи тих зразків омонімів, маємо відповісти на логічне запитання: на основі якого критерію відбувається виокремлення цього різновиду і якому іншому (іншим) він протиставлений? Адже загальновідомо, що за відсутності хоч би мінімального протиставлення будь-яка класифікація є хибною. Як свідчать наукові доробки, найбільша кількість

спірних питань стосується саме принципів диференціації омонімів загалом і лексичних зокрема, що спричинило уналеження одного й того ж різновиду до різних типологій, надання одним і тим же зразкам різного лінгвістичного статусу.

Перспективу подальших наукових пошуків вбачаємо в оприявленні інших проблемних аспектів, пов'язаних, наприклад, із диференціацією омонімів за походженням, обґрунтуванням доцільності / недоцільності атрибутивних термінологічних словосполучень на зразок *гомогенні / гетерогенні омоніми* і т. ін.

Література:

1. Дутка О. Омонімія в колі сучасних наукових проблем. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. 2014. Вип. 19. С. 36–40.
2. Ментинська І. Б. Міжмовна омонімія як об'єкт термінологічного дослідження. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2022. Т. 33 (72). № 4. Ч. 1. С. 34–38.
3. Чуба Г. Міжмовна омонімія як джерело помилок при вивченні української мови студентами-поляками. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*. 2015. Вип. 11. С. 90–96.
4. Кійко С. В. Міжмовна омонімія з погляду різних лінгвістичних дисциплін. *Одеський лінгвістичний вісник*. 2017. № 9. Т. 3. С. 20–25.
5. Глібчук Н., Добосевич У. Проблеми міжчастиномовної омонімії в сучасній українській літературній мові. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. Львів: Львівський національний ун-т, 2010. Вип. 50. С. 386–404.
6. Цигвинцева Ю. О. Нові омоніми в поняттєвій системі сучасної української мови. *Лексикографічний бюлетень: зб. наук. праць*. 2021. № 30. С. 110–122.
7. Сучасна українська літературна мова: Лексика і фразеологія / за заг. ред. І. К. Білодіда. Київ: Наукова думка, 1973. С. 45–57.
8. Грищенко А. П., Мацько Л. І., Плющ М. Я., Тоцька Н. І., Удзиган І. М. Сучасна українська літературна мова: підручник. 3-є вид., випр. і доп. Київ: Вища школа, 2002. С. 136–142.
9. Бондар О. І., Карпенко Ю. О., М. Л. Микитин-Дружинець. Сучасна українська мова. Фонетика. Фонологія. Орфоепія. Графіка. Орфографія. Лексикологія. Лексикографія. Київ: ВЦ «Академія», 2006. С. 233–236.
10. Філон М. І., Хомік О. Є. Сучасна українська мова. Лексикологія: навч. посіб. Ч. 1. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2010. С. 151–158.
11. Гонца І. С., Розгон В. В. Сучасна українська літературна мова: навч.-метод. посіб. Умань: Візаві, 2021. С. 103–105.
12. Голянич М. І., Стефурак Р. І. Сучасна українська літературна мова. Лексикологія. Фразеологія. Лексикографія. Морфеміка. Словотвір: навч. посіб. Івано-Франківськ: Голіней, 2020. 374 с.
13. Тараненко О. О. Омоніми. Українська мова: енциклопедія / редкол.: В. М. Русанівський, О. О. Тараненко та ін. 3-є вид., випр. і

доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007. С. 454–455.

14. Сучасна українська літературна мова: Лексикологія. Фонетика: підручник / А. К. Мойсієнко, О. В. Бас-Кононенко, В. В. Бондаренко та ін. Київ: Знання, 2010. С. 64–68.
15. Рудь О. М. Лексикологія сучасної української літературної мови: метод. вказівки. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2023. С. 16–21.
16. Ціхоцький І., Левчук О. Лексикологія сучасної української літературної мови: навч.-метод. посіб. Львів, 2014. С. 22.

Koloiz Zh. Discussion points of the theory of homonymy

Summary. The article deals with the universal mechanisms of nomination of concepts of a special linguistic field, its separate fragments. Considerable and undeniable achievements in the homonymous scientific space are presented. A number of debatable points of the theory of homonymy in general and lexical theory in particular are outlined. Emphasis is placed on the need for critical understanding and improvement of its individual fragments. Theoretical information about homonyms from available scientific works of various kinds is systematized. It is emphasized that currently there is no unanimity in the perception and interpretation of the corresponding phenomenon, in the identification of the principles of systematization, differentiation and naming of certain varieties.

Various definitions of the key concepts of the theory of homonymy (homonyms, lexical homonyms, grammatical homonyms, homoforms, homographs, homophones, etc.) are compared. Attention is focused on integral and differential characteristics, points of intersection and divergence are established in the naming and treatment of relevant phenomena, in determining their place in the classification scheme of homonyms in general and lexical homonyms in particular. Contradictions related to the lack of a unified approach to determining the criteria for the systematization of homonyms are established. Attention is also paid to the category of cross-language homonyms, their place in the taxonomy and interpretation of the actualized variety is determined. The expediency of distinguishing the opposition, for example: 1) linguistic, or intra-linguistic, homonyms is substantiated; 2) cross-language, or foreign-language homonyms. The largest number of controversial issues concerns precisely the principles of differentiation of homonyms in general and lexical ones in particular, which caused the inclusion of the same variety in different typologies, giving the same samples different linguistic status.

Key words: homonyms, lexical / grammatical homonyms, homoforms, homographs, homophones, inter-participial homonyms, language / cross-language homonyms.

Кононенко О. В.,

*аспірантка відділу стилістики, культури мови та соціолінгвістики
Інституту української мови Національної академії наук України*

МОВА УКРАЇНСЬКИХ МЕДІА І ВЗАЄМОДІЯ З НАУКОВО-ОСВІТНІМ ДИСКУРСОМ: СТАН ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ СУСПІЛЬСТВА

Анотація. Загальновідомий факт, що мова постійно розвивається, удосконалюється, збагачується. Однією із основних причин цього динамічного процесу є комунікативна функція, оскільки мова використовується не лише як засіб спілкування між людьми, але й як інформаційний зв'язок у суспільстві. Останнім часом одним із найпоширеніших засобів спілкування, пошуку інформації та новин можна сміливо назвати медіа. Популярність інтернет-платформ та соціальних мереж, де знижується культуромовний контроль, відповідальність за дотримання стандартів літературної мови, спричинює те, що кодифіковані мовні норми ніби похитнулися, ними нехтують, частина з них зазнає змін в умовах глобалізації. На жаль, ця проблема стосується не лише інтернет-джерел, але й друкованих видань. Для багатьох масмедіа, які спілкуються із суспільством, стало звичною справою ігнорувати правила писемної та усної мови. Тому дедалі частіше можна спостерігати в різних засобах масової інформації велику кількість помилок та відхилень від мовних норм.

Зважаючи на те, що медіатексти є найбільш доступними масовій аудиторії, вони здатні впливати на формування світогляду, культурних уявлень й уподобань аудиторії. Журналісти, ведучі, редактори та автори статей повинні пам'ятати, що їх мова є прикладом і взірцем для переважної більшості читачів, тому вони мають дбати про власну культуру мовлення, дотримуватися норм української мови й цим бути прикладом для своєї аудиторії.

Мова масмедіа виконує в інформаційному суспільстві роль своєрідної моделі національної мови, охоплює практично необмежену тематику, суттєво впливає на літературну мову, формуючи мовні смаки та уподобання, впливаючи на сприйняття політики, мистецтва, літератури тощо, неологізми віддзеркалюють поточні процеси в суспільстві. Мова ЗМІ збагачує літературну мову: насичує її оціночними оборотами, формує відточену мову, розвиваючи прийоми і методи дискусії і полеміки. Водночас, розвиваючи літературну мову, мова медіа сприяє і розвитку культури за рахунок таких якостей мови, як гнучкість, багатство, різноманіття її функцій.

Беззаперечним фактом залишається те, що мова масмедіа, освітніх платформ, соціальних мереж, які спрямовані на велике коло читачів, має бути взірцевою щодо грамотного використання мовного етикету, правильного слововживання, багатства словника, експресивного словотвору.

Ключові слова: масмедіа, медіатекст, засоби масової інформації, мовна норма, освітній дискурс.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Останнім часом у суспільстві спостерігається загальна тенденція падіння мовної культури. Серед причин такої ситуації можна

виокремити: вербальну недбалість, зняття етичних табу, прояви мовної агресії, варваризація та вульгаризація, жаргонізація, зловживання іншомовними словами. Перелічені вище прояви низькопробної культури, а точніше безкультур'я, стали регулярними і в медіа. Сучасні засоби масової інформації (далі – ЗМІ) багато в чому визначають мовну, соціально-психологічну й культурну ситуацію в суспільстві. Інформуючи людей про ситуацію у світі, заповнюючи дозволя, масмедіа впливають на хід думок, світосприйняття та культуру сьогодення в цілому.

Пандемія та воєнний стан сприяли інформатизації сучасного освітнього процесу, що зумовило широке впровадження онлайн-навчання в умовах викликів сьогодення. Невід'ємною частиною навчання стали дистанційні платформи. Останні допомагають правильно та цікаво організувати освітній процес, успішно засвоїти необхідні знання в зручному темпі, розвивати творчі та інтелектуальні здібності, привчати до самоосвіти. Авторитет такої форми освіти, зручність формату знизили вимоги до культуромовного контролю освітян, а також засвідчили реальний стан функціонування української літературної мови. Зафіксовані порушення мовних норм в освітньому дискурсі, зокрема на дистанційних навчальних платформах, на вебсторінках державних освітніх установ, в масмедіа зумовили **актуальність** пропонованого дослідження.

Мета статті – аналіз мови медіа та освітніх платформ, вебсторінок щодо реалізації норм української літературної мови. Мета зумовила окреслення поняття мовна норма, визначення меж явища «освітній дискурс»; характеристику усної та писемної форм мови масмедіа та освітнього дискурсу.

Ступінь вивчення проблеми в лінгвістиці. Особливості мови преси у своїх працях досліджували ще А. Коваль, Д. Баранник, Г. Колесник, О. Сербенська та ін.

О. Сербенська наголошує на тому, що в мові ЗМІ відбуваються складні еволюційні процеси, пов'язані з життям національної мови. Якщо в кінці XIX – на початку XX ст. такою сферою була художня література, то сьогодні одним з найважливіших центрів активного життя літературної мови стає, безперечно, сфера мас-медіа [1, с. 135].

Мову ЗМІ кінця XX – початку XXI століття вивчали О. Стишов, П. Дудик, Б. Коваленко, О. Чередниченко та ін. Проблеми мови масмедіа порушено в наукових розвідках таких учених як, С. Єрмоленко, С. Бибик, Т. Коць, С. Чемеркін та ін.

У сучасній стилістиці мову ЗМІ традиційно розглядають як окремий підстиль публіцистичного стилю, що обслуговує періодику, радіо, телебачення, рекламу [2, с. 22]. П. Дудик мову

засобів масової інформації тлумачив широко як будь-яку усну чи писемну публіцистику [3, с. 88].

С. Єрмоленко підкреслює важливість володіння спонтанним усним літературним словом, яке повинно бути стилістично багатим, тобто глибина і всеохопність інформації має поєднуватися з досконалою формою [4, с. 24].

С. Бибик сверджує, що зазнає оновлення стильова норма ЗМІ, посилюється варіантність на жанрово-стильовому, тобто комунікативному, рівні [5, с. 79].

Освітній дискурс став об'єктом дослідження таких учених, як: О. Семенов, І. Серебрянської, Г. Труби, І. Нечатайло та ін.

О. Семенов особливу увагу приділяє культуромовній особистості майбутнього вчителя-словесника. Учена вважає, що важливо формувати інтелектуально розвинену, морально досконалу, національно свідому, духовно багату мовну особистість, яка вільно володіє виражальними засобами сучасної української літературної мови, її стилями, різновидами, жанрами в усіх видах мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання, говоріння, письмо), відзначається готовністю до подальшого професійноорієнтованого навчання, спроможна самостійно визначати цілі самонавчання, самовиховання й саморозвитку та діяльнісно їх реалізовувати [6, с. 207].

На думку І. Серебрянської, в умовах євроінтеграції України мова освітнього дискурсу є засобом реалізації нової системи цінностей, яка органічно поєднує традиції українського народу з європейськими здобутками. Саме в мові найкраще проявляється оцінка фактів дійсності, які характеризують нинішню освіту [7, с. 68].

Викладення основного матеріалу дослідження. Медіа-простір повинен бути заповнений досконалими матеріалами, які залежать від умінь учасників комунікативного процесу правильно користуватися нормами та засобами мови, будувати висловлювання з урахуванням умов спілкування тощо. У ЗМІ не припустиме порушення мовних норм, адже помилки в журналістських матеріалах гальмують та спотворюють процес адекватного сприймання інформації реципієнтом. Чіткість, правильність та прозорість мови робить зміст таким, що легко, правильно й однозначно сприймається, адже будь-яка незвичність та варіативність слова відволікає від інформації. Помилки в масмедіа є суспільно небезпечним явищем, оскільки вони стають причиною формування неправильних комунікативних стереотипів, що фіксуються у сфері свідомого чи підсвідомого, заважають виробленню й закріпленню соціально прийнятих норм у соціумі.

Досконале мовне оформлення інформаційного повідомлення зумовлює адекватне первинне сприйняття тексту. Ясність та правильність розуміння досягається точністю використання семантичних і стилістичних засобів. Умовно можна виокремити точність двох типів – *інформаційну* (відповідність повідомлення реальним фактам, подіям, явищам) та *комунікативну* (доцільне вживання мовних засобів для точного сприймання поданої автором інформації, досягнення порозуміння між учасниками комунікативного процесу). Саме комунікативна точність полягає в доборі мовних засобів, які можуть коректно й максимально точно передати думку автора, відповідно до ситуації мовлення.

Основним фактором, що визначає сучасну мовну ситуацію в інтернеті, є змішування в мовній свідомості двох понять: свободи слова (говори, що хочеш) і свободи мови (говори, як

хочеш). Окрім того, часто порушуються всі аспекти культури мови: *нормативний* (дотримання мовних норм), *комунікативний* (уміння досягати поставленої мети, використовуючи всі мовні можливості), *етичний* (уміння використовувати етикетні форми й засоби для досягнення взаєморозуміння і гармонізації діалогу).

В епоху інформаційного розвитку та через суспільно-політичні події (пандемія, російсько-українська війна) навчання та спілкування учасників освітнього процесу відбувається не лише приміщення закладів освіти. Адже нові інтерактивні навчальні технології, можливість використання величезних ресурсів інтернету, дають можливість віддаленого (онлайн, дистанційного навчання). Серед безлічі переваг онлайн-освіти (персональний навчальний темп, навчання без бар'єрів із будь-якої точки світу, зручність, безпека) існують і мінуси (технічне забезпечення та нерівність доступу, відсутність соціалізації, гаджетизація життя, зниження мотивації, якість та брак досвіду).

Тенденції до інформатизації та оцифрування комунікації певним чином зблизили медійний (інформаційно-публіцистичний) та освітній дискурси. Невипадково ж в умовах інтернет-спілкування ми їх можемо диференціювати почасти лише за прив'язаністю до певного вебресурсу: друкване медіа, освітній сайт тощо, І масмедіа, і освітні джерела в мережі «Інтернет» – це мережа соціально-комунікативних подій, що можуть взаємодіяти, бо мають спільні принципи функціонування, створення і поширення інформації.

Відповідно в соціальному контексті освітній медійний дискурс представлений і аналітичними текстами, і власне повідомленнями про події в освіті, і спеціально організованими освітніми, навчально-педагогічними ситуаціями (урок, лекція, семінарське чи практичне заняття, тренінг тощо) [8, с. 80]. Якщо масмедіа орієнтовані на широку користувачську аудиторію, то освітній дискурс представлений зв'язними текстами освітньої тематики з проєкцією на науковця, освітянина, студента, філолога, перекладача, журналіста та ін. [7, с. 66].

В освітньому дискурсі взаємодіють публіцистичний, науковий та офіційно-діловий стилі. Оскільки освітній процес та комунікація, у зв'язку із викликами сьогодення, вийшли за межі закладів освіти, то дедалі більшої популярності набувають освітні платформи, сайти державних установ, де розміщено всю необхідну інформацію для педагогічних працівників, здобувачів освіти, батьків.

Отже, інформаційно-комунікативна культура суспільства перебуває під впливом мови масмедіа і в структурно-рівневому вимірі, і в ракурсі жанрово-стильової взаємодії.

Щодо поняття «мовна норма» пригадаємо твердження О. Пономарева про те, що «мовна норма – це сукупність загальноновизнаних мовних засобів, що вважаються правильними та зразковими на певному історичному етапі. Одним із показників досконалості кожної літературної мови є сталість норм. Нормативність мови виявляється на рівні орфоепії, акцентуації, лексики, морфології, синтаксису, фразеології, стилістики» [9, с. 19]. Відповідно до рівнів, мовознавець виділяє орфоепічні, акцентуаційні, лексичні, морфологічні, синтаксичні, фразеологічні і стилістичні норми [9, с. 20].

М. Пентилюк мовну норму тлумачить вужче, як «звук, сполучення звуків, морфема, значення слова чи фразеологізму, форма слова, словосполучення і речення, що сприймається як зразок» [10, с. 15].

Л. Мацько зауважує, що «в українському мовознавстві під мовною нормою традиційно розуміється сукупність мовних засобів і правил їх використання, що сприймаються як правильні і зразкові. Мовна норма обмежена законами мови, вона є такою соціально зумовленою і суспільно усвідомленою системою правил, яка передбачає обов'язкову реалізацію мовних законів.

Стилістична норма не протиставляється загальномовній, літературній та стильовій нормам. Вона діє в межах літературної норми, але переслідує мету не тільки правильності мовлення, а й доцільності та довершеності його відповідно до комунікативних завдань, умов і ситуації спілкування» [11, с. 173].

Мовні правила, зразки модифікуються в умовах інтернет-спілкування, чому сприяє тривалий час глобалізація соціальних мереж, переведення більшості масмедіа у віртуальний простір. Переваги інтернет-ресурсів очевидні: швидкість, оперативність інформування, візуалізація текстових повідомлень фото-, відео- й аудіоматеріалами, можливість передавати дані онлайн, розширений пошук інформації з обраної теми на інших ресурсах тощо. Водночас це вимагає від журналіста ґрунтовної підготовки, культури мови, уміння чітко, професійно й грамотно подати інформацію, адже, зважаючи на масовість онлайн-аудиторії, медійники через свою творчість поширюють естетичні вподобання, світоглядні переконання, демонструють мовностилістичне багатство національної мови.

Мовну культуру тепер потрактуємо не лише як правильну усну чи писемну практику, але і як доречно комбінацію лексико-граматичних, графічно-орфографічних засобів із аудіальними, відеоприйомами інформування суспільства.

Матеріал дослідження виявив, що в медійній культурі, у мові освітнього дискурсу є характерні порушення рівневих норм:

- орфоепічних та акцентуаційних (усна мова);
- орфографічних та пунктуаційних (писемна мова);
- лексичних, морфологічних, синтаксичних, стилістичних (усна й писемна практика).

Як відомо, *орфоепічні норми* – це правила вимови голошних, приголосних звуків, звукосполучень у мовленнєвому потоці. Дотримання цих норм забезпечує безперешкодне сприймання виголошеного тексту, не допускає спотворення змісту слів і речень.

Серед поширених відхилень у мові журналістів, почасти освітян: уживання слів, у яких ненаголошений [о] наближається до [а], так зване «акання»; сплутування звуків [г] – [ґ]; м'яка вимова [л] перед [е]; вимова замість [ф] звукосполучки [хв], а замість [хв] – звука [ф]; оглушення дзвінких приголосних у кінці складу або слова; ненаголошений [е] вимовляється з наближенням до [и] у невластивих позиціях.

Однак порушення орфоепічних норм найчастіше пов'язані з позиційним чергуванням звуків [у] – [в] та [і] – [й]: В День української писемності [замість *У День української писемності*] (Інститут модернізації змісту освіти, 23.10.2023), ... для прогресивних вчителів [замість *... для прогресивних учителів*] («НУШ», 27.10.2023), майже 30 атак в районі Авдіївки [замість *... атак у районі Авдіївки*] (УНІАН, 31.12.2023), вища рада правосуддя до 30 січня 2024 року відсторонила від здійснення правосуддя суддів Київського апеляційного суду В'ячеслава Дзюбіна і Ігора Паленика [замість *... В'ячеслава Дзюбіна й Ігора Паленика*] (Укрінформ, 29.12.2023)

В українській літературній мові *акцентуаційна норма* цілком сформована й водночас найменш усталена, оскільки дуже

відчутні впливи діалектів (для яких характерна строкатість наголосу) та інших мов, особливо близькоспоріднених. Зафіксовано такі помилки: піднести [замість *піднесті*] («ТСН», 26.11.2023), багаторазовий [замість *багаторазовий*] («ТСН», 29.11.2023), подання [замість *подання*] («ТСН», 01.12.2023), загадка [замість *загадка*] («ТСН», 01.12.2023), навчання [замість *навчання*] («ТСН», 27.11.2023), дрова [замість *дрова*] («ТСН», 28.11.2023).

Серед *орфографічних помилок* найрозповсюдженіші в текстах, незважаючи на наявність текстового редактора в сучасних комп'ютерах, такі:

- порушення правопису слів разом, з дефісом або окремо: мас-медіа [замість *масмедіа*] (Укрінформ, 12.08.2022), віцепрем'єр [замість *віцепрем'єр*] (Урядовий портал, 03.12.2023), екс-депутат [замість *ексдепутат*] (УНІАН, 04.09.2023), топ-посадовці [замість *топпосадовці*] (УНІАН, 07.04.2023), веб-ресурс [замість *вебресурс*] («НУШ», 10.12.2023), чат-бот [замість *чатбот*] («УМІТИ», 04.12.2023), веб-сайт [замість *вебсайт*] (Інститут модернізації змісту освіти, 08.12.2023), онлайн ресурси [замість *онлайн-ресурси*] («ПУХ Освіта», 24.04.2023);

- відхилення в уживанні великої літери та лапок: Європейський союз [замість *Європейський Союз*] (Ліга. Закон, 21.12.2023), у ТікТок [замість *тікток*] (Суспільне. Культура, 15.01.2020), евакуація із сектору Газа [замість *евакуація із Сектору Гази*] (УНІАН, 07.11.2023); пуски Кинджалів [замість *пуски «Кинджалів»*] (Труха Україна, 24.12.2023), безпілотники Ваурактар [замість *безпілотники «Ваурактар»*] (УНІАН, 02.11.2023), Нова Українська школа, [замість *Нова українська школа*] («НУШ», 10.12.2023), всеукраїнський конкурс «Учитель року» [замість *Усеукраїнський конкурс «Учитель року»*] (Інститут модернізації змісту освіти, 02.10.2023), оформлення авторських матеріалів Всеосвіти [замість *«Всеосвіти»*] («Всеосвіта», 10.12.2023);

- уникання подвоєння літер: військомат [замість *військокомат*] (УНІАН, 23.12.2021);

- порушення правила про спрощення у групах приголосних: захистники [замість *захисники*] (фейсбук, Ніжинський краєзнавчий музей ім. Івана Спаського, 06.12.2022), піснадцять [замість *шістнадцять*] (Фотобанк УНІАН, 22.10.2023).

Порушення *пунктуаційних норм* засвідчують знижений рівень пунктуаційної грамотності в суспільній свідомості, ігнорування пунктуаційних норм, швидкі темпи створення публікацій, які потребують вищої уваги авторів. Серед пунктуаційних помилок можна виокремити три основні види:

- відсутній потрібний розділовий знак: освітні торги або онлайн-ярмарок на «Всеосвіті» [замість *освітні торги, або онлайн-ярмарок на «Всеосвіті»*] («Всеосвіта», 09.08.2019);
- зайвий розділовий знак: на підставі цих даних, ми згенеруємо від Вашого імені лист-згоду на співпрацю [замість *на підставі цих даних ми згенеруємо...*] («Всеосвіта», 02.12.2023);
- вжитий не той знак, який потрібен: всім учасникам конкурсу організатори вручили цінні, а головне, практичні подарунки [замість *... а головне – практичні подарунки*] («Всеосвіта», 20.12.2019).

Найпоширенішим порушенням *лексичної мовної норми* є вживання російнізмів. Їх можна поділити на помилки, що виникли внаслідок неправильного перекладу з російської мови на українську, та помилки, пов'язані з використан-

ням таких же коренів в українській мові: багаточисельний [замість *численний*] (Укрінформ, 19.12.2022), приймати міри [замість *вживати заходи*] (Суспільне Новини, 09.10.2023), приймати участь [замість *брати участь*] (Укрінформ, 04.01.2023), негодує у значенні обурюється [замість *обурюється*] (24 Канал, 15.02.2023), у жорстоких боях [замість *запеклих боях*] (ТСН, 20.11.2023).

Установлено, що до поширених лексичних помилок також належать плеоназми: відступати назад [замість *відступати*] (УНІАН, 02.05.2023), унікальний раритет [замість *раритет, рідкісна річ*] (ТСН, 28.01.2022), інша альтернатива [замість *альтернатива, інший спосіб/варіант*] (ТСН, 01.12.2023), героїчний подвиг [замість *подвиг, героїчний вчинок*] (УНІАН, 10.04.2023), неспіттвержені чутки [замість *чутки*] (ТСН, 06.10.2021), мене особисто [замість *мене*] (УНІАН, 06.11.2023).

Порушення *норм морфології української мови* пояснюються недостатньою мовною компетенцією мовців, низьким рівнем знання граматичних засобів, складністю відповідних норм, що перешкоджає їх успішному засвоєнню та застосуванню.

У межах класу іменників домінують випадки вживання флексії -у (-ю) замість нормативної -а (-я) у формах родового відмінка однини іменників чоловічого роду: копію паспорту [замість *копію паспорта*] (Суспільне Новини, 27.10.2021), електронного варіанту [замість *електронного варіанта*] (УНІАН, 01.02.2021).

У медіатекстах трапляється чимало словосполучень, що порушують правила використання прийменників. Численні помилки, пов'язані з вживання прийменника *по*: піднятися по тривозі [замість *за тривою*] (УНІАН, 24.06.2023), по відношенню до гривні [замість *щодо гривні*] (УНІАН, 21.11.2023).

Подекуди трапляються порушення *лексичних норм*: ... згідно Закону України [замість *...згідно із Законом*] («УМІТИ», 05.12.2023).

Як у медійних текстах, так і в освітньому дискурсі трапляється вживання дефісу (-) замість тире (–): ...розклад на 26 – 30 грудня [замість *...розклад на 26-30 грудня*] («НУШ», 23.12.2023), платформа «УМІТИ» - суб'єкт підвищення кваліфікації [замість *платформа «УМІТИ» – суб'єкт підвищення кваліфікації*] («УМІТИ», 20.12.2023).

Доволі часто ігнорується правило чинного правопису про вживання скісної риски (/) як розділового знаку на позначення року, що не збігається з календарним: зимові канікули 2023–2024 [замість *замові канікули 2023/2024*] («НУШ», 18.12.2023), навчальний рік 2022-2023 у школах розпочнеться 1 вересня і завершиться 30 червня [замість *навчальний рік 2022/2023...*] (УНІАН, 06.07.2022).

Висновки і перспективи дослідження. Слово, мовлене у масмедіа, надруковане на шпальтах масових видань, використане в освітньому дискурсі має величезне значення. Його вплив обумовлюється не тільки особливостями тексту, актуальністю змісту, а й тим, наскільки правильно донесене воно до реципієнта. Однак культура мови сучасних засобів масової інформації потребує ґрунтовного вивчення, що передбачає виявлення відхилення від норм і створення передумов для підвищення мовного рівня сучасних медіа та освітянських спільнот, які тісно взаємодіють в мережі «Інтернет».

На жаль, уміння будувати висловлювання, що відповідають законам логіки й мовним нормам, властиве не всім ведучим, журналістам, адміністраторам освітніх сайтів. Акцент зміщено з внутрішнього наповнення тексту на його сенсаційну презентацію.

Існує думка, що ігнорування літературних норм у засобах масової комунікації – це не ознака неграмотності користувача, а специфіка комунікації в інтернеті. Адже в режимі реального часу поняття норми нехтується задля скорочення часу в комунікативному акті між користувачами. Однак така економія мовних засобів не повинна поширюватися на інформаційні масмедійні ресурси. Має бути чітке розмежування між приватним спілкуванням у соціальних мережах, коментарями та інформаційними сайтами.

Зважаючи на те, що оперативність і зміст повідомлення часто нівелюють потребу висловити думку грамотно правильно чи дібрати відповідні до ситуації мовні засоби, часто читачі сприймають аномативи як норму. Щоб цього не трапилося, кожен повинен дотримуватися норм літературної мови, дбати про культуромовний контроль.

Шляхів до мовної досконалості багато, але вони всі починаються з належної мовної освіти, із бажання майстерно володіти мовою, із відчуття власної відповідальності за рідну мову. Рівень розвитку літературної мови визначають індивідуальні практики її носіїв.

Література:

1. Сербенська О. А., Волощак М. Й. Актуальне інтерв'ю з мовознавцем: 140 запитань і відповідей. Київ : Вид. цент «Просвіта», 2001. 240 с.
2. Стишов О. А. Українська лексика кінця ХХ століття (на матеріалі мови засобів масової інформації) : монографія. Київ : Вид. центр КНЛУ, 2003. 388 с.
3. Дудик П. С. Стилїстика української мови : навч. посіб. Київ : Видавничий центр «Академія», 2005. 368 с.
4. Єрмоленко С. Я. Нові комунікативні технології і мовна культура журналіста. *Вісник Львівського університету. Серія журналістика*. 2003. Вип. 23. С. 22-29.
5. Бирик С. П. Оновлена стильова норма засобів масової інформації [Текст]. *Українська мова*. 2016. № 2. С. 72-81.
6. Семенов О. М. Культуромовна особистість майбутнього учителя в об'єктиві Концепції «Нова українська школа». *Проблеми освіти: збірник наукових праць*. 2018. Вип. 88 (частина 2). С. 205–215.
7. Серебрянська І. М. Освітній дискурс як платформа для міжкультурної комунікації // *Міжкультурна комунікація і перекладознавство: точки дотику та перспективи розвитку* : матеріали ІV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції : збірник наукових праць, м. Переяслав, 18 березня 2021 р. Переяслав, 2021. С. 66-70.
8. Нечитайло І. С. Освітній простір вищого навчального закладу: особливості організації з позиції соціології. *Вісник Львівського університету. Серія соціологічна*. 2012. Вип. 6. С. 73–83.
9. Пономарів О. Д. Стилїстика сучасної української мови: підручник. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2000. 248 с.
10. Пентиліук М. І. Культура мови і стилїстика : пробний підручник для гімназій гуманітарного профілю. Київ : Вежа, 1994. 240 с.
11. Мацько Л. І. Стилїстика української мови : Підручник. Київ : Вища школа, 2003. 462 с.

Kononenko O. Language of the Ukrainian media and interaction with the scientific and educational discourse: the state of society's information and communication culture

Summary. It is a well-known fact that the language is constantly developing, improving, and enriching itself. One of the main reasons for this dynamic process is its purpose, namely, a communicative function, since language is used not only as a means of communication between people, but also as an information link in society. Recently media can be safely called one of the most common means of communication, information and news search. The popularity of Internet platforms and social networks indirectly causes the established language norms to shake and this leads to a decrease in the level of language culture. Unfortunately, this problem affects not only online sources, but also printed publications. For many mass media that communicate with society, it has become common practice not to follow their own speech. Therefore, it is increasingly possible to observe a large number of errors and deviations from language norms in various mass media.

Given the fact that media texts are the most accessible to a mass audience, they are able to influence the formation of the worldview, cultural ideas and preferences of the audience. Journalists, presenters, editors and authors of articles should

remember that their language is an example and model for the vast majority of readers, therefore they should take care of their own speech culture, adhere to the norms of the Ukrainian language and thus be an example for their audience.

In the information society, the language of the mass media fulfills the role of a kind of model of the national language, covers almost unlimited topics, significantly affects the literary language, shaping language tastes and preferences, influencing the perception of politics, art, literature, etc., neologisms reflect current processes in society. The language of the mass media enriches the literary language: it saturates it with evaluative turns, forms a refined language, developing techniques and methods of discussion and polemics. At the same time, developing the literary language, the language of the media contributes to the development of culture due to such qualities of the language as flexibility, richness, and diversity of its functions.

It remains an indisputable fact that the language of mass media, educational platforms, and social networks, which are aimed at a large circle of readers, should be exemplary in terms of competent use of language ethics, correct word usage, rich vocabulary, and expressive vocabulary.

Key words: mass media, media text, mass media, language norm, educational discourse.

*Литвиненко В. Ю.,**старший викладач кафедри теорії та практики іноземних мов
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини**Колісник В. Ю.,**кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри прикладної лінгвістики та перекладу
Черкаського державного технологічного університету*

ОСОБЛИВОСТІ ПОБУДОВИ ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ У РОМАНІ ДЖЕЙН ОСТІН «ГОРДИСТЬ І УПЕРЕДЖЕННЯ»

Анотація. У статті досліджується діалогічне мовлення роману Джейн Остін «Гордість та упередження». Зокрема автори аналізують використання виразних засобів і стилістичних прийомів, які надають роману неабиякого стилістичного забарвлення. Оскільки діалог становить значну частину твору, через діалогічне мовлення авторка майстерно вимальовує яскраві образи персонажів роману, що робить їхні висловлювання виразними і живими.

Спілкування відіграє велику роль у нашій повсякденній діяльності, тому цілком зрозуміле бажання Джейн Остін використати саме комунікативну функцію мови задля опису окремих персонажів. Через їхні висловлювання можна робити судження не лише про зміст інформації, а й про ставлення до співрозмовника, рівень освіти та статус у суспільстві.

У написанні твору кожен автор використовує поєднання характеристик персонажу і власних думок. Тому устами своїх персонажів письменниця сама розмірковувала про непросту долю жінки в тогочасному суспільстві, яке націлювало молодих дівчат тільки на заміжжя, щоб посісти достойне місце у громаді.

Завдяки моделі «запитання – відповідь» Джейн Остін намагається максимально наблизити розмову персонажів до звичайної бесіди між знайомими людьми, в якій співрозмовники передбачають можливі запитання і дають докладні пояснення. У творі часто поєднуються кілька реплік, які пов'язані структурними й семантичними зв'язками. Це переважно єдності двочленні із запитанням і відповіддю.

Використання еліпсиса, асиндетона, перерахування, вставного і номінативного речень, полісиндетона та інших виразних засобів посилюють динаміку твору, надає розповіді інтенсивності. А застосування таких стилістичних прийомів як паралелізм, анафора, епіфора та інших робить мовлення персонажів більш об'ємним і природнім. Через відсутність таких засобів як стилістична тавтологія письменниця підкреслює, що персонажі мають якісну освіту, а застосування правильних мовних кліше підтверджує їхні хороші манери.

Ключові слова: виразні засоби, стилістичні прийоми, діалогічне мовлення, засоби виразності художнього твору.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Роман Джейн Остін «Гордість і упередження» досліджувало чимало науковців, котрі розглядали окремі аспекти роману. Однак не зафіксовано цілісного аналізу засобів виразності твору. У зв'язку з цим виникла необхідність ґрунтовної сис-

тематизації виразних засобів і стилістичних прийомів, визначення їхніх структурних особливостей, семантичних характеристик та особливостей функціонування в діалогічному мовленні. **Практична цінність** статті вбачається в можливості застосування її результатів і матеріалів у курсі стилістики англійської мови, практики перекладу, у навчанні діалогічному й монологічному мовленню.

Аналіз останніх досліджень і публікацій із даної теми, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Дослідження роману «Гордість та упередження» проводило багато науковців, аналізуючи різноманітні аспекти: вербальні засоби вираження емоцій (Іщенко М.П. [1], Яковчук Л.Т. [2]), концептуально-художню своєрідність архітекtonіки роману (Книш А.В. [3]), інтерпретацію гендерних стереотипів (Бистров Я.В., Шуляк С.Р. [4]), сіквели роману (Філоненко С. О. [5]) та інші.

Мета статті – дослідити виразні засоби і стилістичні прийоми синтаксису, які є основою побудови діалогу даного роману.

Виклад основного матеріалу. У нашому щоденному спілкуванні, як найбільш значущій частині повсякденної діяльності, знаходить відображення одна з основних функцій мови – комунікативна. Одиницею мови, з допомогою якої ведеться спілкування, є діалог.

Оскільки провідне місце у романі Дж. Остін «Гордість і упередження» відведено саме спілкуванню персонажів, діалог твору, що є різновидом мовленнєвої події, посідає особливе місце. Саме завдяки діалогу авторці вдається подати яскраві образи персонажів роману, зробити живим їхнє мовлення.

У цьому творі найчастіше письменниця використовує розмову між двома персонажами. Хоча подекуди відбувається бесіда у кімнаті, переповненій людьми, що збільшує кількість учасників діалогу.

Як стверджує вчений О. І. Анхим, «кожен митець буде свій власний діалог зі своїми власними героями чи читачами. Тому творчість нагадує своєрідну естетичну гру уяви та інтелекту, в якій ще одним учасником стає читач» [6, с. 118]. Звідси зрозуміло, що устами своїх персонажів Джейн Остін сама розмірковує про закони тогочасного суспільства, аналізує долю жінки, яка має обов'язково укласти шлюб як безальтернативний шлях життя в достатку.

Як зв'язний текст діалог характеризується прагматичною й семантичною зв'язністю, тобто має співвідношення мов-

ленських ходів партнерів за ілюкутивною функцією (запитання-відповідь, прохання-згода, прохання-відмова, ствердження-підтвердження і т.ін.). Найбільш частотною є модель «запитання – відповідь», де репліка із запитанням складається з одного-двох речень, тоді як відповідь – більш поширена. У відповіді часто представлена інформація, яка могла б бути подана пізніше, у результаті подальших запитань. Це засвідчує, що письменниця прагне максимально наблизити розмову персонажів до звичайної бесіди між знайомими людьми, де співрозмовники передбачають можливі запитання і дають докладні пояснення. Зворотна репліка може займати цілий абзац або й більше.

Відомо, що умовою семантичної зв'язності є смисловий повтор. Як будь-який компонент семантики цей вид зв'язності реалізується через систему лексичних, лексико-граматичних і граматичних засобів мови і їхню організацію. Оскільки для діалогічного спілкування важливе лише часткове співпадання комунікативних програм його учасників, то “натуральним” діалогам властиві часті зустрічні запитання, перепитування, повтори, фразові тавтології і т.д.

Розглянемо синтаксичні особливості діалогу, які насамперед проявляються через систему виразних засобів і стилістичних прийомів. За допомогою них авторка надає мовленню виразності й посилює емоційний ефект.

Як відомо, характерною ознакою розмовного мовлення виступає крупніша одиниця, ніж окреме речення. Вона поєднує кілька реплік, що пов'язані структурно-семантичною обумовленістю. Це переважно єдності двочленні із запитанням і відповіддю. Вихідна та зворотна репліки діалогічної єдності пов'язані між собою синтаксично, семантично і прагматично, що надає мовленню більшої експресії.

Зрозуміло, що мовленнєва експресія у її багатоманітні приаманна не лише звукам і словам, а також і їхнім граматичним формам, та синтаксичній організації мовлення. З огляду на це очевидно, що стиль будь-якого мовленнєвого твору, у тому числі й художнього, значною мірою визначається синтаксисом. А основною одиницею синтаксичного рівня є модель речення.

Відомо, що виразний засіб є маркованим членом стилістичної опозиції елементів мови даного рівня. Стосовно синтаксису стилістично немаркованою моделлю речення є модель просто поширеного речення $P - O_{dir} - A$, яка не несе ніякої додаткової інформації. А додаткова інформація може утворюватись лише за рахунок стилістичного значення слів, які до неї входять. Тому будь-яку іншу модель речення вважають трансформацією вихідної моделі.

Тому відповідно до типів вихідної трансформації вихідної моделі усі виразні засоби поділяють на три групи. Зупинимось на них детальніше.

1) Виразні засоби, що ґрунтуються на редукції вихідної моделі містять еліipsis, замовчування, номінативне речення і безсполучникове речення.

Еліipsis: “Do you often dance at St. James’s?” “Never, sir” [7].

Замовчування: “At present I will not say more, but, perhaps when we are better acquainted ...”

Номінативні односкладні речення: “A single man of large fortune; four or five thousand a year”.

Безсполучниковий зв'язок чи асиндетон: “Affection of candor is common enough; one meets with everyone”.

2) Виразні засоби, що ґрунтуються на експансії вихідної моделі вміщують: повтор, перерахування, тавтологію, полісин-

детон, емфатичні конструкції, вставні речення. Виокремлюють кілька видів повторів.

а) *простий контактний повтор*: “No, no; I feel he may defy us there”.

б) *обрамлення чи кільцевий повтор*: “The church ought to have been my profession – I was brought up for the church”.

в) *повтор-підхват*: “Let me take it in the best light, in the light in which it may be understood”.

г) *ланцюговий повтор*: “A lady’s imagination is very rapid; it jumps from admiration to love, from love to matrimony, in a moment”.

Перерахування: “It is really too, great a violation of decency, honor and interest, from him be guilty of it”.

Полісиндетон: “I know that you could be neither happy nor respectable, unless you truly esteemed your husband; unless you looked up to him as a superior”.

Емфатична конструкція: “I do, do like him,” she replied, with tears.

Вставні речення: “The conduct of neither, if strictly examined, will be irreproachable; but since then we have both, I hope, improved in civility”.

3) Виразні засоби, що ґрунтуються на порушенні традиційного порядку слів.

Стилістична інверсія: “And so ended his affection,” said Elizabeth, impatiently.

Дистантне розміщення синтаксично зв'язаних одиниць речення: “You could not have started a more happy idea, since you will not take comfort in mine: believe her to be deceived, by all means”.

Відокремлення: “I am actually convinced, ..., that there are very few of us, who do not cherish a feeling of self-complacency on the score of some quality, real or imaginary”.

Таблиця 1 подає сукупність наявних виразних засобів, які використала письменниця у зазначеному романі.

Таблиця 1
Виразні засоби діалогу в романі Джейн Остін
«Гордість та упередження»

Тип виразних засобів	Кількість	%
1) виразні засоби, що ґрунтуються на редукції вихідної моделі		
еліipsis	58	12,7
замовчування	5	1,1
номінативне речення	35	7,7
асиндетон	83	18,2
2) виразні засоби, що ґрунтуються на експансії вихідної моделі		
повтор:		
а. простий повтор	36	7,9
б. кільцевий повтор	4	0,9
в. повтор-підхват	7	1,5
г. ланцюговий повтор	1	0,2
перерахування	71	15,5
синтаксична тавтологія	–	–
полісиндетон	49	10,7
вставне речення	75	16,4
емфатична конструкція	1	0,2
3) виразні засоби, що ґрунтуються на порушенні традиційного порядку слів		
стилістична інверсія	14	3,1
дистантне розміщення	13	2,8
відокремлення	5	1,1
Загальна кількість	457	100

Стилістичні прийоми діалогу в романі Джейн Остін «Гордість та упередження»

Типи стилістичних прийомів	Кількість	%
<i>1) Стилістичні прийоми, що ґрунтуються на формальних і смислових взаємодіях декількох синтаксичних конструкцій або моделей речень у певному контексті</i>		
паралелізм	29	16,2
анафора	135	75,4
епіфора	11	6,1
хіазм	1	0,6
<i>2) Стилістичні прийоми, що ґрунтуються на транспозиції значення синтаксичної структури чи моделей речення у певному контексті</i>		
риторичне запитання	1	0,6
<i>3) Стилістичні прийоми, що ґрунтуються на транспозиції значення способів зв'язку між компонентами речень чи реченнями</i>		
парцеляція	2	1,1
підрядність замість сурядності	–	–
сурядність замість підрядності	–	–
Разом	179	100

Як видно з таблиці, найбільш поширеними виразними засобами у романі є: асиндетон (18,2%), вставне речення (16,4%), перерахування (15,5%) та стилістична інверсія (3%). Відсутність тавтології, на нашу думку, свідчить про бажання авторки наголосити на високому рівні освіченості персонажів роману.

Окрім виразних засобів, письменниця вдалася до іншого способу урізноманітнити свою розповідь і надати жвавості мовленню персонажів – до використання стилістичних прийомів. У романі присутні три групи стилістичних прийомів синтаксичного рівня.

1) Стилістичні прийоми, що ґрунтуються на формальних і смислових взаємодіях декількох синтаксичних конструкцій чи моделей речень у певному контексті.

Паралелізм: Mr. Darcy replied with great intrepidity, – “Miss Elizabeth Bennet!”

“Miss Elizabeth Bennet!” repeated Miss Bingley.

У межах синтаксичного паралелізму ми спостерігаємо інтенсивне наповнення членів паралельного синтаксичного ряду лексичними одиницями, яким притаманна смислова близькість різного ступеня.

Наприклад: “What is that you are saying, Fitzwilliam? What is that you are talking of?” Сміслові наповнення відбувається через дієслова “to say” і “to talk”.

Або наприклад: “I had not thought Mr. Darcy so bad as this – though I have never liked him, I had not thought so very ill of him. I had supposed him to be despising his fellow-creatures in general, but did not suspect him of descending to such malicious revenge!” У цьому прикладі синонімічними елементами виступають дієслова “to think”, “to suppose”, “to suspect” та прикметники: bad, ill, malicious.

Хіазм: “Lizzy declared she will not have Mr. Collins, and Mr. Collins begin to say that he will not have Lizzy”.

Анафора: “Oh,” said Lydia stoutly, “I am not afraid; for though I am the youngest, I am the tallest.”

Епіфора: “You make me laugh, Charlotte; but it is not sound. You know it is not sound, and that you would never act in this way yourself.”

2) Стилістичні прийоми, що ґрунтуються на транспозиції значення синтаксичної структури чи моделей речення у певному контексті.

Риторичне запитання: “What are men to rocks and mountains?”

3) Стилістичні прийоми, що ґрунтуються на транспозиції значення способів зв'язку між компонентами речень чи цілими реченнями.

Парцеляція: “But this is one great difference between us. Compliment always take you by surprise, and me never.”

Усі використані стилістичні прийоми роману представлено в таблиці 2.

Як видно з таблиці, найбільш частотними стилістичними прийомами виступають анафора (75,4%), паралелізм (16,2%) та епіфора (6,1%).

Висновки. На основі відібраних фрагментів тексту, які включають діалог у романі Дж. Остін «Гордість та упередження», можна зробити висновок, що для художнього стилю письменниці найбільш характерними є виразні засоби синтаксису, що ґрунтуються на редукції вихідної моделі. Це, насамперед, асиндетон (18,2%), вставне речення (16,4%), перерахування (15,5%) та стилістична інверсія (3%), а також стилістичні прийоми синтаксису, що ґрунтуються на взаємодії синтаксичних структур у контексті, зокрема анафора (75,4%), паралелізм (16,2%) та епіфора (6,1%).

Широке використання асиндетона пояснюється прагненням авторки наголосити на перераховуванні інформативних фактів. Оскільки діалог у романі займає 70%, то таким чином Джейн Остін прагне передати розповідь, що ведеться від імені певного персонажу. Вставні речення надають мовленню мовців жвавості й природності. А за допомогою поліасиндетона підкреслюється емоційність співрозмовників. На нашу думку, вживання анафори у мовленні головних персонажів пояснюється намаганням авторки передати неспокій мовця, його бажання повідомити щось швидко, у вигляді своєрідних блоків інформації. Щоразу повторюваний початок фрази набуває більшої виразності та смислового підсилення.

Перспективи подальших досліджень охоплюють більш глибокий аналіз прихованих сенсів використання в романі квалітативних дієслів, а також фігур заміщення та комбінації.

Література:

1. Іщенко М. П. Вербальні засоби вираження емоцій у романі Джейн Остін «Гордість і упередження». *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. Одеса, 2019. № 38. Т. 2. С. 87–89.
2. Яковчук Л. Т. Вербальне вираження образу любові в книзі Джейн Остін «Гордість і упередження». *Ricerche scientifiche e metodiche*

- della loro realizzazione: esperienza mondiale e realta domestiche 14 maggio. Bologna, Repubblica Italiana. 2021. Tomo 2. P. 21–24.
3. Книш А. В. Джейн Остін у пошуках щастя: «Гордість і упередження» в оригіналі й перекладі». URL: <https://crust.ust.edu.ua/items/1d0022a7-2caf-4b5a-b85c-03733ad54618> (Дата звернення 06.01.2023)
 4. Бистров Я. В., Шуляр С. Р. Інтерпретація гендерних стереотипів у тексті роману Джейн Остін «Гордість і упередження». *Вісник Запорізького національного університету. Серія «Філологічні науки»*. 2009. № 2. С. 9–11.
 5. Філоненко С. О. «To be continued»: сіквели роману Джейн Остін «Гордість та упередження». *Studia methodologica*. ISSN 2304-1222, No. 50. 2020. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/18473/1/Filonenko.pdf> (Дата звернення 06.01.2023)
 6. Анхим О. І. Діалог авторів як універсальний механізм виникнення нового у процесі художньої творчості. *Закарпатські філологічні студії*. 2018. Вип 3. Т. 3. С. 116–120.
 7. Austen J. *Pride and Prejudice*. London: Worldsworth Classics. 2007. 329 p.

Lytvynenko V., Kolisnyk V. Peculiarities of forming dialogical speech in the novel “Pride and Prejudice” by Jane Austen

Summary. The article is fixed on dialogical speech in the novel “Pride and Prejudice” by Jane Austen. In particular, the authors analyze usage of expressive means and stylistic devices, which bring great stylistic colouring to the novel. Since dialogue makes up a significant part of the work of fiction, by means of the dialogical speech the writer skillfully depicts bright images of the novel characters and makes their utterances expressive and vivid.

Communication plays a big role in our everyday activity, thus it is quite clear that Jane Austen has a desire to use a language communicative function for describing separate characters. Due to their speech one can make a judgement not only on the information content, but also on their attitude to the interlocutor, on the character’s education level as well as the status in the society.

While writing some work of fiction every author uses a combination of a character’s characteristic traits and their views. Thus, by means of the characters’ lips the writer pondered over a woman’s difficult fate in the society of those times, which directed young girls only at marriage in order to take a good position in the community.

By the pattern “question – answer” Jane Austen tries to bring maximally closer the characters’ conversation to an ordinary talk between acquainted people, in which interlocutors forecast possible questions and give detailed explanations. The cues are often combined in the novel, if they are connected by the structural and semantic ties. Mostly they are two member unities consisting of questions and answers.

Usage of ellipsis, asyndeton, enumeration, parenthetic sentences, nominative sentences, polysyndeton and other expressive means amplifies the dynamics in the work of fiction and intensifies the utterances. At the same time application of such stylistic devices as parallelism, anaphora, epiphora and others makes the speakers’ speech more natural and lively. By the absence of such means as stylistic tautology the writer emphasizes that her characters have a good education, while using some speech cliches she proves their good manners.

Key words: expressive means, stylistic devices, dialogical speech, means of expressiveness in the work of fiction.

*Песоцька Д. Л.,**кандидат філософських наук,**доцент кафедри романо-германської філології**Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна**<http://orcid.org/0000-0002-6544-3713>**Кущенко Ж. Л.,**старший викладач кафедри міжкультурної комунікації та іноземних мови**Харківського технічного університету**«Харківський Політехнічний інститут»**<http://orcid.org/0000-0001-8439-1798>*

ВИРАЖЕННЯ ЕМОЦІЙ ЗА ДОПОМОГОЮ АКУСТИЧНИХ ЗАСОБІВ НЕВЕРБАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ У ФРАНЦУЗЬКІЙ МОВІ (НА ПРИКЛАДІ ТВОРІВ Е.-Е. ШМІТТА)

Анотація. У статті проведено дослідження акустичних засобів невербальної комунікації у сучасній французькій мові на матеріалі творів Е.-Е. Шмітта. Було проаналізовано особливості вживання та письмової фіксації акустичних засобів невербального спілкування при передачі емоційних станів. Крім того, розглянуто вплив конкретних комунікативних ситуацій на вживання та тлумачення лексичних одиниць на позначення акустичних характеристик.

Головну роль при письмовій фіксації акустичних засобів невербальної комунікації відіграють дієслова. Збереження виражальних варіантів акустичних невербальних символів при цьому забезпечується, по-перше, за рахунок семантичної варіативності дієслів французької мови. Відповідні синонімічні ряди дієслів дають можливість фіксувати акустичні засоби невербальної комунікації зі значною точністю і відповідністю до умов комунікативної ситуації.

По-друге, при фіксації акустичних засобів невербальної комунікації дієслова часто супроводжуються іншими частинами мови (іменниками, іменниками з прикметниками, прислівниками) для більш точної передачі закладеного змісту і локалізації невербального символу в даній комунікативній ситуації.

Іменники, детерміновані прикметниками, також часто використовуються для фіксації акустичних засобів невербальної комунікації. Вони супроводжують нейтральні дієслова, надаючи їм необхідних інтонаційно-тембрових характеристик. Найчастіше таку роль виконують іменники «voix» («голос») і «ton» («тон»).

Важливо наголосити на значній нюансованості акустичних засобів невербальної комунікації, в результаті чого для них характерне поєднання з іншими невербальними символами. Такі поєднання широко представлені як під час власне комунікації, так і під час її письмової фіксації. Подібні комплекси засобів невербальної комунікації дають можливість для більш повної передачі необхідної інформації та посилення експресивного ефекту повідомлення.

Ключові слова: невербальна комунікація, акустичні засоби, семантична варіативність, комунікативна ситуація.

Постановка проблеми. Актуальність даного дослідження зумовлена значущістю репрезентації акустичних засобів невербальної комунікації в умовах різних типів комунікатив-

них ситуацій, а також необхідністю вивчення умов та чинників, що впливають на інтерпретацію цих символів у різноманітних комунікативних обставинах. Значною проблемою при цьому виступає неправильне або неточне тлумачення символів, які тим чи іншим чином відображають емоції людини.

Аналіз досліджень. Дослідження невербальної комунікації знаходиться на перетині лінгвістики, психології, соціології та інших гуманітарних наук. У лінгвістиці невербальну комунікацію і її місце в міжкультурному спілкуванні розглядають Н. Багдасарова, Х. Едвард, І. Горелов, Р. Портер, Л. Самовар, О. Сисолятіна, А. Слащук, Л. Солошук, Л. Стефані, Л. Фоміченко.

Мета даної статті – проаналізувати, як за допомогою невербальних засобів зображає емоції у своїх творах Е.-Е. Шмітт. Оскільки значну частину творчості Е.-Е. Шмітта складають драми та сценарії, візуальний компонент в ній займає одну з чільних позицій.

Матеріалом даної роботи слугували твори Е.-Е. Шмітта: «Оскар та Рожева Пані», збірки «Одетта Тульмонд та інші історії», «Мрійниця із Остенде», «Два пана із Брюсселя».

Аналізуючи кількісне співвідношення невербальних засобів комунікації, особливу роль набуває голос: інтонації та тембр. Він передається як за допомогою дієслів, так і іменників, прикметників і прислівників.

При вербальній фіксації акустичних засобів невербальної комунікації, що передають інтонаційні та темброві характеристики мовця, найчисельніше у творах Шмітта представлені дієслова.

За рахунок семантичного різноманіття дієслова використовуються як у передачі емоційно нейтральних ситуацій для вираження власне наративного повідомлення, так і у експресивних комунікативних ситуаціях, як і, відповідно, знаків невербальної комунікації.

Таблиця 1

<i>Bafouiller</i>	<i>Бурмотіти</i>	<i>Страх, сором, вина, інтерес</i>
<i>Balbutier</i>	<i>Белькотіти</i>	<i>Страх, сором, вина, інтерес</i>
<i>Bredouiller</i>	<i>Бубоніти</i>	<i>Страх, сором, вина, інтерес</i>
<i>Chantonner</i>	<i>Наснівувати</i>	<i>Радість</i>

Продовження таблиці 1

<i>Chuchoter</i>	<i>Шепотіти</i>	<i>Страх, сором, вина, інтерес, подив</i>
<i>Crier</i>	<i>Кричати</i>	<i>Радість, подив, гнів, страх</i>
<i>Gémir</i>	<i>Стогнати</i>	<i>Горе</i>
<i>Grogner</i>	<i>Бурчати</i>	<i>Гнів, відроза</i>
<i>Gronder</i>	<i>Буркотіти</i>	<i>Гнів, відроза</i>
<i>Hurler</i>	<i>Волати</i>	<i>Горе, гнів</i>
<i>Murmurer</i>	<i>Бурмотіти</i>	<i>Страх, сором, вина, інтерес</i>
<i>Rechigner</i>	<i>Бурчати</i>	<i>Гнів, відроза</i>
<i>Ronchonner</i>	<i>Буркотіти</i>	<i>Гнів, відроза</i>
<i>S'écrier</i>	<i>Скрикнути</i>	<i>Інтерес, радість, подив, горе, гнів, відроза, страх</i>
<i>S'exclamer</i>	<i>Визукнути</i>	<i>Інтерес, радість, подив, горе, гнів, відроза, страх</i>

[1; с. 45, 57, 78, 285, 289, 291, 294, 296]

Значна варіативність при виборі дієслів на позначення акустичних засобів невербальної комунікації забезпечується за рахунок цілої низки синонімічних рядів таких дієслів. Таким чином, одна й та сама емоція на письмі може бути втілена за допомогою різних дієслів залежно від конкретного контексту, естетичних міркувань та точки зору того, хто фіксує дану ситуацію.

Таблиця 2

<i>Bafouiller</i>	<i>Бурмотіти</i>	<i>Страх, сором, вина, інтерес</i>
<i>Balbutier</i>	<i>Белькотіти</i>	<i>Страх, сором, вина, інтерес</i>
<i>Bredouiller</i>	<i>Бубоніти</i>	<i>Страх, сором, вина, інтерес</i>
<i>Murmurer</i>	<i>Бурмотіти</i>	<i>Страх, сором, вина, інтерес</i>
<i>Grogner</i>	<i>Бурчати</i>	<i>Гнів, відроза</i>
<i>Gronder</i>	<i>Буркотіти</i>	<i>Гнів, відроза</i>
<i>Rechigner</i>	<i>Бурчати</i>	<i>Гнів, відроза</i>
<i>Ronchonner</i>	<i>Буркотіти</i>	<i>Гнів, відроза</i>
<i>Crier</i>	<i>Кричати</i>	<i>Радість, подив, гнів, страх</i>
<i>S'écrier</i>	<i>Скрикнути</i>	<i>Інтерес, радість, подив, горе, гнів, відроза, страх</i>
<i>S'exclamer</i>	<i>Визукнути</i>	<i>Інтерес, радість, подив, горе, гнів, відроза, страх</i>

[2; с. 23, 76, 84, 261, 275]

Урізноманітнення засобів письмової фіксації акустичних невербальних засобів комунікації досягається також за рахунок використання багатозначних дієслів, для яких передача голосового оформлення повідомлення не є першим значенням або значення яких включає не лише акустичну складову.

Таблиця 3

<i>Tempêter</i>	<i>Бушувати</i>	<i>Гнів, відроза, страх</i>
<i>Suffoquer</i>	<i>Задихатися, обурюватися</i>	<i>Гнів, відроза</i>
<i>Jeter (quelques mots)</i>	<i>Кинути кілька слів</i>	<i>Відроза, зневага, сором, вина</i>

[3; с. 45, 76]

Дієслова на позначення невербальних засобів комунікації передають не лише пряме позначення вокальних характеристик повідомлення мовця від його особи, а і властивості голосу як окремого агента дії. Подібне використання у проаналізованих творах зустрічається рідше, як це показано у таблиці 4.

Таблиця 4

<i>La voix se brise</i>	<i>Голос переривається</i>	<i>Подив, горе, гнів, сором</i>
<i>Sa voix tremblait</i>	<i>У нього тремтів голос</i>	<i>Радість, подив, горе, гнів, сором</i>

[4, с. 13, 161]

Особливості акустичних невербальних засобів комунікації можуть бути вираженими не лише за допомогою дієслів. Семантичні характеристики дієслів у певних випадках підсилюються прислівниками («*articuler lentement*», «*prononcer distinctement*» тощо). Вони також уточнюють спосіб вираження тієї чи іншої невербальної дії («*prononcer in petto*» тощо).

Таблиця 5

<i>Articuler lentement</i>	<i>Повільно вимовити</i>	<i>Гнів, відроза, страх</i>
<i>Articuler clairement</i>	<i>Чітко вимовити</i>	<i>Гнів, відроза, зневага</i>
<i>Prononcer distinctement</i>	<i>Розбірливо промовити</i>	<i>Емоційно нейтральний вираз</i>
<i>Répondre rapidement</i>	<i>Швидко відповісти</i>	<i>Подив, страх</i>
<i>Murmurer simplement</i>	<i>Просто пробурмотіти</i>	<i>Зневага, сором, вина</i>

[1, с. 28, 79, 94, 268, 279]

Для письмової фіксації акустичних засобів невербальної комунікації значною мірою використовуються іменники. По-перше, до їх числа входять похідні дієслів, що слугують для вираження голосових характеристик («*murmure*», «*cri*» тощо). Такі похідні можуть становити частину усталених дієслівних виразів («*pousser un cri*» тощо).

Дуже поширеним є використання сполучень іменників із прийменниками, які виступають в ролі обставин («*annoncer avec satisfaction*», «*conclure avec tranquillité*», «*répondre par un murmure indistinct*» тощо).

Таблиця 6

<i>Murmurer, un pli d'amertume au coin de la bouche</i>	<i>Пробурмоти з гіркотою, застиглою на губах</i>	<i>Горе, сором, вина</i>
<i>Répondre par un murmure indistinct</i>	<i>Відповісти невиразним бурмотінням</i>	<i>Подив, горе, страх, сором, вина</i>
<i>Se rejeter en arrière en poussant un cri.</i>	<i>Відсахнутися із криком</i>	<i>Подив, відроза, страх</i>
<i>Annoncer avec satisfaction</i>	<i>Оголосити із задоволенням</i>	<i>Інтерес, радість</i>
<i>Conclure avec tranquillité</i>	<i>Спокійно підсумувати</i>	<i>Горе, зневага, вина</i>
<i>Répondre avec empressement</i>	<i>Квалливо відповісти</i>	<i>Подив, страх, сором</i>
<i>Bredouiller du bout des lèvres</i>	<i>Ледь чутно пробурмотіти</i>	<i>Подив, горе, страх, сором, вина</i>

[1, с. 28, 79, 94, 268, 279, 285, 302]

Для письмової фіксації акустичних засобів невербальної комунікації широко використовуються прикметники. Загалом вони виступають означеннями іменникових додатків при дієсловах, що слугують для вираження передачі голосових повідомлень, таких як «*repandre*», «*demander*», «*dire*» тощо (табл. 7).

Якщо певну інтонацію чи тембр неможливо передати за допомогою дієслова, необхідного відтінку значення досягають за допомогою прикметників. Так, найчастіше вони визначають такі іменники, як «*voix*» (голос), «*ton*» (тон) (табл. 8).

Таблиця 7

<i>Reprendre d'une voix paisible</i>	Заговорити тихим голосом	Подив, сором, вина
<i>Dire d'une voix étouffée</i>	Сказати приглушеним голосом	Страх, горе, сором
<i>Demander d'une voix apaisée mais triste</i>	Запитати спокійним, але сумним голосом	Страх, горе, сором
<i>Demander d'une voix vibrante</i>	Запитати тремтячим голосом	Радість, подив, горе, страх, сором, вина
<i>Poursuivre d'un ton plus âcre</i>	Продовжити більш різким тоном	Гнів, відроза, зневага
<i>Répondre d'une voix neutre</i>	Відповісти нейтральним голосом	Емоційно нейтральний вираз
<i>Répondre d'une voix posée</i>	Відповісти виваженим голосом	Емоційно нейтральний вираз
<i>Lancer d'une voix sifflante</i>	Кинути шиплячим голосом	Гнів, відроза, зневага
<i>S'exclamer d'une voix flemmarde, insuffisamment affirmée:</i>	Скрикнути лінивим, недостатньо твердим голосом	Сором, вина
<i>Insister d'une voix détimbrée</i>	Наполягати безбарвним голосом	Горе, сором, вина
<i>S'enquérir d'un ton détaché</i>	Поцікавитись байдужим тоном	Відроза, зневага

[2; с. 38, 45, 94, 132, 142, 254, 257, 278, 282]

Таблиця 8

<i>La voix haletante</i>	Переривчастий голос	Страх, подив, сором, зневага
<i>Ton impérieux</i>	Владний тон	Гнів
<i>La voix définitive</i>	Рішучий голос	Інтерес, гнів
<i>Un ton plus âcre</i>	Більш різкий тон	Гнів, відроза, зневага
<i>Une voix paisible</i>	Тихий голос	Подив, сором, вина
<i>Une voix étouffée</i>	Приглушений голос	Горе, страх, сором, вина
<i>Un ton détaché</i>	Байдужий тон	Емоційно нейтральний вираз
<i>Une voix flemmarde, insuffisamment affirmée</i>	Лінивий, недостатньо твердий голос	Сором, вина
<i>Une voix détimbrée</i>	Безбарвний голос	Горе, сором, вина
<i>Une voix sifflante</i>	Шиплячий голос	Гнів, відроза, зневага

[2, с. 21, 35, 86, 134, 145, 255, 264, 266, 280]

З точки зору голосового оформлення важливо виокремити паузи, тобто перерви у мовленні, направлені на передачу чи підсилення значення певного повідомлення. Залежно від контексту вони можуть передавати як позитивні, так і негативні емоції, що представлено в табл. 9.

Лексичне втілення пауз набуває форми іменників у ролі як підмета (*un silence suivit sa question, le silence gagna la pièce*), так і додатка (*marquer un silence*), при чому для передачі відповідного смислового відтінку іменник «silence» може бути визначений прикметником (*maussade, respectueux тощо*).

Таблиця 9

<i>Marquer un silence respectueux</i>	Мовчати із повагою	Горе, сором, вина
<i>Un silence maussade suivit sa question</i>	Після питання запанувала гнітюча тиша	Горе, відроза, зневага, страх, сором, вина
<i>On s'est tus un petit moment</i>	Певний час тривало мовчання	Горе, відроза, зневага, страх, сором, вина

[3, с. 22, 35, 88]

Що стосується екстралінгвістичних знаків, доволі багатозначним символом є сміх. Де-юре позитивне значення цього символу може втілювати і злість, відчай, іронію. Сміх може передавати як радість, схвалення, так і сором, іронію, розгубленість, як можна побачити з табл. 10.

Письмова фіксація сміху здійснюється за допомогою дієслів («rire», «éclater de rire») і іменників («rire»), детермінованих низкою прикметників («cruel» тощо).

Таблиця 10

<i>Rire cruel</i>	Жорстокий сміх	Гнів, зневага
<i>Éclater de rire</i>	Вибухнути сміхом	Радість, подив, зневага
<i>S'esclaffer</i>	Розреготатися	Радість, зневага
<i>Glousser</i>	Хихотіти	Радість, зневага, страх, сором

[4, с. 14, 43, 75]

Важливе місце в структурі акустичних засобів невербальної комунікації займають сльози і плач. Хоча вони можуть виражати і найвищий ступінь радості, у більшості випадків вони передають більш широкий спектр негативних емоцій: сум, відчай, тривогу тощо. Для характеристики цього елемента невербальної комунікації необхідно також зазначити, що його маніфестація значною мірою залежить від рівня емоційності мовця і його темпераменту, а також суспільних умовностей стосовно гендерних характеристик.

Синонімічний ряд лексичних засобів на позначення представлено дієсловами (*sangloter, pleurer тощо*), а також іменниками, які, проте, фігурують лише у складі низки словосполучень (*les sanglots l'étouffent, les yeux se brouillent de larmes тощо*).

Таблиця 11

<i>Les sanglots l'étouffèrent</i>	Захлинувся в риданнях	Горе, страх, сором
<i>Des larmes brouillèrent ses yeux</i>	В очах виступили сльози	Горе, страх, сором
<i>Ses yeux se brouillèrent de larmes</i>	В очах виступили сльози	Горе, страх, сором
<i>Se mettre à pleurer</i>	Почати плакати	Радість, горе, страх, сором, вина
<i>Commencer à sangloter</i>	Вона почала ридати	Горе, страх, сором

[4, с. 14, 43, 75, 145, 231]

Що стосується інших екстралінгвістичних елементів, то проведено дослідження також показує, що з-поміж цих засобів невербальної комунікації в акустичному аспекті вагому позицію займає зітхання. Залежно від контексту зітхання слугує для передачі полегшення, смутку тощо.

На письмі для уточнення значення дієслова «sourir» («зітхати») та іменника «sourire» (зітхання) використовують іменники або прикметники, як це видно з табл. 12.

Таблиця 12

<i>Sourir</i>	Зітхнути	Радість
<i>Pousser un sourire d'approbation</i>	Зітхнути у якості згоди	Горе, сором, вина
<i>Sourir, soulagé</i>	Зітхати з полегшенням	Радість
<i>Sourir de soulagement</i>		

[2, с. 11, 45, 56, 283]

Висновки. Таким чином, акустичні невербальні засоби комунікації грають важливу роль у передачі емоцій, що супроводжують вербальне повідомлення. З цією метою комуніканти можуть використовувати різноманітні варіації характеристик тембру і тону, паузи, екстралінгвістичні акустичні засоби невербальної комунікації відповідно до мети спілкування.

Що стосується вербальної фіксації цих засобів, то вона відбувається завдяки прямому і опосередкованому опису відповідних реакцій мовців. При цьому лексичне втілення цих засобів значною мірою реалізується за допомогою дієслів, їх поєднання з іменниками і прислівниками, а також за допомогою іменників, часто детермінованих прикметниками.

Література:

1. Schmitt E.-E. La Rêveuse d'Ostende. Paris : Albin Michel, 2007. 310 p.
2. Schmitt E.-E. Les deux messieurs de Bruxelles. Paris : Albin Michel, 2012. 288 p.
3. Schmitt E.-E. Oscar et la dame rose. Paris : Albin Michel, 2002. 99 p.
4. Schmitt E.-E. Odette Toulemonde et autres histoires. Paris : Albin Michel, 2006. 281 p.
5. Schiaratura L. Analyse et interprétation psychologiques des comportements corporels en situation de communication interpersonnelle. 2013. URL: <https://journals.openedition.org/methodos/3013> (дата звернення: 25.11.2023).
6. Terrier C. La communication non verbale. 2013. URL: http://www.cterrier.com/cours/communication/60_non_verbal.pdf (дата звернення: 14.11.2023).

Pesotska D., Kushchenko Zh. Expression of emotions by means of acoustic means of non-verbal communication in French language (on the example of works by E.-E. Schmitt)

Summary. The article deals with the study of acoustic means of non-verbal communication in modern French

on the basis of works by E.-E. Schmitt. The peculiarities of the use and written fixation of acoustic means of non-verbal communication in the transmission of emotional states are analysed. In addition, the influence of specific communicative situations on the use and interpretation of lexical items denoting acoustic characteristics is considered.

Verbs play the main role in the written recording of acoustic means of non-verbal communication. The preservation of expressive variants of acoustic non-verbal symbols is ensured, firstly, by the semantic variability of French verbs. The corresponding synonymous verb series make it possible to record acoustic means of non-verbal communication with considerable accuracy and in accordance with the conditions of the communicative situation.

Secondly, when recording acoustic means of non-verbal communication, verbs are often accompanied by other parts of speech (nouns, nouns with adjectives, adverbs) for a more accurate transmission of the inherent meaning and localisation of the non-verbal symbol in a given communicative situation.

Nouns determined by adjectives are also often used to record acoustic means of non-verbal communication. They accompany neutral verbs, giving them the necessary intonation and timbre characteristics. Most often, this role is played by the nouns "voice" and "tone".

It is important to emphasise the considerable nuance of acoustic means of non-verbal communication, which results in their combination with other non-verbal symbols. Such combinations are widely represented both during the actual communication and during its written recording. Such complexes of non-verbal communication tools provide an opportunity for a more complete transmission of the necessary information and enhancement of the expressive effect of the message.

Key words: non-verbal communication, acoustic means, semantic variation, communicative situation.

*Петрова Озель Л. П.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри українознавства і лінгводидактики
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди
<http://orcid.org/0000-0002-5091-7066>*

ТОПОНІМИ У ДИСКУРСІ ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНЬОГО НАЗВОТВОРЕННЯ (СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНИЙ І ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНИЙ АСПЕКТИ)

Анотація. Творення назви літературно-художнього тексту постає окремим дискурсом, який демонструє специфіку індивідуально-авторського стилю письменника, запропонує його світогляд, менталітет, оригінальні ознаки художньої манери. Власна назва – топонім у складі різних за структурою ідеонімів (одно- та полікомпонентних) засвідчує роль як самостійного складника літературно-художнього тексту, так і органічно пов'язаного зі змістом, композицією, образною системою, мовно-стилістичними засобами.

Однокомпонентні назви (*«Батурич», «Полтава», «Каяла», «Бережани»* Богдана Лепкого; *«Берестечко»* Гната Хоткевича, *«Берестечко»* Ліни Костенко, *«Волинь»* Уласа Самчука, *«Ворошиловград», «Месопотамія»*, Сергія Жадана, *«Африка»* Андрія Гуменюка) аналізуються у статті як топонімоцентричні, де основна увага зосереджена на власній назві географічного, адміністративно-територіального, геополітичного, історико-регіонального об'єкта, на її символічному, концептуальному значенні.

Полікомпонентні бібліоніми (*«Україна в огні»* Олександра Довженка, *«Листи із Степової України»* Докіа Гуменної, *«Приазовська савана»* Олексія Вишиника, *«Дике літо в Криму»* Зірки Мензатюк, *«За Перекопом є земля»* Анастасії Левкової, *«Подорож із Бад-Емса до Страсбурга»* Ориси Демської) розширюють семантичні можливості топонімної назви у складі ідеонімів як у напрямку уточнення, звуження, конкретизації смислів, так і в плані абстрактизації, інтелектуальних рефлексій, світоглядних узагальнень. У складі культуронімів (ідеонімів, бібліонімів) простежуємо вираження лінгвостилістичних функцій топонімів, зокрема культурно-репрезентативної, етноідентифікаційної та лінгвокраєзнавчої.

Теоретичним та методологічним підґрунтям розвідки стали праці визначних науковців у сфері ономастичних досліджень: В. Лучика, С. Вербича, В. Горпинича, В. Підвойного, К. Тищенка, І. Муромцева, М. Худаша, М. Торчинського, Г. Лукаш, Л. Белея. Назви текстів художньої літератури стали предметом уваги вітчизняних науковців Ю. Карпенка, Є. Боевої, А. Куц, О. Лемак, В. Котович, Л. Легкої, Л. Мельник, однак потреба більш комплексного та системного дослідження реєстру літературно-художніх назв визначила актуальність цієї статті.

Ключові слова: власні нави, топоніми, культуроніми, ідеоніми, бібліоніми, історіоніми, назви творів, літературно-художній текст.

Постановка проблеми. У назвах літературно-художніх текстів власні іменування, зокрема топоніми, постають як поліфункційні мовні одиниці, що відіграють роль ключових

слів тексту, сприяють усвідомленню концепції твору, його ідейно-естетичних настанов, носять рекламний характер, отже, виконують функцію впливу на читача, розраховані на широкий комунікативний контекст, маркують етнокультурний простір як загальнонаціональний, так й історико-регіональний.

Специфічним ознакам топонімів у різних мовних стилях присвячено чимало розвідок знаних учених-ономастів: В. Лучика, С. Вербича, В. Горпинича, В. Підвойного, К. Тищенка, Т. Янка, І. Муромцева, М. Худаша, М. Торчинського. Літературно-художні топоніми досліджують Ю. Карпенко, О. Карпенко, Г. Лукаш, О. Немировська, О. Муромцева, К. Романенко, О. Саврей, Л. Удовенко, Г. Шотова-Ніколенко, І. Хлисту, Л. Белей, І. Скразловська, проте художнє назвотворення, зокрема стилістична роль топонімів у ньому, частково представлені у працях Ю. Карпенка, Є. Боевої, А. Куц, О. Лемак, потребує подальшого, більш глибокого аналізу.

Актуальність розвідки пов'язана з потребою виявлення семантичної, структурної та лінгвостилістичної специфіки топонімів у назвах художніх текстів, визначається запитом на простеження особливостей їх семантико-стилістичної функційності, а також зумовлена необхідністю опису й докладного аналізу однієї з найбільш специфічних функцій топонімів у художньому дискурсі – представлення української етнокультури.

Мета статті полягає у аналізі лексико-семантичних та структурних особливостей, а також відзначенні стилістичних функцій топонімної лексики у складі культуронімів, зокрема бібліонімів – найменувань літературно-художніх текстів.

Матеріалом дослідження стали назви літературних текстів (150 позицій), де в художній формі унаочнена розлога система історико-культурологічних назв – топонімів, які реалізують функції локалізації подій і явищ, визначають їх хронологію, постають символами української духовної й матеріальної культури, світогляду й менталітету.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Роль заголовків твору для цілісного розуміння концепції мовотворчості письменника, зокрема особливостей стилістики сквородинівських текстів досліджує Є. Боева, наголошуючи, що «сама назва твору стає тим надто важливим ключем до тексту, що обіймає численні асоціації, примушуючи читача раз у раз повертатися до заголовка, щоб повністю зрозуміти смисл ХТ» [1, с. 4]; звертаючи увагу на топоніми у назвах поетичних текстів Івана Драча, Ю. Браїлко називає їх «центрами ономастичного простору віршів» [2, с. 96].

Частотністю у складі ідеонімічних назв вирізняються історичні топоніми, які А. Куц і О. Лемак вважають окремим ономастичним класом, лексемами, що «по-перше, конкретизують просторові відношення, по-друге, є носіями часової позиції, прив'язаної до певної епохи, по-третє, є національно маркованими одиницями», своєрідною метафорою, яка «стає елементом зв'язаного словосполучення, частиною образного твердження» [3].

Досліджуючи назви поезій М. Бажана, Ю. Карпенко відзначає, що назву твору як ономастичний елемент можна вважати «одиницею лексичного рівня, незалежно від того, чи вона виражена словом, чи словосполученням, чи цілим реченням», також одиницею синтаксичного рівня, оскільки «входить до структури, до мовної тканини твору», «причому так само незалежно від форми свого вираження», де «назва твору завжди є реченням – найчастіше називним, але нерідко й реченням іншого типу» [4].

Спираючись на попередні дослідження щодо мистецької, зокрема літературно-художньої ідеонімії [5; 6; 7; 8; 9; 10], резюмуємо, що бібліонім є важливим складником твору, який функціонує як самостійно, так і у взаємозв'язках із текстом, індивідуально-авторською манерою митця, його стилем, широким культурологічним контекстом етнонаціонального й світового мистецького дискурсу.

Виклад основного матеріалу. Макротопоніми у назвах літературно-художніх текстів репрезентовані зокрема іменуваннями континентів, материків, сторін світу («*Європа. Захід*» Павла Загребельного, «*Завойовник Європи*» Івана Корсака, «*Африка*» Андрія Гуменюка, «*Знайти Атлантиду*» Ігоря Куруса), сучасних і давніх країн та цивілізацій, островів і півостровів («*Останні роки Речі Посполитої*», «*Смутні часи Московської держави*» Миколи Костомарова, «*Монголія*» Івана Багряного, «*Месопотамія*», «*Ефіопія*» Сергія Жадана, «*Фелікс Австрія*» Софії Андрухович, «*Любов, Америка і світло*» Наталії Ясіновської), які належать до лексем, що розширюють межі етнонаціонального культурно-мистецького дискурсу, постають стилістичними маркерами іноетнічних колоритів.

У назвах творів української класики вживання макротопонімів, визначальних у вітчизняному історико-культурологічному дискурсі – *Україна*, *Гетьманщина* («*Любів Україну*» Володимира Сосюри, «*Живи, Україно!*» (назва сценарію документального фільму) Михайла Стельмаха, «*Україна в огні*» Олександра Довженка, «*Україна кличе*», «*Подарунок з України*» Семена Скляренка, «*Листи із Степової України*» Докії Гуменної, «*Україна чи Малоросія*» Миколи Хвильового, «*Моя Україна*», «*Прости, Україно*» Бориса Хижняка), репрезентують семантику геополітичного й ментального вибору, утвердження самобутнього шляху, постійних духовно-комунікативних зв'язків з Україною, чому активно сприяє функціонування топонімів у контексті емоційно-імперативних конструкцій, наснажених стилістикою закликів й піднесення.

Концептуальною й найбільш частотною лексемою, з якою пов'язана низка лексико-семантичних інтерпретацій мотиву захисту батьківщини, становлення й утвердження незалежності й державності, визначення геополітичних моделей і шляхів розвитку, є також етнонаціональний топонім з виразним історіософським колоритом *Запорізька Січ* та пов'язані з ним назви, що позначають центр козацької держави, місце набуття воїнами військового досвіду, підготовки до походів, визна-

чення політико-дипломатичних орієнтирів, мають символічне значення духовної столиці як козацтва, так і національно-визвольного руху українського народу («*Запорозька слава*», «*На руїнах Січі*», «*Над Кодацькими порогами*» Андріяна Кашенка).

Історико-культурний образ і стилістику міст репрезентують бібліоніми, до складу яких входять астіоніми, годоніми, агороніми, а також відтопонімні лексеми як маркери урбаністичних ландшафтів, ментальної специфіки містян, способу їх життєдіяльності: «*Байки харківські*» Григорія Сковороди, «*Сватання на Гончарівці*» Григорія Квіткі-Основа-Яненка, «*Динамо Харків*» Сергія Жадана, «*Чернігівка*» Миколи Костомарова, «*Борислав сміється*» Івана Франка, «*На Кожум'яках*» Івана Нечуча-Левицького, «*Подорож до Києва*» Осипа Маковоя, «*Кам'янець-Подільський*» Івана Драча, «*Шлях на Київ*» Семена Скляренка, «*Мицкевич в Одесі*», «*На руїнах Кутаїсі*» Миколи Бажана, «*Легенди Львова*», «*Кнайпи Львова*» Юрія Винничука, «*Київські казки*» Зірки Мензатюк, «*За Перекопом є земля*» Анастасії Левкової, «*Рівне / Ровно*» Олександра Ірванця, «*Страшне, прекрасне та потворне в Чорнобилі*» Олени Паренюк, Катерини Шаванової.

Систему лінгвістичних знаків локальних географічних назв невеликих територій чи географічних об'єктів (мікротопонімів), досить широко представлену в назвах-ідеонімах («*Полтава*» Романа Андріяшика, «*Бабин Яр (Реквієм)*» Дмитра Павличка, «*Як ми їздили до Криниці*» Михайла Коцюбинського, «*Над Прутом*» (збірка віршів) Сидора Воробкевича, «*Зарваниці*», «*Бережани*» Богдана Лепкого, «*Пушино-Гута*» Семена Скляренка), львівська дослідниця Н. Сокол-Клепар розглядає як «своєрідну енциклопедію», «потужний національно-культурний ресурс», корельований зі «свідомістю та номінотворчими здібностями народу», «ідентифікатор насамперед місць, а також людей, які на них проживають» [11, с. 202].

Серед топонімоцентричних назв творів простежуємо різні за структурою одиниці: одно-, дво- та полікомпонентні:

– **однокомпонентні**, як правило субстантивного типу, назви країн, регіонів, населених пунктів – ойконімів із семантикою місця події, нерідко з символічним значенням, сформованим на ґрунті взаємодії топоніма з системою інших художньо-стилістичних засобів твору: «*Батурин*», «*Полтава*», «*Каяла*», «*Зарваниці*», Богдана Лепкого, «*Берестечко*» Гната Хоткевича, «*Берестечко*» Ліни Костенко, «*Волинь*» Уласа Самчука, «*Ефіопія*» Сергія Жадана;

– **двокомпонентні** назви представлені переважно ад'єктивно-субстантивними сполуками, які найбільш яскраво репрезентують епітетні, метафоричні, метонімічні, алюзивні назви: «*Степова Еллада*» Євгена Маланюка, «*Чорнобильська Мадонна*» Івана Драча, «*Скіфська Одиссея*» Ліни Костенко, «*Чумацький шлях*» Володимира Малика, «*Сині Води*» Володимира Рутківського, «*Зелені Млини*», «*Кам'яний Брід*» Василя Земляка, «*Холодний Яр*» Юрія Горліса-Горського;

– серед **трикомпонентних** бібліонімів найбільше прийменникових конструкцій із значенням місця дії й напрямів руху: «*Сватання на Гончарівці*» Григорія Квіткі-Основа-Яненка, «*Іфігенія в Тавриді*» Лесі Українки, «*Подарунок з України*» Семена Скляренка, «*Діти Чумацького шляху*» Докії Гуменної, «*Там, за Збручем*» Олега Клименка;

– **чотирикомпонентні** ідеоніми, окрім топонімних назв включають лексеми, що увиразнюють додаткові семантичні відтінки бібліонімів: «*Дике літо в Криму*» Зірки Мензатюк,

«Картинки з життя Буковини» Ольги Кобилянської, «Глітвейн дорогою на Говерлу», «Незвичайне Різдво у Карпатах» Василя Карп'юка, «З-під Полтави до Бендер» Богдана Лепкого, «Репортаж з Карпатської України» Уласа Самчука, «За Перекопом є земля» Анастасії Левкової;

– п'ятикомпонентні бібліоніми: «В степу безкраїм за Уралом» Зінаїди Тулуб, «Як ми їздили до Криниці» Михайла Коцюбинського.

Серед полікомпонентних привертають увагу двотопонімні назви («З Дніпра на Дунай» Андріяна Кашенка, «З-під Полтави до Бендер» Богдана Лепкого, «Подорож із Бад-Емса до Страсбурга» Орсіс Демської), антропонімно-топоніміїні («Хмельницького обступлення Львова» Маркіяна Шашкевича, «Кость Гордієнко – останній гетьман Запорожжя» Андріяна Кашенка).

У складі назв творів як найбільш яскравих носіїв інформації про специфіку духовної й матеріальної культури різних країв етнокраєзнавча семантика простежується у топонімах – назвах історико-етнографічних регіонів (*Таврида, Волинь, Буковина, Гуцульщина, Поділля, Галичина, Приазов'я, Лемківщина*) з оригінальними рисами їх окремих областей, серед як одно-, так і полікомпонентні ідеоніми: «Іфігенія в Тавриді» Лесі Українки, «Волинь» Уласа Самчука, «Букова земля» Марії Матіос, «Волинський рік» Леоніда Мосендза, «Моя Гуцульщина» Платона Воронька, «Буковинська повість» Ігоря Муратова, «Подільська притча» Бориса Хижняка, «Лемківщина в серці моїм» Володимира Барни, «Волинська височина» Юлії Бундочної, «Галицька сага» Петра Лущика, «Приазовська савана» Олексія Вишника).

Назви творів української класики засвідчені також ойконімами та відтопонімною лексикою з метою представлення специфічних світоглядно-ментальних особливостей, пов'язаних із звичаями, обрядами, віруваннями окремих регіонів: «Конотопська відьма», «Сватання на Гончарівці» Григорія Квітки-Основ'яненка, «Гуцули, мешканці Східного Прикарпаття» (1837), «Бойки, русько-слов'янський люд у Галичині» (1839), «Лемки, мешканці Західного Прикарпаття» (1841), «Монастир Скит у Маняві» (1848) Івана Вагилевича, «Верховина» (назва збірки) Марка Черемшини, «Винайдений рукопис про руський край» Леся Мартовича.

Історична романістика і її назвотворення активно демонструє ідеоніми, які кодифікують місця відомих подій, локалізують і характеризують геополітичні процеси, маршрути подорожей, військових походів, векторів української і світової дипломатії: «Батурич», «Полтава», «Над Десною», «З-під Полтави до Бендер», «Каяла» Богдана Лепкого, «На Кожум'яках» Івана Нечуя-Левицького, «Оборона Буші» Михайла Старицького, «Берестечко» Гната Хоткевича, «Берестечко» Ліни Костенко, «Гловайськ» Євгена Положія, «Ворошиловград» Сергія Жадана, репрезентують відомі офіційні й менш знані, представлені у фольклорних текстах, літературних творах назви історико-етнографічних регіонів: «Іфігенія в Тавриді», «Кримські спогади» Лесі Українки, «Волинь», «Ост» («Морозів хутір») Уласа Самчука, «Лицарі Дикого поля» Ярослава Дегтяренка, «Букова земля» Марії Матіос, «FM Галичина» Тараса Прохаська, передають особистісні й соціальні настрої, історичні й культурологічні паралелі, являють собою образні метафоричні та метонімічні назви з метою створення ефектів як реально-подієвих, так і філософсько-психологічних харак-

теристик: «Борислав сміється» Івана Франка, «Зачарована Десна», «Україна в огні» Олександра Довженка, «Чорнобильська Мадонна» Івана Драча.

Традиція мовно-образного осмислення природних стихій, ґрунтована на виразному й колоритному зображенні води як носія семантики спокою, вмиротворення, злагоди, чистоти думок і почуттів, а також протилежної за значенням символіки боротьби, змагань, рішучих дій, національного визволення знайшла яскраве художнє втілення в макро- й мікрогідронімах, зокрема пелагонімах та потамонімах, що досить часто функціонують у назвах творів («Над Десною», «Каяла» Богдана Лепкого, «Над Прутом» Сидора Воробкевича (збірка віршів), «Дніпрові пороги» Дмитра Яворницького, «Над Черемошем. Гуцульські мотиви» Михайла Стельмаха, «З Дніпра на Дунай» Андріяна Кашенка, «Зачарована Десна» Олександра Довженка.

Ороніми як репрезентанти гірської тематики й екзотичних ландшафтів, що традиційно слугують стилістичним настановам створення філософсько-романтичного тла для зображення героїв, в українському літературно-художньому назвотворенні представлені такими типами ідеонімів: «Бескиди» Володимира Барни, «Карпати» Семена Скляренка, «В степу безкраїм за Уралом» Зінаїди Тулуб, «Глітвейн дорогою на Говерлу», «Незвичайне Різдво у Карпатах» Василя Карп'юка.

Топоніми як оригінальний складник літературно-художнього дискурсу, зокрема ідеонімів, демонструють «географію» індивідуально-авторського мистецького світу, а також горизонти охоплення вітчизняного й світового культурно-мистецького простору, розширюють межі творчого сприйняття контекстів як у напрямку їх локалізації, збагачення місцевої, краєзнавчої семантики, так і актуалізують смисли світових глобалізаційних процесів, отже, «вибудовують потрібний авторському задуму зміст, виступають незамінними показниками певного історичного часу та відповідної географії в художньому творі» [12, с. 333].

Висновки й перспективи подальших досліджень. Топоніми у складі назв літературно-художніх текстів як номінанти й символи соціокультурного простору найбільш тісно пов'язані з проявами духовної й матеріальної культури, яскраво й колоритно засвідчують специфічні художньо-стилістичні функції – *культурно-репрезентативну*, а також пов'язану з нею *етноідентифікаційну*, оскільки онімна лексика з її численними різновидами глибоко закорінена в історію, традиції, звичаї.

Поряд із основними, найбільш показовими функціями (визначення місця об'єкта чи події, номінативно-ідентифікаційна, інформативно-пізнавальна, емоційно-експресивна), топоніми у назвах художніх текстів відіграють роль як одиниці, що актуалізують систему лінгвокраєзнавчої семантики: характеризують природні ландшафти різних територій і регіонів, створюють художнє тло для представлення персонажів та їх походження; завдяки закріпленій за ними позатекстовій та контекстній історико-культурологічній, зокрема краєзнавчій інформації, постають як ключові, концептуальні одиниці.

Актуальність і перспективність майбутніх досліджень передбачаємо у зв'язку з необхідністю більш глибокого аналізу лексико-семантичних і стилістичних паралелей топонімів у назвах текстів із образною системою, мовними засобами, проблематикою, концептуальними положеннями твору.

Література:

1. Боева Є.В. Заголовки у творчій спадщині Григорія Сковороди (структурно-семантичний аспект). *Записки з ономастики*. 2005. № 9. С. 3–11.
2. Браїлко Ю. Український топонімний код у поезії Б. Олійника. *Мовознавство*. 2015. № 21. С. 90–97.
3. Куц А., Лемак О. Історичні топоніми в сучасній літературі. <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/445>
4. Карпенко Ю.О. Назва твору як об'єкт ономастики (переважно на матеріалі творчості Миколи Бажана). http://karpenko.in.ua/wp-content/uploads/2013/03/Nazva_tvoru_75.pdf
5. Карпенко Ю.О. Про назви творів Ліни Костенко. <http://kulturamovu.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine41-4.pdf>
6. Петрова Озель Л.П. Топоніми в системі засобів лінгвокраєзнавства: літературно-художній і етнокультурний контекст. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Філологія. 2023. № 60. С. 36–39.
7. Петрова Озель Л.П. Топоніми у назвах літературно-художніх текстів (структурно-семантичний аспект). *Матеріали III Міжнародної славістичної конференції, присвяченої пам'яті святих Кирила і Мефодія*. Київ – Софія – Харків – Шумен. 23 травня 2023 року. ХНПУ: ХІФТ. С. 279–285.
8. Завальнюк І. Трансформація українських фразеологізмів і паремій у заголовках сучасних українських газет. *Матеріали III Міжнародної славістичної конференції, присвяченої пам'яті святих Кирила і Мефодія: «Національні наукові традиції в слов'янському світі»* / за заг. ред. О.О. Маленко. Харків – Шумен :ХНПУ; ХІФТ, 2023. С. 148–154.
9. Книш О.В. Лінгвістичний аналіз найменувань кінофільмів : автореф. дис. канд. філол. наук. Одеса, 1992. 17 с.
10. Котович В., Легка Л., Мельник Л. Лінгвістична інтерпретація художнього тексту : навч. посіб. для підготовки здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти за галузі знань 01 Освіта / Педагогіка (спеціальність 014 Середня освіта (Українська мова і література)). Дрогобич : ДДПУ ім. І. Франка, 2023. С. 17–28.
11. Сокіл-Клепар С. Мікропоніми в усній народній словесності. *Вісник Львівського університету*. 2020. Вип. 72. С. 193–199.
12. Шотова-Ніколенко Г. Топоніми як засіб створення і зміни часопростору в художньому творі. *Наукові записки ТНПУ. Серія : Мовознавство*. 2017. № 1 (27). С. 331–334.

Petrova Ozel L. P. Toponyms in the discourse of literary and artistic creation (linguistic and structural-semantic aspects)

Summary. The creation of the title of a literary and artistic text appears as a separate discourse that demonstrates the specifics of the writer's individual authorial style, presents his worldview, mentality, and original features of the artistic manner. The theoretical and methodological basis of the research were the works of prominent scientists in the field of onomastic research: V. Luchyk, S. Verbych, V. Horpynych, V. Pidvoyny, K. Tyshchenko, I. Muromtsev, M. Khudas, M. Torchynskyi. H. Lukash, O. Savrei, L. Beleya. Titles of fiction texts became the subject of attention of domestic scientists Yu. Karpenko, E. Boeva, A. Kuts, O. Lemak, however, a more comprehensive and systematic study of the register of literary and fiction titles determines the relevance of this article.

A proper name – a toponym in the composition of ideonyms with different structures (single-component, multi-component) attests to the role of both an independent component of a literary and artistic text, and organically connected with the content, composition, image system, and other linguistic and stylistic means. One-component names are analyzed in the article as toponymic, where the main attention is focused on the proper name of a geographic, administrative-territorial, geographic, geopolitical, historical-regional object, its symbolic, conceptual meaning. Two- and multi-part names of works ("Ukraine is on Fire" by Oleksandr Dovzhenko, "Ukraine is Calling", "A Gift from Ukraine" by Semyon Sklyarenko, "Letters from Steppe Ukraine" by Dokia Humennaya, M. Kotsyubynskyi "How we went to Krynytsia", Ulas Samchuk "Report from Carpathian Ukraine", Zirka Menzatyuk "Wild summer in Crimea", Anastasia Levkova "There is land beyond Perekop") expand the semantic possibilities of toponymic names in the composition of ideonyms both in the direction of clarification, narrowing, concretization of meanings, and in terms of abstraction, intellectual reflections, worldview generalizations.

In the composition of cultural onyms (ideonyms, biblionyms), we trace the expression of the linguistic stylistic functions of toponyms, in particular cultural-representative, ethno-identifying, and linguistic-regional.

Key words: proper names, cultural names, toponyms, ideonyms, historical names, titles of works, literary and artistic text.

*Плетенецька Ю. М.,**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри англійської філології і перекладу
Національного авіаційного університету*

УНІВЕРСАЛЬНІ ЗАСОБИ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПТУ ВІЙНА У ТЕКСТАХ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ ПІСЕНЬ

Анотація. Статтю присвячено аналізу універсальних засобів вербалізації концепту ВІЙНА у текстах сучасних українських пісень. Концепт ВІЙНА має універсальний та індивідуальний характер, який варіюється в залежності від кожного народу та навіть кожної окремої людини. Універсальний аспект полягає в тому, що всі народи світу в історії переживали війни та часто стикалися з конфліктами з іншими народами протягом десятиліть. Однак, кожен народ має свій унікальний підхід до цього концепту, і ВІЙНА має власні особливості та значення, які визначаються контекстом національної історії.

Універсальні засоби репрезентації концепту ВІЙНА у текстах вибраних пісень розподіляємо на три лексико-тематичні групи: військові поняття, фізичні стани людини та бінарні опозиції. Концепт ВІЙНА в українських піснях на лексичному рівні вербалізується через застосування таких військових понять: ФРОНТ, БІЙ, КУЛІ, ТАНК, ЗБРОЯ, ВИСТРІЛИ, ПОВІТРЯНА ТРИВОГА, ВОГОНЬ. До лексико-тематичної групи, що характеризує фізичні та емоційні стани людини – належать такі поняття, як: СМЕРТЬ, КРОВ, РАНИ, БІЛЬ, СЛЬОЗИ, ЛЮТЬ. Поняття, що утворюють бінарні опозиції ґрунтуються на розподілі світу на чорне та біле, на загарбників та захисників. Означення добра і зла та їхніх ознак є універсальним для уявлення всіх людей. Бінарність воєнного світу на мовному рівні формується за допомогою займенників та шлямом прийому протиставлення. Сторона захисників та добра представлена у текстах пісень такими вічними цінностями як ВІРА, СВОБОДА, ПРАВДА, МИР, ДОБРО, ЛЮБОВ, ВОЛЯ. Натомість їм протиставлені поняття ЗЛО, НЕЧИСТОТА та ВОРОГ.

З'ясування значення таких слів за словником української мови дозволило нам розширити список цих універсальних понять та включити сюди синонімічні поняття.

Відштовхуючись від понять, що у піснях позначають протилежність ВІЙНИ, ми встановили, чим не є ВІЙНА в колективному уявленні людей – що буде вагомою характеристикою даного концепту. ВІЙНА не є ДОВІР'Я, ЖИТТЯ, ІСНУВАННЯ, ЛЕГКІСТЬ, ПРОСТОТА, НЕВИМУШЕНІСТЬ, ІСТИНА, СПРАВЕДЛИВІСТЬ, ПОРЯДОК, ПРАВДИВІСТЬ, ПРАВИЛЬНІСТЬ, ЗГОДА, СПОКІЙ, ТИША, БЛАГО, СВОБОДА, НЕЗАЛЕЖНІСТЬ.

Ключові слова: концепт ВІЙНА, українська пісня, військові поняття, бінарні опозиції, фізичні стани, вербалізація.

Постановка проблеми. ВІЙНА як концепт є відомим для всіх народів та країн цього світу. Протягом усієї історії людство перебувало у стані війн: локальних, масштабних, а протягом ХХ століття – світових. Природньо, що концепт ВІЙНА означений універсальними поняттями, зрозумілими для усіх сторін конфліктів, позачасовими та, на жаль, вічними.

Помічаємо, що у текстах вибраних пісень концепт ВІЙНА вербалізується як за допомогою універсальних засобів, так і за допомогою засобів із національно-специфічними рисами.

Війна є частою темою в англійських піснях, оскільки вони можуть слугувати своєрідним архівом історії та подій. Пісні фіксують мовні зміни, а також переживання та точки зору тих, хто пережив воєнні події, і можуть допомагати в збереженні пам'яті про них.

До дослідження пісні як культурного феномену зверталася низка дослідників, зокрема В. Андрущенко [1], В. Верьовкіна [2], С. Виткалова [3], О. Воробйова [4], В. Марченко [5], Л. Сбігнева [6], А. Фурдичко [7] та ін.

Метою дослідження є проаналізувати універсальні засоби вербалізації концепту ВІЙНА у текстах сучасних українських пісень; дослідити їхню семантичну навантаженість; розкрити слова, образи та символи, які використовуються для передачі почуттів, думок та емоцій, пов'язаних з війною.

Виклад основного матеріалу. Після 24 лютого 2022 року українські пісні у переважній більшості так чи інакше стосуються війни та переживань з її приводу. Хоч виконавці зосереджені на почуттєвих аспектах та осмисленні реальності, вони у своїх текстах використовують чимало військової термінології, назви техніки, поняття, що стосуються військової тактики. Використання військових термінів та понять також є характерним для багатьох англомовних пісень про війну. Це допомагає пісням висловлювати реалії бойових дій, а також виражати емоції, враження від війни та, власне, ставлення до неї крізь роки.

Універсальні засоби репрезентації концепту ВІЙНА у текстах вибраних пісень розподіляємо на три лексико-тематичні групи: військові поняття, фізичні стани людини та бінарні опозиції.

Вважаємо військові поняття універсальними засобами вербалізації концепту ВІЙНА, оскільки ці терміни є уніфікованими та однаковими для всіх армій світу.

Концепт ВІЙНА в українських піснях на лексичному рівні вербалізується через застосування таких військових понять: ФРОНТ, БІЙ, КУЛІ, ТАНК, ЗБРОЯ, ВИСТРІЛИ, ПОВІТРЯНА ТРИВОГА, ВОГОНЬ – та похідних від них дій: РОЗБОМБИТИ, РОЗСТРІЛЯТИ, ПРИСТРЕЛИТИ, РОЗДІЛИТИ, ВБИТИ.

Наведемо приклади із текстів пісень:

Jerry Heil – #МРІЯ [8]:

«На **фронті** в Мелітополі

й в **бою** в інтернеті»;

«Вони можуть **розбомбити** Щастя,

Вони можуть **розстріляти** «Мрію».

Але **вбити** волю їм не вдасться!

Кожен буде жати, що посіяв».

alyona alyona – Чому? (feat. Jerry Heil) [9]:

«І ми розбіглися всі у різні сторони:

Деталі із одного механізму

Хтось рано, а хтось пізно

Щоб свої землі **боронити**».

KALUSH x SKOFKA – Батьківщина [10]:

«**Кулі**-дебіли полетіли»;

«Скільки не **стріляй** в наш край,

Скільки не пали поля...»

SKOFKA – Не забудем і не пробачим [11]:

«Не забудем і не пробачим

Радий бачить, як горить ваш **танчик**».

SHUMEI – Тривога [12]:

«Ти знов не спиш,

Зброя навкис...»;

«**Повітряна тривога!**..

Десь **танки** три горять,

А зліва побратими

Відстрілюють ребят»;

«**Кулі** нам летять у очі

Та ми разом стоїмо!...»

NK – Я – Україна [13]:

«Я захищу тебе від **куль**

Що в мене цілять звідусіль»

Антитіла – Фортеця Бахмут [14]:

«З неба нам сил дають,

Волю, **вогонь** і лють!

Стіни горять в **бою**,

Мамо, а я стою»

Арсен Мірзоян – Вальс Ірпінь [15]:

«Скільки імен, висікли **кулі** на стінах?»

Гурт Будьмо – Війна 30-ї весни [16]

«Ця війна нас всіх з'єднала

Об'єднала і **фронт**, і тили

Щоб земля наша вільною стала

І щоб весни в нас мирні були»

TVORCHI – Боремося [17]

«Боремося та усіх поборемо

Летять **кулі**, а ми міцно стоїмо

Боремося **розділилися** світи

За свободу поєдналися голоси»

Для того, аби розширити межі концепту та дослідити, які поняття становлять його периферію, варто дослідити значення наведених слів.

Згідно зі словником української мови в 11 томах:

ФРОНТ – 1) «лицева сторона»; 2) «сторона військової частини, підрозділу, обернена до ворога, а також територія, зайнята такою частиною, підрозділом»; 3) «місце, район, де відбуваються воєнні дії і розташовані діючі війська під час війни; протилежне – тил»; 4) «найбільше військове з'єднання, що діє під час війни під командуванням одного воєначальника» [18].

БІЙ – 1) «дія за значенням битися»; 2) «**сутичка** ворожих військ або військових з'єднань і т. ін.»; 3) «**змагання, боротьба** за що-небудь»; 4) «**завдання ударів; покарання**»; 5) «дія за значенням бити і звуки, утворені цією дією»; 6) «**битий посуд, скло, черепиця і т. ін.**»; 7) «забивання худоби»; 8) «спортивне змагання з боротьби, боксу і т. ін.» [18].

КУЛЯ – 1) «геометричне тіло, утворене обертанням кола навколо свого діаметра»; 2) «предмет, що має таку форму»; 3) «маленький свинцевий або сталевий **снаряд** для стрільби із ручної **вогнепальної зброї і кулеметів**, що являє собою передню частину бойового **патрона**»; 4) «**бомба**» [18].

ТАНК – 1) «бойова броньована всюдихідна машина на гусеницях, озброєна **гарматою** та **кулеметами**, встановленими на башті, що обертається» [18].

ЗБРОЯ – 1) «зброя для нападу або оборони»; 2) «уживається як символ військової справи»; 3) «засіб для **боротьби** з ким-, чим-небудь, для досягнення якої-небудь мети» [18].

ВИСТРІЛИ (те ж що й **ПОСТРІЛИ**) – 1) «виліт кулі або снаряда з каналу ствола вогнепальної зброї, спричинений вибухом порохового наряду»; 2) «звук від вибуху порохового заряду в каналі ствола вогнепальної зброї» [18].

ПОВІТРЯНА ТРИВОГА – 1) «сигнали, які попереджують про наближення ворожої **авіації**, про **наліт** з повітря» [18].

ВОГОНЬ – 1) «розжарені гази, що виділяються під час горіння й світяться сліпучим світлом; полум'я»; 2) «душевне піднесення, натхнення»; 3) «**вогнище**»; 4) «світло сонця, освітлювальних приладів»; 5) «про жар, підвищену температуру тіла»; 6) «**стрільба** з гвинтівки, гармат і т. ін.»; 7) «військова команда для здійснення пострілу; наказ стріляти» [18].

РОЗБОМБИТИ – 1) «**розбити, зруйнувати** що-небудь, **знищити** когось бомбардуванням»; 2) «дуже розкритикувати або вилаяти кого-небудь за щось» [18].

РОЗСТРІЛЯТИ – 1) «піддавати смертній карі, що здійснюється пострілом із вогнепальної зброї»; 2) «стріляючи з близької відстані, піддавати сильному **обстрілу**»; 3) «стріляючи, витрачати, використовувати патрони, снаряди і т. ін.» [18].

ПРИСТРЕЛИТИ – 1) «убивати або добивати пострілом кого-небудь» [18].

ВБИТИ – 1) «позбавляти життя (ударом чого-небудь, вогнепальною або холодною зброєю і т. ін.); **умертвляти**»; 2) «доводити до перевтоми, знесилення, виснаження»; 3) «з силою бити кого-небудь»; 4) «дуже засмучувати, завдавати великого душевного болю»; 5) «призводити до занепаду, зникнення чого-небудь»; 6) «марно витрачати, **губити** (час, життя, сили і т. ін.)»; 7) «ударяючи, робити щільнішим, твердішим; ущільнювати» [18].

Наступна лексико-тематична група, котра є універсальним засобом вербалізації концепту **ВІЙНА** є **фізичні та емоційні стани людини**. Війна нещадно руйнує людські життя, а ті люди, котрим щастить вижити та врятуватися, майже завжди страждають від почуття провини та глибокого смутку.

У проаналізованих українських піснях помічаємо такі слова, що належать до цієї лексико-тематичної групи: **СМЕРТЬ, КРОВ, РАНИ, БІЛЬ, СЛЬОЗИ, ЛЮТЬ**.

alyona alyona – Чому? (feat. Jerry Heil) [9]:

«І душу тепер ранив **смерть**, і вже не ранив слово

Вирвіть мені серце, люди, адже я не робот!

Скільки ще пролітись має **крові**?»

SHUMEI – Тривога [12]:
«**Кров...** Сон... Сліз тон...
Вийду знов!...»

НК – Я – Україна [13]:
«Загояться всі **рани**,
Розчиниться вся **кров**
Колись мене побачиш ти квітучою
і знов...»;
«Тому що я – Україна
Я витримаю **біль**».

Антитіла – Фортеця Бахмут [14]:
«З неба нам сил дають,
Воло, вогонь і **лють!**»;
«Зараз буде база.
Вимикаєм **біль**, старі образи».

Згідно з словником української мови в 11 томах:
СМЕРТЬ – 1) «припинення життєдіяльності організму і загибель його; припинення біологічного обміну речовин в організмі або його частині»; 2) «припинення існування людини, тварини; протилежне життя; **кончина, скін**»; 3) «щось дуже погане, неприємне, небажане» [18].

КРОВ – 1) «червона рідина, яка, циркулюючи в замкнутій кровоносній системі організму, забезпечує живлення його клітин і обмін речовин у ньому»; 2) «людські **жертви** при якому-небудь зіткненні, боротьбі, війні тощо; убивства, кровопролиття»; 3) «про рід, походження, національність людини»; 4) «про вдачу, характер, темперамент людини»; 5) «про те, що придбане важкою працею, великими зусиллями» [18].

РАНИ – 1) «пошкодження тканин тіла або внутрішніх органів людини, тварини чим-небудь.»; 2) «сильне **переживання**, душевний біль, **страждання**»; 3) «матеріальна і моральна **шкода**, заподіяна кому-, чому-небудь» [18].

БІЛЬ – 1) «відчуття **фізичного страждання**»; 2) «відчуття прикраси, образи, смутку» [18].

СЛІЗОЗІ – 1) «безбарвна прозора солонувата рідина, яку виділяють розміщені в очній ямці залози при деяких фізіологічних або психічних станах (при подразненні, болі або сильних душевних переживаннях і т. ін.)»; 2) «**плач, ридання**»; 3) «**горе, страждання**»; 4) «краплини соку, вологи, що виділяються на поверхні чого-небудь» [18].

ЛЮТЬ – 1) «лютування»; 2) «почуття **роздратування, злості, гніву**»; 3) «чого, яка. Надзвичайної сили вияв (про мороз, негоду тощо)» [18].

Зрештою, третя лексико-тематична група – поняття, що утворюють **бінарні опозиції**. Війна розділяє світ на чорне та біле, на загарбників та захисників. Тому вважаємо, що означення добра і зла та їхніх ознак є універсальним для уявлення всіх людей.

Помічаємо, що бінарність воєнного світу може бути побудована на займенниках, а також на прийомі протиставлення:

Jerry Heil – #МРІЯ [8]
«**Одним** за нас страшно,
Іншим – за себе стидно.
Вони дивляться крізь ящик –
По ящику краще видно».

alyona alyona – Чому? (feat. Jerry Heil) [9]:
«І хай із неба ллє ця цілюща повінь
Бо спершу за **своє**, а за **інше** – потім»;
«Та як по крупиці зібратися в ціле
Коли все навколо лиш **чорне та біле?**».

Сторона захисників та добра представлена у текстах пісень такими вічними цінностями як ВІРА, СВОБОДА, ПРАВДА, МИР, ДОБРО, ЛЮБОВ, ВОЛЯ. Натомість їм протиставлені поняття ЗЛО, НЕЧИСТОТА та ВОРОГ.

Jerry Heil – #МРІЯ [8]:
«Але якщо є **віра**, то вистачить сил»

KALUSH x SKOFKA – Батьківщина [10]:
«Наша Батьківщина за **свободу**
Перегризе горло»;
«Звідки чорнила виливали
Явно що там **нечистота**».

SKOFKA – ЧУТИ ГІМН [19]:
«За нами **правда**, значить вистоїм ми ваші вистріл,
За нами **правда**, а її ніяк не пристрелять,
За нами **правда**, значить визволим село ми за селом,
За нами **правда**, значить ми з долин повиганяєм **зло**»

Макс Барских – Буде весна [20]:
«І **ворог** лежить, мовчить»;
«Наша **віра** єднає серця»

НК – Я – Україна [13]:
«**Свобода** в серці як крила
І **мир** повернеться знов
Знаю // З тобою я все подолаю
Завжди **добро** перемагає і перемаже **любов**».

ВІРА – 1) «упевненість у чомусь, у здійсненні чого-небудь»; 2) «**довір'я**»; 3) «визнання існування бога, переконання в реальному існуванні чогось надприродного» [18].

СВОБОДА – 1) «Відсутність політичного й економічного гноблення, утиску й обмежень у суспільно-політичному житті якого-небудь класу або всього суспільства; воля»; 2) «перебування не під арештом, не ув'язненим, не в неволі і т. ін.»; 3) «**життя, існування** і т. ін. без залежності від кого-небудь, можливість поводитися на свій розсуд»; 4) «можливість діяти без перешкод і заборон у якій-небудь галузі»; 5) «філософська категорія – можливість вияву суб'єктом своєї волі в умовах усвідомлення законів розвитку природи і суспільства»; 6) «**легкість**, відсутність утруднень у чому-небудь»; 7) «**простота, невимушеність** у поведженні»; 8) «вільний від праці час» [18].

ПРАВДА – 1) «те, що відповідає дійсності; **істина**»; 2) «**правдивість; правильність**»; 3) «**справедливість; порядок**»; 4) «назва кодексів середньовічного права»; 5) «справді, насправді» [18].

МИР – 1) «відсутність незгоди, ворожнечі, сварок; **згода**»; 2) «відсутність збройної боротьби між двома або кількома народами, державами; протилежне – війна»; 3) «угода сторін, що воюють між собою, про припинення воєнних дій; мирний договір»; 4) «**спокій, тиша**» [18].

ДОБРО – 1) «усе позитивне в житті людей, що відповідає їх інтересам, бажанням, мріям; **благо**; протилежне – лихо, зло»; 2) «про задоволення, яке хто-небудь відчуває від певного становища, певних обставин і т. ін.»; 3) «сукупність належних кому-небудь речей, предметів, цінностей і т. ін.; майно» [18].

ЛЮБОВ – 1) «почуття **глибокої сердечної прихильності** до особи іншої статі; кохання»; 2) «почуття **глибокої сердечної прив'язаності до кого-, чого-небудь**»; 3) «інтерес до чого-небудь» [18].

ВОЛЯ – 1) «одна з функцій людської психіки, яка полягає насамперед у владі над собою, керуванні своїми діями й свідомому регулюванні своєї поведінки»; 2) «бажання, хотіння»; 3) «**право розпоряджатися на свій розсуд**; влада»; 4) «відсутність обмежень; привілля»; 5) «**свобода, незалежність**; протилежне – неволя, рабство»; 6) «звільнення селян від кріпацтва» [18].

ЗЛО – 1) «що-небудь погане, недобре; протилежне добро»; 2) «**несчастя, лихо, горе**»; 3) «почуття роздратування, гніву, досади; розлюченість» [18].

НЕЧИСТОТА – 1) «наявність бруду, сміття і т. ін. де-небудь»; 2) «покидьки, помії; те, що знаходиться на смітниках, в каналізаційних трубах і т. ін.» [18].

ВОРОГ – 1) «той, хто перебуває в стані ворожнечі, боротьби з ким-небудь; **недруг, супротивник**»; 2) «супротивник на війні, у воєнних діях» [18].

Висновки. Отже, ми проаналізували та встановили універсальні засоби вербалізації концепту ВІЙНА у текстах сучасних українських пісень та розподілили їх на три лексико-тематичні групи: військові поняття, фізичні та емоційні стани людини та бінарні опозиції. З'ясування значення цих слів за словником української мови дозволило нам розширити список цих універсальних понять та включити сюди синонімічні поняття.

Відштовхуючись від понять, що у піснях позначають протилежність ВІЙНИ, ми можемо встановити, чим не є ВІЙНА в колективному уявленні людей – що буде вагомою характеристикою даного концепту. ВІЙНА не є ДОВІР'Я, ЖИТТЯ, ІСНУВАННЯ, ЛЕГКІСТЬ, ПРОСТОТА, НЕВИМУШЕНІСТЬ, ІСТИНА, СПРАВЕДЛИВІСТЬ, ПОРЯДОК, ПРАВДИВІСТЬ, ПРАВИЛЬНІСТЬ, ЗГОДА, СПОКІЙ, ТИША, БЛАГО, СВОБОДА, НЕЗАЛЕЖНІСТЬ.

Література:

- Андрущенко В. Пісенна культура українського народу. *Слово Прозвіти*. Від 12–18 березня 2020 р. Ч. 11. С. 6.
- Верьовкін В. В. Відображення уявлень про війну в античній і сучасній мовній свідомості (на матеріалі давньогрецької, латинської, англійської, німецької та української мов). Київ, 2013. 212 с.
- Виткалов С. Народна музична культура як фактор національної самоідентифікації. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку*. 2020. № 35. С. 252–254.
- Воробйова О. Концептологія в Україні: здобутки, проблеми, прорахунки. *Вісник КНЛУ. Серія: Філологія*. 2011. Т. 14. № 2. С. 53–64.
- Марченко В. Мовленнєво-музичний твір як елемент пісенного дискурсу. *Науковий вісник Східноєвропейського університету імені Лесі Українки*. 2014. № 4. С. 102–106.
- Сбітнева Л. Пісенна культура України як джерело духовності українського народу. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2022. № 2(104). С. 126–133. 5(35).
- Фурдичко А. Ціннісні засади народної пісенної творчості та їхня роль у формуванні культури особистості. *Вісник КНУКіМ. Серія «Мистецтвознавство»*, 2015. № 32. С. 114–119.
- Jerry Heil – Мрія. URL: <https://lyricstranslate.com/uk/jerry-heil-mriya-lyrics.html>

- alyona alyona – Чому? (feat. Jerry Heil). URL: <https://genius.com/Alyona-alyona-why-lyrics>
- KALUSH x SKOFKA – Батьківщина. URL: <https://genius.com/Skofka-homeland-lyrics>
- SKOFKA – Не забудем і не пробачим. URL: <https://pisni.ua/skofka-ne-zabudem-i-ne-probachym>
- SHUMEI – Тривога. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/6445353.html>
- NK – Я – Україна. URL: <https://pisni.ua/nk-nastia-kamenskykh-ya-ukraina>
- Антитіла – Фортеця Бахмут. URL: <https://pisni.ua/antytilla-fortetsia-bakhmut>
- Арсен Мірзоян – Вальс Ірпінь. URL: <https://pisni.ua/arsen-mirzoiyan-vals-irpin>
- Гурт Будьмо – Війна 30-ї весни. URL: <https://pesnihi.com/lyrics/g/gurt-budmo/vijna-30-i-vesni.html>
- TVORCHI – Боремося. URL: <https://pisni.ua/tvorchi-boremosia>
- Словник української мови: у 11 томах. URL: <http://sum.in.ua/>
- SKOFKA – Чути гімн. URL: <https://genius.com/Skofka-hear-the-anthem-lyrics>
- Макс Барських – Хай буде весна. URL: <https://genius.com/Max-barskih-will-be-spring-lyrics>

Pletenetska Yu. Universal means of verbalization of concept WAR in texts of modern Ukrainian songs

Summary. The article is devoted to the analysis of universal means of verbalization of concept WAR in texts of modern Ukrainian songs. The concept of WAR has a universal and individual character, which varies depending on each nation and even each individual. The universal aspect is that all the peoples of the world in history have experienced wars and often faced conflicts with other peoples for decades. However, each nation has its own unique approach to this concept, and WAR has its own characteristics and meanings, which are determined by the context of national history.

Universal means of representing the concept of WAR in the texts of chosen songs are divided into three lexical-thematic groups: military concepts, physical states of a person and binary oppositions. The concept of WAR in Ukrainian songs at the lexical level is verbalized through the use of such military concepts: FRONT LINE, BATTLE, BULLETS, TANK, WEAPON, SHOOTING, AIR RAID, FIRE. The lexical-thematic group that characterizes the physical and emotional states of a person includes such concepts as: DEATH, BLOOD, WOUNDS, PAIN, TEARS, RAGE. The concepts that form binary oppositions are based on the division of the world into black and white, as well as on invaders and defenders. The definition of good and evil and their signs is universal for the representation of all people. The binary nature of the military world at the linguistic level is formed with the help of pronouns and by means of opposition. The defenders and the value of good are represented in the songs by such eternal values as FAITH, FREEDOM, TRUTH, PEACE, GOOD, LOVE, WILL. Instead, they are opposed to the concepts of EVIL, IMPURITY and ENEMY.

Finding out the meaning of such words according to the dictionary of the Ukrainian language allowed us to expand the list of these universal concepts and also include synonymous concepts.

Based on the concepts that denote the opposite of WAR in the songs, we have established what WAR is not in the collective representation of people – which will be a significant characteristic of this concept. Therefore, WAR is not TRUST, LIFE, EXISTENCE, EASE, SIMPLICITY, EASE, TRUTH, JUSTICE, ORDER, TRUTHFULNESS, CORRECTNESS, AGREEMENT, PEACE, SILENCE, GOOD, FREEDOM, INDEPENDENCE.

Key words: concept of WAR, Ukrainian song, military concepts, binary opposition, physical states, verbalization.

Прима В. В.,*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземної філології та перекладу
Державного торговельно-економічного університету
<http://orcid.org/0000-0001-7331-9950>***Сошко О. Г.,***кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземної філології та перекладу
Державного торговельно-економічного університету
<http://orcid.org/0000-0003-4633-7621>*

ТУРИСТИЧНИЙ ДИСКУРС У СУЧАСНИХ МЕДІЙНИХ СИСТЕМАХ (РЕАЛІЇ СЬОГОДЕННЯ)

Анотація. Наша стаття зорієнтована на переосмислення значення медійних засобів у подачі інформації в туристичній сфері. Прикметою часу сучасного українського суспільства наразі є значний занепад і навіть деградація у пізнавальних туристичних подорожах. На нашу думку, це пов'язано з тим, що нинішня ситуація в країні (а саме війна) не сприяє, а скоріше заважає розвитку туризму. Більше того, сучасна молодь, численні її покоління живуть у віртуальному світі, залучені туди віртуальними, фентезійними видовищами телебачення та інтернету. Комп'ютерні ігри, переповнені жорстокістю, відривають несформовану психіку підлітка від реальності, стирають межу між добром і злом, між необхідністю та вседозволеністю. Важливим завданням під час дослідження туристичного дискурсу є визначення його типологічного статусу. Відносно цього питання існують різні точки зору. Зокрема, висловлюється думка про те, що даний вид дискурсу являє собою підвид рекламного дискурсу. Проте з розвитком комп'ютерних технологій та всебічної діджиталізації провідна роль у розповсюдженні інформації переходить саме до інтернету – соціальних мереж, блогів. Особливу увагу привертають онлайн-платформи Visit Ukraine та Visit World. Особливу увагу привертають онлайн-платформи Visit Ukraine та Visit World. Загалом роль “Visit Ukraine” у підтримці туристичної галузі та популяризації України серед іноземних туристів спрямована на просування туризму в нашій країні, адже це дуже важливо для розвитку готельного бізнесу, збільшення потоку іноземних туристів та для посилення нашої економіки. “Visit Ukraine” успішно працює над підвищенням обізнаності про Україну, створенням привабливого іміджу та над просуванням туристичних послуг, – все це, у комплексі дає великий позитивний вплив на розвиток туризму в країні. Туристичний дискурс значною мірою залежить і тісно взаємопов'язаний з медійним дискурсом, а саме з дискурсом соціальних мереж та тревел-блогів. Адже сучасне життя підлягає не аби якому впливу інтернету та власне комунікації в мережі. Інформація дуже швидко розповсюджується та знаходить свого потенційного адресанта.

Ключові слова. Туристичний дискурс, медіа, новітні засоби, розповсюдження інформації.

Постановка проблеми. На сучасному ринковому етапі змін у діяльності всіх без винятку сфер діяльності, туристичну

включно, ведення успішно справ вимагає пошуку нових поглядів та нетрадиційних підходів. А тотальна діджиталізація є лише зайве тому підтвердження. Тож одним з найефективніших способів є впровадження інформаційних технологій, які дають змогу надзвичайно швидко реагувати на ринкові зміни за допомогою розроблення та здійснення конкретних заходів щодо вивчення та розвитку туристичної галузі в цілому, підготовки альтернативних та гнучких рішень і, з рештою, забезпечити прибуткове й довготермінове функціонування. Розвиток туристичного бізнесу стає неможливим без впровадження сучасних інформаційних технологій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Щоб з'ясувати феномен туризму, специфіку діяльності туристичних медіа засобів слід звернутися до праць таких вітчизняних та зарубіжних учених: В. Владимірова, Т. Вулфа, А. Животка, В. Здоровеги, В. Касаткіна, І. Михайлина, В. Пилипенка, Г. Прутцкова, Д. Рендолла. Вплив туристичних подорожей на психологічний стан людини висвітлює Т.С. Пархоменко, О.Ю. Дмитрук. Необхідність туризму в контексті глобалізації постулює М.В. Трохименко.

Як зазначає ряд дослідників туристичних медіа, а саме Т.С. Пархоменко [1], у сучасному суспільстві туризм розуміють навіть не як активну форму відпочинку, а насамперед як ефективний засіб пізнання, підвищення освітнього й культурного рівня людини. Глобалізація перетворила бажання подорожувати з аристократичної примхи в обов'язкову вимогу необхідного культурного мінімуму сучасної людини. Як зазначає М.В. Трохименко, «Глобалізація має складну динаміку та численні загальносвітові, регіональні, національні, локальні й індивідуальні складові, що знаходяться в тісній взаємодії між собою» [2]. Проте війна вносить свої корективи у кожен сферу життя. Сьогодні змушує нас обдумувати та аналізувати кожен свій крок, зважувати та прораховувати наперед результати своєї діяльності. Адже розглядаючи ситуацію в Україні, ми можемо сміливо сказати, що туристична галузь переживає не найкращі свої часи. І подорожі зараз здебільшого розраховані на «убезпечення» себе та своїх рідних. Найбільшими викликами для туристичної сфери України під час військового стану стали: складна безпе-

кова ситуація, закриття повітряного простору, порушена транспортна логістика, виїзд значної кількості громадян закордон у якості біженців, а також практично цілковита відсутність в'їзного туризму [3].

Дослідник П. Лебедев поділяє телевізійні подорожні програми на чотири типи: масові (продукція телеканалів "Discovery" і «Моя планета»); спеціалізовані (поєднують хобі з подорожами, як-то: «Кулінарні мандри» та «Світ на смак»); галузеві (для робітників туристичної сфери і клієнтів туристичних фірм, наприклад, «Феєрія мандрів»); бортове відео (так зване «inflight-відео» авіакомпаній) [4].

Мета дослідження. Важливим завданням під час дослідження туристичного дискурсу є визначення його типологічного статусу. Відносно цього питання існують різні точки зору. Зокрема, висловлюється думка про те, що даний вид дискурсу являє собою підвид рекламного дискурсу.

Виклад основного матеріалу. Стрімкий розвиток туристичної галузі згенерував потребу розроблення сучасних інформаційних технологій, що спрямовані на підвищення рівня надання туристичних послуг. Специфіка технології розробки та реалізації туристичного продукту вимагає таких систем, які в найкоротший термін надавали б актуальні відомості про доступність транспортних засобів і можливості розміщення туристів, забезпечували б швидке резервування і бронювання місць, а також автоматизацію рішення допоміжних завдань при наданні туристичних послуг (паралельне оформлення таких документів, як квитки, рахунки і путівники, забезпечення розрахункової і довідковою інформацією та ін.) [5].

Універсальною та невід'ємною складовою туризму є комунікація. Від її розвитку багато в чому залежить якість самого туризму та ефективність здійснення туристичної діяльності (послуг). Завдяки прогресу інформаційних технологій (ІТ) в сучасному світі змінилися способи та характер комунікацій. Це безпосередньо стосується і сфери туризму і, окрім іншого, призвело до перетворення механізмів туристичної діяльності. У зв'язку з цим, актуальною науково-практичною задачею є дослідження сутності, видів та шляхів розвитку комунікації в туризмі. Актуальність цього завдання посилюється з інтенсивним розвитком міжнародного туризму в останні десятиліття [6, с. 41–46].

У базовому варіанті комунікацію в туризмі необхідно розглядати з точки зору турфірми і туристів.

Комунікація в діяльності турфірми є різновидом економічної комунікації та ділиться на два напрямки – у зовнішньому середовищі та всередині фірми. Зовнішні комунікації турфірми охоплюють взаємодії з: 1) потенційними і діючими клієнтами (маркетингова комунікація); 2) партнерськими фірмами, головним чином, туроператорами (бізнес комунікація); 3) органами регулювання (звітна комунікація). Два перших види є особливими для сфери туризму, охоплені компетентнісним підходом та можуть моделюватися. Маркетингова комунікація передбачає пошук/формування каналів інформування та взаємодії з клієнтами, є частиною туристичних компетенцій і містить неформальні зв'язки. Особливістю турфірм є те, що їх комунікація з клієнтами виходить за рамки надання суто споживчої інформації. Проводиться великий обсяг ознайомчої роботи, що вимагає особливої підготовки і розвитку комунікаційної культури. Комунікація з клієнтами є як індивідуальною (персоніфікованою), так і масовою (публічною).

Розвиток комунікації в туризмі слід розглядати як самостійний напрям державної політики у сфері туризму, включений у завдання підвищення конкурентоспроможності галузі та підвищення стандартів туристичної діяльності. Розвиток зв'язку зазвичай вписується в вирішення інших завдань туристичної політики, але в сучасних умовах, з розширенням використання ІТ, його можна розглядати як окремий напрямок державних заходів. З точки зору державного управління розвиток зв'язку пов'язаний з побудовою ефективної структури державної влади в галузі. Як головне завдання держави можна виділити вдосконалення інституцій та інфраструктури комунікації в туризмі, в тому числі основ застосування ІТ. Окремим пунктом доцільно було б впровадити національні стандарти інформатизації сфери туризму, доповнюючи їх вимогами до якості комунікації.

В цьому плані цікавим є досвід ЄС. Наприклад, в ЄС запущено проєкт «Бізнес ініціатива ІКТ та туризм», яка спрямована на підвищення рівня конкурентоспроможності малих і середніх підприємств (МСП). Включає в себе субініціативи: 1) політика (допомога в отриманні МСП необхідних навиків для роботи на Інтернет-ринку); 2) створення бізнес-порталу про туризм (допомога починаючим компаніям, надання різноманітного онлайн-навчання); 3) проведення вебінарів (інтерактивні семінари спрямовані на підтримку туризму і МСП); 4) застосування ІТ для взаємодії бізнесу, залучення підприємств в глобальні цифрові ланцюжки створення вартості (TOURISMLink). У принципах якості європейського туризму передбачається інформаційна підтримка постачальників туристичних послуг (готелів, ресторанів, турфірм та ін.) в підвищенні якості обслуговування, підвищенні глобальної поінформованості про принципи ЄС всередині та за межами Європи. Принципи зосереджуються на чотирьох основних сферах якості туристичних послуг: навчання персоналу; політика задоволення запитів споживачів; прибирання та обслуговування; інформування туристів. Кожен елемент включає розвиток комунікації. Крім цього, в ЄС створена Віртуальна туристична обсерваторія (Virtual Tourism Observatory), стимулюється застосування ІТ і різноманітних інформаційних систем в масштабах єдиного ринку, а також культурна комунікація в туризмі [8].

Прикметою часу сучасного українського суспільства наразі є значний занепад і навіть деградація у пізнавальних туристичних подорожах. На нашу думку, це пов'язано з тим, що нинішня ситуація в країні (а саме війна) не сприяє, а скоріше заважає розвитку туризму. Більше того, сучасна молодь, численні її покоління живуть у віртуальному світі, залучені туди віртуальними, фентезійними видовищами телебачення та інтернету. Комп'ютерні ігри, переповнені жорстокістю, відривають несформовану психіку підлітка від реальності, стирають межу між добром і злом, між необхідністю та всездозволеністю. Програми на телебаченні сконструйовані так, що захоплюють до несмаку й демонстративності. Переважаючими інформаційними засобами впроваджується у свідомість підростаючого покоління ідеологія індивідуальної вищості та пихи; хизування та демонстративність помилково називають успішністю, що кардинально суперечить загальнолюдським та християнським цінностям. У той же час діти та підлітки залучаються до телевізійних та інтернет-видовищ, керуючись психологічним прагненням пізнати нове. Ряд цікавих комп'ютерних ігор змальовують нереальні світи, вміщують безліч цікавих, екзотичних деталей, яких нема у житті, світів, героїв. Вони експлуатують прагнення

людської психіки до мандрів, подорожей, пізнання нового, що є визначальною особливістю здорової психіки людини [9]. Відриваючи цю психіку від реальності, “переселяючи” її з реального світу у вигаданий, індустрія розваг здобуває собі мільйони прихильників, тим самим завдаючи непоправної шкоди суспільству. У цьому контексті туристичні медіа породжують початкову мотивацію людини до здійснення подорожі, суттєво впливають на її вибір та значною мірою формують її мету.

В умовах глобалізації тревел-журналістика є одним із найвпливовіших чинників творення образу-іміджу однієї нації, країни в культурній свідомості іншої. Цілком закономірно, що сучасне журналістознавство виявляє помітний інтерес до вивчення цього медіапродукту. До найвпливовіших освітніх інституцій, випускники яких спеціалізуються в галузі тревелжурналістики, можна зарахувати Лондонську школу журналістики (London School of Journalism), яка пропонує навчання за дистанційною програмою “Freelance Travel Journalism”; міжнародну освітню платформу з тревелжурналістики “MatadorU”, що запроваджує курси з тревел-письма, тревелкіно та фотомистецтва. Крім того, варто згадати розміщену в мережі школу “Travelogia”, яку вважають одним із найпопулярніших віртуальних освітніх проєктів у галузі тревел-журналістики [10, с. 106–110].

Особливостями програми подорожі є новизна викладеного матеріалу, естетичне задоволення від програми, розширення та поглиблення знань, задоволення від спілкування, інформації про послуги та можливості в умовах чужої країни. Тревел-програми як сучасний телевізійний формат поєднували в собі елементи документального кіно, освітньої програми, розважального ток-шоу з ведучим і рекламного ролика. Програми про подорожі синтезують ознаки різноманітних телевізійних жанрів, і в основному це властивості репортажу, інтерв’ю та огляду.

Проте з розвитком комп’ютерних технологій та всебічної діджиталізації провідна роль у розповсюдженні інформації переходить саме до інтернету – соціальних мереж, блогів. Особливу увагу привертають онлайн-платформи Visit Ukraine та Visit World. Загалом роль “Visit Ukraine” у підтримці туристичної галузі та популяризації України серед іноземних туристів спрямована на просування туризму в нашій країні, адже це дуже важливо для розвитку готельного бізнесу, збільшення потоку іноземних туристів та для посилення нашої економіки. “Visit Ukraine” успішно працює над підвищенням обізнаності про Україну, створенням привабливого іміджу та над просуванням туристичних послуг, – все це, у комплексі дає великий позитивний вплив на розвиток туризму в країні [11].

Висновки. Туристичний дискурс значною мірою залежить і тісно взаємопов’язаний з медійним дискурсом, а саме з дискурсом соціальних мереж та тревел-блогів. Адже сучасне життя підлягає не аби якому впливу інтернету та власне комунікації в мережі. Інформація дуже швидко розповсюджується та знаходить свого потенційного адресанта. Зважаючи на все вищесказане, вважаємо дану тему ще не достатньо розробленою. Тож потенціалом подальшого дослідження може бути розробка певної класифікації відповідної лексики, що найбільше живиться в туристичному дискурсі саме медійних засобів.

Література:

1. Пархоменко Т.С. Антропология туризма. Філософія туризму. [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://tourlib.net/books_ukr/filotur (дата звернення: 25.01.2024).

2. Трохименко М. В. Глобалізація : підходи, школи, визначення. [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://istfak.org.ua/files/konferenciya/tendencii_rozvitku_mo/procesi_regionalizacii/Trofymenko.pdf (дата звернення: 25.01.2024).
3. Царук В. В. Туризм в Україні в умовах воєнного стану – проблеми відновлення та пошуку нових моделей управління. *Таврійський науковий вісник. Сер. : Публічне управління та адміністрування.* 2023. № 4. С. 15–24. <https://doi.org/10.32782/tnv-pub.2023.4.3>
4. Ми хочемо піти на Amazon. Детектор медіа, 2021. URL: <https://detector.media/rinok/article/195102/2021-12-24-novyuy-kanal-pro-podorozhi-filmua-ta-star-media-my-khochemo-pity-na-amazon-abo-netflix/> (дата звернення: 25.01.2024).
5. Гапоненко Г.І., Шульга Н.В. Сучасні тенденції та перспективи впровадження інформаційних технологій в туристичній галузі України. *Вісник ХНУ імені В.Н. Каразіна. Сер. : Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм.* 2020. 11. С. 111–120.
6. Білецька І.М. Моніторинг тенденцій розвитку міжнародного туризму. *Глобальні та національні проблеми економіки.* 2016. 11. С. 41–46.
7. European Commission [Електронний ресурс]. <https://ec.europa.eu> (дата звернення: 25.01.2024).
8. Шальман Т. Телевізійний діалог як жанрова форма: теорія, практика [Електронний ресурс]. *Наукові записки інституту журналістики* : [Веб-сайт]. Режим доступу: <http://journalib.univ.kiev.ua/9732469> (дата звернення: 25.01.2024).
9. Лях В.В. Туризм у контексті міжетнічних та кроскультурних відносин. Філософія туризму. [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://tourlib.net/books_ukr/filotur17.htm. (дата звернення: 25.01.2024).
10. Полежаєв Ю. Г. Розвиток просвітницької тревел-журналістики в Україні (середина XIX – початок XX століття). *Держава та регіони. Сер. : Гуманітарні науки.* 2012. № 4 (20). С. 106–110.
11. Як працює готельний та туристичний бізнес в Україні в умовах війни. 2023. URL: <https://visitukraine.today/uk/blog/2824/stiikist-ta-innovacii-yak-pracuye-gotelnii-ta-turistichnii-biznes-v-ukraini-v-umovax-viini> (дата звернення: 25.01.2024).
12. Подорожі під час війни. Суспільне. Культура, 2023. URL: <https://susplne.media/culture/570361-podorozhi-pid-cas-vijni-ponad-50-ukrainciv-ne-izdili-v-insi-regioni-z-turistichnou-metou-opituvanna/> (дата звернення: 25.01.2024).

Pryma V., Soshko O. Tourism discourse in modern media (up to date realities)

Summary. Our article is focused on rethinking the importance of media in providing information in the tourism sector. A sign of the times of modern Ukrainian society is a significant decline and even degradation in educational tourism. In our opinion, this is due to the fact that the current situation in the country (namely, the war) does not help, but rather hinders the development of tourism. Moreover, modern youth, numerous generations of them live in the virtual world, attracted there by virtual, fantasy spectacles of television and the Internet. Computer games, full of cruelty, separate the immature psyche of a teenager from reality, erase the line between good and evil, between necessity and permissiveness. An important task during the research of tourist discourse is to determine its typological status. There are different points of view on this issue. In particular, the opinion is expressed that this type of discourse is a subspecies of advertising discourse. However, with the development of computer technologies and comprehensive digitalization, the leading role in the dissemination of information is transferred to the Internet – social networks, blogs. Tourism discourse largely depends on and is closely interconnected

with media discourse, namely with the discourse of social networks and travel blogs. Online platforms Visit Ukraine and Visit World attract special attention. Online platforms Visit Ukraine and Visit World attract special attention. In general, the role of “Visit Ukraine” in supporting the tourism industry and popularizing Ukraine among foreign tourists is aimed at promoting tourism in our country, because it is very important for the development of the hotel business, increasing the flow of foreign tourists and strengthening our economy.

“Visit Ukraine” is successfully working on raising awareness of Ukraine, creating an attractive image and promoting tourist services, all of which together have a great positive impact on the development of tourism in the country. After all, modern life is subject to a lot of influence of the Internet and communication in the network itself. Information spreads very quickly and finds its potential addressee.

Key words: tourism discourse, media, modern means, distribution of information.

*Прятецька О. В.,**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри стилістики та мовної комунікації**Навчально-наукового інституту філології**Київського національного університету імені Тараса Шевченка**<http://orcid.org/0000-0002-8620-7445>*

УКРАЇНСЬКИЙ ТРЕВЕЛ-КОНТЕНТ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ЕКСТРАЛІНГВІСТИЧНІ ТА ЛІНГВІСТИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ (НА МАТЕРІАЛІ МЕДІАПРОЄКТУ UKRAİNER)

Анотація. Стаття присвячена аналізу екстралінгвістичних та лінгвістичних характеристик українського тревел-контенту, перед творцями якого постали нові виклики в умовах воєнного стану: зміна завдань і функцій, актуалізація нових тем та ідей, проблема збереження довіри та популярності серед користувачів соціальних мереж, пошук можливостей надавати допомогу постраждалим українцям від російської агресії та збирати кошти для потреб ЗСУ, розширення арсеналу мовностилістичних виражальних засобів у контексті явища «мілітаризації мови» тощо на прикладі медійного проєкту *Ukraine*, заснованого українським письменником, журналістом і блогером Богданом Логвиненком. Саме цей проєкт перетворився з маленької ініціативи невеликої групи людей висвітлювати власний досвід експедицій різними регіонами України на медійну організацію та спільноту із сотнями волонтерів, яка сьогодні об'єктивно та оперативно висвітлює події та реалії воєнного часу. У процесі функціонально-стилістичного аналізу та контент-аналізу було встановлено, що в умовах воєнного стану цей медійний проєкт переформатувався, що знайшло своє відображення в трансформації низки екстралінгвістичних характеристик: жанрових, тематичних, комунікативно-прагматичних, функціональних. Зокрема, визначено, що серед жанрів, у яких команда медіапроєкту *Ukraine* висвітлює інформацію у період воєнного стану, домінують стали розлогі інтерв'ю, спецпроєкти, репортажі, серії документальних фільмів, лонгріди. На вербальному рівні під впливом мілітаризації інформаційного простору та суспільства загалом на лексичному рівні актуалізувалася: військова термінологія як у первинному, так і у вторинному переносному значенні, іншомовна лексика; частотним є вживання нелітературних мовних елементів, поява негативно маркованих конотацій, фразеологізація, метафоризація, мовна гра, тенденція до афористичності мовлення. Усе це є емоційно-оцінними, експресивними й маніпулятивно-наративними інструментами медійного контенту *Ukraine*, за допомогою яких культивуються певні настрої та цінності суспільства в період воєнного стану.

Ключові слова: тревел-контент, медійний ресурс, екстралінгвістичні характеристики, лінгвістичні характеристики, «мілітаризація» мови, медіапроєкт *Ukraine*.

Постановка проблеми. Як відомо, мандрівна тематика вже давно привертає увагу цільової аудиторії зі сторінок друкованих видань, екранів телебачення. Із розвитком інформа-

ційно-комунікаційних технологій з'явився такий жанр, як тревел-блог, який швидко став популярним серед користувачів соціальних мереж завдяки синтезу інформативності, розважальності, емоційності, реалістичному відображенню географічних, історичних, культурних та інших фактів, пов'язаних із різними регіонами світу. Відео, фото, репортажі, інтерв'ю, стрими, авторські розповіді та коментарі, які містять тревел-блоги, дають змогу висвітлювати достовірну інформацію про навколишній світ, заохочувати аудиторію до обговорення туристичних продуктів, залучати нових клієнтів до компанії, збільшувати їхні прибутки [1, с. 31], але при цьому не відштовхують нав'язливим рекламним характером. Сьогодні воєнний стан в Україні зумовив значні зміни передусім функціонального призначення тревелу, який із пізнавально-розважальної інструкції для туристів та охочих подорожувати перетворився на інформаційно-аналітичний ресурс, що ознайомлює з реаліями російсько-української війни, бере активну участь у волонтерській діяльності, збирає кошти на потреби ЗСУ. Крім того, у сучасних тревел-медіатекстах усе більше актуалізуються ідеологічні інтенції, відображається ставлення до певних суспільно-політичних подій та здійснюється їхня оцінка. Тревел-контент нерідко стає інструментом психологічного й терапевтичного впливу на цільову аудиторію. Усе це знайшло своє відображення й на вербальному рівні, зокрема в «мілітаризації» мови, активному вживанні розмовної та іншомовної лексики, збагаченні арсеналу мовностилістичних засобів. Обраний для аналізу суспільно-культурний проєкт *Ukraine*, заснований українським журналістом, блогером і письменником Богданом Логвиненком, є доволі відомим серед українських читачів, тематика якого, дизайн, контент сайту, друковані видання та переклади різними мовами відповідають сучасним вимогам і задовольняють широкую цільову аудиторію. Із початком воєнних подій цей медійний проєкт продовжив функціонувати, трансформувавши комунікативно-прагматичні цілі. Якщо до війни автори *Ukraine* мали на меті «... пояснювати іноземцям у десятках відвіданих країн світу, що таке Україна, ... досліджувати Україну й розповідати про неї світові...» [2], то нині медіапроєкт висвітлює події російсько-української війни, «історії спротиву українців і протистоїть наративам російської пропаганди, експериментуючи з темами та форматами» [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тревел-блогінг і загалом мандрівна тематика в контексті наукових досліджень, зокрема медіалінгвістики, теорії соціальних комунікацій наразі ще не достатньо вивчені. Серед основних праць варто згадати дисертаційну роботу Ю.Полежаєва, присвячену структурно-функційній і жанрово-тематичній специфіці українських журналів про подорож [3]. На окрему увагу заслуговують наукові статті, що досліджують мовну специфіку українських тревел-блогів (О. Колосова [4]), вивчають особливості тревел-блогу, у якому поєднано риси есе, подорожнього нарису, репортажу та інших жанрів (О. Переломова, І. Бондаренко), аналізують різновиди контенту на туристичну тематику та функціонування тревел-контенту в соцмережі Instagram (Т. Бондаренко, Ю. Олійник [5]), виокремлюють особливості туристичної комунікації та її роль у комерційній діяльності (Ю. Зеленюк [6]) та ін. Нині український тревел-контент, який зазнав значних змін в умовах російсько-української війни, потребує нових підходів до його аналізу на вербальному та невербальному рівнях.

Метою статті є аналіз екстралінгвістичних та лінгвістичних характеристик тревел-контенту, зокрема його жанрових, тематичних, комунікативно-прагматичних, функціональних і мовностилістичних особливостей на матеріалі медійного проєкту Богдана Логвиненка *Ukrainian Insider*, що в умовах воєнного стану зазнав різних трансформацій та адаптувався до викликів сьогодення.

Об'єктом цього дослідження став тревел-контент як сегмент медійного інформаційного простору та його трансформація в умовах воєнного стану, а предметом дослідження – екстралінгвістичні та лінгвістичні характеристики тревел-контенту на прикладі українського медійного ресурсу *Ukrainian Insider*. Для досягнення поставленої мети в роботі було використано методи контент-аналізу, зіставлення, узагальнення, а також проведено функціонально-стилістичний аналіз для виокремлення екстралінгвістичних і лінгвістичних особливостей медійного ресурсу *Ukrainian Insider*.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, туристичні блоги, форуми, тревел-медіатексти стали важливим джерелом отримання корисної інформації про подорожі певного автора, який описує у формі розповіді крізь призму суб'єктивного сприйняття державний устрій, географічне положення, культуру, звичаї, мову, історію тієї країни, яку він відвідав. Зокрема, у соціальних мережах тревел-блог – це «сукупність об'єднаних туристичною тематикою дописів користувача, що вирізняється авторським стилем, структурою, періодичністю оновлення, різноформатним контентом» [5, с. 59]. Залежно від комунікативної мети, яку ставить перед собою автор, у тревел-медіатекстах може домінувати або поєднуватися інформаційно-пізнавальний, популяризаторський, розважальний, рекламний характер.

Обраний для аналізу суспільно-культурний мультимедійний проєкт *Ukrainian Insider*, в основі якого лежить досвід власних експедицій різними регіонами України, розпочинав свою діяльність у жанрі тревел-блогу. Свою першу експедицію невелика команда здійснила в червні 2016 року. Відтоді маленька ініціатива переросла в масштабну спільноту, до якої вже залучено понад 300 волонтерів. Сьогодні *Ukrainian Insider* перекладає свої матеріали 9 іноземними мовами й може без перебільшення називатися медійною організацією. Антропологічно-етнографічні експедиції *Ukrainian Insider* охопили 16 історичних регіонів України — від Слобожанщини до Волині, від Закарпаття до Таврії. Результатом цих розвідок стали понад 200 виданих історій

на сайті, дві книги: *Ukrainian Insider* та її переклад українською «*Ukrainian Insider*. Країна зсередини», документальна стрічка *Ukrainian Insider. The Movie*, серія *Амбасадори* (відомі творчі українці стають неформальними провідниками тими містами, де колись прожили багато років), серія документальних репортажів *Національні Спільноти* (25 відео), серія про фермерство (деякі історії отримали по 1,5 млн переглядів), про Голодомор (120 свідків + 4 пояснювальні відео), про Крим, проєкт про зелені інновації, історії українців, які живуть за кордоном і творять у контексті української культури та менталітету тощо. Загалом дослідження сучасних тревел-проєктів свідчить про те, що їхня тематична спрямованість побудована за принципом двотемності: загальної теми (розкриття зовнішніх геокультурних та локальних побутових особливостей певного регіону чи місцевості) та спеціальної тематики (мікротеми, напр., тема окремої програми, тема подорожі, тема, яку висвітлює автор чи ведучий. До початку воєнних дій в Україні однією з домінантних тем *Ukrainian Insider* була так звана тема «сродної праці», яка в цьому медіапроєкті показана як рушійна сила культурного прогресу та розвитку держави. Так, у науково-популярному виданні «*Ukrainian Insider*. Країна зсередини», більшість текстового та фотоматеріалу, присвячено талановитим простим людям із різних регіонів України, які займаються улюбленою справою. Зокрема, це розповіді про майстрів-гончарів із Полтавщини, Олешні, Подніпров'я і Запоріжжя [4, с. 53; 116; 230], унікальних братів-слюсарів Ткаченків із Сіверщини [4, с. 109], про пасічництво та килимарство на Полтавщині [4, с. 47; 50], скотарство, вівчарство на Закарпатті [4, с. 10; 21] та багатьох інших незвичайних пересічних українців. Крім того, до багатьох історій, уміщених у виданні, є продовження в qr-коді, за допомогою якого читач може ознайомитися з повною версією історії, яка його зацікавить.

Російсько-українська війна внесла кардинальні зміни в життя суспільства, його ціннісні орієнтири та пріоритети. У цьому контексті сегмент тревел-контенту й тематика туризму втратили свою актуальність та значущість. Усвідомлюючи це, команда *Ukrainian Insider* передусім вирішила змінити комунікативно-прагматичні настанови свого проєкту, спрямувавши його діяльність на реалізацію нових завдань: репрезентувати нашу державу як сильну й нескорену, яка протистоїть російській агресії та виборює свою свободу; розширити й трансформувати тематику та функції медіаресурсу: «Після 24 лютого 2022 року ми переформатувалися, щоб не розминатися з потребами й викликами, з якими стикнулися всі українці. Змінили тематику експедицій,... стали майданчиком правдивих наративів про війну..., однак наскрізною ниткою всіх наших проєктів була тема української ідентичності, деколонізації та осмислення того, яким же має бути майбутнє, заради якого боремось» [2]. Варто зазначити, що станом на 2022 рік *Ukrainian Insider* охоплював такі інформаційні рубрики: Авіація, Амбасадори, Власна справа, Водні ресурси, Голодомор, Експортери, Експлейнери, Залізниця, Захист природи, Зелена експедиція, Інклюзія, Класери, Країна ззовні, Мистецтво, Музейництво, Музика, Національні спільноти та корінні народи, Освіта, Пам'ятки, Перетворення просторів, Професії, Ремесла, Рідний Крим, Спільноти, Спорт, Судноплавство, Соціальні ініціативи, Традиції, Фермерство, Фотоісторія, Хутори, Карантин. Із початком воєнних дій 2022 року з'явився новий розділ «Війна» із такими рубриками: Почуйте голос Маріуполя, Взаємодопомога на війні, Фотодай-

джест війни, Голоси окупації, Деокупація, Діти війни, Екологічний терор, Жінки війни, Україна чинить опір, Стиллет чи стилос, Ініціативи для перемоги тощо. Крім того, упродовж 2023 року цей розділ значно розширився на сайті проєкту й доповнився новими фотодайджестами, цитатником пам'яті полеглих захисників, документальними фільмами, інструкціями, добірками та різними ініціативами.

Щодо жанрових особливостей Ukraïner, то варто зазначити, що характерними для цього медіапроєкту є традиційні для тревелу жанри, зокрема: інформаційні – замітка, інтерв'ю, репортаж; аналітичні – стаття; художньо-публіцистичні – подорожній нарис. Саме ці жанри, на думку дослідника Юрія Полежаєва, дозволяють «...відтворити не лише різноманітні факти та ситуації, пов'язані з тематикою подорожей і туризму, а й глибше осягнути їх сутність та неповторність, висловивши своє особисте ставлення до зображуваного й одночасно спонукати читачів до формування власної позиції» [3, с. 95–96]. Серед вищезазначених найбільш популярним жанром медійного ресурсу «Ukraïner» є подорожній нарис – опис побаченого під час подорожі чи експедиції. Специфічними рисами цього жанру є також « документальна точність відтворення дійсності, поетика життєподібності, ...пряма авторська оцінка зображуваного, ослаблена сюжетність, фрагментарність, порівняно невеликий обсяг тексту [8, с.222]. Нерідко до подорожнього нарису додаються елементи репортажу, що є доказом синкретизму та взаємодії жанрів загалом, а також прагненням авторів посилити ефект динамічності та достовірності й цим самим більше зацікавити читачів. На окрему увагу заслуговує інтернет-жанр, до якого під час війни часто звертається Ukraïner, це лонгрід – довгий текст, якому властивий великий обсяг контенту (відеоматеріали, музичний супровід, коментарі, фото тощо). Цей новітній інтернет-жанр може поєднувати в собі риси нарису, репортажу, інтерв'ю, огляду тощо. Прикладом цього сучасного жанру є лонгрід на сайті Ukraïner під назвою «Що зробив Ukraïner у 2023 році» [2], у якому команда медійного проєкту підбиває підсумки виконаної роботи за минулий рік та висловлює подяку всім, хто працював із нею, донатив та підтримував. Тут автори зазначають, що протягом останнього року вони найбільше експериментували з відеоформатами, робили репортажі з експедицій («Деокупація»), готували та викладали на ютуб-каналі Ukraïner короткі й розлогі інтерв'ю, створювали документальні серіали (напр., «Як ми збирали мільйони» та ін.), меми року, поширювали тематично й ціннісно близькі їхньому проєкту фільми, зняті іншими командами тощо [9].

В умовах воєнного стану розширився також функціональний потенціал тревел-контенту, який традиційно виконує такі основні функції, як «... інформаційно-просвітницьку (ознайомлює з культурою, традиціями, історичними пам'ятками, цікавими маршрутами для подорожей, сприяє підвищенню загальної ерудиції та інтелектуально-культурного рівня реципієнтів); комунікативну (встановлює діалог, налагоджує міжкультурний діалог); розважально-релаксаційну (орієнтація контенту на надання потенційному читачеві емоційного, естетичного, інтелектуального задоволення); іміджеву (формування позитивного іміджу країни)» [3, с. 73–74]. На прикладі медіапроєкту Ukraïner особливо актуалізувалися в період воєнного стану інші функції, зокрема емоційно-оцінна (емоційна інтерпретація зображуваного та його оцінка), психотерапевтична (розвантаження психіки, зняття напруги, відвернення уваги

від трагічних подій війни через гумор, іронію, розважальний контент, зокрема меми), мотивувальна (заохочення людей через відповідний контент донатити, волонтерити, допомагати постраждалим внаслідок війни) та інформаційно-ідеологічна. Так, команда Ukraïner разом із благодійним фондом «Повернись живим» у межах проєкту «Прицільно» зібрали 13 мільйонів гривень на потреби ЗСУ, демонстрували на ютуб-каналі фільм «Любити. Робити» про волонтерів, які будують житло для переселенців. Не менш важливою є націєтворча функція, яка полягає в тому, що тревел-контент впливає на самооцінку особистості, самоідентифікацію нації.

Усі перелічені вище функції, безумовно, реалізуються як на невербальному, так і на вербальному рівнях. За допомогою функціонально-стилістичного аналізу текстів медіапроєкту Ukraïner нам вдалося виокремити лінгвістичні особливості цього ресурсу. Воєнний стан у країні, виступи військових експертів, інтерв'ю з військовослужбовцями, репортажі з передової зумовили явище «мілітаризації» мови: широке використання військових термінів, які можуть уживатися як у первинній нейтральній номінації (дрони, безпілотники, аеророзвідка, контратака, бронетранспортер, бронезилет, денна та нічна оптика тощо), так і у вторинній – із переосмисленою семантикою та емоційно-експресивним забарвленням: «когнітивна деокупація» (робота з розумом людей); «закладати міни у свідомість людей», «розмінування свідомості людей»; «очі армії» (перифраз, що означає «аеророзвідку») [10]. Також у матеріалах цього медіапроєкту широко вживаються іншомовні слова, переважно англіцизми: краудфандинг (невеликі внески людей, збори коштів із населення), фандрайзинг (збір коштів), common sense; економічні та юридичні терміни, професіоналізми тощо. Нерідко використовуються прийоми мовної гри – поєднання фоностилістичного засобу алітерації з метафорою: «відправити Франка на фронт» (надіслати 20 гривень); метонімії в заголовках рубрик: «Азовсталь» чинить опір»; «Чернігів чинить опір»; «Запоріжжя наближає перемогу»; оксиморони: «весело вмирають російські війська»; простежується тенденція до афористичності мовлення, що культивує патріотичні настрої, мотивацію до благодійності, єдність та незламність українського народу в складний для країни час: «Чим більша сила, тим більша відповідальність»; «Будь-яке світле майбутнє потребує жертвності тут і зараз»; «Наша сила в єдності», «Океан – це безліч крапель»; «Твоє «мало» багато значить»; «Головне не гроші, а кількість людей»; «Благодійність – чинник національної єдності України»; «Більше дронів – менше жертв»; «Коли ти штурмуєш, в голові тишина»; «Корова – це більше, ніж промислова тварина»; «Україна – держава унікальних трудяг» [9; 11].

Варто зазначити, що для текстів медіапроєкту Ukraïner загалом характерна нейтральна оповідна манера, проте такий екстралінгвальний чинник як російсько-українська війна зумовив активізацію лексики з негативною емотивною оцінкою та конотацією, пейоративи, які слугують способом вираження певної прагматичної мети, зокрема вираження осуду, ненависті до окупантів, обурення, докору тощо: «м'ясні штурми»; «завалити м'ясом»; «щоб ви повиздихали» і т.п.

На синтаксичному рівні для медійного ресурсу Ukraïner характерне поєднання складних речень із простими, що підвищує рівень сприйняття та зрозумілості текстів для масового реципієнта. Створенню експресії сприяє також використання інверсії, вставних слів і конструкцій, еліптичних речень.

Висновки. Отже, проведений аналіз дав змогу простежити трансформацію низки екстралінгвістичних характеристик медійного проєкту *Ukrainer*, який до початку російсько-української війни за допомогою тревел-контенту розповідав про свої етнографічно-антропологічні експедиції різними регіонами України з метою продемонструвати й довести світові унікальність та самобутність нашої країни й цим самим привернути увагу українських та іноземних туристів. Проте у зв'язку з початком повномасштабного вторгнення російських військ на територію нашої держави проєкт переформатував жанрово-тематичні, комунікативно-прагматичні, функціональні особливості свого тревел-контенту відповідно до викликів сьогодення, ставши майданчиком для висвітлення правдивих наративів про війну. Усе це знайшло відображення й у лінгвістичних характеристиках, зокрема в «мілітаризації» мови, актуалізації емоційно-оцінної та експресивної лексики, явища метафоризації та афористичності мови, уживанні пейоративів тощо. Перспективним видається дослідження цього медійного ресурсу і в контексті порівняльного аналізу з іншими українськими тревел-блогами та медіапроєктами для визначення їхніх спільних та диференційних ознак.

Література:

1. Переломова О. С., Бондаренко І. В. Тревел-блог як модифікація подорожнього нарису. *Журналістська освіта на Сумщині: світові професійні стандарти* : матеріали Одинадцяті міжнар. наук.-практ. конф. (Суми, 13–14 травня 2015 р.). Суми : Сумський державний університет, 2014. С. 29–34.
2. Що зробив *Ukrainer* у 2023 році. Режим доступу: <https://www.ukrainer.net/ukrainer-2023/>
3. Полежаєв Ю. Г. Тревел-журнали в Україні: структурно-функціональні та жанрово-тематичні особливості : дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.04 / Класичний приватний ун-т. Запоріжжя, 2016. 244 с.
4. Колосова О. Б. Графіко-фонетичні та лексичні особливості тревел-блогів українською мовою. *The scientific heritage*. 2018. № 29. С. 41–44.
5. Бондаренко Т., Олійник Ю. Функціонування українського тревел-контенту в соцмережі «Instagram»: аудиторія, тематика, формат. *Образ*. 2019. 3(32). С. 58–66.
6. Зеленюк Ю. О. Туристична комунікація як вид зайнятості. *Держава та регіони. Серія: Соціальні комунікації*. 2013. № 3–4. С. 9–12.
7. *Ukrainer*. Країна зсередини. Львів: Видавництво Старого Лева, 2023. 311 с.
8. Гусєва О. Сучасний подорожній нарис: особливості трансформації сталого жанру. *Вісник Львівського університету. Серія : Журналістика*. 2014. Вип. 39. С. 221–226.
9. «Повернись живим»: як збирати мільйони для перемоги. *Ukrainer*. Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=W2qPaB12iAU>
10. «Хоробі міста» . Режим доступу: <https://www.youtube.com/playlist?list=PL7joDR5Xn9vflk1rWVDgTANQLimZWxasK>
11. Фермерство під час війни. Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=LmICFNc4Xlg&list=PL7joDR5Xn9vdrxkXckr-GRH-akKmj2M4J8>.

Pyatetska O. Ukrainian travel content in the conditions of martial law: extralinguistic and linguistic characteristics (based on the material of *Ukrainer* media project)

Summary. The article is devoted to the analysis of extralinguistic and linguistic characteristics of Ukrainian travel content, the creators of which faced new challenges in the conditions of martial law: changing tasks and functions, updating new topics and ideas, the problem of maintaining trust and popularity among users of social networks, searching for opportunities to provide assistance to affected Ukrainians from Russian aggression and to raise funds for the needs of the Armed Forces, expanding the arsenal of stylistic means of expression in the context of the phenomenon of “militarization of language”, etc. on the example of the media project *Ukrainer*, founded by the Ukrainian writer, journalist and blogger Bohdan Logvinenko. It was this project that turned from a small initiative of a small group of people to cover their own experience of expeditions in different regions of Ukraine to a media organization and community with hundreds of volunteers, which today objectively and promptly covers the events and realities of wartime. In the process of functional and stylistic analysis and content analysis, it was established that in the conditions of martial law this media project was reformatted, which was reflected in the transformation of a number of extralinguistic characteristics: genre, thematic, communicative-pragmatic, functional. In particular, it was determined that among the genres in which the team of the *Ukrainer* media project covers information during the martial law period, extensive interviews, special projects, reports, series of documentaries, long-reads became dominant. At the verbal level, under the influence of the militarization of the information space and society in general, the lexical level became actualized: military terminology in both the primary and secondary figurative sense, foreign vocabulary; frequent is the use of non-literary language elements, the appearance of negatively marked connotations, phraseology, metaphorization of language, language game, tendency to aphoristic speech. All these are emotional-evaluative, expressive and manipulative-narrative tools of *Ukrainer* media content with the help of which certain moods and values of society are cultivated in the period of martial law.

Key words: travel content, media resource, extralinguistic characteristics, linguistic characteristics, “militarization” of language, *Ukrainer* media project.

*Саламаха М. Я., Боднар І. М., Сологуб Л. В.,
кандидати філологічних наук,
доценти кафедри іноземних мов для природничих факультетів
Львівського національного університету імені Івана Франка*

ТЕМАТИЧНА КЛАСИФІКАЦІЯ АНГЛОМОВНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ ТУРИЗМУ

Анотація. В статті показано, що розвиток туризму в світі і в Україні відбувався різними шляхами. Якщо в багатьох інших країнах масовий туризм розпочався в ХХ столітті завдяки появі залізничного та авіа транспорту, що зумовило задоволення індивідуальних потреб туристів та зробило англійську мову мовою спілкування в туризмі, то в Україні розвиток туризму, особливо міжнародного, розпочався лише після розпаду Радянського Союзу і здобуття Україною незалежності, та набув популярності з початку ХХ століття. Економічні, політичні та соціальні фактори зумовили не лише активний розвиток туризму, а й вплинули на її термінологію. Туризм неможливий без знання англійської мови, тому особлива увага в закладах вищої освіти України приділяється якійсь англомовній підготовці майбутніх спеціалістів в сфері туризму. Одним з важливих аспектів такої підготовки є вивчення термінологічного апарату туризму студентами. В даній статті зазначено, що велика кількість термінів-запозичень з англійської мови в українську, а також значна кількість міжгалузевих термінів та термінів, утворених на основі загальноповживаної лексики, неабияк полегшують процес опанування українськими студентами англомовної термінології туризму, постійне оновлення якої зумовлює потребу в її систематизації. Важливим етапом дослідження термінологічної лексики є аналіз та опис її зв'язків в тематичних та лексико-семантичних групах, різницю між якими в статті було зазначено. Авторами описано склад терміносистеми туризму та виявлено певні її особливості. У статті запропоновано класифікацію термінів туризму за тематичними групами, яка може розглядатися як один із найкращих способів викладання та вивчення англомовної термінології туризму, і яка максимально сприяє полегшенню запам'ятовування термінів студентами. Таким чином, термінологію туризму поділено на п'ятнадцять тематичних груп, всередині більшості яких побудовано і лексико-семантичні групи.

Ключові слова: термін, міжгалузевий термін, термінологія, терміносистема, туризм, тематична група, лексико-семантична група.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження зумовлена зростаючим інтересом до спеціальної лексики окремих галузей знання. Міжнародний туристичний рух, який не може відбуватися без міжкультурної взаємодії та комунікації, потребує виваженого та стандартизованого термінологічного апарату [1, с. 69]. Термінологія туризму є мало дослідженою і потребує інвентаризації. Гостра нестача системних і комплексних розробок із питань термінології досі відчувається у вітчизняній науці [2, с. 152]. Тому, на даному етапі, систематизація англійських терміносистем окремих галузей набуває особливого значення.

Аналіз останніх досліджень. Необхідним етапом дослідження і пізнання системної організації термінологічної лексики є аналіз та опис її зв'язків в окремих тематичних та лексико-семантичних групах (ЛСГ). Цій проблемі присвячені праці Ж. Багана, В.В. Левицького, С.В. Овсейчик та ін., де закладено основи таксономічної інтерпретації лексики та випрацювано їх основні поняття та ознаки. Терміни туризму різних мов стали об'єктом досліджень багатьох українських науковців. Так, В.В. Липінська, І.В. Перішко, В.В. Прима, Н. Біян, Н.А. Юрко та І.М. Стефанишин присвячують свої дослідження різним особливостям англійської та української терміносистем у галузі туризму, семантиці і функціонуванню англомовної туристичної термінології тощо. Питання термінології в галузі туризму вивчали і представники західних наукових шкіл: британської – К. Купер, канадської – С.Л. Дж. Сміт, австралійської – Н. Лейпер.

Формулювання мети і завдань статті. Мета статті – здійснити класифікацію англомовної терміносистеми туризму на тематичні групи для кращого їхнього засвоєння студентами спеціальності «Туризм». Мета передбачає виконання таких завдань: 1) описати склад терміносистеми туризму; 2) виявити основні особливості англомовної терміносистеми туризму; 3) поділити терміни туризму на основні тематичні групи. Матеріалом дослідження слугували приблизно 2000 термінів, вибраних зі словників та автентичних текстів з туризму.

Виклад основного матеріалу. Для проведення дослідження спочатку необхідно визначити поняття «туризм». Послугуємось загальноприйнятим визначенням Всесвітньої туристичної організації: туризм – діяльність особи, яка подорожує у вільний час протягом певного періоду за межі постійного місця проживання з іншою, ніж діловою, метою, у відвідуваному місці [3].

Масовий конвеєрний туризм, що виник внаслідок динамічного розвитку транспортних послуг і готельного бізнесу, розпочався на початку ХХ століття. Масовий диференційований туризм, який «характеризується різноманіттям туристичних послуг, спрямованих на задоволення індивідуальних вимог туриста» [4, с. 23] охоплює період з кінця Другої світової війни до наших днів, але не для українців. Українцям же відкрилися нові можливості для відпочинку, в першу чергу закордоном, після розпаду Радянського Союзу. Створення сприятливих умов для проведення дозвілля дало поштовх формуванню туристичної індустрії. Розвиток нової галузі, яка почала активно розвиватись, не міг не знайти своє відображення в мові, адже будь-які політичні, економічні чи культурні зміни в суспільстві залишають свій слід в мові, перш за все впливаючи на її лексичний склад. Будівництво нових готелів та ресторанів, забезпечення необхідних умов для перевезення, проживання, харчу-

вання та розваг туристів, особливо з-за кордону (яким Україна з її історичними, природними, архітектурними, культурними надбаннями стала цікавою) сприяли необхідності позначення нових понять. Відтак, утворювались нові слова, деякі ж запозичувались з інших галузей, а деякі слова зазнавали перекладу, термінологізації тощо [5, с. 104]. У сфері надання туристичних послуг іноземним туристам, а також в можливості організації та надання якісного відпочинку українцям закордоном, Україна не мала права відставати. Туризм завжди був важливим сектором розвитку економіки будь-якої країни, а іноді і єдиним джерелом доходів, тому бажання українців зайняти свою нішу в міжнародному туризмі є очевидним.

Через історичні та соціальні причини в професійній галузі туризму найбільш уживаною вважається англійська мова [6].

Опанування навиків англійської мови є важливим для людей, працюючих в сфері туризму, оскільки англійська – є мовою міжнародного туризму, бізнесу та комунікації, а отже є засобом спілкування з туристами. Англійська мова є необхідною для спілкування і взаємодії людей різних культур в аеропортах, туристичних фірмах, готелях тощо. Знання англійської мови значно збільшують кар'єрні можливості в сфері міжнародного туризму [7].

В Україні стало зрозуміло, що найважливішою умовою успішної професійної діяльності та організації подорожей є знання мови міжнародного туризму – англійської та володіння термінологічним апаратом сфери туризму на високому рівні. Високий рівень знань англійської повинен бути основним критерієм наймання на роботу в сферу туризму, адже він сигналізує значно яскравіше майбутнє, забезпечує легшу мобільність та вдосконалює комунікаційні навички для подорожуючих, туристів та усіх, хто працює в туристичній індустрії. Тому не дивно, чому саме англійська мова, знання якої стає основним навиком в сфері туризму вивчається студентами спеціальності «Туризм» у всіх закладах вищої освіти в Україні.

Галузь туризму активно розвивалась до початку війни. На жаль, після повномасштабного вторгнення росії в Україну 24 лютого 2022 року, галузь в Україні занепадає.

Кожну галузь обслуговує термінологія. Погоджуємось, що «туристична термінологія як інструмент комунікації в туристичному соціумі, іншими словами – підмова, якою користуються туристи та працівники туристичної галузі, ілюструє одне із соціолінгвістичних явищ, що швидко розвивається» [5, с. 104].

Відразу потрібно зауважити, що специфікою галузі туризму є те, що вона взаємодіє з багатьма іншими галузями, наприклад, транспортною, харчовою, розважальною тощо, оскільки охоплює багато суміжних галузей. Відповідно, галузь туризму складається з комплексу різних видів діяльності. Кожен з цих видів діяльності, які пов'язані з туризмом, налічує власну групу термінів, що є відмінною від інших груп термінів туризму специфікою кожного окремого виду діяльності [6].

Так, за В. Ф. Кицяком, до індустрії туризму належать: 1) галузь гостинності, що пов'язана із розміщенням туристів в готелях, кемпінгах тощо; 2) галузь харчування, що реалізується через комплекс спеціальних закладів: їдалень, кафе, ресторанів; 3) галузь розваг, що допомагають організувати дозвілля туристів (екскурсії, походи, спортивні заходи тощо); 4) галузь транспорту, що забезпечує доставку туристів до місця призначення [8, с.19]. Така своєрідна структурна організація

галузі туризму означає, що її термінологія насичена термінами з галузей, що входять до її складу.

Відповідно, терміносистема туризму активно взаємодіє з іншими терміносистемами, перебуваючи з ними в активних взаємозв'язках, що найчастіше відображається в запозиченнях термінів. Таким чином, термін може виходити за межі своєї системи і ставати надбанням іншої, і навпаки [9, с. 143]. Такі взаємодії унеможливають проведення чіткої межі між терміносистемами.

Для підготовки майбутніх фахівців у сфері туризму перед викладачами закладів вищої освіти постає завдання підготувати результативний англійський курс, який відповідатиме потребам та запитам спеціалістів з надання туристичних послуг. Такий курс повинен вдосконалити рівень знань з англійської мови випускників спеціальності «Туризм», щоб надати їм можливість відповідати сучасним вимогам роботодавців в галузі туризму [10, р. 37]. Завдання викладача – підготувати відповідні матеріали для досягнення цієї цілі. Одним із найважливіших аспектів такого курсу є засвоєння студентами термінів галузі туризму (інші аспекти курсу стануть об'єктами досліджень подальших статей). Термінологія є одним з основних елементів мови в розвитку комунікативної компетенції в будь-якому іншомовному курсі професійного спрямування [11, р. 148]. Володіння термінологічним апаратом туризму та високий рівень знань англійської мови є запорукою процвітання даної галузі. Дана стаття має на меті розглянути та поділити терміни туризму на тематичні групи для максимального полегшення студентами їхнього засвоєння.

Подання іншомовної професійної лексики повинне бути системним, що найбільш ймовірно призведе до її успішного опанування здобувачами освіти. Найбільшою проблемою, з якою стикаються викладачі англійської професійного спрямування в поданні професійної термінології в своїх курсах – це відповідний вибір матеріалів [12]. «Використання професійних текстів допомагає студентам опанувати професійну термінологію і розвинути професійні навички» [12]. При виборі відповідних текстів викладачі повинні брати до уваги рівень знань мови студентів, знання з галузі та специфічні потреби.

З метою систематизації термінології туризму, опираючись на теоретичні напрацювання дослідників, нами здійснено класифікацію термінів туризму на основні тематичні групи, в межах яких виокремлюються лексико-семантичні групи.

Тематична група – це ряд мовних одиниць, поєднаних спільними родовими значеннями, тобто мовні одиниці, які називають різновиди одного й того самого ряду предметів [13, с. 55]. Дотримуємось думки, що між тематичними та лексико-семантичними групами існує відмінність і вважаємо, що тематична група може композиційно включати кілька лексико-семантичних груп.

Нами виокремлено 15 тематичних груп:

1) назви видів туризму, подорожей та туристичних маршрутів (*ecotourism, sustainable tourism, religious tourism, coastal cruise, inbound tourism, individual tourism, group tourism, international tourism, sports tourism, agricultural tourism, recreational tourism, business tourism, railway tourism, special interest holidays, adventure holidays, seasonal route, bus route, skiing route, a city break*);

2) назви туристичних об'єктів та місць відпочинку. Такі терміни описують історичні, культурні та архітектурні пам'ятки,

природні красоти, місця відпочинку тощо (*castle, temple, natural reserve, waterfall, archeological park*);

3) назви процесів в туризмі (*implementation of excursion program, hotel booking, advance reservation, booking cancellation, tourist product promotion, route development, project analysis*);

4) найменування туристів та працівників сфери туризму (*individual tourist, group tourist, inbound tourist, foreign tourist, transit tourist, business tourist, travel agent, guide, guide-interpreter, animator, receptionist, hostess, concierge, butler, bell boy, valet, hotel administrator, tourism manager*);

5) назви видів інвентаря туристів та устаткування (*sleeping bag, compass, torch, backpack, trunk, suitcase, life jacket, luggage rack, baggage trolley, twin beds*);

6) назви на позначення різних туристичних формальностей та документів. Такі терміни стосуються документації, туристичного страхування та медичного забезпечення тощо (*booking form, booking confirmation, passport, visa, agreement, hotel voucher, boarding pass, accident insurance, travel insurance, departure delay insurance, ski pass, health declaration form, admission ticket, customs declaration*);

7) назви для позначення оплат, тарифів за послуги (*departure tax, hotel bill, beverage tax, booking charge, cancellation charge, admission charge, excess luggage payment, average daily rates, daily room rate, green tax*) [14];

8) найменування в транспортному сегменті та назви різних видів транспорту та перевезення. В цю групу входять терміни, що позначають види транспорту і все, що пов'язано з пересуванням (*airport, railway station, economy class, cruise liner, ferry, shuttle bus, glass-bottomed boat, ski-bus, charter flight, camping trailer, hitchhiking*);

9) назви видів приміщень для організації проживання туристів (*resort hotel, guesthouse, boutique hotel, hostel, inn, bungalow, apartment, twin room, single room, family suite, en-suite room, suite, presidential suite, honeymoon suite, half pension, full-pension*);

10) назви видів закладів харчування, їжі та типів харчування (*coffee shop, drive-in-restaurant, English breakfast, pool bar, European Plan, Continental Plan, a la carte menu, order, bill*);

11) назви різних видів спорту та розваг для організації дозвілля (*rafting, snowboarding, beach volleyball, windsurfing, bungee-jumping, mountaineering, hotel animation, wine tasting, SPA, play, concert, musical*);

12) назви підприємств у сфері туризму (*tour operator, tourist club, travel agency*);

13) назви туристичних подій. Такі терміни пов'язані з туристичними подіями, ярмарками, фестивалями та іншими масовими заходами (*festival, music festival, fair, conference*);

14) найменування в географічному сегменті (*geographical position, climate, map, tsunami, mountain, lake, river, valley, desert, volcano*); [15, с. 185–186];

15) назви хвороб, пов'язаних з подорожами (*altitude sickness, mountain sickness, malaria, diphtheria, breakbone fever*).

Деякі тематичні групи можемо поділити на лексико-семантичні групи (ЛСГ).

Наприклад, назви видів туризму можемо класифікувати: 1) за цілями (*recreational tourism, sun-and-sea tourism, ecotourism, educational tourism, skiing holiday, shopping trip, business trip*); 2) за географією (*international tourism, local tourism, regional tourism, foreign travel*); 3) за тривалістю (*one-*

day trip, a weekend trip, transit tourism); 4) за використанням транспортних засобів (*car journey, railway tour, bus ride*); 5) за формою участі (*individual tourism, group tourism, family tourism*); 6) за ступенем мобільності (*mobile tourism, stationary tourism, mixed tourism*); 7) за сезонністю (*high season, low season*) тощо [4, с. 16–17].

Назви туристичних об'єктів та місць відпочинку охоплюють: 1) назви об'єктів, створених людиною (*temple, church, castle, museum*) та 2) назви об'єктів, створених природою (*waterfall, island, forest, bay, sea, lake*).

Щодо найменувань працівників сфери туризму, цю групу можемо поділити на назви: 1) тих осіб, які безпосередньо контактують з туристами, вивчають їхні запити, дають поради та рекомендації, готують необхідні документи для подорожі і т.д. (*travel agent, tourism manager*); 2) тих осіб, з якими туристи контактують під час подорожі до місця призначення, трансферів з аеропорту до готелів тощо (*airplane captain, flight attendant*); 3) назви тих осіб, з якими туристи контактують безпосередньо на місці свого проживання (*receptionist, hotel manager, hostess, butler, bellboy, chambermaid, waiter*); та 4) назви осіб, які організують дозвілля туристів втамовуючи їхні індивідуальні чи групові запити та вподобання (*tour-guide, animator, skiing instructor, paragliding instructor, land crew*).

Тематична група «назви видів інвентаря туристів та устаткування» підлягає подальшій класифікації на: 1) назви інвентаря, необхідного для пішого туризму (*tent, sleeping bag, compass, torch, insect repellent*); 2) назви інвентаря, необхідного для комфортного перевезення туристів та їхнього багажу (*luggage rack, suitcase, sleeping pillow*); 3) назви інвентаря, необхідного для комфортного проживання та перебування туристів (*king size bed, double bed, bunk, swimming pool, sundeck*) тощо.

В найменуваннях в транспортному сегменті залежно від застосованого виду транспорту виокремлюємо три ЛСГ: 1) повітряне перевезення (*long-haul flight, domestic flight, excess baggage, charter*); 2) наземне перевезення (*coach, car rental, carriage, compartment*); 3) водне перевезення (*cruise liner, outside cabin*).

В тематичній групі «назви видів приміщень для організації проживання туристів» виокремлюємо наступні ЛСГ: 1) типи готелів (*guest house, five-star hotel, boutique hotel, hostel*); 2) типи номерів (*single room, twin room suite*); 3) готельні послуги (*transfer, wake up call, room service*); 4) типи розміщення (*bed and breakfast, full-board, all inclusive, room only, European plan*) тощо.

Тематичну групу «назви видів закладів харчування, їжі та типів харчування» поділяємо на: 1) типи закладів харчування (*drive-in restaurant, fast food restaurant*); 2) типи харчування (*all inclusive, lunch, dinner, festive supper, American breakfast*).

Назви різних видів спорту та розваг для організації дозвілля охоплюють: 1) активний відпочинок (*mountaineering, water skiing, paragliding, beach volleyball*); 2) пасивний відпочинок (*SPA, animation*) [4, с. 27–28].

Більше того, усі тематичні групи, що стосуються перевезень, проживання, харчування та дозвілля туристів можна об'єднати в одну загальну – «Назви туристичних послуг», адже туристичні послуги, які надаються туристам, включають в себе такі послуги як транспорт, проживання харчування, екскурсії.

Наголошуємо, що терміни можуть інколи переходити з однієї тематичної групи чи лексико-тематичної групи в іншу,

що пояснюємо своєрідністю поняттєвого апарату галузі та тісними системними зв'язками між термінами.

Детальний аналіз поділу термінології туризму дає підстави стверджувати, що класифікація на тематичні групи та подальша класифікація на лексико-семантичні групи ґрунтуються на основі організації туризму, організації перевезення, організації проживання, організації харчування та організації дозвілля [4]. Нами вже було зазначено, що досліджувана галузь охоплює кілька галузей, відповідно, поділ її терміносистеми зумовлений системними зв'язками в межах кожної окремої галузі (транспортової, харчової тощо).

Безперечно, що запропонована класифікація не є вичерпною і може доповнюватися новими групами з огляду на інтенсивний та постійний розвиток нових понять туризму, що вимагають номінації.

Висновки та перспективи подальших пошуків у такому науковому напрямі. Англомовна термінологія туризму відіграє важливу роль в спілкуванні та обміні інформацією в сфері туризму та допомагає туристам, гідам, фахівцям та іншим учасникам туристичної галузі розуміти одне одного та використовувати спеціалізовані терміни для опису різних аспектів туристичного досвіду.

Після повномасштабного вторгнення росії в Україну сфера туризму, особливо міжнародного, зазнала краху, адже іноземним туристам не дозволено відвідувати Україну через зрозумілі причини. Після нашої перемоги сфера туризму повинна бути відновлена. Фахівці туризму повинні бути готовими до ще більшої популяризації України в світі (Україна і до війни була привабливою і затребуваною країною для відвідувань іноземними туристами). Популяризація України неможлива без високого рівня володіння термінологічним апаратом сфери туризму. Запропонований поділ терміносистеми туризму не є остаточний і підлягає подальшому вивченню та систематизації. Більше того, майже кожній тематичній групі властива подальша класифікація (на основі гіперо-гіпонімічних зв'язків тощо) на лексико-семантичні групи, що свідчить про системні зв'язки між термінами. Розроблена тематична класифікація повинна максимально полегшити засвоєння термінів студентами. Системне та регулярне подання термінів здобувачам освіти в галузі туризму та особливості даної термінології (а саме, велика кількість міжгалузевих термінів та термінів, утворених на основі загальноживаної лексики, а також значна кількість інтернаціоналізмів, запозичених в українську мову) зумовлюють сприятливі умови для опанування вищезгаданою термінологією, адже розуміння термінології туризму забезпечує гармонійний туристичний досвід. Впевнені, що теперішні студенти спеціальності «Туризм» успішно засвоять матеріал на заняттях з англійської мови професійного спрямування і з готовністю та завзяттям будуть розвивати дану галузь для популяризації та відбудови нашої держави! Перспективи подальших досліджень полягають у більш детальному аналізі англійських термінів туризму.

Література:

1. Ляховин О. Сфера туризму: мовна норма і стандарти (українська та німецька мовні практики). *Культура слова*. № 74', 2011. С. 65–70.
2. Ткаченко Т.І., Забалдіна Ю.Б. Еволюція базових термінів сучасного термінознавства. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. Випуск 12. С. 152–156.

3. World Tourist Organisation. Glossary of tourism terms. URL: <https://www.unwto.org/glossary-tourism-terms> (дата звернення 15.01.2024).
4. Прима В.В. Туристична термінологія: семантика і функціонування. Монографія. Київ, 2018. 124 с.
5. Перішко І.В. Сучасні тенденції формування лексики у сфері туристичних послуг. *«Молодий вчений»*. № 3.2 (55.2), березень, 2018. С. 104–107.
6. В.В. Ліпінська. Особливості англійської та української терміносистеми у галузі міжнародного туризму. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. Серія «Філологія. Педагогіка». 2014. Вип. 3. С. 37–43. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vntufil_2014_3_8 (дата звернення: 11.01.2024).
7. Kacetl Jaroslav. English language teaching for students of management of travel and tourism. *SHS Web of Conferences* 48, 01037(2018) (ERPA 2018) pp. 1–8. URL: https://www.shsconferences.org/articles/shsconf/abs/2018/09/shsconf_erpa2018_01037/shsconf_erpa2018_01037.html (дата звернення 15.01.2024).
8. Ки́фяк В.Ф. Організація туризму: [навч. посіб.]. Чернівці. 2008. 344 с.
9. Біян Н.О. Лексико-семантична та структурна класифікація термінів в англійській мові. *Іноземна філологія*. 2009. Вип. 121. С. 142–149.
10. Vasylyshyna N. M. Challenges in Teaching English for Tourism. *AVIA-2019: materials of the Fourteenth International Scientific Conference*. Kyiv : NAU, 2019. pp.36–39.
11. Tina Orel Frank. Model of tourism terminology implementation in language for tourism purposes university courses. *Journal of Languages and Language Teaching*. April 2022. Vol. 10, № 2. pp. 148–160.
12. Zelman, L., Mykytenko, O. Features of Teaching Humanities in Higher Institutions for Future Specialist in Hotel and Restaurant Business and Tourism. *Global Prosperity*. 1(2), 2021. pp. 23–28.
13. Ганич. Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. Київ : Вища школа, 1985. 360 с.
14. Шмідт Д.П. Способи перекладу англійських туристичних термінів українською мовою. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2021. № 52 том 2. С. 189–191.
15. Півньова Л.В. Структурна організація термінополя туризму в українській мові. *Термінологічний вісник*. 2019. Вип. 5. С. 182–187.

Словники:

16. Medlik S. Dictionary of Travel, Tourism & Hospitality. Butterworth Heinemann. Third Edition. 2003. 283 p.
17. Мальська М.П., Микитенко Н.О., Котловський А.М. Англо-український словник термінів сфери туризму. Видавництво «ЦУЛ». 2020. 448 с.

Salamakha M., Bodnar I., Solohub L. Thematic classification of English tourism terminology

Summary. The article shows that the development of tourism in the world and in Ukraine took place in different ways. In many other countries mass tourism began in the 20th century with the advent of railway and air transport, which led to the satisfaction of individual needs of tourists and made English the language of communication in tourism, whereas in Ukraine the development of tourism, especially international tourism, began only after the collapse of the Soviet Union and when Ukraine became independent. Mass tourism in Ukraine gained popularity from the beginning of the 20th century. Economic, political and social factors determined not only the active development of tourism, but also influenced its terminology. Tourism is impossible without knowledge of the English language; therefore, special attention is paid in higher education institutions of Ukraine to high-quality English-speaking training of future specialists in tourism industry. One of

the important aspects of such training is students' mastery of tourism terminology. It has been stated in the article that a large number of loan terms from the English language into Ukrainian, as well as a significant number of interdisciplinary terms and terms formed on the basis of commonly used vocabulary, significantly facilitate the process of mastering English tourism terminology by Ukrainian students, the constant updating of which necessitates the need for its systematization. A vital stage in the research of terminological vocabulary is the analysis and description of its connections in thematic and lexical-semantic groups, the difference between which

has been determined in the article. The authors have described the composition of the tourism terminology and have identified some of its features. The article proposes a classification of tourism terms by thematic groups, which can be considered as one of the best ways of teaching and learning English-language tourism terminology, and which maximally facilitates students' memorization of terms. Thus, the terminology of tourism has been divided into fifteen thematic groups, within most of which lexical-semantic groups are also built.

Key words: term, interdisciplinary term, terminology, term system, tourism, thematic group, lexical-semantic group.

Советна А. В.,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри прикладної лінгвістики та перекладу
Черкаського державного технологічного університету

АХРОМАТИЧНІ КОЛЬОРИ В СИСТЕМІ РЕКЛАМИ ІНТЕР'ЄРУ НІМЕЦЬКОЮ ТА АНГЛІЙСЬКОЮ МОВАМИ

Анотація. В статті було порівняно колоративну лексику та її функціонування в рекламі інтер'єру в журналах на англійській та німецькій мовах. В нашому дослідженні було проаналізовано 11 джерел двома мовами і співвіднесено у відсотках. По частоті вживання білий колір займає перше місце (Колір приміщень будинку впливає на настрій і працездатність, психіку людини, емоції і характер, пізнавальні процеси. В одній і тій же кімнаті можна отримати відчуття затишку і дискомфорту, в залежності від її забарвлення. Тому кольорове рішення може змінюватися в залежності від призначення приміщення. Білий колір доцільніше використовувати в поєднанні з синім, червоним або зеленим кольорами), на другому – сірий, особливо в англійській мові, і на останньому – чорний колір. Це пов'язано з тим, що чорний колір несе негативне значення. Як свідчить проведений аналіз, основу ахроматичних кольорів представляють наступні базові кольоропозначення: «weiß/white», «grau/gray», «schwarz/black». Крім основних, у нашому матеріалі представлені складні прикметники, а також кольоронайменування, утворені за моделлю «колір + іменник». Існує очевидний зв'язок білого тону зі світлом, оскільки в синонімічному ряді відповідних лексем, що позначають колір: «перлинний», «срібний» тощо. Складні прикметники розглянуті за трьома параметрами: 1) композити зі світловим компонентом: *темно-, світло-, блідо-, ядро-, ніжно-, димчато-, чисто-, кристально-*, які відображають різну ступінь насиченості, яскравості, або ж, навпаки, недолік блиску; 2) також виділені композити, утворені поєднанням двох кольоропозначень. Мікрополе сірого тону представлено ширше, ніж чорне. Домінантною виступає лексема «сірий». Також відзначені композити, які становлять велику частину зафіксованих лексем. Чорний колір поєднується в основному з предметами інтер'єру, а саме меблів, в тексті комбінується з іншими відтінками. В просторовому відношенні, дане кольоропозначення використовується в німецькій рекламі кухні, в англійській мові – узагальнено іменником «кімната».

Ключові слова: інтер'єр, реклама, колоративна лексика.

Стаття присвячена порівнянню колоративної лексики та її функціонуванню в рекламах інтер'єру німецької та англійської мов. Сьогодні лінгвісти все більше приділяють увагу семантиці, в тому числі і колоративній.

Актуальність статті визначається, з одного боку, вагомістю колоративної семантики в просторі рекламних текстів; з іншого – недостатністю її вивчення в порівняльному аспекті.

У сучасному мовознавстві дослідженням кольорової картини світу та її мовної реалізації займалися такі вчені, як Л.М. Андрушко, В.П. Ясінський, В. Berlin, Н. Gipper, Р. Kay та інші.

Мета дослідження – проаналізувати семантику і функціонування кольоропозначень в рекламах інтер'єру німецькою та англійською мовами.

Поставлена мета передбачає розв'язання наступних завдань:

- 1) проаналізувати поняття колоративної лексики;
- 2) охарактеризувати семантику і призначення ахроматичних лексем в рекламах інтер'єру німецькою та англійською мовами;
- 3) встановити аспекти взаємодії-семантики кольору та світла в рекламах інтер'єру.

Об'єкт дослідження – рекламні тексти інтер'єру німецькою та англійською мовами.

Предметом дослідження є колоративна лексика в системі рекламних текстів інтер'єру німецькою та англійською мовами. При цьому «інтер'єр» розуміється – як внутрішнє оздоблення будинку або кімнати.

Головним **методом дослідження** є метод синхронного лінгвістичного опису, порівняльний метод, метод компонентного аналізу слова, а також метод дискурсивно-контекстуального аналізу.

Матеріалом для дослідження є картотека, отримана методом вибірки з німецько- та англомовних журналів «Neues Wohnen», «Wohnen kreativ», «Wohnen Traume», «Lea Wohnen», «Zuhause Wohnen», «Country Living», «Good Homes», «Home and Design», «Smart House», «Your Home». В результаті цього було виявлено:

Кольори	Німецька мова	Англійська мова
Білий	44%	43%
Сірий	33%	36%
Чорний	23%	21%

Лінгвісти поділяють кольоропозначення на дві групи – основні (абсолютні) та їх відтінки. Абсолютні кольоропозначення, у свою чергу, поділяються на ахроматичні (безбарвні) та хроматичні (кольорові). До числа ахроматичних відносять білий, чорний і сірий (від найбільш темних до найсвітліших відтінків, близьких до білого).

Поділ кольорів на хроматичні і ахроматичні пов'язаний з тим, що природа кольору включає в себе «світло» і «кольорову якість». В мовах ахроматичні відтінки з'явилися раніше, ніж хроматичні. У природі чорне протиставляється білому як відсутність світла, або повне його поглинання та відображення всіх світлових променів – тобто, білий колір. В мовах при чіткій однозначній лексичній формі слова, що позначає чорне та біле: є носієм найбільш семантичного навантаження з усіх термінів кольоропозначення.

Саме з ними пов'язується найбільша кількість метафоричних, переносних, емоційних і символічних відтінків.

Запорука гармонійного житла – грамотно вибудована кольорова концепція. З точки зору фізики, біле забарвлення характеризується відображенням усього світла, що падає без поглинання та є забарвленням максимально можливого світла. Це можливо тільки за відсутності кольору, що поглинає речовину, тобто фарби. Звідси і назва «ахроматичний» від грецьких слів *χρῶμα* (колір, фарба) і *α* – заперечення «без» («безбарвний», «безкольоровий»).

Білий, як правило, символізує чистоту, невинність, добротність, а в християнській традиції – божественне світло. Однак білий колір може мати і протилежне значення, асоціюватися з порожнечою, мовчанням.

Колір приміщень будинку впливає на настрій і працездатність. Також, колір впливає на психіку людини, емоції і характер, пізнавальні процеси. В одній і тій же кімнаті можна отримати відчуття затишку і дискомфорту, в залежності від її забарвлення. Тому кольорове рішення може змінюватися в залежності від призначення приміщення. Білий колір доцільніше використовувати в поєднанні з синім, червоним або зеленим кольорами.

Білий – колір повної відкритості, готовності сприймати світ у всьому його різноманітті. Такий колір не несе жодних неприємних відчуттів. Варто лише зауважити, що даний колір в друкованій рекламі здатний створити нейтральний ефект, коли споживачу реклами просто повідомляється інформація про товар, без встановлення будь-яких акцентів і пріоритетів.

У нашій статті білий колір характеризується достатнім різноманіттям, яке реалізується як в семантичній своєрідності, так і в структурній неоднорідності.

Німецькі кольоропозначення – з одного боку, це система, в центрі якої слово, що позначає поняття колір, а на периферії слова, містить сему конкретного кольору. З іншого боку, це ряд мікросистем, в центрі кожної – центральне кольоропозначення, навколо якого в певному порядку групуються слова, пов'язані з семою даного центрального кольоропозначення. До групи центральних кольоропозначень належать основні номінації кольору (*weiß, schwarz, grau, grün, gelb, braun, blau, rot, violett*), решта позначають їх відтінки.

Класифікації Гр. Аллена, Г. Гіппера, Л. Вейсберга не мають єдиного принципу членування, який дозволив би представити назви кольорів як систему.

Синонімічний словник Duden призводить ряд таких лексем: наприклад, *weißlich, rein weiß, schneeweiß, weiß wie Schnee, perlweiß, lilienweiß, schwanenweiß, atlasweiß, silberweiß, kaltweiß, grauweiß, gelblich weiß, marmorweiß, alabasterweiß, champagnerfarben, beige; blass, kreideweiß* [1, 813].

У рекламних текстах нами виявлені наступні німецькі лексеми білого кольору: *weiß (білий), champagnerton (колір шампанського), naturweiß (натуральний, природно-білий), altweiß, schneeweiß (білосніжний), grauweiß (сіро-білий), lackweiß (лакової білий), edelweiß (чисто-білий)*.

Лексема «білий» – «**Weiß**» є домінантною в рекламі меблів і в німецькій мові. В словниках німецької мови вона трактується як «**Weiß** – (Adj.) von der Farbe des Schnees» (колір снігу). В рекламах інтер'єру *weiß* (білий) помічений в наступному контексті: «**Weiß** betont zarte Strukturen» [2; 8].

Цікаво відзначити, що особливістю німецької мови є те, що лексема «сріблястий» не зафіксована в синонімічному ряді білого кольору. Однак ми розглядаємо його як синонім білого: «**Silber** ist dezent und edel zugleich» [3, 60].

Звернемося до прикладів з іншими композитами: «*Traumhaft bunte Häkelblumen blühen auf der edelweißen Tagesdecke fürs Single- und Zweierbett*» [4, 5].

Що стосується німецької реклами, то композитами, які вимагають уваги, є «**cremeweiß**» (кремово-білий), «**lackweiß**» – дослівно можна перекласти як лаково-білий (лаковано-білий). Розглядаючи матеріал німецьких рекламних текстів, при перекладі ми зіткнулися з певною проблемою: слово «**lackweiß**» (лаковано-білий). За нашими припущеннями, якщо «лакований» значить – блискучий, то даний прикметник слід розуміти як «блискучий білий». Якщо лексема «**cremeweiß**» (кремово-білий) належить до групи композитів харчових продуктів, то «**lackweiß**» утворений від назви барвників і фарб. Наприклад: «*Bett in Lackweiß und Eiche*» [4, 25].

Поєднання слів, що позначають колір в композитах німецької реклами представлено наступними словами «**schwarz-weiß**» (чорно-білий), «**rot-weiß**» (червоно-білий), «**grün-weiß**» (зелено-білий). В даному випадку відбувається збіг частотності вживання в обох мовах. Поєднання «**schwarz-weiß**» (чорно-білий) використовується найчастіше: «*Die grün-weiße Harmonie erganzte ein Holzrost unterm Waschtisch*» [5, 26].

Випадки використання білого з іншими кольорами, не утворюючи при цьому складних слів, в німецькомовній рекламі інтер'єру нами, також, були зафіксовані. Кольори білого і чорного використовуються найчастіше: «*Ein elegantes Ambieten in Schwarz und Weiß mit liebevoll arrangierten Accessoires*». Часто використовуються лексеми «білий» в поєднанні з «коричневим»: «*Es spielt keine Rolle, ob sie ein Frühlings-, Sommer-, Herbst-, oder Wintertyp sind: Weiß und Braun hinzu*» [3, 23].

Пари «білого» та «зеленого», «білого» і «блакитного» кольорів нами була відзначена дуже рідко.

При описі об'єктів в німецькій мові «білий» часто порівнюється з білизною снігу. Більш того, в німецькій мові існує стійке словосполучення, еквівалентне українській «білий, як сніг», або «білосніжний» – «**Weiß wie Schnee**», або «**schneeweiß**».

Для німецького рекламного тексту більш характерна модель «колір + як + іменник» – «**Farbe+wie+Substantiv**» частіше вживається, особливо коли білий колір предмета порівнюється з хмарою, наприклад, «**Weiß wie die Wolken, blau wie Himmel und Meer** – beim Zeus, ein herrlicher Platz für mude Haupter!» [4, 86].

Назви кольорів складають вагому частину лексичного словника англійської мови і активно використовуються в її різних тематичних шарах.

Синонімічний словник англійської мови Free Merriam-Webster Dictionary призводить ряд таких лексем до білого кольору. Наприклад: *white, clear, liquid, lucent, pellucid, transparent; bleached, faded, palish, washed-out, washy; dull, gray (also grey), neutral, pale, pallid; snow-white, snowy, whited, alabaster, creamy, eggshell, ivory, light, lily-white, milk-white, milky, pearly, platinum*.

У рекламних текстах нами виявлені наступні англійські лексеми білого тону: *white (білий), white-painted (нофарбовано-білий), natural (природний), white-lacquered (лаковано білий)*,

white-on-white (білосніжний), *pale* (блідий), *whites* (білий), *bleached* (відбілений), *silver* (сріблястий), *cream* (кремовий).

Лексема «білий» – «**white**» є доміантною в рекламі меблів в англійській мові. В словниках вона трактується як «white» – (adj.) the colour of milk or fresh snow, due to the reflection of all visible rays of light; the opposite of black. В рекламах інтер'єру **white** (білий) помічений в наступному контексті: «Patterns superimposed on the condo's overall medley of **whites** were the designer's first layer in the décor» [7, 25].

Вимагає уваги також англійський еквівалент українського слова «перлинний» – «**mother-of-pearl**», який відноситься до одиничного випадку вживання: «A pedestal, decorative spheres made of oyster shells, a large **mother-of-pearl** bowl» [6, 48].

Цікаво відзначити, що особливістю англійської мови є те, що лексема «сріблястий» зафіксована в синонімічному ряді білого кольору, на відміну від німецької мови. «The condo's glamorous top note comes in a final layer of golden, **silvered**, metallic and mirrored finishes» [8, 86]. Примітно те, що в рекламах поряд з субстантивом «срібло» використовується більш дорогий метал – «золото».

Група складних назв кольору також дуже численна й продуктивна в англійській мові. Лексичне навантаження у цих назв кольору несе перший компонент. Він визначає емоційну забарвленість, виражає додаткові ознаки, посилення. Наприклад: «pure white» (чисто-білий), «gleaming white» (блискучо-білий), «stark white» (білосніжний). «A gleaming **white** porcelain farmhouse sink with modern fixtures» [6, 109].

Аналіз показує, що в англійській мові поширені складні найменування з безбарвним (якісним) компонентом як *white-painted*, *white-lacquered*, *white-on-white* є доміантними. Розглядаючи матеріал англійських рекламних текстів, при перекладі ми зіткнулися з наступною проблемою. Лексема «white-painted» – означає пофарбований в білий колір, але лексема «painted» має інше значення – «яскравий», тому «white-painted» може перекладатися як яскраво-білий (сліпучо-білий). Слово «**white-lacquered**» (лаковано-білий) за нашими припущеннями «лакований» значить – блискучий, то даний прикметник слід розуміти як «блискучо-білий». «The wife received a dilapidated, **white-painted** barn door». «Walls of **white-lacquered** cabinetry conceal pantry and china storage and fridge and freezer column» [9, 65].

Поєднання слів, що позначають колір в композитах англійської реклами представлено наступними словами «**black-and-white**» (чорно-білий), «**blue-and-white**» (синьо-білий). В даному випадку відбувається збіг частотності вживання в обох мовах. Поєднання «**black-and-white**» (чорно-білий) використовується найчастіше: «The French entry doors were painted vibrant Pond Shimmer blue subtly patterned wallpaper complemented touches of **blue-and-white** Chinoiserie» [7, 48].

Випадки використання білого з іншими кольорами, не утворюючи при цьому складних слів, в англійській рекламі інтер'єру, також, зафіксовані. Найвживаніша пара білого і сірого кольорів: «He walls were sprayed with a high-gloss **gray** lacquer and existing built-ins were painted **white**» [8, 96]. Пари «білого» та «зеленого», «білого» і «блакитного» кольорів нами була відзначена дуже рідко.

Цікаво відзначити, що особливістю англійської мови є те, що лексема «**gray** (grey)» (сірий) зафіксована в синонімічному ряді білого кольору, однак ми не відносимо його до

білого кольору, оскільки в українській мові, він перекладається як сірий колір.

Лексема «**grau**» (сірий) також представлена у німецькій рекламі. Словник синонімів виділяє наступний ряд: grau, gräulich, taupe, sepia, hellgrau, dunkelgrau, mittelgrau, schwarzgrau, maulwurfsgrau, mausgrau, feldgrau, steingrau, schiefergrau, graphitgrau, bleigran, bleifarben, zementgrau, aluminiumfarbe, aschgrau, rauchgrau, rauchfarben, nebelgrau, perlgrau, silbergrau [1, 321].

У німецькій рекламі нами зафіксовані наступні слова *grau* (сірий), *grauton* (сірий відтінок), *lichtgrau* (світло-сірий), *hellgrau* (світло-сірий), *blaugrau* (блакитно-сірий), *kieselgrau* (сірий як галька).

В німецькій мові слів сірих відтінків небагато. «**Grau in Grau** kann ganz schon aufmunternd sein» [3, 61].

Особливістю німецьких прикметників є те, що для передачі кольору існують такі лексеми, як ton-, farbe-. У нашому дослідженні прикметник «grau» виступає як складний прикметник «**Grauton**», що перекладається як «сірий відтінок»: «**Grautone** sind die Klassiker unter den Farben, sie vertragen sich mit jedem anderen Ton» [4, 61].

Ми виділяємо складні слова з безбарвним компонентом: *lichtgrau* (світло-сірий), *hellgrau* (світло-сірий), а композит *blaugrau* (блакитно-сірий) виступає в поєднанні з більш насиченим кольором «blau».

Лексема «*kieselgrau*» – «сірий як галька», в українській мові не має еквівалента-композита і переклад можливий тільки через порівняння: «Auf einem Podest aus Lachernholz, das über die Jahre ein elegantes **Hellgrau** bekam, laden Deckchairs zum Verweilen ein» [6, 84].

В англійській рекламі, також, представлена лексема **gray**, яка використовується частіше ніж black, так само як і в німецькій мові. Словник синонімів виділяє наступний ряд: gray, grayish, silver, silvery, slate, mousy, smoky, pale.

В англійській рекламі нами зафіксовані такі слова: *shades of gray* (відтінки сірого), *gray-lacquered* (блискучо-сірий), *pale gray* (блідо-сірий), *gray-browns* (сіро-коричневий), *gray-painted* (сіруватий), *graphite hue* (відтінок графіту), *strong gray* (темно-сірий), *soft gray* (світло-сірий). Відтінків сірого в англійській мові набагато більше ніж в німецькій. В англійських словниках слово «gray» трактується як «a color intermediate between black and white, as of ashes or an overcast sky». Наприклад: «The designer chose a **gray** palette in this tranquil retreat, covering a blank wall that was “in need of detail» [2, 169].

Особливістю англійських прикметників є те, що для передачі відтінку існують такі лексеми, як shade, hue. Наприклад: «The second floor is finished in shades of **gray** punctuated by orange accents» [10, 136].

В німецькій мові зазначений наступний ряд чорного відтінку *schwarz*, *schwärzlich*, *tiefschwarz*, *pechschwarz*, *holzschwarz*, *rabenschwarz*, *kohlrabenschwarz*, *pechrabenschwarz*, *kohlpechrabenschwarz*, *nachtschwarz*, *elfenbeinschwarz*, *blauschwarz*, *graaschwarz*, *braunschwarz*, *schwarz wie Ebenholz* [1, 635].

В німецьких рекламах лексема «чорний» також, не актуальна. Нами виділені всього два відтінки: «**Schwarz**» (чорний), «**Antrazit**» (антрацитовий). Наприклад: «Sieht sie nicht edel aus, unsere **schwarze** Keramilvase mit feiner Spitzenmanschette?» [4; 27].

Було помічено, що чорний колір частіше вживається в рекламах з іншими кольоропозначеннями. Ми припуска-

емо, що це явище відбувається через негативну оцінку даного кольору. А реклама не допускає нічого похмурого, отже, його протиставляють з більш яскравими і соковитими кольорами. Звернемося до прикладів: «Ein elegantes Ambieten in **Schwarz und Weiß** mit liebevoll arrangierten Accessoires» [11, 38].

В англійській мові зазначений наступний ряд чорного відтінку: black, dark, dim, ebony, bleak, gloomy, sable, pitch-black, jet-black, coal-black, raven.

В англійських рекламах лексема «чорний» вживається дуже рідко. Нами виділені всього три відтінки: *black* (чорний), *inky* (чорнильний), *stained dark* (темний).

В електронному он-лайн словнику англійської мови колоратив “black” (чорний) трактується як: «the very darkest color; the opposite of white; colored like coal, due to the absence of or complete absorption of light» [1, 65]. В рекламах інтер’єру «black» використовується дуже рідко. Наприклад: «I loved the fireplace, the open floor plan, the high ceilings and the exposed brick in the **black**» [12, 42].

Ми проаналізували 11 рекламних журналів і співвіднесли їх у відсотках і дійшли висновку, що по частоті вживання білий колір займає перше місце, на другому – сірий, особливо в англійській мові, і на останньому – чорний колір. Це пов’язано з тим, що чорний колір несе негативне значення.

Основу ахроматичних кольорів представляють базові кольоропозначення: «weiß/white», «grau/gray», «schwarz/black». Крім основних, у нашому матеріалі представлені складні прикметники, а також кольоронайменування, утворені за моделлю «колір + іменник».

Складні прикметники розглянуті за трьома параметрами: 1) композити зі світловим компонентом: *темно-*, *світло-*, *блідо-*, *ярко-*, *ніжно-*, *димчасто-*, *чисто-*, *кристально-*, які відображають різну ступінь насиченості, яскравості і т.п. або ж, навпаки, недолік блиску; 2) також виділені композити, утворені поєднанням двох кольоропозначень; 3) складні прикметники, в яких один компонент конкретизує другий.

Мікрополе сірого тону представлено ширше, ніж чорне. Домінантною виступає лексема «сірий». Також відзначені композити, які становлять велику частину зафіксованих лексем.

Чорний колір поєднується в основному з предметами інтер’єру, а саме меблів, в тексті комбінується з іншими відтінками. В просторовому відношенні, дане кольоропозначення використовується в німецькій рекламі кухні, в англійській мові – узагальнено іменником «кімната».

Література:

1. Duden. Das Bedeutungsworterbuch. / Band 10 / Manheim; Wien; Zurich: Bibliographisches Institut, 1985. 4512 s.
2. Журнал «Zuhause Wohnen». № 6. 2013. 169 s.

3. Журнал «Neues Wohnen». № 1. 2013. 170 s.
4. Журнал «Lea Wohnen». № 8. 2014. 161 s.
5. Журнал «Die neuen Bader». № 5. 2013. 128 s.
6. Журнал «Country Living». № 3 2014. 119 p.
7. Журнал «Good Homes». № 5. 2014. 116 p.
8. Журнал «Home and Design». № 4. 2014. 117 p.
9. Журнал «Your Home». № 8. 2014. 106 p.
10. Журнал «Smart House». № 7. 2014. 145 p.
11. Журнал «Wohnen Kreativ». № 9. 2013. 106 p.
12. Журнал «Wohnen Traume». № 4. 2013. 98 p.

Sovietna A. Achromatic colors in the interior advertising system in German and English

Summary. The article compared color vocabulary and its functioning in interior advertising in magazines in English and German. In our research, we analyzed 11 sources (advertising magazines) in two languages and compared them in percentages, we investigated how often chromatic colors are used in both languages. We came to the conclusion that in terms of the frequency of use, white color takes the first place (The color of the premises of the house affects the mood and work capacity, human psyche, emotions and character, cognitive processes. In the same room, you can get a feeling of comfort and discomfort, depending on its color. Therefore, the color solution may vary depending on the purpose of the room. White color is more appropriate to use in combination with blue, red or green colors), on the second – gray, especially in English, and on the last – black color. This is due to the fact that the color black has a negative meaning. As the analysis shows, the basis of achromatic colors is represented by the following basic color designations: “weiß/white”, “grau/gray”, “schwarz/black”. In addition to the main ones, our material presents complex adjectives, as well as color names formed according to the “color + noun” model. There is an obvious connection between the white tone and the light, because in the synonymous series of the corresponding tokens denoting the color: “pearl”, “silver”, etc. Complex adjectives are considered according to three parameters: 1) composites with a light component: dark, light, pale, bright, gentle, smoky, clear, crystalline, which reflect different degrees of saturation, brightness, or vice versa, lack of shine; 2) composites formed by the combination of two color designations (black and white are especially often combined) and 3) complex adjectives in which one component specifies another (milky white) are also highlighted. The microfield of gray tone is presented wider than black. The lexeme “gray” is dominant. Composites, which make up a large part of the fixed lexemes, are also noted. Black color is combined mainly with interior items, namely furniture, in the text it is combined with other shades. In terms of space, this color designation is used in German kitchen advertising, in English it is generalized by the noun “room”.

Key words: interior, advertisement, colour vocabulary.

Хоменко Т. А.,

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри германських мов, зарубіжної літератури та методик їхнього навчання
Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка

НАЗВИ ФІЗІОЛОГІЧНИХ РІДИН У МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ ДАВНІХ ГЕРМАНЦІВ

Анотація. Статтю присвячено назвам фізіологічних рідин у мовній картині світу давніх германців. У світлі посилення процесів інтеграції, глобалізації, міграції людям, які знаходяться у ситуаціях контакту з культурою та мовою інших народів необхідно мати уявлення про історичний розвиток та сучасний стан мовної картини світу суспільства, з представниками якого вони спілкуються. Такі знання дають змогу уникнути непорозумінь при суспільних контактах. Ще В. фон Гумбольдт вважав, що кожен народ бачить світ по-своєму та відображає своє світобачення у мові. Сучасні дослідники розглядають мовну картину світу як сукупність неприхованих та прихованих смислів. Мета статті полягає у з'ясуванні значень та смислів назв фізіологічних рідин в мовній картині світу давніх германців за допомогою етимологічного та семантичного аналізу.

Лексеми на позначення фізіологічних рідин зустрічаються у германо-скандинавських міфах та сагах. У актах творіння присутні вода, кров, слина, піт, мед. Етимологічно ці слова означають «волога», «те, що розтікається». «те, що струменить». Таким чином, волога вважалася основою життя. Перша розумна істота-велетень Імір був створений з води, чоловік та жінка у нього під рукою – з поту, увесь світ – з його крові, наймудріша розумна істота Квасір – із слини, сакральний мед поезії – з крові та бджолиного меду.

Необхідними для підтримки життя та функціонування організму германці вважали воду, молоко, мед, сечу. Вода підтримувала існування Світового дерева, норни кожен день поливали його водою із священного джерела Урд. Молоком корова Аудумла годувала Іміра, мед давала коза Хейдрун для харчування ейнхерів. Сеча людей та тварин використовувалася у лікуванні. Отрута застосовувалася для лікування, але нею можна було здійснити і вбивство. Отрутою та сечею користувалися у магичних цілях, про що свідчить їх етимологічне значення.

Ключові слова: давні германці, мовна картина світу, фізіологічна рідина, лексема, сукупність смислів.

Постановка проблеми. Умови життя в сучасному світі вимагають від людей не тільки знання іноземної мови, але й розуміння культурних смислів, які складають картину світу окремого народу. Посилення процесів глобалізації, міграції та інтеграції передбачає, що представники народу мають бути знайомими з мовною картиною світу та її розвитком того мовного суспільства, у якому вони перебувають, в іншому разі адаптація відбувається важко. У мовній картині світу зафіксоване мовне вираження поведінкових стереотипів, ціннісних орієнтацій, форм мислення того чи іншого народу. Представники різних народів мають бути толерантними до особливостей іншої культури та розуміти смисли мовної картини світу.

Аналіз досліджень і публікацій. Ідеї В. фон Гумбольдта про мову як безперервний творчий процес та про внутрішню форму мови як вираження індивідуального світоспоглядання народу знайшли продовження не лише в неогумбольдтіанців, але й у дослідників 20 ст. та початку 21 ст. Послідовник В. фон Гумбольдта Л. Вайсгербер ввів термін «мовна картина світу» у науку.

Зараз мовна картина світу розглядається як представлення предметів, явищ, фактів, ситуацій дійсності, ціннісних орієнтирів, життєвих стратегій і сценаріїв поведінки в мовних знаках, категоріях, явищах мовлення, що є семіотичним результатом концептуальної репрезентації дійсності в етносвідомості [1, с. 365].

Сучасні дослідники піднімають такі питання, як вплив мовної картини світу на порозуміння між комунікантами [2], мовна картина світу у ракурсі енциклопедичного дискурсу [3], асоціативний образ Батьківщини в мовній картині світу української молоді [4].

Мета статті – з'ясувати та описати лексичні одиниці на позначення фізіологічних рідин у мовній картині світу давніх германців з точки зору етимологічного та семантичного аналізу.

Виклад основного матеріалу. З назвами рідин ми зустрічаємося вже у германо-скандинавських міфах про створення світу. Перша жива істота – велетень Імір – з'явився при таненні випаруваних та замерзлих вод отруйного потоку Елівагар. У міфі названі дві речовини: вода та отрута. Вода вважалася необхідною для життя людини. Водою освячували дитину після народження. джерелом життя є вода. Коли гість заходив у дім, йому, перш за все, пропонували воду для вмивання, як сказано у «Промові Високого» Світове дерево – яшень Ітдрасиль – живився священною водою з джерела Урд: а. water «вода», да. wæter, н. Wasser, двн. wazzar, нл. water, дс., дфриз. watar, шв. vatten, дісл. vatn, гот. watō (мн. wat-na) < герм. *watar/watan- «вода» // гр. hýdōr «вода», лат. unda «хвиля», ді. udan- «вода», лит. vandū; укр. вода, псл. *voda; алб. ujë «вода», арм. get (< *ǵedō) «ріка», хет. ɰatar «вода» < іє. *aǵa-/ǵē-d-/ǵod-/ud- «зволжувати, бути мокрим» (> *ǵedōr/udnes «вода».; а. wet «вологий», да. wæt, шв. vāt, дісл. vātr < герм. *wætaz (< іє. *ǵēdo-) «вологий»; да. waðum «хвиля», дісл. unnr, uðr «хвиля», дс. ūthia, да. ǰð, двн. undea «хвиля» (< іє. *ǵet-); а. whisky «віскі» (< кельт. uisge «вода» + beatha «життя» = «вода життя») [5].

Недарма біля джерела Урд жили норни Урд, Верданді, Скульд, які вважилися богинями долі та наділяли долею всіх у світі, виплітаючи нитки життя, і могли обірвати їх коли завгодно. У германців поняття долі позначалося словом urðr: да. wurd «доля, приречення, призначення», «подія», а. weird, дс. wurth, двн. wurt, дісл. urðr «доля, богиня долі», «смерть,

нешастя, подія» < герм. *wurdiz // герм. *werþan «ставати» («вертїти, повертати»), лат. vertere «вертїти, повертати», рос. вертеть. Урд – ім'я однієї з норн, двох інших звали Скульд та Верданді: дісл. skuld «обов'язок», «майбутнє»// да. skyld, дс., двн. sculd «обов'язок, бути зобов'язаним»; дісл. Verðandi (< verða «ставати») «Становлення» [6, с. 70]. Існували також норни, які наділяли долею кожну дитину при народженні.

Норни виконували свою роботу для збереження існуючого у світі порядку. Щоб Світове дерево існувало, росло та залишалося вічнозеленим, вони кожного дня поливали його із священного джерела долі Урд та обмазували корінь дерева брудом або глиною, що накопичувалися на його берегах. Характерно, що дерева, з яких боги створили перших людей Аска та Емблу, теж лежали біля води. Отже, вода є необхідним елементом акту творення та підтримки життя.

Вода капала з рогів оленя Ейктюрніра, який жив на ясені Іггдрасиль та харчувався його листям. Ця вода потрапляла у колодязь Хвергельмір «киплячий казан», звідки брали початок усі ріки. Але це не просто вода. Ім'я оленя означає «той, що з дубовими кінчиками рогів»: дсканд. eik «дуб». Forп «шипи, терен, ріг» [7, с. 36]. Вода, надходячи у ріки, фільтрувалася через його роги з дубу. Про протимікробні властивості дубової деревини давні германці дуже добре знали, про що свідчать слова у «Промові Високого»: «...лікуй пронос дубом...».

Отрута символізувала гнів та злість у характері створених істот. Германцям, звісно, були відомі рослини та тварини, які продукували отруту. Отрута у германських мовах позначалася декількома словами: atter «гній, отрута», да. ātor, āttor «отрута, запалення», н. Eiter «гній», двн. eitar, нл. etter «гній», дс. ettar, дфриз. atter, шв. etter, дісл. eitr «отрута», н. (діал.) Eiß, двн. eiz «нарив» < герм. *ait-(ra)- «гнійний нарив» // гр. oidáein «опухати», oĩdos «пухлина», ді. indra- «сильний», стсл. isto «черевом», псл. *jъsto (< *id-sto-); арм. aĩnum «пухну, опухаю» < іе. *oid-/id-/ind- «опухати» [5]. На основі значення «нарив» розвинулися переносні значення. Одне з них – eitel «гнівний» у давньофризькій мові, тому велетні вважалися недобрими істотами.

У німецькій мові слово Gift «отрута» виникло від германського кореня *geb-/gab-/gāb-: а. gift «дар, подарунок», да. gift «нагорода, викуп за наречену», дс., снл., двн. gift, дфриз. ieft «дар, подарунок», н. Mitgift «придане», дісл. gipt, gift «щастя, подарунок», норв., шв., данськ. gift «дар», гот. fra-gifts «заручини, заручення; послуга» да. gifpan «виходити заміж», дісл. gipta-sk «виходити заміж», двн. giften «давати, дарувати», герм. *gefti- «дар» [5]. У німецькій мові відбулося звуження значення слова Gift, воно стало означати «отрута» (гр. dōs «дар, ліки, отрута»).

Англійське слово bane «отрута» пов'язане з гніздом слів із значенням «смерть», «вбивця»: да. bana, двн. bano «смерть, зурочення», дс. bano «вбивця», гот. banja «удар, рана», дісл. ben «удар, рана», да. benn, дс. beni-wunda «рана», дісл. bani «смерть, вбивця», шв. bane (поет.) «смерть», н. Bahn «шлях» (< «пробите»), двн. ban, нл. baan, снн. Vane < герм. *ban- «бити» // авест. banta- «захворілий, чахлий», корн. bonu «сокира» > іе. *bhen- «бити, рубати» [5]. З одного боку, етимологічний аналіз дозволяє припустити, що германці вимочували вістря зброї в отруті. З іншого боку, колоті та різані рани нагноювалися, виділялися токсини, що заподіювало людині смерть.

Германський корінь *lub- теж пов'язаний з поняттям отрути: гот. lubja-leis «той, хто знає отрути, трави», lubja-leisei «чаклунство», дісл. luf «чаклунський, цілющий засіб»,

да. lybb «отрута», двн. lupri «сік рослин, отрута» < герм. *lub-jo «рослина» [8, с. 130]. Германці знали природні отрути. Найбільш компетентними в них були чаклуни, які могли як зцілити людину, так і отруїти. До того ж дослідники вважають, що описи чаклунських обрядів у «Еддах» нагадують шаманські практики народів Півночі, які входили у транс за допомогою порошку сухого мухомору, отруйного гриба. У давньоверхньонімецькій мові слово lupri, очевидно, в силу причин табування, замінилося лексемою gift («дарунок < отрута»») [9, с. 114]

Велетня Іміра годувала корова Аудумла, яка виникла майже одночасно з ним. Молочні ріки витікали з її чотирьох сосків, цим молоком і підтримував своє існування Імір. Молоко вважалося давніми германцями необхідним для вживання: milk «молоко», да. meolk, н. Milch «молоко», двн. miluh, нл. melk, дс. miluk, дфриз. melka, шв. mjölk, дісл. mjölk, гот. miluks; а. milk «доїти», да. melcan, н. melken «доїти», двн. melchan; н. Molke «сироватка», свн. molchen, сил. molken «доїти», да. molcen < герм. *melk-/mulk- «доїти», *mulknō «сироватка», *meluk- «молоко» [6, с. 57].

Корінь *mel- має такі значення: «роздрібноватися, розчинятися» (дісл. mēlva, двн. molawēn «бути вологим», «розплавлятися»), «м'який, ніжний» (брет. blot), «терти, розчавлювати» (ді. mārdati), «танути, розтоплюватися, розчинятися» (гр. meldō, да. meltan, дісл. melta), «гнилий» (дісл. maltr), «слабкий, безсилий» (авест. mruta-, брет.ble), «молодий, ніжний» (стсл. mladъ) [5].

Непряме підтвердження того, що германські лексеми *meluk- «молоко» та *miliþ «мед» мають спільне походження, є згадка у міфах, що ейхерії Одіна харчувалися медом, тобто «медвяним молоком», яке давала коза Хейдрун. Вважається, що мед та молоко (псл. *medъ та melkō) спочатку означали «те, що розтікається» (> «рідина» > «забродила, вируюча рідина») та йдуть до єдиного кореня *med-, який прирівнюється до іе. mad- «вологий, волога» [5].

Давньою назвою меду у германських мовах було слово *miliþ: а. mildew «пліснява», да. mildēaw, meldēaw, н. Mehltau «мучниста роса» (бот.), двн. militou, дс. milidou, гот. *miliþ «мед» < герм. *mil(iþ)- «мед» // хет. melit «мед», лат. mel «мед», гр. méli, дірл. mil, алб. mjaltë «мед», арм. melr < іе. *mel- «мед». Англійське слово mildew та німецьке Mehltau були створені складанням основ із значенням «медова роса» (другий компонент daww-). У німецькій мові відбулося переосмислення «мед» > «борошно», рос. «мука» внаслідок народної етимології. До цього гнізда слів належать також дісл. milska «напій», да. milisc «медоподібний», двн. milsca «напій» [6, с. 57].

У давніх германських мовах індоєвропейське позначення меду *miliþ- було витіснене новим словом hunang-: а. honey «мед», да. hunig, н. Honig «мед», двн. honag, нл. honing, дс. honeg, шв. honung, дісл. hunang < герм. *huna(η)ga- «мед» // гр. knēkós «жовтуватий», ді. kāñcaná-h «золотий», < іе. *k(e)nəko-/kəna-ko- «жовтуватий, золотистий». Якщо германський корінь пов'язаний з латинським словом canisae «висівки» (< *k(u)am-), пруським cuncan «коричневий», російським «куниця» («коричнева»), то він може сходити до індоєвропейського *keu/keu «коричневий, жовтуватий» [5].

Під час сну Імір спитнів, під його лівою рукою з'явилися чоловік та жінка, а одна нога з іншою зачала сина [10]. Піт як волога спричинив зародження нових істот: а. sweat «піт», да. swāt, дс. swēt, н. Schweiß «піт», двн. sweiz, шв. svett, дісл. sveiti, н. schwitzen «пітніти» < герм. *swait-/swit- «пітніти, піт» // лат.

sūdor «піт», кіпр. chwys, ді. svēda-h «піт», лтш. sviedri < іє. *sūejd-/sūojd- «пітніти» [5].

Ім'я закінчив своє життя від рук Одіна, Віллі та Ве, які заповнили світ його кров'ю: а. blood «кров», да. blōd, н. Blut «кров», днв. bluot, нл. bloed, дс., дфриз. blōd, шв. blod, дісл. blōd, крим.-гот. blut, гот. blōþ < герм. *blōda- «кров». Походження цього слова невияснене. В інших мовах кров позначали корені *aser- і *kreu-/krū-. Припускається, що вони означали внутрішню кров в організмі та зовнішню на тілі людини.

Найчастіше германський корінь *blōda- розглядають як індоєвропейський дісприкметник *bhlō-tó- та пов'язують з німецькими словами Blume «квітка», blühen «квітнути», Blute «цвіт, цвітіння» < іє. *bhelō/bhlē/bhlō, що пояснюється як «набухати, рясніти, переповнюватися». З одного боку, значення спирається на поняття «пишно квітнути» (> «квітка, рослина»), а з іншого – «те, що наповнює організм» або «те, що струменіє» при його пораненні. Дослідники пов'язують поняття «текти» та «проростати, лопатися, прориватися»: а. sprout «проростати, рости»; spurt «вирувати». У трактовці поняття Blut враховуються смисли «набухати», «лопатися», «вирувати». «Кров» розуміється як те, що робить організм пружним, стійким та те, що струменить або вирує при пораненні.

За іншою гіпотезою, індоєвропейський корінь *bhel- міг дати два семантичних деривата: по-перше, «світло, блиск, спалах, полум'я, блискавка» (дісл. bāl «полум'я», лат. flamma «полум'я», дісл. blik «сяяння, золото», н. Blitz «блискавка», да. blæsc «факел, вогонь»), по-друге, «яскрава пляма, колір, забарвлення» (ді. bhālam «блиск, чоло», днв. blas-ros «кінь з білою плямою на чолі», лтш. blaikums «пляма», дс. blī «колір, забарвлення», свн. blīchen «сяяти, почервоніти», ді. bradhna-h «червонуватий»). Германська лексема *blōda- сходиться до другого семантичного деривата індоєвропейського кореня *bhel- «сяяти» та означає «яскрава (кольорова, вогняно-червона) пляма» (очевидно, заміна-табу індоєвропейського позначення крові).

Дослідники намагалися пов'язати поняття «кров» з іншими кольорами: іє. *melē «чорний», гр. melas «брудний, вкритий плямами», дан. blāo (< *mlēwaz) «блакитний», днв. bluot «кров», да. blæc «чорний». Можливо, гот. blōtan «служити богу, шанувати бога, приносячи йому жертву», дісл. blōta, да. blōtan, днв. blōzan «приносити жертву», дісл. blætr «шанований» (< *blōti-), а. bless «благословляти», да. blēdsian (< герм. *blōdisōn «окропляти кров'ю», іє. *bhlō) [5].

Інше вбивство було здійснене карликами Ф'яларом та Галаром мудреця Квасіра [11]. Його кров вони змішали з бджолиним медом, утворивши напій «мед поезії». Квасір був створений при змішуванні слини богів-асів та богів-ванів. Слина у германських мовах позначалася кількома словами: а. drabble «бруднити», снн. drabbeln «бризкати слиною», dravel «бідність, злидні», а. drivel «бризкати слиною, говорити дурниці» (> «верзти казна що»), да. drefian «бризкати слиною», дісл. blōd-drefjar «плями крові», дісл. drafl «балаканина», дісл. drafl «бруд, дурниці, нісенітниця», шв. dravel «нісенітниця, базікання», дісл. draffi «скисле молоко», розвиток значення відбувався таким чином: «бруд > слина > бризкати слиною > базікати» [5].

Германський корінь *frað- також позначав слину: дшв. frdha «піна, слина», снн. vradern «дихання, подих» < герм. *frað- «дути, бризкати»; герм. *fraud- чергується з *frað- за законами аномального аблаута [5].

Слина позначалася також словом hrak: днв. rahho, да. hrāsa «відкашлювання, слина», дісл. hrāki «слина», норв. gaake, шв. (діал.) rake «слина», дісл. hrækr (< іє. *krēgi-) «крик», дісл. (мн.) skrok (< герм. *skrakwa-) «брехня», норв. skrok «брехня» // лит. kregždė «ластівка», krėgėti «хрюкати» [5].

Це одне слово вживалося для позначення слини: днв. Seivar «недоумкуватий» (букв. «пускає слину»), снн. sēveren, снл. severen, свн. seifern, «пускати слину», снн. sever «слина», дфриз. sever «слина, піна, слиз» < герм. *saibra «слина» < іє. *sej- «проціджувати, випускати воду» [5].

Слина позначалася також наступною лексемою: а. slobber «слина, розпускати слину», са. beslobber, нл. slobberen, снн. slubberen; дісл. slafr «базікання», ісл. slafra «розпускати слину», норв. slabbe, шв. slubba «бруднити, слинити», снн. slabben «бруднити», а. slaver «розпускати слину»; дісл. slefa «слина, слиз», норв. (діал.) sleve, sleva «грудка згорнутої крові», ісл. slefja, норв. (діал.) slevja «слина», «розпускати слину», шв. (діал.) slevig «слизистий, липкий». Одна гіпотеза про походження цього слова говорить про його звуконаслідувальний характер: у всіх гніздах слів спостерігається незакономірне чергування *slab-/slub-. Інша гіпотеза припускає *sle-/slej-/sleç- (норв. sleiva «бруднити») та зводить корінь до індоєвропейського *selə-/slē- «випускати, відпускати» [5].

Поняття «слина» мало відношення і до поняття «блювати»: а. spew «блювати», да. spēowan (слаб. дієсл.), spīwan (сил. дієсл., мин. ч. spāw), н. speien «плювати», днв. spī(w)an, нл. spruwen, снн., снл. spouwen, дс. spīwan, шв. spy «рвати, нудити», дісл. spūja, гот. speīwan «плювати» < герм. *spīw-/spaiw- «плювати, блювати» // гр. ptūein (< *spīein) «плювати», лат. spuere «плювати», лит. spjūti «плювати», рос. плевать, псл. *pjūti (pj- > pl-) < іє. *(s)p(h)jēç-/sphjū- «плювати»; н. spucken «плювати»; а. spit «плювати», да. spitan, н. (діал.) spützen (*spit-), а. spout «бити струменем, литися», са. spūten, снл. spouten, нл. spuiten, снн. spūzen «бризкати», дісл. spūta «плювати», норв. sputa (< герм. *sput-/spūt-); н. Speichel «слина», гот. spaiskuldr «слина» (sprai- + skul-«полоскати» + суфікс -tro-) [5].

Як можна помітити, германське слово «слина» пов'язане із значенням «бруд». «слиз». Чому слина у германско-скандинавських міфах стала життєтворчим фактором, невідомо. Можна припустити, з одного боку, вона зовнішньо нагадувала чоловіче сім'я, а, з іншого боку, у переказах багатьох народів деміург створює людину з бруду, глини, пилу земного.

У германських народів існують перекази про створіння, яке мочиться у колодязі та псує питну воду. Це створіння на ім'я Брунмігі згадує «Сага про Хальфса та воїнів Хальва», в якій конунг Хьорлейв своїм розжареним списом відігнав Брунмігі від води. Ім'я Brunnmigi використовувалося як кенінг для лисиці, а сам Брунмігі зображувався у вигляді антропоморфного лиса. Лексема brunн означає «колодязь, джерело». Слово *mīg має такі значення: н. Mist «гній», днв. mist «гній», да. meox «гній», нл. mest, дс. mist, гот. maihstus «гній», ці слова є дериватами дієслів: да. mīgan «мочитися», свн. mīgen, нл. miegen, шв. (діал.) mīga, дісл. mīga «мочитися» < герм. *mīg-/mīh- «мочитися» (> *mihstuz «гній») // гр. omeichein «мочитися», лат. mingere «мочитися», ді. mēhati «мочитися», лит. mūžti «мочитися», рос. мезга, псл. *mēzga «сік рослин, кашоподібна маса», арм. mēz «сеча», тох.-В mišo «сеча» < іє. *mojēh-/mejē-/mīgh- «мочитися». В. В. Левицький відносить сюди ж гідроніми у Харківській області – Мжа, Мож; да. miсga «сеча»,

меох «гній»; да. migol (< *migula-) «сечогінний» (напій); можливо, да. (ge)māg «поганий», «безсоромний» < герм. *maig- // гр. moichós «розпусник» [5].

З поняттям «гній» пов'язаний корінь *sker-: н. Harn, днв. har(a)n, да. scearn «гній», шв. skarn «нагар на свічці», дісл. scarn, нн. scharn «гній», н. Schierling «болиголов», днв. skerning, снл. sc(h)eerlinc (< герм. *harn-/skarn- «те, що виділяється») [5].

Ще одне слово *stal- позначало сечу: а. stale «сеча», снл. stal «сеча коней», н. stallen «мочитися» (про коней), снл. stallen < герм. *stal- «мочитися» // гр. stalassō «капати, текти», сбрет. Staut (< *stal-to-), лит. tužiti «ставати вологим», рос. толстый (< «набухлий») < іє. *stel- «текти, випускати рідину» [5].

Поняття «сеча» передавало також слово *hland-: дісл. hland «сеча», ісл. hland, фар., норв., дшв. land «сеча», а. (діал.) lant, да. hland «сеча» < герм. *hland- «сеча». Походження цього слова є невиясненим. Дослідники зіставляють його з лит. klānas «каложа». Однак лит. klānas зводиться до іє. *skel- «гнути» («гнути» > «схил», «заглиблення» > «каложа»). В. В. Левицький вважає, що «сеча» може бути дериватом поняття «різати» («різати» > відділяти > виділяти), тому невиключно, що герм. *hland- є дериватом іє. *(s)kel- «різати» [5].

Висновки. Етимологічний аналіз назв фізіологічних рідин показує, що германці надавали цим рідинам виняткового значення. Вода, молоко, кров, сеча вважалися необхідними в існуванні людини, без них люди не могли жити. Вода, кров, слина, за германо-скандинавською міфологією, були необхідні для створення людини, інших істот та світу в цілому. В актах творіння обов'язково присутня одна з цих рідин. При створенні першої людиноподібної істоти-велетня використовувалася вода, при створенні земного світу – кров, при створенні наймудрішої людиноподібної істоти – слина. Кров та бджолиний мед були складниками меду поезії. Для підтримки сил та діяльності вживалися мед та молоко. Отрута використовувалася як для вбивства, так і для лікування.

Література:

1. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2006. 716 с.
2. Осадча Л. В. Мовна картина світу: культурологічний аналіз. Культурологічний альманах. 2022. Вип. 4. С. 201–209. DOI: <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2022.4.26>
3. Степаненко М. Мовна картина світу й енциклопедичний дискурс: когніція, претекст, постскрипtum. *Енциклопедичний вісник України*. 2022. Вип. 14. С. 10–26. DOI: [10.37068/evu.14.2](https://doi.org/10.37068/evu.14.2)
4. Близнюк К. Асоціативний образ Батьківщини в мовній картині світу української молоді. *Мова: класичне-модерне-постмодерне*. 2022. Вип. 8. С. 63–82. DOI: <https://doi.org/10.18523/lcmp2522-9281.2022.8.63-82>

5. Етимологічний словник. URL: www.goroh.pp.ua
6. Левицький В. В. Основи германістики. Вінниця: Нова книга, 2008. 528 с.
7. Orchard A. Dictionary of Noth Myth and Legend. London : CASSELL Wellington Haus, 1997. 246 p.
8. Жлуктенко Ю. О., Яворська Т. А. Вступ до германського мовознавства. Київ : Вища школа, 1986. 232 с.
9. Левицький В. В. Історія німецької мови. Вінниця : Нова книга, 2007. 216 с.
10. Price N. Children of Esh and Alm: a History of the Vikings. New York : Basic Books, 2020. 624 p.
11. Guerber H. A. Myths of the Norsemen: from the Eddas and Sagas. New York : Dover Publication, 1992. 496 p.

Khomenko T. Names of physiological fluids in the ancient Germans world view

Summary. The article is devoted to the use of physiological fluids in the ancient Germans world view. In their strengthening of the processes of migration, globalization, migrants to people who are in situations of contact with the culture and language of other peoples need to have an idea of the historical development and current state of the small world view of the land, the representatives of which they communicate. Such knowledge allows many to avoid misunderstandings during social contacts. Even W. von Humboldt emphasized that each nation sees the world in its own way and reflects its worldview. Modern researchers consider the world view as a collection of undisguised and hidden meanings. The purpose of the article is to find out the meanings of the philological fluids of the world view of ancient Germans with the help of etymological and semantic analysis.

Lexemes for physiological fluids are found in Germanic Scandinavian myths and sagas. Acts of creation include water, blood, slime, sweat, honey. Etymologically, these words mean “moisture”, “that which spreads”, “that which flows”. Thus, moisture was considered the basis of life. The first intelligent giant Ymir was created from water, man and woman were created under the arm from his sweat, the whole world is from his blood, the wisest intelligent being Kvasir was created from saliva, the sacred honey of poetry from blood and bee honey.

The Germans considered water, milk, honey, and urine to be necessary for maintaining life and functioning of the body. Water supported the existence of the World tree, every day it was watered with water from the sacred spring of Urd, milk from the cow Auðumbla fed Ymir, honey was given by the goat Heidrun for food of einherjar. Urine of people and animals was used in medicine. The poison was used for treatment, but it could also be used to kill. Poison and urine were used for magical purposes, as evidenced by their etymological meaning.

Keywords: ancient Germans, world view, physiological fluid, lexeme, unity of senses.

Хомік О. Є.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

Капустянська С. О.,
магістр кафедри української мови
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

МОВНИЙ ОБРАЗ ПАСТУХА В УКРАЇНСЬКИХ КОЛЯДКОВИХ ПІСНЯХ

Анотація. Стаття є спробою реконструкції мовного образу пастуха в текстах українських колядкових пісень, дослідження номінацій на позначення зазначеного образу, аналізу символічних функцій пастуха та його головних атрибутів, зокрема пояса та музичного інструмента. З'ясовано, що архаїчний образ пастуха зазнав суттєвої трансформації, зумовленої впливом християнства. У перших колядках пастух постає амбівалентною істотою, що поєднує чужий і людський простір, його вівці – душі предків, які під час зимових свят приходять до людських осель. У контамінованих колядкових піснях образ пастуха набуває меліоративного значення, його заступають святі охоронці худоби – Святий Георгій Побідоносець (Григорій, Юрій, Єгорій, Ягорій), Святий Микола Чудотворець, Святий Власій чи сам Господь. У цих текстах простежується чітка кореляція між функціями святого в народній традиції та діями, що відбуваються внаслідок його гри на трубі.

Аналітичні номінації на позначення пастуха є величальними (*гrecний, тишиний, гордий* тощо), часто доповнюються епітетами-кольоронозвами (*білий, срібний* тощо), що зумовлено не лише колядковою традицією, а й указівкою на те, що пастух – представник чужого надприродного світу. Сакральне число 3 в аналізованих назвах пастуха та його атрибутів вказує як на довершеність охоронців худоби, так і на вертикальну структуру всесвіту, і може бути репрезентовано імпліцитно та експліцитно (*три вівчарики; три ужівки; одна труба золота, друга – срібна, інша – хитра*).

Магічні атрибути пастуха, зокрема пояс та музичний інструмент, теж зазнають трансформації. Важливим, зокрема, є спостереження, що в християнізованих колядках святі пастухи ніколи не бувають підперезаними. Імовірно, це пов'язано із повною зміною їхньої статусної ролі – із «чужого серед своїх» до сакрального представника надприродного світу. Музичний інструмент пастуха та його звук у народній традиції є магічним, виконує перш за все оберегову та продукувальну функції.

Ключові слова: колядкові пісні, мовний образ пастуха, номінації, символічні функції, контамінація, християнізовані тексти.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Останні десятиліття ХХ – початку ХХІ ст. відзначаються значною зацікавленістю лінгвістів до вивчення мови української народної культури, зокрема текстів календарно-обрядової творчості, які, на жаль, за наших часів дуже швидко

зникають. Їх залишки, що за своїм походженням належать до епохи язичництва, становлять народну філософію та світогляд народу. Матеріали української народної словесності протягом тривалого часу залучалися для реконструкції усієї слов'янської культури. Власне ж українська проблематика начебто «розчинялася» в контексті загальнослов'янської. Хоча на сучасному етапі вивчення, збереження та відновлення української духовної спадщини важливо звертатися саме до матеріалів обмеженої її сфери, реконструкції окремих мовних образів, що дозволить поглибити наявні в лінгвістиці наукові уявлення про взаємозв'язок мови і свідомості, дослідити лінгвістичні механізми формування архаїчної лексики, відтворити традиційну для українців картину світу. Так, одним із найархаїчніших образів української усної народної словесності, зокрема колядкових пісень, є образ пастуха.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Перші спроби дослідити походження зазначеного образу припадають на другу половину ХІХ ст. [1; 2]. На цьому реконструкція мовного образу пастуха фактично припинилася. На сучасному етапі розвитку етнографічної, історичної, мовознавчої науки помічаємо лише побіжні, спорадичні згадування образу пастуха в календарно-обрядовому циклі українців [3; 4; 5].

Формулювання мети статті. Мета нашої розвідки полягає в дослідженні мовного образу пастуха в українських колядках, визначенні його статусної ролі, номінацій на його позначення, з'ясуванні символіки й функцій головних атрибутів означеного персонажа (пояс, труба).

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Етимологія слова *пастух* надзвичайно давня, пов'язана з індоєвропейським коренем **rā-*, який означає «пасти (худобу), стерегти, доглядати» [6, с. 309]. Цей образ в українській народній традиції є амбівалентним. Так, у пастухи частіше обирали чоловіка без землі, якому здоров'я не дозволяло стати до рільництва, адже вважали, що тілесно слабка людина неодмінно наділена таємничою надприродною силою [7, с. 355]. За народними віруваннями, пастух може спілкуватися з тваринами та рослинами, із небесними світилами й підземним царством (душами померлих). Він наділяється багатьма табу, бо володіє чаклунською силою, особливими окультними знаннями, спілкується з духами, водянниками, різноманітними божествами [7, с. 393].

Сакральна постать охоронця худоби може викликати дощ: небесною чередою в народній свідомості уявлялися дощові хмари [7, с. 94]. Пастух уважається місцевим цілителем, але водночас чужинцем, ворожбитом, який, наприклад, може відбирати молоко в овець, шкодити громаді [8, с.43]. Окремо варто сказати про атрибути пастуха, яким теж надавалася магічна сила: батіг, посох, музичні інструменти (ріг, дудка, свисток, труба, трембіта).

Звертаючись до реконструкції образу пастуха, варто згадати гіпотези, які висували науковці ще в XIX ст. Так, І. Нечуй-Левицький у досліджуваному образі вбачав постать Івана-Громовика, світлого бога грому й блискавки. Про надприродну постать пастуха йдеться й у міфі про бога, який помирає та воскресає. Отже, пастух залучається до основного індоєвропейського міфу, у котрому фігурують пастуші стада, що переходять від бога-громовержця до його супротивника. Пастухи ці є богами-антагоністами, у язичництві їх репрезентують Велес і Перун [9, с. 388]. Унаслідок впливу християнської традиції цих язичницьких богів-охоронців худоби заміняє Святий Юрій (Георгій, Григорій, Юрій, Ягорій), Святий Миколай, Святий Власій чи сам Господь [10, с. 45]. Народні уявлення про надприродних святих охоронців і пастухів худоби відбиваються в різних фольклорних текстах: «*Святий Отче Спас, Щоб ти мою скотину пас; Святий Миколай, додому навертай; Святий Отче Ягорій, собак припнай і лихих лиходіїв, щоб бистирими очима не всмотряли*», «*Святий Георгій Побідоносець, сохрани овець моїх від ябедників, від ябедниць. Заступи їх, Господи, чугуною лавою*» [11, с. 243].

В українських колядкових піснях пастух теж функціонує передусім як сакральний гість, представник іншого (чужого) світу. Зауважмо, що первісне значення слова **gostis* – «чужинець, чужоземець» – зафіксоване в етимологічному словнику української мови, тобто сакральна істота, яка з'єднує людський та потойбічний світи. Тексти колядкових пісень фіксують такі номінації на позначення пастуха: «*білий вівчар*», «*білий молодець*» [12, с. 59], «*хлопець-молодець*» [12, с. 156], «*гордий молодець, бутєсець овець*» [12, с. 154], «*три вівчарики*» [12, с. 154], «*парубки з овечками*» [12, с. 155], «*пшине вівчаря*» [12, с.157], «*два три Королі*» [12, с.43], «*три пастиречки*» [12, с. 110], «*три вівчарикі, всі три сваякі <...> пророкі Божій*» [12, с. 19] «*гречний молодець*» [12, с. 46], «*кгречний молодчик*» [12, с. 40] тощо. Як бачимо, назви на позначення пастуха є суто величальними. І це не лише данина колядковій фольклорній традиції: «Ті описи багатства, життя, краси, мудрості... се магічні закляття багатства, щастя, шани і слави» [13, с. 136]. Таке віншування пастухів, як і інших гостей-учасників обряду, може свідчити про них як про вищих сакральних істот. Зокрема, епітет *білий* (*золотий*) є традиційним для характеристики представників потойбічного світу. «Це колір сакральності, верховенства, тому найчастіше він поєднується з іншими атрибутами влади, царственості, особливої магічної сили» [14]: «*Іхав св. Юрій на білій горі, на білім коні, білі поводи ...*» [14], «*Ой із гір, із гір а з полонини / Вийшли ж ми відти турма овечок, / А й а за ними три білі вівчарики*» [14].

Неодмінними супутниками пастуха в текстах колядок та щедрівок є отари овець, які почасти порівнюється чи то з білою, чи то з чорною хмарою: «*З-за онтої гори біла хмарка, / То не хмарка – біле стадо овець*»; «*Ой з-за гори, з-за полонини / Виходить же ми чорна хмарочка, / Ой не є ж то ми чорна хма-*

рочка / Ой є ж то ми овець гурмочка». Можемо припустити, що в образі вівці реалізується комплекс уявлень, пов'язаних із культом предків, зокрема, гуцули вважали: у цьому образі втілено душі праведників, які потрапляють у рай [15, с.403]. Отже, образ пастуха варто розглядати як сакрального гостя, посланця з іншого світу, вівці ж уособлюють загиблих предків, котрих завжди під час зимових свят запрошували їхні родичі в людський простір. Уважалося, що на Святвечір разом із Колядою сходять на землю боги Спас та Велес, а до хати господарів прийдуть добрі духи-душі пращурів, які оселяться в Дідухові аж до Щедрого вечора. Вірили, що прародичі опікуються домашніми, а також оберігають поля й ниви, тому на Святвечір ставили пусті миски для них теж [15, с. 82]. Цікаво, що з культом предків був пов'язаний звичай, за яким, сідаючи до трапези, або вже після неї на нове місце, треба було його продуги, щоб ненароком не «привалити яку-небудь душу» [15, с. 269].

У колядкових текстах пастухи як сакральні гості мають певні магічні атрибути, зокрема пояс (і різноманітні його варіації) та музичний інструмент.

Пояс і підперізування загалом мають магічне значення, пов'язане з ідеєю досконалості, нескінченості й цілісності, обереговості, ідентифікації. За словами дослідників, пасок мав захисні властивості кола. Саме він маркує середину або центр космосу, а також уподібнюється до пуповини як життєвого потенціалу, це й визначає його зміст як апотропея [15, с. 423].

У колядках знаходимо такі назви на позначення пояса й підперізування пастуха: «*заперезався чорнов ожинов*»; «*опасався він шарим поясом*»; «*заперезався ремениною, / поверх ременю чом ужинкою*»; «*заперезався, гей, ожинкою*»; «*заперезався трьома ужівками*»; «*заперезаний срібним поясом*», «*на тим молодці сірая гунька*» тощо.

Пасок у колядкових текстах головним чином варто розглядати як універсальний медіатор, інструмент налагодження контакту між своїм та іншим світом [15, с. 232]. Зокрема, ожина, якою в досліджуваних піснях підперізуються пастухи, поряд зі значенням обереговості, ознаками святості, пов'язана з нечистою силою та світом мертвих, а також є посередником між світом людей і хтонічних істот [15, с. 180]. Цікавою для аналізу, зокрема, є діалектна назва мотузки з лози, гужви *ужівка* (*ужинка*). Слово має праслов'янське походження та пов'язане з *(v)ozьlь «вузол» і *vęzati «в'язати». Позаяк в образі пастуха І. Нечуй-Левицький убачав постать пастуха-Громовика, за його словами, «ужевка одначе служить символом блискавки, бо похожа на гадюку й вужа, в образі котрих народи споконвіку зъявляли собі блискавку» [15, с. 521]. Попри те, що етимологічно *ужівка* не пов'язана з лексемою *вуж*, у народі дійсно є вірування, за котрим охоронця змія-вужа можна вбачати в поясі, яким підперізувалися, а також у захисних талісманах: кільцях, намистах, сережках [15, с. 521].

У деяких колядках зроблено акцент на тому, що пасок *срібний* / *шарий* (так само й *сіра гунька* – верхній одяг із домотканого грубого сукна). Колір має амбівалентну семантику. З одного боку, срібний / сирій пов'язаний зі сферою небесного й божественного, а з іншого – має хтонічну природу. Отже, у колядках подібного типу пояс відіграє сакральну роль. Прикметно, що в текстах, контамінованих під впливом християнської традиції, пастух ніколи не буває підперезаним. Можливо, це пов'язано з втратою зв'язку персонажа з потойбічним світом і переходом до вищої позитивної істоти – святого.

Як ми вже зазначали, окрім пояса, ще одним атрибутом пастуха є музичний інструмент. Звук у скотарській обрядовості є сакральним, виконує захисну і продукувальну функції, що має благотворно вплинути на плідність худоби, домашньої птиці, роїння бджіл тощо. Тому трубі, що належала пастуху, надавалась магічна захисна сила. У Карпатах були поширені обходи пастухів на свята, під час яких вони грали на музичних інструментах, виконували вітальні пісні, за що отримували щедрі подарунки від господарів [15, с. 340–341].

Звернімо увагу, що музичні інструменти пастуха розташовані на правому боці: «*Носять собі три трубочці, / Три трубочці при правім боці*». Беручи до уваги опозицію «правий – лівий», варто зазначити, що *правий* набуває позитивного значення (щастя, здоров'я, удача, родючість тощо), тоді як *лівий* має негативну семантику (хвороба, неврожай, невдача і т. ін.). Так, згадування чарівного музичного інструмента пастуха на правім боці актуалізує думку про продукувальний характер звуку та його магичність.

У текстах колядок та щедрівок знаходимо такі назви на позначення чарівного магічного інструмента пастуха: «*трубоньки*», «*трумбетки*», «*трубочці*», «*трубочки*», «*трубойки*», «*трумбеточки*», «*трубіці*», «*трумбітки*», «*труби*». Причому в досліджуваних текстах засвідчуємо використання пастухом неодмінно трьох труб, що ще раз підкреслює сакральність музичного інструмента та звуку зокрема. Число три визначає вертикальну структуру світу й означає сукупність верхнього – середнього – нижнього просторів.

Важливе значення в колядках та щедрівках надається матеріалу, з якого виготовлені магічні труби пастуха. Зокрема, музичні інструменти змайстровані з різноманітних металів: *мідь, золото, мосяж (латунь), цина (олово), срібло*, а також зроблені зі *скла*; з *дерева: яворові, дубові, горіхові, берестові*; з *природних матеріалів: рогові, зуброві, кістяні*. У колядкових текстах, контамінованих під впливом християнської традиції, іноді фіксуємо назви незвичних матеріалів, з яких змайстровані музичні інструменти пастухів-святих: «*В Святого Юра з буйного тура, / В Господа Бога а з однорога*»; «*В Святого Дмитра трубочка хитра, / А в Миколая с сирого вая...*».

У деяких контекстах відзначаємо чітку кореляцію між матеріалом, з якого зроблена труба, і тим, куди лине її звук. Так, майже в усіх досліджених колядках золота труба виказує зв'язок із вищим священним простором: «*Ой як затрубить й а в золотую, / То чути ж було по під небеса, / По під небеса аж на небеса*»; «*Як затрубить (ть) в золотистую, / Б'є голосами під небесами*». Проте в деяких контекстах спостерігаємо, на перший погляд, певну невідповідність, оскільки ознакою небесного царства є музичні інструменти зі скла та міді: «*Як ми затрубить у золотую, / Чути ми, чути по долинках і зворинках. / Як ми затрубить у скаляную, / Чути ми, чути по під небеса та й на небеса*»; «*Одна трумбітка горіхова, / Друга трумбітка мідяная, / А третя трумбітка золотая. / <...> Як заграє в другу трумбітку / Пустив голосок по під небесам; / В третю трумбітку як заграє, / Пустив голосок аж на той світок*». Загалом жовтий колір золота та статус першою серед дорогоцінних металів на символічному рівні отожднюють його із сакральним світом. Заміна в останньому контексті *золотого, білого* на *мідний, скляний* може бути пов'язана із загальним уявленням про них як про такі, що завдяки своєму кольору й блиску, прозорості зіставляються зі світлом, небесними світилами, божественним началом.

У колядках, змінених під впливом християнства, можемо простежити чітку кореляцію між пастухом-святим і тим, які дії відбуваються внаслідок його гри на трубі. Так, зокрема, з образом Святого Юрія, покровителя скотарства та землеробства, пов'язане пробудження природи й усього живого: «*А як затрубив да й Святий Юрій, / Усі ся ліси зазеленіли*»; «*А як затрубив та Юрій Святий – / Всю кригу розбив, все дерево розвив*»; «*Гой як затрубит ба-й святий Юрій, / Ба й святий Юрій й-а в роговую, / Підут голоса й-а в темні ліса, / Гори долини подзеленіют, / Гой усі пташки порозніміют, / Порозніміют, повілітают, / Повілітают, красно співають*». За віруваннями українців, у день Святого Юрія вся природа наповнюється плодючою силою. Уважали, що Юріїв день завершує низку аграрно-магічних обрядів, пов'язаних із закликком врожайності [15, с. 310]. Згадується в колядках та щедрівках й образ Святого Миколая (Миколи Зимового): «*А як затрубив Святий Микола, / То всі се гори ба й забіліли*»; «*Гой як затрубит святий Николай, / Святий Николай й-а в мізяную, / Підут голоса й-а в темні ліса, / Гори долини й-аж побіліют, / Гой усі пташки позаніміют, / Позаніміют, позалітают, / Позалітают тай ниспівають*». Уважалось, що в день Миколи Зимового починається справжня зима Восени вшановують Святого Дмитра, він теж знаменує майбутній прихід зими: «*Гой, як затрубив Святий Дмитрій – / Гори долини всі в біль ся вкрили*»; «*А як затрубив ба й Святий Дмитро, / Земля замерзла, ліс засушивсе*». Прикметно, що в Дмитрів день наші предки примічали характер майбутньої зими й погоду на наступні пів року. З образом Господа Бога в колядках та щедрівках пов'язані всі найліпші зміни у світобудові: «*А як затрубив сам Господь з неба – / Врадувалася на рілі скиба, / На рілі скиба, у морі риба, / У морі риба, у горах зело, / У горах зело, у стогах зерно; / Всі ся церквоці поодтворюали, / Всі ся свічечки позажигали...*»; «*А як затрубив сам Святий Господь, / Вдарили голоса по під небеса, / Божі се церкви поотворюали / Святи се свічки всі засвітили...*». Так, у досліджених колядках в образі пастуха відбиті ті уявлення про святих, які закріпились в українській народній свідомості.

Висновки з дослідження і перспективи подальших пошуків у даному науковому напрямку. Отже, образ пастуха в колядкових піснях є архаїчним, він увібрав весь спектр народних уявлень про сакральних істот – охоронців худоби. У язичницьких колядках образ пастуха є амбівалентним, у контамінованих – суто позитивний. Досліджено функції головних атрибутів пастуха – пояса та музичного інструмента, з'ясовано їхній зв'язок із магічною сферою та прагматикою колядкового фольклорного жанру.

Проведене дослідження накреслює перспективи подальшої реконструкції архаїчних мовних образів на матеріалі української усної народної словесності.

Література:

1. Нечуй-Левицький І. Світогляд українського народу. Ескіз української міфології. Львів : Друкарня товариства ім. Шевченка, 1876. 80 с.
2. Грушевський М. Історія української літератури: В 6 т. 9 кн. Київ, 1993. Т. 1. 392 с.
3. Маліков В. В. Вплив обрядової практики на звичаєво-правовий інститут наймитів українців другої половини XIX – початку XX століть. *Вісник НТУ «ХПИ»*. 2013 № 69(1042). С. 37–45.

4. Тиводар М.П. Традиційне скотарство українських Карпат другої половини XIX – першої половини XX ст. : дис. ... доктора іст. наук. : 07.00.07 / Ужгородський державний університет. Ужгород, 1993. 293 с.
5. Календарна обрядовість у життєдіяльності етносу. Збірка наукових праць. Матеріали міжнародної наукової конференції «Одеські етнографічні читання». Одеса, 2011. 383 с.
6. Етимологічний словник української мови: в 7 т. / редкол. О. С. Мельничук та ін. Київ : Наук. думка, 1982–2012.
7. Войтович В. М. Українська міфологія. Київ : Либідь, 2002. 662, [1] с.
8. 100 найвідоміших образів української міфології / під заг. ред. О. Таланчук. Київ: Орфей, 2002. 448 с.
9. Жайворонок В. Знаки української етнокультури : Словник-довідник. Київ : Довіра, 2006. 703 с.
10. Ковтун Н. М. Співвідношення образу бога Перуна з архетипом культурного героя в українській духовній традиції. *Історія. Філософія. Релігієзнавство*. 2010. № 3–4. С. 43–47.
11. Воропай О. Звичаї нашого народу: Етнографічний нарис К. : Оберіг, 1993. 310 с.
12. Колядки та щедрівки: зимова обрядова поезія трудового року / упоряд. О. І. Дей. Київ : Наукова думка, 1965. 804 с.
13. Грушевський М. Історія української літератури: В 6 т. 9 кн. Київ, 1993. Т. 1. 392 с.
14. Шуляк С.А. Відображення у текстах українських замовлянь епітетних словосполучень. https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/6585/1/Vidobrazhennya_u_tekstah_ukrayinskih_zamovlyan_epitetnih_slovoapoluchen.pdf
15. Войтович В. Генеалогія богів давньої України. Рівне : Видавець Валерій Войтович, 2007. 556 с.

Khomik O., Kapustianska S. The linguistic image of a shepherd in Ukrainian carols

Summary. The article is an attempt to reconstruct the linguistic image of a shepherd in the texts of Ukrainian

carols, to study nominations for this image, to analyse the symbolic functions of the shepherd and his main attributes, in particular the belt and the musical instrument. It is found that the archaic image of the shepherd has undergone a significant transformation due to the influence of Christianity. In primitive carols, the shepherd appears as an ambivalent creature that combines alien and human space, his sheep are the souls of ancestors who come to people's homes during winter holidays. In the contaminated carols, the image of the shepherd acquires a meiorative value, and is replaced by the saints who protect cattle – St George the Victorious (Hryhorii, Yurii, Yehorii, Yahorii), St Nicholas the Wonderworker, St Vlasii, or the Lord himself. In these texts, there is a clear correlation between the shepherd-saint and the actions that occur in nature as a result of his playing the trumpet.

The analytical nominations for the shepherd are majestic (*grechnyi, pyshnyi, hordyi*, etc.), often supplemented by epithets of colour (*white, silver*, etc.), which is due not only to the carol tradition, but also to the indication that the shepherd is a guest, a stranger. The sacred number 3 in the analysed names of the shepherd and his attributes indicates both the perfection of the cattle guardians and the vertical structure of the universe, and can be revealed implicitly and explicitly (*try vivcharyky; try uzhyvky; one trumpet is gold, the second is silver, the other is khytra (cunning)*).

The magical attributes of the shepherd, such as the belt and the musical instrument, are also transformed. In particular, it is important to note that in Christianised carols, the holy shepherds are never girded. This is probably due to a complete change in their status role – from «a stranger among their own» to a sacred representative of the supernatural world. In the folk tradition, the shepherd's musical instrument and its sound are magical, performing primarily protective and productive functions.

Key words: carols, linguistic image of a shepherd, nominations, symbolic functions, contamination, Christianised texts.

*Tsybalistyi I. Yu.,
Phd en Filología
Departamento de Filologías Francesa y Española
Universidad Nacional Iván Frankó de Lviv*

ABREVIACIÓN COMO UNA DE LAS TENDENCIAS DE LA CREACIÓN DE NOMBRES DE EMPRESAS ESPAÑOLAS

Анотація. Поширення абрєвіації як слєвєтвїрного ресурсу у виробничїй сферї є ясєравим свїдєнням тєго, щє цєй вид творєння слїв є дужє важливим для наймєнування пїдприємств. Зважєючи на тє, щє повна назва пїдприємства є баєатєслївною, єскїльки нерїдко вєлючє в сєбє рїзноманїтну їнформєцію (спєцієлїзацію, юридичний статус, мїсє знаходження, їмена власникїв, тєщє), її структурна кондєнсація та перєтворєння в єднослївну лексичну форму спрїєє її єфективному функцієнуванню та комерційній привабливостї.

В рамєках дослїдження уточнєно клєсифїкаційні та термїнологїчні аспєкти абрєвіації як спєсєбу слєвєтворєння. Абрєвіатури пєдїєлено на два пїдвиди: їнїціальні, сформованї з початкової лїтери кожного компонента слєвєспєлуєчення, та акронїми, створєні за принципєм довїльної сегментєції компонентїв слєвєспєлуєчення з мєтєю надати новїй слєвєформї стандартних фонєтичних харєктеристик. Таєа клєсифїкація абрєвіатур базується на генєтичних ї структурних критєрїях.

Прєвєдєний аналїз морфологїчних, фонєтичних та семантических особливєстей назв їспанських компанїй, утворєних за допомєгою абрєвіації. Отриманї рєзулєтєти свїдєчать про тє, щє сєрєд морфологїчних особливєстей назв пїдприємств можна видїєлити змїну синтаксичного порядєку компонентїв, щє вєлючєє до складу назви, наявнїсть у її структурї сегментїв слїв, вїдсутнїх у твїрному слєвєспєлуєченнї та схильнїсть до структурної систематїзації чєрєз вїкорїстання єднаєкових компонентїв.

Аналїз фонєтичних особливєстей скорєчених наймєнувань свїдєчить про тє, щє їх фонєтичне вїдтворєння зумовлєне функцієнуванням нестандартного (єлфавїтного та змїшаного) ї стандартного (силєбїчного) спєсєбїв вимєви. Наявнїсть нетипових розмїщєнь фонєм у баєатьєх скорєченнях не створїєє перєшєкод для читання, а свїдєчить про здатнїсть фонєлогїчної системи мєви до адаптивностї в нових умєвах комунїкації.

Дослїдження семантических харєктеристик дозволило видїєлити чєтири типи зв'язєків мїж скорєченою назвою та її баєатєслївним вїдповїдником: прозора мєтивєція, непрозора мєтивєція, асоцієтивна мєтивєція та вїдсутнїсть мєтивєції. У бїльшєстї випадєків абрєвіатури є семантически немєтивєваними, єскїльки компонєнти, з яких вони утворєні, є малєїнформативними. Значєння назви створїєється завдяєки асоцієтивним їдєям, пов'язаним з дїєльнїстю пїдприємства або їєго продукціїєю.

Ключєві слєва: абрєвіація, їнїціальна абрєвіатура, акронїм, назва пїдприємства, морфологїчні, фонєтичні, семантические особливєстї.

Planteamiento del problema. El nombre es un valor asentado dentro de la estrategia de *marketing* de cualquier empresa, es un elemento de carácter fundamental para las empresas actuales y en

su creación y gestión se invierten innumerables esfuerzos y recursos [1, p. 77]. Asimismo, tomando en cuenta que en muchos casos los nombres no solo identifican a las empresas, sino también a sus productos o sus servicios, no cabe duda alguna de que son palabras que constituyen una parte muy importante del vocabulario que se utiliza a diario.

El proceso de creación de empresa es de tipo onomasiológico: empieza fijando el contenido que quiere comunicarse y después busca la fórmula verbal o la palabra que mejor sirva para expresarlo [2, p. 122]. Los nombres completos de empresas son enunciados extensos, ya que suelen contener todo tipo de información sobre las mismas (la especialidad, los fundadores o socios, la procedencia o ubicación, la fusión de dos o más empresas en una sola, el estatus jurídico, etc.), de ahí que se haga necesario acortarlos para evitar las constantes reiteraciones tanto en el texto escrito, como en el discurso oral. A tenor de esto, J. Gómez de Enterría añade que los nombres compuestos de considerable extensión logran, mediante el uso de la sigla, el acortamiento y la precisión semántica, las características de rapidez y eficacia [3, p. 267].

Al mismo tiempo, dado que la creación de un elemento inédito es algo muy raro en la lengua y lo normal es la formación de una palabra a partir de unidades morfológicas preexistentes [4, p. 31], dichos enunciados constituyen una buena base capaz de ofrecer múltiples modelos, combinaciones y esquemas para condensar el sintagma y dar con una nueva formación monoléxica.

La productividad de la abreviación como recurso de creación de nombres de empresa es más que evidente. Basta con echar un vistazo a las portadas de los periódicos o entrar en la sección de economía de los mismos para darse cuenta de muchos nombres de empresas cuya formación se basa en la reducción de otras palabras. Una prueba más que significativa de ello es el hecho de que una gran parte de las empresas más importantes de España han formado sus nombres mediante la abreviación (véase <https://ranking-empresas.eleconomista.es/>).

En este marco, la presente investigación trata de realizar un análisis de los nombres de empresas españolas formados por abreviación por medio de la descripción lingüística de los mismos, abarcando los aspectos morfológico, fonológico y semántico. El corpus del estudio está constituido por nombres que representan grandes, medianas y pequeñas empresas que actualmente funcionan en España.

Análisis de las publicaciones sobre el tema. El estudio de los trabajos sobre la abreviación como procedimiento de creación léxica (R. Almela Pérez, M. Casado Velarde, J. Martínez de Sousa, y otros) ha permitido concretar los aspectos terminológicos y sistematizar la clasificación de los nombres, partiendo de criterios estructurales y etimológicos.

Las fuentes dedicadas al estudio de los nombres de marca (J. González del Río et al., B. Jordá-Albiñana et al., A. Pinillos Laffón et al., D. Román Montes de Oca) han favorecido la comprensión de las estrategias y las tácticas lingüísticas y extralingüísticas a la hora de crear un nombre de marca (que en muchos casos coincide con el de la empresa), así como la realización del análisis lingüístico del mismo englobando los aspectos morfológico, fonológico y semántico.

El objetivo de la investigación consiste en el estudio de las características estructurales de los nombres de empresas españolas formados por abreviación, así como en el análisis de las particularidades morfológicas, fonológicas y semánticas de los mismos.

Presentación del contenido general de la investigación. El Diccionario de la lengua española de la Real Academia Española define la abreviación como “procedimiento de reducción de una palabra o de una expresión compleja mediante la supresión de determinadas letras o sílabas” [5]. El resultado de la reducción de expresiones complejas se presenta en dos variedades léxicas que son siglas y acrónimos.

El Diccionario de la RAE diferencia los conceptos de sigla y acrónimo según sus características fonológicas. La sigla se define como “la abreviación gráfica formada por el conjunto de letras iniciales de una expresión compleja”: BCC, ‘Banco de Crédito Cooperativo’; y el acrónimo es, por un lado, una “sigla cuya configuración permite su pronunciación como una palabra” ENASA, ‘Empresa Nacional de Autocamiones, Sociedad Anónima’) y, por otro, un “vocablo formado por la unión de elementos de dos o más palabras, constituido por el principio de la primera y el final de la última, o, frecuentemente, por otras combinaciones” RENFE, ‘Red Nacional de los Ferrocarriles Españoles’, BANKOA, ‘Banco Industrial de Guipúzcoa’) [5].

No todos los investigadores comparten estas definiciones. Para R. Almela Pérez [6, P. 206–214] y M. Casado Velarde [7, P. 5081–5086] la sigla es la formación léxica resultante de la unión de varias letras iniciales, mientras que un acrónimo es fruto de la combinación de un fragmento inicial de una palabra y un fragmento final de otra. A su vez, J. Martínez de Sousa ofrece una delimitación más clara entre sigla y acrónimo, aludiendo a los procedimientos de su creación. Según él, la sigla es cualquier formación léxica (pronunciable o no) compuesta de letras iniciales de un sintagma, mientras que el acrónimo lo define como palabra resultante de la fusión en una sola de truncamientos de las voces que forman un término compuesto [8, P. 26–45].

El análisis de las siglas permite constatar que su estructura es el resultado de la realización de transformaciones tipológicas, o sea, la conversión de un sintagma en una sola palabra se produce mediante un modelo concreto, cuya característica fundamental es la selección de la primera letra de cada componente principal del enunciado y la conservación del orden sintáctico de estos componentes. El hecho de que cada letra corresponda al orden sintáctico de palabras que forman el sintagma, lleva a menudo a la aparición de una voz impronunciable (como es el caso de ENP, ‘Empresa Nacional de Petróleo’), la realización acústica de la cual se expresa por el deletreo (o lectura por letras: /enépé/). En otros casos, la combinación de letras se ajusta a la fonología española, y la palabra resultante adquiere la lectura silábica ATESA, ‘Autotransporte Turístico Español, Sociedad Anónima’). A veces, para obtener esta lectura se sirve de la ayuda de la primera letra de una palabra gramatical (preposición, conjunción o partícula): ENDASA, ‘Empresa Nacional del Aluminio, Sociedad Anónima’; pyme, ‘Pequeña y Mediana Empresa’.

“El origen de la sigla es, en principio, gráfico” [3, p. 268], esta formación suele pasar por etapas para conseguir el estatus léxico y, por consiguiente, la autonomía propia. Veamos un ejemplo: es dudoso que el nombre SBR (‘Seguridad Benegas Rosado’) haya sido formado intencionadamente. Tal vez, en primer lugar, se utilizaba como abreviatura, cuya lectura se realizaba explicitando las palabras sigladas junto al enunciado completo, pero con el tiempo, debido a la estructura más cómoda frente a la del extenso sintagma, adquirió la expresión acústica y poco a poco desplazó del uso al nombre completo.

El acrónimo se crea para ser palabra. Su formación carece de una metodología precisa, y el vocablo resultante se obtiene de la fusión de segmentos de las voces de un sintagma (a menudo alterando el orden sintáctico de los componentes del mismo) con el fin de conseguir una estructura léxica pronunciable (CENTRITEC, ‘Técnicas de Centrifugación’). Tales formaciones están constituidas en la mayoría de los casos por una mezcla de sílabas y letras, generalmente iniciales, aunque, a veces, pueden incluir en su estructura segmentos finales, intermedios o, hasta, palabras plenas. A diferencia de las siglas, en la creación de los acrónimos lo individual predomina sobre lo sistemático y tipológico. El objetivo que se plantea el autor es crear una voz eufónica, fonológicamente cómoda, por eso la selección de segmentos, su longitud lineal, los procedimientos de la reducción son arbitrarios y generalmente dependen de los gustos estéticos de los que los crean.

Particularidades morfológicas. Como ha sido mencionado, las características formales de las siglas y los acrónimos son frutos de distintas operaciones: por un lado, se sigue un modelo estricto de formación (sigla); por otro, una actitud arbitraria en la selección de segmentos (acrónimo).

El análisis de las características morfológicas se centra en la relación estructural entre el nombre y el sintagma subyacente acen tuando tales aspectos como la longitud, el orden sintáctico de los segmentos, la presencia de palabras plenas o fragmentos comunes en el nombre.

En relación con los aspectos estructurales, observemos las siguientes peculiaridades en la formación de los acrónimos, ya que estos presentan una alta variabilidad de modelos y esquemas de formación:

1. El acrónimo está formado de segmentos de la misma longitud lineal:

JOMA, ‘José Manuel’

ASTELA, ‘Asesoría Técnica Laboral’.

2. El acrónimo está compuesto de segmentos iniciales de distinta longitud lineal. Es el modelo más productivo aunque carece de tipología alguna:

ENPETROL, ‘Empresa Nacional de Petróleos’

INDITEX, ‘Industrias de Diseño Textil’.

3. La estructura del acrónimo es el resultado de la unión de segmentos iniciales, intermedios o finales de sus componentes:

BANESTO, ‘Banco Español de Crédito’

IBERDROLA, ‘Iberduero e Hidroeléctrica Española’.

4. En el acrónimo se utilizan fonemas ausentes en sus correspondientes palabras subyacentes:

INTEC-URBE, ‘Ingeniería y Técnicas Urbanas’.

5. En el acrónimo no están presentes segmentos de algunas de las palabras que forman el nombre completo de la empresa:

ENCASO, ‘Empresa Nacional Calvo Sotelo de Combustibles Líquidos y Lubricantes’

MERCOSA, 'Empresa Nacional de **Mercados de Origen de Productos Agrarios, Sociedad Anónima**'.

Como vemos, los sintagmas, compuestos por muchas palabras tienden a perder algunos o, incluso, muchos componentes para que la voz resultante consiga una longitud que corresponda al tamaño de una palabra ordinaria que suele oscilar entre dos y cinco sílabas.

6. Los acrónimos incluyen una palabra completa, lo que los hace más informativos (puede ser el núcleo semántico o uno de los determinantes del sintagma):

ENAGAS, 'Empresa Nacional del **Gas**'

ENCASUR, 'Empresa Nacional **Carbonífera del Sur**'

BANCOBAO, '**Banco de Bilbao**'

BANKIBER, '**Banco Ibérico**'

BANKOIA, '**Banco Industrial de Guipuzkoa**'.

En caso de las entidades bancarias, está bastante extendido el uso del término inglés *bank*, condicionado por un objetivo puramente pragmático: seguir el modelo anglosajón para ser más reconocibles y aceptables fuera de España.

7. La estructura del acrónimo presenta la alteración del orden sintáctico de los componentes del sintagma:

EXBANK, '**Banco de Expansión Industrial**'

CADESBANK, '**Banco Catalán de Desarrollo**'.

La colocación del vocablo *bank* al final del nombre es otra prueba de la intención de imitar el modelo anglosajón.

8. Muchos nombres (tanto siglas como acrónimos) tienen segmentos comunes, lo que lleva a pensar en cierta sistematización en su creación. El elemento más relevante es la abreviatura S.A. que informa sobre el estatus jurídico de la empresa ('Sociedad Anónima'). Hay innumerables ejemplos de nombres que terminan en *-sa*:

METROVACESA, 'Urbanizadora **Metropolitana e Inmobiliaria Vasco-Central, Sociedad Anónima**'

ACESA, '**Autopistas Concesionarias Españolas, Sociedad Anónima**'

ENDESA, '**Empresa Nacional de Electricidad, Sociedad Anónima**', etc.

Otros elementos que se repiten en varios nombres:

-mer, merca (mercado):

MERCASA, '**Mercados Centrales de Abastecimiento, Sociedad Anónima**'.

MERCOSA, 'Empresa Nacional de **Mercados de Origen de Productos Agrarios, Sociedad Anónima**'

OLIMERCA, '**Mercado de Olivos**';

-tec (técnica):

TECNA, '**Técnicas de Nutrición Animal**'

TECROSA, '**Técnicas de Hierro, Sociedad Anónima**'

CENTRITEC, '**Técnicas de Centrifugación**';

-pro (producto):

PRODERMA, '**Productos dermatológicos**'

PROGISA, '**Productos Giro, Sociedad Anónima**'

PRONAGAR, '**Productos Naturales con Agar**;

-iber (ibérico):

IBERDROLA, '**Iberduero e Hidroeléctrica Española**'

IBERMANSANA, '**Ibérica de Mantenimiento, Sociedad Anónima**'

IBERQUISA, '**Ibérica Quirúrgica, Sociedad Anónima**'.

La presencia de los elementos comunes evidencia que las siglas y los acrónimos tienden al uso de ciertos esquemas estructurales, lo que les concede más informatividad y originalidad. La popu-

laridad de estos elementos hace que se estén convirtiendo en una especie de afijos abreviativos, ya que, en el caso del segmento *-sa*, algunas empresas, al cambiar su estatus jurídico, siguen conservándolo en la estructura de su nombre TEGASA, '**Técnica Ganadera S.L.**'). En cuanto a la empresa ENDESA, cuyo nombre completo es ENDESA. S.A., la repetición de este elemento testimonia su autonomía gramatical.

Como vemos, la estructura de los nombres formados por abreviación presenta individualidades y generalidades: por un lado, se da la selección arbitraria de los segmentos (la longitud irregular de los mismos es la más extendida), por el otro, tiene lugar la tendencia a cierta esquematización con el objetivo de dotarles de motivación y reconocimiento.

Características fonológicas. La pronunciación es otra de las particularidades que poseen las siglas y los acrónimos. Los requisitos lingüísticos que debe cumplir un nombre de empresa son la facilidad de lectura y pronunciación, la eufonía y la brevedad [9, p. 183]. No obstante, los nombres de empresas, formados por abreviación, presentan diversas características fonológicas. Las siglas deletreadas han creado su propia imagen acústica, pero, a pesar de optimarla (ENT, '**Empresa Nacional de Transporte**', llega a leerse /eneté/, y no /eeneté/, eliminando la /e/ sobrante'), siguen ofreciendo una lectura incómoda y rara. Sin embargo, muchas de ellas se conocen tanto en sus correspondientes sectores económicos como fuera de ellos. La explicación de por qué se han creado los nombres con estas características fonológicas quizá radica en el hecho de que, por una parte, la sigla a menudo no se crea como nombre, sino como abreviatura para ahorrar espacio (recordemos el ejemplo de SBR), por otra, la sigla (cualquiera que sea su pronunciación) es un recurso de creación léxica muy antiguo que se daba hasta en el latín clásico (INRI) y, por último, muchos nombres de organismos, organizaciones, asociaciones, sociedades, etc., nacionales e internacionales son siglas, lo que hace que este fenómeno se haya convertido en algo muy habitual y cotidiano para la gente.

Un nombre leído como una palabra normal tiene más preferencia entre sus creadores. Pero ellos no se limitan a crear un nombre breve y acústicamente atractivo, sino que buscan recursos para dotar la lectura del mismo de cierta particularidad, ofreciendo numerosas distribuciones fonemáticas impropias del sistema fonológico español.

A tenor de lo dicho, centremos nuestro análisis en las características fonológicas asistemáticas respecto a la fonología española:

Las distribuciones ilógicas se observan en los siguientes casos:

1. La presencia de fonemas atípicos en el final del nombre:

INDITEX, '**Industrias de Diseño Textil, Sociedad Anónima**'

MERCATUB, '**Mercado de Tubos**'

SINUG, '**Sociedad Iberoamericana de Neuro-urología y Uroginecología**'

INTEC, '**Empresa Nacional de Ingeniería y Tecnología**'

SODETI, '**Sociedad de Desarrollo Técnico Industrial**'

SEAT, '**Sociedad Española de Automóviles de Turismo**'

AGIF, '**Asociación de Gestores Inmobiliarios y de Fincas**'.

Mención aparte merece el caso de INDITEX, ya que existen otros nombres con la *x* final (ACERINOX, '**Acero Inoxidable**', FEPEX, '**Federación Española de Asociaciones de Productores Exportadores de Frutas y Hortalizas**' y muchas otras), lo que lleva a pensar en cierta tendencia en la formación de los nombres cuyo componente final contiene este grafema: se pretende dotar al nuevo vocablo de una originalidad tanto fonológica como ortográfica.

2. La presencia de grupos consonánticos inusuales en el comienzo, en el medio y en el final del nombre, los cuales, no obstante, no dificultan su lectura:

-cc:

RECC, 'Red Española de Colaboración Comercial';

-mps-:

CAMPSA, 'Compañía Arrendataria de Monopolio de Petróleos, Sociedad Anónima'

SEMPSA, 'Sociedad Española de Metales Preciosos, Sociedad Anónima';

-rdr-:

IBERDROLA, 'Iberduero e Hidroeléctrica Española';

-pfr-:

MAPFRE, 'Mutualidad de Agricultores y Propietarios de Finca Rústicas de España';

-ps-:

REPSOL 'Refinerías de Petróleo, Sociedad Limitada';

pt-; ps-

PTGAL, 'Plataforma Tecnológica Galega Agroalimentaria'

PSILOG, 'Centro de Psicología y Logopedia'

sd-

SDAE, 'Sociedad Digital de Autores y Editores';

st-:

STOC, 'Servicios Técnicos y Organización Comercial, Sociedad Anónima'.

Dado que la siglación y la acronimia no son fenómenos nuevos en la lengua española, la lectura de estos grupos se basa en analogía y se efectúa de dos maneras: por un lado, se simplifica mediante la asimilación de las consonantes (/rék/, /máfre/, /kámsa/), y por otro, se complica sirviéndose de la e protética (/estók/). En los casos de PSILOG y PTGAL, es de suponer que la pronunciación de estos nombres puede realizarse mediante la lectura mixta (combinando la deletreada con la silábica: /pesilóg/; /petgál/), aunque, en este sentido, es interesante la observación de F. Rodríguez González [10, p. 372], quien, al analizar las variaciones fonológicas en la pronunciación de las siglas de dos partidos políticos PSOE, 'Partido Socialista Obrero Español' y PSUC, 'Partido Socialista Unificado de Cataluña' (/pesóe/-/sóe/ y /pesúk/-/súk/, respectivamente), llega a la conclusión de que las formas más cortas (/sóe/ y /súk/) guardan un mayor índice de presencia en los estratos sociales más instruidos y concienciados políticamente. En esta relación, podemos deducir que la pronunciación /silóg/ de PSILOG también sería posible y se usaría por personas más familiarizadas con la empresa, mientras que la mixta (/pesilóg/) tal vez sería propia de quienes están alejados de la misma y, por consiguiente, acuden a una expresión acústica más cuidada de los vocablos fonológicamente extraños.

Mientras que la aparición de los grupos consonánticos atípicos en las siglas se puede atribuir a cierta casualidad provocada por la yuxtaposición de las iniciales, su presencia en los acrónimos no es más que una manifestación de los gustos estéticos de sus autores (el nombre REPSOL podría fácilmente ajustarse a la normativa fonológica si se le hubiera añadido la e de Petróleos; en este caso la palabra resultante habría sido REPESOL). En este sentido, A. Rabanales señala que las estructuras fonológicas asistemáticas hay que atribuirles quizá a la búsqueda de un efecto sonoro, al aire de distinción y elegancia, al "halo extranjero" [11, p. 334-335].

Semántica de siglas y acrónimos. Según muchos investigadores, en marketing un nombre corporativo debe transmitir información sobre la empresa o su producto [12, p. 754]. Los enunciados

completos, de los que derivan sus correspondientes nombres abreviados, sí, son informativos: hablan de la especialidad de la empresa FEMSA, 'Fábrica Española de Magnetos, Sociedad Anónima'), de los fundadores o de la procedencia de la misma CAPRABO, 'Pere Carbó, Jaime Prat y Josep Botet'; ALSA, 'Autobuses de Lluarca, Sociedad Anónima'), o de la fusión de dos o más empresas en una sola METROVACESA 'Urbanizadora Metropolitana e Inmobiliaria Vasco-Central, Sociedad Anónima'). Aunque los nombres obtenidos por abreviación también intentan encerrar en su forma reducida una huella de su contenido significativo, el análisis semántico de los mismos indica que el aspecto informativo no es una característica significativa para ellos. Del nombre IBERDROLA no deriva que se trate de una empresa de producción y distribución de electricidad, y el nombre CASA 'Construcciones Aeronáuticas, Sociedad Anónima') tiene poco que ver con lo que fabrica la empresa.

El análisis semántico propuesto se basa en la relación etimológica entre el sintagma subyacente y el nombre con el fin de descubrir la eficacia significativa del último.

En los nombres creados por abreviación se da todo tipo de motivaciones: desde la motivación transparente hasta la ausencia de la misma. Destaquemos cuatro tipos principales de interrelaciones semánticas entre el nombre y su sintagma correspondiente:

1. *Motivación transparente.* Todos los segmentos del nombre son informativos, por eso su significado denotativo es patente. Este es el caso de CAJASTUR ('Caja de Asturias') que evoca ideas y asociaciones inequívocas. Otros ejemplos: BANKIBER ('Banco Ibérico'), BANKINTER ('Banco Intercontinental Español'). Los ejemplos citados llevan a la siguiente conclusión: cuanto menor es el número de los componentes del sintagma, mayor motivación puede tener el nombre, ya que será posible formarlo con segmentos más largos y, por consiguiente, más informativos.

2. *Motivación opaca.* La poseen las formaciones en las que se revela clara o parcialmente el significado de un componente. A este grupo podemos referir los nombres que contienen una palabra plena ENAGAS, ('Empresa Nacional de Gas'), o un segmento con un grado relativamente alto de reconocimiento (OLIMERCA, 'Mercado de Olivos'; TECNA, 'Técnicas de Nutrición Animal'; IBERMANSA, Ibérica de Mantenimiento, Sociedad Anónima'). Cabe situar en este grupo a la mayoría de las entidades bancarias que suelen conservar intacto el vocablo banco (o bank), despreciando el significado de otros componentes del enunciado completo BANCOBAO ('Banco de Bilbao').

3. *Motivación asociativa.* A pesar de que la creación de los nombres motivados es una tarea difícil, los autores intentan buscar nuevas vías para transmitir mensajes necesarios. Este es el caso de los nombres que entran en relaciones homonímicas con palabras existentes. Unos, tales como CASA ('Construcciones Aeronáuticas, Sociedad Anónima'), MASA ('Mercados y Análisis, Sociedad Anónima'), MAPAS ('Mercado de las Artes Performativas del Atlántico Sur'), TECLA ('Asesora Técnica Laboral'), DIA ('Distribuidora Internacional de Alimentación') y muchos otros, carecen de información, pero favorecen una fácil memorización. "Pero, si uno quiere evitar connotaciones extrañas y negativas de una sigla lexema, será ventajoso que ella tenga algo que ver con el ideario de la organización o con las calidades del producto que representa" [13, p. 161]. Por eso, cada vez más aparecen nombres que producen significados connotativos y denotativos con el fin de evocar en la imaginación del consumidor las asociaciones inequívocas. Así, los nombres AVE ('Alta Velocidad Española')

y PRISA ('Promotora de Informaciones, Sociedad Anónima') se correlacionan semánticamente con sus homónimos, ya que connotan la misma característica significativa que es la velocidad, la rapidez: el tren AVE se asocia con una velocidad muy rápida y el nombre del grupo multimedia de comunicación PRISA manifiesta la intención de la transmisión veloz de la información. Otros ejemplos quizá más originales e ilustrativos: los nombres FAMOSA ('Fábricas Agrupadas de Muñecas de Onil, Sociedad Anónima') y PANRICO ('Panificio Rivera Costafreda') tratan de convencer al consumidor de la calidad de sus productos; las peluquerías MARCO ALDANY, cuyo nombre está formado de los fragmentos de los nombres de los socios ('Marcos, Alejandro, Daniel'), atraen con la actualidad de sus servicios, ya que un nombre italiano suele asociarse con nuevas tendencias en el mundo de la moda.

4. *Ausencia de motivación.* Por regla general, las siglas y los acrónimos suelen carecer de motivación. El nombre es proclive a la autonomización que se consigue mediante la pérdida de la relación etimológica con su variante completa y los significados de estas formaciones se establecen mediante las influencias de ideas asociativas que se correlacionan con la actividad de la empresa. "Las connotaciones se relacionan con las valoraciones y las actitudes de los hablantes" [2, p. 129]. Para una persona corriente no es importante saber qué significan SEAT o CAMPSA, sino que la primera es una empresa de coches y la segunda es una compañía encargada de la distribución de los productos de petróleo. En general, la pérdida de la relación etimológica con el enunciado subyacente la manifiestan los sintagmas poliléxicos que aportan un mayor número de segmentos, normalmente muy cortos, lo que nivela la motivación del nombre. "Puede decirse que una sigla se halla tanto mejor integrada como elemento del léxico, cuanto más borrada está su motivación original" [14, p. 26].

Conclusiones. Resumiendo, cabe subrayar la evidencia del hecho de que los nombres de empresa, formados mediante la reducción de otras palabras, ocupan un lugar destacado en el vocabulario de la economía.

Han sido analizados dos tipos estructurales de nombres: siglas y acrónimos. La sigla se forma siguiendo un modelo fijo, mientras que en la formación de acrónimos es ausente la tipología, ya que puede contener segmentos iniciales, intermedios, finales de las voces subyacentes, así como palabras plenas.

Entre las particularidades morfológicas de los nombres creados por abreviación destacaremos las siguientes: la alteración del orden sintáctico de los componentes que forman el nombre, la presencia de palabras no autóctonas en la estructura del nombre y, la tendencia a la sistematización estructural mediante el uso de segmentos comunes. El modelo más productivo de los acrónimos es el que incluye segmentos iniciales de distinta longitud lineal.

El análisis de las características fonológicas de los nombres formados por abreviación revela que la expresión acústica de los mismos se realiza mediante dos modelos de pronunciación: lectura por deletreo y lectura silábica. La segunda es prioritaria ya que dota al nombre de características de una palabra normal. Cabe señalar que, aunque tanto siglas como acrónimos presentan múltiples distribuciones fonémicas atípicas, estas no dificultan su lectura, lo que testimonia el alto grado de adaptabilidad del sistema fonológico español a las exigencias de la comunicación actual.

El estudio de las características semánticas ha permitido destacar cuatro tipos de relaciones entre el nombre y su enunciado completo: motivación transparente, motivación opaca, motivación aso-

ciativa y ausencia de motivación. El reconocimiento significativo del nombre depende de la longitud lineal de los segmentos que lo forman. En la mayoría de los casos, las siglas y los acrónimos carecen de motivación, ya que los elementos que les aportan sus respectivos sintagmas son poco informativos. El significado del nombre se crea mediante las ideas que se relacionan con la actividad de la empresa o su producto.

El estudio realizado permite constatar que la abreviación es un recurso de la creación léxica altamente productivo en el ámbito empresarial, se muestra muy adaptable a las necesidades de la vida actual, en general, y a las del mundo de la empresa, en particular, ya que es capaz de ofrecer un sinfín de variantes para todo tipo de combinaciones según sean los gustos de sus creadores para darse a conocer y atraer al consumidor.

Bibliografía:

- Jordá-Albiñana B., Ampuero Canellas O., González del Río J., Magal Royo, T. Análisis lingüístico de los nombres de m. marca españoles. *Revista de Lingüística y Lenguas Aplicadas*. 2010. Vol. 5. P. 77–88
- Román Montes de Oca D. Aspectos lingüísticos de la marca publicitaria. *Onomázein*. Santiago : Ed. de Pontificia Universidad Católica de Chile, № 3. 1998. P. 111–131.
- Gómez de Enterría J. Las siglas en el lenguaje de economía. *Revista de Filología Románica*. 1992. № 9. P. 267–274.
- Fernández-Sevilla J. Neología y neologismo en el español contemporáneo. Granada, Editorial Don Quijote, 1982. 44 p.
- Real Academia Española. Diccionario de la lengua española (22.ª ed.), 2014. URL: <http://www.rae.es/rae.html>.
- Almela Pérez R. Procedimientos de formación de palabras en español. Barcelona : Ariel Prácticum, 1999. 253 p.
- Casado Velarde M., Acortamientos, formación de siglas y acrónimos / I. Bosque y V. Demonte (directores). *Gramática descriptiva de la lengua española*. Real Academia Española. Madrid : Espasa Calpe S.A., 1999. Vol. 3. P. 5077–5096.
- Martínez de Sousa J. 1984. Diccionario Internacional de Siglas y Acrónimos. Madrid : Pirámide D.L., 1984. 551 p.
- González del Río J.; Ampuero Canellas O., Jordá Albiñana B., Magal Royo T. El nombre de marca: interrelación de factores lingüísticos y corporativos. *Revista de Lingüística y Lenguas Aplicadas*. 2011. № 6. P. 181–183.
- Rodríguez González F. 1982. Variaciones fonotácticas en siglas: condicionamientos lingüísticos y sociolingüísticos. *Revista Española de Lingüística*. 1982. № 2. P. 357–373.
- Rabanales A. 1963. Las siglas: un problema de fonología española. *Boletín de Filología de la Universidad de Chile*. 1963. XV. P. 327–342.
- Pinillos Laffón A., Olivares Delgado F., Rodríguez Valero D. El nombre de la marca corporativa. Una taxonomía de los nombres de empresa familiar en España. *Revista Latina de Comunicación Social*. 2016. № 71. P. 750–774.
- Witlin, Curt J. Un nuevo tipo de siglas. Acrónimos lexemas contextuales. *Lingüística Española Actual*. 1981. III/1 P. 159–174.
- Casado Velarde M. Lengua periodística y lengua general. Las siglas. *Nuestro tiempo*. 1981. № 286. P. 21–33.

Tsymbalistyi I. Abbreviation as one of the trends in the creation of Spanish company names

The spread of abbreviation as a word-forming resource in the production sphere clearly indicates that this type of word formation is very important for the naming of enterprises. Considering the fact that the full name of the enterprise is multiword, as it often includes diverse information (specialization, legal status, location, names of owners, etc.), its structural condensation and transformation into a one-word lexical form contributes to its effective functioning and commercial attractiveness.

The classification and terminological aspects have been clarified within the framework of the investigation. Abbreviations have been divided into two subtypes: initials, formed with the initial letter of each component of a word combination, and acronyms, created according to the principle of arbitrary segmentation of the components of a word combination in order to give the new word form standard phonetic characteristics. Such classification of abbreviations is based on genetic and structural criteria.

The analysis of the morphological, phonetic, and semantic peculiarities of Spanish companies' names formed with the help of an abbreviation has been carried out. The obtained results indicate that among the morphological peculiarities of the enterprises' names, it is possible to single out a change in the syntactic order of the components that make up the name, the presence in its structure of word segments that are absent in the creative word combination, and a tendency to structural systematization due to the use of the same components.

The phonetic features' analysis of abbreviated names shows that their phonetic reproduction is caused by the functioning of non-standard (alphabetic and mixed) and standard (syllabic) pronunciation methods. The presence of atypical placements of phonemes in many contractions does not create obstacles for reading, but indicates the ability of the phonological system of the language to adapt to new conditions of communication.

The study of semantic characteristics has made it possible to distinguish four types of connections between an abbreviated name and its verbose counterpart: transparent motivation, opaque motivation, associative motivation, and absence of motivation. In most cases, abbreviations are semantically unmotivated, since the components with which they are formed are poorly informative. The meaning of the name is created with the help of associative ideas related to the activities of the enterprise or its products.

Key words: abbreviation, initial abbreviation, acronym, enterprise name, morphological, phonetic, semantic peculiarities.

Черниш О. А.,*кандидат філологічних наук, доцент,
декан факультету педагогічних технологій та освіти впродовж життя
Державного університету «Житомирська політехніка»***Башманівська І. В.,***асистент кафедри теоретичної та прикладної лінгвістики
Державного університету «Житомирська політехніка»***Кошелева М. В.,***старший викладач кафедри педагогічних технологій та мовної підготовки
Державного університету «Житомирська політехніка»*

ТЕРМІН ЯК РЕЄСТРОВА ОДИНИЦЯ

Анотація. У статті розглянуто термін як реєстрову одиницю, історію його походження, а також важливість розуміння сутності й особливості вживання. Термінологічна лексика відіграє важливу роль у процесі професійної галузевої та міжгалузевої комунікації та є засобом засвоєння і передачі наукових знань. Процес становлення поняття «термін» є доволі тривалим та не позбавленим протиріччя в аспекті розуміння саме його сутності. Авторами з'ясовано, що для кращого розуміння особливостей терміна доцільно розглянути підходи до його вивчення. Зокрема, зосереджено увагу на системно-структурному, когнітивному, соціолінгвістичному та комунікативному підходах. З часом поняття «термін» набуває нових тлумачень, зокрема вважається матеріалізацією абстракції об'єкта спеціальної сфери, що втілюється в одиниці природної мови. Відповідно до функціонального підходу, термін не є спеціальним словом, натомість вважається словом у його особливій функції. Актуальність дослідження полягає в тому, що і нині залишається низка суперечливих питань щодо визначення сутності терміна, які потребують нагального вирішення, оскільки не мають єдиного загальноприйнятого визначення. Досліджено різні варіанти визначення терміна та чітка змістова структура. Як правило, термін вважають лексичною одиницею мови для спеціальних цілей, що виконує низку функцій, а саме: (номінативну, сигніфікативну, дефінітивну, комунікативну, прагматичну, евристичну, когнітивну, класифікаційну тощо). Автори зазначають, що опис будь-якої термінологічної лексеми включає сутність поняття у широкому та вузькому значенні, а відтак сприяє вичерпному розумінню особливостей уживання мовної одиниці. Також дослідники наголошують, що представлені визначення не позбавлені зауважень, оскільки, зважаючи на чіткі родо-видові зв'язки та вагомий словотвірний потенціал, не всі терміни є системними.

Ключові слова: термін, варіанти терміна, підходи до вивчення, основна одиниця науки, лексична одиниця, функції терміна.

Постановка проблеми. В епоху глобалізації та науково-технічного прогресу термінологічна лексика відіграє визначальну роль у процесі професійної галузевої і міжгалузевої комунікації, а також є засобом засвоєння та передачі наукових знань. Важливість розуміння сутності терміна відома здавна. Відтак уперше терміни почали досліджувати античні філософи, які вважали,

що терміни у матеріальній формі фіксують результати пізнання та є засобами відкриття нового знання [1]. Поняття існують у мозку людини й репрезентують інформацію, накопичену її органами чуття у результаті свідомого й інтуїтивного осмислення навколишнього світу. Принципово важливі в аксіологічному, теоретичному й практичному плані поняття кодуються відповідними символами якісно іншою системою знань [2].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Інтенсивне вивчення проблем термінології розпочалося у 50–60-х роках ХХ століття у працях Д. Кирик, М. Кочергана, О. Пазяк, Т. Панько, О. Сербенської та інших. Дослідження особливостей термінології спеціальних галузей знань бере початок у 80–90-х роках ХХ століття. Відтак наразі активно досліджуються різні галузі фахових мов, зокрема археологічна (С. Локайчук), бібліотечна (Г. Солоіденко), військова (О. Андріянова, Л. Туровська, Я. Яремко), лінгвістична (І. Ярошевич, В. Підвойний), податкова (О. Чорна), науково-технічна (Н. Непийвода), юридична (О. Козоріз, Т. Комарницька), філософська термінології (В. Турчин) тощо.

Питання походження поняття «термін» та його ознаки розглядалися когортою визначних науковців, а саме: Т. Кияком, О. Селівановою, Л. Симоненко, В. Турчин, Л. Філюк, Г. Хацер, В. Широков, Л. Баукер, А. Кондамінес, Г. Отман, Р. Теммерман, Г. Фелбер та іншими.

Актуальність дослідження полягає в тому, що і нині залишається низка суперечливих питань щодо визначення сутності терміна, які потребують нагального вирішення. **Мета статті** – розглянути та проаналізувати питання терміна в аспекті розуміння саме його сутності.

Виклад основного матеріалу. Процес становлення поняття «термін» є доволі тривалим та не позбавленим протиріччя в аспекті розуміння саме його сутності. Поняття «термін» вперше було введено у науковий обіг у 1876 році у Німеччині. На теренах українського мовознавства поняття «термін» уперше вживає Г. Кониський, розглядаючи його як складник терміносистеми. Однак з часу своєї появи й до сьогодні це поняття немає єдиного загальноприйнятого визначення [3]. Наразі погоджено, що під терміном розуміється слово, яке є засобом логічного означення [4]. На початку ХІХ століття термін вважають спеціальним словом, що позначає чітко визна-

чене філософське, наукове, технічне тощо поняття [5]. Згодом термін тлумачать як слово або словосполучення, що використовується для точного найменування спеціального поняття певної галузі науки, техніки, виробництва, суспільно-політичного життя, культури та мистецтва [6]. Зазначимо, що відповідно до функціонального підходу, термін не є спеціальним словом, натомість вважається словом у його особливій функції [7; 8; 9].

Насправді багатогранна сутність поняття «термін» зумовлює множинність його трактування у сучасній лінгвістиці [10; 11]. Зокрема, під терміном розуміють [12]: спеціальне слово чи словосполучення, загальноприйняте у професійній діяльності та вживане у визначеному контексті; словесне втілення поняття, що належить до системи понять відповідної галузі професійних знань; ключовий понятійний елемент мови для спеціальних цілей. Терміном називають [13]: відповідні групи лексики та діалектології; групи лексики, дотичні до професій людей; спеціальна лексика промислів і ремесел; спеціальна лексика науки, техніки та сільського господарства; безпосередньо терміни тощо.

Для кращого розуміння особливостей терміна доцільно розглянути підходи до його вивчення, зокрема:

– системно-структурний (С. Вюстер, А. Д'яков, Т. Кияк, І. Кочан, З. Куделько), прихильники якого вважають, що сутність терміна визначається його можливістю позначати спеціальне поняття відповідною номінативною одиницею, а також входить в терміносистему відповідної галузі науки;

– когнітивний (С. Жаботинська, Е. Скороходько, І. Ярошевич) розглядає термін як особливу когнітивну структуру, що вимагає відповідну поведінку – фрейм. Це своєрідна складова динамічної моделі мови, яка діалектично поєднує в собі стабільну знакову систему з її постійним переосмисленням [14]. Терміном вважають максимально стисле означення поняття, яке детермінує певний елемент зовнішнього чи внутрішнього світу людини; словесна назва вузлового поняття абстрактно-логічної схеми свідомого сприйняття людиною безпосередньо свого зовнішнього чи внутрішнього світу; вузловий елемент усвідомлення людиною процесів власної взаємодії із зовнішнім і внутрішнім світом [15, с. 33].

– соціолінгвістичний (Г. Дидик-Меуш, Дж. Сейгер), який акцентує увагу на особливостях термінотворення в умовах стрімкого зростання мовних контактів;

– комунікативний (М. Кабре, К. Кагеура, О. Хацер), що вивчає особливості функціонування терміна у професійному контексті.

З часом поняття «термін» набуває нових тлумачень, зокрема вважається матеріалізацією абстракції об'єкта спеціальної сфери, що втілюється в одиниці природної мови; мовний знак, що позначає поняття спеціальної, професійної галузі науки або техніки [16]. Це спеціальне слово чи словосполучення, дотичне до понять відповідної організованої галузі пізнання (науки чи техніки), що підтримує системні відносини з іншими словами й утворює певну замкнену систему, характерними ознаками якої є висока інформативність, однозначність, точність та експресивна нейтральність [15].

Під терміном розуміють слово чи словосполучення, яке позначає спеціальну сферу спілкування у науці, виробництві, техніці, медицині, мистецтві тощо [17]. Термін вважається лексичною одиницею мови для спеціальних цілей та виконує низку функцій, а саме: номінативну, сигніфікативну, дефіні-

тивну, комунікативну, прагматичну, евристичну, когнітивну, класифікаційну тощо [18]. Це засіб фіксації нових знань, функціональне текстове явище, матеріалізоване у дискурсі [3; 19]. Під терміном розуміємо слово чи словосполучення, що позначає поняття відповідної галузі науки, людської діяльності, сфери спілкування у науці, виробництві, техніці тощо [20]. Це одиниця літературної мови, що реалізує її пізнавально-інформативну функцію, дефінітивний номінант системи понять науки, техніки, виробництва та суспільного життя [21]; певний тип іменників та словосполучень, що реалізують виключно номінативну функцію [22]. Термін позначає відповідне поняття певної науки, техніки, виробництва, мистецтва, суспільно-політичного життя тощо, реалізує системні відношення з іншими подібними одиницями мови, а відтак формує особливу систему – термінологію [23, с. 4]. Це конкретна одиниця, яка характеризується відповідним професійним смисловим навантаженням [24, с. 32]; особливе вживання лексичної одиниці, її функція та спосіб використання [25].

Термін вважають одиницею мета-таксономічного рівня [26, с. 83], що відкриває шлях до речей, сприяє їх усвідомленню [27, с. 60], оскільки наукове знання потребує відповідної знакової системи для свого вираження. Термін виникає у результаті складного й багатоступеневого процесу наукової абстракції [28]. Це спеціальна одиниця історично сформованої термінологічної системи, яка детермінує поняття та визначає його місце серед інших понять, позначається словом або словосполученням, уможливує спілкування людей у межах відповідної спеціалізації, належить до словникового складу мови, а отже, підпорядковується усім її законам [29, с. 235]. Це основна одиниця науки, спеціальних галузей знань, а також сфер діяльності людини, що називає процеси та об'єкти й безпосередньо слугує засобом пізнання навколишнього світу [30, с. 4]. Саме завдяки термінам результати пізнання закріплюються у матеріальній формі [31, с. 220].

Термін також тлумачать як особливу мовну одиницю у формі слова або словосполучення певної спеціальної сфери вживання, що є словесним позначенням відповідного наукового поняття, має закріплену дефініцію термінологічне значення, що є семантичною основою відповідного поняття і функціонує у межах певного термінологічного поля [32, с. 4]. Це створене, запозичене або загальнонародне слово (словосполучення), яке вживається на позначення певного наукового поняття спеціальних галузей знань і діяльності людини, основне завдання якого є номінувати об'єкти й процеси, а також слугувати засобом пізнання навколишнього світу, а відтак характеризується чіткими семантичними межами й належить відповідній термінологічній системі [33, с. 173]. Термін є словом або словосполученням, яке асоціюється з чітко окресленими поняттями певної галузі науки, техніки, мистецтва, суспільно-політичного життя і вступає у системні відношення з іншими подібними одиницями мови та формує особливу систему – термінологію [34].

Зазначимо, що представлені визначення не позбавлені зауважень, оскільки, зважаючи на чіткі родо-видові зв'язки та вагомий словотвірний потенціал, не всі терміни є системними. Крім того, переважна більшість зазначених характеристик стосується безпосередньо «вдалого» терміна [35, с. 25–26]. Занадто ідеально видається відповідність «одне поняття – один термін». Слушним є тлумачення терміна не лише як засобу пізнання, але й відповідно до філософсько-гносеологічного

підходу, засобу фіксації результатів пізнавальної діяльності людини [36, с. 22]. Відповідно термін є одиницею лексичного рівня, що позначає певне поняття відповідної наукової галузі, формує функціонально-тематичний клас галузевої лексики і є відповідним органічним (системним чи позасистемним) елементом певного термінологічного фонду [36, с. 24].

Дистинктивною ознакою терміна є його здатність бути виразником наукового, технічного чи професійного поняття [33, с. 173]. Відтак на відміну від звичайної лексеми термін має чітке значення, виокремлює характерні ознаки поняття, що є основою їх подальшої класифікації.

Термін має чітку змістову структуру, що включає [3]:

- безпосередньо семантику, відповідне знання, що є середовищем існування термінологічної одиниці;
- вмотивованість, зумовлену зв'язком між планом змісту та планом вираження термінологічної одиниці [1, с. 74; 37, с. 161];
- сигніфікативне значення, що передбачає вербалізацію спеціального концепту.

Термін може утворюватися завдяки [1, с. 107]:

- значеннєвим трансформаціям, що пов'язані зі звуженням або розширенням семантики загальноживаного слова або терміна. Розглянемо на прикладі визначення англійською мовою термінологічної лексеми галузі «Економіка» – management: “... Management is viewed as task coordination and administration to achieve a goal [38] successfully. Such administration activities include setting the organization’s strategy and coordinating staff efforts to accomplish these objectives by applying available resources. Management is also considered the seniority structure of staff members within an organization. Effective management requires a good set of skills. To be an effective manager, you’ll need to develop skills, including planning, communication, organization, and leadership [39]. Moreover, good management needs extensive knowledge of the company’s goals and skills to direct employees, sales, and other operations to accomplish them. Management is the process of dealing with or controlling things or people [40]. Management is regarded collectively as the people managing a company or organization ...”. Варто зазначити, що опис термінологічної лексеми management включає сутність поняття у широкому та вузькому значенні, а відтак сприяє вичерпному розумінню особливостей уживання мовної одиниці;

– модифікації, зумовленій утворенням похідних термінів за допомогою деривативних афіксів: інтертекст (укр.) – intertext (англ.) – intertekst (пол.) – der Intertext (нім.) – l’intertexte (франц.); мультиметр (укр.) – multimeter (англ.) – multimètr (пол.) – das Multimeter (нім.) – le multimètre (франц.);

– утворенню термінологізованих словосполучень методом синтаксичного сполучення: додатковий капітал (укр.) – additional capital (англ.) – kapitał dodatkowy (пол.) – das zusätzliche Kapital (нім.) – le capitalsupplémentaire (франц.); валютний курс (укр.) – exchange rate (англ.) – kurs walutowy (пол.) – die Tauschrate (нім.) – le taux de change (франц.);

– надання наявним словам відмінних нових значень;

– складання основ терміоелементів: самопрезентація (укр.) – selfpresentation (англ.) – autoprezentacja (пол.) – die Selbstdarstellung (нім.) – la présentation de soi (франц.); нейрокомп’ютер (укр.) – neurocomputer (англ.) – neurokompute (пол.) – der Neurocomputer (нім.) – le neuro-ordinateur (франц.);

– утворення аббревіатур: БРМ (бойова розвідувальна машина) (укр.) – VEC (armouredreconnaissancevehicle

(англ.) – BWR (Bojowywózrozpoznawczy) (пол.) – AFZG (dasAufklärungsfahrzeug) (нім.) – CVR (combat vehicle reconnaissance) (франц.);

– перенесення значення за класифікаційною співвідпорядкованістю, аналогією та суміжністю понять.

Терміни покликані виконувати низку важливих функцій, зокрема [41]:

- номінативну, що фіксує спеціальне знання;
- сигніфікативну, тобто функцію позначення;
- комунікативну, оскільки термін є засобом збереження та подальшої передачі спеціального знання;
- прагматичну, що виявляється у конкретних умовах і сфері спілкування тощо.

Серед функцій терміна також виділяють інструментальну, дидактичну, інформаційну, діагностичну, експлікативну, гносеологічну, методологічну, системну функції тощо [42, с. 28–29].

Висновки та перспективи дослідження. Дослідивши термін як реєстрову одиницю, можемо стверджувати, що він є комплексним та багатограним поняттям, а отже, потребує детального вивчення особливостей його структурних параметрів і дистинктивних характеристик.

Література:

1. Д’яков А. С., Кияк Т. Р., Куделько З. Б. Основи термінотворення: Семантичні та соціолінгвістичні аспекти. Київ : Вид. дім «КМ Академія», 2000. 364 с.
2. Заричський М. С. Актуальні проблеми українського термінознавства. К.: ІВЦ «Вид-во «Політехніка», 2004. 128 с.
3. Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2011. 844 с.
4. Felber H. Terminology Manual. Paris : UNESCO; Infoterm, 2002. 426 p.
5. Хацер Г. О. Проблема зв'язку термінології із загальноживаною лексикою. *Вісник Житомирського державного університету імені І. Франка*. 2006. Вип. 28. С. 220–222.
6. Condamin Anne. Variations in terminology. *Terminology*. 2010. 16/1. P. 30–50.
7. Кочан І. Варіанти і синоніми термінів з міжнародними компонентами. *Вісн. Нац. ун-ту «Львівська політехніка»*. Сер.: *Проблеми української термінології*. 2008. № 620. С. 14–19.
8. Кринець О. Проблеми визначення семантичної структури технічного терміна. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка»*. Сер.: *Проблеми української термінології*. 2008. № 620. С. 74–78.
9. Кунь З. Українська риторична термінологія: історія і сучасність. Львів : Вид-во Нац-го ун-ту «Львівська політехніка», 2006. 216 с.
10. Купріянов С. В. Діахронічний аспект параметризації спеціальної лексики у паперових словниках. Харків : КПІ, 2008. С. 152–158.
11. Bowker Lynne. Variant terminology: frivolity or necessity? *Proceedings of the 8th EURALEX International Congress /eds. : Thierry Fontenelle et. al. [Philippe Hilgsmann, Archibald Michiels, André Moulin, Siegfried Theissen]*. Liège, Belgium : Euralex, 1998. P. 487–496.
12. Кучеренко О. Ф. Термінологічна норма в царині архітектури. *Проблеми української термінології : зб-к наук. пр. міжнар. наук. конф., 29 вер.–1 жовт. Львів, 2016*. С. 75–77.
13. Лавренко В. Точність терміновживання в офіційно-діловому та науковому стилях мовлення. *Дивослово*, 2016. № 10. С. 29–34.
14. Філюк Л. Суфіксальний спосіб творення українських термінів інформатики. *Українська термінологія і сучасність : зб-к наук. пр.* Вип. VIII / відп. ред. Л. О. Симоненко. К. : КНЕУ, 2009. С. 172–176.
15. Таланчук П., Гондюл В., Щербина Ю. Пріоритетні завдання освітян у розвитку української науково-технічної термінології. *Науково-технічне слово*, 1995, № 1. С. 31–35.

16. Карабан В. І., Карабан А. В. Чи настає вже ера художнього машинного перекладу (контекстуальні помилки машинного перекладача DeepL). *Мова і культура*. Київ, 2021. Вип. 23. Т. 1 (203). С. 438–445.
17. Козоріз О. П. Структурно-семантичні особливості сучасної китайської юридичної термінології : автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.13 «Мови народів Азії, Африки, аборигенних народів Америки та Австралії» / НАН України; Ін-т сходознавства ім. А. Ю. Кримського. Київ, 2014. 252 с.
18. Любченко М. І. Юридична термінологія: поняття, особливості, види : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права» / Національний університет «Національна юридична академія імені Ярослава Мудрого». Харків, 2012. 20 с.
19. Шапран Д. П. Сучасна українська термінологія маркетингу: семантика та прагматика : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 «Українська мова» / Дніпропетровський національний ун-т. Д., 2005. 19 с.
20. Малевич Л. Д. Теоретичні засади дослідження термінологічної варіантності. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія: Філологічна. 2012. Вип. 31. С. 61–63.
21. Ментинська І. Співвідношення синонімів та варіантів у сучасній комп'ютерній термінології. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Сер.: *Проблеми української термінології*. 2015. № 817. С. 68–72.
22. Нікуліна Н. Теоретичне осмислення загальних понять сучасного термінознавства у концепціях видатних лінгвістів. *Українська термінологія і сучасність*: зб-к наук. пр. К. : КНЕУ, 2009. Вип. VIII. С. 45–49.
23. Булик-Верхола С. З., Наконечна Г. В., Теглівець Ю. В. Основи термінознавства: навч. посіб. Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2014. 166 с.
24. Овсейчик С. Формування української екологічної термінології: монографія / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т філол. Київ : КІМ, 2017. 199 с.
25. Паночко М. М. Лексичні особливості української юридичної термінології початку ХХ століття. *Одеський лінгвістичний вісник*. 2015. № 2. С. 112–115.
26. Панько Т. І., Кочан І. М., Мацюк Г. П. Українське термінознавство. Львів, 1994. 216 с.
27. Ciobanu G. Peculiarities of Terminography. *Buletinul Științific al Universității "Politehnica" din Timișoara*. T. 2. Seria: *Limbi moderne*. 2003. P. 59–64.
28. Радченко О. І. Мовна норма і варіантність в українській науковій термінології : автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. Харків, 2000. 203 с.
29. Ротко С. І. Дефініції понять термінологія та терміносистема у сучасній лінгвістиці. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 9: *Сучасні тенденції розвитку мов*. 2013. Вип. 10. С. 234–239.
30. Симоненко Л. О. Українська наукова термінологія: стан та перспективи розвитку. *Українська термінологія і сучасність* : зб-к наук. пр. К. : КНЕУ, 2001. Вип. 4. С. 3–11.
31. Симоненко Л. О. Термін у загальномовних словниках. *Українська і слов'янська тлумачна та перекладна лексикографія*. Київ: КММ, 2013. С. 218–225.
32. Сергєєва Г. А. Англомовні запозичення в українській правничій термінології : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 «Українська мова» / Харківський національний університет ім. Каразіна, 2002. 16 с.
33. Овчаренко Н. Теоретичні передумови дослідження терміносистем (на матеріалі сучасної української термінології). *Лінгвістичні студії*: зб-к наук. пр. 2010. С. 171–175.
34. Соколовська Т. Г. Українська термінологія з генетики: походження, структура, системність (лінгвістична проблематика) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова» / Київський національний університет ім. Тараса Шевченка. Київ, 1999. 18 с.
35. Вакуленко М. О. Сучасні проблеми термінології та української наукової термінографії. К.: Видав.-поліграф. центр «Київський ун-т», 2009. 69 с.
36. Вакуленко М. О. Українська термінологія: комплексний лінгвістичний аналіз. К., Фоліант, 2018. 361 с.
37. Єрмоленко С. Прагматичний аспект словникового тексту *Семантика мови і тексту* : зб-к ст. VIII міжнар. наук. конф., 22–24 жовтня. Івано-Франківськ : Плай, 2003. С. 160–164.
38. Андрощук О. С. Принципи укладання електронного словника українсько-англійських фразеологізмів на означення людини. *Мовні і концептуальні картини світу* : зб-к наук. праць. 2013. Вип. 46, Ч. 1 / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет». С. 64–68.
39. Андріянова О. Я. Військово-морська термінологія української мови: етапи формування та семантика : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / ДВНЗ МОНМС України «Запоріж. нац. ун-т». Запоріжжя, 2011. 18 с.
40. Андріянова Н. С. Когнітивно-прагматичні та лінгвокультурні характеристики спілкування в жанрі чату (на матеріалі англійської, французької, російської, української мов) : автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.15 «Загальне мовознавство» / Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. К., 2012. 24 с.
41. Дев'ято Ю. Лексикографічно-термінографічна діяльність медичного перекладача: принципи та інструменти. *Проблеми української термінології*: зб-к наук. пр. за матеріалами міжнар. наук. конф., 4–6 жовт. 2018 р. Львів, 2018. С. 8–12.
42. LingTransSoft. URL: <http://lingtransoft.info/apps/toolbox> (Last accessed: 15.072022).

Chernysh O., Bashmanivska I., Koshelieva M. Term as a registry unit

Summary. The article examines the term as a register unit, the history of its origin, the importance of understanding its essence, and the peculiarity of its use. Terminological vocabulary plays an essential role in professional sectoral and interdisciplinary communication and is a means of assimilation and transmission of scientific knowledge. The formation of the concept of “term” is quite long and not devoid of contradictions in understanding its essence. The authors found out that for a better understanding of the features of the term, it is advisable to consider approaches to its study. In particular, attention is focused on systemic-structural, cognitive, sociolinguistic, and communicative approaches. Over time, the concept of “term” acquires new interpretations. In particular, it is considered a materialization of the abstraction of an object of a particular sphere, which is embodied in units of natural language. According to the functional approach, a term is not a special word but instead is considered a word in its unique function. The relevance of the research lies in the fact that even now, there are still many controversial questions regarding the definition of the essence of the term, which require an urgent solution, as they have yet to have a single, generally accepted definition. Various variants of the definition of the term and a clear structure have been studied. As a rule, a term is considered a linguistic unit of the language for special purposes, which performs several functions: (nominative, significant, definitive, communicative, pragmatic, heuristic, cognitive,

classification, etc.). The authors note that the description of any terminological lexeme includes the essence of the concept in a broad and narrow sense and, therefore, contributes to a comprehensive understanding of the peculiarities of the use of a linguistic unit. Also, the researchers emphasize that

the presented definitions are not without comments since, considering the clear genus-species relations and significant word-forming potential, not all terms are systematic.

Key words: term, variants of the term, approaches to study, the basic unit of science, lexical unit, functions of the term.

*Чжан Менвей,
аспірантка кафедри українського прикладного мовознавства
Львівського національного університету імені Івана Франка*

МОВНІ ЗАСОБИ ТВОРЕННЯ ПОЗИТИВНОГО ІМІДЖУ СУБ'ЄКТІВ – НАДАВАЧІВ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ У РЕКЛАМНОМУ ДИСКУРСІ

Анотація. У статті досліджено особливості вербалізації позитивного іміджу суб'єктів освітніх послуг – українських університетів. В умовах ринкових відносин посилися процеси маркетизації освіти, активізувалася рекламна діяльність вищих навчальних закладів, а інтеграція у світовий освітній простір вплинула на структурно-змістову модель рекламних текстів різних видів. Зазначено появу й усталене місце сучасних рубрик у рекламі університетів: «Візія», «Місія», «Цінності Університету», «Перелік компетентностей», які визначають використання певних мовних засобів прагматичної дії. Встановлено основні ознаки рекламного дискурсу освітньої сфери: відповідність вимогам часу, чутливість до суспільних викликів і змін, спрямованість на забезпечення конкурентоздатності, баланс інформативності та емоційності.

Імідж потрактовано як соціально-психологічний феномен, рекламний представницький образ, реалізація якого відбувається на вербальному рівні. Завдання іміджевої реклами сучасного закладу вищої освіти – створити привабливий синтетичний образ, який викликає позитивні емоції, довіру, і таким способом вплинути на споживача.

На основі досліджень економістів-маркетологів враховано важливі складники формування позитивного образу навчального закладу, серед них у рекламних текстах університетів виділено опис якості і стилю освіти, історії і досвіду вишу, образ персоналу, зовнішню атрибутику. Виявлено способи їхньої лінгвістичної реалізації у структурних компонентах рекламного тексту (буклета, проспекту, листівки) – заголовку, слогані, основній частині тексту. Проаналізовано мовні засоби творення позитивного іміджу університетів, зокрема оцінку лексики та її морфологічні доміанти, метафору, прагматично орієнтоване використання займенників як маркерів інтимізації тексту, іміджетворчі лексичні та синтаксичні особливості слогану.

Ключові слова: позитивний імідж, іміджелогія, освітні послуги, рекламний текст дискурс, слоган, мовні засоби, оцінна лексика, метафора.

Постановка проблеми. Рекламний текст у сфері освіти сьогодні став продуктом маркетингової діяльності навчальних закладів / центрів різного рівня, важливим, професійно продуманим засобом донесення освітніх послуг до цільових аудиторій. Закон України «Про освіту» трактує освітні послуги як комплекс визначених законодавством, освітньою програмою та / або договором дій суб'єкта освітньої діяльності, що мають визначену вартість та спрямовані на досягнення здобувачем освіти очікуваних результатів навчання [1]. Відповідно, у рекламі навчального закладу (університету, інституту, школи тощо) приділено увагу суб'єкту, дії як об'єкту рекламування, аудиторії та результату дії. Рекламні проспекти, буклети, пла-

кати, листівки, оголошення не тільки містять конкретну інформацію про суб'єкт, що надає освітні послуги (місце розташування, структуру, умови прийому тощо), а й усіма рекламними ресурсами творять його позитивний образ, тим самим збільшуючи кількість потенційних споживачів. Ефективності реклами сприяють численні мовні засоби, що стають маркерами соціального впливу.

Аналіз досліджень і публікацій. Формування позитивного образу мовними засобами науковці трактують як вербалізацію іміджу. На основі відповідних наукових праць дослідниця О. Іванців конкретизувала напрями лінгвістичних досліджень іміджу, а саме: лінгвокогнітивні, комунікативно-прагматичні, лінгвoseміотичні, фонологічні, риторичні, соціолінгвістичні, лінгвокультурні та гендерні. Саме поняття імідж мовознавиця визначила як «ментальне утворення з певним емоційним забарвленням, яке формується за допомогою цілеспрямованого комунікативного впливу з метою закріплення у свідомості адресата цілісної системи уявлень та оцінок, пов'язаних з об'єктом, для досягнення певних цілей» [2, с. 79]. Різноманітність аспектів дослідження іміджу засвідчує його багатомірність, пов'язаність з дискурсом, залежність від об'єкта соціальної практики, ступінь і способи вияву основних функцій (комунікативної, номінативної, естетичної, адресної). Найчастіше об'єкт уваги науковців – лінгвістичне моделювання іміджу людини, зокрема політичного діяча лідера думок / телеведучого та ін., відповідно, іміджевий текст публіцистичного, політичного, риторичного, рекламного дискурсу (О. Горіна, Л. Сторова, Н. Коваль, А. Кісельова, О. Сідак). Актуальними є праці, що розглядають мовні засоби творення позитивного образу військового в умовах інформаційної війни. Зокрема, В. Посмітна досліджує пріоритетність комунікативної стратегії формування позитивного іміджу, визначає основні комунікативні тактики та ходи, що сприяють реалізації стратегії позитиву [3]. О. Кирилук вивчає лінгвокогнітивні аспекти формування позитивного образу захисника, аналізує мовні засоби, що викликають відповідні емоційні реакції [4].

Засоби конструювання позитивного іміджу закладів вищої освіти (ЗВО) стали предметом наукової розвідки А. Волик [5]. Матеріалом дослідження слугували медіаресурси; було створено узагальнений медіаобраз українського університету. На лінгвістичному рівні аналізу текстів зроблено висновок про численні лексичні засоби негативізації, що творять образ більше негативний, ніж позитивний.

Підґрунтям нашої наукової розвідки стали й численні праці, присвячені суті іміджу навчального закладу, його складникам, формам і методам забезпечення в маркетинговій діяль-

ності, рекомендаціям щодо способів формування позитивного образу освітньої організації, конкурентоспроможної в ринковому середовищі (О. Голубьонкіна, О. Грицан, С. Ілляшенко, Н. Карпенко, Ю. Карпенко, Ф. Котлер, М. Матвіїв, А. Почтовюк). Дослідники визначають ці завдання як стратегічно важливі, залучають зарубіжний досвід та особливу увагу приділяють рекламі ЗВО (Т. Оболенська, І. Купріна, О. Телетов).

Виокремлення раніше не з'ясованих частин загальної проблеми. Серед рекламних матеріалів, завдання яких інформувати населення про діяльність навчального закладу та просувати освітні послуги, великий іміджотворчий потенціал мають рекламні буклети – «видання, розміщене на одному аркуші, складене в декілька згинів» [6, с. 7] та більші за обсягом рекламні проспекти. Зауважимо, що останнім часом набула поширення друкована інформаційно-рекламна продукція (буклети, листівки), яка відображає й рекламує діяльність окремих структур університету (факультетів, кафедр), мовна тканина яких також становить інтерес для дослідження. Високу якість, позитивність першого емоційного враження, а звідси й рекламну ефективність видань забезпечують їхні різноаспектні характеристики – друкарські, технічні, змістові (розмір, колір, шрифти, зображення). Проте формуванню позитивного іміджу сучасного навчального закладу сприяє саме текстова основа (заголовок, рекламне гасло, основний рекламний текст, його стиль і читабельність тощо). Вважаємо актуальним дослідити текстову частину рекламної продукції ЗВО, виявити особливості вербалізації іміджу відповідно до складників, які творять загальний позитивний образ та вибудовують таке саме позитивне ставлення до нього.

Мета нашої роботи – дослідити особливості використання мовних засобів творення позитивного іміджу суб'єктів – надавачів освітніх послуг, а саме українських університетів. Ставимо завдання виокремити типові структурні компоненти рекламних текстів, охарактеризувати реалізацію в них численних маркетингових складників іміджу та описати засоби їхньої вербалізації. **Матеріалом** дослідження обрано рекламну продукцію ЗВО у друкованому вигляді та в її інтернет-версії (понад 100 рекламних текстів).

Виклад основного матеріалу дослідження. Термін «імідж» походить від лат. «imago», що пов'язане з латинським словом «imitari», тобто імітувати, або від англійського слова «image», що в буквальному перекладі з англійської мови означає образ, уявлення, відображення, подоба. Саме тому в тлумаченні запозиченого слова виокремлено передусім значення «образ» (ділової людини, фірми, товарів, послуг), який «цілеспрямовано створюють», щоб забезпечити становище на ринку [7, с. 221]. Відоме й повніше пояснення іміджу – це «штучна імітація або подання зовнішньої форми будь-якого об'єкта, особливо особи, в суспільній або індивідуальній свідомості засобами масової комунікації і психологічного впливу» [8]. Ці визначення поняття «імідж» дають змогу зробити висновок, що імідж належить до групи соціально-психологічних феноменів, а реалізація його відбувається передусім на вербальному рівні. Нас зацікавив імідж як «рекламний представницький образ» сучасного вищого навчального закладу.

Мета іміджевої реклами ЗВО – дати широку інформацію про заклад зовнішній цільовій аудиторії (абітурієнтам, громадянськості, роботодавцям, державі, університетам-партнерам), створити привабливий синтетичний образ, посилити оцінку

складову, викликати позитивні емоції, довіру й таким способом розширити сфери впливу – змусити споживачів освітніх послуг здійснити правильний вибір. Висновок, який має зробити потенційний споживач на основі цієї інформації та емоційного враження, – що цей ЗВО *унікальний* (надає *унікальні освітні пропозиції та унікальні можливості*, здійснює *унікальну підготовку за унікальними спеціальностями* тощо). Якщо інформативності слугують кількісні показники (вік університету, кількість факультетів, інших структур, професорсько-викладацького складу, студентів, відомих людей-випускників та багато інших цифровимірних компонентів), то емоційний вплив здійснюють передусім вербальні засоби.

Складники іміджу ЗВО (12 позицій!), які визначили економісти-маркетологи (Ю. Карпенко, Н. Мамай, О. Раєвська), звичайно, не відображені в невеликих за обсягом рекламних текстах. Вони вибудовують структуру позитивного іміджу у всій рекламній діяльності університету. Якщо, скажімо, *якість і стиль освіти, історія і досвід, образ персоналу, зовнішня атрибутика* завжди є серед структурних компонентів досліджуваних рекламних текстів, а *соціальна активність, образ керівника, рівень психологічного комфорту, локальна користь* – з'являються вибірково, то *ціни, профорієнтаційна робота, програми підтримки і розвитку* – складники забезпечення іміджу в цілеспрямованій рекламній кампанії закладу. У рекламних листівках, що запрошують на навчання в певний структурний відділ, за конкретною освітньою програмою, найчастіше наявний лише складник *якість та стиль освіти*, проте він більш деталізований.

У сучасних рекламних друкованих виданнях (як і на головних сторінках сайтів українських ЗВО) спостерігаємо однотипні структурні компоненти текстів, які мають чітко окреслену тематику, як-от: візія (бачення) і місія університету, цінності / корпоративні цінності, стратегія розвитку. Досліджувані тексти можуть містити заголовок (*Що таке УжНУ? Ми були першими і залишаємося найкращими!*; *Запрошуємо на навчання для здобуття вищої освіти!*), тематичні підзаголовки-рубрики (*Університет в цифрах; Традиції; Наші переваги; Корпоративна культура; Топ-5/-10 причин, чому варто обрати наш університет*), слоган рекламний девіз (*Наша освіта – гарантія успіху!*; *Прагнемо досконалості!*; *Зростаєте разом із нами!*; *Сучасні технології народжуються саме тут!*), луна-фразу (*До зустрічі у Львівському університеті!*; *Київський університет ім. Б. Грінченка чекає на Вас!*), цитати відомих людей (*Ісократ, Конфуція, Б. Грінченка та ін.*), уривки з інтерв'ю студентів та випускників навчального закладу, вступне слово-звернення ректора. Кожен із цих компонентів додає свою частку до творення цілісного позитивного образу суб'єкта освітньої діяльності. Цьому слугують комунікативні стратегії творення позитиву, тут, зокрема, їх втілюють питальні та окличні речення, займенники, афористичні вислови-константи, лексика з позитивно оцінною семантикою.

Отож яким «бачить» себе університет, яку інформацію про себе він подає нам у перших рядках і якими мовними засобами створює свій образ? Наведімо декілька початкових речень повністю:

Львівський національний університет імені Івана Франка – класичний університет України з тривалими традиціями та цінностями, побудований на засадах інтеграції освіти, наукових досліджень та інновацій; Львівський універ-

ситет – це відкритий, мобільний, креативний, інноваційний, конкурентоспроможний, соціально відповідальний навчальний заклад (<http://symbolics.lnu.edu.ua/>);

ДонНТУ – сучасний європейський університет з визнаними науковими школами та якісною освітою; провідний центр технічних, соціально-економічних і культурних інновацій (<https://donntu.edu.ua/about/mission/>);

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника – сучасний конкурентоспроможний освітній та науково-дослідницький центр міжнародного рівня, потенціал якого впливає на розвиток регіону та формування людського капіталу (<https://pnu.edu.ua/zahalna-informatsiia-2/>);

Харківський національний медичний університет – сучасний освітньо-науковий університет міжнародного рівня, що є одним з лідерів підготовки професійних та наукових кадрів для охорони здоров'я відповідно до потреб вітчизняного та міжнародного ринку праці (<https://knmu.edu.ua/golovna/pro-nas/misiya-ta-viziya-universytetu/>);

Запорізький державний медичний університет – визнаний і авторитетний навчально-науковий осередок у європейському освітньому та дослідницькому просторі, зосереджений на підтримці наукових досліджень та інноваційних підходів до вирішення проблем охорони здоров'я (https://mph.edu.ua/p_1400.html);

Український державний університет залізничного транспорту – сучасний освітньо-науковий хаб нового покоління та визнаний лідер у підготовці кадрів для залізничної галузі та інших сфер економічної діяльності України і світу (<https://kart.edu.ua/>).

Передусім у візії баченні позиціонуванні ЗВО тут і в інших прикладах сформульовано визначення його як суб'єкта освітньої діяльності, навчального закладу університету установи, центру, осередку, хабу (з англ. hub – у переносному значенні центр діяльності).

Іноді для трактування закладу використовують лексеми з оцінною семантикою або ж метафоричні образи, які стають емоційним та естетичним засобом впливу: *лідер (визнаний лідер національної освіти; лідер з інноваційної освіти і науки), перший виши краю; форпост (східний форпост вищої освіти України), флагман (гідний флагман вищої освіти в Україні), кузня (справжня кузня з підготовки висококваліфікованих фахівців)*. Надалі в тексті описові вислови, що характеризують університети, увиразнюють певну складову іміджу, наприклад, **історію родовід університету**: *НУ «Львівська політехніка» – це університет трьох століть – XIX, XX, XXI; це історичний бренд; входження у світовий освітній та науковий простір: Університет – це українська складова розвитку європейської науки та освіти; Університет – драйвер змін у сучасній науці; **якість освіти**: *Твій університет – твоя територія успіху! ТНПУ – це не лише заклад вищої освіти – це бренд успіху*. Використання метафори для визначення суті університету як закладу відображає її концептуальну та кодувальну функції. Дослідниця уживання метафори в рекламних текстах навчальних курсів зазначає, що цей стилістичний засіб є одним із дієвих способів класифікації об'єктів реальності, у ньому реалізується принцип індивідуалізації, що підкреслює їхню унікальність і неповторність [9, с. 159]. Метафоричність наявна в цитатах, що відображають індивідуальне сприйняття університету. Наприклад: *УжНУ – єдиний університет, із вікон якого**

видно гори. Ти сидиш і бачиш вершини, до яких хочеться йти. Саме університет дав мені ті вершини, до яких я йду зараз (<https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/8674>). Розгорнена метафора, що дає уявлення про навчальний заклад як шлях до вершини знань, додає в його образ потужну емоційну складову. Зазначені метафори мають слова з позитивно оцінною конотацією (*успіх, вершина*), які пов'язують з метою діяльності, що збільшує силу аргументації, має прагматичний ефект.

Позитивний імідж університету створює порівняння дружньої, креативної університетської спільноти з родиною та сім'єю: *велика сім'я однодумців (УжНУ); родина сквородинців (Університет Григорія Сковороди в Переяславі); макаренківська родина (Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка)*.

Функцію «ідеалізації» суб'єкта – надавача освітніх послуг – найактивніше виконують прикметники. Дослідники рекламних текстів вважають ці морфологічні одиниці найвиразнішими прагматично орієнтованими «семантичними маркерами реалізації функції впливу» [10], «ключовими словами рекламного тексту» [11], які деталізують, конкретизують, увиразнюють, привносять емоційну оцінку, підсилюють значення предмета реклами [12], номінують його прагматично релевантні якості за численними семантичними групами [13, с. 419–428; 14, с. 6–12]. В описі ЗВО прикметники засвідчують його позитивні оцінно-характеризувальні ознаки: *сучасний, новітній, потужний, динамічний, провідний, відомий, престижний, авторитетний, надійний, стійкий, відкритий, єдиний*. Іміджетворче навантаження мають численні прикметники із семантикою найвищої оцінки: *найбільший, наймолодший, найкращий, найпотужніший, найсучасніший, найстаріший, найважливіший, найчисленніший*. Наприклад:

- *Національний університет «Львівська політехніка» – найстаріший академічний освітній заклад України та Східної Європи* (<https://old.lpnu.ua/lp/>);

- *КПІ ім. Ігоря Сікорського – найбільший український університет і один з найбільших технічних університетів Європи* (<https://forea.kpi.ua/obshhaya-harakteristika-ntuu-kpi/>);

- *ЛНУ – був і залишається одним із найважливіших осередків формування української наукової та освітньої думки* (https://lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/09/Buklet-z-prezentatsii-univeru_compressed-1.pdf);

- *УжНУ – не лише найбільший навчальний заклад, а й найчисленніша за кількістю співробітників установа* (<https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/8674>).

Уважаємо, що специфічний об'єкт рекламування – освітні послуги – вимагає дотримання в тексті балансу інформативності та емоційності. Саме тому в характеристичні університетів вжито велику кількість відносних прикметників, що, з одного боку, конкретизують образ навчального закладу, а з іншого – виокремлюють його важливі риси або аспекти науково-навчальної діяльності. Серед семантичних груп цих мовних одиниць частотними є такі, що номінують:

- *суть пропонованих послуг: освітній, науковий, навчальний, навчально-науковий, науково-дослідний, дослідницький, соціальний;*

- *конкретну ознаку, що визначає якість послуг: класичний, академічний, статусний, конкурентоспроможний, багатогалузевий, багатопрофільний, поліфункціональний, інноваційний, високотехнологічний;*

– стосунок до спільноти чи топоніма: *національний, міжнародний, європейський*;

– професійну орієнтованість: *аграрний, технічний, політехнічний, педагогічний, юридичний* та ін.

Саме поєднання у визначенні університету обох лексико-семантичних груп прикметників (якісних і відносних) сприяє ширшому окресленню суті й оцінки його діяльності, місця й ролі в освітньому просторі країни. Наприклад: *сучасний конкурентоспроможний заклад вищої освіти; провідний навчальний і науково-дослідний центр* тощо. Подібні означення можуть навіть творити окремі мінітексти, як-от у характеристиці Львівського національного університету імені Івана Франка: *Наш університет: 1. Престижний; 2. Дослідницький. 3. Підприємницький. 4. Інтеграційний. 6. Відкритий. 7. Lifelong learning* (https://lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/09/Buklet-z-rezentatsii-univeru_compressed-1.pdf) (використання іншомовних слів у досліджуваних рекламних текстах, на нашу думку, потребує окремої уваги).

Зауважимо, що самі компоненти-мінітексти становлять особливу рекламну складову, орієнтовану на цільову аудиторію – молодь. Відбувається своєрідне «спілкування» з потенційними абітурієнтами. Виразнішою стає прагматична функція тексту, посилюється вплив маніпулятивних текстотворчих і мовних засобів. Ці мінітексти складаються з анафоричних речень найчастіше однотипної структури (А=Б) із семантичним ядром у постпозиції. Проілюструймо один із таких мінітекстів, що характеризує Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янука (<https://www.megu.edu.ua/uk/>):

МЕТУ – це стиль життя, жага знань, бажання більшого, незважаючи на перешкоди!

МЕТУ – вибір сучасного абітурієнта!

МЕТУ – найкращі умови для навчання та розвитку

МЕТУ – розвиваємося для тебе!

МЕТУ – це вибір лідерів!

МЕТУ – твій шлях в майбутнє!

МЕТУ – якість освіти, визнана країною і світом!

МЕТУ: наші рейтинги – наші студенти!

Подібну структуру має мінітекст, що рекламує Національний університет водного господарства та природокористування (<https://nuwm.edu.ua/university/>):

Ми – це сучасний та трендовий Центр вищої освіти у Західному регіоні України; Ми – це 129 освітніх програм бакалаврського, магістерського рівня та PhD; Ми – це відкритість та прозорість, простір для щирої взаємодії студентів, викладачів, бізнесу, влади та простих українців; Ми – це формальна та неформальна, денна та заочна форми освіти; Ми – це потужна база з корпусами. 7 гуртожитками та сотнями сучасних лабораторій; Ми – це ті, з ким варто зловити одну хвилю!

Позитивний імідж навчального закладу творять лексеми з відповідною семантикою: іменники (*якість, розвиток, відкритість, прозорість, взаємодія, бажання кращого, жага знань, майбутнє, лідер*), прикметники (*сучасний, щирий, потужний, найкращий*), дієслова (*розвиватися*). Згадка про *простих українців*, заклик *зловити одну хвилю* надає текстові розмовного характеру, відображає намір викликати довіру в читача, а відтак вплинути на його вибір. Розмову з молодими людьми у першому прикладі відтворює вживання займенників

ти, твій, що можемо вважати засобом інтимізації реклами, а також інтонаційний рівень усього тексту. В іншому міні-тексті власну назву закладу замінено займенником *Ми*, що також посилює зв'язок зі споживачем, а присудки, виконуючи інформативно-рекламну функцію, засвідчують маркетингові складові позитивного іміджу. У кожному з таких мінітекстів ці складові професійно орієнтовані, проте спільною ознакою є наявність позитивно оцінної лексики. Наприклад:

ФІТА це:

Якість сучасної навчальної інфраструктури;

Багаторічний досвід підготовки IT-фахівців;

Працевлаштування в провідних IT-компаніях Вінниці та державних установах;

Яскраве студентське життя (<https://fiita.vntu.edu.ua/>).

Повніше розкрити позитивний образ навчального закладу дають змогу означення, що стоять у постпозиції до семантично вагомого присудка. Наприклад: *Київський університет імені Бориса Грінченка – лідер з високою корпоративною культурою, інноваційною освітою, актуальною наукою та постійними прагненням досконалості* (<https://fpsrso.kubg.edu.ua/pro-fakultet/vizytivka/misiia-viziia-tsinnosti.html>). Проте найчастіше речення, які репрезентують ЗВО, відповідають складним синтаксичним конструкціям, та ще й обов'язково з підрядною частиною означальної семантики. Іноді означальні речення йдуть після неузгоджених означень, підсилюючи семантику ключових слів у головній частині. Наприклад:

Волинський національний університет імені Лесі Українки – класичний університет, що створює, зберігає та поширює знання в природничій, суспільній, гуманітарній і технічній наукових сферах (<https://vnu.edu.ua/sites/default/files/2020-10/%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%8F%20%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%BA%D1%83.pdf>);

Білоцерківський національний аграрний університет – університет з розвинутою інфраструктурою, який органічно інтегрований у європейський освітній та науковий простір, здійснює підготовку конкурентоспроможних, інноваційно орієнтованих фахівців (<https://btsau.edu.ua/uk/content/misiya-viziya-tsinnosti>).

Підрядна присубстантивно-означальна частина, приєднана до головного речення сполучними словами *що, який*, відіграє важливу роль у формуванні змісту позитивного образу. Глибина розгортання цієї частини залежить від кількості вміщених у ній іміджевих складових, а смислові доміанти зосереджені в дієсловах. Наприклад:

Національний університет харчових технологій – інноваційний освітній і науковий центр з високою корпоративною культурою, постійним прагненням досконалості, який формує високоосвічену, національно-свідому особистість, забезпечує її професійне становлення, створює умови для творчої самореалізації, наукового пошуку, міжнародного співробітництва і мобільності (<https://nuff.edu.ua/misiya-viziya-tsinnosti>).

Дієслова, за спостереженням дослідників, слугують опорою у творенні «значенневої схеми» реклами [15, с. 102], а для вироблення позитивного іміджу ЗВО потрібні акценти саме на його *всебічній, різноманітній, плідній* діяльності. Найбільш продуктивними в підрядній частині є оцінні дієслова дії: *стверджує, гарантує, реалізовує, розвиває, забезпечує, фор-*

мує, стимулює, втілює, розробляє, плекає, сприяє, впроваджує, розширює, удосконалює та багато ін. Аналогічну семантику та прагматичну настанову втілюють віддієслівні іменники: формування, сприяння, гарантування, розвиток, становлення, посилення, підвищення, поглиблення, збагачення, генерування, вдосконалення та ін. Наприклад:

Західноукраїнський національний університет є багатогалузевим класичним університетом, що створює освітньо-наукову платформу **пізнання**, студентоцентризованого **навчання** та **викладання**, міждисциплінарних досліджень, розвитку та **вдосконалення** навичок, **формування** сучасних наукових, професійних компетентностей, **служіння** людям і громаді, **стійкого** та **сталого** розвитку держави, **налагодження** нових каналів комунікації на принципах взаємної довіри (https://www.wunu.edu.ua/pdf/doc_zunu/ust_doc/str_rozvutky_zunu.pdf).

Повноті образу навчального закладу слугує ускладнення речень однорідними членами, нагромадження лексичних одиниць позитивно оцінної семантики, як-от:

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка – інноваційний Університет з **високою корпоративною культурою**, **актуальною освітою** та **наукою** і **постійним прагненням досконалості**, який **спирається** на **майже столітній освітній досвід** і **просвітницькі традиції** (https://sspu.edu.ua/images/2022/docs/presents/plan_roboti_universitetu_2022-2023_nr_19c64.pdf);

Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського – інноваційний освітньо-науковий центр з **високим рівнем** кваліфікації науково-педагогічних працівників, які **проводять** наукові дослідження у різних галузях знань у **співпраці** із вітчизняними та іноземними партнерами; **сприяють** самореалізації студентства, **формуванню компетентних, національно свідомих, громадсько активних фахівців, конкурентоспроможних в Україні та за її межами** (http://www.kdu.edu.ua/new/misiya_tsili.php).

Такі початкові речення, створені за дефініційною моделлю, подають нам узагальнений образ ЗВО. Намагання охопити й відобразити всі сфери і напрями діяльності закладу, відповідно, цілеспрямовано засвідчити більшу кількість складових іміджу, зумовлює розширення конструкції, розгортання однорідних рядів. Зокрема, в останньому з наведених прикладів їх **п'ять**: **проводять, сприяють; вітчизняними та іноземними; самореалізації, формуванню; компетентних, національно свідомих, громадсько активних; в Україні та за межами**. За синтаксичною роллю в реченні це найчастіше присудки та означення. Перші «цементують каркас», що вибудовує образ, другі наповнюють структуру позитивною семантикою.

Назву навчального закладу часто подають у рекламних текстах у формі аббревіатури. Зауважимо, що це відбувається не так для економії мовної енергії чи місця в рекламному буклеті / проспекті, як зі стилістичною метою. Зазвичай скорочують назву в рекламному заголовку-заклику, наприклад: **ЗНУ – класична освіта за європейськими стандартами!**; **КНЕУ – гарантія професійного успіху!**; **ВНТУ – вибір найкращих!** Друга частина речення виокремлює важливу іміджеву ознаку, найчастіше ту, що стосується якості освіти, яка гарантує **успіх, кар'єру, майбутнє, перемогу** потенційним абітурієнтам. Рекламне звернення адресоване молодій цільовій аудиторії, тому речення мають ознаки розмовного стилю, а саме: використання аббревіатур, безпосередня вказівка на адресата, емо-

ційна складова, лаконічна структура. Виразнішою в лаконічних текстах є також функція інтимізації мовлення, що виявляється у вживанні займенника **твій**, наприклад: **НАУ – твоя мрія! Твій шлях – твоя дорога!**; **НУБіПУ – твоя перемога!**; **Твій університет – твоя територія успіху!**; **Твоє успішне майбутнє!**; **Кордони твого світу обмежуються мовою, якою ти володієш!**; **Зроби свій світ безмежним!**

Дослідники, які вивчали комунікативно-прагматичні аспекти займенника в різних жанрах текстів і дискурсах (А. Корольова, Т. Космеда, А. Палійчук, Н. Фурист та ін.), відзначали його важливу роль як **маркера інтимізації**. Займенники допомагають увійти в контакт із читачем, створити ілюзію безпосереднього спілкування, досягти ефекту щирості й відвертості. Мовознавиця І. Шкіцька аналізує вживання займенників «ти – ви» саме як мовних засобів, що репрезентують **маніпулятивну стратегію позитиву**. Учена робить висновок, що займенник **ти** маркує інтимність, виражає дружню тональність, виявляє солідарність з якоюсь спільнотою, займенник **ви** активізує увагу, а також зменшує дистанцію між адресантом та адресатом мовлення [16, с. 400–408].

Позитивний імідж ЗВО зумовлює сприйняття його як двох сторін, об'єднаних обов'язками та інтересами (заголовок у буклеті: **Університет – це студенти і працівники**). Займенник **ми** вказує на тих, хто навчає, тобто професорсько-викладацький склад, займенники **ти, ви** маркують студентську спільноту. Наприклад: **Приходьте в наш університет, і ми навчимо вас дарувати людям радість, оберігати найдорожче, що в них є, – здоров'я, зробимо все для того, щоб ви стали професіоналами високого рівня!** (<https://www.tdmu.edu.ua/buklety/>); **Ми навчили Гоголя – навчимо і Вас!**; **Ми відкриємо для вас світ!**; **Ми навчимо Вас будувати своє комфортне майбутнє!**; **Ми були першими і залишаємося найкращими**. У частині **ми** – акцентовано на активній дії: **навчаємо фахівців; виховуємо таланти; формуємо еліту; вчимо будувати майбутнє** та ін., тому заголовки часто переростають у гасла: **Шануємо традиції, творимо сьогодення, крокуємо в майбутнє!**; **Шлях до успіху починається у нас!**; **Зробіть перший крок до знань з нами!**; **Майбутнє – за нами!** **Ходімо разом!**; **Зростаєте разом з нами!** Часте використання імперативних речень – характерна особливість будь-яких рекламних текстів (Є. Коваленко, О. Зелінська, Л. М'ясянкіна, К. Лисак, І. Матіяш-Гнедок). Гасла-заклики, звернені до споживачів освітніх послуг, найчастіше містять дієслова у формі 2-ї особи однини, наприклад: **Вступай! Навчайся! Працюй!** Проте вони не лише спонукають до дії, а й обіцяють гарантують європейські світові стандарти навчання, здійснення мрії, успішне майбутнє, достаток, таким способом посилюючи позитивне враження про навчальний заклад: **Навчайся в Європі вже сьогодні! Обирай свій майбутній шлях! Використай свій шанс! Твори майбутнє своїми руками!** **Інвестуй у себе – обирай ДНУ!** Короткі речення-імперативи, підсилені інтонацією, використання питальних речень, а також звертання на **ти** створюють ефект звичайної розмови. Саме так іноді закінчується рекламний текст: **Ти готовий? Не зволікай! Зацікавило? Напиши; Чекаємо саме на тебе!** Це ще більше відображає особистісно-психологічну взаємодію між суб'єктом реклами і тим, на кого вона спрямована, дає уявлення про університет як про **велику дружню родину**.

Кожен ЗВО має слоган рекламний девіз – своєрідну «культурну візитку», що бере участь в іміджеві характеристиці закладу, є важливою частиною його зовнішнього спілкування та публічності. Дослідники визначають його як «культурно-інтелектуальну та психоментальну матрицю», яка об'єднує студентський соціум навколо певної культурно-ментальної ідеї [17, с. 173]. Слоган відображає панівну ідею університету, професійну орієнтацію, унікальні пропозиції щодо навчальних послуг, головні цінності, напрями розвитку в майбутньому. Іміджетворча роль слоганів, вербалізація іміджу в цих лаконічних висловах, без сумніву, потребують докладного аналізу. Ми розглядаємо їх лише побіжно, оскільки слоган ЗВО рідко входить у структуру тексту рекламного буклета чи проспекту – його завжди розміщують на головній сторінці університетського сайту, до того ж це зазвичай латинський вислів.

Серед проаналізованих слоганів найбільшу питому вагу мають іменники, що розгортають слово-стимул / концепт *освіта*. Стрижневі компоненти, «слова-асоціації», що вибудовують ідеальний образ суб'єкта – надавача освітніх послуг – відображають суть, ознаку, мету, результат його діяльності, а також загальнолюдські цінності, фахові етичні норми. Обов'язковим компонентом є слова позитивно оцінної семантики. Наприклад: *Освіта. Наука. Професіоналізм* (Національний університет «Одеська політехніка»); *Освіта. Інтелегентність. Культура* (Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія»); *Знання. Закон. Честь* (Харківський національний університет внутрішніх справ); *Уманський НУС – традиції, інновації, успіх; Честь, милосердя, слава* (Національний медичний університет імені О. О. Богомольця). Для виразності та відображення інтеграційної ролі складників застосовують графічні засоби, зокрема тире: *Стабільність – Досконалість – Відданість* (Національний університет охорони здоров'я України імені Платона Шупика); *Освіта – Наука – Культура – Розвиток* (Сумський державний університет). Оригінальним графічним способом подано назву навчального закладу, закодовану в слогані за принципом акровірша (проте виділено літери, різні за місцем у слові): *цiДь, Напpям, pісТ, Успіх* (Луцький національний технічний університет (ЛНТУ)).

Вдалиий слоган легко запам'ятовується, закріплюється у свідомості потенційних споживачів освітніх послуг і разом з іншими прагматично орієнтованими компонентами рекламного тексту формує позитивне ставлення до ЗВО. Лаконічності сприяє виокремлення одного ядерного слова: *Успіх, підтверджений історією* (Університет державної фіскальної служби України); *Традиція, що творить майбутнє* (Національний університет «Острозька академія»); *Класика, що випереджає час* (Харківський національний університет імені Каразіна); *Освіта з традиціями* (Національний фармацевтичний університет); або використання чіткої, ритмічної «триударної» структури: *Якість освіти! Якість роботи! Якість життя!* (Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука); *Освіта – сьогодні! Кар'єра – завтра! Успіх – завжди!* (Східноєвропейський університет імені Рауфа Аблязова).

Висновки. Сучасний формат освіти, суспільні виклики, процеси маркетингу, специфіка цільової аудиторії – ті чинники, які безпосередньо впливають на зміст і форму реклам-

них текстів українських університетів, розміщених у буклетах, проспектах, листівках. Мета іміджевої реклами – створення позитивного образу навчального закладу, класичного й сучасного, а також переконання в його унікальності та вироблення ставлення до нього. Реалізації цієї мети підпорядковуються всі частини полікодового тексту, який рекламує ЗВО і запрошує потенційних споживачів навчатися в ньому. Позитивний імідж навчального закладу з погляду сучасного маркетингу – цільовий, синтетичний, багатозначний, зовнішній, динамічний. І візуальні, і текстові елементи описують надавача освітніх послуг, досягаючи балансу інформативності та емоційності.

Візія університету це передусім засвідчення його авторитету, престижності, ваги в освітньому європейському чи міжнародному середовищі. Дефініційні моделі речень, що визначають суть університетів, можуть бути складними, розгорненими присубстантивно-означальними частинами, з багатьма однорідними рядами, якщо спрямовані на те, щоб охопити більшу кількість напрямів наукової та навчальної діяльності; або ж простими, проте стилістично виразними, призначеними для маніпулятивного впливу на молоду цільову аудиторію. Характеристика університетів зосереджена передусім у лексемі з оцінною семантикою або метафоричному образі, що втілює основну іміджеву ознаку.

Найважливішою емоційною складовою рекламних текстів є оцінна лексика, різноманітна за частининомовним вираженням. Серед неї найбільшу вагу мають прикметники, які виконують оцінну й оцінно-характеризувальну функції.

З арсеналу мовних засобів виокремлюємо аббревіатури, займенники, розмовні кліше, що сприяють ефекту солідаризації, створюють враження щирої усної розмови, викликають довіру, таким способом реалізуючи стратегію позитиву. Водночас урочисто, декларативно, найчастіше за допомогою позитивно оцінних лексем абстрактної семантики конденсує зміст та провідну ідею діяльності університетів важливий компонент рекламного тексту – слоган. Мовні засоби, по-своєму виразні у кожному компоненті рекламного тексту, не лише дають змогу ідентифікувати бренд університету, а й ідеалізують його.

Перспективи подальших досліджень. Зважаючи на велику кількість складових, які формують імідж ЗВО, об'єктом лінгвістичних досліджень може стати вербалізація кожного з них, як-от: обсягу пропонованих освітніх послуг, якості освіти (науково-навчальної діяльності), стилю освіти та психологічного комфорту навчання, образу університетської спільноти (викладачів і студентів), соціальної активності, зовнішньої атрибутики та ін. Особливо багаті тексти, які описують ці складники, на оцінну лексику. Аналіз цього матеріалу дасть змогу виокремити ключові слова та пріоритетні за семантикою лексичні одиниці, що їх означають, поширюють чи конкретизують, виявити їхню прагматичну функцію. Варті уваги науковців продуктивні іміджетворчі мовні засоби, зокрема метафора, антоніми, фразеологізми, одиниці експресивного синтаксису. Різномасштабних наукових розвідок потребують окремі тематичні рубрики-мінітексти, що описують переваги, причини, які спонукатимуть до вибору, потенційні можливості, корпоративні цінності тощо, а також важливі для формування позитивного іміджу структурні компоненти рекламного тексту – заголовки і слогани.

Література:

1. Про освіту: Закон України від 16 липня 2019 року № 10-р/Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2017, № 38–39. ст. 380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 10.01.2024)
2. Іванців О. Феномен іміджу в сучасній лінгвістиці. Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка. Серія “Філологічні науки”. Мовознавство. 2019. № 12. С. 77–80.
3. Посмітна В. Формування позитивного іміджу захисника як провідна комунікативна стратегія військових і правоохоронних періодичних видань України. *Актуальні проблеми сучасного мовознавства. Волинський філологічний текст і контекст*. 2012. С. 177–187.
4. Кирилюк О. Л. Формування образу захисника в умовах інформаційної війни: лінгвокогнітивний аспект. *Науковий журнал Львівського державного університету безпеки життєдіяльності «Львівський філологічний часопис»*. 2020. № 8. С. 90–96.
5. Волик А. Засоби творення образу університету в матеріалах всеукраїнських видань. *Соціокомунікаційне середовище: теорія та історія*. 2021. Вип. 1(38). С. 28–35.
6. Флегонтова Н. М. Словник довідник термінів педагогічного маркетингу. Київ: Освіта України. 2008. 80 с.
7. Словник іншомовних слів / уклад. Морозов С. М., Шкарапута Л. М. Київ: Наук. думка, 2000. 680 с.
8. Словник іншомовних слів. URL <https://www.jnsm.com.ua/cgi-bin/u/book/sis.pl?Qry=%B3%EC%B3%E4%E6> (2000). (дата звернення: 10.01.2024)
9. Лембик С. О. Використання метафор у французьких рекламних текстах. *Світ наукових досліджень: матеріали Міжнар. мультидисциплін. наук. інтернет-конф.* 2022. Вип. 13. С. 158–161.
10. Бугайова О. Прикметники як семантичні маркери впливу в текстах соціальної реклами. *Наукові записки Вінницьк. держ. педагог. ун-ту імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство)*. 2018. Вип. 26. С. 48–55. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzvdrp_filo_2018_26_8 (дата звернення: 10.01.2024)
11. Зірка В. В. Експресивність та способи її перекладу в англійських рекламних текстах. *Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи*. 2011. С. 139–145.
12. Зелінська О. Особливості функціонування частин мови в рекламних текстах. *Держава та регіони. Серія: Гуманітарні науки*. 2017. С. 26–30.
13. Славінська М. С. Семантичні пріоритети морфологічних категорій у соціальній рекламі. *Слов'янський збірник*. 2014. Вип. 18. С. 419–428. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/slzb_2014_18_51. (дата звернення: 9.01.2024)
14. Цупікова О. А. Особливості функціонування морфологічних одиниць у рекламному медичному дискурсі *Південний архів (філологічні науки)*. 2021. № 88. С. 6–12.
15. Бугайова О. Специфіка вживання дієслівних форм у текстах соціальної реклами. *Society. Document. Communication. Соціум. Документ. Комунікація*. 2019. Вип. 7. С. 93–108. URL: <https://doi.org/10.31470/2518-7600-2019-7-93-108> (дата звернення: 10.01.2024)
16. Шкіцька І. Займенники ти – ви в маніпулятивній стратегії позитиву. *Актуальні проблеми слов'янської філології*. 2011. Вип. XXIV. Ч. 1. С. 400–408.
17. Куньч З., Василюшин І. Античні афоризми як матриці культурно-інтелектуальної, психоментальної та історіософської інтенції студентського соціуму (девизи університетів світу). *Wroclawska ukrainistyka. Lingua. Litterae. Sermo*. Wrocław. 2022. 167–179.

Zhang Mengwei. Linguistic means of creating a positive image of subjects – providers of educational services in advertising discourse

Summary. The article examines the peculiarities of verbalization of the positive image of subjects of educational services – Ukrainian universities. In the conditions of market relations, the processes of marketization of education have intensified, the advertising activity of higher education institutions has become more active, and integration into the global educational space has influenced the structural and content model of advertising texts of various types. It is noted the emergence and established place of modern categories in university advertising: 'Vision', 'Mission', 'University Values', 'List of Competencies', which determine the use of certain linguistic means of pragmatic action. The main features of advertising discourse in the educational sphere are established: compliance with the requirements of the times, sensitivity to social changes, focus on ensuring competitiveness, balance of informativeness and emotionality.

Image is interpreted as a socio-psychological phenomenon, an advertising representative image, the realization of which occurs at the verbal level. The task of image advertising for a modern higher education institution is to create an attractive synthetic image that evokes positive emotions and trust, thereby influencing the consumer.

Based on the research of economist-marketers, important components of forming a positive image of an educational institution have been considered. Among these, in the advertising texts of universities, emphasis is placed on describing the quality and style of education, the history and experience of the institution, the image of the staff, and external attributes. The important components of forming a positive image of an educational institution are taken into account, ways of their linguistic implementation in the structural components of an advertising text (booklet, prospectus, postcards) – title, slogan, main part of the text – are revealed. Linguistic means of creating a positive image of universities are analyzed, in particular evaluative vocabulary and its morphological dominants, metaphor, pragmatically oriented use of pronouns as markers of text intimacy, image-creating lexical and syntactic features of the slogan.

Key words: positive image, imageology, educational services, advertising text/discourse, slogan, linguistic means, evaluative vocabulary, metaphor.

*Шаповаленко Н. М.,**кандидат філологічних наук, доцент,**доцент кафедри мовної підготовки**Одеського державного університету внутрішніх справ*

ПОНЯТТЯ МОВИ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ

Анотація. Стаття розглядає проблему розуміння юридичних текстів через використання спеціалізованої мови. Автор аналізує термінологію, яка використовується у законах, статутах, судових рішеннях і договорах. Стаття класифікує терміни на спеціалізовану, іноземну та архаїчну термінологію, надаючи приклади кожної категорії.

Особлива увага приділяється спеціалізованій термінології, яка використовується для точного вираження юридичних понять. Автор вказує на те, що деякі терміни створені в межах правової системи для передачі специфічних значень, що є характерними для нормативно-правових актів. Зокрема, наводяться приклади таких термінів, як показання під присягою, делікт, письмовий судовий наказ та судовий процес.

Стаття закликає до вивчення явища мови права з різних наукових позицій, включаючи юридичні, філологічні, формальну логіку, інформатику, соціологію та інші галузі. Вона підкреслює важливість розуміння та вивчення мови права для покращення комунікації в правовому середовищі та розвитку наукових досліджень у галузі юридичної лінгвістики. Зазначається, що ця галузь має свій власний теоретичний та методичний апарат, спрямований на системне дослідження мовних явищ у юридичній сфері та розробку засобів ефективної правової комунікації.

Методологія дослідження включає синтез загальнонаукових підходів і принципів з галузевими методиками.

Стаття описує мову юридичної науки, враховуючи її різноманітні аспекти, такі як точність, формальність, специфічна термінологія та стилістичні особливості. Важливий аспект – вертикальний та горизонтальний аналіз мови права, що дозволяє розглядати її з позицій структури та функціонування у конкретних сферах.

Стаття розглядає взаємодію мови та права, зосереджуючись на впливі юридичної термінології на регулювання судової діяльності та спілкування між фахівцями в галузі права. Автори аналізують роль термінів та понять у розмежуванні об'єкта опису в юридичних текстах та підкреслюють важливість визначення термінів для забезпечення ясності та уніфікації юридичної мови. Досліджуються різні функції юридичної мови, такі як номінативна, пізнавальна, аксіологічна, культурноносна, естетична, відтворювальна та комунікативна, і їхню важливість у вираженні інтенції та значень в юридичних текстах. Стаття наголошує, що мова права відрізняється від звичайної мови як мова спеціальних цілей, і розглядає використання різних стилів (офіційно-діловий, науковий, публіцистичний) юристами у своїй професійній діяльності.

Окрема увага приділяється різниці між поняттями «мова права» та «ділова мова», а також використанню спеціального юридичного жаргону. Стаття закликає до уникання надмірного використання юридичного жаргону в контекстах, де розуміння є важливим для всіх учасників, і визначає важливість точності та уникнення двозначностей у юридичній мові.

Ключові слова: правова комунікація, юридична мова, юридичний жаргон, нормативно-правові акти, юридична лінгвістика.

Актуальність проблеми дослідження. Розуміння юридичної мови, або мови права, є важливим етапом в аналізі юридичних документів як первинного джерела. Тому вивчення мови права подібно до вивчення нової мови, де на початковому етапі багато термінів можуть здатися незрозумілими. Однак важливо розуміти їхнє значення та використання для виконання основних юридичних функцій. Складність полягає у вивченні нових варіантів використання вже відомих слів і фраз.

Актуальність вивчення теми дослідження визначається кількома ключовими аспектами:

По-перше, комунікаційна ефективність в юриспруденції: мова в юридичній науці є засобом передачі інформації, розробки концепцій та вираження юридичних принципів. Вивчення її поняття дозволяє удосконалювати комунікативні навички юристів і підвищувати якість юридичного висловлення.

По-друге, точність і уніфікація термінології: важливо розуміти, як використовувати та визначати терміни в юридичній науці. Ретельне вивчення мови допомагає уникнути непорозуміння та забезпечує юридичні документи чіткістю та юридичною точністю.

По-третє, культурна та історична спадщина: мова юридичної науки відображає історичні та культурні аспекти суспільства. Вивчення цієї мови дозволяє розуміти еволюцію правових концепцій, юридичних інститутів та культурних впливів на правовий вимір.

Слід згадати про міждисциплінарний підхід: взаємодія юридичної науки з іншими галузями знань (лінгвістика, філософія, соціологія) потребує розуміння особливостей мовлення в юридичному контексті.

І також адаптація до сучасних технологій: у контексті розвитку інформаційних технологій важливо вивчати, як мова юридичної науки адаптується до сучасних засобів комунікації та автоматизованих систем обробки юридичної інформації.

Отже, вивчення поняття мови юридичної науки є ключовим для покращення професійної підготовки юристів, розвитку наукових досліджень у галузі юридичної лінгвістики та підтримання ефективного комунікативного середовища в правовій сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У наукових працях, що розглядають мову права, зазвичай акцентується на вузькому, але важливому аспекті, присвяченому аналізу мови закону. Роботи таких визначених юристів-теоретиків, як С. Алексєєв, Д. Гаврилов, І. Грязін, Ю. Оборотов, А. Петришин, А. Піголкін, П. Рабінович, В. Сирих, Ю. Тодік,

В. Ткаченко, М. Цвік, А. Черданцев та інші, в основному відзначаються лінгвістично-філологічним підходом до мовних аспектів, пов'язаних із юридичною герменевтикою.

Але слід відзначити, що явище мови права є значно складнішим, і його цілком доцільно досліджувати з філософсько-правового погляду. Це надасть можливість комплексно сформулювати онтологічні, аксіологічні та семіотичні засади мови права.

Мета дослідження – проаналізувати сутність поняття мови юридичної науки.

Об'єкт дослідження – мова юридичної науки.

Предмет дослідження – сутність поняття мови юридичної науки.

Виклад основного матеріалу. Юридичні тексти часто виявляються складні для розуміння через використання спеціалізованої мови. Термінологія, яка застосовується в законах, статутах, судових рішеннях і договорах для передачі правової доктрини, часто отримує назву «термінів мистецтва». Незважаючи на різноманіття походження і призначення цих термінів, вони, як правило, розділяються на три основні категорії: спеціалізована, іноземна та архаїчна термінологія.

Спеціалізована термінологія використовується для словникового опису юридичних понять і є характерною для юридичної професії. Деякі терміни створені в межах правової системи для передачі значень, що є типовими для нормативно-правових актів. Прикладами є показання під присягою, делікт, письмовий судовий наказ та судовий процес. Інші терміни у цій категорії виникли в юридичній професії, надаючи їм новий контекст, такі як подання, відшкодування збитків і пропозиції [1, с. 196].

Іноземна термінологія охоплює юридичні терміни, походження яких з іноземних мов. Серед найпоширеніших мов, з яких беруться терміни, є латинська, англійська та французька.

У юридичному письмі архаїчна мова застосовується для вираження конкретного напрямку в тексті, уникнення надмірного повторення. Це фрази, що стиснуті в окремі слова. Хоча ці терміни колись були загальнозживаними, вони вийшли з повсякденного вжитку.

На сьогоднішній день вивчення явища мови права є предметом дослідження різноманітних наук, включаючи юридичні (загальна теорія держави і права, філософія права, історія держави і права, логіка права, юридична герменевтика, юридична техніка), філологічні (теорія мовної комунікації, стилістика, термінознавство, лексикографія, семасіологія, історія мови, прикладна лінгвістика, культура мови, судова риторика), а також формальну логіку, інформатику, філософію, соціологію, історію, дипломатику, текстологію та інші галузі. Кожна з цих наукових галузей розглядає мову права з унікальних позицій, досліджуючи вербальне втілення правової думки з різних аспектів та площин [2, с. 87].

Варто відзначити, що наприкінці минулого століття виникає нова самостійна наукова галузь, яка розвиває міждисциплінарний підхід до вивчення складного феномену мови права. Ця галузь визначає власний науково-теоретичний та методичний апарат, спрямований на фундаментальне системне дослідження мовних явищ і процесів у юридичній сфері, а також розробляє засоби ефективної правової комунікації – це юридична лінгвістика.

Методологія дослідження правничої мови базується на синтезі загальнонаукових підходів і принципів з галузевими

методиками. Серед визначальних методів є когнітивний, синхронно-діахронічний, порівняльно-історичний, системно-структурний, функціонально-стилістичний.

Методичний апарат юридичної лінгвістики включає різноманітні традиційні та інноваційні методи і робочі прийоми, такі як аналіз і синтез, інтеграція і диференціація, текстологічний, етимологічний, історичний, порівняльно-історичний, системний, тезаурування, тлумачення, моделювання, стилістичний експеримент, компонентний, дистрибутивний, трансформаційний, статистичний, опозицій, зіставно-типологічний, культурно-історична інтерпретація, ретроспективний аналіз та реконструкція і так далі.

В сучасних умовах особливу актуальність отримують прикладні технології та методики комп'ютерної обробки масивів (баз) юридичних текстів, такі як автоматизована обробка нормативних текстів, пошук інформації за ключовими словами, укладання електронних словників, авторедактори, машинний переклад і т. д. [3, с. 21].

Мова юридичної науки – це специфічна термінологія, стиль та виразні засоби, які використовуються в юридичних текстах, щоб точно, чітко та однозначно висловлювати юридичні поняття, норми та відносини. Це особливий спосіб мовлення, який характеризується формальністю, точністю та виразністю.

Мова права включає два взаємопов'язаних компонента – мову і право. Обидва елементи надають їй свою специфіку, утворюючи унікальне явище – мову права. Поняття «мова» в контексті права має кілька значень. По-перше, це охоплює всі діалекти, якими користується народ як рідною мовою (розмовна мова). По-друге, це літературна мова – мова літературних творів, науки та освіти. По-третє, це державна мова для законодавства, управління, суду та офіційного діловодства.

Мову права можна розглядати з двох основних аспектів: вертикального та горизонтального. Вертикальний аналіз включає у себе дослідження ієрархії мовних одиниць, які утворюють мовну структуру. Проведення аналізу цих одиниць базується на філологічних дисциплінах, зокрема лінгвістиці [4].

Горизонтальний аспект вивчає функціонування мови права у конкретній сфері. Значення мови права не може бути класифіковане на тих самих засадах, що і національні мови. Вона існує як функціональний варіант природної мови, визначаючи свою сферу застосування та маючи індивідуальні лінгвістичні норми, такі як фразеологія, словниковий запас, термінологічна та смислова ієрархія.

Мова права має свої власні специфічні особливості з морфосинтаксичних, семантичних і прагматичних точок зору. Вона використовується у конкретних соціальних ролях, таких як подання позовних заяв у суді, у випадках кримінальних чи адміністративних справ, а також під час захисту у судовому процесі.

Важливо відзначити, що в сфері публічного права на регіональному та місцевому рівнях можуть використовуватися не лише національні, але й інші мови, які отримують статус офіційних (регіональних і місцевих) [5, с. 36].

Основні риси мови юридичної науки:

1. Точність та чіткість: юридична мова повинна бути максимально точною та чіткою. Кожне слово і вислів мають чітко визначений юридичний зміст.

2. Формальність: вона використовує формальні конструкції та структури. Велика увага приділяється офіційному та стереотипному висловлюванню.

3. Специфічна термінологія: юридична мова використовує спеціальні терміни, які можуть мати відмінний від загальнономовного вживання зміст. Це допомагає уникнути непорозумінь та дозволяє юристам точно виражати юридичні концепції.

4. Вживання юридичних формул та фраз: у юридичній мові вживаються специфічні формули та фрази, такі як «від імені», «враховуючи вищевказане», «на підставі чого», що робить текст юридичних документів структурованим та формалізованим.

5. Специфічні стилістичні особливості: юридична мова може використовувати специфічні стилістичні прийоми, наприклад, повторення для підкреслення важливості, або вживання архаїчних форм для надання високого ступеня формальності.

6. Орієнтація на правила та норми: мова юридичної науки орієнтована на вираження правових норм, правил та концепцій, що регулюють поведінку людей у суспільстві.

Також важливо відзначити, що юридична мова відрізняється високою точністю у використанні термінів для досягнення своєї головної мети – повноти охоплення. Точне значення термінів сприяє легшому юридичному спілкуванню. Щодо семантичного рівня, адвокати роблять спроби досягнути точності у висловлюванні, уважно вибираючи слова та фрази. Точність – це найголовніша чеснота мови права. Щоб забезпечити правильне функціонування закону, важливо дотримуватися принципу семантичної точності та послідовності мови. Коли вибрано термін, його слід повторювати для уникнення використання синонімів. Застосування синонімів не рекомендується в юридичних текстах, оскільки це може викликати непорозуміння щодо посилань на інші концепції. Нині юридичні визначення розглядаються переважно як допоміжні засоби для тлумачення, що сприяють зрозумінню шляхом зменшення невизначеності та сприяють досягненню послідовності. Таким чином, визначення, як стверджується, є одним із найскладніших елементів у формулюванні правових положень [6, с. 25].

Велика кількість визначень законодавчих юрисдикцій загального права може розглядатися як засіб умисного обмеження судової дискреції, у той час як цивільно-правові юрисдикції, зазвичай, заохочують суддів користуватися власним розсудом. Розмежування об'єкта опису включає опис відповідних лексичних одиниць та їх значень в межах спеціалізованої галузі. Робота з термінологією традиційно регулюється організацією понять і лексичних одиниць у спеціалізованій галузі, де кожен термін представляє собою одне поняття, а кожне поняття позначається одним терміном. Визначення конкретної галузі права і того, які терміни належать до цієї галузі, включає встановлення як термінологічних, так і поняттєвих меж.

Слід відзначити, що такі терміни належать до спеціалізованої мови або підмови. Вони охоплюють спеціальну предметну галузь, і їхнє найтипніше використання полягає у спілкуванні між експертами в цій галузі. Вивчення законодавчих текстів дозволяє виділити деякі особливості юридичної мови, які пояснюють її специфіку. Такий текст права, що представляє собою систему нормативних установок, має якості перформативності – це мовний акт законодавця, рівносильний дії, якою він вносить зміни в навколишній світ. Доводячи волю законодавця до відома юридичних і фізичних осіб, право через мову систематично впливає на свідомість людей, підштовхуючи їх до відповідного поведінкового відгуку. Мова, яка набуває статусу мови

права, розробляє спеціальні засоби вираження для виконання функції впливу на звичайних громадян і стає відокремленою системою, в якій діють власні «правила гри». У юридичній мові з'являється особлива нормативність, за якої «мовна форма діалектично взаємодіє з правовим змістом».

Мова та право тісно взаємодіють: закони виражаються мовою, зокрема, через юридичну специфіку, яка відрізняється конкретними ментальними категоріями та поняттями і може значно розрізнятися між різними правовими системами. Тому творча і рефлексивна сила мови має особливе значення для права. Практично немає правових концепцій поза межами мови. Закон виявляється у «вируку» (*verum dicere*) і пов'язаний із юрисдикцією. Тим не менше не варто йти так далеко, щоб зробити висновок про відсутність закону поза мовою. Існування звичаєвого права суперечить такому твердженню. Звичаєве право часто виражається словами, але це виявляється в конкретних ситуаціях [7, с. 86].

Мова юридичної науки важлива для точного вираження інтенцій та значень в правових текстах, щоб уникнути двозначностей та непорозумінь, які можуть виникнути у випадку нечіткості чи неоднозначності.

Мова в галузі юриспруденції повинна відповідати високим стандартам, бути точною, виразною, переконливою та уникати можливості двозначного трактування. У юридичній мові реалізуються різноманітні функції, включаючи номінативну (вказування фахових термінів), пізнавальну (інструмент для фахового розуміння), аксіологічну (надання етичної та фахової оцінки), культурноносну (збереження та передача фахових знань та культури спілкування), естетичну (мовно-стилістична довершеність текстів), відтворювальну (вираження волі законодавця), та комунікативну (доведення волі законодавця до учасників суспільних відносин).

Важливо розрізнити поняття «мова права» та «ділова мова». Перше вживається виключно в юридичному контексті, тоді як друге, «ділова мова», ширше та охоплює різні сфери офіційних відносин, такі як документація, економічна термінологія, торговельна кореспонденція тощо.

Юристи, виконуючи свої обов'язки, використовують офіційно-діловий стиль (формулювання законів, складання документів, офіційна листування), а також залучають науковий стиль (публікації, виступи на конференціях, викладацька діяльність) та публіцистичний стиль (виступи в суді, публічні виступи).

Мова права відрізняється від звичайної мови як мова спеціальних цілей (LSP), характеризується «звичайними словами з незвичайними значеннями». Важливо відзначити, що кожна професія розвиває свій унікальний жаргон, що включає технічні терміни та вирази, що розуміють лише групи фахівців та незнайомі або нерозумні для широкого загалу. В кожній галузі існує свій власний жаргон, сприяючи зрозумінню між членами групи під час взаємодії. Проте важливо уникати використання жаргону бездумно чи надмірно, особливо в контекстах, де інші особи мають право на розуміння, таких як сфера медицини, права чи державної служби. Використання юридичного жаргону сприяє утворенню внутрішніх зв'язків та спільності в діях професійної групи, але важливо враховувати, що частину цього жаргону використовують усі підгрупи юристів, в той час як інші лексичні одиниці можуть бути характерними лише для конкретних категорій чи судів [9, с. 64].

Для розуміння специфіки та особливостей мови права необхідно провести аналіз її структурних елементів, включаючи внутрішні та зовнішні компоненти. Зовнішні компоненти мови права включають мову та право, які взаємодіють та надають їй унікальність. Мова є набором моделей поведінки, які передаються від покоління до покоління та є загальними для різних соціальних груп. Вона фіксує символи, норми, звичаї та життєвий досвід, створюючи стійкий зв'язок між поколіннями та формуючи мову для кожної суспільної групи під впливом соціокультурного середовища.

В галузі юридичної лінгвістики при вивченні мови права регулярно використовуються історичний та соціологічний підходи. Основними аспектами аналізу є зміни, які відбулися в юридичній мові протягом певного періоду, походження юридичної лексики з різних країн і епох, а також застосування юридичної мови в різних субкультурах, таких як науковці, судді та адвокати. Також важливими аспектами є розповсюдженість юридичної термінології серед населення та тенденція асиміляції мов права в сучасному світі.

Особливістю розвитку мов права є їхня взаємна асиміляція, що активно сприяється зростанню міжнародного спілкування, зовнішньої торгівлі та обміну культурними цінностями. Ця тенденція чітко виражена в мові законодавства, де іноземні терміни і вирази все частіше використовуються.

Чим пізніше формується мова законодавства в країні, тим більше вона містить елементів інтернаціоналізму. Навпаки, ранні форми правових систем мають менше мовних запозичень із законодавства інших країн, а їхня термінологія використовується іншими системами права [4].

Право відіграє важливу роль у розвитку мови, враховуючи питання, пов'язані із теорією офіційної державної мови, мовними правами національних меншин, національно-державним будівництвом та інші аспекти. У контексті інформаційної епохи зростає значення графічних методів оформлення текстів нормативних актів для підвищення їхньої інформативності та автоматизованої обробки правової інформації.

Важливо враховувати, що мова права виступає не лише як засіб передачі інформації, але і як механізм пізнання та відображення розумових процесів у суспільстві. У сучасних умовах розвитку інформаційних технологій, мова права має бути орієнтована на комп'ютерні технології, зберігаючи в той же час свою глибину та пізнавальну функцію [10, с. 124].

Закон може виявитися ефективним лише при умові, що його дотримання ґрунтується на внутрішньому стимулі. Відсутність сприятливого мовного оточення унеможливує формування правосвідомості позитивного права. Саме тут «мова і право» стають ключовими для сучасних правових систем та для життєздатності правових культур. Сутність мови залишається визначальним фактором у юридичній організації нашого суспільства.

Розглядаючи особливості мови права (її предмет, завдання та роль), можна визнати її однією з форм вираження вищезгаданої фахової мови. Мова права служить засобом концептуалізації та розуміння як повсякденних, так і спеціальних станів речей та об'єктів, а також виступає засобом їхнього висвітлення в науковому контексті.

Висновки. Загалом, можна констатувати, що мова права представляє собою унікальне явище, де взаємодія мови і права формує соціально та історично обумовлену систему засобів

і правил висловлення концепцій і категорій. Ці засоби розроблені та використовуються для регулювання взаємовідносин суб'єктів у правовому житті суспільства. Отже, мова права визнається системою, де мова виступає інструментом реалізації правової та інших пов'язаних сфер життєдіяльності суспільства. Мова права, як важлива форма вираження та пізнання реальності, завжди формує конкретний погляд на усе, що вона відображає, і таким чином відтінює правову систему суспільства, в межах якої вона функціонує. Без мови всі основні чинники, що розглядаються в юридичній літературі, залишатимуться віддаленими від реальності.

Література:

1. Лазарев В. В. Поняття «юридична мова»: сучасні наукові інтерпретації. *Нове українське право*, (3). 2021. С. 194–197.
2. Мова української юриспруденції: навч. посіб. В. М. Пивоваров, О. М. Єрахторіна, О. А. Лисенко та ін. Харків: Право, 2020. 330 с.
3. Рабінович П. М., Дудаш Т. І. Правнича мова: основні складники (загальнотеоретична характеристика). *Вісник Національної академії правових наук України*, (1). 2017. С. 17–29.
4. Ляшук А. В. Обумовленість мови права соціокультурними процесами. 2019. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/39776/1/%D0%9E%D0%91%D0%A3%D0%9C%D0%9E%D0%92%D0%9B%D0%95%D0%9D%D0%86%D0%A1%D0%A2%D0%AC%20%D0%9C%D0%9E%D0%92%D0%90%20%D0%9F%D0%A0%D0%90%D0%92%D0%90.pdf>. (дата звернення: 25.01.2024).
5. Лебеденко С. О. Робота з текстом мови права на практичних заняттях з української правничої термінології. *Молодий вчений*. Полтава, 2022. с. 35–39.
6. Карпенко Р. В. Мова права як підсистема літературної мови. *Умань НУС*. 2022, С. 24–27.
7. Ляшук А. В. Стилiстичні різновиди мови права. *Юридична техніка у правотворчості та правозастосуванні*: Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція. 2021. С. 85–90.
8. Калініченко Л. В. *Українська мова правничого спрямування, її предмет і змістове наповнення*. Doctoral dissertation, Київ: Національний центр «Мала академія наук України». 2020. С. 318–320.
9. Ляшук А. В. Мова як засіб вираження права: теоретичні засади. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*, (10), 2020. С. 62–69.
10. Семенов А. О. Характеристики юридичних термінів. *Актуальні питання розвитку комунікації в професійній діяльності правоохоронних органів*, С. 122–125.

Shapovalenko N. The Concept of Legal Science Language

Summary. The article addresses the challenge of understanding legal texts through the use of specialized language. The authors analyze the terminology employed in laws, statutes, judicial decisions, and contracts. The article classifies terms into specialized, foreign, and archaic terminology, providing examples for each category.

Special attention is given to specialized terminology used for precise expression of legal concepts. The authors note that some terms are crafted within the legal system to convey specific meanings characteristic of normative legal acts. Examples of such terms include testimony under oath, tort, written court order, and judicial process.

The article advocates for studying the phenomenon of legal language from various scientific perspectives, including legal, philological, formal logic, informatics, sociology, and other fields. It underscores the importance of understanding

and studying legal language to enhance communication in the legal environment and advance scientific research in the field of legal linguistics. The field is highlighted for having its own theoretical and methodological apparatus aimed at systematically studying language phenomena in the legal sphere and developing tools for effective legal communication.

The research methodology includes the synthesis of interdisciplinary approaches and principles with specialized techniques. The article describes the language of legal science, considering its various aspects such as precision, formality, specific terminology, and stylistic features. An important aspect is the vertical and horizontal analysis of legal language, allowing examination from the perspectives of structure and functioning in specific domains.

The article explores the interaction between language and law, focusing on the influence of legal terminology on regulating judicial activities and communication among legal professionals. The role of terms and concepts in delineating the object of description in legal texts is analyzed, emphasizing

the importance of term definition for clarity and standardization of legal language. Various functions of legal language, such as nominative, cognitive, axiological, cultural-preserving, aesthetic, reproductive, and communicative, are investigated, highlighting their significance in expressing intentions and meanings in legal texts. The article emphasizes that legal language differs from ordinary language as a language for special purposes and examines the use of different styles (official-business, scientific, journalistic) by lawyers in their professional activities.

Special attention is given to the distinction between the concepts of “language of law” and “business language”, as well as the use of specialized legal jargon. The article calls for avoiding excessive use of legal jargon in contexts where understanding is crucial for all participants and emphasizes the importance of precision and avoidance of ambiguities in legal language.

Key words: legal communication, legal language, legal jargon, normative legal acts, legal linguistics.

*Шугаєв А.В.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської філології та перекладу
Житомирського державного університету імені Івана Франка*

*Мальченко М. С.,
викладач кафедри германської філології та зарубіжної літератури
Житомирського державного університету імені Івана Франка*

ЗАСТОСУВАННЯ МУЛЬТИМОДАЛЬНОСТІ У PR-КОМУНІКАЦІЇ

Анотація. Стаття присвячена актуальній проблемі мультимодальності сучасної PR-комунікації. Поняття про мультимодальність розглянуто в контексті здібності людини до поєднання різноаспектних шляхів світопізнання – вербального, візуального, кінетичного. Опановано закономірностями представлення мультимодальності як теорії особливої комунікативної взаємодії мовців, у ході якої здійснюється послугування не лише писемністю, але й усним мовленням, жестикуляцією, засобами міміки тощо.

Практична складова дослідження базується на розгляді текстів сучасних англійських PR-кампаній. Здійснення такого вибору було інспіровано активним оперуванням авторами сучасних PR-кампаній різноманітними мультимедійними форматами в ході створення рекламного продукту. За підсумками проведених студій було з'ясовано домінування супровідної, ілюстративної функційності елементів візуально-графічного модусу в рекламному повідомленні.

З'ясовано, що у межах сучасної PR-комунікації відбувається віртуальна зустріч між усіма її учасниками. Забезпечення продуктивності такої зустрічі безпосередньо залежить від того, наскільки вміло в її структурі будуть представлені різні способи інформаційного впливу. Відтак, дослідження своєрідності втілення провідних засад концепції мультимодальності в текстах PR-комунікації є актуальним напрямом мовознавчих студій.

Потреба в побудові діалогу з потенційною споживачкою аудиторією набуває значущості для сучасних PR-кампаній. Така комунікація стає успішною виключно за умови правильного привернення уваги реципієнтів до продукту чи контенту. Через домінування в комунікативному просторі PR-кампаній ознак, притаманних креолізованим текстам, актуальним постає синтетичне послугування візуальним і текстовим компонентами. Подібне залучення функційності різних медійних кодів інспірує успішність оперування мультимодальністю в сучасних PR-кампаніях.

Ключові слова: медіа, реклама, PR, комунікація, мультимодальність.

Постановка проблеми. Дискурс сучасної лінгвістики відзначається наявністю суттєвої уваги до особливостей оперування різноаспектними модальними кодами в ході побудови й функціонування PR-кампаній. Проблемне поле PR-акцій потребує від фахівця в зазначеній галузі вмілого послугування смисловими, вербальними й аудіовізуальними кодами. Фаховість PR-спеціаліста має скеровуватися на те, аби зауважені різновиди кодів були максимально доступними для прочитання потенційними покупцями послуги чи товару, не будучи при

цьому занадто примітивними та реалізуючи глибоку значущість закладеної до PR-кампанії ідеї.

Ідейний зміст PR-концепції на сучасному етапі розвитку комунікації стає полем для втілення можливостей, наданих різними мистецькими практиками. Для нього постає характерним тяжіння до ігрових форм обміну досвідом, взаємодії та взаємопроникнення, виконуваних художніми засобами, питомими для окремих видів мистецтва, загальна парадоксальність образних мисленневих форм. PR-фахівці часто вдаються до оперування сенсорними кодами, послугування якими дозволяє витворити цілісний образ, покликаний в художньому аспекті відтворити емоційний досвід, що концентрує в собі довербальні виміри ситуативного оперування власної особистості творця та світу навколо неї.

У межах сучасної PR-комунікації відбувається віртуальна зустріч між усіма її учасниками. Забезпечення продуктивності такої зустрічі прямо залежить від того, наскільки вміло в її структурі будуть представлені різні способи інформаційного впливу. Відтак, дослідження своєрідності втілення провідних засад концепції мультимодальності в текстах PR-комунікації є актуальним напрямом мовознавчих студій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження базується на фахових студіях українських та іноземних науковців, присвячених проблемі мультимодальності. Типологія англійських мультимодальних текстів та мультимодальний дискурс загалом стали об'єктом дослідницького інтересу Л. Л. Макарук [1; 2]. Зв'язок між візуальним, звуковим і текстовим компонентами дискурсу виявлений у роботах Дж. Бейтмена [3], Р. Картера та С. Едолфа [4]. Дослідження М. Галлідея [5] та М. Гемілтона [6] присвячені мультимодальності як процесу функціонування різноманітних мультимодальних платформ.

Мета статті – визначення закономірностей реалізації концепції мультимодальності в текстах сучасної PR-комунікації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Мультимодальність являє собою здатність людини до поєднання декількох способів світопізнання й установалення комунікації – вербального, візуального, кінетичного тощо. Ба більше, в зазначеному випадку слід розглядати теорію, що вивчає закономірності спілкування та взаємодії людей між собою, не лише на рівні писемності, а й із послугуванням мовою, жестами, мімікою та рештою засобів візуалізації [7].

Наразі в науковому обігу йдеться про два різновиди мультимодальності – когнітивну й вербальну. Як мультимодальність може бути розглянуте поєднання, утворене кількома сен-

сорними й комунікативними кодами – зокрема, зором, звуком, зображенням, відео, музикою тощо, покликаними формувати сенс будь-якого окремого повідомлення.

Засновником ідей мультимодальності в лінгвістиці був М. В. Галлідей, що утвердив потребу в подоланні так званого «мономодального» спрямування в мовознавчих студіях, що були спрямовані переважно на аналіз вербальних аспектів комунікації. На противагу ним, для мультимодального підходу характерним постає розгляд мови не лише як сукупності граматичних правил, але й як взаємодії між різними семіотичними системами [5, р. 213].

Передусім зазначений підхід покликаний здійснити аналіз та опис усього спектру засобів, використовуваних мовцями із комунікативною метою в різних царинах, а також забезпечити розуміння закономірностей організації зазначених одиниць у побудові значень. Аналізована теорія сконцентрована навколо поняття коду. Цей термін не наділений загальноприйнятим визначенням, проте загалом поширене його тлумачення як каналу, призначеного для представлення або спілкування. Це поєднання різних модусів, що можуть бути представленими візуальними образами, жестикуляцією, писемними текстами, відеокліпами, коментарями тощо.

Іншим важливим поняттям, пов'язаним із мультимодальністю, є модальна доступність, що реалізує практичні та культурні аспекти зазначеного феномена. Інакше кажучи, необхідність модальної доступності артикулюється у процес вибору певного режиму для видів представлення інформації [8].

Для мультимодального виміру дискурсивних досліджень важливою постає можливість оновлення змісту традиційних лінгвістичних понять, зокрема, уявлень про дискурс, метафору тощо.

Значущим у мультимодальних лінгвістичних дослідженнях є виокремлення зв'язку вербальних та невербальних мовних засобів. Такі студії сконцентровані навколо дефінування виявів мультимодальності в різних царинах людської діяльності. Відтак, поняття мультимодальності, а також модальності постає об'єктом не лише філологічного, але й мистецького, етнопсихологічного, екофізіологічного вимірів вивчення. Кожна із названих сфер містить можливість розгляду модальності в різних аспектах, зокрема, в контексті мономодальності, полімодальності, субмодальності, мультимодальності тощо [1].

Говорячи про термінологічну якість поняття, відзначимо, що слово «мультимодальність» втрачає свою обчислюваність і стає незліченим, що перегукується з лінгвістичним терміном «модальність» і вносить певну плутанину до слововживання. Це особливо суттєво через те, що комунікативістика розвивалася як галузь лінгвістичних навчань, а отже, перегук із лінгвістичною категорією «модальність» міг тлумачитися як небажаний. Однак, судячи з робіт у різних галузях гуманітаристики, цей перехід від «онтологічних модальностей» до «мультимодальності» обґрунтовується завданням знайти термін для загального феномену (а не окремих його сторін).

На думку Лоренцо Мондади, мультимодальність якраз і реалізується в цілісності та симультантності роботи різних модусів, і розглядати їх як «набір» неможливо – втрачається суть їхнього зв'язку [9]. Але й модуси тут зовсім не дорівнюють органам почуттів. Л. Мондада – як і решта дослідників, які звертаються до мультимодального аналізу – спирається на поняття «семіотичного ресурсу» чи «семіотичного джерела», як його визначив М. Галлідей [5]. І тут саме філософський зміст

поняття «модальність» проступає досить чітко: «ресурси» виступають як аналог модусів, а термін «мультимодальність» означає їхню єдність, нерозривність, холистичність.

Разом із тим, первинне розуміння мультимодальності в комунікації як з'єднання, зокрема, жести, міміки, руху тіла, слова, невербальних звуків, характерне для досліджень 1970-х років. Ця категорія лінгвістичних студій стала основою для породження, поміж іншим, і конверсаційного аналізу, коли безпосереднє оперування візуальною складовою стало заміщатися аналізом елементів повідомлень, що передаються через інтернет-канали (і таким чином активізувалося уявлення про мультимодальність як мультимедійність).

Якщо під «медіумом» розуміти зображення, звук, текст, у зазначеному контексті особливо важливі дослідження Г. Кресса і Т. ван Ліувена, які акцентували увагу на побудові «візуальної граматики», коли текст замінюється зображенням, а сторінка книжки – екраном [10]. Так у поняття «мультимодальність», суттю якого, як неодноразово зазначав Л. Мондада, постає «холистичність», симультантність і нерозривність формування значення за допомогою всього комплексу модусів (способів) його передачі, виникло значення «мультимодальності» або «мультимедійності» стосовно дисплейної культури передачі інформації [9].

Окремо слід відзначити прикладні аспекти розробки поняття «мультимодальність». Це насамперед мультимодальний дискурс-аналіз: поєднання процедур дискурс-аналізу зі включенням до зони уваги немовних елементів повідомлення [6].

Матеріалом для аналізу закономірностей реалізації концепції мультимодальності у сучасній PR-комунікації нами було обрано англійські рекламні постери, що репрезентують різноаспектні продукти – від парфумів до оргтехніки.

Так, наприклад, на рекламному постері шурупверта німецького виробника побутової техніки BOSCH [11] слід зауважити наявність чітко розділеного образного поля. У лівій частині аналізованого постера спостерігаємо зображення імпровізованого списку запланованих справ, який є звичним артефактом для переважної більшості орієнтовної аудиторії рекламного повідомлення. Складові зазначеного списку належать переважно до меблевої предметності й представлені столом та шафою. Виконання кожного з пунктів списку «контролюється» усміхненою жінкою, що демонструє загальновідомий жест схвалення – піднятий догори великий палець. Кожне із наведених зображень супроводжується вміщеними поруч галочками, стилізованими під олівцеве виконання. Така символіка покликана продемонструвати, по-перше, успішну зібраність кожного з меблевих предметів, а по-друге, що не менш важливо, задоволеність дружини, інспірованою цим фактом. Праворуч же актуалізовано образ чоловіка із шурупвертом марки BOSCH. Загальне зображення ілюстративно доповнене рекламним слоганом «Like a bosch» [11], у структурі якого легко вгадується алюзія до поширеного в англійській популярній культурі висловлювання «Like a boss».

У структурі рекламного банера бренду гігієнічних засобів «Dove» [11] привертає увагу зображення, на якому представлено образ чоловіка, що займається приготуванням їжі біля домашньої плити. Меседж зазначеного рекламного повідомлення, на наш погляд, провокує зіставлення двох феноменів, які в традиційно-стереотипному суспільстві навряд чи мали б точки перетину – чоловіка, який активно куховарить і паралельно має інтерес до засобів гігієни.

У тексті аналізованого PR-тексту зауважено: «Real men operate complex machinery. Dove Men + Care. Tough on sweat, not on skin» [11]. Розглянутий рекламний меседж інспірує висновок стосовно нагальної потреби сучасного чоловіка в ефективних засобах догляду за шкірою. Ця теза наголошується за допомогою аргументу, згідно з яким чоловіки наразі стали вправними кухарями, що не поступаються в цьому мистецтві жодній домогосподарці, відтак, суспільству слід відійти від стереотипних настанов і дати чоловікам «неписане» право на догляд за власною зовнішністю й гігієною.

У наступному розглянутому нами прикладі послугування мультимодальними засобами також реалізоване на матеріалі PR-кампанії бренду-виробника засобів особистої гігієни – «Ахе» [11]. Візуальний простір рекламного повідомлення, залученого до аналізу, так само характеризується подвійним поділом. У лівій частині аналізованого постера розміщено зображення чоловіка, який приймає душ, права частина розглянутого повідомлення відведена образіві жінки в корсеті, яка його розшнуровує. Обидва зображення характеризуються подібністю позицій провідних дійових осіб, що сприяє утворенню паралелей між ними.

У тексті аналізованого PR-тексту зауважено: «The cleaner you are, the dirtier you get» [11]. Автори залученого до аналізу рекламного повідомлення очевидно оперують конотацією сексуального спрямування, яка разом із власне візуальною складовою покликана сформулювати в реципієнта переконання стосовно надання кожним чоловіком, що є успішним, переваги саме продукції гігієнічного призначення, виробником якої є бренд «Ахе».

Достатньо частотним в контексті реалізації концепції мультимодальності в PR-дискурсі постає послугування у тематичних кампаніях образами людей, що у свідомості пересічного споживача символізують успіх та наявні уявлення про нього. Зокрема, йдеться про участь у рекламних активностях зірок естради, кіно, спорту, популярних блогерів тощо. В контексті заявленої тенденції може бути залучена до розгляду PR-кампанія бренду парфумів для чоловіків «Hugo Boss» [11].

У структурі рекламного банера бренду чоловічих парфумів «Hugo Boss» [11] привертає увагу зображення, що характеризується подвійним поділом. Ліва його частина сконцентрована навколо образу відомого голівудського кіноактора Джерарда Батлера, а праворуч, своєю чергою, розміщено зображення флакону рекламованого парфуму. Загальне зображення ілюстративно доповнене рекламним слоганом: «Man of today. Gerard Butler for Boss Bottled» [11].

Наступний розглянутий приклад послугування можливостями мультимодальності в рекламній комунікації взято з PR-кампанії виробника годинників преміум-класу «Maurois Lascroix» [11]. У цьому PR-продукті просторовість організована за принципом взаємного доповнення горішнього та долішнього компонентів. Так, зокрема, верхня частина простору рекламного повідомлення містить зображення солідного молодика, вдягненого в дорогий костюм. Його постать відтіняється наявною на маргінесах візуального повідомлення фігурою дикої тварини – лева, який традиційно вважається царем усіх тварин. Подібний підхід до позиціонування образів сприяє проведенню у свідомості реципієнта певних паралелей, наявних між ними. Нижня ж частина простору рекламного повідомлення містить безпосереднє зображення рекламованого об'єкту, суміщеного

із текстовим меседжем: «Your time is now. Make a statement with every second» [11]. Подібне поєднання різноаспектної образності покликане забезпечити доведення ідеї стосовно послугування годинниками зазначеної марки з боку солідних, упевнених у собі чоловіків, які звикли бути чіткими в діях та висловлюваннях.

Візуальний простір рекламного повідомлення, розробленого брендом одягу «Levi's» [11], сформований зображенням дружнього товариства, яке подорожує кабриолетом. При цьому позиції розміщення друзів у транспортному засобі не є однаковими, що дозволяє реципієнтові прочитати семантику контрасту між ними. Так, один із молодиків відчутно виокремлюється на тлі товариства – як власною поведінкою, так і розташуванням у просторі PR-повідомлення, підвішшись над вітровим склом та віддавши власне обличчя у владу зустрічної стихії. Сформульований авторами PR-кампанії відомого бренду одягу концепт, на нашу думку, покликаний актуалізувати у свідомості реципієнта теми, пов'язані зі свободою, впевненістю в сьогоденні, реалізацією мрій тощо. Потенційний покупець джинсів «Levi's» – представник нової генерації, позбавлений будь-яких побоювань і забобонів повноцінний володар власної долі.

Наступний рекламний постер компанії «Levi's» [11] за допомогою засобів мультимодальності артикулює ознаки стереотипу свободи в тому вигляді, в якому він притаманний чоловікам. Центральною постаттю PR-повідомлення є енергійний молодик, який подорожує човном. Зауважимо, що човен є устаткованим радіоною апаратурою, а сам юнак на зображенні виконує маніпуляції, подібні до крику в мікрофон. Синергія, наявна між візуальним і текстовим кодами інформаційного вираження, на наш погляд, покликана актуалізувати у свідомості реципієнта теми, пов'язані з необхідністю абстрагуватися від поточної проблематики, здійснити переоцінку власного життя й усвідомити неповторність кожної його хвилини.

Актуальним стосовно реалізації семантики, асоційованої зі свободою, постає використання мультимодальних кодів у PR-повідомленні відомого бренду тютюнових виробів Marlboro [11]. Візуалізація закладеної образності в аналізованому рекламному тексті представлена постаттю молодика, що є гітаристом рок-гурту. Хлопець, очевидно, отримує неабияке задоволення від власного оперування музичним інструментом та відчуття повної свободи, що розкривається у витвореному авторами PR-повідомлення образі стрибку, який виконує молодик у процесі гри на гітарі. Подібним чином актуалізується традиційна для рок-музики семантика свободи, вільності від набридливих обов'язків і стереотипів. Відповідно, аналізований рекламний меседж, сформульований на стику візуального й текстового компонентів, пов'язаний із уникненням будь-яких сумнівів та сповідування максимальної свободи, відчуття якої здатна надати продукція рекламованого бренду: «Do not be a maybe. Be Marlboro» [11].

Достатньо популярною стратегією мультимодального представлення рекламного повідомлення є використання в ньому стереотипного образу спортсмена. Так, зокрема, на постері бренду парфумів «Kenzo» [11] представлено постать молодика, захопленням якого є настільний футбол. З огляду на міміку й жестикуляцію юнака, чий образ створено в рекламному повідомленні парфумерного гіганта, це захоплення є щирим і глибоким. Текстова складова рекламного меседжу виглядає таким

чином: «Kenzo homme sport. So sport» [11]. Зазначене формулювання видається нам дещо іронічним, адже настільний футбол не є спортивною грою в суворому розумінні цього поняття. Утім, у широті емоційних реакцій зображеного на рекламному постері молодика сумніватися навряд чи можна.

Подібною в цьому аспекті постає інша рекламна кампанія із використанням засобів мультимодальності, потенційним адресантом якої є аудиторія зі спортивними зацікавленнями. Йдеться про меседж, закладений авторами PR-повідомлення бренду поживних снєків «Hunky Doris» [11]. «Обличчям» зазначеного рекламного повідомлення постає приваблива дівчина, вдягнена у достатньо відвертий спортивний костюм для занять регбі, характерною ознакою якого є глибоке декольте. Безпосереднє зображення суміщене із текстовим меседжем: «Are you staring at my crisps?» [11]. Зауважимо, що при використанні слова «crisps» автори PR-кампанії послуговувалися не лише прямим, але й переносним значенням цієї лексеми, перше з яких можна співвіднести з рекламним продуктом (чипсами), а друге – із жіночими грудьми, що робить зазначений продукт з огляду на його рекламу дещо привабливішим для чоловічої аудиторії, яка, окрім того, також суттєво цікавиться спортом, тому маємо в цьому випадку поєднання одразу кількох чинників формування зацікавленості.

Бренд побутової техніки «Kenwood» у своїй рекламній комунікації, навпаки, звертається до світлин із зображенням жінок у родинному колі, формулюючи натяк стосовно представленості жінки господинею, берегинею, матір'ю. У структурі рекламного банера домашнього комбайну «Kenwood Chef» [11] привертає увагу зображення, де суміщено жіночий та чоловічий образи (які, очевидно, є подружньою парою), а також представлення безпосередньо рекламного пристрою. Вирази обличчя обох учасників композиції відтворюють задоволеність поточною ситуацією. Безпосереднє зображення суміщене із текстовим меседжем: «The Chef does everything, but cook – that's what wives are for!» [11]. Таке формулювання, на наш погляд, містить відчутне покликання до стереотипного сприйняття жінки як особи, призначеної виключно до виконання домашніх обов'язків, адже, згідно з текстом розглянутого меседжу, за умови подібного розвитку техніки дружині з-поміж домашніх обов'язків залишатиметься лише клопіт із приготування їжі.

Рекламне повідомлення виробника меблів «Ikea» [11] виносить до центру уваги реципієнта зображення кімнати, де на канапі розміщені онука з бабусею. Вони зайняті переглядом світлин із родинного альбому. Зображення чітко транслює атмосферу затишку і комфорту. Текстовий компонент рекламного повідомлення містить назву компанії «Ikea» й девіз: «The wonderful everyday» [11]. Наведений меседж покликаний співвіднести можливість проведення незабутнього дня виключно із меблями від шведського меблевого гіганта.

Нерідко в рекламних повідомленнях, орієнтованих на жіночу аудиторію, використовуються образи відомих акторок, топ-моделей і спортсменок. Не є винятком рекламний постер виробника годинників «Longines» [11]. Обличчям PR-проекту стала знана голівудська акторка Кейт Вінслет, яка на рекламному постері обіймає гарного випеченого коня. Обійми артистки із твариною організовані авторами візуального оформлення PR-кампанії таким чином, аби забезпечити поміт-

ність на руці знаменитості годинника «Longines». Безпосереднє зображення суміщене із текстовим меседжем: «Elegance is an attitude» [11]. Довершеним утвердженням візуалізаційної концепції залученого до аналізу рекламного повідомлення постає розміщення в його просторі підпису Вінслет, що сприяє формуванню в реципієнта довіри до бренду, закріпленого особистою рекомендацією зіркової виконавиці.

Висновки. Отже, для сучасних PR-кампаній дедалі більшої значущості набуває потреба в побудові діалогу з потенційною споживацькою аудиторією. Така комунікація може бути успішною виключно за умови правильного привернення уваги реципієнтів до продукту чи контенту. Через домінування в комунікативному просторі PR-кампаній ознак, притаманних креолізованим текстам, актуальним постає синтетичне послугування візуальним і текстовим компонентами. Подібне залучення функційності різних медійних кодів інспірує успішність оперування мультимодальністю в сучасних PR-кампаніях.

Література:

1. Макарук Л. Л. Типологія англомовних мультимодальних текстів та їх диференційні ознаки. *Актуальні питання іноземної філології: наук. журн./ редкол.: І. П. Біскуп (гол. ред.) та ін.* Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2017. № 6. С. 106–112.
2. Макарук Л. Л. Мультимодальність сучасної англомовної масмедійної писемної комунікації: монографія. Луцьк: Вежа-Друк, 2018. 424 с.
3. Bateman J. Text and Image: a Critical Introduction to the Visual. London; New York : Routledge, 2014. 520 p.
4. Carter R., Adolphs S. Linking the Verbal and Visual: New Directions for Corpus linguistics. *Language, People, Numbers*. 2008. № 64. P. 275–291.
5. Halliday M. A. K. An Introduction to Functional Grammar. London : Edward Arnold, 1994. 320 p.
6. Hamilton M. Expanding the New Literacy Studies: Using Photographs to Explore. *Literacy as Social Practice*. London : Routledge, 2000. P. 16-34.
7. Івасишин М. Р. Мультимодальність англомовного коміксу: лінгвальний і екстралінгвальний виміри: дисертація канд. філол. наук: 10.02.04. Івано-Франківськ, 2019. 404 с.
8. Кузнецова Г. В. Деякі аспекти вивчення мультимодальності у політичному дискурсі. *Науковий вісник ХДУ. Серія Перекладознавство та міжкультурна комунікація*. 2017. № 4. С. 193-197.
9. Mondada L. Challenges of multimodality: Language and the body in social interaction. *Journal of sociolinguistics*. 2016. № 20 (3). P. 336–366.
10. Kress G. R., van Leeuwen T. Multimodal Discourse: The modes and media of contemporary communication. London: Edward Arnold, 2001. 152 p.
11. Cannes Lions International Festival of Creativity. URL: <https://www.canneslions.com> (Дата звернення: 20.01.2024).

Shuhaiev A., Malchenko M. The application of multimodality in PR communication

Summary. The article is devoted to the current problem of multimodality of modern PR communication. It was determined that multimodality is a person's ability to combine several ways of knowing the world and communicating – verbal, visual, kinetic (using gestures) and some others; moreover, it is a theory that considers how people communicate and interact with each other, not only through writing, but also through language, gesture, gaze, and visual modes. Modern advertising texts were chosen as the material for the analysis of the patterns of implementation of the concept of multimodality. This

choice was caused by the tendency of the authors of modern PR campaigns to combine multimedia formats in their posts. The results of the study showed that in most cases graphic elements accompany and illustrate advertising text, as well as convey the atmosphere of events.

The virtual meeting of all participants within contemporary PR communication has been identified. The productivity of such a meeting directly depends on how skillfully various modes of informational influence are represented within its structure. Therefore, the investigation of the embodiment of the leading principles of the multimodality concept in PR communication texts is a relevant direction in linguistic studies.

The need to build a dialogue with the potential consumer audience becomes significant for modern PR campaigns. Such communication becomes successful only under the condition of effectively capturing the recipients' attention to the product or content. Due to the dominance in the communicative space of PR campaigns of features inherent in creolized texts, the synthetic integration of visual and textual components becomes relevant. Such integration of functionality from different media codes inspires the effectiveness of operating with multimodality in modern PR campaigns.

Key words: media, advertising, PR, communication, multimodality.

Шульженко А. С.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри соціальних комунікацій
Бердянського державного педагогічного університету

Рула Н. В.,
кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри соціальних комунікацій
Бердянського державного педагогічного університету

ВАРІАНТНІСТЬ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ ВІДЧУТТІВ ЛЮДИНИ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ)

Анотація. Статтю присвячено проблемам варіантності фразеологічних одиниць (далі – ФО) на позначення відчуттів людини в англійській та французькій мовах. Аналізовані сполуки, відібрані шляхом суцільної вибірки із лексико- та фразеографічних джерел, дають змогу стверджувати, що варіантність є дуже поширеним явищем у фразеологічних фондах двох мов.

З-поміж проаналізованих одиниць можна виокремити лексичні, граматичні, квантитативні та змішані варіанти, які не вносять суттєвих змін до значення фразеологізму. У результаті дослідження встановлено, що англійським стійким сполукам найбільш притаманні змішані варіанти (33,6%), де найчастіше фіксується заміна лексичного компонента; квантитативні (29,1%) – домінують компаративні ФО, які мають у своєму складі парну порівняльну частку *as...as*; лексичні (20%), які характеризуються подвійною взаємозамінністю компонентів-дієслів зі схожою семантикою; та граматичні варіанти (17,3%), де зафіксовані морфологічні та синтаксичні трансформації.

Серед французьких фразеологічних варіантів переважають ті, які пов'язані з лексичною зміною компонентів (52,6%), де найчастіше взаємозамінюються схожі за семантикою дієслова; квантитативні (17,7%) – це розширення, доповнення фразеологічної одиниці; граматичні (17,2%), які зафіксовані як на морфологічному, так і синтаксичному рівнях; та змішані трансформації (12%) – варіантність дієслівних та ад'єктивних складників, вклинювання компонентів тощо.

Отже, у процесі зіставного аналізу варіантності фразеологічних одиниць на позначення відчуттів людини вдалося виявити їхні ізоморфні та аломорфні властивості, що свідчить про національно-культурну подібність, пов'язану з однаковим сприйняттям світу людиною, закладену у фізіології, а також про унікальність кожного носія тієї чи іншої мови.

Ключові слова: фразеологічна одиниця, варіантність, змішані варіанти, лексичні варіанти, граматичні варіанти, квантитативні варіанти, відчуття людини.

Постановка проблеми. Проблема дослідження фразеологічних варіантів не нова в лінгвістиці. Вона виникла у другій половині ХХ століття одночасно з виокремленням фразеології в окрему галузь і на сьогодні продовжує привертати увагу дослідників. Особливо гостро стоїть питання щодо критеріїв

розмежування фразеологічних варіантів та синонімів, оскільки це дуже важливо під час лексикографічного опрацювання стійких сполук. Так, на думку Г. Артеменко, особливістю варіантності у ФО є те, що варіативні компоненти можуть відрізнятися лише словотвірними засобами, конотативними відтінками семантики або ж загальним денотативним значенням. Такі взаємозамінні одиниці виступають синонімами в конкретному фразеологізованому контексті; залежно від міри усталеності / контекстуальності компоненти є логічно/алогічно взаємозамінними в одному фразеологізмі [1, с. 39]. Явище варіантності свідчить про те, що фразеологічні одиниці – не застигли сполуки, а під впливом обставин життя, часу, потреб спілкування, можуть мати певні зміни у своєму складі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняні та зарубіжні вчені зробили вагомий внесок у розвиток теорії фразеології, зокрема і її варіантності. Так, багато дослідників (Л. Аксент'єв, М. Демський, П. Скандера, Л. Скрипник, В. Ужченко та ін.) під фразеологічними варіантами вбачають різновиди фразеологічних одиниць, які тотожні за значенням та образністю, проте відрізняються словоформами чи окремими лексемами й зберігають відносну стабільність синтаксичної структури [2, с. 8]. Так, В. Ужченко та Д. Ужченко зазначають, що це «лексико-граматичні різновиди фразеологічних одиниць, які за тотожності загального значення й збереження образної основи допускають синонімічну заміну компонентів, видозміну їхнього порядкового розташування та граматичних форм» [3, с. 106]. М. Алефіренко говорить про те, що фразеологічні варіанти характеризуються «відносною тотожністю фразеологічного значення» [5, с. 69–70].

Явище варіантності фразеологізмів нерозривно пов'язане із синонімією, тому на сьогодні вивчення варіативно-синонімічних відносин фразеологічних одиниць є надзвичайно актуальним, оскільки серед лінгвістів не існує однастайності стосовно розмежування цих понять. У своїх публікаціях науковці розглядають як визначення та проведення меж між цими поняттями, так і класифікації фразеологічних варіантів та фразеологічних синонімів, оскільки на сьогодні не існує жодної загальноприйнятої їхньої класифікації. На думку П. Редіна, фразеологічні синоніми репрезентують різновид синоніма денотатом, а синоніми за сигніфікатом – фразеологічні варіанти [4, с. 50].

Поділ на фразеологічні синоніми та варіанти можна здійснити «за наявністю семантичної та формальної ознак у варіюванні ФО. Однак через те, що фразеологічні варіанти та синоніми тісно пов'язані в межах парадигматичних угруповань, є певна дифузна зона перехідності між цими явищами. Відмінності у внутрішній формі фразеологізму з варіюваними словами-компонентами, які в лексичній системі мови належать до однієї лексико-семантичної групи, можуть призвести до перетворення варіантів ФО в самостійні фразеологічні синоніми. Переважно це відбувається в лексичних варіантах за умови взаємозаміни всіх слів-компонентів» [4, с. 51].

Варіантність фразеологічних одиниць пов'язана з такими чинниками: 1) одночасне функціонування різних граматичних форм, властивих категоріям відмінка, роду, числа, означеності/неозначеності, часу, виду; 2) зміна порядку розташування компонентів у стійкому висловлюванні; 3) синонімічна заміна лексичних компонентів у складі ФО; 4) словотвірні модифікації; 5) кількісні варіації компонентів (вклинювання, розширення, доповнення) для внесення додаткової інформації до складу ФО. Зауважимо, що спільним для фразеологічних варіантів є те, що вони є подібними один одному і допускають лише часткову заміну компонентів у лексичному складі, а також видозміну граматичних форм та порядку розташування й кількості компонентів ФО. Отже, під фразеологічними варіантами вважаємо всі зміни, які відбуваються в межах фразеологічних одиниць, і які суттєво не змінюють їхньої структури та семантики.

У сучасній лінгвістиці існують різні погляди щодо класифікації фразеологічних варіантів. Л. Скрипник вважає, що фразеологічні варіанти можна класифікувати на три типи: лексичні, граматичні та змішані [6, с. 12]; М. Алефіренко – на шість типів: лексичні, морфологічні, словотвірні, квантитативні, видові, змішані [5, с. 74]; А. Назарян – лексичні, структурно-граматичні, орфографічні, синтаксичні, квантитативні, стилістичні та комбіновані та ін.

Особливо цікавим під час вирішення фразеологічних варіантів є лексичні трансформації. Ціла плеяда науковців (Л. Авксентьев, Т. Алексахіна, М. Алефіренко, В. Денисюк, А. Назарян, І. Патен, Л. Скрипник, В. Телія, В. Ужченко та ін.) виокремлює лексичні варіанти як словесні видозміни, які відбуваються в межах однієї структурної моделі та не вносять будь-яких змін у смисловий зміст фразеологізму [7]. Проте Н. Бабич, О. Федоров не поділяють цю думку, вони категорично проти варіантності, бо «будь-яка лексична заміна змінює характер образності фразеологізму, його оцінне й емоційне забарвлення» [8, с. 20]. Будь-яка зміна лексичних компонентів трактується ними як фразеологічна синонімія. Отже, ми погоджуємося з думками більшості дослідників і виокремлюємо серед фразеологічних одиниць на позначення відчуттів людини в українській, англійській та французькій мовах лексичні, граматичні, квантитативні та змішані варіанти.

Мета дослідження – виокремити з фразеологічного фонду англійської та французької мови стійкі сполуки на позначення відчуттів людини, які містять варіантність, проаналізувати їх залежно від того, яких рівнів мови торкається варіювання, та з'ясувати спільні й відмінні риси.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Емпіричний матеріал (578 англійських та 764 французьких фразеологізмів,

вилучених шляхом суцільної вибірки з лексикографічних та фразеографічних джерел (одно- та двомовних словників)) дозволяє виокремити з-поміж фразеологізмів на позначення відчуттів людини лексичні, граматичні (морфологічні, синтаксичні), квантитативні, словотвірні та змішані варіанти.

В англійському досліджуваному корпусі ФО найбільшу частку становлять змішані варіанти (33,6 %). Нами виявлено такі їхні різновиди: лексико-граматичні (*have (got) a film over one's (the) eyes; have a bone in one's (the) arm (leg), to; lie (sit) heavy on one's (the) stomach*); лексико-квантитативні (*(as) bitter as aloes (gall, worm-wood); (as) bitter as gall (verjuice, worm-wood); (as) dark as midnight (night, pitch)*) тощо. Змішана варіантність репрезентована синонімічною заміною дієслівних та субстантивних компонентів; на граматичному рівні спостерігається заміна присвійного займенника артиклем, що вказує на приналежність субстантива конкретному суб'єкту.

До квантитативних фразеологізмів відносяться одиниці зі змінною кількістю компонентів (29,1%). Найбільшу частку таких одиниць в англійській мові становлять компаративні фраземи, які мають у своєму складі парну порівняльну частку *as...as*, перша частина якої може як використовуватися, так і опускатися, утворюючи тим самим кількісний варіант фразеологізму: *(as) blind as a bat; (as) dry as a chip; (as) hungry as a hunter; (as) sweet as sugar*.

Для англійських квантитативних ФО притаманним є прийом вклинювання, що уточнює значення стійкої сполуки внаслідок включення одного або кількох компонентів до складу фразеологізму [9]: *a bag of (skin and) bones; feel like death (warmes up); look two ways for (to find) Sunday, to; have pins and needles (in one's arm and leg), to* тощо.

На лексичному рівні (20%) ФО характеризуються подвійною взаємозамінністю компонентів-дієслів зі схожою семантикою: *be (feel) quick about the head, to; be (run) off one's legs; eat (take) one's fill, to; have (got) eyes like a hawk; have (take) one's fill of, to*. Рідше, але зустрічаються фразеологізми, які мають три взаємозамінних компоненти: *quiver (shake, tremble) like a jelly; be (go, pass) out like a light; slave (sweat, work) one's guts*.

З-поміж лексичних субстантивних варіантів фразеологізмів зафіксовано одиниці з двома взаємозамінними лексемами: *a sore point (spot); watch smb. like a hawk (lynx); frozen to the bone (to the marrow); have a hole in one's stomach (tummy), to*. Окрім дієслівних та субстантивних лексичних варіантів, виокремлена ФО, де варіюються два ад'єктивних компоненти, виражені дієприкметниками: *be chilled (frozen) to the marrow*. Лексична варіантність характеризується зміною не лише значених вище компонентів, а й комбінованою взаємозаміною дієслівних та субстантивних, наприклад: *cast (throw) an eye (a glance, a glimpse, a look), to*.

Граматичні варіанти становлять 17,3%. Морфологічна змінність може виражатися у вживанні однини та множини субстантивного компонента: *before one's eye (eyes); chilled to the bone (bones); quick ear (ears); tickle the ear (ears), to*; використанні різних прийменників: *din in (into) smb.'s ears; bring out the sweat on (upon) one's body, to; pull in (tighten) one's belt*; наявності/відсутності артикля: *in (the) sound of; lie heavy on one's (the) stomach; have a wolf in one's (the) stomach, to; melt in one's (the) mouth; in a undertone (in undertones)*. Такі зміни вносять до складу ФО формальні відмінності, які ніяким чином не впливають на його семантику.

Однією із суттєвих ознак ФО є чітко фіксоване розташування компонентів, проте, як виняток, в англійському досліджуваному матеріалі виявлені лакуни зі зміною порядку компонентів (інверсія): *pale and wan / wan and pale; not to have a leg to stand on [to have not a leg to stand on (upon)]*. Як зазначає Т. Козлова, модифікація форми мовних одиниць за рахунок позиційної зміни її складників унаочнює усвідомлення мовцями внутрішніх модифікацій явищ, різних і протилежних виявів первісного цілого [10, с. 101].

Окрім цього, зафіксовані випадки різного написання ФО (окремо або через дефіс): *dead-beat (dead beat); goose flesh (goos-flesh); cup and come again (cup-and-come-again)*.

Французька фразеологічна варіантність найяскравіше виявлена на лексичному рівні (52,6%), де взаємозамінюються схожі за семантикою дієслова. Це двокомпонентна варіантність (*donner (foutre) la gerbe à qn; se caler (se remplir) une dent creuse; s'en mettre (foutre) plein la lampe; avoir faim (se sentir faim); sentir (fouetter) le renard*); трикомпонентна (*manger (s'empiffrer, bouffer) à s'en faire péter la sous-ventrière; faire (cracher, épiquer) un renard; s'attacher (se mettre, se serrer) la ceinture*); чотирикомпонентна (*affadir (barbouiller, faire, lever) le coeur; manger (béqueter, être, élevé) à la table qui recule*) тощо.

Лексичні варіанти, де взаємозамінюються субстантивні складники зі схожою семантикою, репрезентовані такими одиницями: *pâle des jambes (des genoux); avoir la chair (la peau) de poule; être sur les genoux (les dents); faire froid de canard (de chien, de loup, d'attaque)* тощо.

В окрему групу виокремимо компаративні фразеологізми, де варіюється порівняльна частина. Такі одиниці мають у своєму складі один змінний компонент (*affamé comme un loup (un chasseur)*), два (*être myope comme une taupe (une chauferette, une théière)*) та більше (*sourd comme un pot (une bécasse, une borne, une bûche, une enclume, une pioche, un tambour, une crouche)*). У таких ФО варіюється компонент-еталон, який лежить в основі фразеологізму. Він є специфічним і унікальним для кожного етносу, оскільки виникає на підсвідомому рівні і асоціюється з певними явищами навколишньої дійсності, які притаманні конкретному народу [11].

Для ФО французької мови характерні зміни ад'єктивних складників, що призводять до певного підсилення експресивності фразеологізму в цілому: *être broyé (écrasé) de fatigue; faire maigre (piteuse) chère; avoir le palais fin (délicat); vue busse (courte); les jambes cassées (coupées, rompues)* тощо.

Квантитативні варіації французьких ФО представляють собою розширення, доповнення фразеологічної одиниці (17,7%). Це такі фраземи: *avoir la dent / avoir la faim aux dents; avoir un mal de diable / avoir un mal cinq cents diables; n'y voir que du blanc / n'y voir que du blanc et du noir; la faim chasse le loup du bois / la faim chasse le loup hors du bois*. Такі елементи використовуються для доповнення значення фразеологізму, внесення додаткової інформації до його складу.

Формальні зміни ФО, які проявляються на рівні морфологічних та синтаксичних варіацій становлять 17,2%. Як показує вказаний вище аналіз, французькі ФО так само зазнають змін на рівні вживання однини і множини субстантивного компонента: *déchirer l'oreille (les oreilles) de qn; avoir le grelot (les grelots); à réveiller un mort (les morts); avoir l'œil (les yeux) sur qn; різних прийменників: avoir un brouillard sur (devant) les yeux; jambes de (en) coton; mal de (aux) dents* або їхня наявність/

відсутність (*se faire (du) mal; aigre comme (du) verjus*); означених / неозначених артиклів (*trembler comme la (une) feuille; casser la (une) croûte*), або наявність/ відсутність його (*se faire (du) mal*); а також заміною артикля присвійним займенником: *crier la (sa) faim; tomber sur les (ses) bottes; remplir son (le) ventre*, що вказують на приналежність до суб'єкта.

Синтаксичні трансформації репрезентовані зміною порядку компонентів ФО (*n'entendre ni à dia ni à hue / n'entendre ni à hue ni à dia; avoir bon nez / avoir le nez bon (creux, fin); mauvaise bouche / bouche mauvaise*).

Змішана варіативність (12%) представлена такими видами: лексико-граматичне: *briser (crever, rompre) le(s) tympan(s) à qn; écorcher (blesser, choquer, déchirer) l'oreille (les oreilles) de qn* – зміна дієслівного компонента з подібним значенням, однина/множина субстантива; лексико-квантитативне: *avoir les dents (bien) acérées (aiguës, longues); bouffer des briques (manger, croûter, se caler, s'envoyer) des briques (à la sauce aux cailloux)* – варіантність дієслівних та ад'єктивних складників, вклинювання компонентів для більш повної характеристики ФО.

Отже, проаналізувавши фразеологічні одиниці на позначення відчуттів людини в англійській і французькій мовах, можемо стверджувати, що фразеологічна варіантність є продуктивним мовним явищем, зафіксованим на матеріалі зіставлених мов. Вона характеризується тим, що вносить до складу стійких сполук додаткові смислові відтінки, але не змінює їхню семантику. У процесі зіставного аналізу варіантності досліджуваних одиниць вдалося виявити їхні універсальні та специфічні властивості, що свідчить про національно-культурну подібність, пов'язану з однаковим сприйняттям світу людиною, закладену у фізіології, а також про унікальність кожного носія тієї чи іншої мови.

Література:

1. Артеменко Г. С. Особливості фіксації логічного пізнання фразеологічними варіантами. *Лексикографічний бюлетень* : збірник наукових праць. К. : Ін-т української мови НАН України, 2011. Вип. 20. С. 39–45.
2. Демський М. Т. Українська фраземіка (дериваційна база, семантико-граматичні особливості) : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.01. Ужгород, 1994. 46 с.
3. Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологія сучасної української мови : навчальний посібник. К. : Знання, 2007. 494 с.
4. Редін П. О. Типи системних зв'язків фразеологічних одиниць у мові. *Мовознавство*. 1994. № 4–5. С. 50–52.
5. Алефіренко М. Ф. Теоретичні питання фразеології. Х. : Вища школа, 1987. 135 с.
6. Скрипник Л. Г. Видозміни форми фразеологічних одиниць. *Мовознавство*. 1969. № 4. С. 3–13 ; № 6. С. 12–19.
7. Алексахіна Т. О. Парадигматика фразеологічних одиниць із компонентом «назва квітки» у різносистемних мовах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.15. К., 2016. 20 с.
8. Бабич Н. Д. Фразеологія української мови : навчальний посібник. Ч. I. Чернівці, 1970. 64 с.; Ч. II. Чернівці, 1971. 90 с.
9. Кунін А.В. Фразеологія сучасної англійської мови. Досвід систематичного опису. М. Міжнародні відносини 1972 р. 288 с.
10. Козлова Т. О. Принцип іконічності та його реалізація в лексичній індоєвропейській прамові : дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.15 / Київський національний університет ім. Тараса Шевченка, Інститут філології. К., 2017. 501 с.
11. Шульженко А.С. Фразеологізми на позначення відчуттів людини в українській, англійській і французькій мовах: структурний та семантичний аспекти : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.17. Вінниця, 2020. 20 с.

Shulzhenko A., Rula N. Variations of phraseologisms denoting human sensations (on English and French language material)

Summary. The article is devoted to the problems of the variability of phraseological units (further – PU) for the designation of human sensations in English and French. The analysed compounds, selected by means of continuous sampling from lexical and phraseographic sources, allow the authors to claim that the variety is a very common phenomenon in the phraseological funds of the two languages.

Among the analyzed transformations, lexical, grammatical, quantitative and mixed variants can be distinguished, which do not significantly change the meaning of the phraseology. As a result of the analysis, it was established that mixed variants (33.6%) are most typical of English persistent compounds, where the replacement of the lexical component is most often recorded; quantitative (29,1%) – comparative PU that have pair part *as...as* in their composition dominate; lexical (20%), which are characterized by the double interchangeability of verb components with similar semantics; and grammatical variants

(17,3%), where morphological and syntactic transformations are recorded.

Among the French phraseological variants changes associated with the lexical replace of components prevail (52,6%), where verbs that are similar in semantics are most often interchanged; quantitative (17,7%) – this is an extension, an addition to a phraseological unit; grammatical (17,2%), which are fixed both at the morphological and syntactic levels; and mixed transformations (12%) – variation of verb and adjective components, wedging of components, etc.

In the process of comparative analysis of the variation of phraseological units to denote human sensations, it was possible to identify their isomorphic and allomorphic properties, which testify to the national and cultural similarity associated with the same perception of the world by a person, laid down in physiology, as well as the uniqueness of each native speaker of a particular language.

Key words: phraseological unit, variability, mixed variants, lexical variants, grammatical variants, quantitative variants, human sensations.

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

*Azarov D. V.,
Doktorand am Lehrstuhl für Deutsche Philologie
Ivan Franko Nationale Universität Lviv*

INFANTILISIERUNG ALS VERFAHREN DER SATIRISCHEN SCHREIBWEISE

Анотація. У статті розглядається специфіка сатиричного письма, а саме його поширений сатиричний прийом інфантилізації об'єкта сатиричного висміювання. Для аналізу обрано два тексти із сучасних німецькомовних сатиричних журналів, в яких у сатиричному ключі представлено політика, колишнього канцлера Австрії Себастьяна Курца. Сатиричні журнальні тексти проаналізовано, покликаючись на тривірневу аналітичну модель, запропоновану німецьким дослідником Йоргом Шенертом. Вказано на суть цієї моделі, яка полягає у тому, що реалізація сатиричного у тексті відбувається на трьох взаємопов'язаних рівнях: рівні глибинної структури, рівні стратегії та рівні текстової репрезентації. Рівень глибинної структури охоплює постійні, а отже типові для кожної епохи риси. Цей рівень зосереджується на відносинах між існуючою нормою (під якою можна розуміти як дію, так і висловлювання відомої особистості, групи людей, нації чи організації) та контр-нормою, тобто бажаним, але нереалізованим для сатирика станом речей. Стверджується, що відповідно до прагматики сатиричних текстів відбувається функціоналізація естетичного об'єкта за принципом агресивного спотворення. Однобічне опосередкування контр-норми при цьому стається за рахунок негативно-оцінної критичної енергії. З історичної перспективи рівень стратегії може реалізовуватися варіативно, головне, що цей рівень тісно пов'язаний із глибинною структурою, і що сатирична інтенція тексту може бути сформована за допомогою його характеристик. Наголошено, що рівень текстової репрезентації демонструє втілення глибинної структури і рівня стратегії в мовно-стилістичному оформленні тексту. Оскільки Йорг Шенерт у своєму дослідженні зазначив, що рівень текстової репрезентації в аналітичній моделі є історично та індивідуально варіативним, то увага при аналізі вибраних текстів зосереджується саме на ньому. До розгляду обрано два сучасних сатиричних журнали. Аналіз окремих текстів уможливило окреслення їхньої поетики, тобто їхніх типових стилістичних прийомів, до яких зокрема належить прийом інфантилізації, а також взаємодії поміж текстом і зображенням для посилення сатиричного ефекту.

Ключові слова: літературознавство, лінгвістика, стилістика, сатира, сатиричне письмо, інфантилізація, карикатура, фотомонтаж, інтермедіальність, відношення зображення-текст.

Fragestellung. Das Problem der Ausdifferenzierung der Satire bleibt sowohl in der Literaturwissenschaft als auch in der Linguistik umstritten. Die zahlreichen Ansätze, die Satire als eine separate Gattung oder als rein stilistisches Mittel zu definieren versuchten, scheinen sich unproduktiv erwiesen zu haben. Das Modell von Jörg Schönert bietet den Vorteil, dass es auf alle textuellen Erscheinungsformen der Satire anzuwenden ist, wobei die genauen Kriterien festgestellt wurden, welche den Texten, die

satirische Schreibweise enthalten, typisch sind. **Die Aktualität** dieses Beitrags beruht auf der Notwendigkeit, die Ebene der Textrepräsentanz zu erweitern bzw. die anderen Forschungen in Bezug auf die textuelle Realisierung der Satire in Betracht zu ziehen, was das Analysemodell ergänzen wird. Diesem Themenbereich sind die Untersuchungen von E.A. Draïster [1] und M. Hodgart [2] gewidmet. Es werden die satirischen Texte aus den Zeitschriften «Die Tagespresse» und «Eulenspiegel» analysiert, die das satirische Verfahren der Infantilisierung aufweisen.

Hauptteil. Das Satirische lässt sich in verschiedenen Darstellungsformen feststellen, sei es bildende Kunst, Kino oder Literatur. Gerade seine Vielfältigkeit erschwert seine inhaltlich präzise und zugleich umfassende Begriffserklärung. In unserer Forschung konzentrieren wir uns auf die Realisierung der Satire auf der Textfläche, wobei auch paratextuelle Text-Bild-Relationen mitberücksichtigt werden. Auf Grundlage des dreigliedrigen Modells von Jörg Schönert [3] wird die Satire als ein besonderer Schreibmodus verstanden, der in der Textstruktur bestimmte konstante Merkmale aufweist. Die praktische Realisierung dieser Merkmale wird in diesem Artikel am Beispiel von Texten der österreichischen Zeitschrift «Die Tagespresse» und der deutschen Zeitschrift «Eulenspiegel» vorgestellt.

Dem Modell von Jörg Schönert liegt das Prinzip zugrunde, nach dem die Verwirklichung des Satirischen im Text durch drei Ebenen erfolgt: Die Ebene der Tiefenstruktur, die Strategieebene und die Ebene der textuellen Repräsentation. Die Ebene der Tiefenstruktur umfasst konstante und somit für jede Epoche typische Merkmale. Sie konzentriert sich auf die Relationen zwischen der bestehenden Norm (darunter kann sowohl die Handlung als auch die Aussage eines Prominenten, der Menschengruppe oder der Organisation verstanden werden) und der Gegenorm, das heißt – dem vom Satiriker gewünschten, aber nicht realisierten Stand der Dinge. Nach der Pragmatik der satirisch geprägten Texte, erfolgt eine Funktionalisierung des ästhetischen Objekts nach dem Prinzip der aggressiven Verzerrung, wobei die einseitige Vermittlung der Gegenorm durch «negativ-bewertende kritische Energie» zustande kommt [3, S. 9–10]. Die Strategieebene kann, historisch gesehen, variabel realisiert werden, Hauptsache ist, dass diese Ebene in einer engen Beziehung zur Tiefenstruktur steht und sich mit Hilfe derer Eigenschaften die satirische Intention des Textes bilden lässt. Die Ebene der textuellen Repräsentation weist die Verkörperung von Tiefenstrukturen und Strategie in der sprachlichen und stilistischen Form der Textgestaltung auf. Da Jörg Schönert in seiner Studie darauf hingewiesen hat, dass die Ebene der Textrepräsentanz im Modell historisch und individuell variabel ist [3, S. 8], ist es wichtig, sie zu untersuchen. Dabei beschränken wir uns auf einzelne Zeitschriften, um ihre Poetik, d.h. typische Stilmittel und Text-Bild-Relationen, zu bestimmen.

Als erstes wird die Aufmerksamkeit auf die Gestaltung der Onlineseiten beider Zeitschriften gelenkt. Obwohl auf deren Informationsseiten explizit geschrieben steht, dass alle Texte satirisch ausgerichtet und somit frei erfundene Inhalte enthalten, zeigen die Webseiten demonstrativ etliche Merkmale der seriösen Nachrichtenmedien:

1. Einprägsame Schlagzeilen.
2. Die für die Analyse ausgewählten Texte werden von Bildern begleitet.
3. Ortsangaben sind vorhanden.
4. Es werden Zitate in den Texten verwendet, obwohl sie fiktiver Natur sind.

Die Struktur der beiden Artikel ist einem «Sandwich» ähnlich: die Schlagzeile, die Abbildung und anschließend der Haupttext. Dennoch wird der Haupttext in «Die Tagespresse» in separate Passagen geteilt, die einen zusätzlichen spezifischen Untertitel haben. Es ist darauf hinzuweisen, dass die Abbildungen in den Zeitschriften unterschiedlicher Natur sind. Im Falle der «Die Tagespresse» handelt es sich um eine Fotomontage, wobei ein wahres Foto vom Autor des Artikels verändert wurde. Dieses Foto verfügt über ein Wasserzeichen in Bezug auf die Fotoquelle, wie es in den renommierten Medien üblich ist, doch wenn man sich das Foto auf diesem Portal näher anschaut, sieht man, dass das Blasrohr in der Hand von Sebastian Kurz (dem ehemaligen Politiker und Bundeskanzler Österreichs) mittels der Fotomontage hinzugefügt wurde. Die Karikatur aus «Eulenspiegel» gehört zur personalen Karikatur, das bedeutet, obwohl die Körpermerkmale, Gestik und Mimik von Sebastian Kurz absichtlich verzerrt werden, ist keine zusätzliche textuelle Erklärung vonnöten, um seine Person auf diesem Bild zu erkennen.

Thomas von Steinaecker spricht in seiner Studie über drei mögliche Text-Bild-Beziehungen:

1. Wenn die Abbildung wiedergibt, was im Text bereits deutlich beschrieben wurde (Illustration).
2. Wenn das Bild eine Dominanz gegenüber dem Text aufweist (Texte und Bilder wie z. B. Comics, selten auch Karikaturen).
3. Wenn in Text-Bild-Kombination eine Dominanz von einer der Medien kaum festzulegen ist und sie zu einer Einheit werden (in vielen Fällen Karikatur, Emblems, Vanitas) [4, S. 9–10].

Bei näherer Betrachtung der Zeitschriften «Eulenspiegel» und «Die Tagespresse» wurde festgestellt, dass die Text-Bild-Relation in den beiden Zeitschriften dem dritten Typ entspricht, da die Dominanz des einen Mediums gegenüber dem anderen nur schwer festzulegen ist und sie somit eng zusammenwirken, um eine satirische Intention umzusetzen. Beide Bilder befinden sich unter der Überschrift und spielen auf der paratextuellen Ebene eine wichtige Rolle für die vertiefte Wahrnehmung des unten aufgeführten Haupttextes. Im Fall der Fotomontage in «Die Tagespresse» wird der Effekt der Realität des Geschehens erzeugt, indem das Foto aus der Gerichtsverhandlung vom Autor modifiziert wurde. Die Karikatur aus «Eulenspiegel» zeigt Anzeichen für die Anwendung der von Simpson beschriebenen Technik der Saturation [5, S. 128–129], d. h. der absichtlichen Übersättigung des Erscheinungsbildes des satirischen Objekts dadurch, dass die auffälligen Ohren des ehemaligen Bundeskanzlers absichtlich vergrößert werden. Der Kopf ist im Verhältnis zu seinem Körper überproportional groß, die Arme sind zur Seite gesteckt, so dass Sebastian Kurz, wie ein unförmiges Kind aussieht, was den Einfluss der Überschrift (Richter mit Papierkugel beschossen: Eltern müssen Kurz von Gericht abholen) verstärkt.

In Bezug auf Schönert's Modell sind in beiden Texten die konstanten Elemente der Tiefenstruktur zu finden. Sebastian Kurz's skandalöses politisches Handeln wird von beiden Satirikern nicht akzeptiert und dadurch schützen sie die wünschenswerte Gegenform. Die Persönlichkeit des Politikers ist in beiden Texten mit Hilfe von aggressiver Verzerrung, sowohl im Bild als auch im Text, funktionalisiert.

Auf der Ebene der textuellen Repräsentation lassen sich die Merkmale der von Emil Drahter beschriebenen nicht metaphorischen Herabwürdigung feststellen, die Infantilisierung. Unter Infantilisierung versteht Emil Dreister die Kritik an den sinnlosen Handlungen des satirischen Objekts, die auf dessen Unreife zurückzuführen sind [1, S. 47]. Ein anschauliches Beispiel von Verwendung der Infantilisierung kann man in Bezug auf Sebastian Kurz, sowohl im deutschen als auch im österreichischen, satirischen Diskurs feststellen. Die beiden Texte beziehen sich auf unterschiedliche Zeitperioden. In «Eulenspiegel» ist Sebastian Kurz noch als Kanzler tätig, während ihm in «Die Tagespresse» die Kanzlerschaft bereits entzogen wurde und gegen ihn ein Ermittlungsverfahren läuft.

Im Artikel «Der Kindskopf-Kanzler» [6], entnommen aus der Zeitschrift «Eulenspiegel», konzeptualisiert der Satiriker das junge Alter des österreichischen Politikers und setzt diesen als Waffe gegen ihn ein. Sowohl in den fiktiven Dialogen zwischen Sebastian's Eltern, als auch in der Rede des Autors wird Sebastian Kurz auf kindliche Weise «Basti» genannt. In Bezug auf den erwachsenen Kanzler wirkt diese Koseform des Namens lächerlich. Textstrategisch versucht der Satiriker von Anfang an, den skandalumwitterten Kanzler mit einer Aura von Kindlichkeit zu umgeben und so den Rezipienten von seiner Inkompetenz zu überzeugen.

Lexikalisch weist der Text eine Reihe von Epitheta auf, die den Kanzler mit einem Kind gleichsetzen: «Kindersoldat im Kampf gegen die Islamisierung», «Österreichs Kindsaußenminister», «der Polit-Pimpf», «Österreichs politischer Wunderknabe». Das typisch österreichische Lexem «Wunderknabe» bezieht sich konnotativ auf eine über die Jahre hinaus begabte Person und in diesem Kontext hat es seine primäre Bedeutung verloren, somit eine neue, negativierende Konnotation erhalten. In der österreichischen Kultur weckt «Wunderknabe» Assoziationen mit Wolfgang Amadeus Mozart und damit spielt Florian Kech weiter im Text: «Seine Eltern hielten Basti für einen zweiten Mozart. Sie waren sogar fest davon überzeugt, dass er über ein absolutes Gehör verfügt, bis eine ärztliche Untersuchung ergab, dass es sich nur um Segelohren handelte» [6]. Sebastian's Genie haben die Eltern ironischerweise an seinen immens großen Ohren gemessen, allerdings steht das bemerkenswerte Äußere in keiner Relation zum Talent. Sebastian Kurz wurde von Florian Kech absichtlich auch als «Kindersoldat» bezeichnet, der gegen die Islamisierung kämpfen würde. Diese Bezeichnung ist auf die von Islamisten entführten und dann als Soldaten missbrauchten Kindern zurückzuführen, welche unter dem Einfluss von psychotropen Stoffen und aufgezwungenen Ideen der IS-Weltanschauung als Streitkräfte in den Konflikten eingesetzt werden [7]. Konnotativ bezieht sich dieses Lexem auf etwas Kriminelles, sogar Unmenschliches, weil die Kinder noch einen schwankenden Willen haben. In unserem Beispiel geschieht eine ironische Umkehrung der Wortbedeutung, weil der Kanzler als Kindersoldat nicht für, sondern gegen die Islamisierung kämpft, mit der dieser Begriff eigentlich verbunden ist.

Der politische Werdegang des Kanzlers wird ebenso mit Bezug auf den Baby- und Kinderalltag beschrieben, zum Beispiel:

1. «Österreichs Kindsaußenminister kommt das große Verdienst zu, die Asylpolitik Europas wieder versachlicht zu haben. Dabei half ihm seine unbestechliche Logik, die er als Passivmitglied des Wiener Kreisels praktisch mit der Muttermilch eingetrichtert bekam» [6].

2. «Seine Matura liegt zwar schon etliche Wochen zurück, den Zweisatz beherrscht er aber immer noch aus dem Effeff» [6].

Besonders spöttisch wirkt die Charakterisierung des Kanzlers, welcher über eine «unbestechliche Logik» verfügt, da es im Hintergrund um einen Korruptionsskandal geht, in den er und seine Partei verwickelt waren.

Die politischen Entscheidungen des Kanzlers sind gleichfalls von Unreife geprägt, zum Beispiel: «Von seinem Elternhaus in Wien-Meidling bis zum Bundesministerium braucht man zu Fuß gute vierzig Minuten, mit dem Skateboard schafft man es in der Hälfte der Zeit. Der Basti nimmt das Mofa, das geht noch schneller. Natürlich ist Österreichs politischer Wunderknabe rechtzeitig am Tagungsort angekommen und hat obendrein im Alleingang die Flüchtlingskrise gelöst. Ostgrenze dicht machen, und fertig war die Laube» [6]. In den Augen von Florian Kech ist für Sebastian Kurz die beste Lösung die schnellste, d. h. diejenige, die am wenigsten Nachdenken erfordert.

Um die Überzeugung des deutschen Lesers auf der Strategieebene zu stärken, zieht der Autor eine historische Parallele zu Adolf Hitler, da Sebastian Kurz von der deutschen Gesellschaft in der Frage der Migrationspolitik positiv wahrgenommen wurde: «Wer, wenn nicht er, könnte in Europa wieder Recht und Ordnung herstellen und das Merkel-Chaos überwinden? Es ist lange her, dass in Deutschland so große Hoffnungen in einen österreichischen Politiker gesetzt wurden» [6]. Der historische Kontext, den der Autor mit Hilfe von dieser indirekten Anspielung bildet, schafft eine absichtliche satirische Situation, in der der Autor seine Besorgnis offen zur Schau stellt, da immer mehr Menschen sowohl in Österreich als auch in Deutschland zu einer rechtsgerichteten Politik tendieren. Die kontextuellen Assoziationen mit dem Nationalsozialismus, die durch diese Parallele entstehen, dienen als zusätzlicher Mechanismus für die Überzeugung der Leser und für den Schutz der wünschenswerten Gegennorm.

Florian Kech spottet über die Feindseligkeit gegenüber allem Fremden, die sowohl Sebastian Kurz und seine Partei ausstrahlen. Um den potenziellen Leser zu überzeugen, schafft der Satiriker eine lächerliche und zugleich logische Reihenfolge von Fakten: «Seine nüchterne Weltsicht kommt nicht von ungefähr. Schon als Jugendlicher musste er durch die harte Schule des Lebens gehen. 1998, Basti war da gerade zwölf Jahre alt, wird der beliebte Wiener Volksmusiker Hans »Falco« Hölzel bei einem Verkehrsunfall im Ausland (!) getötet. Nur zwei Jahre später beendet Volksfußballer Toni Polster seine Profikarriere im Ausland (!!). Und 2008 verunglückt zu allem Übel auch noch Jörg Haider sturzbesoffen und mit Karacho auf dem Loiblpass – in einem ausländischen (!!!) Wagen. Diese drei Tragödien haben die Alpenrepublik mehr erschüttert als der Freitod ihres Führers aus Braunau (ebenfalls im Ausland). Jedes Vorbildes und jeder Perspektive beraubt, gehörte Basti zu Österreichs verlorener Generation» [6]. Das mehrfach verwendete Ausrufezeichen in Klammern erzeugt eine besondere Akzentuierung und schafft einen beschleunigten Rhythmus bei der Aufzählung der in Österreich bekannten Persönlichkeiten.

Die Feindlichkeit in Sebastians Ansichten wird nicht immer explizit, sondern sprachlich verschleiert thematisiert: «Trotzdem

brachten die Eltern von ihren Afrikareisen (Ausland) immer Bongos mit. Dabei hätte der Junge viel lieber Zither gespielt» [6]. Das Wesentliche in diesem Ausdruck ist, dass Bongo ein typisches Instrument der lateinamerikanischen Kultur und Zither hingegen ein bayerisch-österreichisches Instrument ist, was die Präferenz von Sebastian bestimmt.

Florian Kech hat die Ähnlichkeit zwischen den Kampagnen von Sebastian Kurz und Guido Westerwelle in seinem Text erwähnt: «Von Guido Westerwelle und seinem anderen großen politischen Vorbild hatte er sich abgeschaut, wie man Wahlkämpfe inszeniert. 2010 fuhr er im »Geilomobil« auf den Heldenplatz, wo seine Ankunft von Zehntausenden Wienern bereits erwartet und euphorisch bejubelt wurde. Von seinem damaligen Motto »Schwarz ist geil« hat er sich inzwischen distanziert» [6]. Strategisch gesehen, trägt diese Passage dazu bei, dass sich die deutsche Leserschaft an die exzentrische Kampagne des ehemaligen deutschen Außenministers erinnert wird, die ein ähnliches Konzept und ein ähnliches Logo hatte, nämlich «Guido-Mobil». Der Vorbildcharakter einer ähnlichen Kampagne von Sebastian Kurz und seiner politischen Aktivität lässt sich mit einem konnotativen Minuswert verstehen.

In der österreichischen Zeitschrift «Die Tagespresse» werden ebenfalls die Unreife und die vom Ex-Kanzler begangenen Fehler als Kernmotiv der satirischen Intention des Autors benutzt. Der Text ist in Form eines Berichts mit fiktiven Dialogen geschrieben und in kleinere Textpassagen mit Überschriften geteilt. Obwohl dieser Text als ein Bericht aussieht, gibt es hier keinen Hinweis auf den Autor des Textes. Auf diese Weise erweckt der Text den Eindruck, von einem Augenzeugen während des Prozesses aufgezeichnet worden zu sein. Die hinzugefügte Fotomontage dient zur Verstärkung und Bestätigung der Realität und Faktizität dessen, was der Satiriker darstellt.

Das Benehmen von Sebastian Kurz während der Gerichtsverhandlung wird infantilisiert und bereits im einleitenden Teil des Textes proklamiert: «Der Problemschüler der Nation tanzt wieder einmal den Autoritäten auf der Nase herum. Bei seinem eigenen Prozess attackiert Sebastian Kurz den Richter mit rotzfrechen Fragen, Furtzissen und Papierkugeln. Die Eltern müssen ihn nun aus der Direktion des Wiener Straflandesgerichts abholen» [8]. Der Ex-Kanzler weigert sich, von der Sicht des Satirikers, die Verantwortung für seine Fehler zu übernehmen, und versucht auf eine sehr dreiste Weise, seinen Ruf zu beschönigen. All die Versuche, sich zu rechtfertigen, sehen erbärmlich aus, deswegen hat der Satiriker das schlechte Benehmen während der Gerichtsverhandlung stark übertrieben. Aus eigenen Fehlern hat Sebastian Kurz nichts gelernt und offensichtlich hat er auch nicht vor, das zu tun. Da der Text die Struktur des Berichts annimmt, ist es bemerkenswert, dass die Beschreibung der provokativen Handlungen von Sebastian Kurz in direkten Zitaten wiedergegeben wird, als ob es sich um die Worte eines tatsächlichen Zeugen eines solchen Verhaltens vor Gericht handelte.

Auf kindische Weise übertreibt der Satiriker ebenfalls die Versuche Sebastian Kurz's, auf das im Gerichtssaal präsente Publikum einzuwirken: «Auch in der Pause sorgte Kurz mit ungebührlichem Verhalten für Ärger, als er anwesenden Journalisten heimlich Zettel mit der Frage „Bin ich schuldig? o Ja o Nein o Vielleicht“ zugesteckt hat. Außerdem habe er dem Staatsanwalt eine seltene Pokémon-Karte und drei Center Shock angeboten, wenn er die Anklage fallen lässt» [8]. Der Autor schildert den Prozess als eine komplette Farce.

Aus der lexikalischen Sicht fällt besonders die vom Autor benutzte Wortwahl für die Charakterisierung von Sebastian Kurz auf: «Der Problemschüler», «der Lausbube», «der Bube», «der verzogene Rotzbube». Das Lexem «der Bube» und seine Ableitungen bezeichnen einen kleinen Jungen, aber in einer abwertenden Weise. All dies lässt den Eindruck, dass Sebastian Kurz ein ungezogenes, provokatives Kind ist: «Und noch vor Prozessbeginn hat er Penise, seinen Namen und ein anstößiges Portrait von Richter Radasztics auf die Gerichtstafel gekritzelt. Dann hat er den Tafelschwamm versteckt» [8]. Auch das Zitat der vermeintlich direkten Rede von Sebastian Kurz offenbart das typische Vokabular eines ungebildeten und unerzogenen Kindes: «Ätsch, bättsch, Butterkeks! Du bist doof! Warum hast du einen Hut an, bist du ein Mädchen? Der Richter ist ein Mädchen! Der Richter tut Sex machen!» Kurz lacht los» [8]. Alles, mit dem Sebastian Kurz als Kanzler Österreichs zu tun hatte, wird als Spielzeug eines Kindes dargestellt: «Die Uni schwänzt er bereits seit 2011, nach dem Topsy Tuesday ist er wöchentlich für drei Tage nicht ansprechbar. Er sei nicht mehr derselbe, seitdem er vor zwei Jahren sein Lieblingsspielzeug – das Bundeskanzleramt – verloren hat» [8]. Im Gegensatz zum Artikel aus «Eulenspiegel» verwendet der Satiriker keine Koseform des Namens von Ex-Kanzler, d.h. der volle Name wird im gesamten Text in der offiziellen Schreibweise verwendet. Das alles erzeugt eine Dissonanz, als ob im Körper des jungen Mannes noch ein verzogenes Kind steckt, mit dem auch der Richter nicht fertig wird.

Im Text wird die satirische Intention mittels Allusionen realisiert, die nur für einen gut vorbereiteten Leser zu erkennen sind. Ein Paradebeispiel dafür ist: «Diesem verzogenen Rotzbuben wurden einfach nie irgendwelche Grenzen aufgezeigt. Er hat immer gekriegt, was er will, nie hat ihm jemand klar ‚Nein‘ gesagt, sondern immer nur verhätschelt mit Sätzen wie ‚Ich liebe meinen Kanzler‘, und da kommt dann am Schluss sowas raus» [8]. Einerseits kann diese Passage direkt wahrgenommen werden, andererseits ist die Verwendung des Ausdrucks «Ich liebe meinen Kanzler» als Zitat an den Chat mit ÖBAG-Chef Thomas Schmid zurückzuführen, der im Prozess gegen den ehemaligen Bundeskanzler als Zeuge aussagte, obwohl er mit Kurz an der Umsetzung von Korruptionsplänen zusammengearbeitet hat.

Schlussfolgerung und Perspektive. Die Spezifik der satirischen Schreibweise wurde aufgrund von zwei satirischen Zeitschriften erforscht, in denen die Person des ehemaligen Kanzlers Österreichs Sebastian Kurz als Objekt der satirischen Intention ausgewählt wurde. Auf der Ebene der Tiefenstruktur ist die Unzufriedenheit der beiden Satiriker bezüglich Sebastian Kurz als Politiker dominant. Das bedeutet, dass die Persönlichkeit und Aktivitäten von Sebastian Kurz im Widerspruch zu den normativen und ethischen Ansichten der Satiriker stehen. Das schafft Grundlage für die Auflösung der «negativ-bewertenden kritischen Energie», wie sie in der Tiefenstruktur der satirischen Schreibweise von Jörg Schönert beschrieben wird. Der Konflikt zwischen der herrschenden negativen Norm und der von beiden Satirikern gewünschten Gegen-Norm bildet die Basis sowohl der Tiefenstruktur des Textes als auch der Poetik der beiden Zeitschriften insgesamt. Im Falle von «Eulenspiegel» sind die Korruptionsskandale der Haupttreiber der satirischen Intention und in «Die Tagespresse» – das trotzig Verhalten während der gerichtlichen Ermittlungen.

Der Artikel aus «Die Tagespresse» ist in Form eines quasi Mediaberichts verfasst, in dem die Worte der beteiligten Personen direkt wiedergegeben werden, in «Eulenspiegel» hingegen ist

der Text einem Essay ähnlich. Beide Texte sollen die Leser zum Nachdenken anregen. Die bewusste Verwendung von fiktiven Zitaten verleiht den Texten Lebendigkeit und erweckt den Anschein von Realismus. Dies löst in beiden Texten eine verschachtelte Wahrnehmung aus: zum einen rufen die Zitate eine Reihe von Emotionen hervor – von Lachen bis Ekel, zum anderen fördern sie die kritische Reflexion.

Auf der lexikalischen Ebene machen sich die von Satirikern selbst entwickelten Epitheta, kulturell gefärbten Ausdrücke und Lexik aus dem Kinderalltag bemerkbar, der Infantilisierung der Hauptfigur beitragend. In «Eulenspiegel» ist die Verwendung der Kosenamen des Kanzlers und der von Infantilisierung geprägten Epitheta, wie Kindsaußenminister, Österreichs politischer Wunderknabe, Kindersoldat, besonders auffällig. Der Text zeigt eine geschickte und komplizierte Poetik, da der Satiriker Florian Kech gekonnt die historisch gefärbten Allusionen verwendet und in diesem Zusammenhang einige Fakten aus dem Leben von Sebastian Kurz anspricht.

In «Die Tagespresse» wurde die Betonung auf den Ex-Kanzler als Problemschüler der Nation gemacht. Dafür spricht die Tatsache, dass er mit dem vollen Namen offiziell angesprochen wird. Poetologisch gesehen, wird Sebastian Kurz dadurch infantilisiert, dass er in einer typisch frech-kindlichen Weise quasi zitiert wird. Der Satiriker verwendet die Informationen aus dem realen Gerichtsprozess, als ob es eine Gerichtschronik wäre.

Die Ebene der textuellen Strategie wird von beiden Satirikern mit Hilfe von Infantilisierung realisiert, wobei das junge Alter und die Unreife von Sebastian Kurz als Beweismittel dienen. Beide Artikel interagieren mit verschiedenen Bildformen, wie Fotomontage und Karikatur. Beide Darstellungsarten werden von den Satirikern auf verschiedene Weise instrumentalisiert. Die Karikatur aus «Eulenspiegel» verstärkt mittels Saturation die bereits im Text enthaltene Verzerrung des Kanzlers, was zur stärkeren negativen Wahrnehmung des satirischen Objekts führt. In der Zeitschrift «Die Tagespresse» trägt das Foto zur Realitätsgefühl während des Lesens bei, da das reale Foto in diesem Fall über die Modifikation dominiert. Die Modifikation ist leicht zu erkennen, jedoch schafft sie durch einen engen Zusammenhang mit dem Text eine komische Wirkung, als ob das, was im Text dargestellt und beschrieben wird, wirklich passiert wäre. Somit kann man davon ausgehen, dass sowohl das Bild als auch der Haupttext in enger Wechselwirkung stehen und sich gegenseitig beeinflussen, wodurch die satirische Intention des Autors besser zum Ausdruck kommt.

Literatur:

1. Draitsner E. A. Techniques of satire: the case of Saltykov-Šchedrin. Berlin; New York : De Gruyter Mouton, 1994. 213 pp.
2. Hodgart M. Satire: Origins and Principles. † New York : AldineTransaction, 2009. 255 pp.
3. Schönert J. Theorie der (literarischen) Satire: ein funktionales Modell zur Beschreibung von Textstruktur und kommunikativer Wirkung. *Textpraxis. Digitales Journal für Philologie*. 2011, № 2. S. 1–42. URL: <https://www.textpraxis.net/sites/default/files/beitraege/joerg-schoenert-theorie-der-literarischen-satire.pdf> DOI:10.17879/57289633315
4. Steinaecker Th. von. Literarische Foto-Texte. Zur Funktion der Fotografien in den Texten Rolf Dieter Brinkmanns, Alexander Kluges und W.G. Sebalds. Bielefeld : transcript, 2015. 346 S.
5. Simpson P. On the Discourse of Satire: Towards a Stylistic Model of Satirical Humour. Amsterdam : John Benjamins, 2003. 242 pp.

6. Kech F., Hoppmann F. Der Kindskopf-Kanzler. *Eulenspiegel*. 2019, № 5. URL: <https://eulenspiegel-zeitschrift.dde/2019/05/der-kindskopf-kanzler/>
7. Kuntz K. Kinder als IS-Kämpfer. Erst gibt's Süßigkeiten, dann die Enthauptung. – URL: <https://www.spiegel.de/spiegel/islamischer-staat-so-bildet-der-is-kindersoldaten-aus-a-1103340>.
8. Richter mit Papierkuglerl beschossen: Eltern müssen Kurz von Gericht abholen. *Die Tagespresse*, 2023. – URL: <https://dietaagespresse.com/richter-mit-papierkuglerl-beschossen-eltern-muessen-kurz-von-gericht-abholen/>

Azarov D. Infantilization as a method of satirical writing

Summary. The article examines the specifics of satirical writing, namely its common satirical technique of infantilizing the object of satirical ridicule. Two texts from contemporary German-language satirical magazines were selected for analysis, in which the politician, former Austrian Chancellor Sebastian Kurz is presented in a satirical way. The satirical magazine texts are analyzed with reference to the three-level analytical model proposed by the German researcher Jörg Schoenert. The essence of this model is indicated, which is that the realization of the satirical in the text occurs at three interrelated levels: the level of deep structure, the level of strategy and the level of textual representation. The level of deep structure covers the constant, and therefore typical features of each era. This level focuses on the relationship between the existing norm

(which can be understood as both the action and the statement of a famous person, group of people, nation or organization) and the counter-norm, that is, the desired but unrealized state of affairs for the satirist. It is argued that in accordance with the pragmatics of satirical texts, the aesthetic object is functionalized on the principle of aggressive distortion. In this case, the one-sided mediation of the counter-norm occurs at the expense of negative critical energy. From a historical perspective, the level of strategy can be realized in different ways, the main thing is that this level is closely related to the deep structure, and that the satirical intention of the text can be formed by means of its characteristics. It is emphasized that the level of textual representation demonstrates the embodiment of the deep structure and the level of strategy in the linguistic and stylistic design of the text. Since Jörg Schoenert noted in his study that the level of textual representation in the analytical model is historically and individually variable, the attention in the analysis of the selected texts is focused on it. Two contemporary satirical magazines were chosen for consideration. The analysis of individual texts makes it possible to outline their poetics, that is, their typical stylistic techniques, which include the technique of infantilization, as well as the interaction between text and image to enhance the satirical effect.

Key words: literary criticism, linguistics, stylistics, satire, satirical writing, infantilization, caricature, photomontage, intermediality, image-text relationship.

*Бандура Т. Й.,**кандидат філологічних наук, доцент,**доцент кафедри української та зарубіжної літератур**Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*

ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНА СТРАТЕГІЯ В НАРАТИВНІЙ СТРУКТУРІ РОМАНУ ЛОРАНА ГУНЕЛЯ «ДЕНЬ, ЩО НАВЧИВ МЕНЕ ЖИТИ»

Анотація. У статті досліджується інтертекстуальна стратегія в наративній структурі роману Лорана Гунеля «День, що навчив мене жити». Наголошується, що, починаючи із заголовку роману, спостерігається архітекстуальна номінативно-дидактична означеність через дієслово «навчив», що пролонгує просвітницьку естетику жанрової природи роману-виховання на генологічному рівні.

Зазначається, що в художній трансляції естетичних лозунгів екзистенціалізму Лоран Гунель застосовує інтертекстуальну цитатацію. В романі виявлено імпліцитне переосмислення цитат, часто пов'язане не лише з конотативною інтерпретацією «іншого тексту», а й з ампліфікацією узагальнення репрезентованого сенсу, зміною тональності висловленого, його оцінки або подекуди новою подачею образу.

У дослідженні стверджується, що по-новаторськи Лоран Гунель організовує гіпертекстуальну стратегію оповіді. Так, в наративне полотно автор вплітає ще три сюжетні моделі, організовані прийомом «текст у тексті». Вони об'єднуються корелятивним мотивом пошуку себе й взаємодії із суспільством. Письменник на ейдологічному рівні проводить художній експеримент зіставлення життєвих позицій героїв різних сюжетних історій у контексті одного роману, по-перше, для типізації персонажів, по-друге, для зосередження й акумуляції пафосного складника авторської інтенції.

Акцентується на тому, що елементи інтертекстуальної стратегії в романі Л. Гунеля поліфункціональні. Їх імплементація не обмежується тільки орнаментальною функцією. Цитати й ремінісценції першочергово виконують основну для прози автора функцію типізації, підсилюють показовість образів або зображених явищ. Письменник використовує як точні, так і модифіковані цитати, що водночас експлікують оцінку митця.

Авторська думка зазвичай виражається не прямо, а на ґрунті образних паралелей і виявів, центром абсорбції яких є персонаж і пов'язані з ним реалії й події. Міжтекстові референції функціонують як завершена смислова інтенція або її елемент. Образи, пов'язані з «іншими текстами», втілюють в романі нові сенси, виражаючи одночасно іронічну експресію. В одному наративному фрагменті часто корелюються образи й мотиви, що стосуються різних прототекстів і мають іманентну стилістичну ідентифікацію. Їх симбіоз зумовлює стилістичну різноплановість, поліфонію й тональне різноманіття інтертексту. Таким чином інтертекст у творі Лорана Гунеля виконує й характерологічну функцію й відіграє важливу роль у вияві основної мотивації, більше того, в деяких наративних конструкціях виконує роль ключа до підтексту.

Ключові слова: наратор, ремінісценція, алюзія, референція, інтертекст.

Постановка проблеми. Більшість світових літературознавців переконливо доводили, що інтертекстуальність – це визначально-іманентна риса постмодерністичної літератури (Р. Барт, Ж. Дерріда, Ю. Крістева, М. Фуко та ін.). Сучасні дослідники наполягають на тому, що на епістемному рівні міжтекстові перегуки успадковуються постмодернізмом (Р. Ван ден Аккер, Т. Вермюлен, Л. Гатчен, Д. Дроздовський, Н. Корабльова). На сьогодні інтертекстуальність позиціонується як фактор текстотворення, рідше розглядається як чинник наративної структури. Актуальність дослідження зумовлена тим, що романістика сучасного французького письменника Лорана Гунеля мало досліджена, зокрема роль інтертекстуальності як наративної стратегії й чинника конструювання художньої оповіді майже не розглядалася.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення численної літератури з проблеми інтертекстуальності дає підстави констатувати, що, незважаючи на різноманіття ракурсів, в контексті яких досліджується феномен інтертексту, більшість науковців доходять висновку, що спільною умовою реалізації форм інтертекстуальності є наявність «тексту в тексті», водночас мотиви, фрагменти, мова або сюжет якого транспонується автором у власний текст і екстраполюється ним для породження новаторського змісту й наративу. Інтертекстуальність як чинник наративу стала предметом дослідження в наукових розвідках О. Бандровської, Д. Дроздовського, Т. Кушнірова, В. Просалова, Н. Римар та ін. Зокрема Д. Дроздовський у статті «Постмодерністські джерела постмодернізму: феноменологічні проблеми й наративні стратегії» (2017) зауважує на оповідній традиції постмодерністського роману в постмодерністському тексті. Дослідниця О. Бандровська в розвідці «Реальність як вигадка? Поняття «метамодернізм» і «метамодерн» в сучасному культурологічному і літературознавчому дискурсі» (2021) аналізує культурні та літературні стратегії метамодернізму, а також науково-дослідницькі програми, в яких розроблено його фундаментальні ідеї та принципи. В. Просалова в монографії «Інтертекстуальний аналіз: теорія і практика» (2019) з'ясовує природу виникнення теорії інтертекстуальності, осмислює основні її положення, розглядає основні проблеми теорії й методики інтертекстуальних досліджень.

Мета статті – дослідити інтертекстуальну парадигму в романі Лорана Гунеля «День, що навчив мене жити».

Виклад основного матеріалу. Романи сучасного французького письменника Лорана Гунеля доволі швидко набули популярності в читачьких колах світу, вочевидь, завдяки метамодерному оптимістичному складнику, що гармонійно інтегрується в індивідуальну естетику автора в контексті царини «фікшн». Прийшовши в літературу в 2000-х, Гунель запропо-

нував текстотвірну парадигму нового роману, що вчить людину бути щасливою (дається взнаки досвід фахівця у сфері особистісного розвитку). Так, з-під пера митця виходить низка романів, які продовжують традицію жанру роману-виховання, що народжується в генологічній синергії просвітницького роману XVIII століття. Так, читацька когорта знайомиться з романами «Людина, що хотіла бути щасливою», «Філософ, якому бракувало мудрості», «Бог завжди подорожує інкогніто», «День, що навчив мене жити», «Я обіцяю тобі волю», «І знайдеш ти скарб у собі», «Інтуїція».

Роман «День, що навчив мене жити» є одним із прикметних творів автора, в якому продукується нарративний потенціал інтертексту, функційну парадигму якого ґрунтовно виявляє Віра Просалова: «Інтертекст як багатозначне поняття експлікує складну історію тексту, що виникає на основі трансформації попередніх, його багатокомпонентний склад і наявність міжтекстових зв'язків. Інтертекст може виконувати різноманітні функції: бути засобом первинної комунікації (прислів'я, приказки), привернення читацької уваги, переконання реципієнта, прикрашання тексту, створення ігрової ситуації, вираження оцінки і пародіювання. Він може служити імпульсом для роздумів, виконувати одночасно кілька функцій» [1, с. 91]. Погоджуємося зі справедливою оцінкою естетичного ефекту інтертексту, що й зумовило звернення до роману Лорана Гунеля як багатшарового міжтекстового матеріалу, що виявляє поліфункціональність форм інтертекстуальності на різних рівнях текстотворення, зокрема нарративного моделювання.

Починаючи із заголовку роману «День, що навчив мене жити», спостерігаємо архітекстуальну (Ж. Женет) номінативно-дидактичну означеність через дієслово «навчив», що пролонгує просвітницьку естетику жанрової природи роману-виховання на генологічному рівні, як згадувалося раніше. На інтертекстуальному рівні зазначений жанр літератури доби Просвітництва (Ж.-Ж. Руссо, Д. Дідро, Вольтер, Дж. Свіфт, Д. Дефо та ін.) ампліфікується через ідейно-змістову повчальність твору Л. Гунеля (авторська інтенція має глибоко дидактичну природу), що акумулюється через нарративну стратегію детальної, покрокової оповідної «інструкції»: як жити щасливо, що для цього треба, як знайти сенс життя, в чому його цінність і т. д.

Цікавим авторським експериментом в міжтекстовій асоціації виділяємо також ім'я головного героя – Джонатан (алюзійний натяк на англійського письменника Джонатана Свіфта, до речі, представника просвітницької літератури, який свого героя Гуллівера випробовує чотирма різними за політичним укладом суспільствами у пошукові себе). Герой роману Гунеля теж проходить своєрідний екзистенційний «квест», що приводить його до життєвої філософії, близької до концепції «природної людини» Вольтера. Так, Джонатан розуміє змілювальну силу природи, її чистоти, пріоритетність автентичної людяності в порівнянні з руйнівною силою матеріально залежного соціуму. Втіленням ідеї просвітницької «природної людини» також є тітонька Марджі, біолог за фахом, яка й настановляє свого племінника Джонатана на шлях істини. Саме під її впливом головний герой до кінця роману теж перебирає на себе роль натхненника ідей Просвітництва.

У художній трансляції естетичних лозунгів екзистенціалізму Лоран Гунель застосовує інтертекстуальну цитату. Приміром, епіграфами до роману «День, що навчив мене жити» є цитати з вчення Будди й філософських рефлексій Карла

Ясперса. Настановною сентенцією є цитата-епіграф: «Той, хто сам собі господар, могутніший за самого володаря світу» [2, с. 7], адже в романі герой Гунеля шукає порятунку від смерті саме через самопізнання, і стимулом до пошуку виступає релігія як єдина істина, у даному випадку буддизм як осередок вищого стану духовної досконалості.

Другий епіграф – це вислів філософа-екзистенціаліста й психолога Карла Ясперса – «Людина усвідомлює себе лише в межових ситуаціях» [2, с. 7]. Смыслові цитата ретранслює авторську інтенцію впровадження в постпостмодерну естетику екзистенції «межової ситуації», що в оповідній структурі «вирішує все» на сюжетному, композиційному, проблемно-тематичному, образному рівнях. Для Джонатана кульмінаційним моментом визначення його життєвої позиції стала зустріч з циганкою як фактором переламного моменту, інсценізації екзистенційного «порогу», «межі». Віщунка йому нагадала швидку неминучу смерть, і це виявилось імпульсом до боротьби героя за свою людську суть з соціумом-антагоністом. Він усвідомлює хибну стежку, якою йшов до цього ключового моменту, переосмислює життєві пріоритети, розуміє істинність стосунків з близькими: «Досі Джонатан бачив себе чи не єдиним у цьому світі, хто бореться у своєму кутку, щоб із нього вибратися. Боротися... боротися і битися... Оскільки ми всі поєднані, боротьба проти інших – це, власне, боротьба проти самого себе» [2, с. 122]. Письменник життєстверджувальним мотивом вклинює ідею стоїцизму античної філософії, що теж демонструє стратегію ремінісценції авторського мислення.

Герой Гунеля абсорбує істину «чесності з собою», що лейтмотивом проходить через всю оповідну структуру. Рефлексії Джонатана мають сенс переродження особистості: «Досвід, який він щойно пережив, спонукав його усвідомити щось величезне, основоположне, що все поставило під питання, його суперництво з Майклом, двоїсті взаємини з клієнтами, яким він нав'язував непотрібні послуги, його конфліктні відносини з Анжеоло... Вся організація його існування досі спиралася на помилку, фальшиве бачення життя. Тепер усвідомлення цього відгукувалось у глибині його єства» [2, с. 122].

У самоусвідомленні головного героя, його самоаналізові відчутні оповідні маркери модерністичної манери письма, зокрема «потоків свідомості» (Джеймс Джойс, Вірджинія Вулф). Прикметно, що в уста тітоньки Марджі письменник неодноразово вкладає репліки-афоризми, що увиразнює пафос твору й нарративній системі надає ознак монументалізму (прояв постмодерного пастишу). Наведемо для прикладу низку виразів філософського характеру Марджі, що індивідуалізують мовлення персонажа: «Природа повертає умиротворення» [2, с. 72], «Щоб гарно прожити своє життя, необхідно дослухатись до того, що йде з самісінької глибини нашого єства» [2, с. 89] й т. ін. Ці висловлювання, безперечно, в паратекстуальній залежності суголосі з епіграфами до роману, про які йшлося раніше. У такий спосіб автор увиразнює ідейно-смысловий підтекст твору. На столі в кабінеті Марджі Джонатан побачив книгу Карла Ясперса, що теж підсилює ефект міжтекстового перегуку з філософією мислителя, реалізованого засобом речової художньої деталі.

Інтертекстуальна цитата апробується Лораном Гунелем і через мовлення самого Джонатана. Так, у розмові з Марджі він цитує В. Гюго: «Природа з нами говорить, але ми не вміємо її слухати» [2, с. 104]. Чоловік приходить до розуміння того,

що все життя до зустрічі з циганкою він проживав у спротиві своєму людському еству. І те, що він насправді відчував, притлумлював у собі, та врешті зрозумів, що цим робив себе глибоко нещасним. Але розуміння того, що він все-таки встиг усвідомити цю помилку, тішило його. Так, вислів романтика В. Гюго виконує онтологічну роль у внутрішній наративній фокалізації. Слушно зауважила дослідниця О. Бандровська: «Романтичне чуттєве переживання, “осучаснюючись” і набуваючи більш технологічного чи прагматичного характеру, залишається пріоритетним в естетиці метамодернізму» [3, с. 156].

В романі «День, що навчив мене жити» спостерігаємо імпліцитне переосмислення цитат, часто пов'язане не лише з конотативною інтерпретацією «іншого тексту», а й з ампліфікацією узагальнення ретрансльованого сенсу, зміною тональності висловленого, його оцінки або подекуди новою подачею образу.

По-новаторськи Лоран Гунель організовує гіпертекстуальну стратегію оповіді. Так, в наративне полотно автор влітає ще три сюжетні моделі, організовані прийомом «текст у тексті». Звісно, всі вони об'єднуються корелятивним мотивом пошуку себе й взаємодії з суспільством.

В алюзійному порядку пропонується автором історія про тенісиста Остіна, який був кумиром Джонатана. Він, зраджений тренером, відчуває свою вразливість через серйозну травму плеча. Ситуація Остіна показово перегукується з життєвими обставинами Джонатана, якого теж зраджує друг і партнер по бізнесу Майкл. Ефект алюзії відчутний в запозиченні сюжетної схеми повісті Ернеста Гемінгвея «Старий і море», де Сантьяго в складній ситуації боротьби з рибиною і, власне, виборювання честі й гідності рибалки порівнює себе з бейсболістом Ді Маджо, своїм беззаперечним взірцем для наслідування, спогади про якого допомагають йому вистояти в нелегкому протистоянні.

Остін з роману Гунеля чесно перемагає у півфіналі, але зазнає поразки у фіналі через підступну змову тренера зі спонсором суперника. Але, побачивши очі своїх вболівальників, спортсмен прозріває: «Він не дістав радісного розряду адреналіну, який супроводжував його перемоги у пречудовому відчутті всесильності, але відчував, як у глибині душі народжується нове, справжнє й інтенсивне почуття, відчуття своєї власної значущості... Коли Остіну вручали нагороду за друге місце, він уперше за свою кар'єру побачив, як глядачі встали, щоб бурхливо його привітати» [2, с. 276].

Інша сюжетна історія, яку пропонує автор, а ми позиціонуємо як окремих гіпертекстуальний компонент, це історія Гаррі – дрібного підприємця, бізнес якого занепадає через малу кількість відвідувачів його кав'ярні, хоча слава про його найсмачніші в районі мафіни шириться. Він батько-одинак, виховує двох синів, часто з хлопчиками поводить занадто суворо й грубо. Життєва втома перемагає батьківські почуття. У зображенні оточення, сімейного укладу й сімейних клопотів Гаррі автор глибинно успадкував традицію класичного реалістичного роману, роману-хроніки, сімейного роману, на кшталт полотен О. де Бальзака, Ч. Дікенса, В. Текеря, Г. Філдінга та ін. Інтертекстуальні референції відчутні на рівні наративної організації, коли герой переживає низку поразок, випробувань, розчарувань, пов'язаних і з справою, яка приносила дохід, і з дітьми, які пустощами драгували й викликали гнівну реакцію. Постпостмодерністська естетика виявляється близькою за реалістичною подачею до манери класичного реалізму, «у постпостмодернізмі відбувається інтенсифікація стратегій,

спрямованих на конструювання реалістично подібної художньої реальності» [4, с. 97].

Джонатан, який сам переживає момент душевного зцілення, береться відродити до життя й Гаррі, адже розуміє, що цей чоловік, як і він сам, загубився по життю, втратив інтерес до всього, розгубився перед ударами долі, втратив зв'язок з найціннішим. Джонатан влаштовує акцію з дегустації мафінів Гаррі, організовує маркетингові заходи, які посприяли розширенню клієнтури кав'ярні, люди смакували кондитерські вироби й ставали постійними відвідувачами закладу. Гаррі не здогадувався про вчинок Джонатана і розумів це як прихильність долі після численних випробувань.

Обидва герої до кінця роману осмислюють важливість сімейних цінностей в їхньому житті. Джонатан розуміє, що єдина жінка, яку він по-справжньому кохав і яку безглуздо втратив, це Анжела; що в його житті немає нічого найціннішого, ніж його донька Клоє. Гаррі після неодноразового виявлення в поштовій скриньці дивних записок з неоднозначним змістом «Твої батьки тебе любили, тільки не вміли цього сказати», «Твої прадідусі й прабабусі любили твоїх дідусів і бабусь, але не вміли цього сказати» (психологічні витівки-прийоми Джонатана) втямив, що найдорожчим скарбом в його житті є сини: «Зараз він збагнув, що інші не були ні милими, ні добрими, ні поганими. Все це в них було, як у всіх людей, те, що вони виражали, залежало від того, що виражав він, немовби якась їхня частина реагувала на частинку його самого... Він витер сльози і ще довго сидів отак, у саду, занурений у свої спогади, переглядаючи своє життя у світлі цього відкриття. Потім покликав дітей... Діти повільно рушили до нього. Коли вони опинилися поруч і зачмерли, він обійняв їх руками і притиснув до себе» [2, с. 257]. У такий спосіб Гаррі переживає «арістотелівський катарсис».

Третя текстова модель в романі – це іронічно-скептичний погляд молодого блогера, сучасної людини високотехнологічної епохи, але збідненої духовності. Об'єктив «крутої» камери Райана спрямований на життя Джонатана й Гаррі. Називаючи їх невдахами, він цинічно вишукує «смійні» моменти їхнього життя й фільмує з вікна своєї квартири, радіючи, коли вдавалося зловити провокаційні ситуації й викласти у своєму блозі на обговорення фоловерів. Так, амбітний зухвалець виставляє напоказ курйози Гаррі з дітьми, як Джонатан дарує квіти незнайомій жінці, замовляє коштовну їжу дідусеві-волоцюзі в кафе. На думку Райана, це смійні вчинки, і він сподівається, що це потішить його підписників. Позиція Райана доволі прагматична, більше того, це відлюдник, який проводить життя у своєму віртуальному світі, де панує цинічність і байдужість до людей. Він далекий від справжнього життя, яким живуть Джонатан, Гаррі, Остін.

Письменник на ейдологічному рівні застосовує художній прийом зіставлення життєвих позицій героїв різних сюжетних історій у контексті одного роману, по-перше, для типізації персонажів, по-друге, для зосередження й акумуляції пафосного складника авторської інтенції.

Всі три сюжетні канви організовують наратив в порядку то самостійних історій, то переплетених на рівні героїв, оповідних ситуацій, проблемних перехресть і часо-просторових стрижнів.

Висновки. Отже, елементи інтертекстуальної стратегії в романі Гунеля поліфункціональні. Їх імплементація не обмежується тільки орнаментальною функцією. Цитати й ремі-

нісценції першочергово виконують основну для прози автора функцію типізації, підсилюють показовість образів або зображених явищ. Письменник використовує як точні, так і модифіковані цитати, що водночас експлікують оцінку митця.

Авторська думка зазвичай виражається не прямо, а на ґрунті образних паралелей і виявів, центром абсорбції яких є персонаж і пов'язані з ним реалії й події. Цитати й ремінісценції функціонують як завершена смислова інтенція або її елемент. Образи, пов'язані з «іншими текстами», втілюють в романі нові сенси, виражаючи одночасно іронічну експресію. В одному нарративному фрагменті часто корелюються образи й мотиви, що стосуються різних прототекстів і мають іманентну стилістичну ідентифікацію. Їх симбіоз зумовлює стилістичну різноманітність, поліфонію й тональне різноманіття інтертексту.

Суміщення різних інтертекстуальних елементів надає роману більшого нарративного об'єму й передає авторську експресію різним типам їх взаємодії. Завдяки цитації мова роману набуває ознак «змішувального» і «змішувального» культурно-історичні епохи фактору. Інтертекст визначається не лише темою роману чи відтвореною ситуацією в ньому, а й характером героя або образом наратора. Таким чином інтертекст у творі Лорана Гунеля виконує й характерологічну функцію й відіграє важливу роль у вияві основної мотивації, більше того, в деяких нарративних конструкціях виконує роль ключа до підтексту.

Література:

1. Просалова В. Інтертекстуальний аналіз : теорія і практика : навчальний посібник. Вінниця, 2019. 206 с.
2. Гунель Л. День, що навчив мене жити : роман. Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2019. 288 с.
3. Бандровська О. Реальність як вигадка? Поняття «метамодернізму» і «метамодерн» в сучасному культурологічному й літературознавчому дискурсі. *Іноземна філологія. Літературознавство*. 2021. Випуск 134. С. 152–164.
4. Дроздовський Д. Постмодерністські джерела постпостмодернізму: феноменологічні проблеми й нарративні стратегії. *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах*. 2017. № 36. С. 93–98.

Bandura T. Intertextual strategy in the narrative structure of Laurent Gounel's novel «The Day That Taught Me to Live»

Summary. The article examines the intertextual strategy in the narrative structure of Laurent Gounel's novel «The Day That Taught Me to Live». It is emphasized that, starting from the title of the novel, there is an architectural textual

nominative-didactic definiteness through the verb «taught», which prolongs the enlightening aesthetics of the genre nature of the educational novel at the genealogical level.

It is noted that in the artistic translation of the aesthetic slogans of existentialism, Laurent Gounel uses intertextual citation. The novel reveals an implicit reinterpretation of quotations, often associated not only with the connotative interpretation of «another text», but also with the amplification of the generalization of the relayed meaning, a change in the tone of what was said, its assessment, or sometimes a new presentation of the image.

The study argues that Laurent Gounel pioneered a hypertextual narrative strategy. Thus, the author weaves three more plot models into the narrative canvas, organized by the «text within the text» technique. Of course, all of them are united by the correlative motive of self-discovery and interaction with society. At the eidological level, the writer conducts an artistic experiment comparing the life positions of the heroes of different stories in the context of one novel, firstly, to typify the characters, and secondly, to focus and accumulate the pathos component of the author's intention.

Emphasis is placed on the fact that the elements of the intertextual strategy in L. Gounel's novel are multifunctional. Their implementation is rarely limited to only an ornamental function. Quotations and reminiscences primarily perform the main function of typification for the author's prose, they enhance the expressiveness of images or depicted phenomena. The writer uses both exact and modified quotations, which at the same time explain the author's assessment.

The author's opinion is usually expressed not directly, but on the basis of figurative parallels and revelations, the center of absorption of which is the character and the realities and events related to him. Quotations and reminiscences function as a complete semantic intention or its element. Images associated with "other texts" embody new meanings in the novel, expressing at the same time an ironic expression. In one narrative fragment, images and motifs related to different proto-texts and having immanent stylistic identification are often correlated. Their symbiosis determines the stylistic diversity, polyphony and tonal diversity of the intertext. In this way, the intertext in the work of Laurent Gounel performs both a characterological function and plays an important role in the manifestation of the main motivation, moreover, in some narrative constructions, it plays the role of a key to the subtext.

Key words: narrator, reminiscence, allusion, reference, intertext.

*Винар С. М.,**старший викладач кафедри філології
ЗВО «Український католицький університет»*

ПЕЙЗАЖ У АВТОРСЬКІЙ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ АНТИЧНОГО СЮЖЕТУ (НА ПРИКЛАДІ ДРАМ ЛЕСІ УКРАЇНКИ)

Анотація. Впродовж усього свого розвитку європейська література піддається потужному впливу античності, зокрема міфології. Цей вплив спостерігається на рівні різних літературних стилів і видається особливо актуальним для поетичної драматургії Лесі Українки. В античних образах, мотивах, сюжетах українська поетеса неодноразово намагалася відшукати відповіді на питання, актуальні для її дійсності, питання, які, зрештою, продовжують хвилювати людство і в наш час. Однак, по відношенню до традиційного античного матеріалу Леся Українка виробляє свій авторський підхід. Використовуючи міфологічну символіку, авторка зберігає первісний морально-етичний зміст цих образів-символів, прагне «вживити» в українську суспільну свідомість закладені в них духовні цінності і, водночас, осучаснює їх, збагачає виразно національним звучанням. Таке творче завдання, яке поетеса ставить перед собою вказує на якість її оригінального підходу до обробки традиційних сюжетів і багатство авторської рецепції, а також визначає ступінь інтерпретаційних змін, яких зазнає відомий сюжет.

Актуалізації міфологічного сюжету, введенню його в національну дійсність сприяють різні художні засоби, а саме: а) монолог, який відкриває широкі можливості для ліричного самовираження героїні; б) ремарки, що виконують роль додаткових, невербальних засобів комунікації, оскільки містять опис жестів, погляду, вказівки на інтонацію та ін. Тим самим ремарки доповнюють і поглиблюють мовні (вербальні) партії героїв драми, сприяють конкретизації їх думок і почуттів; в) опис природи (пейзаж), що часто складає психологічний, емоційний фон розвитку сюжету.

Авторка знаходить нові можливості у способах використання картин природи. Пейзаж у драмах тісно пов'язаний з художнім значенням тексту, виконує роль психологічного паралелізму, створює психологічний настрій сприйняття тексту, допомагає розкрити внутрішній, емоційний стан героїв. Без нього не можуть бути зрозумілі у всій смисловій повноті окремі події та епізоди, вчинки і переживання героїв.

Ключові слова: міф, символ, пейзаж, рецепція, художня комунікація.

Постановка проблеми. Сюжети світової літератури релігійно-міфологічного, історичного змісту, їх проблематика завжди перебували в колі інтересів Лесі Українки. Про це поетеса сама говорить у статті «Утопія в белетристиці», де порушує проблему хронологічної дистанції між минулим і сьогоденням: «ми не можемо розуміти прийдешності з погляду невідомих нам прийдешніх людей, ми не можемо її розуміти тільки з нашого теперішнього погляду» [1, с. 175]. Тому творчість письменниці не могла ґрунтуватися лише на національних образах, ідеях, проблематиці. Леся Українка намагалася поєднати світовий естетичний досвід з національним, використовуючи символи й міфи, пропагувати загальнолюдські цінності, шукати шляхи вирішення загальнолюдських проблем, забез-

печувала «сுவ'язь часів не коштом руйнації і протиставлення, а способом синтезу, паралельних шляхів до істини» [2, с. 275]. Інтерпретуючи по-новітньому традиційний матеріал, українська поетеса утверджує модерні типи художнього мислення, нові форми авторської свідомості, зокрема неоромантизм і символізм. Романтичному типу творчості, характерному для Лесі Українки, жанрово найбільш імпонувала драматична поема, яка створювалася на основі художнього поєднання подій минулих і сучасних, часовій трансформації образів і характерів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Рецепція українською поетесою античних образів та мотивів, способи її авторської інтерпретації, викликають постійний інтерес у сучасному літературознавстві. Праці таких дослідників, як І. Бетко, Т. Гундорової, М. Жулинського, Л. Мороз, Г. Сивоконя, В. Сулими, С. Павличко, В. Погребенника, Я. Поліщука, О. Турган засвідчують, що, Леся Українка, по-перше, дотримується традиції і зберігає первісний морально-етичний зміст образів-символів, а по-друге, оригінально інтерпретує знані традиційні сюжети, осучаснює, ламаючи стереотипи їх сприйняття, що сприяє перезасвоєнню їх українською літературою. Це стає можливим через прочитання традиційних подій та характерів у плані сучасного, зокрема національного світобачення та світорозуміння.

На поєднання у творчості Лесі Українки залежності від традиції та творчої позиції автора, певного продовження старої традиції і «прагнення відшукати «свою» традицію в рамках української культури» [3, с. 90], вказує С. Павличко, окреслюючи літературну постать Лесі Українки як амбівалентну. Така амбівалентність сприяла виробленню особливої авторської інтерпретації Лесею Українкою традиційних сюжетів та включенню їх до кола національної культури завдяки отриманим яскравим національним рисам.

Найважливішим у процесах обробки традиційних сюжетів, як вважає літературознавець М. Гольберг [4, с. 16], є «особливості авторського засвоєння, те творче завдання, яке він ставить перед собою, а також ступінь інтерпретаційних змін, яких зазнає такий сюжет». Глибину інтерпретаційного потенціалу міфологічних образів вчений пов'язує з їх символічною природою, поєднанням у них конкретно-історичного і загальнолюдського, локального й універсального.

У драматургії Лесі Українки відчувається співучасть минулого і сучасного, поєднання проблем філософських і історичних з патріотичною тематикою («Вавилонський полон», «На руїнах», «В дому роботи, в країні неволі»), біблійна тематика пов'язана з проблемами морально-етичного характеру («Одержима», «В катакомбах», «На полі крові», «Руфін і Прісціла», «Адвокат Мартіан»). Завдяки осучасненню давноминулих подій твори Лесі Українки набувають значної художньої переконливості.

Мета статті. У нашій розвідці зосередимо увагу на міфологічних («Іфігенія в Тавриді») мотивах у творчості Лесі Українки в аспекті їх трансформації та переосмислення, розглянемо художні засоби, які сприяють актуалізації міфічного сюжету. Предметом дослідження обираємо пейзажні замальовки у структурі драми (у складі ремарок, у мові героїні), що виступають фактором своєрідної авторської інтерпретації поетеси.

Виклад основного матеріалу. Серед драматургічного доробку Лесі Українки особливої уваги заслуговує драматична сцена «Іфігенія в Тавриді», написана у січні-травні 1898 року, в час перебування Лесі Українки на лікуванні в Криму. Звернення поетеси до древньої еллінської легенди, асоціації з міфологічною героїнею не є випадковими. До думки про твір на честь авлідської героїні поетеси схилили подібні обставини (відчуття самотності на чужині, без рідних, без друзів), сама назва вілли – «Іфігенія», на якій проживала поетеса. Свідчення цього знаходимо у листах Лесі Українки, адресованих І. Франку та матері [5]. Туга Іфігенії за батьківщиною, любов до рідної землі, Арголіди – те, що найбільш імпонувало Лесі Українці в образі древньої еллінки і було, мабуть, вирішальним поштовхом до проведення асоціацій, до інтерпретації античного сюжету у своєму творі.

Драматична сцена Лесі Українки, яка, звичайно, опирається на трагедію Еврипіда, (а також, пізніше – Гете), невелика за обсягом. Деякі дослідники творчості поетеси (А. Гозенпуд) навіть вважають цей твір незавершеним. Подібні думки висловлює і Ліна Костенко у передмові до Лесиних драм: «Залишається тільки гадати, які трансформації міфа відбулися б під пером Лесі Українки. Відомо лише, що то мала бути драматична поема в двох діях, з античними хорами, з Орестом і Піладом, котрі так і не вийшли зі списку дійових осіб» [6, с. 6].

Чому «Іфігенія зупинилася», як пише сама Леся Українка в листі до матері, тепер, мабуть, неможливо здогадатися. Свідчення того, що праця над нею дійсно захоплювала поетесу зустрічаються неодноразово. Так, в листі від 21. 01. 1898 р. Леся Українка з критичної точки зору оцінює саме структуру задуманої і частково вже написаної драми: «Іфігенію», бачиш, посилаю, вона вже днів три як написана. ...Монолог, я сама бачу, страх довгий, колись потім для сцени (!) можна буде скоротити, а для читання се, я думаю, нічого. Коли б се була побутова драма, то такий монолог був би злочином для драматичної поеми en style classique я се допускаю. «Іфігенія» не буде новітньою: в ній буде хор, репліка a parte, і може, навіть, deus ex machina [5, с. 10].

Однак, «Іфігенія» Лесі Українці вийшла саме новітньою. Авторка не використовує методу «deus ex machina», який часто виручає Еврипіда, коли дія не знаходить природньої розв'язки, випускає сцену, де Іфігенії сниться загибель брата, сцену зустрічі з чужоземцями – Орестом і Піладом та сцену впізнання. Весь її твір підпорядкований одній ідеї, дія зосереджується навколо одного мотиву: сум Іфігенії на чужині, нестерпна туга за батьківщиною.

На актуалізацію античного образу Іфігенії та пов'язаного з ним мотиву жертвності й вибору, наближенню його до тогочасної дійсності спрямована вся система художніх засобів драми. Чільне місце у драматичній сцені займає монолог, який: а) виконує свої звичайні об'єктивно-комунікативні функції, коли повідомляє про зовнішню обстановку і події, які не показані безпосередньо; а також б) створює особливу емоціональну

атмосферу повіствування, інформуючи читача (чи глядача) про психологічні мотиви поведінки героїні, передає її спогади, переживання, власні думки і почуття.

Не менш важливим художнім засобом розкриття ідеї драми Лесі Українки виступають ремарки, які передають жести, рухи, деякі виразні деталі, що мають безпосереднє значення для розкриття образу Іфігенії, її внутрішнього світу. Зауважимо, що протягом історії розвитку драми ремарка уявлялася як допоміжний, службовий елемент драми, функція її зводилася до того, щоб подати опис обставин і місця подій, об'єктивно зафіксувати ті чи інші її моменти. Лише наприкінці XIX – на початку XX ст. структура п'єс зазнала суттєвих змін, розширивши й роль ремарки. У європейській драматургії загалом, і в творах Лесі Українки, зокрема, ремарки мають не тільки службове значення, але й поглиблюють свої функціонально комунікативні можливості, виступають додатковим комунікативним засобом розкриття ідеї твору.

Невід'ємною частиною образної системи драматичних творів Лесі Українки є природа, пейзаж. Вони присутні і в ремарках, і в мовних партіях героїв. Функції, що виконує пейзаж у комунікативній структурі літературного твору, залежать від роду і жанру цього твору, та, насамперед, від стилю і методу автора. Пейзажі у ремарках Лесі Українки настільки природні, живі, колоритні, що мабуть, складні для сценічних постановок, а призначені для читання. У цьому випадку Леся Українка наслідує не стільки старогрецький театр, скільки римський, римських трагиків, твори яких писались для читача, а не для сцени.

У структурі драматичної поеми «Іфігенія в Тавриді» авторською ремаркою створено опис місця дії: статуя Артемиди Таврійської знаходиться перед її храмом з *дорійською колонадою і широкими сходами* (тут і даліше цит. за [7]), а далі змальовано навколишній ялтинський пейзаж: *голі, дикі, сіро-червоні скелі, далі узгір'я, поросле буйними зеленощами: лаврів, магнолій, олів, кипарисів*. На фоні цієї мальовничої картини проходить вся дія п'єси, тому такий опис є внутрішньо виправданим і необхідним елементом для створення відповідного емоційно-зорового сприйняття.

За допомогою ремарок Лесі Українці вдається акцентувати увагу на, здавалось би, незначних деталях сюжету, як ось: *стежка від храму до моря, виложена мармуром*. Ця об'єктивна зарисовка містить інформацію про багатство і розкіш храму Артемиди (жрицею якої є Іфігенія), а водночас, про поклоніння та шану людей до богині. У цьому випадку ремарки не є інертними, службовими авторськими примітками, а виступають як необхідний психологічно вмотивований компонент драми.

З цього приводу згадаймо ще один твір поетеси – «Лісова пісня», у композиції якої природа відіграє чи не найважливішу роль, живе у символічних образах і персонажах як дійова особа, виходить далеко за межі простої декорації. На думку А. Каспука, пейзажі, які подає Леся Українка в ремарках і тексті п'єси постають не лише тлом для дії, вони «створюють певний настроєвий супровід до дії, допомагають розкрити характери персонажів, мотивувати їхні вчинки. Пейзажі у ремарках до певної міри рухають дію п'єси. Це надзвичайно поетичні, образні малюнки, по суті, невеличкі поезії в прозі, що мають свій стиль, свій ритмічний лад» [8, с. 112].

Звернення до пейзажу як необхідного елементу художнього твору спостерігається у багатьох письменників XIX ст., зокрема у І. Нечуя-Левицького, П. Мирного. Але організація

пейзажних малюнків у них створюється в основному на зорових образах (згадаймо відому пейзажну картину – початок повісті «Микола Джеря» І. Нечуя-Левицького), безвідносно до позиції конкретного героя, його бачення світу. Зображається те, що сприймається людиною взагалі, її зором, слухом, а не якоюсь конкретною особистістю відповідно до її душевного стану саме в цей час.

Для Лесі Українки характерне взаємопроникнення двох рівнів зображення пейзажу – і того, що сприймається людиною взагалі, і того, що сприймається і як сприймається конкретною людиною, але з перевагою останнього і з підкресленим взаємозв'язком з душевним тонусом персонажа. Пейзажні замальовки у ремарках Лесі Українки наділені психологічною спрямованістю, вони гармонійно співвідносяться з подіями, що слідує за ними в тексті, весь час за принципом психологічного паралелізму супроводжують історію кохання Мавки і Лукаша: наприклад, як процвітає їхнє кохання – так і пейзажі сповнені весняного буяння. Втрачає Лукаш почуття любові до Мавки – губить свої життєрадісні тони і природа, у другій дії вже озеро змаліло, *очерет сухо шелестить скутим листом*. Пейзажний паралелізм не тільки чітко підкреслює душевний стан героїв, а й служить засобом посилення ліричної ситуації. Отже, стає важливою комунікативною особливістю, характерною рисою поетичного стилю Лесі Українки.

Картини природи живуть і в мові героїв, зокрема, у мові Іфігенії, де прослідковується своєрідний діалог з природою. Іфігенія, яку Артеміда рятує від смерті і робить своєю жрицею в далекій Тавриді, повільно згасає на чужині. Вона у безнадії згадає рідну Елладу, золотокудрого Ореста, сестру Електру. З тугою дивиться на море, вдалину, туди, де Греція, де Еллада, і промовляє: *А в серці тільки ти, /Єдиний мій, коханий рідний краю! А їй вторить осінній вітер та шум смутних кипарисів*. Рідний край, далека Арголіда у неї асоціюється із вічною весною тоді, коли тут *на сій чужій чужині ... /Хутко вже й зимовий (вітер) /По сій діброві звіром зареве, /Закрутиться на морі сніговиця, /І море з небом зіллється в хаос...*

Отже, пейзаж у драмі Лесі Українки має роль не лише позасюжетного компоненту, він виступає елементом подієвої частини твору. В одних випадках картини природи із сюжетом пов'язані лише зовнішньо, тобто служать тлом, на якому розгортаються події твору, а в інших – простежується глибший зв'язок пейзажу із сюжетом: природа виступає як паралель до думок і переживань героїні твору (Іфігенії) або й самої авторки.

Висновки та перспективи. Саме античні мотиви у творах українських письменників, і зокрема Лесі Українки, сприяли включенню української літератури в загальноєвропейський контекст. Про це говорить у статті «Стильові пошуки Лесі Українки на тлі світової літератури» [10] Ю. Бойко-Блохин, один із авторів та укладачів збірника «Леся Українка та європейські літератури», конкретизуючи виявлені ним же значно раніше погляди на європеїзований світогляд письменниці. На думку Т. Гундорової [9, с. 244], письменниця вводить в українську літературу твори, в яких переважає свобода інтерпретації в обробках традиційних сюжетів, сполучає пласти традиційних сюжетів і національної дійсності. Інтерпретація традиційних сюжетів (образів, мотивів) у плані національного світобачення та світорозуміння сприяє перезасвоєнню їх українським читачем, розширенню рецепційних горизонтів нашої літератури.

Література:

1. Українка Л. Утопія в белетристиці. *Зібрання творів : у 12 т.* Київ : Наукова думка, 1977. Т. 8 : Літературно-критичні та публіцистичні статті. С. 155–197.
2. Поліщук Я. Міфологічний горизонт українського модернізму : монографія. Івано-Франківськ : Лілея - НВ, 2002. 392 с.
3. Павличко С.Д. Дискурс модернізму в українській літературі: монографія. Київ : Либідь, 1997. 360 с.
4. Гольберг М.Я. Інтерпретаційний потенціал як герменевтична проблема. *Studia hermeneutica. Герменевтика тексту: між істиною і методом* / за ред. М. Зимомрі та ін. Дрогобич : Коло, 2003. С. 9–17.
5. Українка Л. Зібрання творів : у 12 т. Київ : Наукова думка, 1978. Т. 11 : Листи (1898-1902). 477 с.
6. Костенко Л. Поет, що йшов сходами гігантів. *Леся Українка. Драматичні твори*. Київ : Дніпро, 1989. С. 5–8.
7. Українка Л. Іфігенія в Тавриді. *Зібрання творів : у 12 т.* Київ : Наукова думка, 1975. Т. 1 : Поезії. С. 165–170.
8. Каспрук А. «Лісова пісня» Лесі Українки. *Радянське літературознавство*. 1963. №5. С. 107–113.
9. Гундорова Т. Проявлення слова. Дискурсія раннього українського модернізму. Постмодерна інтерпретація. Львів : Літопис, 1997. 300 с.
10. Бойко Ю. Естетичні погляди Лесі Українки та її стильові шукання. *Вибрані праці*. Київ : Медекол, 1992. С. 110–160.

Vynar S. The landscape in the author's interpretation of the ancient plot (on the example of Lesia Ukrainka's dramas)

Summary. European literature throughout its development is strongly influenced by antiquity and mythology, in particular. This impact is observed at the level of different literary styles and appears especially relevant for Lesia Ukrainka's poetic drama. The Ukrainian poetess repeatedly tried to find in ancient images, motifs and plots answers to questions relevant to her reality, to those ones which, in the end, still worry the humanity nowadays. However, in relation to traditional antique material, Lesia Ukrainka produces her author's approach. Using mythological symbolism, the authoress preserves the original moral-ethical content of these images-symbols, strives to "implant" embedded spiritual values into Ukrainian social consciousness and, at the same time, modernizes them, enriches with a distinctly national sounding. Such a creative task which a poetess sets before herself indicates the quality of her original approach to processing traditional plots and the richness of the author's reception, as well as determines the degree of interpretive changes that a well-known plot undergoes.

Various artistic means contribute to the actualization of the mythological plot, its introduction into national reality, namely: a) the monologue that opens wide opportunities for lyrical self-expression of the heroine; b) remarks that perform the role of additional, non-verbal means of communication, because they contain a description of gestures, look, indications of intonation, etc. Thus, the remarks complete and deepen the speech (verbal) parts of the characters of the drama, contribute to the specification of their thoughts and feelings; c) the description of nature (landscape), which often makes a psychological and emotional background of the development of the plot.

The authoress finds new possibilities in ways of using natural pictures. The landscape in dramas is closely related to the artistic meaning of the text, performs the role of psychological parallelism, creates a psychological mood perception of the text and helps to reveal the inner, emotional state of the characters. Individual events and episodes, actions and experiences of the heroes cannot be understood without it.

Key words: myth, symbol, landscape, reception, artistic communication.

*Годік К. О.,**кандидат філологічних наук,**молодший науковий співробітник відділу компаративістики**Інституту літератури імені Т.Г. Шевченка Національної академії наук України*

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ОБРАЗУ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ В ПОРТУГАЛОМОВНИХ ПЕРЕКЛАДАХ

Анотація. Стаття присвячена аналізу проблеми формування образу національної української літератури в португаломовному світі. До огляду було взято видання художніх творів, що вийшли друком та були розповсюджені в українських громадах Бразилії. Встановлено, що тексти, котрі входять до літературного канону, видавались хаотично, без належних коментарів та без мети сформувати єдиний образ національної культури. Їхня основна мета: зберегти загальні місця пам'яті українських мігрантів та передати майбутнім поколінням елементи культурних надбань. Через відсутність системної роботи, кола професійних перекладачів тощо наразі португаломовні країни не мають багатьох базових текстів навіть таких письменників, як Іван Франко, Леся Українка, Тарас Шевченко та інших.

Встановлено, що більшість українських творів була перекладена та видана в Бразилії в другій половині ХХ століття зусиллями Віри Селянської (Віра Вовк). На початку ХХІ століття ця праця була призупинена. Однак наразі відсутність активної діяльності з перекладу текстів та їх промоції призвела до того, що українські наративи презентують видання русистів. Такі книжки не лише не висвітлюють українську ідентичність, а працюють на користь пропаганди про те, що Україна – це не самостійна держава із самостійним народом, а специфічна російська територія, яка лише має певний екзотичний колорит. Поки що такі праці поодинокі.

Основними проблемами, що зумовили таке становище української літератури в Бразилії стало низьке фінансування культурних проєктів, розрив комунікації з Україною. Не в останню чергу проблеми з репрезентацією текстів, котрі входять до канону української літератури, виникли через брак професійних перекладачів та системної співпраці з ними.

Вирішення цієї проблеми лежить в площині системної багаторічної проєктної діяльності між університетами, науковими товариствами, спілками перекладачів України та португаломовних країн.

Ключові слова: ідентичність, літературний канон, образ національної літератури, література діаспори, емігрантська література.

Постановка проблеми. Формування привабливого іміджу української культури в світі нерозривно пов'язано з тим, які саме тексти репрезентуються як частина національного літературного канону, які твори перекладаються і про яких постатей говорять як про найбільш важливих культурних діячів. Важливо, щоб цей процес проходив системно, мав певну стратегію та був однаковим для більшості країн. В іншому випадку формування іміджу української культури буде відбуватись спорадично, і, як це часто буває, у викривленому форматі. Сьогодні така проблема вже існує, особливо в країнах Латинської Америки та Африки. Спостерігається брак якісних перекладів

текстів (при тому, що мова йде все ж про європейські мови), відсутність якогось певного підходу для презентації основного корпусу літературних текстів тощо. Показовою є ситуація в Бразилії. Тут, попри велику українську діаспору, немає сформованого іміджу української культури. Вона репрезентована окремими португаломовними перекладами, здійсненими Вірою Вовк та деякими іншими діячами. Це зумовлює не лише втрату інтересу мігрантів другого та третього покоління до власної культурної спадщини (що відбувається планомірно, оскільки вони не мають якісних та цікавих текстів в доступі), а й формуванням хибних уявлень бразильців про українську літературу як про вторинну, таку, котра є меншою частиною російської (про що говорять місцеві видання, які репрезентують російських письменників як українських тощо). Ця проблема потребує тривалої систематичної роботи. Відтак, сьогодні дослідження в цій площині є досить актуальними.

Аналіз досліджень. Представлена проблема не могла не потрапити в поле зору українських науковців. Так, окремі аспекти розвитку української літератури в діаспорі були проаналізовані в роботі О. Мосендз, С. Філімонової-Златогурської та ін. [1]. Це одна з небагатьох розвідок, що розкриває саме бразильський контекст, що в цілому в українському науковому дискурсі представлений доволі обмежено.

Цікаві розвідки стосовно дитячої літератури діаспори пропонує М. Варданян. Дослідниця вивчає всі аспекти поширення текстів, включно із популярними жанрами, шляхами поширення матеріалів тощо [2]. При цьому до розгляду беруться такі осередки в різних країнах.

Важливим для українських дослідників є закордонний досвід формування іміджу літератури. Значна частина праць закордонних науковців зосереджена на питанні створення іміджу національної літератури в інших державах (дослідження цього питання у вітчизняному науковому дискурсі тільки набирає обертів). Так, наприклад, Альберт Брац та Пауль Моріц описують аналізують особливості подання національної літератури в мультинаціональному суспільстві (що є цікавим з огляду на необхідність належної репрезентації української літератури в багатонаціональних державах, і тут мова йде про ту ж Бразилію) [3].

В українському літературознавстві значущими для розуміння іміджу української літератури є праці, котрі присвячені аналізу літературного канону. Прикладом таких є роботи Р. Мовчан [4], Л. Демської-Будзуляк [5]. Згадані праці присвячені літературі 20-х років ХХ століття, але вони торкаються загальних тенденцій. Особливості зміни канону та впливу на оцінку літературної пам'яті в своїй роботі детально аналізує У. Федорів [6].

Однак вичерпних систематичних матеріалів, котрі б описували закономірності створення іміджу української літератури в різних країнах, зокрема, португаломовних, поки нема. Не було ґрунтовно розглянуто й особливості репрезентації культури діаспорами, котрі не мають належних контактів із батьківщиною. Представлене дослідження має частково заповнити цю лакуну.

Мета статті: проаналізувати особливості формування образу української літератури в португаломовних країнах, зокрема, Бразилії. Реалізація поставленої мети передбачає виконання низки завдань. Серед них:

1. Дослідження корпусу текстів української діаспори в Бразилії.

2. Зіставлення масиву перекладених художніх творів та канону української літератури.

3. Аналіз проблем репрезентації образу українського мистецтва за кордоном.

Для реалізації цих завдань було проведено огляд основного корпусу текстів, виданих в Бразилії в українській діаспорі в ХХ столітті. До уваги також було взято наукові праці, що торкаються таких важливих тем, як Голодомор 1932–1933 років.

Виклад основного матеріалу. Переважна більшість українських видань побачило світ в Бразилії у другій половині ХХ століття. Аналіз книжок, котрі наразі представлені в публічних бібліотеках та архівах діаспори, показав, що такі тексти можуть бути умовно розділені на три категорії. Перша – це україномовні твори. Таких меншість, і входять до цього кола переважно тексти Віри Вовк (Віри Селянської) та Олени Колодій. Частина книжок, виданих українською, представлена лише в приватних колекціях. Серед них, наприклад, старі видання Лесі Українки, котрі були привезені мігрантами з України в І половині ХХ століття. Окремо слід виділити в цій першій групі книжок ті, котрі були видані для репрезентації української культурно спадщини. Переважно, це книги, присвячені писанкарству.

Друга – це португаломовні переклади українських текстів. Мова тут переважно йде про ті твори, котрі входять до канону української літератури. Серед них «Сон» Тараса Шевченка, «Дон Жуан» Лесі Українки, «Мойсей» Івана Франка, «Тіні забутих предків» Михайла Коцюбинського. Представлені тут переклади поезій шестидесятиників: Івана Драча, Ірини Жиленко та інших. Такі книги розраховані переважно на представників української діаспори, вони частково представлені в публічних бібліотеках, однак, як правило, в тих містах, де є великі українські громади (Прудентополіс, Куритиба). Основний масив цих текстів було надруковано в другій половині ХХ століття. Ці видання є напроцуд важливими, адже вони формують уявлення про українську літературу як у бразильців, так і в українців, котрі народились та виростили за кордоном і, відповідно, вже зростали в португаломовному середовищі.

Окремою проблемою української літератури була і є відсутність фахових перекладачів з української на португальську (винятком є Віра Селянська). Спроби перекладати тексти Івана Франка, Лесі Українки, Тараса Шевченка для цієї аудиторії лишаються поодинокими. Часто ніяк не систематизованими. Так, наприклад, із доробку Лесі Українки перекладено драму «Дон Жуан», хоча для репрезентації саме української культури «Лісова пісня», на мій погляд, була б більш вдалою. Що стосується Івана Франка, то перекладено і видано його великий та важливий для української літератури текст – поему «Мой-

сей». Однак, формат, в якому це було зроблено, викликає запитання. Так, не дано фахового розгорнутого коментаря стосовного цього тексту, в передмові образ самого автора подається через штампи, що нічого не пояснює пересічному бразильському читачеві, який не знайомий з долею Івана Франка за іншими джерелами. І таких прикладів досить багато.

Загалом, якщо говорити про канон української літератури, то він відображений в португаломовних виданнях фрагментарно. Великі прозові тексти майже відсутні (виняток становить повість «Тіні забутих предків» М. Коцюбинського).

Загалом шаблонно, в контексті радше радянських стандартів подається видання творів шестидесятиників. Однією з найкращих збірок, котра репрезентує їх, є збірка поезій «Соняшник» («Girassol») [7]. Однак і тут бачимо виключно ті тексти, котрі вийшли друком і в Радянському Союзі. Це пояснюється обмеженістю контактів української діаспори з українськими культурними осередками в самій Україні, неможливістю обмінюватись текстами тощо. Відтак, найбільш повно і цікаво представлені в основному творчі доробки Віри Селянської та Олени Колодій. Серед них є португаломовні, україномовні та двомовні видання. Ці книги не піддавались свого часу цензурі і були зорієнтовані на найбільш широку аудиторію. Попри це, вони також мало поширені в містах, де немає великих осередків української діаспори.

Зазначу, що наявність великої української громади, окремих кафедр, де можна вивчати українську літературу в Бразилії, поки що не вирішують згаданих проблем. Так, Віра Селянська в одному зі своїх інтерв'ю зауважувала, що насправді її тексти є єдиним джерелом пізнання української літератури для португаломовних читачів. Вона також зауважувала, що подавала запит на підготовку перекладачів в українських університетах, однак цей проєкт з невідомих їй причин не було реалізовано. Віра Селянська зауважувала, що проблема була не в бразильській стороні, а у відмові українських університетів у співпраці [8]. Така ситуація могла виникнути через брак фінансування, однак вона також демонструє відсутність інтересу українських наукових та навчальних інституцій у співпраці з діаспорою в Бразилії.

Сьогодні, вже після смерті Віри Селянської в 2022 році, ситуація на книжковому ринку гіршає. Так, про українські нарративи наразі говорять не стільки представники діаспори, скільки дослідники російської літератури, розглядаючи Україну радше як простір, що мав специфічний вплив на окремих письменників: Миколу Гоголя, Михайла Булгакова, Ісаака Бабеля [9].

До третьої категорії українських видань, представлених в Бразилії, варто віднести двомовні книжки. Це збірки поезій та прози, а також окремі підручники з української мови, видані українськими громадами. Ця група становить меншість порівняно з попередньою. Вона майже не репрезентує елементи культурної пам'яті, подає тексти, що перебувають поза літературним каноном, відтак, лишається не надто важливою для аналізу.

При цьому через множинні проблеми з цими виданнями (мова йде переважно про технічні огріхи при виданні книг: відсутність сторінок, вказання року, інших елементів, необхідних для належного цитування, як, наприклад, в книзі, присвяченій писанкарству [10]), їх обіг в книгарнях, бібліотеках виявився сильно обмеженим. В цих умовах українській літературі важко конкурувати з іншими європейськими літературами.

Окремою проблемою діаспори літератури, особливо, португаломовної, є своєрідність подання національної пам'яті. Як і у випадку з добром текстів, тут не спостерігається певної послідовності та стратегії у висвітленні окремих подій. Найбільш повним виданням в цьому плані є праця Людмили Козак. Вона послідовно розкриває проблеми становлення української держави, зупиняючись на таких аспектах, як Голодомор 1932–1933 років, Друга світова війна тощо [11]. Ця праця зосереджена переважно на тих травмах, які отримав український народ в процесі історичного поступу. Важливим є те, що вона видана португальською, і як наукова розвідка, була підготовлена з залученням бразильських фахівців. Це робить внесок в поширення українських нарративів.

Зазначу, що Голодомор 1932–1933 років є одним з найважливіших місць пам'яті, добре репрезентованих в Бразилії. Його аналіз не обмежується книгою Людмили Козак, існують інші португаломовні праці. Однак вони виникли в загальному обігу лише в XXI столітті [12; 13]. Відсутність теми Голодомору в публічному дискурсі, домінанта російської пропаганди призвели до того, що ця частина української історії сприймається досі неоднозначно. Це можна помітити при аналізі нормативних документів, адже лише в окремих штатах та населених пунктах (переважно тих, де українці становлять більшість) ця подія визнана геноцидом українського народу [14]. Про інші трагедії, як-то примусове переселення українців, розкуркулення тощо в культурному просторі не йдеться.

Що стосується репрезентації культури, елементів національної ідентичності, то вони подаються спорадично. В основному це народні ремесла, традиційний одяг. Однак ці елементи також не включені в певний спільний дискурс. Так, вони часто подаються окремо від фольклору, не пояснюються відносно до літератури тощо. При цьому українська громада лишається закритою, яка репрезентує свої культурні надбання лише в місцях компактного населення.

Висновки. Загалом аналіз українських видань в Бразилії дає змогу говорити про не сформованість образу нашої національної літератури в португаломовному світі. Тут має місце і фрагментарність перекладів (на сьогодні немає цілісного корпусу текстів, наприклад, повного видання Лесі Українки), і відсутність коментарів у багатьох виданнях, і використання народницького канону, який не знайомить читача з сучасними текстами. Все це робить нашу літературу незрозумілою та нецікавою для португаломовних читачів. Вирішення цієї проблеми можливе тільки за умови налагодження послідовної тривалої співпраці, яка передбачатиме підготовку перекладачів, встановлення наукових зв'язків з університетами Бразилії, Португалії та запуск програми з видання українських книжок, тим більше, попит на них наразі є. При такому підході проблему можна вирішити за кілька десятиліть.

Перспективними для подальших студій є детальні дослідження процесів формування образу української літератури в інших країнах, зокрема, в країнах Південної Америки. Вони є плідними для розробки стратегій представлення нашої культурної спадщини в багатонаціональних країнах.

Література:

1. Mosendz O., Filimonova-Zlatohurska Y., Pankiv H., Bannikova K., & Vlasiuk O. Problems and prospects of the development of Ukrainian art (realities of martial law). *Amazonia Investiga*. 2022. 11(58), 74–83

2. Варданян М. В. Українська література для дітей та юнацтва в діаспорі: тенденції розвитку, культурні осередки, жанрово-тематичні обрії. *Символ. Культурологічний альманах*. Кривий Ріг, 2017. Вип. 5. С. 15–20.
3. Morris P. D. Braz Al. The Nation and Its Literature(s) Representing People, Representing a People. *National Literature in Multinational States*, edited by Albert Braz and Paul Morris, Edmonton, Alberta: University of Alberta Press, 2022.
4. Мовчан Раїса. Методологічні особливості історичного осмислення літературного процесу 1920-х років. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. Випуск 26. С. 9–12.
5. Демська-Будзуляк Л. Масова література та канон в українських літературних історіографіях 20-х. *Слово і Час*. 2012. № 9. С. 68–75.
6. Федорів У. М. Літературний канон як феномен культурної пам'яті. *Наукові праці*. Т. 80. Вип. 67. С. 6–9.
7. Wowk W. Girassol. *Antologia da Moderna Poesia Ucraniana*. [Sunflower. Anthology of Modern Ukrainian Poetry] Companhia Brasileira de Artes Graficas. Rio de Janeiro. 1966.
8. Костюченко В. Віра Вовк: Читачі в Бразилії і Португалії мають одне джерело, то є мої видання. URL: <https://umoloda.kyiv.ua/number/164/0/40802/>
9. *Narrativas de autores ucranianos*. URL: <https://www.martinsfontespaulista.com.br/narrativas-de-autores-ucranianos-993145/>
10. Kotviski V. J. Pêssanka – da Ucrânia para o Brasil – contexto histórico e manual ilustrado da arte. [Pêssanka – from Ukraine to Brazil – historical context and illustrated art manual] Ied. Palmas: Editora Kaygangue, 2004.
11. Kloczak L. Ucrânia: tempo de reinscrever lembranças. [Ukraine: time to reinscribe memories] Tese (Doutorado em. Psicologia Clínica), PUC/SP, São Paulo, 2002.
12. Prado A. Holodomor (1932-1933): repercussões no jornal ucraniano-brasileiro *Pracia*. Editora Espaço Academico 2018. 180 p.
13. Livro inédito sobre o genocídio ucraniano é lançado no Brasil. [Unpublished book about the Ukrainian genocide is released in Brazil] URL: <https://portalbrasilempresarial.com.br/livro-inedito-sobre-o-genocidio-ucraniano-e-lancado-no-brasil/>
14. Holodomor Museum: <https://holodomormuseum.org.ua/en/recognition-of-holodomor-as-genocide-in-the-world/>
15. Chewtchenko T. O Sonho. [The dream] Companhia brasileira de artes Graficas. Rio de Janeiro. 1980. 58 p.
16. FRANCO I. Moises. [Moses] Companhia brasileira de artes Graficas. Rio de Janeiro. 1981.
17. Pavlyshyn, M. Literary history as provocation of national identity, national identity as provocation of literary history: The case of Ukraine. Thesis Eleven, Vol. 136, No. 1, 74–89. 2016.

Hodik K. Problems of forming the image of Ukrainian literature in Portuguese translations

Summary. The article is devoted to the analysis of the problem of forming the image of national Ukrainian literature in the Portuguese-speaking world. Publications of artistic works that were published and distributed in Ukrainian communities in Brazil were taken into consideration. It was established that the texts included in the literary canon were published chaotically, without proper comments and without the goal of forming a unified image of national culture. Their main goal is to preserve common places of memory of Ukrainian migrants and to pass on elements of cultural heritage to future generations. Due to the lack of systematic work, a circle of professional translators, etc., currently Portuguese-speaking countries do not have many basic texts, even by such writers as Ivan Franko, Lesya Ukrainka, and Taras Shevchenko.

It was established that most Ukrainian works were translated and published in Brazil in the second half of the 20th century by the efforts of Vira Selyanska. At the beginning

of the 21st century, this work was suspended. However, currently, the lack of active translation of texts and their promotion has led to the fact that Ukrainian narratives are presented by Russian publications. Such books not only do not highlight the Ukrainian identity but work in favor of propaganda that Ukraine is not an independent state with an independent people, but a specific Russian territory that only has a certain exotic flavor. So far, such works are isolated.

The main problems that led to this situation of Ukrainian literature in Brazil were the low funding of cultural projects

and the lack of communication with Ukraine. Last but not least, problems with the representation of texts included in the canon of Ukrainian literature arose due to the lack of professional translators and systematic cooperation with them. The solution to this problem lies in the plane of systematic multi-year project activity between universities, scientific societies, and translators' unions of Ukraine and Portuguese-speaking countries.

Key words: identity, literary canon, image of national literature, diaspora literature, emigrant literature.

*Даниленко Л. В.,
кандидат філологічних наук,
в. о. доцента кафедри гуманітарної освіти
Львівського національного університету природокористування*

РЕАКЦІЇ ПАМ'ЯТИ НА РАДЯНСЬКЕ МИНУЛЕ: УКРАЇНСЬКІ ПИСЬМЕННИКИ І ЧАС

Анотація. У статті досліджено інтерес сучасних українських авторів до пам'яті про радянське минуле. Увагу зосереджено на поколіннєвому принципі аналізу проблеми. Зважаючи на причетність/непричетність до життя в СРСР виділено три покоління українських письменників першої чверті ХХІ ст.: 1) письменники-очевидці СРСР – старше покоління, народжені в 1950-х, 1960-х рр. і в першій половині 1970-х рр. (В. Лис, Ю. Винничук, О. Ільченко, О. Забужко, М. Гримич, П. Вольвач, Е. Леус, С. Процюк; С. Жадан, А. Кузьменко (Кузьма Скрябін), А. Павловський, П. Белянський); 2) письменники перехідного часу – середнє покоління, народжені в другій половині 1970-х рр. та першій половині 1980-х рр. (О. Сенцов, С. Дзюба, А. Кірсанов, І. Карпа, М. Крижанівська, Г. Горицька, К. Бабкіна, Артем Чех; 3) письменники-неочевидці СРСР – молодше покоління, народжені в 1987–1990 рр. (І. Славінська, М. Лаюк). Для аналізу проблеми авторської пам'яті використано також територіальний фактор літературного процесу, що демонструє відбиток різного поширення радянщини в Україні. Простежено явище автобіографізму, оскільки, відтворюючи минуле, письменники різних поколінь використали власний життєвий досвід із певними фактами і смислами. Щоб пояснити наміри митців репрезентувати складне та непривабливе минуле, описано умови формування їхнього світогляду (оточення, освіта, виховання). Визначено, що художні тональності і характеристики образів радянського часу у творах письменників старшого, середнього та молодшого поколінь різні – від трагічного до комічного. Водночас виявлено, що спільним для творів сучасної української прози про колоніальне минуле є викриття фальшивого міту про щастя радянського громадянина, а також впевнене витіснення з посттоталітарної пам'яті ностальгії за спадком СРСР.

Ключові слова: сучасна проза, радянське минуле, поколіннєвий принцип, територіальний фактор, автобіографізм, терапія пам'яті.

Постановка проблеми. Українська проза першої чверті ХХІ ст. помітно наповнюється текстами про радянське минуле. Очевидно, що ця тема потребує наближення до трагічних подій, драматичних людських історій, до образу безправного, поглинутого імперією, гомосовєтїкуса. Інтерес письменників пов'язаний з резонуванням пам'яті на колоніальне минуле в СРСР, з метою витіснення радянських ностальгічних зітхань, що довгий час заважали європейському розвитку України, і, на біду, пришвидшили вторгнення російських військ. Авторські ідеї спрямовані на вгамування травми пострадянського покоління та на утвердження антиколоніальних рис покоління нового.

Аналіз досліджень. Відображення радянського періоду в літературі орієнтоване на концепції постколоніальної (осмис-

лення наслідків імперських амбіцій щодо колонізованих нею) та антиколоніальної (протистояння тиску, боротьби за ідентичність) пам'ятей. Стосунки автора з часом, про який він пише, переконливо важливі. Особливістю відтворення минулого, на думку А. Киридон, є «факти життєвого досвіду людини в контексті історичних умов певного періоду, до яких вона так чи інакше була безпосередньо причетна» [1, с. 107]. Спогади, наповнені експресією почуттів, забезпечують умови для пояснень, зізнань, усвідомлень і характеристик внутрішнього та зовнішнього середовища. У художньому реконструюванні пам'яті час зринає правдивими образами і подіями, реальна місцевість постає об'єктом естетичних топосів, а особисті речі та явища набувають меланхолійної символічності. Як правило, самі ж письменники та люди з їхнього оточення є прототипами героїв, а це впливає на особливу інтимну тональність, достовірність і відвертість. Авторська пам'ять – вагомий ресурс ідейно-естетичної репрезентації часу.

Сутнішим для дослідження літератури пам'яті є поколіннєвий підхід. На основі розроблених теорій щодо цього явища (М. Гайдеггер, Хосе Ортега-і-Гасет, Ю. Меженко та інших) в українському літературознавстві ведуться жваві дискусії. «Принцип поділу літературного процесу за поколіннями, а літературних поколінь за десятиліттями, звісно, не відображає об'єктивно літературного процесу взагалі та окремих його проявів зокрема і має значно більше недоліків, ніж переваг» [2, с. 36], – застерігає Н. Лебединцева. Т. Трофіменко вважає поколіннєвий підхід «головним для селекції» всіх типів письменників та «дуже відчутним в українському літературному процесі» [3, с. 269]. За поколіннєвим принципом розглядає сучасну прозу Я. Поліщук. Він виділяє три письменницькі покоління: «старше», «середнє» й «молодше» і вказує на проблеми їхнього співіснування («дисбаланс літературних сил»), а також на заслуги, тенденції і перспективи [4, с. 19–21]. В. Даниленко, вказав, що на формування письменницьких поколінь впливають «обставини, бажання самоствердитись, конкуренція», а «вікове ядро письменників» визначається «близькістю за світоглядом і розумінням своєї ролі в літературі» [5, с. 120]. Риси трьох письменницьких поколінь обґрунтовує О. Пухонська, зважаючи на причетність/непричетність до періоду СРСР: «найстарше покоління із безпосереднім травматичним досвідом тоталітарної пам'яті»; «середнє покоління перехідного часу, вихованого як на травматичному досвіді батьків, так і на досвіді кризи власної ідентичності в умовах культурної й інтелектуальної стагнації»; «покоління молодше, яке набуває досвіду тут і тепер – у світі без культурних кордонів, інформаційної вседоступності, нового новадизму» [6, с. 9].

Теоретичні питання «поколінневих формацій» допомагають досягнути авторський інтерес до радянського колоніального минулого, простежити тенденції осмислення травматичної пам'яті з різних відстаней та умов сприйняття. Зважаючи на хронологічний відрізок від моменту згадування до точки безпосередніх подій важливо детальніше розглянути «стосунки» з радянським минулим сучасних українських письменників якраз у поколіннєвому контексті.

Мета дослідження – обґрунтувати зацікавлення сучасних авторів проблемою пам'яті про радянське минуле. У статті вирішуються такі завдання: 1) охарактеризувати три покоління письменників сучасної української літератури як очевидців чи неочевидців СРСР; 2) проаналізувати авторську самобутню пам'ять про радянське минуле за територіальним принципом; 3) простежити явище автобіографізму в сучасній українській прозі про колоніальний досвід.

Виклад основного матеріалу. Життя в Радянському Союзі залишило відбиток у спогадах з різними, часто котроверсійними асоціаціями. Ця проблема стала вразливим місцем пострадянського суспільства і вочевидь привернула увагу митців, які сприймають дійсність особливо чутливо. Реакції письменників на колишнє минуле в СРСР цікаво простежити в контексті часу та їхнього життєвого досвіду (у розрізі трьох поколінь).

Письменники-очевидці СРСР (старше покоління) – велика когорта авторів. Р. Харчук називає їх «письменниками на схилку совєтської імперії» [7, с. 24]. Це покоління, яке народилося в 1950–1960-х рр. Серед таких В. Лис (1950), В. Шкляр (1951), Ю. Винничук (1952), О. Ільченко (1957), О. Забужко (1960), М. Гримич (1961), П. Вольвач (1963), Е. Леус (1964), С. Процюк (1964) та інші. Більшість із них почали літературний шлях у 1980-х рр., тож в історії літератури відомі як («вісімдесятники»). Покоління старших завершають автори, які на час відновлення української незалежності були ще молодими, але вже сформованими особистостями та заявили про себе в громадському житті і творчості. Ці письменники народжені наприкінці 1960-х рр. і в першій половині 1970-х рр. («дев'яностники»): А. Кузьменко (у масовому мистецтві відомий як музикант і виконавець пісень Кузьма Скрябін) (1968), А. Павловський (1972), С. Жадан (1974). Часова відстань між письменниками найстаршими і старшими чимала, але якраз цей затяжний період («брежнєвський застій» – «горбачовська перебудова») вплинув на них майже однаково. «Що вісімдесятники, що дев'яностники пережили спільний духовний струс, яким став розпад СРСР» [7, с. 20], – підкреслила Р. Харчук.

Письменники «із травматичним досвідом тоталітарної пам'яті» – колишні громадяни СРСР, безпосередні учасники процесів, що продукувала тоталітарна система. Вони навчалися в радянських школах та інститутах чи університетах, піддавалися виховуванню на сфальшованій історіографії, соцреалістичній літературі та кіно, залучалися до відзначень комуністичних свят. Водночас, з дитячих літ, у родинному та близькому оточенні їм пощастило пізнати національні цінності й наповнитися духом свободи, що якісно протистояло вживленню рис гомосовєтїкуса. Рятівними залишалися мораль (релігійність, національні традиції) та інтелектуальність (книги, театр, музика, навчання). Ще одним фактором у плеканні індивідуальності була особиста травма (стеження спецслужбами за кимось із сім'ї, обшуки вдома, відбування родичами тюремних термінів). Письменники, як ніхто, причетні до «процесу

перепрочитання тоталітарної пам'яті через індивідуальний, родинний, етнічний досвід і виявлення закономірної в ній національної травми» [6, с. 5]. Кожен із старших авторів має свій особливий досвід минулого.

У сім'ї з давніми українськими традиціями народилася О. Забужко. Її батько педагог, літературний критик і перекладач, мати – вчителька української літератури. Зростала О. Забужко в атмосфері української словесності, «любовно засипана книжками дитиною» [8, с. 13]. Родинною травмою стало покарання владою батька: за сталінських часів відбував заслання в Сибіру, за хрущовської «відлиги» був звільнений з роботи в університеті. У підлітковому віці майбутня письменниця відчувала «іронічну відразу до блювотної реальності тодішнього геронтологічного соціалізму» [8, с. 290]. У художніх та публіцистичних текстах («Польові дослідження українського сексу», «Музей покинутих секретів», «І знов я влізаю в танк», «Планета Полин», «Найдовша подорож» та ін.) авторка вказує на тяглість історичних процесів, пояснює, що виклики сьогодення закладалися ще тоді, коли ворог був допущений надто близько. К. Родик відзначив, що О. Забужко «не так досліджує метаморфози пам'яті, як вивертає сліди непам'яті» [9, с. 142].

Складні життєві випробування випали на долю С. Процюка, оскільки довелося пізнати життя сина політ'язня. Батько його через антирадянські погляди відбував покарання в мордовських таборих. По поверненню не зламався духом. У домі Процюків збиралися люди зі спільними ідеями, пошепки обговорювали ситуацію в країні, згадували імена інших в'язнів радянських тюрем. Цінністю в родині були книги. Завдяки батькові майбутній письменник уже з п'яти років знав чимало віршів Тараса Шевченка. Книги С. Процюка («Десятий рядок», «Варвари», «Травам не можна помирати», «Пальці поміж піском», «Місяцю, місяцю») присвячені жертвам тоталітаризму, трагедії українського духу, що нищився комуністичною владою. Основою своїх творів, насамперед психологічної прози, письменник вважає «досвід душі, який ми отримуємо з юних літ» [10].

З родини науковців вийшла М. Гримич (батько – перекладач, літературознавець, головний редактор видавництва «Молодь»; мати – професорка Київського університету). Змалку М. Гримич заохочувалася до читання, разом із батьками була в гостях у будинку письменників «Роліт». Пристрасні і водночас драматичні історії з життя київської творчої інтелігенції стали основою сюжетів книг «Клавка», «Юра», «Лара». Національна ідентичність М. Гримич формувалася на парадоксах. Її батько розмовляв російською до тридцяти трьох років, допоки, під впливом шістдесятників, не осмислив свою українську сутність. У сім'ї він дбав про духовну українську атмосферу. «Тому в дитинстві я дивувалася: як це може бути, що дід із бабою говорять російською, з батьком ми спілкуємось українською», – згадує письменниця [11].

У родині київських інтелігентів виховувався також О. Ільченко. Мати була філологом, а батько працював на кіностудії імені О. Довженка. Особистість дитини формувалася у творчому колі серед людей кіномистецтва. Про культурне середовище столиці, а також про соціальне споживацтво звичайних киян часів СРСР О. Ільченко розповів у книзі спогадів «Збирачі туманів». «... Існує особлива авторська пам'ять, яка все робить правдою» [12, с. 7], – зізнається письменник.

Покоління-очевидців СРСР – нащадки українських інтелектуалів, дисидентів – увійшло в історію літератури як поко-

ліній «чорнобильське», бо ж сформувалося «в епістемологічно новій ситуації – після травми» [13, с. 15]. Катастрофа на Чорнобильській АЕС стала перерозділом геополітичної структури, рушієм розпаду СРСР. Становлення письменників свого часу О. Забужко пояснює так: «У літературу ми справді ввійшли кризь той пролом у саркофазі – зразу в простір відкритої мови, з повними легеньми зараженого повітря і глибоким, ейфоричним – буває такий „ефект сп'яніння” при променевої хворобі! – видихом хлопчика з прологу „Дзеркала” Тарковського: „Я можу говорити!”» [8, с. 144]. У дослідженні феномену покоління письменників, яке першим почало долати радянську травму, польська літературознавиця А. Матусяк вказує: «Це покоління гласності та перебудови, яке вже сформувало смак до можливостей відносно непоганої реалізації своїх особистих і професійних прагнень...» [14, с. 134].

Різний топос, настроєвість соціуму, історичні передумови краю, які формують світогляд, мислення і мистецькі смаки, дають змогу реконструювати пам'ять самотньо. Цікаво це простежити з огляду на *територіальний фактор*. У літературознавстві територіальний принцип групування письменників (ще його називають географічний) обговорюється давно (Н. Білоцерківцев, В. Даниленко, Р. Харчук). Сутність літературного групування в українському вимірі пов'язана з «розчленуванням» суспільства, що пережило «цивілізаційний розлом». Одна частина цього суспільства «належить до західної традиції», «інша – до совєтської, точніше російської» [7, с. 21] (переважно це Південь та Схід). Територіальний чинник у характеристиці покоління, що причетне до СРСР, дає змогу пояснити відбиток нерівномірного поширення радянщини в Україні. Автори, що представляють Захід (В. Лис, Ю. Винничук, А. Павловський, Кузьма Скрябін (Андрій Кузьменко)), жили в середовищі, «де комуністичне виховання не пустило глибокого коріння» [5, с. 132]. Письменники з індустріального Півдня і Сходу (С. Жадан, П. Вольвач, Е. Леус, П. Белянський), з дитинства перебували там, де потужно формувалася пролетарська свідомість, а «денаціоналізація та люмпенізація населення великих міст набули загрозливого характеру для цілісності нації» [5, с. 132].

Старше покоління письменників Заходу України. Історичні національно-визвольні події, що розгорталися в Галичині та на Волині проти радянської окупації, заклали підґрунтя волелюбності і непокори на довгі роки. Це добре проявилось у творчості старших авторів.

Нащадком волинських селян-землеробів, які зазнали утисків комуністичної влади через причетність до УПА одного з родичів, є В. Лис. У юному віці він багато читав, ще у школі серйозно захопився літературою. Професію обрав творчу – журналістську, згодом письменницьку. Те, що пережив разом родиною і земляками, ввійшло в сюжети його романів. У численних книгах, зокрема «Століття Якова», «Соло для Соломії», «Країна гіркої ніжності», «Діва Млинища», возвеличив волинян в умовах війни, колгоспу, голоду і репресій, викривши гірку сутність радянського поневолення.

Життя Ю. Винничука в Івано-Франківську та у Львові за радянського часу було суцільним протестом проти ідеології комуністів. Походить письменник із роду українських націоналістів (батько, дядько й дід були членами ОУН, УПА). Сам він перебував під наглядом КДБ, але ніколи не зважав на радянські обмеження: зі студентських років мав націона-

лістичні погляди, читав польських авторів, був «радянським безробітним», займаючись фарцуванням, забороненої діяльності, яка наблизилася розвалу СРСР. Вхпив у творчу «львівську богему» 1970–1980 років. Яскрава, невгамовна особистість ніяк не могла порозумітися із «застоем», часами, як згадає сам письменник, «туманними, невиразними і сповненими тихого смутку» [15, с. 13]. У книгах «Диви ночі», «Груші в тісті» Ю. Винничук іронічно розповів про свої «антирадянські» пригоди, змалював львівський шарм, в автопортреті виразив протест комуністичному тоталітаризму.

Як спротив «совку» закладалася бунтарська свідомість музиканта, автора віршів та кількох прозових творів Кузьми Скрябіна. Юність його пов'язана з містом Новояворівськ на Львівщині. Близьке розташування до польського кордону давало доступ до європейської музики, забороненої в СРСР. «Я, маньяк-меломан, зазобована дитина польського радіо...» [16, с. 285], – іронічно характеризував себе Кузьма Скрябін. В автобіографічній повісті «Я, Паштет і армія» світогляд молоді творчої людини він протиставив реаліям радянського солдата 1980-х років і показав, як креативна галицька свобода проявлялася на теренах СРСР, далеко за межами України.

Пригоди львівської молоді за радянського минулого стали основою сюжету роману А. Павловського «Імперія Корського». Письменник відтворив час розпаду імперії, події, що справді відбувалися у Львові 1989–1991 рр., свідком і учасником яких він був безпосередньо: знищення радянської символіки на вулицях, участь у маніфестації на захист греко-католицької церкви, організація поїздки на перший фестиваль української пісні «Червона Рута» до Чернівців. Для того, щоб травматичний досвід «відпустив», вважає автор, потрібно писати про те самому, і не чекати, поки хтось напише через 100 років [17].

Письменники Заходу України мали свої переваги в духовному розвитку і становленні національної свідомості. Вони слухали заборонені в СРСР радіостанції, на яких звучали політичні новини і модна музика; читали закордонну пресу, що ввозилася родичами; вільно володіли польською, німецькою, англійською мовами. У «застійні» часи в Галичині поширився рух гіпі; створювалися професійні і аматорські музичні рок-гурти; відродилася традиція різдвяних вертепів. Потужний вплив на творчу молодь мав правозахисний чин дисидентів, підпільна діяльність греко-католицької церкви. Наприкінці 1980-х рр. Львів став центром українського національного ренесансу. До цих процесів активно долучалися і сьгоднішні письменники.

Старші письменники Сходу і Півдня України. Популярний автор С. Жадан родом із радянського Старобільська на Луганщині. З дитинства сприймав світ через невідповідність багатьох речей. Згадає, як директорка школи забороняла дітям на Різдво носити вечерю, а сама чекала, що вони таки зайдуть до неї; як на Великдень люди відвідували могили родичів на цвинтарі, «бо така пам'ять, що треба йти на могили»; як батько, член компартії, охрестив його; як старенькі бабусі пам'ятали про храмове свято, хоч церкви давно не було [19]. С. Жадан з юних літ багато читав, писав вірші, а батьки створювали всі умови для розвитку сина. Уже перед розпадом СРСР він «підтримував рух за незалежність», читав і розповсюджував «РУХ-івську літературу» [19]. Навчаючись у Харківському університеті, поринув у літературне середовище. Письменник добре розуміє травми, завдані Україні Радянським Союзом. Цієї проблеми торкається в романах «Депеш Мод», «Anarchy in the UKR», «Ворошиловград»

та ін. С. Жадан створив правдиві портрети міст і людей «перехідної доби». Його манера зображувати дійсність – поєднання інтелектуального ствердження і неприхованої бруталності, що зрозуміло читачам різного віку і соціальної приналежності.

Письменник П. Белянський (Паштет) – виходець із шахтарського селища на Луганщині, тож добре знає особливості життя звичайних громадян Сходу. Прототипами героїв книги «Бабуся вмирати не любила» обрав своїх родичів, а сюжети створив з історій, про які чув або брав у них участь ще дитиною. Один з головних героїв твору – шахта. Вона і місце трагедій, і спосіб виживання. Автор пише відверто, не приховуючи «незручні» теми про будні в шахтарському середовищі. П. Белянський – російськомовний автор, що є ще однією ознакою його ідентифікації як представника зросійщеного Сходу. Нині книги письменника продовжують виходити в українському перекладі.

Е. Леус – одеситка, російськомовна літературна представниця Півдня України. Її книги видаються українською в авторському перекладі, деякі відзначені літературними преміями (роман «Палач» – премія імені Пантелеймона Куліша, «Антипадіння» – премія імені Миколи Гоголя «Тріумф»). У романі «З півдня на південь» (авторський переклад 2018 р.) на основі спогадів і особистих переживань відобразила реалії китобійного промислу в СРСР, що безпосередньо пов'язаний з Одесою. Цей твір авторка присвятила батькові, який працював на китобійній базі. Ідеї, що Е. Леус заклала в романі, явно антирадянські.

Велике значення у відтворенні пережитого мають генетичні зв'язки, відчуття сили рідної землі, що помітні в життєвих принципах письменників. Автори-очевидці СРСР пройшли довгий шлях трансформації суспільних цінностей: час, коли радянська система довершила свій фундамент, коли вона похитнулася і коли врешті розпалася. О. Пухонська виділила щонайменше три фактори «зміни культурних орієнтирів» письменників: «зростання в контексті пануючої на той час комуністичної ідеології», «прощання з імперськими ідеалами...» і, особливо, «повернення до пам'яті минулого – як неосвоєного джерела травми та причини суспільної розхристаності, культурної дезорієнтації сучасності» [6, с. 38]. Орієнтуючись на теми пам'яті як джерела травми, представники старшого покоління беруть на себе відповідальність створювати емоційно-чуттєвий образ часу, трагедії якого відгукуються досі. Письменники покоління, що пережило радянське минуле, витворюють масштабний художній простір пам'яті. Їхня потреба проговорити травматичне збіглося з потребою суспільства приймати це.

Письменники перехідного часу. До цього покоління належать автори, пам'ять яких про колоніальний період окреслюється лише дитячими і ранніми юнацькими роками, а світогляд і життєві пріоритети сформувалися вже в незалежній Україні. Ідеться про О. Сенцова (1976), С. Дзюбу (1978), А. Кірсанова (1980), І. Карпу (1980), М. Крижанівську (1982), Г. Горицьку (1983), К. Бабкіну (1985), Артема Чеха (Артем Чередник) (1985). Це «перше українське повноцінне покоління, яке не зазнало масового гіпнозу комуністичної ідеології» [5, с. 132]. Це люди, які в дитинстві ще гралися радянськими іграшками, але вже з відновленням незалежності отримали можливість вивчати правдиву історію, читати книги, які ще недавно були заборонені, слухати українську музику, яка починала набувати популярності як національна. У художній літературі письменники покоління «перехідного часу» дебютували на початку 2000-х рр. «Радянські проблеми» в їхніх творах присутні,

оскільки інтерес до повернення пам'яті потребував самоусвідомлення та просвітництва.

Автобіографічні історії дитинства, як спосіб скинути тягар приналежності до радянськості, урізноманітнили тематику української прози. Зображення дійсності через дитячі спогади – цікавий ракурс сприйняття всього, що відбувалося в СРСР: можна чесно розповісти про те, що залишалося не поміченим, а отже й не переосмисленим у загальному пострадянському дискурсі. Як правило, такі твори іронічні, наповнені карикатурними образами, що викривають «совкове» щастя і відбивають охоту ностальгувати за радянським спадком. У текстах письменників перехідного покоління трагічних образів та інтонацій менше, ніж у письменників старших. Натомість більше комізму та лірики. У повісті І. Карпи «З роси, з води і з калабані» дошкульно висміяно шкільне виховання дітей на комплексах комуністичної ідеології. В автобіографічній книзі О. Сенцова «Жизня» світ дитини в кримському селі зображено меланхолійно і реалістично-відверто. В образах дитинства автори зафіксували сліди радянського життя: «володя-ульянов, кучерява бестія» [20, с. 65] на жовтенятському значку (І. Карпа) чи музика заставки телевізійного фільму «ТАРС уповноважений заявити» (О. Сенцов).

У творчості К. Бабкіної (книги «Щасливі голі люди», «Мій дід танцював краще за всіх») змальовано героїв-сучасників, які бачили СРСР і змогли створити навколо себе яскравий світ як результат подолання травми. Письменниця переймається долею попереднього покоління, відчуває зв'язок із ним, простежує трансформацію світу навколо, береже пам'ять.

Спогади про дитинство стали ілюстраціями сюжету книги Артема Чеха «Район Д». Герої твору – «середньостатистичні черкашани», в художньому осмисленні яких помітна зміна моделі середовища – від тоталітарного минулого до незалежності, з «переходом» через постколоніальні комплекси. В автобіографічному романі «Хто ти такий?» заглиблення в радянський час з його травмами відбувається через постать учасника війни в Афганістані Фелікса. Про свого героя Артем Чех говорить: «Людина з мого минулого, у якого є важке життя, яке певним чином позначилася на моєму житті» [21].

Письменники перехідного покоління – свідки розпаду комуністичної імперії, в якій вони виростили. У книзі-біографії про О. Сенцова О. Мимрук висловився так: «...Його дитинство закінчилося разом із державою» [22, с. 6]. Це влучне зауваження стосується всього перехідного покоління. Переживання авторів пов'язані зі зміною світоглядних орієнтирів і добре помітні у художній творчості.

Письменники перехідного періоду охоче репрезентують минуле, що стало історією. Вони обирають теми, які вражають і надихають антиколоніальним змістом, духом боротьби. З метою відновлення пам'яті А. Кірсанов і С. Дзюба створили художню біографію Василя Стуса (роман «Заборонений. Історія життя і боротьби Василя Стуса» та фільм «Заборонений»). Ознайомлюючись із архівними матеріалами, спілкуючись із учасниками знакових подій 1960-х, 1970-х, 1980-х рр., дисидентами Маргаритою і Борисом Довганями, Левком Лук'яненком, Василем Овсієнком, автори розуміли: систему, яка нищила людей, потрібно викривати, бо інакше все може повторитися.

Добою українського шістдесятництва захопилася і М. Крижанівська. Вона написала роман «Тіні», в основу якого поклала історію про зйомки фільму Сергія Параджанова «Тіні забутих

предків». Письменниця занурилася у віддалений, але активно обговорюваний в інтелектуальному просторі, час. Події, що стали символом виборювання українства в умовах тоталітаризму, М. Крижанівська інтерпретувала по-сучасному, створивши «нетиповий сюжет» у кількох часових вимірах.

Минулим України радянського періоду цікавиться Г. Горицька. Письменниця створила серію ретророманів (видавництво «Фоліо»), в яких охопила великий масив подій 1946–1969 рр. Вона зізнається, що для автора найважче «писати про те, свідком чого ти не був» [23], тому намагається проживати долі своїх героїв, досліджувати історичні процеси. Треба зауважити, що ідея ретророманів, – це не лише порив автора писати про колишнє, а й прогнозована пропозиція видавництва. Це пояснюється запитом читача. Свої романи («Товариство осиротілих атеїстів», «Життя в рожевому», «Світлина хресної матері» та ін.) Г. Горицька називає «дітищем видавця» [23]. Авторка пише про Київ, хоча не обмежується тільки ним, а сягає далеко, територіями колишнього Радянського Союзу.

Письменники-неочевидці СРСР. Серед письменників-неочевидців, яких цікавить репрезентація радянського часу, І. Славінська (1987), М. Лаюк (1990). Вони знають про життя в Радянському Союзі лише з книг, розповідей старших, уроків у школі, лекцій в університеті, з кінофільмів. Це діти 1990-х. Їхня свідомість формувалася в незалежній Україні, тоді, коли суспільство переживало потрясіння політичних, економічних і культурних трансформацій. Покоління «дітей» Ю. Андрухович характеризує так: «У той час можна було відкрито ходити до церкви, відкрито приносити паски до школи. Ба, навіть у самій школі на уроках образотворчого мистецтва дітей почали навчати писанкарства. Маленькі люди, із тих, які були зачаті ще в совку при атеїзмі, отримали свободу відкрито вірити в дива і в Бога... Такі вже не сплутають Різдва з Великоднем» [24, с. 104]. Т. Трофименко створила узагальнений портрет молодших авторів: «Золотий хлопчик (дівчинка) сучукрліту», «народився наприкінці 1980-х, але дуже любить у своїх текстах описувати безпросвітність совка» [3, с. 276]. Ці письменники віддалені від описуваних процесів, але готові займатися терапією колективної пам'яті. Реакція неочевидця на минуле відштовхується від події, яка сталася у віддаленому просторі, а інформація надходить через досвід інших, навіть інакших. За таких умов створення картин колишнього життя з відповідними емоціями і знаками тісно пов'язане з усвідомленням реалій та їх наслідків. Небезпека радянських ідеологічних механізмів, які дали про себе знати в новітній політиці росії-агресора, спонукає молодших письменників пропускати минуле через свої знання і почуття.

Автори-неочевидці тонко відчувають межу, що розділяє їхній світ від світу попередніх поколінь. Це відбувається не тільки через споконвічну природність проблеми «батьків і дітей», а й через осмислення суспільно-політичного злому, що стався з розпадом імперії. «...Для розриву пам'яті може вистачити навіть десятка років різниці у віці – достатньо просто піти до школи після 1991 року», [25, с. 51] – визначає ту межу І. Славінська у книзі есеїв «Мої запасні життя». Авторка має своє уявлення про СРСР, і це забезпечує сприйняття минулого в контрастах: «Ясно, чому радіють мої друзі: відсутність пам'яті, якою колись фарширували голови радянських дітей, сприймається як позитивний симптом і крок до звільнення... Справді, мені ніхто не пропонував по телевізору дивитися похо-

рон Брежнєва... По телевізору показували старі мультфільми, всі ці «Простоквашини», «Карлсон» і «Домовенок Кузя», але вони вже не вражали, той світ не впізнавався, його було важко на себе приміряти та носити на щодень» [25, с. 51].

Тонким відчуттям проблеми людини в колоніальному суспільстві вражає М. Лаюк. Його дебютна книга «Баборня» про вчительку радянської школи – приклад чесного і незручного проговорення комплексів не тільки однієї жінки зі «скелетами в шафі», а і всього соціуму. Роман виданий 2016 р., коли автору було 26 років. Того ж року «Баборня» увійшла в короткий список літературного конкурсу «Книга року ВВС», що засвідчило прихід у літературу талановитого письменника. М. Лаюк приємно здивував точним баченням далекого для себе минулого. Склалося враження, що «Баборню» писав досвідчений чоловік, з повною колекцією пригод за часів «совка». «Козирем пана Мирослава є приховування в тексті свого молодого віку», – зазначила Г. Клименко-Синьок [26].

Автори-неочевидці часто відтворюють не буквальні події радянського часу, а наслідки минулого в психології постколоніального суспільства. Вони пишуть про нові життєві знання, уражені або збагачені минулим. Неочевидці СРСР стали очевидцями трансформації світу, вибудови демократичної системи поглядів. Поколінню, яке «набуває досвіду тут і тепер», випало зіткнутися з агресією рашистського (радянсько-російського) колонізатора. Коди пам'яті нагадують про цінності попередніх поколінь – боротися з колоніалізмом навіть ціною життя.

Сучасні автори старшого, перехідного і молодшого покоління – громадяни з чіткою позицією, активні учасники державницьких процесів, розвивають не лише літературу, а й музику, кіно, телебачення, радіо. О. Забужко – громадська діячка, під час російсько-української війни представляє інтелектуальну Україну у світі, розповідає про передумови російського вторгнення, розвінчує міти московії. Має беззаперечний авторитет на Заході. У час повномасштабної російсько-української війни отримала почесну нагороду Варшавського книжкового ярмарку 2022 IKAR та найвищу нагороду Франції – Орден Почесного легіону.

С. Жадан – волонтер, музикант, радіоведучий, засновник благодійного фонду на підтримку освіти й культури, організатор мистецьких проєктів. Багато його книг видано за кордоном. Окрім численних літературних премій отримав визначні міжнародні нагороди, серед яких Премія Свободи від фундації Франка Ширрмахера у Швеції, Людина року за версією польського видання «Gazeta Wyborcza», Премія миру німецьких книгарів від Німецької асоціації видавців і книгорозповсюджувачів, Премія Ганни Арендт за політичне мислення.

С. Сенцов – кінорежисер, лауреат міжнародної премії Сахарова за свободу думки, активний учасник Євромайдану, у період 2014–2019 рр. був в'язнем кремля. Так само, як і українські дисиденти в СРСР, відбував покарання в російській тюрмі. Був засуджений до 20 років колонії суворого режиму, на знак протесту витримав 145 днів голодування. Звільнений завдяки зусиллям міжнародної спільноти та вимог України. У 2023 р. нагороджений Орденом Почесного легіону Франції.

Під час великої війни на захист України у лавах Збройних Сил стали С. Сенцов, П. Белянський, С. Дзюба, А. Павловський, Артем Чех та інші автори. Їхній життєвий досвід набуває нових імпульсів, невідомих раніше жодному з трьох поколінь сучасних українських письменників.

Висновки. Отже, інтерес сучасних українських письменників до радянського часу очевидний. Пам'ять про колоніальне минуле привертає увагу авторів трьох поколінь, якими представлений літературний процес першої чверті XXI ст.: письменники-очевидці СРСР – старше покоління, письменники перехідного часу – середнє покоління, письменники-неочевидці СРСР – молодше покоління. Незалежно від того, коли і де народилися чи виросли письменники, за яких умов формували уявлення про світ, вони однаково впевнено розвінчують міт про «щастя» радянського громадянина, покладаючись на «терапію пам'яті» постколоніального суспільства. Різними є тональності художньої реконструкції радянськості – від трагічного до смішного. Вимір пам'яті, охопленої очевидцями й неочевидцями подій, став благодатним полотном для оживлення часу, подолання болю в суспільному організмі. Особисті та колективні емоції письменники вкладають у часопросторове поле, в якому спогади-моменти активізуються відповідними відчуттями й уявленнями. Віддаленість у часі за таких умов відтворює світ по-іншому, у ньому виакцентуються модерні риси, новітні цінності.

У зіткненні спогадів читача та автора діють реакції, що не лише формують уявлення про минуле, а й закладають уроки й вироки прожитого. Художній текст з його естетично-пізнавально-впливовими можливостями консолідує суспільство у відповідальні історичні моменти. У жорстоких випробуваннях вогнем і кров'ю Україна позбувається постколоніальної установки, здобуває своє законне місце серед європейських країн.

Література:

- Киридон А. Спогад і пост-пам'ять у символній системі координат (ре)конструювання минулого. *Життя «по-радянськи»: проблеми вивчення та інтерпретації (Із циклу «Повсякдення: візії та смисли»)* : зб. Матеріалів IV Всеукр. наук.-теорет. семінару, 27–28 квітня 2018 р., м. Вінниця / за ред. О. А. Коляструк; Вінниц. держ. пед. ун.-т ім. М. Коцюбинського. Вінниця : ТОВ «ТВОРИ», 2019. С. 105–116.
- Лебединцева Н. Явище літературного покоління в українській культурі кінця XX ст. *Філологія. Літературознавство. Наукові праці*. Т. 118. Вип. 105. 2009. С. 35–40.
- Трофименко Т. #околітературне: усе, що ви хотіли знати про сучасну українську літературу / Худ. О. Васьків. Харків : Віват, 2019. 288 с.
- Поліщук Я. Реактивність літератури. Київ: Академвидав, 2016. 192 с.
- Даниленко В. Лісоруб у пустелі: Письменник і літературний процес. Київ : Академвидав, 2008. 352 с.
- Пухонська О. Літературний вимір пам'яті : монографія. Київ: Академвидав, 2018, 304 с.
- Харчук Р. Сучасна українська проза: Постмодерний період: Навч. посіб. Київ : ВЦ «Академія», 2008. 248 с.
- Забужко О. Планета Полин. Вибрані есеї. Київ : Видавничий дім «КОМОРА», 2020. 384 с.
- Родик К. Актуальна література : Пунктир-енциклопедія. Книга перша. Київ : Радуга, 2016. 255 с.
- Пріхно А. Письменник Степан Процюк: Найбільш вдалим інструментом популяризації Лесі Українки чи Івана Франка був би серіал. Інтерв'ю з письменником. *Українська правда*. 14 березня 2021. URL: <https://life.pravda.com.ua/culture/2021/03/14/244208/> (дата звернення: 19.12.2023)
- Що ж почула тасмнича Марго? Наукова бібліотека ЗНУ. URL: <https://library.znu.edu.ua/articles/1545.ukr.html> (дата звернення: 10.12.2023)
- Льченко О. Збирачі туманів: Суб'єктивні нотатки з київського життя. Київ : КОМОРА, 2017. 176 с.
- Гундорова Т. Післячорнобильська бібліотека: Український літературний постмодернізм. [Монографія]. Вид. 2-ге, випр. і допов. Київ : Критика, 2013. 344 с.
- Matusiak A. Majdan 3.0** w perspektywie wczoraj i dziś. Rys pokoleniowy***. 130–144. Pokolenie – Transformacja – Tożsamość. *Gardzienickie czytania teatroznawcze... i nie tylko* / red. Agnieszka Matusiak. Wrocław : Uniwersytet Wrocławski, Tom 4. 2016.
- Винничук Ю. Груші в тісті. Харків: Фоліо, 2017. 286 с. : іл.
- Скрябін Кузьма. Проза. Поезія. фото Ю. С. Кочетової; худож.-оформлювач В. М. Карасик. Харків : Фоліо, 2018. 597 с.
- Чому важливо говорити про 1989–1991 роки? П'ята частина розмови редактора видавництва «Темпора» Андрія Мартиненка і письменника Андрія Павловського. Видавництво Темпора. URL: <http://surl.li/noghx> (дата звернення 22.12.2023)
- Вольвач П. 20+1, або Земля мертвих Лева, 2021. 392 с. Видавництво Старого Лева, 2021. 392 с.
- Рулета О. Схід Сергія Жадана: письменник розмірковує про дитинство в Старобільську та ідентичність регіону. Інтерв'ю. Свої. City. 09 липня 2019. <http://surl.li/ogyow> (дата звернення: 12.12.2023)
- Карпа І. З роси, з води і з калабані. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2013. 496 с.
- Цареградська Л. «Хто ти такий?» – не запитання, а крик в нікуди. Артем Чех – про свій автобіографічний роман. *Суспільне Культура*. 28 вересня 2021. URL: <http://surl.li/phuj> (дата звернення: 04.01.2024)
- Мимрук О. Олег Сенцов; передмова О. В. Красовецького; худож.-оформлювач О. А. Гугалова-Мешкова. Харків : Фоліо, 2021. 121 с. (Справжні герої).
- Подільська С. Письменниця Галина Горицька: «Джерелом написання будь-якої книги завжди є потужні особистісні чи історичні переживання автора». *Армія. INFORM*. 14 грудня 2020. URL: <http://surl.li/nvrkx> (дата звернення 23.12.2023)
- Андрухович Ю. Тут похований Фантомас. Брустурів: Дискурсус, 2015. 240 с.
- Славінська І. Мої запасні життя [Текст] : мала проза. Львів : Видавництво Старого Лева, 2019. 152 с.
- Клименко-Синьоок Г. Мирослав Лаюк «Баборня». Читай. 24 квітня 2017. URL: <https://chytay-ua.com/blog.php?id=447> (дата звернення 24.12.2023)

Danylenko L. Reactions of memory to the soviet past: Ukrainian writers and time

Summary. The article examines the interest of contemporary Ukrainian authors in the memory of the Soviet past. The attention is focused on the generational principle of analysing the problem. Given the involvement/non-involvement in life in the USSR, three generations of Ukrainian writers of the first quarter of the twenty-first century are distinguished 1) writers-witnesses of the USSR – the older generation, born in the 1950s, 1960s, and the first half of the 1970s (V. Lys, Y. Vynnychuk, O. Ilchenko, O. Zabuzhko, M. Hrymych, P. Volvach, E. Leus, S. Protsiuk; S. Zhadan, A. Kuzmenko (Kuzma Skryabin), A. Pavlovsky, P. Belyansky); 2) writers of the transition period – the middle generation, born in the second half of the 1970s and the first half of the 1980s (O. Sentsov, S. Dziuba, A. Kirsanov, I. Karpa, M. Kryzhanivska, H. Horytska, K. Babkina, Artem Chekh); 3) writers who were not part of the USSR – the younger generation, born in 1987–1990 (I. Slavinska, M. Layuk).

To analyse the problem of authorial memory, the author uses the territorial factor of the literary process, which demonstrates

the imprint of the different spread of Sovietism in Ukraine. The author also traces the phenomenon of autobiography, since in recreating the past, writers of different generations used their own life experiences with certain facts and meanings. In order to explain the intentions of artists to represent a complex and unattractive past, the conditions of formation of their worldview (environment, education, upbringing) are described.

It is determined that the artistic tones and characteristics of the images of the Soviet era in the works of writers

of the older, middle and younger generations vary from tragic to comic.

At the same time, it was found that what is common to works of contemporary Ukrainian prose about the colonial past is the exposure of the false message of happiness of the Soviet citizen, as well as the confident displacement of nostalgia for the USSR's legacy from post-totalitarian memory.

Key words: contemporary prose, Soviet past, generational principle, territorial factor, autobiography, memory therapy.

*Ieliseienko A. P.,
Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of European Languages
State Biotechnological University*

PECULIARITIES OF THE IMAGES IN THE NOVEL BY D.H. LAWRENCE “WOMEN IN LOVE”

Summary. The article studies the peculiarities of the images in the novel by English writer, poet, literary critic and painter D.H. Lawrence “Women in love”. This novel is a continuation of the previous work by Lawrence “Rainbow” which was banned by the government soon after publication. In “Rainbow” the author tried to create a new language for his contemporaries making it full of biblical allusions. “Women in love” takes a different approach. Most of the characters have prototypes among contemporaries that made the novel controversial. This novel has repeatedly become the object of study in modern literary criticism. The images of Hermiona Roddis, Rudrun, Gerald Crich and Rupert Kirkin were analyzed and their prototypes determined. However, the creation origins of the images of Ursula, Joshua and Halliday have not been studied in detail that prevents their deeper understanding taking into account the fact that they all had real prototypes from the writer’s circle. The influence of Tennyson’s “Lady of Shalott” on the image of Ursula and Hermiona is investigated taking into account real and unreal worlds associated with this character. The image of Joshua is based on one of Lawrence’s friends Bertrand Russel. Friendship with Heseltine led to the creation of Halliday image which caused controversy among the author and his friend. Lawrence often used real life stories in his novel to create vivid scenes. The intimate relationships between the Heseltine and his mistress Puma became the part of the novel that led to the break of relationships between Lawrence and Heseltine. As a painter Lawrence used biblical motifs but perceived and showed them in a different from a traditional way. Some of the images (Ursula Brangwen, Hermiona) were influenced by poetry and Old Testament. Religious motifs were used to deepen the character creating additional meaning and understanding. Biblical cities of Sodom and Gomorrah were used as allusions of Old Testament to make up unreal sinful world of the café Pompadour in London. This exact place is used by Lawrence to correspond to the cities of biblical stories.

Key words: Tennyson, prototype, Old Testament, Lawrence.

Definition of the problem. The novel “Women in love” by D.H. Lawrence has repeatedly become the object of study in modern literary criticism. However, the creation origins of the images of Ursula, Joshua and Halliday have not been studied in detail. It prevents their deeper understanding taking into account the fact that they all had real prototypes from the writer’s circle.

Analysis of recent research. The images in the novel “Women in love” were partly discussed in the works by Chamberlain L. Robert where the image of Halliday and relationships between Lawrence and H. Heseltine were investigated. [1], Kirty Martin [2] and Kaplan Sydney Janet [3] paid more attention to the image of Ursula having mentioned the influence of Lawrence’s wife Frida

on the creation of Ursula’s image. The book by Kate SAagar “Lawrence’s painting” establishes the relationships between some of Lawrence’s artistic works and the ideas of the novels [4]. Ferreira Aline developed the study of the Ursula image suggesting the influence of Tennyson’s “The Lady of Shalott”. The image of Joshua was not considered before as a prototype of Bertrand Russell. The study concerning the images of Ursula, Hermiona and Halliday were complemented by author’s investigations.

Purpose of the article. The article attempts to analyze the peculiarities of creation of the images of Ursula, Hermione, Joshua and Halliday, as well as points out the religious connotations associated with the perception of these images.

“Women in love” is a novel by English writer, poet and painter D.H. Lawrence. He created it as a continuation to the novel “Rainbow” which was banned by the government as it was accused of immorality. The second novel shows the life of Lawrence’s contemporaries through the prism of his philosophical beliefs and religious vision.

In “Women in Love” an argument occurs between Rupert (the prototype for Lawrence) and Hermione, whose prototype was the author’s close friend Lady Ottoline Morrell. Lady Ottoline is convinced that reason and the burden of knowledge can harm children, as it forces them to control themselves, pass them through consciousness, depriving them of the opportunity to live, spontaneously submitting to sincere desires and instincts. This point of view infuriates Rupert. He reproaches Hermione for seeing the unreal world in a mirror image as “The Lady of Shalott.”

The distorted world that Hermione sees in the “mirror” is an allusion to Alfred Tennyson’s poem “The Lady of Shalott” (1832). Hermione is identified with the girl locked in the tower, destined to observe only visions of the world, shadows of a dream in a mirror image. This is not the first allusion to Tennyson’s poem in Lawrence’s works. In the novel “The Rainbow” Ursula waits for her lover, looking out of the window, dreaming that her Lancelot will pass by and wave to her, and she will wait patiently, locked up high in the tower. We can pay attention to the fact that Ursula, being in the grip of dreams, nevertheless looks at the real world through an open window, while Hermione sees the world distorted – in a mirror image. This is one of the reasons why the “real world of Ursula” (Lawrence’s wife Frida) will be closer to Rupert than the “unreal world” of Hermione (Lady Ottoline Morrell).

It seems important to consider intermedial connections that create the visual perception of images. In the novel “Rainbow” the influence of painting is repeatedly noted, in particular the paintings of the Pre-Raphaelite Fra Angelico on biblical motifs (“The Last Judgment”, “The Ascension of the Blessed into Paradise”), which is discussed in detail in the articles “Intermediality in the novel by

D.H. Lawrence "Rainbow" [5]. Turning to art in the novel "Women in Love" allows us not only to trace the development and specifics of the creation of images, but also to note their characteristic features through visual perception.

After the publication of Tennyson's aforementioned poem, Pre-Raphaelite John William Waterhouse created one of his most famous paintings, *The Lady of Shalott* (1888). A few years later, he wrote two more works dedicated to Tennyson's poem – "The Lady of Shalott Looking at Lancelot", 1894 and "I am Half-Sick of Shadows", 1911. The title of the latter is a line from the poem. Lawrence may have been familiar with these reproductions, given his great interest in painting, especially the work of the Pre-Raphaelites.

Ursula in "Rainbow" was constantly at the mercy of shadows; the miners and local residents seemed like ghosts to her. The novel "Women in Love" repeats the same negative connotations regarding the miners and the town as a whole. Both in the first and second novels, before meeting the man she loves, a premonition of something romantic and beautiful reigns in the girl's soul. In the first novel, Lawrence creates an allusion to Tennyson's poem "Elaine". Ursula, hiding from the noisy seven younger children, locked herself on the top floor. Her soul is filled with the romantic stories she has read. She imagines herself as the beautiful Elaine, who is waiting for her Lancelot, just to wave her hand to him, remaining locked high in the tower, and "wait, wait, always high and far away" [6, p. 222]. The quoted fragment from "The Rainbow" coincides in emotional tone with Waterhouse's painting "The Lady of Shalott Looks at Lancelot." The meeting with her first love – Anton Skrebensky in "Rainbow", their love relationship, ends with Ursula's severe illness. In her delirium, she again sees shadows instead of people and is half-forgotten. The girl's condition can be correlated with Waterhouse's second painting. It is also interesting that in the original version of the novel Ursula's name was Ella, which is similar to the name of Tennyson's heroine Elaine.

The prototype for the image of Joshua, Hermione Roddis' friend from high society, is Lady Ottoline Morrell's close friend, Bertrand Russell. For Lawrence, he became a "lean" baronet of fifty years old, who "spitted out witticisms and laughed good-naturedly at everyone with a sharp laugh, reminiscent of a horse's neighing" [7, p. 108]. Ursula and her sister are invited to visit Hermione. There, under a huge tree (as in Lady Ottoline's estate), the girls witness the boring "intellectual struggle" of Hermione's inner circle. Among them, a place of honor is occupied by Joshua Matteson – "an elderly sociologist who had such an intricate turn of mind that he did not perceive what was happening at all" [7, p. 109].

The psychological portrait that Lawrence gives to both Hermione and Joshua could not but outrage Lady Ottoline Morell and Bertrand Russell. Lawyer Philip Morrell, Lady Ottoline's husband, threatened to sue Lawrence for libel, after which the writer made some minor changes, for example moving Hermione's country house, modeled on the real Morrell house near Oxford, to Willersley Castle in Derbyshire called "Bradolby."

Ottoline later wrote that in 1929, when she became very ill, Lawrence wrote her several delightful letters in which he expressed regret for what he had done. Lady Ottoline admitted that her wound had healed, she would have been ready to meet the writer again, laugh at old grievances and plan a new "Elysian Peace" (an allusion to the Greek myth about the place to live in the afterlife), but his death prevented her from carrying out her personal reconciliation.

It should also be noted that Lawrence introduces several Old Testament stories into the narrative, which are of direct importance when studying the images. Thus, Rupert reflects on the following: "If humanity is destroyed, if our race is destroyed as Sodom was destroyed, and there remains this evening sun that will flood the earth and the trees with light, then I am ready to die" [7, p. 75]. According to the Book of Genesis (19:4-11), Sodom and Gomorrah were destroyed by the Lord for the sins of their inhabitants, in particular for debauchery and homosexual relations. Abraham's nephew Lot lived in Sodom. Abraham asked God to give the righteous a chance to escape before the city was overtaken by fire and brimstone from heaven.

Rupert thought of Sodom on the way to London, where he, accompanied by Gerald, would fall into the circle of local bohemia, among the most calculating "hook-makers who ever counted their pennies" [7, p. 76]. Among them are "artists, musicians, writers, slackers, models, advanced young people – everyone who openly flouts conventions and does not belong to any environment. Often these are young men who were expelled from the university, and girls <...> free from prejudice," but "completely limited" [7, p. 76]. However, among them there are also "several decent people who sometimes know how to behave quite decently" [7, p. 76]. These "few" will play the role of the few "righteous" who may be able to escape. Thus, Rupert does not count himself among the sinners, but among the righteous who will be saved. This generally coincides with the image of Rupert, who positions himself as "different from others."

On the train Rupert mutters "like a man on death row" [7, p. 77]. These are lines from Robert Browning's poem "Love Among the Ruins". The remembrance of the city's former greatness also emphasizes the theme of the city's destruction and creates an intertextual connection with Browning's poetry. The painting by the English artist John Martyn "The Destruction of Sodom and Gomorrah" (1852) can be perceived as a visual embodiment of Rupert's premonitions that overcome him on his way to London. The righteous leaving Sodom were forbidden to look back at the burning city. Lot's wife disobeyed and looked back, after which she turned into a salt statue. The same fate awaited Alfred Tennyson's "The Lady of Shallot," dying from a curse.

Approaching London, Rupert feels "a dislike for humanity, for the accumulation of human beings" [7, p. 78]. He has a feeling that he is "cursed" [7, p. 50]. It again creates an allusion to the biblical story about the "apple of knowledge" and the fall of Adam and Eve. Rupert identifies himself with the damned Adam. A visual embodiment of this fragment can be Masaccio's reproduction of "Expulsion from Paradise" (1426-1427) and Lawrence's painting "Flight Back Into Paradise" (1927). Lawrence largely adopts the basic idea of Masaccio. Their works depict Adam and Eve leaving paradise, as well as a fiery angel with a sword carrying out their expulsion. However, Lawrence completely distorts the biblical story. In Masaccio, the faces of Adam and Eve express suffering, despair, and shame. Adam covers his face with his hands. In Lawrence's painting, Adam and Eve struggle with a fiery angel, trying to "sneak" back into heaven. Their intention is indicated in the very title of the painting. Thus, Lawrence "reads" the same Old Testament story in a completely different way, as if asking the question, what if they had not agreed to leave heaven? What if they fought an angel? This reading coincides with another painting by Lawrence, also based on a bib-

lical subject – “Throwing Back the Apple” (1927) [4], where Adam throws the apple of knowledge at God. Intermedial connections in Lawrence’s works make it possible to note the writer’s ability to think differently, without using the given, traditional clichés that people are accustomed to use. The author makes an attempt to look at things, events, history, religion, nature from a different angle. Studying and paying close attention to Lawrence’s atypical thinking will provide an opportunity to read some of the details of the novel, which will be discussed below.

The London Pompadour Cafe, where Gerald and Rupert meet Halliday’s tipsy company, is identified with the biblical Sodom. The very name of this hero is also a “mockery”, taking into account where he is and his lifestyle. His name Halliday should be pronounced “Holiday”. “Holy” means “saint” and “holiday” means a religious festival.

Cafe “Pompadour” creates a certain surreal, collective image. In puffs of smoke, the faces and heads of visitors are reflected in the wall mirrors (again, a surreal mirror world as in Tennyson’s allusion). It seems to Gerald that he “fell into the foggy, gloomy kingdom of ghosts with a passion for wine, whose voices merged into a single hum” [7, p. 79]. And in this “ghostly abode of pleasures” he sought “refuge” [7, p. 79]. He walked to another world “past souls mired in vices” [7, p. 79]. Gerald notices a girl next to Rupert, to whom he is attracted by “almost beauty” and “attractive vulgarity” [7, p. 79]. This girl, nicknamed Pussum, was Halliday’s mistress. Now Gerald becomes the object of her attention, ready to conquer the beauty and dominate her.

Before a more detailed study of the images of Halliday and Pussy, it is necessary to turn to their prototypes. In 1915–1916, Lawrence met Philip Heseltine, who was an admirer and ardent defender of the writer’s work. Lawrence repeatedly mentioned him in correspondence regarding those few friends with whom he would like to settle in another country (in the USA, in Florida), creating his own small society of like-minded people – Rananim. When “Rainbow” was withdrawn from print, Heseltine proposed, secretly from the government, to collect subscriptions for the publication of works that would otherwise be “buried under dirty commercialism”. Money from sales would be partly transferred to the authors, and partly would go towards the costs of publishing further prohibited texts. Heseltine typed Lawrence’s texts and considered him a transcendent genius. Taking into account Lawrence’s poor financial situation and health problems, he proposed publishing Lawrence’s “Rainbow” as the first book published at the expense of subscribers.

Publication did not take place. Lawrence and Heseltine’s ways separated, but over the next five years they continued to make caustic remarks about each other, as is evident from the latter’s letters, published by Paul Delaney in 1980, and correspondence by Lawrence.

Heseltine became the prototype for Halliday’s character in the novel “Women in Love”. Lawrence shows a story of Heseltine’s love relationship with his girlfriend Minnie Channing, better known as Puma. In the novel, Halliday is presented as an eccentric neurotic with a squeaky voice who forces his pregnant mistress to live in the village and forbids her to appear in society. Having learned that she will have a child, he “wants to buy himself off with a hundred pounds” [7, p. 87]. He himself is not able to make decisions and is only waiting “for someone to tell him what to do” [7, p. 86]. A quarrel breaks out between Pussum and Halliday. Another man intervenes in their argument, and the girl, in anger, pierces his hand with a fork. The sight of blood triggers Halliday’s gag reflex. Pus-

sum reproaches her lover for being the biggest coward in the world and always faints if she takes a knife. Halliday invites the whole company to his apartment. At that moment, Gerald already feels complete power over Pussum, her servility makes him want to take possession of her. “Her being penetrated his veins with bewitching darkness and accumulated at the base of his spine, ready at any second to splash out to the surface with terrible force” [7, p. 94]. At Halliday’s apartment, the men exchange glances, letting Gerald know that they are glad and approve of him being among them. The Pussum will belong to him and thereby “leave” Halliday alone.

Several other similarities between the image of Pussum and Heseltine’s mistress are noteworthy. Puma (the prototype of Pussum) worked as a model. In 1916 she gave birth to a son. The young people got married, but lived separately. Their son was raised by Heseltine’s mother. From the correspondence it is known that for Heseltine life with Puma was unbearable, but he also could not exist without her. David Garnett recalled that Puma participated in an exhibition in 1924–1925 that featured twelve of the most beautiful women in history, dressed as Cleopatra.

In Lawrence’s novel, Gerald draws attention to Pussum’s short-cropped hair, “like an ancient Egyptian’s” [7, p. 79]. The girl works part-time as a model. She posed in the image of Madonna (biblical motif, the birth of her son), but now she plans to work for a photographer – “transparent fabric, bare shoulders”, “but everything is completely decent” [7, p. 80]. Later, when Gerald remembers Pussum in a conversation with Rupert, he learns that the girl finally married Halliday and got what she wanted.

After the novel’s publication in 1921, Philip Heseltine threatened to sue Lawrence for libel and demanded changes to the novel’s descriptions of Halliday and his mistress. As Chamberlain L. Robert noted in “Pussum, Minette, and the Africo-Nordic Symbol” (1963), Lawrence “pretended to make the change” [1, p. 408], changing the hair color of Halliday and Pussum. Heseltine called these edits “ridiculously inadequate” [1, p. 408]. Thus, the former ardent supporter of Lawrence’s work became one of his “enemies.”

Conclusions. Most of the images of the novel “Women in Love” by D.H. Lawrence were based on prototypes from author’s contemporaries. Lawrence often used real life stories in his novel to create vivid scenes. Religious motifs were used to deepen the character creating additional meaning and understanding. The images of Joshua and Halliday had the prototypes of Bertrand Russell and Heseltine. The intimate relationships between the latter and his mistress became the part of the novel that led to the break of relationships between Lawrence and Heseltine. As a painter Lawrence used biblical motifs but perceived and showed them different from traditional view. Some of the images (Ursula Brangwen, Hermiona) were influenced by poetry and Old Testament.

Bibliography:

1. Chamberlain L. Robert. Pussum, Minette, and the Africo-Nordic Symbol in Lawrence’s Women in Love. *PMLA*. 1963. #78. P. 407–416.
2. Kirty M. D.H. Lawrence, Katherine Mansfield and Happiness. *Katherine Mansfield Studies*. Edinburg University Press. 2010. #2. P. 87–99.
3. Kaplan S. J. Circulating Genius: John Middleton Murry, Katherine Mansfield and D.H. Lawrence. Edinburg University Press. 2010, 240 p.
4. Sagar K. D.H. Lawrence’s paintings. Chaucer press, London, 2003, 160 p.
5. Ieliseienko A. Intermediality in the novel by D.H. Lawrence “Rainbow”. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових*

праць Дрогобицького державного педагогічного університету ім. І. Франка. 2023. № 53. 2023. С. 26–32.

6. Lawrence D.H. Rainbow. Wordsworth Classics. 2001, 426 p.

7. Lawrence D.H. Women in Love. Wordsworth Classics. 1999, 432 p.

Єлісенко А. Особливості образів в романі Д.Г. Лоуренса «Жінки у коханні»

Анотація. У статті досліджено особливості образів у романі англійського письменника, поета, літературознавця та художника Д. Г. Лоуренса «Закохані жінки». Цей роман є продовженням попереднього твору Лоуренса «Веселка», який незабаром після публікації був заборонений урядом. У «Веселці» автор намагався створити нову мову для своїх сучасників, сповнивши її біблійними алюзіями. «Закохані жінки» мають інший підхід. Роман неодноразово ставав об'єктом дослідження у сучасному літературознавстві. Образи Герміони Роддіс, Гудрун, Джеральда Кріча та Руперта Біркіна були вже проаналізовані та визначені їхні прототипи. Однак витоки створення образів Урсули, Джошуа та Халлідея детально не вивчені, що перешкоджає їх глибшому розумінню з огляду на те, що всі вони мали реальних прототипів із середовища

письменника. Досліджено вплив «Леді з Шалотт» Теннісона на образ Урсули та Герміони з урахуванням реального та нереального світів, пов'язаних із цими героїнями. Образ Джошуа створений під впливом знайомого Лоуренса Бертрана Рассела. Дружба з Хезелтайном призвела до створення образу Халлідея, який викликав суперечки між автором і його другом. Лоуренс часто використовував у своєму романі реальні історії із життя своїх знайомих. Інтимні стосунки між Хезелтайном і його коханкою Пумою стали частиною роману, що призвело до розриву відносин між Лоуренсом і Хезелтайном. Як живописець Лоуренс використовував біблійні мотиви, але сприймав і показував їх не традиційно. На деякі образи (Урсули Брангвен, Герміони) вплинули англійська поезія та історії з Старого Завіту. Релігійні мотиви використовувалися для поглиблення сприйняття образу, створюючи додаткове значення. Біблійні міста Содом і Гоморра були використані як алюзії Старого Завіту для створення нереального грішного світу лондонського кафе Potpourri. Саме це місце використовує Лоуренс для відповідності міст біблійних історій.

Ключові слова: Теннісон, прототип, Старий Завіт, Лоуренс.

*Козубенко Л. М.,**кандидат педагогічних наук,**доцент кафедри української і зарубіжної літератури та методики навчання
Університету Григорія Сковороди в Переяславі*

РОЗВИТОК АНІМАЛІСТИЧНОГО ЖАНРУ В АНГЛОМОВНІЙ ЛІТЕРАТУРІ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТЬ

Анотація. У статті розглядаються особливості розвитку анімалістичного жанру в англomовній літературі кінця ХІХ – початку ХХ століть. Звертається увага на те, що як феномен суспільної свідомості, предмет філософських суперечок і літературної творчості анімалізм заявляє про себе на рубежі ХІХ – ХХ ст. В цей період анімалістична розповідь переживає злет популярності, і більше того – стає предметом полеміки між провідними натуралістами і літераторами з приводу принципів зображення тварин. Родоначальниками жанру були видатні письменники Чарльз Г.Д. Робертс і Ернест Сетон-Томпсон. Відмінною рисою анімалістичного оповідання (animal story) є те, що воно відкриває читачеві новий погляд на дику природу, яка описується в ньому з точки зору дикої тварини, пристосованої для виживання в природному середовищі. При цьому персонажі-тварини зображуються як самобутні характери, вільні від антропоморфізму і суб'єктивності людських оцінок та інтерпретацій.

Реалістичні оповідання про диких тварин підносилися читачеві як точна природна історія, що вже тоді стало предметом серйозної полеміки; але тварини в них представляються по-різному, що зумовлено відмінностями поглядів авторів на природу зображуваних звірів та історичними змінами в суспільному сприйнятті звірів і природи в цілому. Саме тому анімалістичні оповідання є зручним засобом вивчення суспільної свідомості ХХ ст., концепцій природи і світу тварин.

У літературних колах виникла полеміка, суть якої зводилася до трьох тісно пов'язаних між собою аспектів. Перший аспект стосувався точності і ретельності в описі природи, зокрема в реалістичних оповіданнях про тварин. У результаті полеміки були встановлені негласні правила і стандарти щодо точності опису в літературі про природу. Другий аспект полеміки полягав в питанні про те, що становить природу інтелекту тварин і в якій мірі звірі керуються інстинктами, а в якій – розумом. І наостанок, витоком полеміки була проблема балансу між емоціями і наукою як засобом розуміти і гідно оцінювати природу.

Таким чином, еволюція англomовного анімалістичного епосу кінця ХІХ – початку ХХ століть знайшла своє яскраве втілення у творах різних жанрів, зокрема в оповіданнях, повістях та романах. Англomовний анімалістичний жанр розглядає концепцію людського і тваринного світів з точки зору історичної спадкоємності, перспектив розвитку, ролі і місця людини в цьому процесі, ставить питання про взаємодію дикої природи та людини.

Ключові слова: розвиток, анімалізм, жанр, оповідання, письменник, література, зображення.

Постановка проблеми. Як феномен суспільної свідомості, предмет філософських суперечок і літературної творчості анімалізм заявляє про себе на рубежі ХІХ – ХХ ст. В цей період

анімалістична розповідь переживає злет популярності, і більше того – стає предметом полеміки між провідними натуралістами і літераторами з приводу принципів зображення тварин. Родоначальниками жанру були видатні письменники Чарльз Г.Д. Робертс і Ернест Сетон-Томпсон. Відмінною рисою анімалістичного оповідання (animal story) є те, що воно відкриває читачеві новий погляд на дику природу, яка описується в ньому з точки зору дикої тварини, пристосованої для виживання в природному середовищі. При цьому персонажі-тварини зображуються як самобутні характери, вільні від антропоморфізму і суб'єктивності людських оцінок та інтерпретацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед напрацювань, присвячених певним рисам анімалістичного жанру в художній літературі варто виділити роботи таких науковців, як Дж. Адамса, В. Брукса, Д. Гамільтона, А. Лукаса, В. Маги, Д. Пайзера, Р. Спіллера, К. Старр, Р. Чейза. В зазначених роботах визначаються деякі питання, пов'язані з поняттям анімалізму в літературі.

Однак, незважаючи на певну кількість праць, присвячених цій темі, в сучасному літературознавстві і критиці бракує досліджень, які детально розкривають еволюцію анімалістичного жанру в художній літературі

Постановка завдання. Відтак, нашим завданням є дослідити розвиток анімалістичного жанру в англomовній літературі кінця ХІХ – початку ХХ століть.

Виклад основного матеріалу. Об'єднуючи в собі науковість і художність, анімалістична розповідь несе в собі потужний імпульс, що пробуджує інтерес, співчуття, повагу і любов до світу природи і його мешканців. Тварина поєднує в собі і матеріальне і духовне начала: є живою істотою, осередком думок і понять. Так, жанр анімалістичного оповідання вчив по-новому аналізувати природу диких тварин, що живуть незалежно від людини і мають право жити власним життям, але в той же час здатних розділити багато наших бажань і пристрастей.

Жанром «анімалістичного оповідання» називали і популярний жанр канадської літератури. Він поєднував у собі елементи «nature writing» (натуралістських описів) і «animal fiction» (оповідань про тварин). Традиційно в нарисах про тварин особливе значення надавалося більш-менш об'єктивним науковими спостереженням над тваринами або емоційному відгуку на них автора. Більш ранні форми оповідань про тварин представляли собою швидше художні описи, в яких тварини відрізнялися від людських істот тільки звіриними шкурами або пташиним оперенням. Інколи тваринні персонажі буквально одягалися в людський одяг. В англійських оповіданнях про тварин, таких, як, наприклад, «Книга джунглів» (The Jungle Books, 1894, 1895)

Рідьярда Кіплінга або «Вітер у вербах» (The Wind in the Willows, 1907) Кеннета Грема, тварини, по суті, зображують представників різних станів англійського суспільства, де кожному чітко відведена роль відповідно до соціальної ієрархії. Більш реалістичні розповіді про домашніх тварин, такі, як розповіді про собак, зображують їх (наприклад, повість Фреда Гібсона «Старий крикун» (Old Yeller)) як відданих слуг свого господаря.

Новим у реалістичних оповіданнях про диких тварин було те, що звірі там, скоріше, переслідують власні цілі, живуть заради себе, а не заради людини. Як писав Чарльз Г.Д. Робертс, «інтерес зосереджується на особистості, індивідуальності, ментальності тваринного, так само як і на його чисто фізичних характеристиках» [1, с. 215]. Хоча описи втілювалися в форму розповіді і припускали художність, автори стверджували, що ці розповіді містять фактичний матеріал і достовірно представляють природну історію. Різницю в зображенні можна продемонструвати, зіставивши два лісових романи – «Зелені будинки» (Green Mansions, 1904) англійського письменника-натураліста У.Х. Хадсона і «Серце стародавнього лісу» (The Heart of the Ancient Wood, 1900) Чарльза Г.Д. Робертса. В обох романах присутня героїня, яка живе в гармонії з природою, любляча всіх диких істот, молода жінка, в обох випадках живить відразу до вбивства і забороняє полювати в тій частині лісу, де вона живе. Герой же в обох випадках усвідомлює, що може завоювати любов героїні, лише поборовши її незалежність і повернувши назад до суспільства. Незважаючи на очевидні подібності в сюжетах і композиції романів, природа тварин описується абсолютно по-різному. У романтичному по суті романі У.Х. Хадсона звірі є частиною лісового фону, вони – характерні представники свого виду, з дуже слабо вираженими особистісними якостями і, звичайно, не мають власної особистої долі. В реалістичному ж романі Чарльза Г.Д. Робертса, навпаки, звірі стають характерами, в яких чітко проглядаються особистісні якості, і навколо них розвивається сюжет.

Протягом багатьох років феномен анімалізму практично був відсутній в аналітичному контексті, можливо, тому, що розповіді про диких тварин в основному адресувалися дитячій аудиторії. Навіть розповіді Чарльза Г.Д. Робертса рідко вважали гідними серйозного аналізу аж до 1960-х рр., незважаючи на те що його називали «батьком» канадської поезії і в кінцевому рахунку важливою віхою канадської літератури, ігноруючи і той факт, що він був посвячений в лицарі за свою літературну і громадсько-культурну діяльність. Наукова оцінка обійшла стороною і другого родоначальника жанру анімалістичного оповідання, Е. Сетона-Томпсона, хоча його історії про диких тварин фактично залишалися класикою протягом ХХ ст. Ті дослідження жанру реалістичної розповіді про тварин, які велися з 1960-х рр., стосувалися в основному тільки цих двох авторів. Однак анімалізм як предмет дослідження виглядає набагато ширше, оскільки передбачає не тільки творчість його основоположників, але і творчість багатьох інших письменників-анімалістів на рубежі ХІХ-ХХ ст., таких, як Вільям Дж. Лонг, Рейчел Карсон, Селлі Каррігар, Фред Бродворт, Фарлі Моует, Арчі Белані. Таким чином, перед нами постає щось на кшталт громадської і літературної тенденції, що тяжіє до наукового осмислення.

Реалістичні оповідання про диких тварин підносилися читачеві як точна природна історія, що вже тоді стало предметом серйозної полеміки; але тварини в них представляються

по-різному, що зумовлено відмінностями поглядів авторів на природу зображуваних звірів та історичними змінами в суспільному сприйнятті звірів і природи в цілому. Саме тому анімалістичні оповідання є зручним засобом вивчення суспільної свідомості ХХ ст., концепцій природи і світу тварин.

Серед ранніх попередників жанру анімалістичного оповідання можна визначити дві книги, які практично проклали дорогу, створивши ринок анімалістичної літератури, – це «Чорна красуня» (Black Beauty, 1877) Анни Сьюел і «Книга джунглів» (The Jungle Book, 1894, 1895) Редьярда Кіплінга. «Чорна красуня» – це історія життя коня, розказана від імені цієї тварини. Чорна красуня думала і розмовляла як людська істота, і ідея, вкладає автором, полягала в заклик до людського ставлення до одомашнених тварин. Популярність «Чорної красуні» в Англії і Північній Америці позначила зростаючий інтерес публіки до долі тварин. «Чорна красуня» дала численним читачам можливість співчувати досвіду тварин. Величезний же успіх «Книги джунглів», з одного боку, виявив привабливість оповідань про диких тварин, нехай і вигаданих, з іншого боку, стимулював подальший розвиток ринку анімалістичної прози.

Жанр реалістичного оповідання про диких тварин заявив про себе і привернув широку увагу громадськості завдяки виходу в світ книги Ернеста Сетона-Томпсона «Дикі тварини, яких я знав» (Wild Animals I Have Known, 1898), яка перевидавалася 16 разів за перші 4 роки. Але ця книга не була першою публікацією в жанрі анімалістичного оповідання. Мабуть, першим письменником, який розповів історію з точки зору дикої тварини, був американський письменник Чарльз Дадлі Ворнер. Його розповідь «Полювання на оленя» (A Hunting of the Deer, 1878) зображує полювання так, як його переживає звір.

Ернест Сетон-Томпсон почав експериментувати в жанрі анімалістичного оповідання, починаючи з твору «Барабанщик на снігоступах» (The Drummer on Snowshoes, 1887), і довів його до логічного завершення в класичному творі «Король Каррампо: історія вовка» (The King of Currumpaw: A Wolf Story), вперше опублікованому в 1894 році та пізніше перевидано під назвою «Лобо: король Каррампо» (Lobo: The King of Currumpaw). Першим твором Чарльза Г.Д. Робертса в жанрі анімалістичної розповіді стало його не менш класичне оповідання «Вони отримують їжу свою від Бога» (They Do Seek Their Meet from God, 1892).

У реалістичних оповіданнях про тварин Чарльза Г.Д. Робертса і Ернеста Сетона-Томпсона визначаються характерні для жанру загальні риси, найважливішими з яких є трагічний кінець героя. Зокрема, в оповіданні «Вони отримують їжу свою від Бога» дроворуб, бачачи, що до дитини підкрадаються леви, вбиває тварин, рятує тим самим людське дитинча. Але автор не зупиняється на цьому і, додаючи характерну для нього іронію, завершує розповідь тим, що пізніше кошенята убитих батьків були знайдені мертвими, оскільки загинули від голоду: життя людської дитини було збережено ціною життя диких кошенят. Дроворуб і котяча пара пов'язані в оповіданні спільною боротьбою за виживання своїх дитинчат. В іншому оповіданні один з персонажів Чарльза Г.Д. Робертса так пояснював природу життя в дикому оточенні: «Часто мені здається, ніби життя – це просто метелики, що пурхають над кладовищем» [2, с. 243]. Історія Лобо у Е. Сетона-Томпсона теж закінчується загибеллю головного героя, якого трапери приманюють за допомогою запаху вбитої раніше подружки-вовчиці Бланки. На скарги читачів з приводу загибелі настільки багатьох героїв-

звірів Е. Сетон-Томпсон відповідав: «Ці історії трагічні від того, що вони правдиві. Життя диких тварин завжди закінчується трагічно» [3, с. 12]. І пояснював: «Для дикої тварини не існує того, що ми називаємо спокійною смертю в похилому віці. Життя звіра проходить немов на фронті, в низці боїв, і як тільки сили його починають слабшати, то вороги стають занадто сильними, звір гине» [4, с. 11].

Незважаючи на загальні риси в творчості Чарльза Г.Д. Робертса і Ернеста Сетона-Томпсона, існують і принципові відмінності в зображенні їх героїв-тварин. По-перше, тварини в оповіданнях Чарльза Г.Д. Робертса залучені в дарвінівську боротьбу за виживання і їх смерть відображає цю боротьбу. І все ж, незважаючи на універсальність трагічного кінця, життя триває, – образно кажучи, метелики продовжують пурхати над кладовищем. Джозеф Голд писав про оповідання Чарльза Г.Д. Робертса: «Врешті-решт смерть як така не має жала, вона перемагається користю, яку іронічна природа витягує з наслідків смерті. Усе прагне до підтримки життя, і розповіді викликають сильне відчуття ритмічної системи, циклічності періодів народження і смерті, шлюбного періоду і розставання, і ця система продовжує існувати незалежно від того, на що спрямовані дії тварин, сюжет або втручання людини» [5, с. 25].

По-друге, включаючи людину в цю природну боротьбу, Чарльз Г.Д. Робертс демонструє спорідненість між людьми і звірами, розкриваючи тим самим феномен анімалізму як такий, що полягає в тісному психологічному та духовному зв'язку людей і тварин. Що стосується Е. Сетона-Томпсона, тварини в його оповіданнях насамперед добродісні. За словами автора, він «намагався підкреслити нашу спорідненість з тваринами, показавши, що в тваринах ми можемо знайти чесноти, найбільш шановані людьми. Лобо символізує гідність і постійність в любові, Срібна Плямочка – тямущість і розум, Червона Шийка (Redruf) – покірність» [4, с. 19].

Письменники-анімалісти США виробили власний напрямок оповідання про тварин. Бачення природи і звірів в американських анімалістичних оповіданнях завжди більш романтичне. Так, письменник Вільям Дж. Лонг заперечував наявність дарвінівської боротьби за виживання в природі, ґрунтуючись на переконанні, що звірі не усвідомлюють цю боротьбу. Вільям Дж. Лонг вірив, що життя в природі «радісне», а смерть настає швидко і без трагедій. Він також вважав, що звірі здатні мислити і виховувати потомство багато в чому так само, як і люди. Це основна передумова його книги «Лісова школа» (School of the Woods, 1902). Таке бачення природи приваблювало американських читачів, хоча в цілому творчість Вільяма Дж. Лонга була забута, але в перші десятиліття ХХ ст. його книги були популярні і широко використовувалися в школах.

Вільям Дж. Лонг, безсумнівно, один з найромантичніших американських письменників, що наслідували принцип антропоморфізму, але він був не єдиним письменником-анімалістом, що ідеалізував тварин. Наприклад, в книзі Джеймса Олівера Кервуда «Король грізлі» (The Grizzly King, 1916) ведмідь вступає в сутичку з обеззброєним мисливцем. Уже готовий вбити мисливця ведмідь раптом вирішує залишити переляканого мисливця і йде геть. Вражений цим вчинком ведмеда мисливець вигукує: «Ти – ти чудовисько з серцем більше людського! Якби я загнав тебе в кут, як ти мене, я б убив тебе! А ти! Ти загнав мене в кут і залишив жити!» [6, с. 203]. Звір виявляється морально вищим за людину. Ця тема дуже характерна для жанру реалістичної розповіді про тварин.

Хоча в оповіданнях про домашніх тварин інтереси звіра підпорядковувалися інтересам людини, в деяких з них, особливо в оповіданнях про собак, перед нами все той же жанр реалістичного анімалістичного оповідання. Найбільш примітна в цьому плані повість Джека Лондона «Поклик предків» (The Call of the Wild, 1904).

Повість починається традиційно: пес Бак живе розкішним життям у Каліфорнії, потім його викрадають, грубо з ним поводяться і продають як їздову собаку на Юкон, але в решті решт Бак знаходить доброту та розуміння в свого господаря, до якого прив'язується. Однак закінчується повість як анімалістична розповідь про дику тварину, в якій Бак починає прислухатися до внутрішніх покликів незалежності та прагне висловити свою первісну природу дикої істоти. Протягом всієї книги Джек Лондон орієнтується на дарвінівське бачення природи і показує, як Бак, відкидаючи зовнішні атрибути людського суспільства і домашнього життя, повертається до своєї істинної, дикої індивідуальності, що йому притаманна. У нього навіть виникають видіння – стародавні часи, первісні люди і його предки. Після смерті улюбленого господаря Бак розриває свій зв'язок з людьми і втікає в дикі ліси, де стає ватажком вовчої зграї. «Поклик предків» – це книга свого часу, часу зростаючого інтересу до збереження диких лісів, зникаючих видів і природних ресурсів. В цей час зростає рух по захисту прав тварин, підвищується інтерес до вивчення природи. Книги про дику природу, наприклад, Джона Муїра завоювали популярність, як, втім, і всі книги про природу та її мешканців.

Роман Джека Лондона «Біле Ікло» описує процес, зворотній тому, що ми бачимо в «Поклику предків». Народжений в лісі і підібраний людьми, собака-вовк проходить через декількох власників, його приручають, і він опиняється в Каліфорнії, стаючи домашньою твариною. Незважаючи на те що кінець роману написаний як типова реалістична розповідь про домашню тваринку, початок роману, де описується дитинство Білого Ікла, – це чудовий приклад реалістичної розповіді про дику тварину. В обох творах Джек Лондон намагався викладати події з точки зору Білого Ікла і Бака, при цьому не змушуючи їх мислити занадто по-людськи.

У літературних колах виникла полеміка, суть якої зводилась до трьох тісно пов'язаних між собою аспектів. Перший аспект стосувався точності і ретельності в описі природи, зокрема в реалістичних оповіданнях про тварин. У результаті полеміки були встановлені негласні правила і стандарти щодо точності опису в літературі про природу. Другий аспект полеміки полягав в питанні про те, що становить природу інтелекту тварин і в якій мірі звірі керуються інстинктами, а в якій – розумом. І наостанок, витоком полеміки була проблема балансу між емоціями і наукою як засобом розуміти і гідно оцінювати природу.

Хоча твори про диких тварин стали важливим культурним відгуком на дарвінізм, ще чіткіше вони були пов'язані з рухом на захист прав тварин, оскільки представляли звірів як самостійних, як істот, що мають почуття, здатні відчувати душевний і фізичний біль. Бачення поведінки тварин у письменників-анімалістів завжди виявлялося більш точним, ніж погляд Теодора Рузвельта і більшості професійних натуралістів на рубежі ХІХ–ХХ ст. Деякі письменники-анімалісти навіть висловлювали погляди, близькі поглядам борців руху по захисту прав тварин. Наприклад, Ернест Сетон-Томпсон припускав, що «Оскільки звірі – істоти з потребами і почуттями, що відрізняються від людських лише своєю мірою, то, звичайно, у них є і свої права» [3, с. 23].

Жанр анімалістичного оповідання, здавалося, став згадати до середини ХХ ст. не тільки в результаті полеміки навколо фальсифікаторів природи, а й з інших причин. Критик Алек Лукас називає деякі фактори, які стали причиною такої тенденції: «Можливо, люди втомилася дізнаватися, що тварини і люди схожі, а дві світові війни навчили їх, що вони дуже схожі. Ймовірно, гордяни, вже на три-чотири покоління віддалилися від своїх предків, які жили на природі, зовсім втратили спілкування з природою. Безсумнівно, біологічні науки були витіснені в суспільній свідомості фізичними» [7, с. 388]. Вільям Маги також доводив, що перед письменниками-анімалістами виникла проблема, як зацікавити читача історіями про тварин, що живуть власними інтересами. Нових сюжетів не виникло, так само як і способів вносити різноманітність в розповіді. «Ці письменники, – стверджував В. Маги, – розкривають і безмежність, і межі широкого кола тем і характерів в літературі. Мистецтво і життя можуть бути єдині, але розповіді про звірів, що живуть власним життям, повинні ще знаходити того читача, в якого збереглася людяність» [8, с. 64].

З дослідницької точки зору причини популярності анімалістичного жанру на рубежі ХІХ – ХХ століть повинні бути ретельно вивчені.

Висновки. Отже, еволюція англійського анімалістичного епосу кінця ХІХ – початку ХХ століть знайшла своє яскраве втілення у творах різних жанрів, зокрема в оповіданні, повісті та романі. Англійський анімалістичний жанр розглядає концепцію людського і тваринного світів з точки зору історичної спадкоємності, перспектив розвитку, ролі і місця людини в цьому процесі, ставить питання про взаємодію дикої природи та людини.

Література:

1. Roberts Ch. Introduction // *The Kindred of the Wild. A book of Animal life.* Boston, 1929. 1233 p.
2. Roberts Ch. *Heart of the Ancient Wood.* New York, 1900. P. 243–250.
3. Seton-Thompson E. *Wild Animals I Have Known.* New York, 1898. P. 12–34.
4. Seton-Thompson E. *Lives of the Hundred.* New York, 1901. P. 11–40.
5. Gold J. *The Precious Speck of Life.* *Canadian Literature.* 1965. N 26. P. 25–30.
6. Curwood J.O. *The Grizzly King.* New York, 1916. P. 203–233.
7. Lucas A. *Nature Writers and the Animal Story.* New York, 1965. P. 388–400.
8. *The Wild Animal Story: Animals and Ideas* / Ed. by R.H. Lutts. Philadelphia, 1998. 143 p.

Kozubenko L. Development of the animalistic genre in English-language literature of the late 19th and early 20th centuries

Summary. The article examines the peculiarities of the development of the animalistic genre in English-language literature of the late 19th and early 20th centuries. Attention is drawn to the fact that as a phenomenon of social consciousness, the subject of philosophical debates and literary creativity, animalism declared itself at the turn of the XIX–XX centuries. During this period, the animalistic story experiences a surge in popularity, and moreover, it becomes the subject of controversy between leading naturalists and writers regarding the principles of depicting animals. Progenitors of the genre were outstanding writers Charles G.D. Roberts and Ernest Seton-Thompson. A distinctive feature of an animalistic story (animal story) is that it opens the reader a new view of wildlife, which is described in it from the point of view of a wild animal adapted to survive in the natural environment. At the same time, the animal characters are depicted as original characters, free from anthropomorphism and the subjectivity of human evaluations and interpretations.

Realistic stories about wild animals were presented to the reader as accurate natural history, which even then became the subject of serious controversy; but the animals in them are presented differently, which is due to the differences in the views of the authors on the nature of the depicted animals and historical changes in the public perception of animals and nature in general. That is why animal stories are a convenient means of studying social consciousness of the 20th century, concepts of nature and the world of animals.

A polemic arose in literary circles, the essence of which boiled down to three closely related aspects. The first aspect concerned accuracy and thoroughness in the description of nature, in particular in realistic stories about animals. As a result of the controversy, unspoken rules and standards were established regarding the accuracy of description in nature literature. The second aspect of the controversy was the question of what constitutes the nature of animal intelligence and to what extent animals are guided by instinct and to what extent by reason. And finally, the origin of the controversy was the problem of the balance between emotions and science as a means of understanding and properly evaluating nature. Thus, the evolution of the English-language animalistic epic of the end of the 19th and the beginning of the 20th centuries found its vivid embodiment in the works of various genres, in particular in the short story, novel and novel. The English-language animalistic genre examines the concept of the human and animal worlds from the point of view of historical succession, development prospects, the role and place of man in this process, and raises questions about the interaction of wildlife and man.

Key words: development, animalism, genre, story, writer, literature, image.

УДК 821.161.2-94:929Кобилянська О.
DOI <https://doi.org/10.32782/2409-1154.2023.64.46>

*Ліпницька І. М.,
кандидат філологічних наук,
професор кафедри української літератури
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова*

*Савченко І. В.,
кандидат філологічних наук,
професор кафедри української літератури
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова*

ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА У ДЗЕРКАЛІ АВТОБІОГРАФІЙ

Анотація. Стаття присвячена вивченню автобіографій Ольги Кобилянської, відомої української письменниці і громадської діячки. Ольга Кобилянська залишила щедрий спадок еголітератури для дослідників її життя і творчості – п'ять автобіографій, щоденники, спогади та надзвичайно цікавий, а водночас багатий на спілкування епістолярій.

Метою статті є комплексний аналіз жанрових та структурних рівнів автобіографій Ольги Кобилянської в ракурсі дослідження особливостей репрезентації «авторського «Я».

З'ясовано особливості авторефлексії, автопрезентації та автоідентифікації як складного художньо-ментального комплексу авторської самосвідомості О. Кобилянської-письменниці. Автобіографії О. Кобилянської написані в різний час, з різних причин і для різних замовників.

Доведено, що в автобіографіях О. Кобилянська акцентувала увагу на самоаналізі власної творчості, мотивації написання творів, на тому, що формувало її як митця, що спонукало до творчості, як переживала трагедії та невдачі, як на неї впливали зовнішні події, яке значення для її мистецького самовдосконалення мало спілкування з конкретними людьми.

Важливою ознакою всіх автобіографій Ольги Кобилянської, є спорідненість власної біографії та творчості, тому історія життя представлена як хронологія творчого процесу, який не зупиняється (про це свідчить згадка про працю над повістю «Земля»). Стрижневою основою автобіографічного дискурсу О. Кобилянської є мистецька саморефлексія.

До створення автобіографічного тексту О. Кобилянська підходить як письменниця-модерністка, яка представляє себе публіці як героїню модерного нариса. Письменниця не відтворює спливаючі в пам'яті факти і події власного життя, а творчо їх переосмислює, використавши широкий набір інструментів психологічного аналізу, зокрема й психоаналізу. У такий спосіб авторка вирішує декілька завдань: ввести читача в магічний світ мистецтва, змодельовати ті ситуації з минулого, повернутися до тих важливих віх свого життя, які залишили певні питання, щоб віднайти відповіді, досягаючи психотерапевтичного результату.

Ключові слова: автобіографія, его-документ, его-текст, ідентичність, самопрезентація, психологія творчості, самоідентифікація, О. Кобилянська.

Постановка проблеми. Сьогодні, коли науковий інтерес до его-документу підкріплюється виробленням нової методології та принципів вивчення джерел особистого походження,

зокрема у філософії, історії, соціальних науках, традиційне прочитання таких текстів перестало бути єдино можливим, а перед дослідниками відкрилося безліч шляхів їх інтерпретації. Навіть звична термінологія («джерела особистого походження») за останні роки змінилася на користь запозиченого із зарубіжної історіографії терміна – «его-документ», в якому домінує авторська (суб'єктна) складова лінія, а форми, способи та ракурси самопредставлення автора підкріплені его-центричною формулою: «я-в-світі». Нові рамки суттєво збільшують кількість документів, додаючи до вже звичних автобіографій, мемуарів, щоденників, епістолярних текстів, записників тощо, сучасні сповідальні автонаративи: інтерв'ю, блоги, статті тощо, тобто всі ті джерела, в яких максимально виражена самопрезентація суб'єкта. Завдання дослідника его-документів полягає не стільки у виявленні справжніх, об'єктивних подій життя особистості, скільки у зверненні до суб'єктності (agency) і суб'єктивності автора, тобто аналізу не лише його вчинків та дій, а, що важливо, світогляду та сприйняття ним об'єктивної реальності, його творчої інтенції, мотивації мистецької діяльності, психології творчості тощо. Означені проблеми реалізують і нові підходи до осмислення такого роду джерел, хоча сама суб'єктивність раніше вважалася недоліком таких текстів. Одним із важливих способів роботи з его-документами є аналіз конструювання автором власної ідентичності, можливі маніпуляції з авторською та сімейною пам'яттю (цензурування або, навпаки, вигадкування неіснуючих епізодів) тощо. Отже, для дослідника его-документу важливим є вислід специфіки авторської самореконструкції та репрезентації самого себе, власного «Я» без посередників і у різних аспектах.

Его-літературні тексти є вагомим джерелом, які містять автентичну інформацію про родовід, освіту, естетичні смаки, природний, соціальний, культурний простір формування, близьке коло комунікації, контакти, форми і види діяльності мистецької особистості, відкривають особливий світ, мотивацію вчинків у суперечливих ситуаціях, а найголовніше – розкривають таємниці психології творчості, застерігають від однозначності сприйняття фактів життєпису митця.

Аналіз сучасних досліджень. Сучасна українська літературознавча наука активно долучилася до вивчення різних аспектів автобіографіки українських письменників, зокрема і творчої особистості О. Кобилянської. Основними об'єктами вивчення его-документів письменниці в сучасному літературознавстві є жанрова природа его-літературних текстів (О. Матве-

ева, Л. Пустовіт), дослідження особливостей авторепрезентації письменниці, зокрема в щоденниках (Н. Колошук, М. Хмелюк), епістолярії (К. Криворучко), художній творчості (Т. Гундорова, С. Михида), відображення в его-текстах О. Кобилянської між-етнічних відносин (О. Драч) тощо. Однак вивчення стратегій реконструкції письменницею власної біографії в жанрі автобіографії ще не стали предметом наукового осмислення, а ті прикладні студії над життєписами письменниці (Г. Левченко, М. Павлишина, Я. Мельничук та ін. науковців) не дають цілісного уявлення про особливості авторефлексії, автопрезентації та автоідентифікації як складного художньо-ментального комплексу авторської самосвідомості О. Кобилянської-письменниці.

Метою статті є комплексний аналіз жанрових та структурних рівнів автобіографії Ольги Кобилянської в ракурсі дослідження особливостей репрезентації «авторського «Я».

Виклад основного матеріалу. Ольга Кобилянська залишила щедрий спадок еголітератури для дослідників її життя і творчості – п'ять автобіографій, щоденники, спогади та надзвичайно цікавий, а водночас багатий на спілкування епістолярій.

В автобіографіях О. Кобилянська акцентувала увагу на значущих подіях власного життя, мотивації написання творів, на тому, що формувало її як митця, що спонукало до творчості, як переживала трагедії та невдачі, як на неї впливали зовнішні події, яке значення для її мистецького самовдосконалення мало спілкування з конкретними людьми. Власне, автобіографії О. Кобилянської дають можливість зрозуміти особливості індивідуального психічного життя особистості та простежити в ньому кореляції її творчості.

О. Кобилянська написала не чотири, як стверджував Л. Луців [1, с. 7], а мінімум п'ять автобіографій, які різняться часом написання, об'ємом інформації та своєрідністю самопрезентації, а водночас мають багато спільного – представляють концентрований погляд мисткині на творчість, її значення у власному житті, а головне, презентують складний і багатогранний внутрішній світ письменниці, акумулюючи духовне кредо мисткині, розкривають індивідуально-авторську картину світу. Дослідник творчості О. Кобилянської Д. Бучко вказує ще на два листа письменниці, які дотичні до жанру автобіографії та в яких вона більшу увагу присвячує не собі, а родині, зокрема йдеться про старшу сестру Євгенію та братів Олександра і Володимира, про перебування Лесі Українки на Буковині та самої О. Кобилянської на хуторі Зелений Гай [2, с. 31–32]. Однак, зауважимо, що домінантним рисами автобіографії є «цілісна реконструкція життя автобіографа за чіткою хронологією подій з виписуванням основних саможиттєписних тематичних блоків: («родовід», «дитинство», «юність», зріле життя», «освіта», «професійне життя», «повсякденне життя» [3]. У такому випадку ці листи мають ознаки мемуарів, а не автобіографій.

Автобіографії О. Кобилянської написані в різний час, з різних причин і для різних замовників. Першу автобіографію, як вважав дослідник творчості письменниці Л. Луців, О. Кобилянська написала 17 січня 1898 року в формі листа до чеського енциклопедиста, дослідника-етнографа, популяризатора української народної словесності та художньої літератури, дійсного члена Наукового товариства ім. Шевченка, товариства «Прогрес» та ін. громадських організацій Франтішка Ржегоржа, [1, с. 7]. Про це прохання чеського вченого О. Кобилянська згадала у листі до О. Маковей: «Вчора писав мені з Праги Ржегорж.

Просив прислати йому свою біографію, бо хоче її там в якійсь енциклопедії помістити» [4, с. 313]. Однак Л. Луців не побачив важливої деталі в листі письменниці до чеського дослідника, зокрема зауваження, що першу автобіографію вона надіслала в передмові до чеського видання повісті «Царівна»: «Посилаю Вам свою довшу повість «Царівну», в передмові котрої знайдете найпотрібніші Вам точки до біографії» [4, с. 315]. У цьому ж листі, очевидно, не задоволена вже надісланою власноруч складеною біографічною довідкою, яка має фактографічний характер, авторка подає більш розлогу інформацію про себе. Важливою ознакою цієї автобіографії, як і всіх наступних его-текстів такого формату, є те, що власну біографію вона не відділяє від власної творчості, тому історія життя представлена як хронологія творчого процесу, який не зупиняється (про це свідчить згадка про працю над повістю «Земля»).

Отже, мова йде про дві автобіографії різного формату і призначення: перша містить лаконічну біографічну довідку про себе для енциклопедії, її особливість – лаконічність та стандартність формату, а в другій, написаній у формі листа, авторка прагнула дати своєму візаві не звичайну біографічну інформацію, а дещо більше «про себе саму».

Стрижневою основою автобіографічного дискурсу О. Кобилянської є мистецька саморефлексія. Це підтверджують способи самоосмислення авторкою власного мистецького процесу в другій автобіографії. Уже початок автобіографічного нарису («Самому авторові публіці про себе оповісти – се доволі тяжко. Передовсім питає він, що їй сказати, щоби їй цікаве було, і чого би вона хотіла знати» [5, с. 303]) настроює реципієнта на якусь особливу історію, пов'язану з життям і творчістю митця.

Автобіографія, як відомо, має ретроспективну форму оповіді, де пам'ять виконує функції відбирання, нанизання, відтворення інформації. Звичайно, автобіографіст бере безпосередню і активну участь у формуванні автобіографічного нарису: він відтворює не лише те, що підказує автобіографічна пам'ять, а те, чим хоче поділитися з конкретним реципієнтом (відбирає інформацію), як себе ідентифікує (презентує власне «Я») і в який спосіб хоче цю інформацію донести (підходить до самопрезентації себе з позиції Іншого). Автобіографія буде тим цікавішою читачеві, чим більше фактів і подій, учасником, яких був автор, наповнять автобіографічний текст. Оскільки О. Кобилянська підкреслила на початку твору, що «я про себе не маю багато що сказати», то своє завдання вона реалізує, акумулювавши власний хист, який допомагає зробити цікавим текст з малою кількістю подій.

До створення автобіографічного тексту О. Кобилянська підходить як письменниця-модерністка, яка представляє себе публіці як героїню модерного нарису, яка може «проаналізувати і виповісти свої власні бажання, вимоги до дійсності й бачення свого місця в ній» [6, с. 7]. Отже, О. Кобилянська не відтворює спливаючі в пам'яті події власного життя, а як модерністка творчо їх переосмислює, використавши широкий набір інструментів психологічного аналізу, зокрема й психоаналізу. У такий спосіб авторка вирішує декілька завдань: ввести читача в магійний світ мистецтва, привідкривши перед ним невеличку щілину до власної творчої лабораторії, а також змодельовати ті ситуації з минулого, повернутися до тих важливих віх свого життя, які залишили певні питання, щоб віднайти відповіді, досягаючи психотерапевтичного результату, пишучи автобіографію не стільки для читача, скільки для себе.

Так, говорячи про свій рівень освіти, завваживши що мистецької школи як такої, на яку б могла опиратися письменниця-початківець, не було («хіба те було моє, що прочитала, а що я і могла таке читати в малім містечку, як Кімполунг, куди ми відтак пішли?» [4, с. 316]), О. Кобилянська ж, виправдовує перші мистецькі невдачі. Роздумами про спосіб життя («Життя веду дуже тихе і монотонне. Не ходжу ні на які голосні забави, дуже рідко до театру, ніколи на бали і рідко на концерти, хоть музику люблю пристрасно, і вона має на має дуже сильний, майже потрясаючий вплив») [4, с. 317] вона виправдовує самотнє існування, віддаленість від центрів культури, а відтак формує власне мистецьке кредо («Держуся засади, що артист чи там писателє повинен описувати «вибрану» дійсність і ніколи не забувати, що штука і всякий артизм любить помимо всього зніження, то є любить тонкість і делікатність, Всяка грубість відпихує мене, і я не могу з нею брататися») [4, с. 317].

Ця автобіографія вражає відвертістю і щирістю письменниці. Інформація про себе, якою вона ділиться, попри певну уривчастість, дає повне уявлення про психофізичне становище письменниці цього часу. Крім загальних фраз про творчий шлях, лист містить інформацію особистісного характеру: мисткиня зізнається про кричущу самотність, проблему спілкуватися з широкою аудиторією («Не сходжуся ні з літератами, ані з ученими, і розривки мої дуже примітивної натури») [4, с. 317] через неможливість виїжджати з дому (навіть у Львові не була 6 років), відсутність умов для творчості («Найкращий час, час в котрім я би много зробила, а то перед полуднем, я мушу посвящати праці домашній, як замітати і т. д.» [4, с. 316]). Попри такі проблеми, О. Кобилянська хоче, щоб її сприймали як щасливу жінку – привідкриває завісу особистого життя. Можливо, щоб не вразити пана академіка відлюдкуватістю, щоб зазначити свою значущість в літературно-мистецькому житті, а головне, підкреслили жіночу приналежність, вона натякає на особливі стосунки з О. Маковеєм: тричі(!) радить чехові списатися українським критиком і письменником, щоб від нього дізнатися про неї більше: «Зверніться до Маковея, спитайте його про характер моїх писань і про мене, а Він вам скаже всі злі і добрі сторони одного і другого» [4, с. 316].

Відчувається, що авторка ще молода, недосвідчена письменниця, невпевнена в собі, хоча і кокетує щодо власного хисту («Мусите знати, ласкавий пане, що я ... тішуся межі русинами великою симпатією») [4, с. 317]. Автобіографія презентує особливості світосприйняття, характер письменниці, її космічне бажання творити. Водночас в автобіографії відчувається відкритий гештлат знехтуваності, недооціненості, який мисткиня прагне закрити творчим процесом. Все це свідчить, про велике бажання переконати чеського ученого у небуденності таланту, винятковості власної творчості, зацікавити своєю особою відомого вченого. Адже, починаючи з 1895 року, її твори друкуються у реномованих німецькомовних часописах, зокрема газетах Штутгарт, Берліна, Лейпцига, Відня, де, зокрема, з'явилися її німецькомовні та перекладені німецькою мовою новели («Природа», «Битва», «Некультурна»), які викликали великий читацький інтерес до прози української мисткині. Однак ніхто з німецьких критиків не виявив до її таланту такого зацікавлення, як Ф. Ржегорж.

Дві автобіографії, написані практично водночас для одного дослідника, свідчать не лише про зацікавленість авторки

у виданні її творів за межами батьківщини, але й про прагнення довести оточенню, не лише близькому (особливо батькам), але й мистецькому колу про те, що вона, жінка, попри всі життєві перешкоди, здатна власними силами пробитися в житті.

Можемо цілком погодитися з дослідником С. Михидою, який поставив під сумнів меланхолійність натури письменниці та відповідно характер її творчості, підкресливши «своєрідний конфлікт темпераментів» письменниці [7, с. 288].

Молода письменниця водночас дивується і тішиться зацікавленістю своєю особою та творчістю, хоче розказати світові якомога більше про себе. Отже, друга автобіографія представляє письменницю-початківець, яка переживає першу хвилю слави.

Третю автобіографію О. Кобилянська написала через 5 років, 1903 року, для болгарських поціновувачів її творчості, на прохання болгарського письменника і перекладача Петка Тодорова, який стежив за творчістю мисткині ще з 1900 року, коли вперше прочитав її твори в німецькій періодиці та особисто зазнайомився з нею, а 1903 року спеціально приїхав до вже відомої на той час письменниці у Чернівці з проханням написати твір до окремого видання її творів у Болгарії, де мала бути вміщена також силуетка про авторку. У листі до П. Тодорова О. Кобилянська пообіцяла, що надішле автобіографію з новою новелою «Під голим небом». Однак задум через особисту трагедію (розрив з О. Маковеєм), наслідком якої стала тяжка хвороба письменниці (частковий параліч) реалізувати не вдалося, автобіографія залишилася недописаною. Болгарське видання творів О. Кобилянської побачило світ 1904 р. без автобіографії письменниці, яка за життя авторки так і не була опублікована.

У цій автобіографії О. Кобилянська зосередилася на формуванні своїх мистецьких симпатій. Накресливши схему свого автопрезентаційного твору (народження автора, «хто були його родичі, які студії побирав він, під якими обставинами почав писати, котрі писателі й керунки впливали на нього, а потім – в якому напрямові прилучився він і що хоче своїми творами нового сказати [5, с. 303]), авторка в цілому її дотрималася, однак провідний акцент зробила на своєму грануванні як митця – чітко означає, що сприяло в зацікавленні літературною творчістю: читання, ведення щоденника, малювання, зустріч з тими, хто підтримав (Н. Кобринська та С. Морачевська (в дівочтві Окуневська), «взялася за перо»). У автобіографії мисткиня навіть зазначила етапи становлення: починала з поезії, а з часом почала «видумувати» новели: «Сама моя фантазія диктувала мені на папір повісти, новели і стихи» [5, с. 304].

Як і її героїні, О. Кобилянська презентує себе справжньою бунтаркою. Попри позірну покору, вона шукала вихід до свободи та самореалізації. Жага творчості була настільки потужною і нездоланною, що юна Ольга, щоб звільнитися від батьківської опіки і хатньої роботи, щоб мати можливість вчитися і творити, навіть була «готова вийти заміж за чоловіка старого, вченого дивака, професора, а то одиноко з причини, щоби виобразоватись при нім дальше» [5, с. 304–305], бо він мав велику бібліотеку і часто подорожував. Отже, юна Ольга демонструє в цій ситуації не меланхолійний тип характеру, а швидше холеричний. Вона постає як людина, здатна на поривання, на вчинок, який, на перший погляд, суперечить її поглядам, адже «ідеал мужчина і заміжжя» – кінець мріям, але оприявнює романтичну натуру початкуючої письменниці, на яку вплинули романи Є. Марлітт.

Мисткиня презентує себе як цілеспрямовану і сильну особистість, а разом чутливу, делікатну натуру, якій вдалося віднайти власний рецепт письменницької майстерності, найголовнішими ворогами якої були обмежене коло читання і відсутність системної освіти. Шукаючи виходу, вона, образно кажучи, відкрила інший портал для отримання інформації про навколишній світ: через безпосередню єдність з природою, сприйняття краси навколишнього світу, відчуття гармонії власного естетичного чуття з природним: «Прекрасна і сильна, дико-романтична природа моєї батьківщини стала яким-то світом моїм, котрий голубив, годував разом голодну душу мою» [5, с. 305].

Отже, третя автобіографія, написана вже відомою письменницею, свідчить про ріст мистецької майстерності письменниці, впевненість мисткині у власних силах, певну розкутість у поводженні з автобіографічною інформацією, здатністю до самоіронії, відсутність страху перед реципієнтом, який може або не зрозуміти її поривань, або їх засудити. Ця впевненість виявляється у здатності до самоаналізу, пориванні до звільнення від умовностей, в безкомпромісності оцінок – провідних рисах характеру письменниці.

Новий етап автобіографічності О. Кобилянської припадає на 20-ті рр. Як слушно підкреслила Я. Мельничук, «кількість та якість, фактичне багатство та художня (зображальна майстерність О. Кобилянської в автобіографіях міжвоєнної демонструють її ідейно-художню еволюцію» [8, с. 50]

Найбільш детальний та інформаційно насичений текст – це життєпис письменниці, що має назву «Про себе саму», викладений у листах до Степана Смаль-Стоцького, відомого українського науковця (мовознавця, літературознавця), педагога, культуролога, громадсько-політичного діяча, який після поразки УНР в 1920 році змушений був емігрувати з України до тодішньої Чехо-Словаччини, де працював в Українському вільному університеті та Карловому університеті.

За формою – це друга епістолярна автобіографія, представлена в двох листах до дослідника 15.–17.12 1921 року та 2.02.1922 року. Цей автодокумент кардинально відрізнявся від попередніх автобіографій, адже вони були інформаційно стислими (третя – недописана), кожна з них була присвячена якомусь конкретному аспекту життя і творчості письменниці. Причиною надзвичайно деталізованої і розлогої інформації про себе, родину, людей, які відіграли найбільшу роль в її мистецькому становленні і розвитку, було не лише прохання вченого-літературознавця надати якомога ширшу інформацію про себе для підготовки реферату до ювілею 30-ліття творчої діяльності О. Кобилянської. Справжніми причинами глибокого занурення в історію власного роду стала пережита травма: втрата батьків, рідних, котрі стали жертвами Першої світової війни (старший брат Олександр опинився в російському полоні у Сибіру, інший брат Максиміліан виїхав до нової червоної імперії), повоєнний комунікативний вакуум, хаос, коли О. Кобилянська відчула не просто самотність, а страшну відчуженість від рідного простору, адже Чернівці, де проживала письменниця, відійшли до Румунії, її досить активне епістолярне спілкування фактично припинилося (у листі до М. Шаповала вона написала «Я жила далеко від Вас, в інших обставинах і боролася на свій лад. Що правда була дуже самитна. Оден дорогий незабутний мною (а і Вами і єго жінкою) Євшан, писав до мене і від часу до часу як було єму

можливо відвідував мене. Від часу як він помер, мені здається, мій послідний мур за моїми плечима розвалився і дедалі і я зсунув на него-» [9, с. 154]

Ця автобіографія представляє особливу творчу самопрезентацію мисткині – заглиблення у таємничий духовний світ. Автодокумент відзначається неймовірною щирістю, відвертістю. На відміну від першої епістолярної автобіографії, у цьому єго-документі О. Кобилянська не кокетує із своїм реципієнтом, прагне нефальшивити, говорячи про власні переживання і чуття. Пережите трагічно відобразилося і на фізичному, і на моральному здоров'ї письменниці. У листах до М. Шаповала та П. Богацького відчувається страшна втома письменниці від невтішних новин, трагічних подій, чужої країни, а ще більше від невизначеності, погромів, жакливої матеріальної скрути. Отже, спогади про родинне життя, повернення в минуле стало для письменниці своєрідною релаксацією, душевним *intermezzo*.

У листах до С. Смаль-Стоцького О. Кобилянська вперше розкрила своє шляхетне походження: батько з «родини української та ще й гербової» (як декілька разів підкреслила письменниця), вказуючи на аристократичний родовід, витoki якого починаються з греко-католицького духівництва, а позаяк його дід не переймався цими земними справами, то і не «подбав за життя, щоб диплом шляхетства заховався для сина-одинака...» [5, с. 313]. Про батька у цьому документі О. Кобилянська згадує з величезною шанобою. Можливо, тому, що з висоти пережитих літ і трагедій, скрут і зрад, змирившись з його смертю, змогла пробачити вітцеві своє невлаштоване життя, погамовані мрії і сподівання, а потамувавши комплекс Електри (взявши на виховання позашлюбну доньку брата Олександра, зреалізувала свою жіночу природу), відчула спорідненість сильних характерів, бо, як і вона, батько змушений був у чотирнадцять років покинути сім'ю, самотужки вивчитися, досягнувши неймовірних висот (був суддею), однак через людську несправедливість, чесність і безкомпромісність його натури служив «нижчим урядником у бюрі» [5, с. 313–314].

Щастя материнства, хоч і не біологічного, яке переживала письменниця, виховуючи племінницю, відкрило духовну спорідненість з матір'ю, про яку вона рідко згадувала в попередніх життєписах. Автобіографія свідчить, що материнство, яке О. Кобилянська відкрила в собі, наповнило її жіноче ество новими відчуттями умиротворення і милосердя. Найбільше її вражає, що материнської любові і турботи вистачало на таку велику сім'ю. Шукаючи джерела цієї неслітської любові і мудрості, вона звертається до родоводу матері, онуки відомого на Буковині «фабриканта фортеп'яна», «інтелігента німця» Вернера, який навіть мав свій маєток у с. Димці. Однак сім'я розорилася, тому нащадкам не випало ні тієї слави, ні матеріального достатку. Донька Вернера після смерті батька виховувалася в «домі українського пароха Николая Урицького в Глибочиці на Буковині (сусіднє село з Димкою)». Сім'я пароха дала їй освіту, традиційну для всіх жінок того часу: «господарське знання, знання красного шиття, гафтів, краснопис... знання Святого Письма, читання взагалі» [5, с. 315]. Іронія долі була в тому, що Марія – нащадок «фабриканта фортеп'яна» – грати на цьому інструменті не вміла. У 18 років її доля звела з Юліаном Кобилянським, і вона стала матір'ю великого дому, в якому виховувалося 7 дітей, де Ольга була четвертою дитиною, і якій мати передала сімейну любов до музики і до цього

інструменту. В автобіографії письменниці створила своєрідну сільветку пам'яті матері, яку називала «святою Мрією», «вдачі котрої я чи не все своє єство завдячую» [5, с. 316]

Святе сімейство – так можна назвати цю частину спогадів про родинне життя в домі Кобилянських, який став для майбутньої мисткині символом домашнього тепла і родинної єдності, душевного миру і братньої любові, моральної чистоти і мистецько-духовного наповнення, адже саме в дитинстві сформувалися ті її риси характеру і естетичні смаки, які вона удосконалюватиме в процесі власної творчості. Підтвердженням значення дому для становлення засадничих цінностей життя стало знайомство з Устияновичами та відкриття справжньої дружби, яку вони з Ольгою Устияновичевою цінуватимуть впродовж усього життя: «Се був перший правдивий руський дім, в який увійшли ми, діти, й почули, крім у рідній хаті, і деінде руську (так ми звали тоді українську мову) мову й руські пісні, де, так сказати розумілися усі й жили одним духом: малій дорослі, старші й менші» [5, с. 317]. Водночас архетип дому як утілення українського світу, любов до народного мелосу, захоплення класичною музикою, стане простором формування особливого фантазійного світу Кобилянської-мисткині, який органічно і химерно сплітатиметься в її дитячих «снах-оповіданнях» з національною міфологією, польськими і чеськими казками та не менш чарівним світом природи.

Така ідеальна модель традиційного щасливого життя, вплетена в свідомість з дитячих років, стала недосяжною для Ольги-дорослої жінки, бо вона сама в неї не вписувалася як людина, що прагнула реалізуватися не в сім'ї, а в мистецтві, котра мріяла не про жіноче життя, що не виходить за межі «трех К», а про чоловічий вибір можливостей і особистісну самореалізацію. Вона щиро любила своїх рідних, однак була переконана, що саме через них їй не вдалося досягнути мрії. Ця дихотомія, з одного боку, прив'язаності до дому, з іншого – постійного прагнення звідти втекти, стала причиною усвідомлення трагізму буття, трагедії недосяжності ідеалу, комплексу жертви людей і обставин.

Якщо в першій половині автобіографії О. Кобилянська загострить погляд на атмосфері дитинства, джерелах формування світогляду, то друга – цілковито присвячена творчим інтенціям і самоаналізу їх мистецької реалізації.

С. Смаль-Стоцькому вона вперше зізнається, звідки черпає матеріал для своїх уже відомих творів, відкриє таємниці творчого процесу. Світ природи, в якому жила і працювала мисткиня, формував уявлення про довершену красу і гармонію, радість і мудрість буття, а світ людей – про трагізм їх існування. Обидва ці світи стали джерелами творчості: «майже кожний нарис має щось із справдішнього життя в собі» [5, с. 323].

Автобіографія дає уявлення, що спонукало і мотивувало майбутню письменницю взятися за перо, – фантазійний видіння, сні, «прекрасна і сильна, дико-романтична природа моєї батьківщини стала яким-то світом моїм, котрий голубив і годував заразом душу мою», нестерпна самотність, а відтак спілкування з собою та зовнішнім світом через найпотаємнішу річ – щоденник, куди вона записувала «не лише всякі «произведенія» денні – но і все то, що займало мій ум і душу. І коли я пізнішими літами переглядала тії днівники – я сама дивувалася тій силі фантазії, котра говорила в тих скромних, дитячо-наївних, а заразом диких картинах» [5, с. 303].

Творчість ставала формою і сенсом існування мисткині: «Мене щось прямо пхнуло до пера. Тайком, щоби ніхто не знав, не чув, мов молода кітка, що закладалася до клітки з пташиною і боялася свідка, – я забралася до написання одного оповідання!..» [5, с. 321].

О. Кобилянська раз у раз наголошує на власній чуттєвості та вразливості, постійній зануреності в творчий процес, який натомість вибирає всю її енергію, вимагає жертви: «Всі дрібні поезії в прозі – се каплі моєї крові. Повставали з хвиль, де я чула себе понижуваною, несправедливо осудженою, одним словом, я плакала поезіями в прозі», «самота, душевна самота, противне моїм почуванням оточення викликували в мені жаждою кинути те, що мене зворушувало до дна, на папір» [5, с. 321].

Автобіографія зрілої письменниці свідчить про перманентне прагнення вчитися і пізнавати, а відтак величезний вплив модерного мистецтва на її творчість, вироблення власного мистецького арсеналу, де провідну роль відіграватимуть настроєвість, емоційне-інтуїтивне сприйняття дійсності, підсвідомість, фрагментарність, сецесійність, синестезійність: «все, що робило коли зо зверхнього життя глибше враження на мене, переробляла моя душа, бо інакше я не може се сказати, – і я вклала се на папір» [5, с. 325].

П'ята автобіографія написана О. Кобилянською до ювілею творчості в березні 1927 р. У ній авторка акцентує не на психологічній адаптації до світу чи оприявленні себе-творця у світі, що було характерно для попередніх автобіографій. Вона презентує духовну самоідентифікацію письменниці. Основна увага прикута не до проблем витоків становлення її як митця та джерел мистецького мислення, а до самоутвердження в українському просторі.

Між останніми автобіографіями проміжок у п'ять років, які принесли і карколомні повороти долі, і новий життєвий досвід, і несподівані мистецькі відкриття. Цей час для силоміць відірваної від рідного простору письменниці став важливим для роздумів про історичну круговерть, в яку потрапила її батьківщина, що як і сама письменниця, переживала драматичну історичну траєкторію: від національного піднесення і створення держави до трагедії її втрати. Життя О. Кобилянської цих років символічно віддзеркалювало драматичні події кінця 10-х – початку 20-х рр. ХХ ст., однак погляди її на світ залишилися незмінними, а натура сильної жінки не давала впасти у відчай чи песимізм. Вона відчула неймовірну силу тяжіння до всього рідного, національного, українського. Автобіографія цього часу вербалізує найпотаємніші, найприхованіші чуття не лише жінки чи творця, але усвідомлення себе невіддільною та органічною частиною рідного народу.

Тому і композиція, і структура, і способи самопрезентації будуть відрізнятися від попередніх автобіографічних творів. О. Кобилянська навмисне зеуне час, з якого почне оповідь про себе – не з народження, а з віку, коли людина починає відкривати та усвідомлювати, хто вона, які її зв'язки із світом, якою є її рідна культура, що є духовним простором виживання. О. Кобилянська обирає вектор віднаходження себе і свого місця як митця в українському світі. Це своє сходження на вершину самопізнання авторка поділяє на декілька етапів.

Перший етап – етнічне самоствердження у 14–15 років, час, коли сім'я переїхала до Кимполунгу, де, як підкреслює письменниця, треба було не загубитися в людському потоці, «треба було себе духовно вижити тим, що зберегла та міс-

цевість з культури, літератури, мистецтва і науки між мішаною людністю як німцями, румунами, трохи гуцулів, мадярів і поляків» [5, с. 307].

Основою цих пошуків стали сімейні цінності, серед яких і рідна мова («У нас в хаті говорено по-українськи, а також по-польськи до часу, доки нам не стала доступна німецька мова, бо мати, хоч дуже любила українську мову і говорила нею радо, ба навіть, виходячи заміж за батька, перейшла з римо-кат[олицького] обряду на уніатський, не забувала матірньої мови... Та, як і казала я, в нас вдома мала перевагу мова українська» [5, с. 307–308]). З цієї причини батько, розуміючи, що школа віддаляє його дітей від коріння, рідної культури, попри скромні матеріальні доходи, знайшов кошти на приватне навчання своєї доньки української мови, бо «в публічних школах не вчено за моїх молодих літ по-українськи» [5, с. 308].

Другий етап – становлення національно-культурної ідентичності – пов'язаний із знайомством майбутньої письменниці з С. Окуневською та Н. Кобринською, котрі «отворили» перед сором'язливою дівчиною «інший світ». Ця доленосна зустріч визначила майбутнє О. Кобилянської як українки і української письменниці. Настановна Н. Кобринської – «мені, як українці, треба писати українською мовою» – була реалізована юною авторкою вповні («я не знехтувала вивчення української мови та перечитувала жадібно все, що пересилала і привозила Софія О[куневська], часами й Н. Кобринська» [5, с. 310].

Третій етап – утвердження власної національної та громадянської ідентичності як основи творчості. В його-тексті постає письменниця, яка не лише пізнає, а формує і розвиває український світ власною творчістю. Тому саме тепер вона чітко визначає мету творчості: «Пишучи про що-будь, довше чи коротше, я лиш одно мала в душі – Україну, ту велику, пишну, пригноблену, сковану Україну, її одну і нічо більше» [5, с. 310].

Отже, крізь серпанок автобіографічних текстів постає аристократична, вразлива, тонка, делікатна, ніжна жінка, а водночас сильна, цільна, часто безкомпромісна письменниця і громадська діячка, естетка, глибоко емпатична натура та непримиренна борчиня з «узкоглядністю, тупоумством і невільничими поглядами», заскорузлістю життєвих принципів.

Оповідь про себе будується як сума фрагментів: опис власного життя відбувається у вигляді нагромадження фактів і життєвих явищ письменниці, які сприяли її творчому зростанню та водночас пов'язані з певним періодом життя: це випадки з життя мисткині, які закарбувалися в пам'яті відповідно до певного переживання чи емоції та роздумів, які формуються відповідно до цих переживань подій. Її автобіографічні тексти відзначаються особливою щирістю, відвертістю, суб'єктивізом в описі певних фактів життя. А водночас свідчать про наміри авторки представити себе та історію власного життя як біографічний сюжет, як історію, якій притаманне вільна композиційна побудова тексту, не укладена у формальності канону.

Перспективу дослідження бачимо у аналізі автобіографій О. Кобилянської під психоетологічним кутом зору, що уможливить осягнути психоструктуру автобіографічних текстів письменниці.

Література:

1. Луців Л. Ольга Кобилянська (В 100-річчя її народин). Нью Йорк-Джерзі Сіті : Вид-во «Свобода», 1965. 69 с.

2. Бучко Д. Коли народилася Ольга Кобилянська. *Наук. Вісн. Чернівецького Університету: Зб. Наук. Праць*. Чернівці: Рута, 1999. Вип. 58–59. *Слов'янська філологія*. С. 31–32.
3. Черкашина Т. Жанрово-типологічні риси української автобіографії ХХ століття. *Синopsis: текст, контекст, медіа*. 2014. № 4. URL: <http://synopsis.kubg.edu.ua/index.php/synopsis/article/viewFile/118/106> (дата звернення: 05.01.2024)
4. Кобилянська О. Твори. В 5 т. Т. 5. К.: Держ. вид-во худ. літ., 1963. 767 с.
5. Кобилянська О. Зібрання творів: У 10 т. Т. 9: Щоденники. Публіцистика. Критика. Спогади. Автобіографії. Чернівці: Букрек, 2022. 292 с.
6. Агеева В. Переднє слово. *З непокритою головою. Українська жіноча проза*. К.: Комора, 2017. 424 с.
7. Михида С. Конфлікт темпераментів у психоструктурі Ольги Кобилянської: психоетикальний зріз. *Наукові записки Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Сер. Філологічні науки*. 2009. Вип. 85. С. 284–291. URL: <http://surl.li/puvhs> (дата звернення: 15.12.2023)
8. Мельничук Я. На вечірньому прюзі: Ольга Кобилянська в останній період творчості (від 1924 р.) Чернівці : Видничий дім «Букрек», 2006. 216 с.
9. Криворучко К. І. «Я до послідного свого віддиху буду працювати для свого народу...» (Листи Ольги Кобилянської у фондах ІЦДАВО України). *Архіви України*. 2013. № 5. С. 146–166. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ay_2013_5_11 (дата звернення: 20.09.2023)

Lipnytska I., Savchenko I. Olga Kobylyanska in the mirror of autobiographies

Summary. The article is devoted to the study of the autobiographies of Olga Kobylyanska, a famous Ukrainian writer and public figure. Olga Kobylyanska left a generous legacy of autobiography for researchers of her life and work – five autobiographies, diaries, memoirs and an extremely interesting and at the same time rich in communication epistolary.

The purpose of the article is a comprehensive analysis of the genre and structural levels of Olga Kobylyanska's autobiographies from the perspective of researching the peculiarities of the representation of the “author's self”.

The peculiarities of self-reflection, self-presentation and self-identification as a complex artistic and mental complex of authorial self-awareness of O. Kobylyanska-writer have been clarified. Autobiographies of O. Kobylyanska were written at different times, for different reasons and for different customers.

It has been proven that in her autobiographies, O. Kobylyanska focused on introspection of her own creativity, the motivation for writing her works, on what shaped her as an artist, what motivated her to create, how she experienced tragedies and failures, how she was influenced by external events, what was the significance for her artistic self-improvement little communication with specific people.

An important feature of all Olga Kobylyanska's autobiographies is the kinship of her own biography and creativity, therefore the life story is presented as a chronology of a creative process that does not stop (this is evidenced by the mention of the work on the novel “Land”). The mainstay of O. Kobylyanska's autobiographical discourse is artistic self-reflection.

O. Kobylyanska approaches the creation of an autobiographical text as a modernist writer who presents herself

to the public as a heroine of a modern essay. The writer does not reproduce the facts and events of her own life that come to mind, but creatively reinterprets them, using a wide range of tools of psychological analysis, including psychoanalysis. In this way, the author solves several tasks: to introduce the reader to the magical world of art, to simulate those situations from

the past, to return to those important milestones in her life that left certain questions in order to find answers, achieving a psychotherapeutic result.

Key words: autobiography, ego-document, ego-text, identity, self-presentation, psychology of creativity, self-identification, O. Kobylyanska.

*Манько Р. М.,**старший викладач кафедри зарубіжної літератури та полоністики
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка**Лазірко Н. О.,**кандидат філологічних наук,
доцент кафедри зарубіжної літератури та полоністики
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*

МИТЬ, ЗАМКНЕНА В ЧАСІ: ФОТОГРАФІЯ В ПОЛЬСЬКІЙ ПОЕЗІЇ ХХ СТОЛІТТЯ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню ролі фотографії в польській літературі ХХ століття. Літературознавча розвідка має на меті проаналізувати сучасні польські літературознавчі дослідження про вплив світліни як жанру мистецтва на літературу, простежити наявність та прояви фотографії у польській поезії ХХ століття, зокрема творах Тадеуша Ружевича, Віслави Шимборської та Збігнева Герберта.

Основну увагу в своєму дослідженні автори приділяють вивченню прочитання ліричних творів у контексті концепції Роланда Барта, формуванню суб'єктивних суджень, творенню образної палітри.

Ознайомившись із працями польських дослідників та літературних критиків (Цезари Залевський, Марта Кошови, Матеуш Блажевський, Анна Мазела, Івони Грабської-Градзинської, тощо), автори зосередили свою увагу на проблемі рецепції фотографії у творчості Тадеуша Ружевича, Віслави Шимборської та Збігнева Герберта.

У процесі роботи розглянуто вірш «Фотографія» Тадеуша Ружевича, у якому поет крізь призму кудру показує функціонування правил, що керують світом війни, у якому трагедія особистості стає грою з реальністю, змаганням з часом. На прикладі віршів «Фотографія з 11 вересня», «Фотографія наговпу», «Перша світлина Гітлера» Віслави Шимборської проаналізовано аллюзії до фотографії чи фотографування у її творчості, доведено, що у кожному із творів авторка презентує інший підхід до зображення. Як елемент, що творить простір родинної міфології, представлено світліни у віршах Збігнева Герберта «Фотографія» та «Пан Когіто і поет у певному віці». У контексті поняття *studium* Роланда Барта розглянуто вірш поета «Альбом Орвелла».

Авторами зроблено висновки, що незалежно від того чи поетичні тексти порушують питання замкненої, можливо, навіть спотвореної реальності у світлинах, чи банальне бажання зупинити час, «оживити» постаті, надати образам нового змісту – зображення перебуває у постійній напруженій конфронтації зі словом.

Ключові слова: фотографія, зображення, слово, текст, образ, мотив, поет, пам'ять, символічна сфера.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Роль фотографії і сам процес фотографування у літературі неможливо переоцінити. Від початку її появи, а це 1822 рік, зацікавлення дослідників різних галузей не стихає. Сліди світліни у літературі вбачаються ще у 30 роки ХІХ століття. На початку ХХ століття у просторі гуманітарних досліджень інтермеді-

альних зв'язків фотографії і літератури першими були праці Роланда Барта і Сюзен Зонтаг, в яких простежувалася думка про нечітке розмежування в рецепції між зображенням і текстом. Популярність цієї сфери досліджень спричинила до утворення рівноманітних напрямків.

У поетичних творах фотографії і самому процесу фотографування властиво набувати різноманітних форм та проявів. Це можуть бути тексти, які зосереджені на процесі фотографування і розглядають його як феномен, на фотографії, чи її мотиві.

Світ фотографій є особливою символічною сферою, де час, замкнений у просторі, будить емоції, розбурхує уяву. Вона, володіючи особливою мовою, розкриває таємниці людського буття і переводить їх у нішу пам'яті. Таємничість миті пам'яті провокує уяву митця і стає предметом його рефлексій. Поетичні засоби стимулюють фантазію реципієнта до створення власного розуміння реалій на фото, таких близьких і одночасно далеких, невимовно таємничих.

Польський літературознавець Цезари Залевський у дослідженні, присвяченому ролі фотографування у польській літературі ХХ століття зазначає: «У сучасній поезії фотографія є реквізитом, який поети використовують дуже часто, мабуть тому, що це полегшує доступ до унікальних і вже існуючих сцен» [1, с. 58].

Метою фіксації реалій буття у світліні є не лише бажання вловити мить, а й вловити пам'ять. Літературознавиця Марта Кошови зауважує: «Фотографія змінила літературу, а література вплинула на розвиток фотографії» [2, с. 149]. Незважаючи на складну до сприйняття еволюцію взаємозв'язків двох видів мистецтв, у розрізі дослідження варто назвати польських поетів двадцятого сторіччя, в творах яких зображення, переплетене словом, стає їх темою. У цьому контексті слід назвати вірші Тадеуша Ружевича «Фотографія», Віслави Шимборської «Нерухомість», «Перша світлина Гітлера», Станіслава Бараньчака «Листівка з того світу», Януша Шубера «Ілля Пюрец фотографує студентів Вищого науково-освітнього інституту в С. під час маївки 1902 р.», Збігнева Герберта «Фотографія», Титуса Чижевського «Медіумічно-магнетична фотографія поета Бруно Ясемського», тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Проблема дослідження взаємозв'язків фотографії та літератури зовсім не

нова. У польському літературознавстві найновіші та найповніші дослідження Матеуша Блажевського «Фотографія в поезії» (2016). Автор висуває думку, що: «Присутність фотографії в поезії пов'язана, у широкому розумінні, із пошуком універсальної мови мистецтва. Як при будь-якому синтезі, об'єднанні двох, здавалося б, далеких видів мистецтва, таких як поезія та фотографія, дозволяє нам побачити певні культурні явища з нової перспективи» [3]. Об'єктом його досліджень стали твори польських поетів двадцятого століття. Інтерпретація вірша «Фотографія» Ружевича відкриває завісу існування сім'ї в часі окупації, коли, за словами дослідника: «з одного боку, смерть – це буденність, а з іншого – це постійне відчуття гіркоти й мовчазного відчаю» [3]. Дослідник звернувся до вірша Шимборської «Перша світлина Гітлера». Зображений на фото малюк стає загрозою для всього європейського суспільства. Блажевський стверджує: «Твір змушує вас задуматися про те, як злочинці народжуються в нормальному середовищі. Порушується також проблема призначення людини та її вплив на власну долю» [3].

Літературознавча розвідка Цезари Залевського «Фотографії художників у літературному підході Віслави Шимборської, Збігнева Герберта та Анджея Стасюка». Автор наголошує, що: «У творох Шимборської, Герберта та Стасюка, де знаходимо літературні транспозиції фотографій, відчувається напруженість між зображеним і відомими фактами з біографії митців» [4, с. 102]. Фотографія у цьому завжди на боці правди, яку «біографія спотворює (Шимборська), відтворює (Герберт) чи замовчує (Стасюк)» [4, с. 90].

Фотографію у метафорі розглянула дослідниця Анна Мазела. Замислюючись над природою художнього твору, Мазела зосереджується на думці: «У поетичних творах фотографія найчастіше асоціюється з пам'яттю, та минулим. Застосовано символіка світлого і темного, білого і чорного, а також використано широкий спектр термінів, пов'язаних із фотографією, таких як плівка, негатив, світлочутливість, темна кімната» [5, с. 94]. Авторка розглядає твори Віслави Шимборської, Гжегожа Ольшанського, Мацея Малецького, Яцка Подсядла, тощо.

Особливої уваги заслуговує літературознавча розвідка Івони Грабської-Градзинської «Фотографія у творчості Збігнева Герберта», що присвячена проблемі рецепції віршів «Фотографія», «Альбом Орвелла», «Пан Когіто з Марією Распутіною – спроба контакту», тощо.

Проте ця проблема в українському літературознавстві ще не достатньо висвітлена, що зумовлює новизну і актуальність нашого дослідження.

Формування мети статті. Мета дослідження визначається необхідністю розглянути особливості рецепції та інтерпретації фотографії у польській поезії ХХ століття на матеріалі творів Тадеуша Ружевича, Віслави Шимборської і Збігнева Герберта.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У польській літературі перші згадки про фотографію зустрічаємо у циклі імпресій «Чорні квіти» (1867) Ципріана Нарвіда. Автор трактує світлина як синонім відображення дійсності і виражає надію, що своїм пером він може залишити слід по рідних та близьких йому людях саме так як фотографія. Інспірація фотографією, започаткована знанням романтиком, триває до сьогодні.

Ставлення до фотографії і до процесу фотографування у представників поезії двадцятого століття було неоднозначним. У тексті «Безвимір ілюзії» до каталогу Єжи Олька виданого у 1995 році, Тадеуш Ружевич пише: «Деструкція реальності, тіла, речі, природи і події... фотографією та її творцем. Фотограф – учень чаклуна – чарівник та ілюзіоніст. Фотографи зробили об'єкти живими й агресивними істотами, здатними не тільки спокушати, а й руйнувати людську психіку, думку, здатність судити («здоровий глузд?»))» [6]. Не багатьом фотографам він дав можливість себе сфотографувати. Проте поет величезного значення надавав світлинам з сімейного архіву. «Людина поволи згасає, але її обличчя існує в сімейному альбомі, як трава, листок, квітка в гербарії... Сімейні альбоми є чимсь на зразок гербаріїв» [6] – читаємо у «Безвимірі ілюзій». Прикладом цього є вірш «Фотографія». Темою вірша є світлина молодої, гарної, усміхненої жінки. На зворотному боці зображення прочитуються слова, написані від руки «рік 1944 найгірший для мене». Вірш є болісним спогадом про загибель старшого брата автора Януша, солдата Армії Крайової, замордованого німцями у листопаді 1944 року. Короткий допис на фоні усміхненої жінки не є доказом її благополуччя, а ознакою невдалої спроби захисту перед трагічною звісткою:

skryliśmy jego śmierć
przed matką
ale ona nas przejrzała
i ukryła to przed nami [7, с. 531].

Холодне мовчання поємишки поглиблює трагічність сцени.

Алюзії до фотографії чи фотографування у поетичній творчості Віслави Шимборської знаходимо у віршах: «Альбом», «Фотографія натовпу», «Перша фотографія Гітлера», «Нерухомість», «Негатив» і «Фотографія з 11 вересня». Як стверджує дослідниця Ядвіга Максим-Качмарек: «У кожному із цих творів авторка презентує інший підхід до фотографії. Світлина – явище не лише художнє, а й інструмент відображення дійсності. Фотографія для поетки є приводом замислитись над моментом, зафіксованим на зображенні» [8, с. 195]. На відміну від опису світлин Ружевича, де присутні автобіографічні сюжети, Шимборська вдається до прийому перегляду фотографій з преси, світлин відомих людей, тощо. Вірш «Фотографія з 11 вересня» (збірка «Хвилина», 2002) є реакцією Шимборської на терористичні акти проти США у вересні 2001 року. На світлині, представленій у вірші, зображені люди, які, рятуючись від пожежі у одному із нью-йоркських хмарочосів після теракту, вистрибують з вікон будівлі. Шимборська вдається до беземоційного опису зображення, не називаючи причин, не доходячи до наслідків, лише назва твору вводить читача в розуміння всієї трагічності моменту. Поетка застосовує художній прийом затримки часу, щоб наголосити на важливому, не дійти до кінця, фінішу, розв'язки:

Tylko dwie rzeczy mogę dla nich zrobić
– opisać ten lot
i nie dodawać ostatniego zdania [9, с. 35].

Пояснення цьому можна доглядити у Ролана Барта процес фотографування називає мікродосвідом стерті [10, с. 3]. Шимборська погоджується з думкою, що зображення «*powstrzymała ich przy życiu*». Ядвіга Максим-Качмарек називає це «актом подвійного фотографування» [8, с. 197], «грою з часом» [8, с. 201]. Інший вірш Шимборської «Фотографія натовпу» є прикладом згоди на втрату власної ідентичності задля

бажання бути частиною зображення натовпу. Цей наштовхує на думку ставлення авторки як до фотографії, так і до самого процесу фотографування.

Концепція вірша «Перша світлина Гітлера» (1986) побудована авторкою за принципом виходу поза межі часу. Назвою вірша авторка хоче донести інформацію про неминучість трагічних подій в історії європейського суспільства за правління Гітлера, найбільшого злочинця людства. Американська письменниця Сюзен Зонтаг зауважує: «Жодна подія не може бути задокументована фотографією, якщо вона не є названою і охарактеризованою. Фотодокументація сама по собі не може створити (точніше: розпізнавати, визначити) подію, поки вона не буде названа» [11, с. 22–23].

Читач споглядає зображення річного малюка, Адольфіка: «Toż to mały Adolfelek, syn państwa Hitlerów!» [12, с. 22] і робить висновки, що Адольф Гітлер, любляча батьками дитина. Фотограф, прикритий чорним покривалом ледь не доводить дитину до плачу. Уся Європа у час II світової війни була прикрита метафоричним покривалом і сотні людей зникали у невідомість під ним. Авторка застосовує прийом демаскації, натякаючи на майбутнє малюка, з метою зародження у читача не лине емоцій, а й рефлексій. У своїх творчих інспіраціях відомих світлин Віслава Шимборська простежується близькість до концепції Ролана Барта, у якого: «Фотографія [...] представляє той субтільний момент, коли – чесно кажучи – я не є ні суб'єктом, ані об'єктом, швидше суб'єктам, який відчуває, що стає об'єктом» [10, с. 30].

Дослідник її творчості Єжи Фаріно вважає, що у творчості Віслави Шимборської світлина набувають виключно негативного значення [13, с. 137].

Деякий інший погляд на світлинку представлений у вірші Збігнева Герберта «Фотографія». Поет дивиться на свою дитячу світлинку, зроблену перед війною:

to zdjęcie robił mój ojciec przed drugą wojną perską
z listowia i obłoków wnioskuje że był sierpień
ptaki dzwoniły świerszcze zapach zbóż zapach pełni [14, с. 479].

Автор поринає у час, який серпень розділив на до і після. Хлопчик у серпні, із яким автор немає нічого спільного «roza datą narodzin linią papilarną» залишився у мітологічному минулому, затишному і безпечному. Літературознавиця Івона Грабська-Градзінська виводить кілька часових категорій вірша: «фактичний час фотозйомки», «час перегляду фото», «застиглий час (фотографічна «вічність»)", «час традиції (історико-міфологічний)» та «біблійний час» [15, с. 400–410]. Прийом погляду на себе поза собою, близький до «Я – це хтось інший» Артюра Рембо. Процес фотографування збудований на конфронтації проливання крові і бутити назавжди безпечним, як мушка у бурштині, тобто на тому, що ніколи не повернеться, але залишиться у пам'яті назавжди. Особливим фрагментом сімейної міфології можна назвати вірш Герберта «Пан Когіто і поет у певному віці» (1974). Мотив фотографії пов'язаний із спомином про час дитинства матір, батька:

poeta w pewnym wieku
wspomina ciepłe dzieciństwo (...)

dopiero teraz rozumie ojca
nie może wybaczyć siostrze
która uciekła z aktorem
zazdrości młodszemu bratu
pochylony nad fotografią matki

próbuję jeszcze raz
namówić ją do poczęcia [16, с. 41–44].

Фотографія стає приводом для споминів про минуле, «воскресінням померлих батьків», дає відчайдушну, проте примарну надію, що час зупинився в ту мить і до нього можна ще повернутися коли-небудь. У контексті поняття *studium* Ролана Барта, читаємо вірш «Альбом Орвелла» (1992). Дефініція поняття полягає у процесі сприйняття та інтерпретації ситуації, представленій на світлинці крізь призму знання і загальної культури глядача. Елементи, можливо й різномірні, сприймаються у одному емоційному контексті, творючи цілісність. *Studium* у розумінні Ролана Барта є сукупність елементів, що творять єдину мозаїку [10, с. 54]. У випадку Герберта – це творення *studium* Орвелла: із окремих крихт біографії митця на початку вірша та нанизання подій зображених на світлинах відбувається процес ліплення постаті:

Jest takie zdjęcie: bojowcy przed barakiem Lenina
w głębi obrazu on – nadmierne wysoki i całkiem samotny.

Nie ma niestety jego fotografii z okresu studiów nad nędza
W Paryżu i Londynie. Luka przez którą można się czegoś domysleć.

A wreszcie późna sława ba nawet zamożność:
wizymy go z psem i wnukiem. Dwie jego ładne żony
dom wiejski w Banihł gdzie leży pod kamieniem.

Ani jednego zdjęcia z wakacji – tenisówki jacht w słońcu
nawoływania zabawy. Dobrze. Na szczęście nie ma jego
fotografii

ze szpitala. Łóżko. Biała flaga ręcznika
przy krwawiących ustach. On jednak nigdy się nie podda
[16, с. 9–11].

Видається, що світлини для Герберта не є важливими фактичними документами, а лише елементами для творення образу митця, вимальованому в уяві поета.

Висновки з дослідження і перспективи подальших пошуків у даному науковому напрямку. Наукове дослідження присвячене рецепції і інтерпретації фотографії у польській поезії ХХ століття. Представлені ліричні твори Тадеуша Ружевича, Віслави Шимборської та Збігнева Герберта містять літературну транспозицію фотографії, образність якої становить конфронтацію зображеного і рефлексії над ним. Фотографія може бути частиною біографії і є реальним минулим окремого індивіда, фактом події з історії людства і є реальним минулим суспільства чи мотивом, елементом для побудови окремого образу, – але будь-який її прояв закорінений у пам'яті і виходить з неї.

Варто зазначити, що тема дослідження не повністю вивчена і може послужити для подальшого і є літературознавчого вивчення, а результати здійсненого аналізу можуть бути використані у процесі проведення подальших досліджень.

Література:

1. Zalewski C. Jedyna chwila: fotografowie w poezji polskiej dwudziestego wieku / Cezary Zalewski // Teksty Drugie : teoria literatury, krytyka, interpretacja, 2007, 3 (105), s. 58–68.
2. Koszowy M. Słowo w kadrze: literatura i fotografia: fotografia i literatura. *Rocznik Komparatystyczny*. 2014. №5. s. 249–263. URL: https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Rocznik_Komparatystyczny/

- Rocznik_Komparatystyczny-r2014-t5/Rocznik_Komparatystyczny-r2014-t5-s249-263/Rocznik_Komparatystyczny-r2014-t5-s249-263.pdf / (дата звернення: 23.01.2024).
3. Błażejowski M. Fotografia w poezji (2). *Akant*, 2016. nr 12. URL: <https://akant.org/archiwum/166-archiwum-miesiecznikliteracki-akant-2016/akant-2016-nr-12/5642-mateusz-blazejewski> / (дата звернення: 23.01.2024).
 4. Zalewski C. Antropologia fotografii. Zdjęcia artystów w literackim ujęciu Wisławy Szymborskiej, Zbigniewa Herberta i Andrzeja Stasiuka. *Przestrzenie Teorii* 8. Poznań 2008, Adam Mickiewicz University Press. s. 89–103.
 5. Mazela A. Fotografia w metaforze – środki artystyczne inspirowane obrazem fotograficznym na przykładzie poezji polskiej / Anna Mazela // *Kreatywność językowa w komunikowaniu (się)*. Wydawnictwo: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego. 2014. s. 93–104.
 6. Palka M. Tadeusz Różewicz a fotografia / Muzeum Pana Tadeusza. URL: <https://muzeumpanatadeusza.ossolineum.pl/tadeusz-rozewicz-a-fotografia/>(дата звернення: 23.01.2024).
 7. Różewicz T. *Niepokój. Wybór wierszy*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1995. s. 694.
 8. Maksym-Kaczmarek J. Lekcja współczucia nieznanym w wierszu Wisławy Szymborskiej «Fotografia z 11 września» / Jadwiga Maksym-Kaczmarek // *Przestrzenie spotkania: tom dedykowany Profesor Ewie Jaskółowej w czterdziestolecie pracy naukowej i dydaktycznej*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego 2018. s. 195–207.
 9. Szymborska W. *Chwila*. Kraków, 2002. 45 s.
 10. Barthes R. Światło obrazu. Uwagi o fotografii. Przeł. J. Trznadel. Warszawa: Wydawnictwo Aletheia, 2008. 212 s.
 11. Sontag S. *O fotografii*. Warszawa, 1986. 200 s.
 12. Szymborska W. *Ludzie na moście*. Warszawa, 1986. 44 s.
 13. Faryno J. Semiotyczne aspekty poezji o sztuce. Na przykładzie wierszy Wisławy Szymborskiej. *Pamiętnik Literacki: czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej* 66/4. s. 123–145. URL: https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Pamietnik_Literacki_czasopismo_kwartalne_poswiecone_historii_i_krytyce_literatury_polskiej-r1975-t66-n4-s123-145.pdf / (дата звернення: 23.01.2024).
 14. Herbert Z. *Wiersze zebrane.*, Kraków: Wydawnictwo a5, 2008. s. 798.
 15. Grabska-Gradzińska I. Nielubiana fotografia: fotografia w twórczości Zbigniewa Herberta / Iwona Grabska-Gradzińska // *Gąszcz srebrnych liści: Interpretacje wierszy Zbigniewa Herberta*. Kraków : Wydawnictwo JMR Trans-Atlantyck, 2015. s. 393–421.
 16. Herbert Z. *Pan Cogito*. Warszawa: Czytelnik, 1974. wydanie I. 84 s.
 17. Herbert Z. *Rovigo*. Wydawnictwo Dolnośląskie, 1997. 59 s.

Lazirko N., Manko R. A moment locked in time: photography in Polish poetry of the 20th century

Summary. The article is devoted to the study of the role of photography in the Polish literature of the 20th century. The literary research aims to analyze contemporary Polish literary studies on the influence of photography as an artistic genre on literature, to trace the presence and manifestations of photography in twentieth-century Polish poetry, in particular, in the works of Tadeusz Różewicz, Wisława Szymborska, and Zbigniew Herbert.

In their research, the authors focus on the study of the reading of lyrical works in the context of Roland Barthes's concept, the formation of subjective judgments, and the creation of an imaginative palette.

After getting acquainted with the works of Polish researchers and literary critics (Cezary Zalewski, Marta Kosciuszow, Mateusz Błażewski, Anna Maziela, Iwona Grabska-Gradzińska, etc.), the authors focused on the problem of the reception of photography in the works of Tadeusz Różewicz, Wisława Szymborska, and Zbigniew Herbert.

In the process of work, the poem “The Photograph” by Tadeusz Różewicz is considered, in which the poet, through the prism of kudru, shows the functioning of the rules governing the world of war, in which the tragedy of the individual becomes a game with reality, a competition with time. On the example of Wisława Szymborska's poems “Photograph from September 11”, “A Photograph of a Crowd”, and “Hitler's First Photograph”, the authors analyze allusions to photography or photographing in her work, proving that in each of her works, the author presents a different approach to the image. The photographs in Zbigniew Herbert's poems “Photography” and “Mr. Cogito and a Poet of a Certain Age” are presented as an element that creates the space of family mythology. The poem “Orwell's Album” is considered in the context of Roland Barthes's concept of “stadium”.

The authors conclude that regardless of whether poetic texts raise the issue of a closed, perhaps even distorted reality in photographs, or a trivial desire to stop time, “revive” figures, and give images a new meaning, the picture is in constant tense confrontation with the word.

Key words: photograph, image, word, text, image, motif, poet, memory, symbolic sphere.

Манько Р. М.,

*старший викладач кафедри зарубіжної літератури та полоністики
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*

ЗБІГНЄВ ГЕРБЕРТ І «ПОКОЛІННЯ 56»: ШТРИХИ ДО ТВОРЧОГО ПОРТРЕТУ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню напрямків, течій і явищ, які виникають у польській літературі після жовтневого перевороту 1956 року і з якими пов'язана творча еволюція Герберта. Автори вдаються до аналізу фактів і явищ літературного контексту, а саме формування систематизованого й узагальненого уявлення про добу Жовтневого перевороту 1956 року в польській літературі та про літературні концепції й новаторські чинники, що формували цей особливий і не до кінця вивчений історико-літературний період.

Завдяки уміщеному в центрі поетичного всесвіту Герберта трагічного досвіду епохи й людини воєнних і повонних років, буде здійснено спробу побачити елементи катастрофізму. Така в спроба матиме на меті передовсім осмислити концепцію реінтерпретації творчості Герберта, не оминаючи акцентів, що стосуються міцного її зв'язку з життєвими пережиттями та досвідом автора, з його інтенцією переосмислення суті творчості через почуття необхідності зведення поррахунків з недалеком ідеологізованим минулим у літературі, через рефлексивне мислення та креування мегаобразу митця, котрий є радше філософом буття, аніж поетом «чистого мистецтва». Дослідження запропонує нові підходи до осмислення Герберта як поета суперечностей, неоднозначностей, стереотипів, вихідця з авангардизму, який не був близький ні до формації «Покоління 56», ані до «Колумбів».

Літературознавча розвідка має на меті проаналізувати найвідоміші польські літературознавчі дослідження другої половини двадцятого століття про польську поезію після 1956 року, роль творчості Збігнева Герберта у формації «Сучасників».

Ознайомившись із працями польських літературознавців досліджень Яна Блонського «Зміна варті» (1961), Казіміра Вікі «Літературне покоління» (1977), Єжи Квятковського «Ключі від уяви» (1973), Едуарда Бальцежан, автори доходять до висновків, що приналежність Збігнева Герберта до угруповань і напрямків періоду Жовтневої відлиги мають ситуаційний характер.

Ключові слова: цензура, відлига, слово, культурний процес, історичне тло, дебют.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Розпад епохи соціалізму почався досить рано. У 1953 році помер Йосип Сталін. Після цього період, відомий як відлига, тривав з 1954 по 1955 рік. У цей час цензура стала менш жорсткою, а критики тоталітарної системи почали проявлятися в політичній і культурній пресі. Перетворення, що приводить до значних подій у політичному таборі, завершуються у 1956 році. У лютому цього року відбувся двадцять перший з'їзд КПРС, на якому критикували правління Сталіна, звинувативши його у викривленні ленінських ідей. У Польщі пленум ЦК Польської

Об'єднаної Робочої Партії призначив Владислава Гомулку Першим секретарем партії після страйків у Познані та збройної інтервенції міліції та військ. Жовтень 1956 року приніс надію, яка зі всією гостротою вказала на крах надії на свободу в системі радянського комунізму: повстання в Угорщині стало кривавим і було жорсткою придушене радянськими військами.

Таким чином, жовтень приносить у польську літературу багато дебютів. У цей час свої твори публікують письменники, чия творчість не могла вийти за рамки ідеології соцреалізму.

Літературна критика назвала їх «Покоління 56» (або «Сучасність», відповідно до заголовку часопису). Очевидно, що важко говорити про формацію покоління, оскільки ніщо не об'єднує цих творців поза датою їх дебюту.

У польській літературі 1956 року відчувався *новий клімат*. Найяскравішими поетичними дебютами стали: «Обороти речі» Мірона Білошевського, «Струна світла» Збігнева Герберта, «Рицарська балада» Станіслава Грохов'яка та «Дива» Єжи Гарасимовича. Вони продемонстрували різноманітні тенденції. Поезія Білошевського була найбільш оригінальною, оскільки в її основі були мовні експерименти, а також поетичні перетворення звичайних елементів беденності з властивою їм філософською надбудовою, в гумористичному чи іронічному світлі. Поезія Герберта була глибоко закорінена в гуманістичній і класичній традиції і не виходила за межі сучасної майстерності учнів поетів авангарду, а схильність до скорочення та еліпса були характерними її рисами. Грохов'як любив використовувати гострі дисонансні засоби, близькі до традицій бароко та експресіонізму. Гасимович поєднав гротеск і творчу філософію, чим нагадував Галчинського. З цієї четвірки Гарасимович і Грохов'як були ще молодими поетами. Білшевський і Герберт же переступили тридцятку і до цього часу не змогли дебютувати, оскільки їхні поетичні переконання не погоджувалися з обов'язковими ідеологічними рамками попередніх років. Місце Герберта у цьому гроні є неоднозначне, і приналежність поета до «сучасників» не може окреслюватися прямо і безпосередньо.

Відомий сучасний польський поет Адам Загаєвський про поезію Збігнева Герберта писав так: «Мене захоплює королівська повага твоїх віршів». Цю «королівську гідність», – ясність послання, глибокий моральний тон, історичні та філософські роздуми, – у польській поезії можна порівняти з проникливістю Норвіда [1, с. 29]. Зрештою, ті, хто досліджував його творчість, можуть із впевненістю стверджувати, що твори Герберта наскрізь просякнуті інноваційними ідеями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Не лише найвідоміші польські критики та літературознавці, але й європейські та американські написали багато про Герберта. На сьогодніш-

ній день опубліковано майже шістьдесят статей, присвячених інтерпретації окремих віршів Герберта. Ця кількість критичних праць, можливо, неповних, підтверджує думку Бараньчака, автора монографії «Утікач з утопії»: «Якщо до чогось можна причепитися в поезії Герберта, так це до надміру визнання вітчизняної критики» [2, с. 10].

Феномен творчості «Покоління 56» стало предметом досліджень Яна Блонського «Зміна варті» (1961), Казіміра Вікі «Літературне покоління» (1977), Єжи Квятковського «Ключі від уяви» (1973), Едуарда Бальцежана «Поезія польська у 1939–1965 роках» (1988), тощо. У нашому дослідженні опираємося на них.

Формування мети статті. Літературознавча розвідка має на меті проаналізувати найвідоміші польські літературознавчі дослідження другої половини двадцятого століття про польську поезію після 1956 року, роль творчості Збігнєва Герберта у формації «Сучасників».

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Герберт дебютував у 1950 році, опублікувавши в тижневику «Сьогодні і завтра» вірші «Прощання з вереснем», «Напис» і «Золота середина». У цьому ж тижневику друкував під псевдонімами (один з них – Болеслав Гертинський) есе й художні та літературні рецензії. У 1950–1953 роках Герберт співпрацював із «Тижневиком Загальним» («Tygodnik Powszechny»), який виходив у Кракові, де публікував рецензії. Після того, як у 1953 році редакція відмовилася надрукувати некролог Сталіна, «Tygodnik Powszechny» був переданий групі RACH без зміни назви. Герберт вирішує не співпрацювати з цим часописом. Згодом, на сторінках краківського тижневика «Літературне життя» 1956 року відбувся його повторний поетичний дебют.

Станіслав Бараньчак зазначає, що література 1956 року є передовсім естетичним бунтом [3, с. 64]. Цієї ж думки Ярослав Славінський, який наголошує на її різноманітності як ідеї, яка революціонує сталінську літературу, руйнуючи її парадигми одноголосості, вторинності науки і доктриналізму [4, с. 130]. Славінський виділяє такі прояви різноманітності у поезії як поетична моралістика, лінгвістична поезія, поезія «звільненої уяви», звернення до традицій (неокласична) [5, с. 83–96]. «Сучасність стала великим мішком, в який потрапили футуризм, сюрреалізм, дадаїзм і нарешті старий добрий експресіонізм і ще давніший символізм. Поетика та історичні течії перестали існувати. Еклектичний вітряк сучасності запущено [...] Обхват «мішка» розмиває межі позицій і робить неможливим будь-яку літературну дискусію виключає застосування принципу свідомого вибору та спрямованості боротьби за розвиток літератури, смаки й уподобання читачів [...] Тому всі можливості дозволені. Все, крім реалізму. Боротьба за сучасність перетворюється на боротьбу з естетикою реалізму» [6, с. 94–96] – так характеризує літературу по 1956 році Аліція Лісецька.

Герберт, який приєднався до передового «загону» Покоління 56, також асоціюють з «Колумбами». Хоча за віком він ближчий до Карповича і Шимборської, ніж до Грохов'яка, якого вважали неформальним провідником нового покоління. Для того, щоб краще зрозуміти особливості поезії Герберта на тлі поетичних пропозицій інших «сучасників», варто зіставити його поезію з поезією Грохов'яка, поета, який передавав атмосферу лірики після жовтня 1956 року. Герберт і Грохов'як – поети культури. Але навіть просте порівняння їхніх текстів

відкриває різні аспекти. Уявлення (уява) і самопізнання Герберта сягають космосу і створюють високі межі філософських узагальнень. Щоб наситити себе життям і відшукати «серце речі», він спускається нижче цих меж. Це не опозиція конкретного та абстрактного, а ступінь філософствування поетичного процесу. Грохов'як є поетом читабельнішим, ніж Герберт, не в значенні застосування засобів вираження, а через ідею: його світогляд є чіткішим, і навіть якщо використано сарказм, поет чітко дотримується конкретної етичної позиції. Герберт інший. Він іроніст, але, в дечому, і мораліст, проте його моралістика не пов'язана з принципами звичайної буденної етики, а тільки з умовним процесом безперестанної верифікації і оцінки, спільної відповідальності людини за світ і історію.

Варто ще раз підкреслити, що поезія Герберта не піддається простій інтерпретації з огляду на її взаємини з двома великими літературними формаціями: «Колумбів» і «Покоління 56». Більшість критиків вважали, що твори поета мають більше спільного з попереднім поколінням «Колумбів», ніж з генерацією Грохов'яка чи Брилля.

У цьому контексті варто зіставити раннього Герберта (зі «Струни світла») з Ружевичем, аби констатувати подібності їх поетичної дикції. Ян Блонський, зазначає: «Герберт був Ружевичем, але у відповідний момент пішов власною дорогою. Не можна сказати, що взірцем для Герберта був Ружевич; він ним просто був» [7, с. 64]. На думку Блонського, вірші Герберта і Ружевича цього періоду можна взаємно перехрещувати. Герберт і Ружевич «зустрічаються в місці», яке умовно можна назвати спадом «після авангарду», і розходяться, коли весь цей спадок потрібно переплавляти на поетичні ідеї. Калішевський слушно зауважує, що читачі, які не мають витончених читацьких здібностей, звертають увагу на візуальну схожість між Гербертом і Ружевичем, яка більше пов'язана з архітектонікою вірша, ніж з основною поетичною тональністю [8, с. 189]. Незважаючи на це, судженням Блонського не можна нехтувати. Казімір Віка так охарактеризував раннього Герберта: «неокатастрофіст, синкретичний (...) щодо поетики катастрофістів і авангардистів» [9, с. 129], який залишається під патронатом Мілоша і Яструна «Пшибося, але вже пропущеного крізь Ружевича» [9, с. 133].

Дебютна збірка автора «Струна світла» (1956) Герберта вводить до польської лірики нові класичні традиції. Серед прихильників цих тенденцій був і Чеслав Мілош, який закликав до розширення завдань поезії шляхом поєднання інтелектуальної сфери та філософської рефлексії. Постулати Мілоша, однак, не були прийняті польськими неокласиками. У 60-х роках з'являються спроби створити неокласичну програму молодим поетом Ярославом Марком Римкевичем. У той же час критик Ришард Пшибильський намагався довести, що багато відомих сучасних поетів, таких як Збігнєв Герберт, Артур Мендзижецький і Юлія Хартвіг, належать до цієї течії.

Збігнєв Герберт у збірках «Гермес, пес і зірка» (1957) і «Дослідження предмету» (1961) через культ античної філософської рефлексії та споглядання світу з холодної точки зору «свідка історії» тяжів до неокласицизму. Однак він залишався послідовником поетики школи авангарду. У його поезії вибудовується класична дистанція до проголошення морально-патріотичного канону в поезії. Поезія Герберта унікальна за духом, бо не прагне новизни і не женеться за нею. Вона не шокує, не атакує, не є спонтанною, разом з тим

не є вільною в тому сенсі, що хоче зважено вибирати слова, які є універсальними, простими, але не однозначними. На питання Войцеха Вишневського про рефлексійну інтелектуальність його віршів Герберт відповів: «Я не дуже розумію цей термін. Адже кожна людина якнайкраще використовує свій інтелект, а поезія – це ще й роздуми про життя, тому вся поезія рефлексійна та інтелектуальна. Я хотів би, щоб автор такого терміну пояснив мені, що він мав на увазі» [10, с. 68].

Герберту вдалося уникнути двох крайніх ситуацій: нерозуміння та надмірного розуміння своєї творчості. Важливо відзначити, що він не є поетом «очевидним». Читач ясно розуміє, що має справу з лірикою, яку важко читати, важко зрозуміти. Це стосується не лише природної багатозначності метафор, але й прихованих сенсів які здавалося є очевидними, але раптом виявляються несуттєвими. Це не означає, що митець намагається завести читача в хаос, нав'язуючи йому неправильні поетичні рішення. Світ Герберта – це не простий світ, побудований за принципами здорового глузду. Герберт зважає сенси й обдумує протилежні моральні аргументи, неначе прагнучи максимально об'єктивно оцінити реальність. Поетична неоднозначність, яка випромінює іронію, здається, знаходиться на вищому рівні прочитання. Іронія Герберта є похідною від іронії історії. Поет переживає достеменно теж, що й більшість «Колумбів», але говорить про це по 10 роках. Домінування іронії над гротеском вражає. Сучасний поет знає про минуле дуже багато і дуже мало водночас. Час встановлює пропорції, але загладжує рани минулого.

Висновки з дослідження і перспективи подальших пошуків у даному науковому напрямку. Адам Загаєвський вважає Герберта класиком і романтиком, але також вигнанцем з Аркадії та втікачем з Утопії: учнем Чеслава Мілоша, який переріс майстра; такий великий, як Ружевич, але заледве такий, як Ружевич. Едвард Бальцежан переконаний, що він є найкращим поетом серед живих, хоча «...слід додати: поетом найбільшим – після смерті Мірона Білошевського». Що важливо, він один з двох, трьох позитивних героїв Леопольда Тирманда в «Журналі 1954», який назвав його «вразливим, як відкрита рана» [11, с. 72]. Стефан Киселевський і Ян Йозеф Щепанський, відомі злісні критики, не шкодували похвал. Насправді можна сказати, що немає жодного письменника в польській історії, який міг би впоратися зі стількома проблемами одночасно. Однією з них була проблема суспільного сумління, судді дійсності та мораліста. до того, як виник провакативний стереотип.

1950–1956 рр. – це період, коли визрівав літературний талант Збігнева Герберта. Він не був частиною так званої соцреалістичної літератури, підтримуваної урядом. Крім того, поет не був членом Спілки польських письменників і не користувався жодними привілеями, надані владою членам цієї організації. Це підтверджується тим фактом, що йому не присудили заслужену Нобелівську премію, а також не визнали його творчість, крім збірки «Пан Cogito».

Його відносили до формації «Покоління 56» (або «Сучасність»). Хоча участь Герберта у ній, як виявилось, мала характер виключно ситуативний.

Література:

1. Герберт З., Вибрані поезії / Пер. укр.мовою В.В.Дмитрука. Львів : Каменяр, 2001. 567с.
2. Barańczak S. Życie zaczyna się po trzydziestce / W: Etyka i poetyka. Szkice 1970–1978. Paryż, 1979. s. 159–163.
3. Barańczak S. Uciekinier z utopii (o poezji Herberta). Wrocław, 1994. 245 s.
4. Sławiński J. Krytyka nowego typu / W: Teksty i teksty, 1972. s. 130–150.
5. Sławiński J. Próba porządkowania doświadczeń / W: Prace wybrane, t. 5: Przypadki poezji, red. W. Bolecki, Univeristas, Kraków 2001. s. 83–96.
6. Lisiecka A. W krainie czarów. Szkice literackie. Warszawa 1961. 247 s.
7. Błoński J. Zmiana warty. Warszawa, 1961. 164 s.
8. Kaliszewski A. Gry pana Cogito. Kraków : Wydawnictwo Literackie, 1982. 242 s.
9. Wyka K. Rzecz wyobraźni. Wydawnictwo: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1977. 596 s.
10. Z. Herbert, Poezja to nie rozpasana wyobraźnia, ale dyscyplina myślenia. Rozmawia Wojciech Wiśniewski / W: Herbert niezmany. Fundacja «Zeszytów Literackich», 2008. 272 s.
11. Tyrmand L. Dziennik 1954 wersja oryginalna. Wstęp i opracowanie, Dasko Henryk. Warszawa 1995, Wyd. Prószyński i S-ka. 343 s.

Manko R. Zbigniew Herbert and the Generation 56: Strokes to a Creative Portrait

Summary. The article is devoted to the study of trends, movements, and phenomena that emerged in Polish literature after the October Revolution in 1956 and with which Herbert's creative evolution is connected. The authors analyze the facts and phenomena of the literary context, namely, the formation of a systematic and generalized understanding of the era of the October Revolution in 1956 in Polish literature, as well as the literary concepts and innovative factors that have formed this special and not fully studied historical and literary period.

By placing the tragic experience of the war and post-war years at the centre of Herbert's poetic universe, an attempt will be made to see the elements of catastrophism. This attempt will aim primarily at understanding the concept of reinterpreting Herbert's work, without omitting the emphasis on its strong connection with the author's life and experience, with his intention to reconsider the essence of creativity through a sense of the need to settle accounts with the recent ideological past in literature, through reflective thinking and the creation of a mega-image of the artist who is a philosopher of life rather than a poet of "pure art". The study will offer new approaches to understanding Herbert as a poet of contradictions, ambiguities, and stereotypes, a native of the avant-garde who was not close to either the Generation 56 or The Generation of Columbuses.

This literary research aims to analyze the most famous Polish literary studies of the second half of the 20th century on Polish poetry after 1956, and the role of Zbigniew Herbert's work in the formation of the Contemporaries.

Having studied the works of Polish literary critics Jan Błoński's "The Changing of the Guard" (1961), Kazimierz Wiki's "The Literary Generation" (1977), Jerzy Kwiatkowski's "The Keys to Imagination" (1973), and Eduard Balcezan, the authors conclude that Zbigniew Herbert's affiliation with the groups and trends of the October Thaw period is situational.

Key words: censorship, thaw, word, cultural process, historical background, debut.

*Тендітна Н. М.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української мови та літератури
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»*

*Ляшов Н. М.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української мови та літератури
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»*

ПОРУШЕННЯ КУЛЬТУРИ І ТРАДИЦІЙ ХАРЧУВАННЯ УКРАЇНЦІВ ПІД ЧАС ГОЛОДОМОРУ У ТВОРАХ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Анотація. Автори статті досліджують відверті розповіді героїв художніх творів про їхні власні, суто особисті переживання під час Голодомору, причини порушень ними прадідівських законів, пов'язаних із культурою та етикетом вживання загальноживаних продуктів та страв із них.

Адже грубе порушення культури харчування українцями під час голодоморів, байдужість та зневага до сезонних традицій та обрядів, пов'язаних із їжею, мало під собою тривале й міцне підґрунтя, спричинене радянською владою. Штучний голод був останнім пунктом нищівної політики щодо всього українського, покаранням за непокору. А до цього варто згадати ще й утиски щодо мови та церковного календаря (заборона святкування релігійних свят і відповідно до цього приготування та вживання обрядових страв).

Страх перед новою владою, яка вдавалася до каральних заходів відносно всіх, хто наважувався йти всупереч її політики, докорінно змінює світогляд та психологію поведінки українців, зневіру в попередні ідеали, втрату самоідентичності та роздвоєння душі, що відповідно виражалося і на архетипах та стереотипах культурної та духовної спадщини нашої нації.

Затяжні харчові заборони та утиски призводять до деградації поведінкових норм героїв, появи психологічних відхилень, які знаходять своє вираження не тільки у духовному занепаді, але й у тілесному. Регламентовані правила чергування у вживанні пісних та скоромних страв, контрольованих церковними правилами, замінюються повною відсутністю їжі взагалі, що поступово призводить до граничного виснаження організму, втраті огідності до поїдання домашніх та диких тварин, які до цього часу не включалися до раціону пересічного українця, трупного м'яса і, зрештою, стає поштовхом до канібалізму. Людоїдство за короткий проміжок часу перетворюється попри всі загальнолюдські й Божі заповіді на звичайну справу для багатьох людей, які знаходилися у передсмертному стані.

Тривале голодування накладає відбиток і на традиційну гостинність українців стосовно не тільки чужих, сусідів, родичів, але часто й власних дітей та батьків, бо порушення субординації та родинної ієрархії спричинене виживанням за будь-яку ціну, бажанням вкусити «хліба насущного» хоч перед смертю.

Ключові слова: голод, обмеження, нехтування, заборона, традиція, канібалізм.

Постановка проблеми. Різноманітні аспекти проявів Голодомору продовжують знаходитися у колі численних досліджень фахівців із різних галузей: істориків, політологів, соціологів (С. Кульчицького, С. Шевчука, В. Василенка, В. Марочки, О. Гриценка, Г. Касьянова). А також письменників, які здебільшого акцентували увагу на особистісних переживаннях своїх героїв на фоні масових смертей у художніх творах (М. Куліша, В. Підмогильного, П. Тичини, У. Самчука, В. Барки, Є. Гуцала, А. Дімарова, М. Руденка, П. Наніва, Є. Пашковського) чи літературних працях (Я. Славутич «Голодомор в українській літературі Заходу», С. Єфремов «Без хліба. Проблема голоду в українському письменстві», М. Кудрявцев «Голод-33 в художній літературі»).

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми. Кожного року розширюється коло питань, пов'язаних із дослідженням Голодомору, проте бракує ґрунтовних досліджень щодо причин порушення та ігнорування культури та традицій харчування українців у цей період. Тому під час написання статті ми спиралися переважно на тексти художньої літератури.

Мета статті. Дослідити і визначити як штучно створені голодомори вплинули на світогляд українців щодо дотримання ними культури і традицій харчування.

Виклад основного матеріалу. Широкого розголосу про події голодомору свого часу набули твори У. Самчука «Марія» та В. Барки «Жовтий князь». Проблема голоду, здебільшого, розглядається як родинна чи індивідуальна трагедія. Читача вражають глибинні психологічні, фізичні, моральні та тілесні страждання героїв за умов тривалого голодування. Але як зазначає Ю. Масалкова: «Коли про трагедію 1933 року наприкінці 80-х заговорили як про штучно організований геноцид, тема голодомору набула в художній літературі нового осмислення, висвітлюється як одне з закономірних явищ тоталітарної доби з її аморальними чинниками: жорстокістю, антилюддяністю, руйнацією духовності...» [1, с. 70]. До перерахованих категорій варто додати ще й знищення традицій та обрядів, пов'язаних із культурою вживання та певним табу деяких продуктів та страв із них.

Ю. Святець, досліджуючи причини смертей під час голодомору 1923–1933 років у Дніпропетровській області констатує: «Зокрема стрімко зростали відсотки таких діагнозів, як «енте-

роколіт» (в 7,82 рази), «токсичний коліт» (3,76 рази), «диспепсія» (в 3,38 рази), «запалення кишківника» (в 2,09 рази), «коліт» (в 2,06 рази). Такий набір діагнозів і симптомів дозволяють дійти висновку про незадовільний раціон, порушення харчування та неякісний асортимент продуктів, що призводив до летальних наслідків» [2, с. 923].

Голод руйнує традиційне ставлення до традицій, побуту, культу їжі. Люди їдять не тільки те, що не є символічним для української кухні, але й для людської істоти взагалі. Не порушують цих канонів лише ті, як це не звучить абсурдно, хто згрішив і перед людьми, і перед власною совістю, і перед Богом, і віковичними предківськими законами. Серед можливих варіантів це може бути: примусовий вступ до колгоспу: «Йди в колгосп. Там кандьор варять – не подохнете...» [3, с. 21]; крадіжки: «Ходили вони по спорожнілих дворищах, де ще можна було щось знайти, знаходили» [3, с. 26]; «Потайки, щоб вижити, навчилася ... колоски красти» [3, с. 140]; зловживання службовим становищем: «Я вам по півкілограма бринзи дам, тільки одвезіть його на кладовище та закопайте» [3, с. 99]; бандитизм: «Викопали собі погріб-землянку, засоловали там діжки людського м'яса і возили в Полтаву продавати: ковбаси, котлети» [3, с. 140]; канібалізм: «дві сестри залигали третю сестру мотузкою, і ніж у роті стримить... Невдовзі дим ішов з димаря: Софія і Параска варили Гальчине м'ясо в печі, щоб самим не вмерти...» [3, с. 144]; привелійоване становище дітей керівних органів: «Не хочу я касі! – нараз зарепетував менший Артелемейченко. – Вона мені взе наблидла!.. Не вередуй! – гукнула Артелемейчукка. – Що я всім даю, те й ти їж!» [4, с. 40]; «професійна вигода»: «... була створена спеціальна бригада труноплетів, їх досхочу годували м'ясом дорізаних, здихаючих від голоду, коней» [5, с. 81].

Ці питання зафіксовані й у багатьох прислів'ях та приказках про голод: «При голоді й у бога украдеши»; «Голод і людей їсть»; «Хоч з корита, та досита»; «Вовна, не вовна, аби кишка повна»; «Голодна людина – звір»; «Голодному Федоту і ріпа в охоту»; «Аби що до губи – будуть їсти зуби»; «Голодному і хрущ – м'ясо»; «Голодний вовк і вовну їсть»; «Ото біди, як ні жита, ні лободи»; «Голодний – що скажений: на що накинетесь, й куса»; «Багато два грибки в борщ» [6].

Але і в таких нелюдських умовах у свідомості українців домінує думка про гріхове порушення та ігнорування таких понять як «буденна» та «святкова» їжа, піст, м'ясниці... Яскраво ілюструє це твердження діалог між матір'ю та дітьми: «Не задрить, дітки! – сумно мовила Корольчук Йовдоха. – То все – чужі сльози, діти... Але ви про це все нічого не знаєте. Бог із їми! – Як же ж не задрити? – з гірким жалем промовила й Приська. – Вони запихаються булками, пирогами та ще й із салом, молодятиною, а ми – мусимо: лободою, крапивою, конюшиною та макухою й іншими пакидьками давитися...» [4, с. 42].

Споглядання чужої трапези стає неабияким випробуванням особливо для дитячих організмів. Але не спостерігаємо у них нехтування культури до їдців, відкритої зневаги до тих, хто вживає їжу: «Котячим шкреботом дряпали ці пахощі зо страв у порожніх дитячих шлуночках. Несвітським смаком видавалася їм ув уяві свинятина, що так голосно чавкала на зубах похмуро зосередженим людям седілим навколо столу. І діткам так кортіло скоштувати того м'яся. Хоча б лиш кришечку, хоча б тільки покоштувати, яке воно на смак; не наїстися... боронь Боже! – лише б покоштувати!..» [4, с. 39].

Письменники змальовують і моменти покарань за порушення законів, традицій, норм поведінки чи етикету, пов'язані з продуктами харчування та їжею: «... а руками за живіт хапаться, а корчиться! Що об'ївся, не туди пішло? Ну, покорчесь трохи, будеш знати, як красти. Господь Бог усе бачить» [7, с. 396].

О. Міщенко наводить дані обстеження голодовки на Україні професором Д. Франком у 1922 році: «Анастезія почуттів настає значно раніше і торкається переважно вищих почуттів. Зникає гидливість, у їжу вживаються нудотворні речовини, не викликаючи відрази» [3, с. 116]. На підтвердження цих слів знаходимо численні приклади: «груп у скотомогильній ямі розхапали, як вовки голодні» [3, с. 144]; «вона пойнялася відкопувати мертвих дітей. Чи обміє те тіло, чи не обміє – варить м'ясо і їсть... А сім'я Травників їла котів і собак» [3, с. 146]; «різав ножиком здохлятину і їв» [3, с. 148]; «головин кінь оправився: Ваганша ті балабухи бере і їсть...» [3, с. 160]. У той же час спостерігаємо і протилежне явище: «Купив я ряжанки, але вона не пила: мертвий на мертвому на базарі лежав...» [3, с. 110]. А. Бернадська підсумовує: «подібні розповіді увиразнюють довготривалий вплив дегуманізації, спричиненого голодом... дозволяють травмованим респондентам опосередковано розповісти про свій екстремальний досвід виживання, пов'язаний з порушеннями харчових табу» [8, с. 87].

Цей же професор зазначає: «Індеферентне ставлення до власного становища знищує співчуття до страждань інших, ґрунтуючись на аналогії; зникає зв'язок між близькими і рідними, батьки і діти окремо одне від одного виходять на пошуки їжі...» [3, с. 116]: «Була в неї телиця і восьмеро овець, ні ж, вона сина свого зарубала і з'їла» [3, с. 139]; «Суп у правій руці несла, а лівою непомітно ламала по крихті, поки й не з'їла... Немає... «Діточки, – заголосила ридма Олена, – простіть, мені, ой, простіть...» [3, с. 147].

Є. Пашковський у романі «Щоденний жезл» подає такі «рецепти» голодних часів: «...згадував того замерзлого, подовбаного воронням, посіченого дробинами зайця, котрого сирим жував пару неділь тому, потовк на камінні ребра й ... смоктав холодний кістковий мозок...» [9, с. 91]; «...повизбирую в рівчачку за торсингом, хвості і голови з оселедців... на камінні перетовчу...» [9, с. 107].

Павло Музика у повісті Є. Гуцала «Голодомор», звертаючись до своєї доньки проводить «інструктаж» щодо тварин та птахів, які, зазвичай, українці не вживають у їжу, але які можна їсти без шкоди для здоров'я: «... подивися за їжачками, годяться в харч. Я вчора в лісі бачив гадюку... вони теж годяться в харч... За вчителя Пилипа знаєш? Порозчиняє в школі вікна-двері, горобці поналітають, він чи дрючком б'є, чи сіткою ловить. І має печену з горобців» [7, с. 381].

Одночасно з цим письменники підкреслюють, що навіть і звичайна їжа, але яка не пройшла термічної обробки також є отруйною для людського організму: «Малий злодійчук, обхопивши живіт руками, лежить на боці, а з вищиреного рота щось лється по щоді та по підборіддю на землю. Лється не кров, а якась жовто-біла рідота... Що ж це з хлопцем сталося, чого наївся? ... що ж у торбинці? Про-о-осо-о...» [7, с. 396]; «Сирої сої наїлися... і повмирили в один день» [3, с. 79]. Летальний результат очікував і на тих, хто ігнорував час на приготування їжі: «Отак наварив, отак наївся. Хто ж так варить? Казав йому обсмалити, але ж не обсмалив, а так, з шерстю. Ось шерсть і доконала. Бо з дурного розуму» [7, с. 457].

Прочитуємо тотальне недодержання традиційних рецептів виготовлення страв, заміну основних складових класичних назв. Так, в академічному тлумачному словнику (1970–1980) зазначено, що суп – це рідка страва, яка являє собою переважений м'ясний, рибний або грибний відвар з овочами, крупами... [10]. Але, зокрема, у творі О. Міщенко читаємо: «...шкуру конячу... підрізали потроху, кидали у воду, варили, і такий суп виходив добрий...» [3, с. 7]. Вікіпедія щодо млинців зазначає, що це страва з прісного яєчного рідкого тіста та гарячій сковороді, змащеній жиром. О. Міщенко пише: «збирали осердя качанів і товкли, щоб спекти з них млинців» [3, с. 8]; «Косили спориш, рвали акацію, відтушували й пекли млинці» [3, с. 34]; «млинець з тирси та гички» [3, с.167]. Борошно у Вікіпедії зазначено як порошокподібний продукт, який одержують при розмелюванні зерна пшениці. Під час голоду «товкли качани кукурудзяні на борошно» [3, с. 35]. Пельмені у Вікіпедії описані як вироби з яєчного тіста з пшеничного борошна з начинкою з меленого м'яса свійської худоби чи риби, грибів і картоплею... О. Міщенко описує таку начинку: «лободу їдять... Варять пельмені» [3, с. 36]. Борщ Вікіпедія описує як українську рідку страву, що вариться з посічених буряків, капусти з додатком картоплі, квасолі та різних приправ. Героїня з твору О. Міщенко говорить про такий рецепт: «А був борщик із буряків, огірки квашені й меляса» [3, с. 147] чи «нарву печериць, квасцю, молоденького очерету-шпичаків – наварю борщу» [3, с.159]. Підсумовує сказане одна з приказок того часу: «Як голодний, то й дровця з'їси, коли дрібно порубати».

Виникають «нові» рецепти «буряки... як палець, завбільшки. Наріжемо тих буряків, у молоко вкинемо – і вже їжа» [3, с. 36]. А також простежуємо значне скорочення приготування більшості страв: «Найстарша донька Пріська, саме витягала з печі величезного чавуна борщу, звареного з позиченого бурякового квасу, лободи та крапиви» [4, с. 41]. Перевага надається тим блюдам, які дуже швидко готуються: «Крашаночки на деревах драли... візьмемо жерстину і яєчно пряжемо» [3, с. 8]. Вказані процеси взаємопов'язані між собою, адже причиною появи як нових страв, так і спрощення традиційних, була, по суті, відсутність необхідних продуктів.

Харчовий раціон голодуючих складався переважно з рослинної їжі: «Бабку на толоці рвали та їли, какиш, свиріпу. А як зацвіла акація, ми від неї відірватися не могли...» [3, с. 25]; «скубла їстівний рогоз» [9, с. 333].

Їжа тваринного походження, яку вживали люди під час голодування, була переважно трупного походження: «...до скотомогильника внадилися – днювали і ночували» [3, с. 26]. «Порушення табу на поїдання трупного м'яса тварин стає поворотним моментом, після якого відкривається шлях до споживання людської плоті», – зазначає А. Бернадська [8, с. 84]. Також вона наводить свідчення психіатра Олександра Любушина, який надавав перетину межі голодуючими надзвичайного психологічного значення. Долаючи під тиском голоду гидливість, людина поступово, починаючи з домашніх тварин, переходить до споживання «поганих» собак, а потім трупів інших тварин...» [8, с. 84]. Наведемо декілька прикладів: «І кішки поїли, і собак...» [3, с. 42]; «І коні Гашка дохлі збирала, і кішки» [3, с. 23]; «дві вічки були здохлих... проїли» [3, с. 47].

На сторінках художньої літератури читаємо чимало описів і канібалізму, хоча як зазначає П. Наніїв у повісті «Лозина нова труна»: «Який там канібалізм, справжнє людожерство

було» [5, с. 85]. До категорії «приречених до споживання» підлягали різні категорії, але найчастіше потерпали власні діти: «Братасвого Семена зарубав сокирою, зварив у печі...» [7, с.434]; «... у нього в казані чотирирічна донька варилася» [3, с. 9]; «дитину свою з'їли» [3, с. 39]; «мати дожилася до того, що почала своїх дітей їсти» [3, с. 67]; «своїх метрвих дітей не ховала, а рубала на шматки, складала в казани, варила і їла. І був ще один чоловік... те саме зробив з дружиною» [3, с. 77]; «Двох вона зарізала і з'їла. І коли своїх уже дітей не стало, чужих заманювала» [3, с. 86]; «в погребі познаходили людські голови – з їхнього сина, дочки Галі та уповноваженого представника з району Бордо» [3, с. 147]; «Дві дитячі головки знайшли за гардеробом. А тушки в печі були посушені, як ягнячі...» [3, с. 155]; «... зарізали дитинку, наварили чавун м'яса і їли за столом» [3, с. 157]; «Да папка как шарпнул касой – галава отлетела. Мать наваріла кушать – вот укусное било!» [3, с. 160–161]; «У Плавлях Хіврич ловив знеможених голодом... зарівав і з'їв» [3, с. 163]; «Горщик витягають із печі, в нім скрючені пальчики видно... Знаходять одрізані ноги, реберця, намочені в цебрі, і синю голівку під ситом, що вже почала протухати» [11]; Їж, коханий, не барися, / Виплюнь пальчика Ориси. / Від синів та від дочок / Тільки жменька кісточок...» [12, с. 723].

Неодноразово автори звертають увагу і на особливий «аромат» під час приготування таких «страв»: «І такий запах густий у хаті, ніби вишкварки з печі витягли. Надихатися не можна» [3, с. 8]. Письменик М. Руденко не тільки у своїх творах описує випадки канібалізму, але й згадує факти з особистого життя, коли мати наказувала нікуди не відпускати з поля зору його семилітню сестру Таїсу, адже того року люди у пиріжках, куплених на луганському базарі, часто знаходили дитячі пальчики [13, с. 62].

Маємо і чимало прикладів про приготування страв із людського м'яса, поставленого на конвеєр: «...за виручку купили макітерку холодцю. Принесли додому та й їмо, аж за вухами лящить, лиш Ганна, як завжди, ліниво копирсається ложкою в їжі... мовчки відклала убік ложку, полізла пучками в холодець, вийняла щось з нього і ткнула матері... Ніготь, справжнісінький людський ніготь видлубала Ганна з того холодцю» [5, с. 85]; «їстимуть своїх дітей... спокійно розрізали вони, як тушу тварини, і готували з однієї частини вбитих дітей холодець, з другої – смачне м'ясо» [3, с. 154]; «на горищі знайшли м'ясо людське засолене...» [3, с. 143].

У творах читаємо й про те, що зневага до дозування їжі під час голодування також неодмінно призводить до загибелі: «...достигало жито. Давай ми його підсушувати і зерно на жорнах терти та млинці пекти. Хто багато з'їсть – живіт роздимало, й помирала людина» [3, с. 15]; «Купив хлібину, глечик кисляку і з голоду допався до їжі. Заворот кишок ухопив – і переставився» [3, с. 65]; «... дівчинка моя з голоду житніх коржів наїлася та й від завороту кишок померла...» [5, с. 90]; «...накинулася на їжу і більшість там же, серед степу, повмирили: кишки полопались» [3, с. 116]; «Мати, було, кричала, щоб не їли багато. Я прислухався, бо вже доросленький був – тринадцять років, а менші сестри понаїдалися обоє померли» [3, с. 134]; «Ото він напик того хліба, наїлися всмак Стрільченки, і в один день всі повмирили» [3, с. 135]; «...кабачків напружила, стаканів три з душлиною з'їла, квасом запила. Її живіт схопив: посиніла враз, через годину й померла» [3, с. 16]. Цікаво, що дотримання

норми харчування та особливостей вживання їжі широко відображено і в народних прислів'ях та приказках. Але ця вікова мудрість, як бачимо, просто була не актуальною на той час, бо кожен намагався вижити у будь-який спосіб: «Не все в рот, що око бачить»; «Хто жадібний до їжі – дійде до біди»; «Великий шматок застрягає у горлі»; «Помірність у їжі корисніша, ніж сто лікарів»; «Великий шматок рота розірве, а маленький досхочу нагодує»; «Помірна їжа – вірада розуму» [14].

Під час голоду не розрізняли страви для дітей, хворих, дорослих... лише за незначних винятків і то на розсуд або самих їдців, або батьків: «Хлопці об ту драчку овес подеруть і на залізній пічці водяники печуть... Водяники наполовину з вустками були – гострі та колючі. А в діток кишки ніжні. Не схотіла їх брати, бо ще помруть...» [3, с. 11].

Часто письменники описують вживання їжі, призначеної виключно для тварин: «дрібну солону пересіваємо, і де-не-де мишіна попадеться, з неї і склався наш поїдок» [3, с. 8]; «рву травичку і їм» [3, с. 29]; «спориш їв» [3, с. 33]; «то козельки рвав на леваді, то калачі, то щирецю» [3, с. 139]; «...хтось мені всунув кавалок макухи» [4, с. 20]. (Зазначимо, що макуха – це залишковий продукт пресування насіння олійних рослин, використовується в раціоні домашніх тварин). Така їжа несе в собі загрозу смерті чи каліцтва: «... сорги пополам з половиною та блекотою. Наїлися... діти меншенькі й посліпли» [3, с. 81].

Зникає етикет вживання їжі, нехтування культури їдців: «Торбинка коло нього з пуголовками. Він їх розламає надвое і їсть. Кишечки на пальцях звисають» [3, с. 148]; «...як кошена накинута на крашанки. Не очищаючи з'їло» [3, с. 20].

А. Бернадська пише про те, що «Хоча селяни ділилися наявними ресурсами «свої між своїми», але переважало почуття самозбереження... Розподіл ресурсів за принципом «свій-чужий» міг діяти й в родинах з мачухами або вітчимами. Наприклад, мачухи, після смерті батька, могли ховати їжу, не годувати чужих дітей, або проганяти їх шукати поживи деінде, а всі наявні ресурси віддавати власним дітям [8, с. 78]. Такий епізод яскраво змальований у О. Міщенка: «Мамо, відчиніть! Дайте нам хоч по п'ять кукурудзинок! Не відчиняє мачуха» [3, с. 8]. Проте не всі залишалися байдужими до чужого горя, пам'ятали про Божі заповіді: «Микола, однак, не насмілів, навіть крихти одломити, щоби ззісти самому. О, ні-ні! В їхній родині не було бо взаведенції, щоби ховати, один од одного будь що. А ще більше – ззісти самому, хоча б і найсмачнішу якусь річ» [4, с. 59]; «Вранці наступного дня в мої руки, хтось мені всунув кавалок макухи. Хто ж це? ... Це ти, мій сусіде, Петро ... Бог хай оддячить тобі за добро!...», – пише у вірші «В обіймах голоду» і О. Олесь [4, с. 20].

Страшно визнавати, але порушення харчування українців під час голодомору, «наслідуються» навіть свійськими тваринами: «Гая прикипає божевільним поглядом до пошматованої людської голови, яку з гарчанням гризуть собаки. Посмугований лоб, кривавий, з одертою шкірою. Об'їдені щокі, без носа, без губів, а замість очей – якесь страхітливе клоччя» [7, с. 391].

Вироби з недробленого та меленого зерна пшениці широко використовують на Україні в обрядових та сезонних стравах. За всіх часів саме хліб становив основу харчового раціону українців і в будні, і в свята. Особливого значення набуває його випікання під час Голодомору, адже як мовиться в приказці: «Де хліб і вода, там нема голода», тому «... за шматок хліба

ладні були вбити найріднішу людину...» [15, с. 185]. Факти заміни основних складових цього виробу, а саме: борошна, дріжджів та солі знайшли своє відображення в усній народній творчості: «З полови хліба не спечеш» [16]; «Бодай ніхто товченого хліба не дїждав ні пекти, ні їсти»; «Є хліб – солі нема, є сіль – хліба нема» [17]. А також зафіксовані в літературних творах: «хліб наполовину з жаливою пекли» [3, с. 25]; «у свій хліб вони домішували товчене осердя з кукурудзяних качанів» [3, с. 120]; «мати змішувала жолудяне борошно з молодими паростками кропиви, інакше те тісто не трималося купи, і пекла нам плескати чорні коржики» [5, с. 78].

А. Маслюк підсумовує, що переживання людиною тривалого голодування «мотивувало людину до усвідомлених протиправних вчинків, непритаманних традиційній українській спільноті... не зважати на релігію, обрядові традиції...» [18, с. 102]. Це явище спостерігалось на всіх рівнях життя, зокрема й на традиціях та обрядах, пов'язаних із їжею.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Розглядаючи тему «забороненої їжі» А. Маслюк згадує й дослідження Я. Мандрики, який вказував на вплив вибору продуктів харчування голодаючими такого чинника, як духовне спустошення українського народу [18]. Продовжуючи цю думку, автор вважає, що постійний страх, психологічне заціпеніння особистості, тотальний контроль за поведінкою, деформація суспільної моралі негативно впливали на українську спільноту. Також зміна релігійної парадигми та примусова робота в дні церковних свят... мали на меті остаточно і безповоротно підкорити непокірного селянина новому політичному ладові. Це насилля призвело до значного руйнування духовного життя нації загалом [18, с. 98]. Всі ці узагальнення, як бачимо, яскраво проілюстровані на сторінках багатьох творів.

У своїх подальших публікаціях плануємо продовжити вказану тему й спробуємо прослідити як швидко вдалося нашим предкам оговтатися від цієї трагедії та знову повернутися до дотримання культури й традицій, пов'язаних із обрядовою їжею.

Література:

1. Масалкова Ю. О. Проблема голодомору в українській літературі XX ст. Zbiór artykułów naukowych. Konferencji Międzynarodowej Naukowo-Praktycznej «Osiągnięć akademickich. Teoria. Praktyka.2017» (30.08.2017–1.31.08.2017). Warszawa : Wydawca : Sp. z o.o. «Diamond trading tour», 2017. S. 69–71.
2. Святець Ю. А. Застосування цифрових технологій та статистичного аналізу смертності населення під час голодомору 1923–1933 рр. (за матеріалами Дніпропетровської області). *Актуальні питання у сучасній науці*. № 9 (15). 2023. С. 914–925.
3. Міщенко О. В. Безкровна війна. Київ : Молодь, 1991. 176 с.
4. Лавриненко М. Два колоски. Збірка оповідань із років великої трагедії українського народу 1932–1933. Нью-Йорк, 1973. 304 с.
5. Нанів П. Лозинова труна: Документально-біографічні повісті та оповідання. Київ : Укр. письменник, 2001. 275 с.
6. Приказки та прислів'я про голод. URL : <https://vislovi.in.ua/prykazky-ta-prysliv-ya-pro-golod/> (дата звернення: 14.12. 2023 р.).
7. Гуцало Є. Голодомор. Київ : Центр навчальної літератури, 2019. 480 с.
8. Бернадська А. А. Моделі поведінки селянок Київщини в умовах колективізації та голодомору (1929–1933). URL : https://scholar.google.com.ua/scholar_url?url=https://ekmair.ukma.edu.ua/bitstreams/943b4d3a-aea0-49d8-97cf-b2b380cbb602/download&hl=ru&sa=X&dy9YptNO5wAc&scisig=AFWwaeapuz1hb7h96M08jeWpP0ou&oi=scholar&it&hist=7qiXULwAAAAJ:15774584824859131622:AFW

- waeYQosLabOWYboNc3dAHDtwj&html=&pos=0&folt=rel&fols= (дата звернення: 20.12. 2023 р.).
9. Пашковський Є. Щоденний жезл. Київ : Генеза, 1997. 771 с.
 10. Академічний тлумачний словник. URL: <https://sum.in.ua/s/sup> (дата звернення: 17.12. 2023 р.).
 11. Тичина П. Загупало в двері прикладом. URL: <https://onlyart.org.ua/ukrainian-poets/tychyna-pavlo-grygorovych/virsh-pala-tychynu-zagupalo-v-dveri-pryk/> (дата звернення: 14.12. 2023 р.).
 12. Руденко М. Вибране. Вірші та поеми. Київ : Дніпро, 2004. 797 с.
 13. Руденко М. Найбільше диво – життя. Спогади. Київ : КЛІО, 2013. 696 с.
 14. Прислів'я про здорове харчування. Мудрість, що пройшла кризь час. URL: <https://domix.kiev.ua/prislivya-pro-zdorove-xarchuvannya-mudrist-shho-projshla-kriz-chas/> (дата звернення: 24.12. 2023 р.).
 15. Бедзик Ю. Д. Гіпсова лялька. Роман. Київ : Дніпро, 1989. 253 с.
 16. Прислів'я про їжу та українські страви. URL : <https://dovidka.biz.ua/prisliv-ya-pro-yizhu> (дата звернення: 14.12. 2023 р.).
 17. Приказки та прислів'я про їжу та хліб. URL : <https://traditions.in.ua/usna-parodna-tvorchist/pryslivia-ta-prykazky/23-pryslivia-ta-prykazky-pro-izhu-ta-khlib> (дата звернення: 14.12. 2023 р.).
 18. Маслюк А. М. Історико-психологічна реконструкція психологічної думки в етнокультурному просторі України : монографія / [В.Т. Куєвда, В. М. Летцев, В. Ф. Литовський та ін.]; за ред. В. Т. Куєвди, В. В. Турбан. Кіровоград : Імекс-ЛІТД, 2012. С. 87–114.

Tenditna N., Liashov N. Violation of the Culture and Food Traditions of Ukrainians During the Holodomor in Works of Fiction

Summary. The authors of the article investigate the frank stories of the characters of the works of fiction about their own, purely personal experiences during the Holodomor, the reasons for their violation of ancestral laws related to the culture and etiquette of eating commonly used products and dishes from them.

After all, the gross violation of the culture of food by Ukrainians during the Holodomors, indifference, and disdain

for seasonal traditions and rituals related to food, had a long and strong foundation caused by the Soviet authorities. The artificial famine was the last point of the destructive policy towards everything Ukrainian, a punishment for disobedience. And in addition to this, it is also worth mentioning oppressions regarding the language and the church calendar (ban on celebrating religious holidays and, in accordance with this, preparing and consuming ritual dishes).

Fear of the new government, which resorted to punitive measures against all those who dared to go against its policy, radically changed the worldview and psychology of behavior of Ukrainians, disbelief in previous ideals, loss of self-identity, and splitting of the soul, which, accordingly, was expressed in archetypes and stereotypes of the cultural and spiritual heritage of our nation.

Prolonged food bans and oppression lead to the degradation of the characters' behavioral norms, and the appearance of psychological deviations, which are expressed not only in spiritual decline but also in physical ones. The regulated rules of alternation in the consumption of lean and light meals, controlled by church rules, are replaced by the complete absence of food at all, which gradually leads to extreme exhaustion of the body, loss of aversion to eating domestic and wild animals, which until that time were not included in the diet of the average Ukrainian, cadaverous meat and, in the end, becomes an impetus to cannibalism. In a short period of time, cannibalism, despite all universal and God's commandments, turned into a common thing for many people who were in a dying state.

Prolonged starvation also leaves its mark on the traditional hospitality of Ukrainians towards not only strangers, neighbors, and relatives, but often also their own children and parents, because the violation of subordination and family hierarchy is caused by survival at any cost, the desire to bite into «daily bread» even before death.

Key words: starvation, restriction, neglect, prohibition, tradition, cannibalism.

Томбулатова І. І.,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри української літератури та компаративістики
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

НАРАТИВНІ СТРАТЕГІЇ СУЧАСНОЇ ЕСЕЇСТИКИ (НА МАТЕРІАЛІ ТЕКСТІВ А. ЛЮБКИ, В. МАХНА)

Анотація. Стаття торкається актуального для сучасного літературознавства питання про наративні стратегії та кола їхнього функціоналу в літературних текстах сучасної української літератури. Для аналізу було обрано есеї, оскільки ці тексти становлять провідний кластер літературних творів, що все ще набирають обертів та є дуже популярними як серед письменників, так і серед читачької аудиторії. Увагу сфокусовано на художніх творах двох митців: Андрія Любки та Василя Махна. Вибір обумовлено тим, що вони – представники різних поколінь сучасних письменників, але при цьому до їхнього творчого доробку органічно вплетено поезію, прозу та есеї, а отже, їхня художня практика відрізняється, але і одночасно багато в чому близька за певним набором ознак. Послідовно у статті подається коротке дослідження наративних стратегій з точки зору досягнень сучасної літературознавчої думки (наведено визначення наративної стратегії та її значення для конструювання тканини художнього тексту письменником та як вона може впливати на сприйняття літературного твору реципієнтом). Після прочитання збірок «Щось зі мною не так» А. Любки та «Уздовж океану на ровері» В. Махна однією з домінантних наративних стратегій було визначено наративну стратегію, яка є прямо пов'язаною з феноменом інтертекстуальності. Отже, у цьому короткому дослідженні додатково побіжно окреслено теоретичний літературознавчий контекст, що стосується саме поняття «інтертекстуальність», основні можливі її прояви в художніх текстах та базові різновиди, серед яких, зокрема, виокремлено контекстуальну інтертекстуальність, яка і стала ядром нашого літературознавчого дослідження під час аналізу есеїв зі збірок, які було зазначено вище. В основній частині на прикладах доведено, що серед наративних стратегій однією з домінантних є саме інтертекстуальна (часто – контекстуальний її різновид).

Ключові слова: наративна стратегія, есеї, інтертекстуальність, контекст, топос, наратор, авторське маскування.

Постановка проблеми. Актуальність та популярність сучасної есеїстики спонукає до дослідження цього літературного феномену з різних точок зору (у різних площинах). Наративні стратегії є важливим компонентом процесу розповідання та активно залучені до процесу «письма-читання» у літературі загалом та у сучасній літературі зокрема, прямо впливають на конструювання літературних текстів та сприйняття їх читачами, тому є суттєвим аспектом у літературознавчому аналізі та предметом зацікавлення багатьох вчених-літературознавців сьогодні.

Аналіз останніх досліджень. Означене коло проблем активно досліджують О. Вещикова, Т. Гребенюк, В. Балдинюк, І. Бехта, О. Капленко, М. Руденко, С. Сіверська та інші. Наукові

праці цих вчених торкаються як питання наративних стратегій у класичній / модерній літературі, так і текстів літератури найсучаснішої.

Мета. Це коротке дослідження має на меті прослідкувати певні спільні домінанти функціонування наративних стратегій у сучасній українській літературі на прикладах літературних текстів (точніше – есеїв, оскільки есеї став знаковим та важливим феноменом у сучасній літературі) авторства Андрія Любки та Василя Махна, як яскравих, але не завжди типових представників сучасної української есеїстики, бо художні твори кожного з них мають свої особливості та унікальні з точки зору змісту та форми текстів, зображально-виражальних художніх засобів тощо.

Виклад основного матеріалу. У сучасному літературознавстві вважається, що «звернення до наративності як істотно відмінного з попередніми літературознавчими традиціями погляду на природу художнього твору, а також виникнення нової науки – наратології відбулося наприкінці 60-х років ХХ ст. Це пов'язано з якісним переосмисленням структуралістських уявлень про мистецтво, зокрема й літературу, куди почали входити комунікативні погляди на світ. Сьогодні наратологія переживає третю фазу свого розвитку, так званий «наратологічний поворот», відбувається проникнення наратології в інші дисципліни – психологію, історію, соціологію, теологію. Говорять уже про постструктуралістську наратологію, яка вивчає тексти з орієнтацією на їх контекст. Сучасні «нові наратології» залучають до свого наукового аналізу фемінізм, постколонізм, культурні студії. У зв'язку з цим виникають зацікавлення методологічно-концептуальним інструментарієм, застосованим у дослідженні наративної організації тексту» [1, с. 70]. Будь-який літературний твір – це складна структура, що складається з тканини тексту, що його створено автором та тексту, який прочитає читач (саме у процесі співтворчості виникає літературний твір), часто змінюючи межі цього тексту в процесі інтерпретації під час та після читання як процесу співтворчості читача з митцем. Обрані автором домінантні наративні стратегії прямо або опосередковано впливають на алгоритми конструювання, структуру тексту та, як наслідок, ідіостиль письменника, з яким має справу реципієнт у процесі співтворчості з автором під час творчого процесу «письма-читання».

О. Вещикова зазначає: «Наратив – це не сама історія, а спосіб розгортання історії, спосіб організації інформації, яку автор хоче презентувати читачеві; це вибір засобів, якими ця інформація буде структурована. Своєю чергою, наративна стратегія є поняттям, що входить до категоріального апарату наратології як теорії оповіді, є складником організації тексту, втілення думок автора і персонажа через посередництво наратора.

Наративна стратегія визначає письменницьку творчість через такі її ознаки як процедурність, усвідомленість, інтенційність, системність і селективність. Отже, під наративною стратегією розуміємо процес вибору та комбінування способів та прийомів організації оповіді, спрямований на досягнення певного художнього ефекту (авторська інтенція), а також базований на уявленнях автора про читача його творів і про особливості читачької рецепції тексту» [2, с. 22].

Для того, щоб розглянути не тільки наративні стратегії, які вважаються широко поширеними або навіть уже традиційним (наприклад ті, що пов'язані з особою автора: автобіографічний контекст, залучення авторської маски тощо), а зануритись у багатошаровість, яку створюють митці, залучаючи певні наративні стратегії як важливу складову тексту, вирішено звернутися до текстів літературних есеїв сучасних, але вже визнаних майстрами літературного слова, авторів: А. Любки та В. Махна. Увагу сфокусовано відповідно на збірках «Щось зі мною не так» та «Уздвож океану на ровері».

Однією з провідних наративних стратегій у досліджуваних текстах є залучення інтертекстуального виміру вище зазначеними авторами під час конструювання текстів своїх літературних есеїв.

В. Просалова зазначає, що «у добу постмодернізму письменники засвоюють надбання попередніх епох, відвойовують місця у великих майстрів слова, всіма способами демонструють власну оригінальність. Американський учений Гарольд Блум розглядає боротьбу письменників зі своїми попередниками як наслідок «страху впливу» (anxiety of influence), що призводить до трансформації «сильним» автором тексту свого попередника чи попередників. На думку вченого, творчий процес – це ретельне приховування «чужих» слідів, зумовлене бажанням продемонструвати власну оригінальність. Присвоюючи собі чуже, автор таким чином самоутверджується, а його персонаж набуває поліфонічного статусу – носія свого і водночас чужого. Подолання страху впливу (за Гарольдом Блумом) набуває таких форм: «клінамен» розглядається як поетичне перечитування, «тессера» як прочитання, що супроводжується доповненням першоджерела, «кеносис» – як крок до розриву з попередником, «аскесис» – як наслідок самоочищення, «апофрадес» – як спосіб «передачі» авторських прав попередника фіктивному наступнику, «даймонізація» відбиває реакцію пізнішого автора на возвеличення попередника. Отже, авторська стратегія інтертекстуальності набуває різних модифікацій: перечитування, доповнення, ревізії чи повного заперечення попередника» [3, с. 38–39]. Варто підкреслити той факт, що такі авторські стратегії, побудовані на інтертекстуальності, може по-різному бути імплементовано у літературний текст (свідомо чи несвідомо). Ба більше, на інтертекстуальній авторській стратегії може бути побудовано наративну стратегію або наративні стратегії, типові для літературного тексту, збірки, корпусу текстів, що може стати прикметним навіть для ідіосинкратії автора загалом.

Важливо, що авторська стратегія інтертекстуальності не тільки має різні типи / модифікації, а ще й може мати широкий спектр проявів у літературному тексті.

На формування наративної стратегії також може впливати те, як автором сприймається інтертекстуальність: у вузькому чи широкому сенсі. Фактично, у будь-якому випадку залучення інтертекстуальної наративної стратегії розширює коло задіяних

текстів, створює багатошаровий текст та урізноманітнює перспективу інтерпретації.

Оскільки актуальне коротке дослідження стосується сучасної української літератури, то ще додамо, що: «Специфіка постмодерністської інтертекстуальності виявляється в тому, що з прийому вона перетворюється на загальнокомпозиційний спосіб побудови творів. Героями постмодерністських текстів нерідко стають наділені багатьма біографічними рисами (а нерідко і фобіями) творчі особистості, які розкриваються у процесі креативної діяльності» [3, с. 45].

Також цікавою є думка літературознавиці Н. Корабльової з приводу інтертекстуальності, зокрема наступне: «Наталія Корабльова пропонує тричленну таксономію інтертекстуальних зв'язків, згідно з якою виділяє текстуальні, контекстуальні й метатекстуальні зв'язки. Текстуальні реалізуються безпосередньо в тексті у формі цитат, алюзій, ремінісценцій. Ті зв'язки, які опосередковано виявляються завдяки контексту, дослідниця розглядає як контекстуальні. Під ними має на увазі запозичення, варіації, співтворчість, творчу залежність, пародіювання. Метатекстуальні зв'язки представлені стереотипами, архетипами та кенотипами» [3, с. 66].

Спіраючись на такі думки літературознавців, перейдемо до аналізу особливостей конструювання наративних стратегій, що мають задіяним у собі інтертекстуальний вимір, у літературних текстах А. Любки та В. Махна останніх років, де компонент інтертекстуальних зв'язків та впливів є досить помітним.

Сфокусуємо увагу спочатку на збірці літературних текстів «Щось зі мною не так» (А. Любка, 2023 р.). З самого початку помічаємо актуальні для нашого дослідження номінації, якими послуговується автор, називаючи деякі тексти, серед яких, наприклад: «Як я був Любком Дерешем», «Кундера в басейні». У цих випадках варто сприймати інтертекстуальну наративну стратегію, перш за все, як контекстуальну. У першому випадку («Як я був Любком Дерешем») митець вдається до авторського маскування, підміняючи одного героя на іншого, при цьому інтертекстуальна наративна стратегія тут трансформується на сюжетотворчу, оскільки письменник конструє текст, базуючись на «підміні» одного автора іншим, при тому що події подаються як випадкові, і дії наратора показано як ті, що видаються продиктованими обставинами, що склалися у конкретному хронотопі у середовищі конкретної системи персонажів: «Тоді я зрозумів, чому господар весь час звертається до мене «Любку» чи «Любоко». Раніше я не звертав на це уваги. Бо так мене кличуть ще зі шкільних років. А тоді стало зрозуміло, що газда впевнений: у нього за столом сидить Любоко Дереш» [4, с. 18], «Казати, що я ніякий не Любоко Дереш, не видавалося можливим» [4, с. 19]. У заданих автором умовах, головний герой «маскується» та, намагаючись уявити поведінку іншого, вибудовує своє спілкування з іншими героями. Важливо, що під час подій реципієнт дізнається, що саме відрізняє двох авторів як у творчості, так і в житті буденному («А я десь читав, що ви взагалі не вживаєте алкоголь, тільки молоко й натуральні соки, – нахилився до мого вуха якийсь із приятелів господарів. – Це все піар, лише частина іміджу, – казав я, ніби ходячи босими ногами по розпеченому камінні. – Твереза людина не здатна написати роман» [4, с. 18]. Ба більше, цей текст має контекстуальні посилання ще й на Гоголя, Андруховича, Матіос (у всіх – різний функціонал та контекст) та референси на тексти самого А. Любки, зокрема збірку оповідань «Кілер» та роман

«Карбід». При цьому згадки про ці тексти полярні за метою вектори. Збірку оповідань «Кілер» введено у текст задля маркування того, що автори відрізняються за жанровим доробком (Андрій Любка – поет та автор короткої прози, Любка Дереш – романіст). У той самий час роман «Карбід» – індикатор зближення двох творчих фігур. Це випадок, коли «маскування» впливає на персонажа та стає початком його «трансформації» у тексті (або й більше – у позатекстовому просторі): «Уже в такі, яке мчало мене назад до готелю, я подумав, що поетом бути добре, але романістом таки краще. І за два роки видав свій перший роман – «Карбід»...» [4, с. 20].

Схожу авторську інтертекстуальну нарративну стратегію взято за основу для конструювання тексту «Кундера в басейні». Зазначимо, що цей текст – модель альтернативної історії самого Мілана Кундери, його поведінки та звичок, які зображено через призму сприйняття його наратором, який, у свою чергу, відкриває реципієнту контекст не стільки літературний (прямі посилання на художні тексти чесько-французького письменника, зокрема, відсутні), скільки на альтернативний лайфстайл письменника, яким його уявлено наратором, який імплементує особу Мілана Кундери як головного персонажа до свого тексту, наділяючи його певними алгоритмами та рисами, тому знову варто говорити саме про контекстуальну інтертекстуальність: «Так у мене склалася ціла концепція робочого дня Кундери: він встає зранку, легенько снідає, а потім поспішає в басейн, плаває там годину, після чого виходить на паризьку вулицю і сідає собі на якусь терасу випити кави і з'їсти чогось ґрунтовнішого. А вже потім – повернувшись додому – пише» [4, с. 201]. «Могло бути і навпаки: Кундера встає – і поки голова свіжа, пише зачинившись за сімома замками. А в той час дружина Вера пантрує, щоб ніхто не потривожив його спокою (десь я чув, що в Кундери вдома на стаціонарному телефоні встановлено не звуковий, а світловий сигнал, щоб навіть цим не відволікати геніального письменника від писання). Добре попрацювавши і смачно пообідавши чи повечерявши, Мілан Кундра неспішно йде в басейн і розминає старечі кістки» [4, с. 201–202]. Таким чином, «присвоївши» образ письменника, споглядання його альтернативного способу життя зреалізовано у текст, який, фактично, побудовано на інтертекстуальній нарративній стратегії.

Ще одним прикладом «перенесення» відомого письменника у інший хронотоп та створення альтернативної історії є текст «Гіпстер, езотерик, вегетеріанець». Головним героєм тут є Григорій Сковорода. Контекст його життя стає базою для створення літературного тексту, у якому персонаж опиняється у сучасності. Дійсність створено нову, але Сковороду показано актуальним для цієї дійсності: «Уявімо собі фільм, у якому Григорій Сковорода раптом опиняється в наших часах. Наприклад, в один із таких липневих днів, як сьогодні, коли я пишу ці рядки, десь на платформі першої-ліпшої станції київського метро. Отож біля колони з холодного каменю, з якої б'є в очі яскрава реклама чипсів, самотньо стоїть людина, чий «лук» нікого не дивує. Ніхто на нього не озиряється, не фотографує, не чіпляється з питаннями. Адаже стоїть собі чоловік зі стильною короткою стрижкою, у зручному й недешевому льняному одязі, через плече перекинута полотняна крафтова торба. Кожен би подумав про такого: гіпстер!» [4, с. 35]. За посередництвом інтертекстуальної нарративної стратегії у цьому тексті особистість Сковороди. – не лише головний персонаж, якому надано певних сучасних характеристик. Таким чином, його особи-

стість актуалізується для реципієнта та осучаснюється, «наближається» до читача і, вірогідно, може стати комусь ще й більш зрозумілою, що може як зацікавити наших сучасників змінити оптику щодо особистості філософа, так і захопити познайомитися з його творчістю / заглибитись у неї, що значно розширює функціонал залучення автором інтертекстуальної нарративної стратегії у процесі креації цього літературного тексту.

Інший письменник, який послуговується інтертекстуальністю та виводить її на рівень нарративної стратегії, – Василь Махно. Знову почнемо аналіз його художніх творів із номінацій збірки «Уздвож океану на ровері» та побачимо, наприклад, наступні: «60. Смерть Рубчака», «62. Токарчук», «69. Рубчак, Беллоу і шість безсмертних поетів».

Аналізуючи есеї, які пов'язано з іменем Рубчака, маємо зазначити, що в основі них – елементи біографії митця, тому тут, звісно, також залучено контекстуальну інтертекстуальність. Прикметним є те, що у текстах про Рубчака є помітно важливим питання топосу. Автор подає культурний контекст та вибудовує події з життя / смерті Рубчака через активне залучення топосу: «Зрештою пагорб у Бунтоні, на якому стоїть дім, Калуш, що був місцем народження і став словом електронної адреси. І щось іще, що приховано за цим неповним списком речей. Можливо, те, що наповнювало життя, речі, улюблені ресторани в Чикаго, жінки, яких дурило, вірші, які вдалося написати? Третього жовтня поїхав до Бунтона, у його домі – порожньо» [5, с. 215]. Таким чином, інтертекстуальна нарративна стратегія втілює шлях Рубчака через зв'язок з певними місцями, надаючи цим місцям додаткових значень, розширюючи контекст їх культурологічного сенсу, збагачуючи семіотичний простір місця, а не просто конструюючи художній хронотоп. «Грудневе Чикаго спогадувало поета, в якому він прожив найбільшу частину свого життя. І камінний сад, і особиста Клію, і опалене Ікарове крило – уся Рубчакова фірмова поетична символіка постала тут живою субстанцією мовоміста» [5, с. 243] – у тексті репрезентовано поєднання міста та багатошарового культурного контексту, центрованого на особистості Рубчака, який є і головним героєм В. Махна, факти з чийого життєвого шляху уособлюють у собі ядро інтертекстуальної стратегії.

Тепер звернімо увагу на текст «62. Токарчук». Письменник пише доволі лаконічно: «Їду до Йонкерса. В Ізи буде зустріч з Ольгою Токарчук» [5, с. 219]. Цей короткий текст повністю побудовано на інтертекстуальному компоненті. Реципієнт має «прочитати» в іменах особистостей культурно-історичний контекст. Лаконічність викладу показує, що ці персонажі настільки важливі, що авторові можна додатково не звертати увагу і не окреслювати історико-культурний контекст, його вже подано і повністю показано через посилання на особистостей, яких задіяно у зустрічі, вони і створюють поле культурологічного топосу та його контекст.

Висновки. У підсумку: питання нарративних стратегій у літературному тексті – одна з актуальних проблем сучасного літературознавства. Есеї як один із найбільш розповсюджених утілень художніх текстів у літературі сьогодні, заслуговує на аналіз основних нарративних стратегій, які залучено до конструювання митцями таких літературних текстів. Представлене дослідження демонструє, що зовсім різні представники сучасної української літератури – А. Любка та В. Махно – однаково послуговуються контекстуальною інтертекстуальністю (і не тільки нею, а й, що важливо, іншими видами, звер-

нення до яких може стати перспективою для більш широкого літературознавчого дослідження), при цьому абсолютно по-різному імплементують її у свій творчий доробок. Це свідчить про те, що деякі наративні стратегії можуть одночасно бути універсальними для конструювання текстів та унікальними у творчій лабораторії кожного з літераторів.

Література:

1. Римар Н. Наративні стратегії художньої прози Ніни Бічуї. Повний текст дисертації. Переяслав-Хмельницький. 2016. https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/15312/1/ДИСЕРТАЦІЯ_ОСТАТОЧНА%20Римар.pdf
2. Вещикова О. Наративні стратегії в романі Іларіона Павлюка *Білий поніл*. STUDIA UKRAINICA POSNANIENSIA, vol. IX/1: 2021, pp. 121–130.
3. Просалова В. А. Інтертекстуальний аналіз: теорія і практика. Навчальний посібник. Вінниця, 2019. 206 с.
4. Любка А. Щось зі мною не так. Чернівці : Видавець Померанцев Святослав, 2022. 256 с.
5. Махно В. Уздовж океану на ровері. Київ : ТОВ «Якабу Паблішінг», 2020. 336 с.

Tombulatova I. Narrative strategies of modern essays (based on the texts by A. Lyubka and V. Makhno)

Summary. The article touches on the issue of narrative strategies and the scope of their functionality in the literary texts of modern Ukrainian literature, which is relevant for modern literary studies. Essays were chosen for analysis

because these texts constitute a leading cluster of literary works that are still expanding and are very popular among both writers and readers' public. Attention is focused on the works of art of two writers: Andrii Lyubka and Vasyl Makhno. The choice is due to the fact that they are the representatives of different generations of modern writers, but at the same time poetry, prose and essays are organically woven into their creative work, and therefore their artistic practice is different, but at the same time close in many respects by a certain set of features. Subsequently, the article presents a brief study of narrative strategies from the point of view of the achievements of modern literary thought (the definition of the narrative strategy and its importance for the construction of the fabric of the literary text by the writer and how it can influence the perception of the literary work by the recipient are given). After reading the collections "Something's Wrong with Me" by A. Lyubka and "Along the Ocean on a Rover" by V. Makhno, one of the dominant narrative strategies was identified as a narrative strategy that is directly related to the phenomenon of intertextuality. So, in this short study, the theoretical literary context related to the very concept of "intertextuality", its main possible manifestations in artistic texts and basic varieties, among which, in particular, contextual intertextuality, which became the core of our literary research during analysis of essays from the collections mentioned above. In the main part, using examples, it is proved that intertextual (often its contextual variety) is one of the dominant narrative strategies.

Key words: narrative strategy, essay, intertextuality, context, topos, narrator, author masking.

*Харлан О.Д.,
доктор філологічних наук,
професор-завідувач кафедри української та зарубіжної літератури
і порівняльного літературознавства
Бердянського державного педагогічного університету*

ПОЕТИКА «КУРОРТНОГО РОМАНУ» В УКРАЇНСЬКІЙ ПРОЗІ ПЕРШИХ ДЕСЯТИЛІТЬ ХХ СТОЛІТТЯ

Анотація. У статті йдеться про «курортний роман» як соціально-психологічне явище, визначаються його основні характеристики та ознаки. Зазначається, що стосунки, які зав'язуються під час відпочинку, мають, здебільшого легковажний характер. Їх мета – психологічне розвантаження, відсторонення від звичного побуту й обов'язків, намагання створити ілюзію іншого життя. В українській літературі перших десятиліть ХХ століття описи таких стосунків поєднуються зі зверненням до інших проблем соціально-побутового та психологічного характеру. Серед авторів, для яких «курортний роман» стає відгалуженням сюжету, важливим мотивом, найбільш відомими є А. Кримський, М. Хвильовий, В. Домонтович, Б. Тенета, Ю. Шовкопляс. Вписуючи роман А. Кримського «Андрій Лаговський» (1905) в контекст «курортного роману», звертається увага на художню майстерність автора щодо розгортання сюжету «байдужість – визнання почуття – закоханість – ревність – розрив». Інтелектуальний роман М. Хвильового «Вальдшнепи» (1927), друга частина якого була знищена через цензуру, побудований за схемою любовного роману, стосунки персонажів формуються принципом курортних – плануються як легковажні, нетривалі, сповнені флірту і прихованого потягу. Однак за зовнішньою «формулою» письменник з'ясовує питання «зайвих людей» революції, національної ідентичності, майбутнього. Своє бачення цієї теми пропонує В. Домонтович. У романі «Дівчина з ведмедиком» (1928) автор моделює ліричний розвиток подій, а в оповідання «Курортна пригода» (1942) має анекдотичний характер з несподіваним фіналом. Імпресіоністичні картини людських стосунків пропонує Б. Тенета у збірці оповідань «Листи з Криму» (1927). Для Ю. Шовкопляса у повісті «Весна над морем» важливим є не самі стосунки, але суспільно-громадські обставини, в яких вони розвиваються. Особливо йдеться про «сюжети» з письменницького життя, які пов'язані з ситуацією «курортного роману».

Ключові слова: жанр, «курортний роман», модернізм, соціалістичний реалізм, біографія.

Постановка проблеми. У сучасній психології поняття «курортний роман» має певні визначення, ознаки, характеристики. Здебільшого його визначають як роман для відпочинку і розваг, який не передбачає продовження, зате може подарувати приємні спогади, при цьому «велику емоційну роль відіграє романтика теплого моря, крилатих пальм і сонця» [1, с. 13]. Це спосіб прожити маленьке життя за кілька тижнів (днів) і отримати романтику і пристрасть в концентрованому вигляді. Він може проходити у виді флірту, може супроводжуватися сексуальними стосунками. Важливо проаналізувати поняття «курортного роману» в художній літературі для розуміння основних тенденцій у різножанрових текстах.

Аналіз останніх досліджень. Особливих досліджень літературних творів під цим кутом зору не проводилося, однак це явище і проблема часто виступає сюжетом чи сюжетним елементом тексту. Вважаємо за необхідне звернути на це увагу на матеріалі текстів перших десятиліть ХХ ст. Фокус нашого дослідження з історії української літератури ґрунтується на працях М. Жулинського, Ю. Коваліва, В. Панченка та ін.

Мета статті. На матеріалі художніх творів перших десятиліть ХХ ст. простежити основні моделі «курортного роману», звернувши увагу на роль у побудові сюжету, окресленні образної системи, загальної концепції твору. Використовуючи дослідження з психології та звертаючись до міждисциплінарних досліджень, з'ясувати спільне та відмінне в текстах А. Кримського, М. Хвильового, В. Домонтовича, Б. Тенети, Ю. Шовкопляса. Визначити важливість для вивчення біографічного аспекту історії української літератури присутність сюжету «курортний роман» у життєвих долях письменників.

Виклад основного матеріалу. Привабливість «курортного роману» для багатьох людей полягає в тому неповторному почутті легкості й безтурботності, що охоплює їх далеко від дому з його турботами, роботою, спілкуванням з рідними та друзями – прекрасними, але такими знайомими людьми. Крім того, курортний роман має перед традиційним романом ще одну перевагу: навіть в найгіршому випадку він, здебільшого, не встигає обрости взаємними проблемами, сварками й образами – насамперед через нетривалість курортної відпустки. Тому, на думку психологів, приємні й необтяжливі спогади про літо гарантовані.

Вважають, що цілі, переслідувані чоловіками і жінками, коли вони заводять курортні романи, практично ідентичні: відчуття новизни відчуттів, зануритися хоч і в швидкоплинні стосунки, зате без зобов'язань і побуту, випробувати незвичайні відчуття від сексуальної близькості. При цьому партнери, нічого не знаючи один про одного, можуть вести себе так, як ніколи не повели б у звичайному житті, створити будь-який образ. «Людина приїздить туди, де її ніхто не знає, тож може поводитися так, як не дозволила б собі за звичних обставин», – робить спостереження авторка [2]. Їх не мучать постійні думки про роботу і побутові проблеми, вони не будують планів на майбутнє і можуть просто розслабитися і насолоджуватися сьогоденням. Курортний роман передбачає швидкоплинність, легкість і необов'язковість, принаймні так до нього ставиться більшість чоловіків.

Зазвичай відпустку супроводжує відчуття щастя, яке виникає, коли люди відриваються від сірих буднів і занурюються в атмосферу спекотного літа і морських пейзажів. Разом зі зміною обстановки створюється враження, що життя в місті зали-

шилося десь далеко і що тут все зовсім по-іншому. Почуття відпочинку загострюються, присутнє відчуття легкої ейфорії, змінюється навіть поведінка – люди стають більш відкритими, легко заводять нові знайомства. Оскільки відпустка не нескінченна, її потрібно швидше заповнити приємними враженнями. Тут немає місця довгим сумнівам і очікуванням ініціативи – люди відкриваються один одному раптово, і якщо відчувають взаємну симпатію, то не приховують цього, тому що їм шкода втрачати дорогоцінний час. Виникають нескінченні розмови, взаєморозуміння, швидко знаходяться загальні риси характеру і все відбувається як би само собою. Іноді досить одного вечора для того, щоб зав'язалися інтимні стосунки. Має значення і психологічна атмосфера – наявність «загальної любовної лихоманки», поза якою відчувається дискомфорт, це викликає почуття неповноцінності.

Однак якщо для неодружених курортний роман нічим не відрізняється від романів, що зав'язуються в інших місцях, то для людей, які перебувають у шлюбі, виникають морально-етичні питання, пов'язані зі збереженням подружньої вірності. І якими б мотивами не керувалися ці люди, вони роблять акт зради.

У більшості випадків курортні романи закінчуються відразу з закінченням відпочинку, й у коханців залишаються не тільки приємні спогади, які з часом найчастіше за все поступово стираються, а й почуття провини, докори сумління. В деяких повернення після бурхливого південного роману в сірі будні повсякденному житті може привести до туги і депресії.

В українській літературі не сформувалося якогось одного «коду» курортного роману, хоч цей мотив нерідко стає центральним для художніх творів, особливо в перші десятиліття ХХ ст. Для прикладу можна назвати «Андрій Лаговський» (1905) Агатангела Кримського, новаторський не тільки для української, але й для світової літератури.

Соломія Павличко писала: «Любов і сексуальність – головне питання роману «Андрій Лаговський» і буквально питання життя і смерті для головного героя. Про кохання, його форми та вияви на сторінках роману ведуться нескінченні розмови. Від кохання страждають і хворіють. Роман просякнутий еротичною образністю» [3, с. 79]. У другій частині роману під назвою «Туапсе» йдеться про перебування на морському відпочинку родини Шмідтів та Лаговського. Інтелектуальні розмови молодого професора математики Андрія Лаговського з його товаришем, правником Володимиром Шмідтом, засвідчують не тільки духовну спільність, але містять глибші інтимні почуття. «Обоє вони – інтелектуали, один – математик, другий – юрист. Їх насамперед приваблює можливість спільних розмов. Немов персонажі платонівських діалогів, вони прогулюються берегом моря і ведуть учені дебати. І, треба сказати, жоден український роман до Кримського, як і жоден роман після Кримського, аж до появи в українській літературі Валер'яна Підмогильного і Віктора Петрова, не був настільки інтелектуально насиченим, рафінованим як «Андрій Лаговський», – зауважує дослідниця [3, с. 79].

Ще одна сюжетна лінія торкається стосунків Андрія Лаговського із молодою вдовою Зоєю. Коли з Володимиром їх пов'язують важливі для них інтелектуальні розмови, то Зоя спочатку захоплює його зовнішньою незвичною красою, а потім відвертає від себе нав'язаними сексуальними стосунками. «Професора незвичайно вразила її краса. Він пильно вдвлявся в неї, а в душу повставало щось немов дуже знайоме, ніби він давно

вже її десь бачив. Нарешті, він згадав, що такі обличчя, з грецьким носом, який становить одну суцільну лінію з лобом, він бачив на античних грецьких статуях...» [4, с. 64].

Вписуючи роман у контекст «курортного роману», можна наголосити на художній майстерності автора щодо розгортання сюжету «байдужість – визнання почуття – закоханість – ревність – розрив». Авторська концепція про «нечестиве кохання» і «кохання по-людському» чітко проглядається у творі. Правда, щасливого фіналу в ніяких стосунках не передбачено: стосунки із Зоєю руйнують стосунки з Володимиром, що призводить до нервового зриву і хвороби.

Роман Миколи Хвильового «Вальдшнепи» написаний під час відпочинку, коли письменник улітку 1926 року поїхав до селища німецьких колоністів під Херсоном, де й працював над своїм твором. Як відомо, перша частина була опублікована у «Вопліте», число 5 за 1927 р., друга – в числі 6, але до читача не дійшла, бо весь наклад цензура конфіскувала і знищила.

«Сюжетно-любовним» визначав жанр роману «Вальдшнепи» сам автор. Погляди літературознавців на жанрові особливості твору аналізує В. Чуйко, зауваживши, що «твір має кілька жанрових ознак: «любовний роман» (М. Хвильовий), «курортний роман» (Ю. Ковалів), «роман ідей, дискусія» (М. Жулинський), «заангажований роман» (Г. Костюк), «політичний роман з рисами ідеологічного, інтелектуального, автоінтертекстуального» (М. Васків), «антиутопія» (І. Ткалич)» [5, с. 12–13]. Зокрема, М. Жулинський акцентує: «Цей унікальний в українській літературі сюжетний любовний роман – роман-дискусія, роман ідей, в якому письменник розгорнув гостру полеміку про шляхи можливості національного і культурного відродження України, здобуття нею суверенності» [6, с. 35]. Ю. Ковалів стверджує, що «події роману характерні для сердечних пригод відпочивальників, тому твір може вважатися курортним романом» [7, с. 34]. У самому тексті бачимо, як стосунки Дмитра Карамазова і Аглаї, Вовчика і тьоті Клави формуються ніби за принципом курортних – плануються як легковажні, нетривалі, сповнені флірту і прихованого потягу. Діалог Карамазова і Вовчика ще до їхньої спільної зустрічі з жінками визначає банальні пріоритети чоловіків: Дмитро іронічно запитує товариша про його ставлення до розриву з дружиною заради стосунків з Аглаєю, товариш радить офіційні стосунки залишити такими, як є, а «як би сказати делікатніш... Ну, словом, використати її... цю дівчину. Мені здається, й ця дівчина, коли вона не дура, погодиться на це» [8, с. 199], зберігши це в таємниці від Ганни, після чого Карамазов глузує з логіки лінгвіста, адже тільки перед цим він обурювався, що він «хоче якось дурити Ганну» [8, с. 199]. Щоправда, за сюжетом, жінки (пам'ятаємо, що «тьоті» 27 років, а племінниці – 23) також ведуть себе в контексті легковажного адюльтеру: «От що, – сказала тьотя Клава. – Вовчика я беру собі, твоїм тепер назавжди лишиться Дмитрій. – Я не заперечую, – кинула Аглая й розкусила своїми прекрасними зубами листок з акації» [8, с. 201].

Цікаво, що роздумуючи про ставлення жінок і чоловіків до подружньої зради, автор оцінює їх почуття майже однаково: Вовчик про Ганну говорить, що невідомо, як вона зреагує, адже «жіноча душа, як то кажуть, темрява» [8, с. 199], а тьотя Клава робить висновок: «І все-таки... не знаю. Чорт їх розбере, цих мужчин: на обличчі одне, а не серці може щось інше» [8, с. 202].

Курортні прогулянки і стосунки стають тлом для обговорення важливих для автора питань. Як зауважує О. Ковальчук,

«скориставшись головними трендами світовідчуття епохи, яка була змушена сконцентруватись на проблемах Еросу» письменник «виставляє виразну “ширму” курортного роману (у формулюванні М. Хвильового – “любовного роману”) з густим еротичним присмаком і вже в зачатку еротизованого світу (не полишаючи однак, як глибинну, тему любові) виходить на актуальні, дуже дражливі для ідеологізованого реципієнта стратегічні питання розвитку українського суспільства» [9, с. 120]: проблема убивства іншого, проблема утвердження національного зразком соціального тощо.

Своєрідний варіант курортного роману пропонує В. Домонтович у творі «Дівчина з ведмедиком» (1928): Іполіт Варецький і сім'я Тихменєвих (Леся, Зіна, Мар'я Семенівна) відпочивають у Криму. Головні настрої цієї частини твору (VII глава) – умиротвореність і спокій, за якими відчувається напруга і навіть відчай. Найбільше це проявляється через поведінку Лесі, яка може несподівано піти, заплакати, відмовитися від мандрівки на пляж. Через її зовнішню непередбачуваність автор передає внутрішнє протистояння Іполіта й Зіни, адже саме вони стають двома полюсами, між якими проходить напруга. Глава закінчується нібито несподіваною фразою наймолодшої Тихменєвої: «Коли б ви більше бажали мене й були зухваліші, я віддалася б вам...» [10, с. 111], однак для читача вона очікувана через загальну поведінку Зіни. Епізоди перебування в Криму позначені ліричністю, яскравою кольористикою. В них переплітаються неповторна природа Криму та особливості її сприйняття персонажами твору: «Чотирикутник вікна, як біла рамка для зелено-синього пейзажу: на синьому небі вирізьблено чорний конус кипарису і верхів'я темно-зеленого кедра» [10, с. 97] або «Море поволі сутеніє і, сутеніючи, затихає, гребінці зникають: море стає рівним і з світло-зеленого робиться темно-фіолетовим. В вечірніх присмерках тануть гори, шосе, пляж, небо, море, дерева, будинки, щоб чіпляються один за одним на укосах гір» [10, с. 107]. За настроєм вона нагадує «Intermezzo» М. Коцюбинського, власне, перебування на морі є паузою в активному житті Іполіта Варецького.

Ще одна модель курортного роману описана в оповіданні В. Домонтовича «Курортна пригода» (1942), жанр якого Юрій Шевельов визначив як «анекдота в декамеронівському стилі» [11, с. 511]. Гумористична розповідь про жінку, яка, ідучи на відпочинок, знайомиться з молодиком-авантюристом, представляє потім його своїм чоловіком квартирної хазяйки, а потім, обкрадена ним же, дає телеграму чоловікові, щоб той вислав гроші, фокусує увагу саме на анекдотичності ситуації. Адже люблячий чоловік сам приїхав з грошима, але був вигнаний з квартири хазяйкою як самозванець, адже вона добре знала «справжнього» чоловіка своєї квартирантки.

Якщо романи Кримського, Хвильового та Петрова-Домонтовича більше відомі й проаналізовані під різними кутами зору, то «Листи з Криму» (1927) Бориса Тенети стали об'єктом вивчення в дисертації Ліни Стороженко, де вона звертала увагу на жанрово-стильові модифікації прози автора, визначаючи збірку «Листи з Криму» як імпресіоністичну [12]. Збірка складається з чотирьох оповідань («Мусема», «Голод», «Листи з Криму», «Маріяка»), в яких стосунки, що зародилися під час роботи та відпочинку в Криму, описуються у трьох творах. Насамперед, Тенета апелює до екзотичності таких стосунків, адже його об'єкти закоханості його персонажів – кримські татарки Мусема і Кара, крім цього, жінки, в яких закохуються

персонажі, – описуються як незалежні та непокірні. Не випадково перші зустрічі описуються як знакові, адже саме незвичний зовнішній вигляд, екзотичний одяг, нетрадиційна поведінка, емоційність стають причиною закоханості. Свою роль виконують і кримські пейзажі, в яких зафіксовано незвичність і романтичність ситуації: «Ви знаєте швидкі кримські вечори? Вони прилітають так несподівано й живуть лише півгодини і раптом зникають, замінюючись оксамитовою ніччю. Тоді вітер пролітає над проваллям, загортається в пахощі квіти і прикутий місячним промінням лежить на дні» [13, с. 54].

Дещо іншого характеру набуває опис стосунків під час відпочинку в повісті Юрія Шовкопляса «Весна над морем» (1929) [14]. Ольга Куцевол аналізувала твір з погляду романтики морських пригод, але зауважувала, що проблематика твору набагато ширша: проблема моралі, виховання, «нова людина» тощо [15]. Отже, важливою в творі є проблема стосунків, які формувалися в новому суспільстві. Виявляється, вони мало чим відрізнялися від «минулих», «буржуазних», тому що на перше місце виступала взаємність почуттів, взаєморозуміння, взаємоповага, чого деколи не вистачає окремим персонажам.

Студентка Зіна Соломко приїхала з Харкова в рідне місто після хвороби для того, щоб набратися сил і відужати. Відразу після приїзду вона знаходить окружком комсомолу, стає на облік, починає працювати. Сюжет, з одного боку, побудований на протиставленні комсомольців дисциплінованих і тих, які не завжди дотримуються правил статуту, але вирішують найскладніші завдання. Виявляється, можна порушувати комсомольську дисципліну, але викрити контрабандистів, яких ніяк не можуть спіймати «відповідні органи». Відгалуження сюжету – народження кохання Зіни й Івана Бита, місцевого хлопця, залюбленого в море, дещо авантюрного, але вірного в дружбі й коханні. Сучасний авторові критик Ю. Савченко з приводу цієї подвійності відзначав, що в автора «дівчина не той манесенький чинник, що перетворив кількість у якість, проблема не розбудження комсомольської організації, а проблема кохання, що, мовляв, не таке погане, як дехто думає, і не в поганих, мовляв, формах існує серед молоді – і не лише це, а проблему цю співвіднесено до рівня великої актуальності загально-громадської: дівчина-красуня великий суспільний чинник, що, правильно скерований, може дати великі наслідки переродження людності» [16, с. 75–76].

Своєрідність «курортного роману» комсомольського типу визначає пріоритети, розставлені автором: важливим є не самі стосунки, але й суспільно-громадські обставини, в яких вони розвиваються.

Окремого дослідження для узагальнення історії літератури заслуговують курортні романи вже не як сюжети художніх творів, а як сторінки життя українських письменників. Так, у «Повісті про Миколу Зерова» Володимира Панченка важливе місце посідає опис стосунків Миколи Зерова і Людмили Курилової, а частина, в якій про це йдеться, має назву «Курортний роман». «І звідки було Миколі Костьовичу знати, що тут, над Чорним морем, у нього зв'яжеться «курортний» роман, який триватиме довго і принесе йому як радісне хвилювання, так і чимало гіркоти...» [17, с. 549], – коментує літературознавець. Людмила Курилова згадувала в листах до Шевельова і початок свого знайомства з Миколою Зеровим, і «курортні» стосунки Віктора Петрова та своєї подруги Зінаїди Єфимової. Вона зазначає: «В Бююрнусі З[еров] проводив час переважно в товаристві

заного Вам Віктора Платоновича Петрова, киянина, з яким мешкав у спільній кімнаті» [18, с. 95]. Після від'їзду Валеріяна Захаржевського, з яким Зеров теж спілкувався на відпочинку «зосталося наше тріо. До нього часто приєднувалася ще моя харківська приятелька Єфімова Зинаїда Сергіївна» [18, с. 95]. Цікавими для аналізу під кутом зору психології стосунків є й листування Івана Дніпровського та жінки, яка підписувалася ім'ям «Тассія». Тетяна Трофименко так описує цю ситуацію: «Навесні 1927 р. у письменника, який перехворів на запалення легень, загострилися сухоти і він виїхав на лікування до Ялти, а пізніше – до тубсанаторію в Бобровиці поблизу Чернігова. Саме там у нього зав'язався роман із лікаркою, багато листів якої знаходимо в фондах ХЛМ. Листування свідчить, що ці стосунки коханці оцінювали геть по-різному» [19, с. 128]. Відзначимо, що любовні стосунки у міжвоєнне двадцятиліття мали свою специфіку через ідею створення «нової людини», але загальні тенденції не змінилися протягом століть.

Висновки. Поняття «курортний роман» у психології неодноразово ставало об'єктом дослідження: визначалися його основні характеристики, ситуації зародження і перебігу людських стосунків у певних ситуація, впливу на повсякденне життя і психіку людини. У художніх літературних текстах, в яких неодмінно складовою є людина в усіх життєвих виявах, ситуація «курортного роману» часто постає основою розуміння тієї чи іншої епохи, сюжетотворення, характеристики персонажа. Курортний роман як жанровий різновид, беручи за основу сюжету курортний роман як стосунки, насправді постає набагато глибшим і дискусійнішим.

Перспективи подальших пошуків. У нашому дослідженні ми звернулися до літературних творів, написаних у першій половині ХХ ст., звернувши увагу на осмислення людських стосунків у цю непросту епоху. У перспективі дослідження можуть торкатися аналізу ситуації «курортного роману» на матеріалі текстів наступних історичних і літературних епох.

Література:

1. Мазур В. Шахрайство на кожному кроці: кохання, машина і медицина. Харків : Фоліо, 2018. 252 с.
2. Потапова Т. На хвилях Лямуру. URL: <https://lifepravda.com.ua/travel/2009/07/15/23171/>
3. Павличко С. Націоналізм, сексуальність, орієнталізм: Складний світ Агатангела Кримського. Київ : Основи, 2000. 328 с.
4. Кримський А.Ю. Твори в п'яти томах. Том другий. Київ : Наукова думка, 1972. 718 с.
5. Чуйко В. В. Кінорецепція прози Миколи Хвильового: інтермедіальна трансформація : автореферат дис. ... к.філол.н. 10.01.05 – порівняльне літературознавство. Бердянськ, 2020. 21 с.
6. Жулинський М. Талант, що прагнув до зір. Хвильовий М. Твори: У 2 т. Т. 1: Поезія. Оповідання. Новели. Повісті. Київ : Дніпро, 1990. С. 5–43.
7. Ковалів Ю. Микола Хвильовий. Українська експериментальна проза і драматургія міжвоєнного двадцятиріччя. *Бібліотека «Дивослова»*. 2007. № 3 (21). С. 16–37.
8. Хвильовий М. Вальдшнепи. Повне зібрання творів у п'яти томах. Т. 4. Твори 1927–1930-х. Київ: Смолоскип, 2019. С. 190–247.
9. Ковальчук О.Г. Голос роздвоєної свідомості (роман М. Хвильового «Вальдшнепи»). *Література та культура Полісся*. № 91. Серія «Філологічні науки». № 10. 2018. С. 119–127.

10. Домонтович В. Дівчина з ведмедиком. Проза. Три томи. Том перший / за ред. Ю. Шевельова. Нью-Йорк : Сучасність, 1988. С. 23–182.
11. Домонтович В. Проза. Три томи. Том третій / за ред. Ю. Шевельова. Нью-Йорк : Сучасність, 1988. 559 с.
12. Стороженко Л. Еволюція творчості Бориса Тенети : дис. ... к.філ.н. : 10.01.01 – українська література. Київ, 2016. 222 с.
13. Тенета Б. Листи з Криму: оповідання. Київ : Вид-во «Маса», 1927. 84 с.
14. Шовкопляс Ю. Весна над морем. Харків : ДВУ, 1930. 235 с.
15. Куцевол О. Романтика морських пригод у повісті Юрія Шовкопляса «Весна над морем». *Актуальні проблеми слов'янської філології*. 2011. Вип. XXIV. Ч. 2. С. 122–129.
16. Савченко Ю. Ю. Шовкопляс. Весна над морем : повість. *Плуг*. 1929. № 6. С. 75–76.
17. Панченко В. Повість про Миколу Зерова : монографія. Київ : Дух і Літера, 2018. 624 с.
18. Курилова Л. Зустрічі з Миколою Зеровим. *Сучасність*. 1987. Ч. 10. С. 94–116.
19. Трофименко Т. Микола Куліш та Іван Дніпровський: діалоги крізь час. *Південний архів* : збірник наукових праць. *Філологічні науки*. Т. 65. 2016. С. 126–131.

Kharlan O. The poetics of the “holiday romance” in Ukrainian prose of the first decades of the twentieth century

Summary. The article deals with the “holiday romance” as a socio-psychological phenomenon, and defines its main characteristics and features. It is noted that the relationships that are established during holidays are mostly frivolous. Their purpose is psychological relief, detachment from the usual life and responsibilities, and an attempt to create the illusion of another life. In Ukrainian literature of the first decades of the twentieth century, descriptions of such relationships are combined with other social and psychological problems. Among the authors for whom the “holiday romance” becomes a branch of the plot, an important motif, the most famous are A. Krymsky, M. Khvylovy, V. Domontovych, B. Teneta and Y. Shovkoplias. Placing A. Krymsky’s novel “Andriy Lagovsky” (1905) in the context of the “holiday romance”, the author’s artistic skill in unfolding the plot “indifference – recognition of feelings – love – jealousy – breakup” is emphasized. M. Khvylovy’s intellectual novel “The Woodcocks” (1927), the second part of which was destroyed due to censorship, is based on the scheme of a love story, the characters’ relationships are formed according to the principle of a holiday – they are planned as frivolous, short-lived, full of flirting and hidden attraction. However, behind the outward “formula”, the writer clarifies the issue of “superfluous people” of the revolution, national identity, and the future. V. Domontovych offers his vision of this topic. In the novel “Girl with a Teddy Bear” (1928), the author models a lyrical development of events, and the story “Resort Adventure” (1942) has an anecdotal character with an unexpected ending. B. Teneta offers impressionistic pictures of human relations in his collection of short stories “Letters from the Crimea” (1927). For Y. Shovkoplias, in his story “Spring Over the Sea”, it is not the relationship itself that is important, but the social and public circumstances in which it develops. The story also deals with “plots” from the writer’s life, which are related to the situation of a “holiday romance”.

Key words: genre, “holiday romance”, modernism, socialist realism, biography.

ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

*Білан Н. І.,**кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов**Національного технічного університету «Дніпровська політехніка»**Левицька С. І.,**старший викладач кафедри іноземних мов**Придніпровської державної академії будівництва та архітектури*

ПЕРЕКЛАД ОЗНАК МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ Т. БЛЕРА (НА МАТЕРІАЛІ ПЕРШОТВОРУ ТА УКРАЇНОМОВНОГО ДРУГОТВОРУ ПОЛІТИЧНИХ МЕМУАРІВ Т. БЛЕРА «ШЛЯХ»)

Анотація. Актуальність цієї розвідки зумовлена необхідністю вивчення лінгвостилістичних ознак мовної особистості Т. Блера на матеріалі тексту його мемуарів «Шлях» та засобів їх перекладу в україномовному друготворі П. Тарашука на засадах сучасних лінгвістичних теорій та зіставлення дослідницьких здобутків з результатами політико-психологічних праць, що присвячені аналізу стилю лідерства Т. Блера. **Мета статті** полягає у визначенні характеру засобів вираження специфічних рис мовної особистості Т. Блера на матеріалі тексту його політичних мемуарів «Шлях» та перекладу цих мовних одиниць П. Тарашуком українською мовою в світлі сучасних лінгвістичних теорій та з урахуванням даних політико-психологічних досліджень стилю лідерства Т. Блера. Для досягнення вказаної мети використано такі загальні та спеціальні **методи дослідження**, як метод семантико-стилістичного аналізу, методи індукції та дедукції, порівняльного та перекладацького аналізу тексту. **Результатом дослідження** є виявлення задіяння Т. Блером у дослідженому мовленнєвому матеріалі семантики глибинних ролей з метою прецизування партиципанту, що виражений займенником 1-ї особи однини *I*, семантичних ознак агенса. Обґрунтовано наявність суперечливих тверджень, що Т. Блер як мовна особистість породжує, створюючи головний концепт його політичних мемуарів – концепт ЛІДЕР та унікальний образ себе як ЛІДЕРА. Доведено, що ті твердження, в яких автор приписує партиципанту, вираженому займенником 1-ї особи однини *I*, агентивні ознаки ЛІДЕРА, спростовуються реченнями, у яких Т. Блер предикуює собі ознаки, несумісні зі смисловими складовими концепту ЛІДЕР. Проаналізовано порушення автором принципу когерентності, цілісності тексту його мемуарів. Встановлено відповідність вказаного семантичного дисонансу тверджень Т. Блера результатам політико-психологічних досліджень професора С. Б. Дайсона та доктора Я. Фітцджеральда, які досліджували стиль лідерства й мовленнєві моделі, що асоціюються з певними принципами та особистісними рисами Т. Блера. **Висновки.** Доведено, що використання Т. Блером як мовною особистістю синтаксичних одиниць для позначення як реальних, так і нереальних ситуацій, які моделюють бажане для автора рольове співвідношення учасників, створення автором несумісних та парадоксальних тверджень і логічної перспективи безжалісної ворожечності до нього суспільства, а також надзвичайна емоційність досліджених уривків тексту, що породжує винятково експресивний ритм письмового мовлення Т. Блера, зумов-

люють лексико-синтаксичну трансформацію П. Тарашука, якою перекладач акцентує увагу на невідворотності суспільних опіній щодо політика за допомогою двох мовних одиниць, що мають модальну семантику неминучості.

Ключові слова: англomовні політичні мемуари, мовна особистість, концепт ЛІДЕР, переклад українською мовою, фахова компетенція перекладачів.

Постановка проблеми. Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом з упровадженням компетентнісного підходу до навчання фахівці в царині перекладу плідно досліджують поняття перекладацької компетенції та пропонують власні думки щодо компонентного складу та шляхів формування останньої [1]. Невід'ємним компонентом професійної компетентності перекладача, відповідно до Стандарту вищої освіти, є *soft skills* (гнучкі навички), зокрема рефлексії, незалежного мислення, критичного осягнення інформації, особливості навчання яким також вивчається викладачами перекладу [2].

Марло Лайонз серед п'яти неодмінних гнучких навичок, які потрібно розвивати для будь-якої роботи, виокремлює вміння вирішувати проблеми, що передбачає здатність розуміти їхню сутність та корінь [3]. Перекладачі, перед якими стоїть завдання створення друготвору текстів, особливо тих, що мають великий емоційно-оцінний складник, зокрема текстів художнього та публіцистичного стилів, повинні володіти вказаними гнучкими навичками, оскільки вони стикаються з великою кількістю викликів, які приховані в концептуальних системах художніх та публіцистичних першотворів. Очевидно, що корінь проблеми розуміння всієї системи смислів таких текстів полягає насамперед в усвідомленні всього комплексу характеристик мовної особистості автора первинного тексту, але практика перекладу текстів цих стилів свідчить про недостатню увагу перекладачів до фундаментального зв'язку мовної особистості автора та лінгвістичних особливостей його текстів.

Враховуючи таке спрямування фахової підготовки перекладачів та той факт, що лінгвістичні особливості перекладу політичних мемуарів Тоні Блера «Шлях» [4; 5] українською мовою, наскільки нам вдалося з'ясувати, ще не здобули детального філологічного висвітлення (наявні лише політологічні й політико-психологічні роботи в рамках такої сучасної міждисциплінарної наукової галузі, як політична психологія [6–8], та окремі

філологічні статті з цієї проблеми [9; 10]), ми вважаємо **актуальним дослідження** лінгвостилістичних ознак мовної особистості Т. Блера на матеріалі тексту першотвору його мемуарів «Шлях» [4] та засобів їх перекладу українською мовою в друготворі П. Тарашука [5] в рамках сучасних лінгвістичних теорій та зіставлення здобутих результатів з положеннями вказаних політико-психологічних праць, що присвячені стилю лідерства Т. Блера [6–8].

Метою статті є аналіз лінгвостилістичних засобів вираження характерних рис мовної особистості Т. Блера на матеріалі тексту його політичних мемуарів «Шлях» [4] та перекладу цих мовних одиниць П. Тарашуком українською мовою [5] у світлі сучасних лінгвістичних теорій [11–18] та з урахуванням даних політико-психологічних досліджень стилю лідерства Т. Блера [6–8].

Для досягнення вказаної мети використано такі загальні та спеціальні **методи дослідження**: метод семантико-стилістичного аналізу фактичного матеріалу, методи індукції та дедукції, порівняльного та перекладацького аналізу тексту.

Виклад основного матеріалу дослідження. Починаючи вибудовувати концептуальну основу своєї книги, уже в четвертому реченні вступу Т. Блер за допомогою стилістичного прийому антитези поміщає у фокус уваги читача слово *лідер*, яке відповідає іменованому ним концепту ЛІДЕР. 1. *There is a range of events, dates, other politicians absent from it, not because they don't matter, but because my aim was to write not as a historian, but rather as a leader* [4, p. 9].

Пояснюючи унікальність свого викладу описуваного періоду життя Великої Британії, Т. Блер протиставляє роль лідера, що дісталася йому, ролі історика й в останніх реченнях двох перших абзаців вступу: 2. *There is only one person who can write an account of what it is like to be the human being at the centre of that history, and that's me.* 3. *I describe, of course, the major events of my time, but I do so through the eyes of the person taking the decisions in relation to them.* 4. *It is not an objective account; it doesn't pretend to be, though I hope it is fair* [4, p. 9].

(2). *Але є тільки одна людина, здатна написати розповідь про те, що означає бути в центрі цієї історії, і ця людина – я.* (3). *Я, звичайно, описую головні події своєї доби, але роблю це очима людини, що ухвалює постанови щодо цих подій.* (4). *Моя розповідь не є об'єктивною і не претендує на об'єктивність, але, сподіваюся, щира* [5, с. xv].

Т. Блер пише про роль лідера країни, але вживає тільки слово *лідер*, тому в нашій роботі ми надалі також будемо використовувати це слово в такому значенні. Читачеві дається зрозуміти, що лідер – це людина, яка пише історію, у той час як історик описує події, творцем яких був лідер певного періоду історії. Нам видається не зовсім вдалим переклад дієприкметникового звороту *taking the decisions* словосполученням *ухвалює постанови*, яке не передає того рівня одноосібної відповідальності в критичних ситуаціях, яка була вербалізована в оригіналі, тому що ухвалювати можна чиїсь або колективні рішення. Цікавим видається психологічно сильний, хоча не бездоганний логічно прийом «принесення в жертву» об'єктивності викладу його справедливості, що автор створив у реченні 4.

Свій особистий звіт Т. Блер представляє читачам мемуарів як розповідь про шлях, яким політик йшов протягом того періоду історії Великої Британії, коли він очолював уряд країни. Саме тому другим ключовим поняттям, яке Т. Блер висуває

на перший план у вступі та яке автор обрав для назви твору, є концепт ШЛЯХ, до якого Т. Блер звертається, описуючи свою подорож у часі й просторі, впродовж якої він змінювався та розвивався як людина та як лідер: 5. *So this is a personal account; a description of a journey through a certain period of history in which my political, and maybe to a certain degree my personal character evolves and changes.* 6. *I begin as one type of leader; I end as another.* 7. *That's why I call it a journey* [4, p. 9].

(5). *Отже, ця розповідь особиста, це опис мого шляху протягом певного періоду, коли мій політичний, а певною мірою, мабуть, і особистий характер розвивався і змінювався.* (6). *Я почав як один тип лідера, а закінчив як інший.* (7). *Ось чому я кажу, що це шлях* [5, с. xv].

Таким чином, те значення концепту ЛІДЕР, яке Тоні Блер сформував у перших двох абзацах вступу, містить такі семантичні складові: 1) людина, що перебуває в центрі історично важливих для країни (світу) подій; 2) людина, що приймає рішення щодо найважливіших подій певного історичного періоду, тобто людина, яка творить історію країни (світу); 3) людина, яка, вказуючи напрямку розвитку країни, еволюціонує сама і як особистість, і як ЛІДЕР; 4) людина, яка має право на суб'єктивний, але, на її думку, справедливий виклад свого розуміння цього періоду історії країни.

Концепти ШЛЯХУ та РУХУ знаходять дуже різні мовні форми вираження в книзі Т. Блера «Шлях»: 8. *I had waited on election day three times before – in 1983, 1987 and 1992 – for the defeat I thought would come.* 9. *I had wondered what it would mean for me, how I would position myself for the next bout of Opposition, how and whether I would ever get the chance to help steer us from the path of defeat.* 10. *This time, all eyes were focused on me as I travelled the last steps of the path to victory* [4, p. 14].

(8). *Раніше я чекав виборів уже тричі – 1983-го, 1987-го і 1992 р., – передбачаючи неминучу, на мою думку, поразку.* (9). *Я запитував себе, що вона означатиме для мене, як я діятиму в наступному періоді перебування в опозиції, як – і чи взагалі коли-небудь – матиму шанс допомогти нашій партії зійти зі шляху поразок* [5, с. 3]. (10). *А цього разу всі погляди зосередилися на мені, поки я ступав останні кроки на шляху перемоги* [5, с. 4].

У реченнях 9 і 10 Т. Блер збільшує змістовний обсяг концепту ШЛЯХ використанням двох паралельних синтаксичних структур, які містять лексеми, що мають у своєму семному складі значення руху та напрямку руху: *to help steer us from the path of defeat, I travelled the last steps the path to victory*. Емоційний вплив, який здійснюється на читача завдяки ритмічному малюнку цих паралельних синтаксичних конструкцій, що займають сильні синтаксичні позиції, завершуючи складно-підрядні речення 9 і 10, збільшується задіяним у цих реченнях стилістичним прийомом антитези, що базується на антонімічності понять *defeat* і *victory*. Т. Блер віртуозно посилює протиставлення понять *defeat* і *victory* бездоганною лаконічністю синтаксем *the path of defeat* і *the path to victory* та повторенням загального для обох конструкцій слова *the path*, що займає анафоричну позицію.

Заслуговують на увагу особливості предикації цих речень. У реченні 9 суб'єкту, вираженому займенником 1-ї особи однини *I*, предикуються дія *wondered*, сингіфікат якої синтагматично доповнюється змістом підрядних речень *what it would mean for me, how I would position myself for the next bout*

of Opposition, how and whether I would ever get the chance to help steer us from the path of defeat [4, p. 14]. У реченні 10 цьому ж суб'єкту предикуються дія *travelled*, сингіфікат якої синтагматично доповнюється змістом словосполучення *the last steps of the path to victory*. Отже, якщо в реченні 9 Тоні Блер не знає, чи матиме він шанс допомогти партії зійти зі шляху поразок та чи існуватиме ймовірність його внеску в загальне зусилля лейбористської партії здобути перемогу, то в реченні 10 останні кроки до перемоги він робить сам, приписуючи заслугу перемоги собі, а не всій партії та моделюючи ситуацію, у якій розстановка сил учасників виборчої кампанії кардинально змінена – 10. *This time, all eyes were focused on me as I travelled the last steps of the path to victory* [4, p. 14].

Задіяна в цих реченнях семантика глибинних ролей вказує на необхідність розгляду створеного Т. Блером рольового співвідношення описуваної ситуації в термінах відмінкової граматики Ч. Філлмора [11; 12], яка завдяки її унікальному пояснювальному потенціалу продовжує викликати інтерес лінгвістів [13–17].

Сучасні дослідники проблематики семантичного синтаксису визначальними рисами агенса вважають ознаки контролю, каузування та відповідальності за події або зміни, що відбуваються [13–18]. Проте в реченнях 8 та 9 партиципant, виражений займенником *I*, не має жодної з вищезазначених головних рис агенса, тому в аналізованому синтаксичному блоці речень 8, 9 та 10 представлення партиципанта, що виражений займенником *I*, агенсом у реченні 10 позбавлене необхідної контекстуальної узгодженості та є семантично дисонуючим.

Наступний уривок також свідчить про відсутність ключових ознак агенса в партиципанта, відповідного суб'єкту речень 11–16:

11. *I was afraid because I knew this was not just another stage on the same journey.* 12. *Now we would enter a new and foreign land.* 13. *I was afraid because I felt instinctively that its obstacles and challenges were of an altogether different order of complexity and difficulty.* 14. *I was afraid because, intent as I was on destroying the government, I could see over time that, even when it was in the right, once public opinion had gone sour it didn't seem to matter whether what it did was right or wrong; and that once the mood had turned from the government and embraced us, the mood was merciless in its pursuit, indifferent to anything other than satisfying itself.* 15. *I was afraid because, at that instant, suddenly I thought of myself no longer as the up-and-coming, the challenger, the prophet, but as the owner of the responsibility, the person not explaining why things were wrong but taking the decisions to put them right.* 16. *Deep down – but fighting its way to the surface – I realised I knew nothing about how tough it really was, nothing about how government really works, most of all nothing about how I personally would react when the mood turned against me, as I knew it would* [4, p. 15].

(11) Я боявся, бо знав, що це не просто ще один етап того самого шляху. (12) Тепер ми ступаємо на нову й чужу територію. (13) Я боявся, бо інстинктивно відчував, що перешкоди і виклики матимуть зовсім інший ступінь складності і труднощів. (14) Я боявся, бо, хоч як палко прагнув повалити тодішній уряд, з плином часу став розуміти: навіть якщо уряд діє слушно, тільки-но громадська думка відвернеться від нього, слушність дій уже не має, здається, жодного значення, а тільки-но суспільні настрої відвернуться від уряду і зосередяться

на нас, вони стануть нещадними і байдужими до всього, крім задоволення своїх вимог. (15) Я злякався, бо тієї миті раптом збагнув, що вже не піднімаюся угору, не кидаю виклик, не вдягаю шати пророка, а беру на себе відповідальність, уже не пояснюю, чому все так погано, а ухвалюю постанови, щоб виправити ситуацію. (16) Глибоко в душі зародилася й нестримно пробивалася на поверхню думка, що насправді я нічого не знаю про те, яке складне завдання попереду, нічого не знаю, як насправді функціонує уряд, а передусім нічого не знаю про те, як реагуватиму особисто, коли настрої повернуться проти мене, а таке має статися неодмінно [5, с. 5].

Описуючи своє осмислення перемоги лейбористської партії на виборах, Тоні Блер створює дуже експресивний і ритмічний абзац (речення 11–16). Цього стилістичного ефекту він досягає завдяки повтору паралельних синтаксичних структур, що мають анафорично поміщені повністю тотожні лексично й граматично та максимально лаконічні головні речення (*I was afraid*), які з'єднуються союзом *because* з наступними підрядними реченнями причини, що контрастують з головними реченнями складністю своїх синтаксичних структур (речення 11–15). Потрібно наголосити, що повтори та паралельні синтаксичні структури є найбільш характерними засобами створення експресивності та ритму тексту політичних мемуарів «Шлях» Т. Блера.

Але бездоганно гармонійний ритм та вражаюча експресивність наведеного уривка увиразнюють саме відсутність у суб'єкта характеристики спроможності належним чином контролювати та скеровувати розвиток подій протягом періоду виконання обов'язків прем'єр-міністра. Відразу після перемоги на виборах Т. Блер відчув сильний страх, який він пояснює чотирма причинами:

1. Це був страх перед новим етапом свого життя, оскільки до нього він себе не готував (нова сфера діяльності сприймалась ним як нова й чужа територія – 11. *I was afraid because I knew this was not just another stage on the same journey.* 12. *Now we would enter a new and foreign land.* 16. *...I knew nothing about how tough it really was, nothing about how government really works...* [4, p. 15]).

2. Страх перед більш складними перешкодами й викликами (13. *I was afraid because I felt instinctively that its obstacles and challenges were of an altogether different order of complexity and difficulty* [4, p. 15]).

3. Страх перед відповідальністю за ті рішення, які йому доведеться ухвалювати (15. *I was afraid because, at that instant, suddenly I thought of myself no longer as the up-and-coming, the challenger, the prophet, but as the owner of the responsibility, the person not explaining why things were wrong but taking the decisions to put them right* [4, p. 15]).

4. Страх перед мінливими й безжалісними суспільними настроями (14. *I was afraid because, intent as I was on destroying the government, I could see over time that, even when it was in the right, once public opinion had gone sour it didn't seem to matter whether what it did was right or wrong; and that once the mood had turned from the government and embraced us, the mood was merciless in its pursuit, indifferent to anything other than satisfying itself* [4, p. 15]).

В останньому реченні цього абзацу Т. Блер повторює чинники свого страху, що вказує на високий ступінь його стану тривоги, та структурує їх за вагомістю, поміщаючи відпо-

відно до канонічної структури стилістичного засобу перерахування, що завершується кульмінацією, наприкінці речення найвпливовіший складник – 16. *Deep down – but fighting its way to the surface – I realised I knew nothing about how tough it really was, nothing about how government really works, most of all nothing about how I personally would react when the mood turned against me, as I knew it would* [4, p. 15].

Таким чином, єдине, що Т. Блер знав напевно, – це те, що настрої суспільства із часом стануть безжалісно ворожечими до нього. Таке несподівано песимістичне для перших годин після довгоочікуваної перемоги на виборах бачення свого перебування на посту прем'єр-міністра може бути пояснене володінням експертними знаннями та навичками, які Т. Блер набув протягом періоду підготовки до чотирьох виборів, метою якого була руйнація існуючого уряду (*...intent as I was on destroying the government...*[4, p. 15]). Тож він розумів, що ті самі механізми формування суспільних настроїв будуть використані і його опонентами. Але емоційність філософського песимізму цього чинника приховує порушення автором принципу когерентності, цілісності тексту, який полягає насамперед у логіко-семантичній узгодженості його смислових елементів, що є однією з визначальних характеристик тексту/дискурсу й необхідною умовою текстуальності. Т. Блер пропускає період виконання того, що він обіцяв виборцям у своїй передвиборчій програмі, та своєї радості від досягнення цієї головної мети, стосовно якої перемога на виборах була лише першим етапом.

Те, що Т. Блер не згадує про позитивні емоції, які зазвичай супроводжують досягнення таких цілей, як виконання своїх зобов'язань перед тими, хто довірили йому своє майбутнє та долю своєї країни, у контексті аналізованого уривку тексту можна пояснити лише зазначеною самим політиком відсутністю розуміння про те, як це можна зробити. Парадоксальність цієї ситуації та цих тверджень Т. Блера підкріплюється змістом речення 15. *I was afraid because, at that instant, suddenly I thought of myself no longer as the up-and-coming, the challenger, the prophet, but as the owner of the responsibility, the person not explaining why things were wrong but taking the decisions to put them right.* [4, p. 15], у якому голова уряду Великої Британії стверджує, що на цьому новому етапі він не бачить можливості досягнення успіху, не розуміє, чому або кому потрібно кидати виклик, але усвідомлює, що вже не матиме тієї впевненості в тому, що він каже (саме такий семантичний елемент передусім висловлюється метафорою *the prophet* (укр. *пророк*), якою Т. Блер передає своє бачення його суспільної ролі періоду передвиборчої діяльності), яку він відчував, виборюючи перемогу на виборах.

Заслуговує на увагу та лексико-синтаксична трансформація, яку зробив П. Тарашук під час перекладу завершальної синтагми речення 16. *...I realised I knew nothing about how tough it really was, nothing about how government really works, most of all nothing about how I personally would react when the mood turned against me, as I knew it would* [4, p. 15]. – (16) *...насправді я нічого не знаю про те, яке складне завдання попереду, нічого не знаю, як насправді функціонує уряд, а передусім нічого не знаю про те, як реагуватиму особисто, коли настрої повернуться проти мене, а таке має статися неодмінно* [5, с. 5]. Додавання модального дієслова *має* та прислівника *неодмінно* не зумовлене відсутністю в системі української мови синтаксичної конструкції, яка є еквівалентною

оригінальному підрядному реченню *as I knew it would*. Тому це перекладацьке рішення свідчить про змушеність перекладача в заданих автором умовах несумісних факторів, структура поєднання яких Т. Блером має логічною перспективою безжалісну ворожечість до нього суспільства, зробити акцент на невідворотності саме такого результату політичної діяльності Т. Блера за допомогою двох мовних одиниць, що мають модальну семантику неминучості.

Слід зауважити, що оскільки мемуари пишуться на основі ретроспективного осмислення автором подій, які покладені в основу твору, усі слова, усі смислові складові, їхній взаємозв'язок і та смислова перспектива, яку вони створюють, заслуговують на максимальну валідизацію. Особливо ретельного вивчення потребує смислова структура вступу та першого розділу мемуарів, беручи до уваги те, що в них висловлюються найголовніші ідеї твору, над віртуозністю мовного втілення яких автори працюють дуже наполегливо, оскільки читач приймає рішення, чи варто читати книгу далі, спираючись саме на ці частини.

Отже, виконаний аналіз свідчить про те, що Т. Блер як мовна особистість породжує суперечливі твердження стосовно головного концепту його політичних мемуарів – концепту ЛІДЕР. Ті характеристики, за допомогою яких автор створює свій унікальний образ себе як ЛІДЕРА лейбористської партії, а згодом і Великої Британії (речення 1–10), спростовуються в реченнях 11–16, у яких Т. Блер предиктує собі ознаки, що несумісні зі смисловим навантаженням концепту ЛІДЕР.

Зазначений семантичний дисонанс тверджень Т. Блера пояснюється результатами політико-психологічних досліджень професора політології Університету Коннектикуту Стівена Бенедикта Дайсона та стратегічного радника Департаменту Освіти Співдружності доктора Яна Фітцджеральда. Досліджуючи мовленнєві моделі, що асоціюються з певними принципами та особистісними рисами, С. Б. Дайсон систематично виконував контент-аналіз промов Т. Блера в Палаті громад та дійшов висновку, що головними переконаннями Т. Блера були його прагнення влади («his very high need for power» [6, p. 237]), чорно-біле бачення світу, надмірна впевненість у тому, що він може впливати на події, і жорсткий президентський стиль лідерства [7].

Ян Фітцджеральд у своєму дисертаційному дослідженні, що присвячене порівняльному аналізу стилів лідерства, мотивів, політичних переконань та особистісних якостей дванадцяти прем'єр-міністрів Великої Британії та Австралії, також вказує на високі цифрові показники таких характерних індивідуальних ознак, як віра в те, що події можна контролювати, потреба влади та недовіра до інших, але низький рівень зосередженості на завданнях: “Blair had high scores for Belief Events Can Be Controlled, his Need for Power and his level of Distrust of Others. He had a low score for Task Focus” [8, p. 202].

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, можна констатувати, що виявлена відсутність семантичних параметрів, які характеризують концепт ЛІДЕР, у реченнях 11–16 та використання Т. Блером як мовною особистістю потенціалу мовних одиниць синтаксичного рівня позначати як реальні, так й уявні ситуації (речення 1–10) вказує на правомірність перекладацького рішення П. Тарашука акцентувати увагу на невідворотності безжалісно ворожечих суспільних опіній щодо політика за допомогою двох мовних одиниць, що мають модальну семантику неминучості.

Застосована лексико-синтаксична трансформація відповідає великому ступеню емоційності досліджених уривків оригінального тексту, що створюється інтенсивним використанням синтаксичних стилістичних засобів та породжує винятково експресивний ритм письмового мовлення Т. Блера. Проте велике емоційне навантаження проаналізованих синтаксичних цілих набуває в книзі ще більшої емоційності завдяки семантичному дисонансу, що виникає між несумісними та водночас парадоксальними твердженнями, яким автор надає бездоганно гармонійного та надзвичайно експресивного ритму мовних структур і звучання, що також зумовлює смисл, висловлений у вказаній трансформації П. Тарашчуком.

Такий післяперекладацький аналіз друготворів художнього та публіцистичного стилів, так само як і передперекладацький аналіз першотвору, що розглядає ознаки мовної особистості автора та мовні засоби її відтворення в його текстах на основі теоретичних засад сучасних філологічних та міждисциплінарних гуманітарних теорій та досліджень, є обов'язковим етапом перекладу, і майбутні професійні перекладачі мають здобувати відповідну теоретичну та практичну підготовку для формування необхідних фахових компетентностей.

Література:

- Черноватий Л. М. Зміст поняття «фахова компетентність перекладача» як складової методики навчання. *Вісник Житомирського держ. ун-ту ім. Івана Франка*. 2014. Вип. 2. С. 84–86. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VZhDU_2014_2_18 (дата звернення: 22.12.2023).
- Гусленко І. Професійна компетентність перекладача при навчанні редагування письмового перекладу в контексті формування критичного мислення. *Український педагогічний журнал*. 2021. № 1. С. 43–51. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukrprj_2021_1_5 (дата звернення: 22.12.2023).
- Lyons M. 5 Essential Soft Skills to Develop in Any Job. 2023, February 28. URL: <https://hbr.org/2023/02/5-essential-soft-skills-to-develop-in-any-job> (accessed: 22.12.2023).
- Blair T. *A Journey: My Political Life*. London : Hutchinson, 2010. 729 p.
- Блер Т. Шлях / пер. з англ. П. Тарашчука. Київ : Темпора, 2011. 848 с.
- Dyson S. B. What Difference Did He Make? Tony Blair and British Foreign Policy from 1997–2007. *Casey, T. (eds) The Blair Legacy*. London : Palgrave Macmillan, 2009. P. 235–246. https://doi.org/10.1057/9780230232846_17
- Dyson S. B. The Blair Identity: Leadership and Foreign Policy (Manchester, 2009; online edn, Manchester Scholarship Online, 19 July 2012). <https://doi.org/10.7228/manchester/9780719079993.001.0001>.
- Fitzgerald I. Prime-Ministerial Power, Personality And Leadership – Comparing Westminster : Doctoral Thesis (Political Science and Policy Studies) / University of Canberra. 2022. 298 p. URL: https://researchsystem.canberra.edu.au/ws/portalfiles/portal/62540061/Fitzgerald_Ian.pdf (accessed: 22.12.2023).
- Білан Н. І. Лінгвокультурологічні та психологічні проблеми перекладу англомовних текстів жанру політичних мемуарів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2021. Вип. 49. Т. 2. С. 131–134.
- Білан Н. І. Переклад дійтально маркованих синтаксичних структур англомовної мемуарної літератури. *Мова*. 2020. № 33. С. 104–109.
- Fillmore Ch. J. The case for Case. *Emmon Bach and Robert T. Harms (eds.) Universals in Linguistic Theory*. New York : Holt, Rinehart & Winston, 1968. P. 1–88.
- Fillmore Ch. J. The case for case reopened. *Syntax and Semantics, Vol. 8: Grammatical Relations* / ed. P Cole, J. M. Sadock. New York : Academic, 1977. P. 59–81.
- Agency in Language A Companion to Linguistic Anthropology / ed. by Alessandro Duranti. Blackwell Publishing Ltd., 2005. P. 451–473. URL: https://www.academia.edu/28055506/Agency_in_Language (accessed: 22.12.2023).
- Jackendoff R., Culicover P. W. The Semantic Basis of Control in English. *Language*. Vol. 79, No. 3 (Sep., 2003). P. 517–556. URL: <https://www.jstor.org/stable/4489464> (accessed: 22.12.2023).
- Pearson H. The semantics of partial control. *Natural Language & Linguistic Theory*. 2016. 34(2). P. 691–738. <https://doi.org/10.1007/s11049-015-9313-9>
- Tjuatja L., Liu E., Levin L., Neubig G. Syntax and Semantics Meet in the “Middle” : Probing the Syntax-Semantics Interface of LMs Through Agentivity. *Proceedings of the 12th Joint Conference on Lexical and Computational Semantics (*SEM 2023)*, Toronto, Canada. Association for Computational Linguistics. 2023. P. 149–164. URL: <https://aclanthology.org/2023.starsem-1.14/>(accessed: 22.12.2023).
- Wechsler S. The Role of the Lexicon in the Syntax-Semantics Interface. *Annual Review of Linguistics*. 2020. Vol. 6. P. 67-87. <https://doi.org/10.1146/annurev-linguistics-011619-030349>
- Bilan N. Commonality in the Semantic-Syntactic Structures of the Ukrainian and English Languages Frequentia. *Philological and Pedagogical Studies: Proceedings of the 6th International Scientific and Practical Conference “Philological and Pedagogical Studies in 21st Century National and International Science”*. Kyiv : AVIAZ, 2023. P. 9–12.

Bilan N., Levytska S. Translation of T. Blair’s Language Personality Traits (on the Material of the Original Text of the Political Memoirs “A Journey: My Political Life” by T. Blair and the Text of its Translation into Ukrainian)

Summary. The topicality of the investigation is determined by the need to study the linguistic and stylistic features of T. Blair’s language personality on the material of the text of his memoirs “A Journey: My Political Life” and the means of their translation in the Ukrainian-language target text used by P. Tarashchuk on the basis of modern linguistic theories and to compare the study achievements with the results of the political psychology works devoted to the analysis of T. Blair’s leadership style. **The aim of the article** is to determine the nature of the means expressing specific features of T. Blair’s language personality on the basis of the text of his political memoirs “A Journey: My Political Life” and the translation of these linguistic units into Ukrainian performed by P. Tarashchuk in the light of modern linguistic theories and taking into account the data of political psychology studies of T. Blair’s leadership style. To achieve the above-mentioned purpose, we have used such general and specific **investigation methods** as the method of semantic-stylistic analysis of the linguistic material, the methods of induction and deduction, the methods of comparative and translation analysis of the text. **The findings of the investigation.** T. Blair’s use of the semantics of deep roles in the studied speech material in order to predicate the semantic features of the agent to the participant expressed by the 1st person singular pronoun *I* has been established. The existence of contradictory statements that T. Blair as a language personality generates creating the main concept of his political memoirs – that of the LEADER and a unique image of himself as a LEADER has been substantiated. It has been demonstrated that the statements in which the author ascribes the agentic features of the LEADER to the participant expressed by the 1st person singular pronoun *I* are refuted by the sentences in which T. Blair predicates himself features incompatible with the semantic components of the LEADER concept. The cases of the author’s violation of the principle

of coherence and integrity of the memoirs text have been analysed. The article establishes the correspondence of the semantic dissonance of T. Blair's statements with the results of political psychology studies by Prof. S. B. Dyson and Dr. I. Fitzgerald, who investigated the leadership style and speech patterns associated with certain principles and personal traits of T. Blair. **Conclusion.** It has been proved that T. Blair's use of syntactic units to denote both real and unreal situations that model the participants role correlation desirable for the author, the author's creation of inconsistent and paradoxical statements and the logical

perspective of the society's ruthless hostility towards him as well as the extraordinary emotionality of the studied text passages which gives rise to an exceptionally expressive rhythm of T. Blair's written speech have caused the lexical and syntactic transformation made by P. Tarashchuk in which the translator emphasises the inevitability of the public attitude to the politician with two linguistic units that have the modal semantics of inevitability.

Key words: English political memoirs, language personality, the LEADER concept, translation into Ukrainian, professional competence of translators.

*Дольник І. М.,**старший викладач кафедри англійської філології і перекладу
факультету лінгвістики та соціальних комунікацій
Національного авіаційного університету
<http://orcid.org/0000-0002-5537-0338>*

ВПЛИВ ПЕРЕКЛАДІВ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ НА МІЖНАРОДНИЙ ІМІДЖ УКРАЇНИ (НА ПРИКЛАДІ “THE ORPHANAGE” СЕРГІЯ ЖАДАНА)

Анотація. У сучасному світі формування позитивного іміджу країни на міжнародній арені є важливим стратегічним завданням. У статті розглядається формування позитивного іміджу України за допомогою популяризації та просування перекладів сучасної української літератури мовами світу. В умовах інформаційних воєн та активного впливу медіа книга стає ефективним інструментом покращення іміджу країни. Констатується особлива актуальність цього для України, яка стикається з інформаційними конфліктами. Переклади української літератури надають доступ до культури та історії країни. Вказується, що такі переклади також допомагають формуванню уявлень про сучасну українську культуру та суспільство, відкривають можливості для обміну думками, ідеями та цінностями між національними спільнотами, сприяючи глибшому розумінню та зміцненню культурних зв'язків.

Обґрунтовується, що літературні твори можуть бути сильним засобом протистояння інформаційним маніпуляціям. Підкреслюється, що для успішного формування іміджу країни через переклади потрібен системний та стійкий підхід. Державна підтримка у сфері перекладу та розповсюдження української літератури, створення культурних центрів за кордоном та участь у міжнародних фестивалях можуть посилити цей ефект. В статті аналізуються успішні приклади популяризації української літератури за кордоном на прикладі перекладу роману Сергія Жадана «Інтернат» англійською мовою. Проаналізовані в статті відгуки зарубіжних читачів, які були розміщені на популярному маркетплейсі, свідчать про позитивне сприйняття твору, незважаючи на вказівки на складність читання для тих, хто не знайомий з українською історією. Констатується, що читачі говорять про цікавий сюжет, про розвиток особистості головного героя, про актуальність твору. Вони наголошують на тому факті, що роман проливає світло на поточні події в Україні, адже після початку повномасштабного вторгнення РФ в іноземців зріс інтерес до української літератури.

У статті робиться висновок, що переклади української літератури є потужним інструментом для формування позитивного іміджу країни в очах світової спільноти. Вони сприяють розумінню складних реалій України та зміцнюють її культурний внесок у глобальний діалог. Стаття наголошує на важливості продовження зусиль у цьому напрямі для підтримки уваги до української тематики та зміцнення національних інтересів країни.

Ключові слова: художній переклад; українська мова; англійська мова; сучасна українська література; імідж країни.

Постановка проблеми. У сучасному світі міжнародне сприйняття країни відіграє ключову роль у визначенні її статусу та впливу на світовій арені. Для України, яка прагне до зміцнення своєї позиції у світовій політиці та економіці, формування позитивного іміджу країни на міжнародній арені є важливим стратегічним завданням. Одним із ефективних інструментів для досягнення цієї мети є переклад української літератури мовами світу. Сьогодні, коли інформаційні війни та вплив медіа стають дедалі суттєвішими, книга здатна відігравати ключову роль у покращенні іміджу країни. Особливо у контексті України, яка в наш час стикається з викликами інформаційних конфліктів. На тлі зростання інтересу іноземних держав до внутрішніх подій в Україні та її діяльності на міжнародній арені переклади української літератури не лише надають доступ до багатства культури та історії України, а й сприяють створенню позитивного образу країни.

Крім того, переклади сучасних українських авторів сприяють формуванню уявлень про сучасну культуру та суспільство країни. Твори сучасних письменників, таких як Оксана Забужко, Тетяна Малайчук, Катерина Калитко, Мар'яна Савка, Тамара Горіха Зерня, Юрій Андрухович, Андрій Курков, Сергій Жадан, Артем Чех, Артем Чапай, Андрій Любка та інших, допомагають у формуванні погляду на сучасні виклики, проблеми та теми сьогодення України. Переклади українських творів розширюють світове розуміння української культури, збільшують внесок України до глобального культурного діалогу. Книга є потужним інструментом поширення культурної спадщини України. Літературні твори відображають дух часу та характер суспільства, дозволяючи читачам відчувати зв'язок із українською культурою. Книжки можуть бути потужним інструментом протистояння інформаційним маніпуляціям. Представлення української літератури перекладеної та виданої за кордоном створює можливість для конструктивного діалогу та об'єктивного сприйняття України як незалежної та різнобічної нації.

Проте важливо зазначити, що процес формування іміджу України на міжнародній арені через переклади літератури потребує системного та сталого підходу. Державна підтримка у галузі перекладу та розповсюдження української літератури, створення культурних центрів за кордоном, активна участь у міжнародних літературних фестивалях — все це може значно посилити ефект.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню представлення української літератури за кордоном, як важли-

вого елементу міжкультурної комунікації, що сприяє створенню спільного культурного простору та формує мости взаєморозуміння між різними національностями, присвячено багато робіт як українських, так і зарубіжних науковців та дослідників. Очевидно, що переклади літературних творів сприяють зміцненню взаєморозуміння та діалогу між різними культурними групами, знімають мовні бар'єри та відкривають доступ до унікальних ідей та переживань, які могли б залишитися недоступними без перекладів. В роботі Тьопенко Ю. А. розглядаються історичні передумови формування культурного обміну України з іншими країнами Європи [1]. Тьопенко Ю. А. вказує, що формування образу України в англійському культурному ареалі розпочалося ще в кінці XV і XVI ст. Інтерес до текстів з української тематики дедалі зростає, і нарешті у XIX ст. набув значимих обсягів через підвищення інтересу Англії та Європи до українського козацтва. На той час було ще далеко до повноцінного культурного діалогу між країнами [1, с. 309].

Здіорук С. І., Литвиненко О. М., Розумна О. П. у спільній роботі наводять аналіз перспектив презентації української культури в Європі та міжнародної співпраці в цій сфері [2]. Питання репрезентативності української літератури за кордоном, ключові фактори впливу на цей процес та варіанти прискорення формування позитивного іміджу України у світі розглядаються в роботі Земляної К. Д. та Куценко Л. В. аналіз репрезентативності української літератури за кордоном, ключові фактори [3].

М. І. Сенченко обґрунтовано доводить роль книги як засобу покращення іміджу України в умовах інформаційних війн. Він зазначає, що «...зовнішня політика України, у тому числі й у напрямі оптимізації власного іміджу, має базуватися на її багатій історії та культурі, які відображені в книзі» [4]. Нечипоренко М. Ю. констатує що зростання інтересу до українських авторів розпочалося протягом кількох років після Помаранчевої революції 2004 року [5]. Саме тоді було заявлено про вибір європейського вектора розвитку України, і, як наслідок, з'явився інтерес до України, зокрема, до її культурних надбань. Зданок Т. В. констатує, що у процесі взаємодії і взаємозбагаченні літератур різних народів «найважливіша роль належить художньому перекладу» [6].

На сьогодні існує вже багато вдалих прикладів популяризації української літератури за кордоном. Численні переклади сучасної української літератури, що з'явилися за останні роки, дозволяють міжнародній аудиторії оцінити талант та багатогранність сучасних українських письменників.

Мета статті. У статті розглядається та на прикладах обґрунтовується важливість та необхідність перекладів української сучасної літератури у створенні образу України в зарубіжному інформаційному просторі. Для цього виконується оцінка відгуків англійських читачів про прочитану книгу «The Orphanage» Сергія Жадана з використанням кількісного та якісного методів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Очевидно, що формування іміджу країни на світовій арені – це складний і багатогранний процес, що включає рішення різних завдань. Серед ключових аспектів, які відіграють роль у формуванні іміджу України: політична стабільність, економічний розвиток, культурний обмін, екологічна відповідальність, дипломатія та участь у міжнародних організаціях, спорт та освіта, інформаційна кампанія та співпраця з іншими країнами. У сучасному

світі, де культурна взаємодія відіграє ключову роль у встановленні діалогу між націями, роль перекладів української художньої літератури мовами світу стає особливо важливою. Переклади є не лише мостом між різними культурами, а й засобом формування іміджу країни в очах світової спільноти. Читачі з інших країн можуть побачити Україну у новому світлі, а це, у свою чергу, сприяє зміцненню міжнародних відносин.

Серед творчих доробків сучасних українських письменників гідно представляє українську літературу на міжнародній арені роман Сергія Жадана «Інтернат» [7]. Видання перекладу роману Сергія Жадана «Інтернат» під назвою «The Orphanage» англійською мовою є значущою подією в контексті світової літератури [8]. На даний час набуває особливої значущості роль такого перекладу в контексті підняття рівня поінформованості світової аудиторії про події в Україні та її сучасні літературні тенденції. Цей роман не лише є важливим твором сучасної української літератури, а й відображає унікальні аспекти культури, історії та соціальних реалій України. Ознайомлення з романом «The Orphanage», безумовно, є актуальним не лише для українського суспільства, а й для багатьох інших країн, які так само непокоять питання ідентичності, пошуку сенсу життя та адаптації в умовах соціальних змін. Перекладачі Райлі Костіган-Г'юмс та Ісаак Стекхаус Вілер, які працювали над американським виданням роману «Інтернат», зробили його доступним для англійської аудиторії.

Видається цікавим ознайомлення з відгуками англійських читачів про «The Orphanage». Розглянемо записи, залишені читачами на одному з місць продажу книги Жадана «Інтернат», що вийшла на англійській мові під назвою «The Orphanage» – на маркетплейсі Amazon.com [9]. Це віртуальний торговий майданчик компанії Amazon, яка розпочинала свою діяльність як онлайн-ритейлер книг і на сьогоднішній день є поважним та найбільшим маркетплейсом світового рівня.

Від лютого 2021 року, коли було видано англійській переклад цієї книги, іноземні читачі залишили про неї 249 відгуків на Amazon. Не зважаючи на те, що книга серйозна, тримає читача у напрузі та занурює у дискомфорт, отже не є книгою, яку читають для розваги, рейтинг за відгуками читачів 4,4 з 5 можливих балів. Слід зазначити, що Amazon не просто підраховує середнє значення, система враховує наскільки свіжим був відгук і чи купив рецензент книгу на Amazon, а також аналізує відгуки, щоб перевірити надійність оцінки. Отже, «The Orphanage» 63% та 22% закордонних читачів оцінили на 5 та 4 бали відповідно [9].

Проте перейдемо від кількісних до якісних характеристик роману. Проаналізувавши всі доступні натеper на Amazon відгуки закордонних читачів щодо «The Orphanage» та відібравши найбільш характерні, за виключенням схожих між собою, отриманий результат можна конспективно викласти у вигляді наступної таблиці [9].

Як можна побачити з таблиці, роман «Інтернат», який висвітлює тему війни у сучасній Україні, викликав найрізноманітніші реакції у читачів [9]. Їх відгуки формують багатий калейдоскоп вражень, дозволяючи виділити кілька ключових аспектів, які привертають увагу читачів. По-перше, книга ефективно захоплює увагу, про що свідчить загальна згода читачів наголошувати на її захоплюючому сюжеті. З перших сторінок читача втягує у триденну подорож громадянської особи за умов війни. По-друге, «Інтернат» вирізняється своїм характерним

№ з/п	Думки закордонних читачів про «The Orphanage» С. Жадана
1	Дуже захоплююча книга, поглинає з першої сторінки.
2	Прекрасно викладена розповідь, де головний герой зазнає значних особистих змін. Війна виявляє справжню суть персонажів.
3	Хороший спосіб подати українську літературу великій кількості читачів.
4	Історія про те, як важко визначити свій бік в умовах сучасної війни.
5	Книга, яка допомагає зрозуміти події в Україні, особливо за часів вторгнення Росії у 2014 році.
6	Захоплююча подорож окупованою Україною, викликає інтерес до деталей.
7	Рекомендовано для тих, хто хоче зрозуміти те, що відбувається в Україні, поза межами офіційних новин.
8	Дуже реалістичний та поетичний опис життя в умовах війни. Підкреслюється деталізація та обнадійливий характер твору.
9	Хоча складне читання, ця книга є важливою для розуміння важкої ситуації в Україні.
10	Дивовижна історія, складно повірити, що її перекладено з української.
11	Рекомендовано для тих, хто хоче дізнатися про сучасну Україну через вигадану історію.
12	Реальний погляд на життя українців під час російської окупації, що дає уявлення того, як звичайні люди живуть за умов конфлікту.
13	Історія, насичена деталями, створює поетичний та захоплюючий ефект, передає почуття та атмосферу.
14	Чарівна та актуальна книга з чудовими описами. Чекаю на продовження.
15	Розповідає про солдатів та громадянських за умов війни, про намагання залишатися лояльним до двох протилежних сторін та уникати політики.
16	Книга містить застереження про прищеплювання людині, позбавленій громадського кругозору, хибних відчуттів комерціалізму, споживацтва та технологій. Автор застерігає від відсутності уваги до нагальних проблем.
17	Читання книги викликає розпач та депресію, це розповідь про життя персонажів у суворих умовах.

розвитком персонажів. Головний герой проходить через значні зміни, перетворюючись із безпорадного невдахи на активного дорослого (це відзначається кількома читачами). Війна, як «crucible to boil» (суворе випробування), виявляє справжню сутність кожного персонажа, що робить роман глибоким та психологічно насиченим [9]. Третій важливий аспект – актуальність твору. Багато читачів наголошують, що книга залишається актуальною навіть згодом після подій, які їй послужили основою (вторгнення Росії в Україну в 2014 році). Ця актуальність підкреслює як художні достоїнства твору, так і його важливість як засіб розуміння поточних подій.

Однак, незважаючи на позитивні відгуки, неминуче виникають і негативні оцінки. Деякі читачі вказують на складність читання, що може створювати труднощі для тих, хто не знайомий із контекстом української історії та культури. Тим не менш, ця складність визнається як невід’ємна частина твору, що надає йому глибини та значущості.

Можна зробити висновок, що більшість англомовних читачів визнали «The Orphanage» проникливим і сильним літературним твором, який викликає роздуми та спонукає читачів різних культур до розуміння складних реалій сучасної України.

Думки звичайних читачів поділяють й фахівці. Премія миру німецьких книготорговців – міжнародна нагорода діячам літератури, науки та мистецтва за внесок у розвиток миру та взаєморозуміння між народами – була присуджена у червні 2022 року Сергію Жадану «за видатну творчість і за гуманітарну позицію, з якою він піклується про людей під час війни і допомагає їм, ризикуючи своїм життям» [10]. Кількість мов, на які перекладено «Інтернат» Жадана, наближається до десятка. Планується переклад цієї книги на, в сукупності, 26 мов. Його книга допомагає дізнатись правду, адже багато людей за кордоном не могли повірити у справжність війни, вважаючи, що новини часто бувають неправдивими. Сам Сергій Жадан говорить: «Мова, як і поезія, не здатна зупинити війни. Проте саме вона означає зло й несправедливість, саме за допомогою її ресурсів ми вкотре долаємо свою слабкість та безнадію і випростовуємось, аби свідчити й заперечувати» [11].

Своєчасною ініціативою на державному рівні є затверджене у 2020 році Міністерством культури, молоді та спорту України «Положення про програму підтримки перекладів творів української літератури іншими мовами» [12].

Цим Положенням передбачається підтримка проєктів щодо здійснення перекладів творів української літератури іншими мовами, промоція творів української літератури за кордоном, створення умов для доступу українських авторів до книжкових ринків за кордоном та доступу іноземних читачів до творів української літератури, поширення творів української літератури на книжкових ринках інших держав [12]. Незважаючи на повномасштабне вторгнення, українські та іноземні учасники відгукнулися й підтримали проєкти, покликані розвивати українську культуру та книговидання. Проте на сьогодні існують певні проблеми з фінансуванням державою витрат видавців, що беруть участь в програмах державної установи «Український інститут книги», якою за постановою здійснюється конкурсний відбір проєктів. Незважаючи на тимчасові перешкоди, програма працює і у 2023 році вже вийшло понад 130 перекладів українських книжок іноземними мовами. Зараз увага всього світу прикута до України. Тому в контексті створення іміджу України за кордоном та інтеграції в академічну спільноту українські видавці, автори працюють над відкриттям нових шляхів, за допомогою яких розказуватимуть про українську історію та культуру, популяризуватимуть українську книгу. Державні програми та фінансова підтримка у сфері перекладу та розповсюдження української літератури на теперішньому етапі є вкрай важливими та своєчасними.

Висновки. Переклади української художньої літератури є потужним інструментом у формуванні позитивного іміджу України в очах світової спільноти. Відзначений міжнародною нагородою переклад твору на англійську мову сприятиме популяризації сучасної української літератури серед англомовних читачів, допоможе зрозуміти поточну ситуацію в країні. Через переклади творів, зокрема творів сучасної української літератури, різними мовами світу Україна позиціонує себе як нація з унікальною культурою та багатою спадщиною. На сьогодні,

коли цікавість до української тематики серед закордонних читачів зростає і тримається на високому рівні, дуже важливо утримати цю увагу, щоб і надалі формувати позитивний образ країни. Як зазначає Сенченко М. І.: «Імідж країни в наші дні є найважливішим інструментом захисту її національних інтересів» [4, с. 4]. Тому пропаганда досягнень українських письменників є важливою складовою гуманітарної безпеки України.

Література:

1. Тьопенко Ю. А. Специфіка образу України в англійській літературі та культурі у XIX ст. *Вісник Запорізького національного університету*. 2015. № 1. С. 305–312.
2. Здіорук С. І. Культурна політика України: національна модель у європейському контексті: аналіз. доп. / С. І. Здіорук, О. М. Литвиненко, О. П. Розумна; за ред. С. І. Здіорука. К.: НІСД, 2012. 64 с.
3. Земляна К. Д., Куценко Л. В. Репрезентація української літератури за кордоном як спосіб міжкультурної комунікації. *Масова комунікація у глобальному та національному вимірах*. 2020. Вип. 13. С. 47–51.
4. Сенченко М. І. Книга як засіб покращення іміджу України в умовах інформаційних війн. *Вісник Книжкової палати*. 2016. № 9. С. 3–9.
5. Нечипоренко М. Ю. Переклад української художньої літератури в сучасному соціально-культурному контексті. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2020. Том 31 (70). № 4. Ч. 3. С. 50–56.
6. Зданюк Т. В. Художній переклад у контексті міжкультурної комунікації. *Актуальні питання лінгвістики, професійної лінгводидактики, психології і педагогіки вищої школи: зб. статей V Міжнар. наук.-практ. конф., м. Полтава, 19–20 листопада, 2020*. С. 160–164.
7. Жадан С. Інтернат. Чернівці: Meridian Czernowitz. 2017. 334 с.
8. Zhadan S. *The Orphanage: A Novel*. Yale University Press. 2021. 336 p.
9. Serhiy Zhadan. *The Orphanage: A Novel*. 2021. URL: <https://a.co/d/gMBx8Cі> [дата звернення: 23.01.2023].
10. Сергій Жадан отримав Премію миру німецьких книгарів (23.10.2022). URL: <http://bukvoid.com.ua/events/premii/2022/10/23/130457.html> [дата звернення: 23.01.2023].
11. Про силу слова і зброї: листування поетів Реджинальда Двейна Беттса та Сергія Жадана (20 жовтня 2022). Пер. з англ. – Монастирський Є. URL: <https://pen.org.ua/pro-silu-slova-i-zbroi-listuvannya-poetiv-redzhinalda-dvejna-bettsa-ta-sergiya-zhadana> [дата звернення: 23.01.2023].
12. Про затвердження Положення про програму підтримки перекладів творів української літератури іншими мовами: Наказ Міністерства культури, молоді та спорту України від 20.04.2020 р. № 290/34573. *Офіційний вісник України*. 2020. № 26. С. 227.

Dolnyk I. The influence of translations of modern Ukrainian literature on the international image of Ukraine (the case of “The Orphanage” by Serhiy Zhadan)

Summary. In the modern world, creation of positive image of a country on the international stage is a crucial strategic task. This article explores the creation of positive image of Ukraine through the popularization and promotion of translations of contemporary Ukrainian literature into world languages. In the era of information warfare and active influence of the media, the book becomes an effective tool for improving the image of the country. This is especially relevant for Ukraine, which is faced with information conflicts. Translations of Ukrainian literature provide access to the country’s culture and history. They also help present contemporary Ukrainian culture and society, opening up opportunities for the exchange of views, ideas and values between national communities, promoting deeper mutual understanding and strengthening cultural ties. Literary works can be a powerful means of countering informational manipulations. However, a systematic and sustainable approach is required for the successful formation of a country’s image through translations. State support in the field of translation and Ukrainian literature distribution system, creation of cultural centers abroad, and participation in international festivals can enhance this effect. The article analyzes successful examples of popularizing Ukrainian literature abroad, using the translation of Serhiy Zhadan’s novel “The Orphanage” into English as a case study. Reviews from foreign readers, posted on a popular marketplace and discussed in the article, indicate a positive reception of the work despite mentions of its complexity for those unfamiliar with Ukrainian history. Readers highlight the interesting plot, character development, and the relevance of the work, noting that the novel sheds light on current events in Ukraine, especially after the full-scale Russian invasion increased foreigners’ interest in Ukrainian literature.

The article concludes that translations of Ukrainian literature are a powerful instrument for creation a positive image of the country in the eyes of the global community. They contribute to understanding complex realities and strengthen Ukraine’s cultural contribution to the global dialogue. The article notes the importance of continuing efforts in this direction in order to maintain attention to Ukrainian issues and to strengthen the country’s national interests.

Key words: literary translation; Ukrainian language; English language; modern Ukrainian literature; country’s image.

*Жижома О. О.,**кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української мови та слов'янської філології
ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»
<http://orcid.org/0000-0002-7589-4761>**Гладир Я. С.,**кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української мови та слов'янської філології
ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»*

ВАРІАТИВНІСТЬ ПЕРЕКЛАДУ СТАЛИХ ВИРАЗІВ З ОНОМАСТИЧНИМ КОМПОНЕНТОМ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА ПОЛЬСЬКІЙ МОВАХ

Анотація. Дана стаття присвячена проблемам перекладу фразеологічних одиниць з ономастичним компонентом в українській та польській мовах. В розвідці визначено семантичний потенціал, стилістичні можливості, ознаки прислів'їв та приказок як лінгвокультурних національно-маркованих одиниць мови. Звернено увагу на природу ономастичного компонента та його ролі в мотивації фразеологічного значення.

В роботі розглядаються проблемні питання, пов'язані із труднощами передачі прислів'їв та приказок з української на польську мову, зокрема окреслено ті проблеми, з якими стикається перекладач, і від чого залежить точність та правильність перекладу. Окреслено головні принципи, якими варто послуговуватися при підборі іншомовного еквівалента до фразеологічної одиниці з ономастичним компонентом. Звернено увагу на різні типи фразеологізмів з огляду їх походження, формування, характер мотиваційних баз (спільні чи відмінні), що зумовлює вибір способів перекладу: використання фразеологічного еквівалента (у випадках зі спільною мотиваційною основою, спільним підґрунтям, коли фразеологізми, що фіксуються в польській та українській мовах, були запозичені з одного джерела) або описовий переклад, дослівний переклад, контекстуальну заміну (у випадках, коли фраземи мають різні мотиваційні бази). З'ясовано, що під час перекладу останніх рекомендується користуватися тими відповідниками, які закріпилися в мові, оскільки в протилежному випадку приказка або прислів'я викликать у читача враження чогось несподіваного і незрозумілого. Визначено, що найбільш вдалим перекладацьким прийомом є застосування еквівалентного перекладу, який дозволяє зберегти всі характеристики вихідного фразеологізму: семантику, образність, лексико-граматичне вираження.

Зроблено акцент на функціональному аспекті, тобто збереженні семантико-стилістичного статусу фразеологічних одиниць, який є найбільш придатний для адекватного перекладу. При цьому зазначено, що найбільш ефективним і регулярним способом перекладу фразеологізмів з різною мотиваційною базою є описовий переклад, застосування якого забезпечує передачу наближеного до оригіналу значення, стилістичного забарвлення фразеологічної одиниці мови оригіналу.

Ключові слова: фразеологічні одиниці, ономастичний компонент, переклад, функціональний аспект, фразеологічний еквівалент.

Постановка проблеми. Фразеологічні вирази є одним з найяскравіших засобів мовлення. Це надзвичайно багатий і різноманітний за своїм складом, багатогранний за стилістичними можливостями, зумовленими внутрішнім потенціалом, одиниці, що вирізняються семантичною ємністю, емоційно-експресивним забарвленням, значним асоціативним потенціалом. Використання їх в повсякденному мовленні відбувається незалежно від волі мовлянина за потреби відповідного висловлення емоційного, суб'єктивного, оцінного чи смислової характеру. Ускладнена семантика фразеологічних одиниць зумовлює їх більший, порівняно із звичайними словами контексту, текстотвірний потенціал і не випадково їх називають «перлиною мови» [1; 10]. Звернення до лінгвокультурно маркованого матеріалу, його аналіз, дозволить поглибити розуміння ряду дискусійних проблем мовознавства, зокрема, природу ономастичного компонента та його ролі в мотивації фразеологічного значення. Зацікавленість даною проблемою зумовлена підвищеною увагою суспільства до першоджерел, фольклорних здобутків наших пращурів, посиленою увагою до виразів, які мають власну історію створення й активно використовуються в сучасному мовленні слов'ян. Фразеологізми є органічною складовою будь-якої мови, її виразними засобами і становлять одну з проблем сучасного перекладознавства. Переклад одиниць фразеологізмів, особливо з ономастичним компонентом, представляє значні труднощі. Це пояснюється тим, що багато з них є яскравими та емоційними зворотами, що належать до певного мовного стилю і часто носять яскраво виражений національний характер. При перекладі стійких сполучень слів слід також враховувати особливості контексту, в якому вони вживаються. Для багатьох ФО характерні багатозначність і стилістична різноплановість, що ускладнює їх переклад на інші мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні фразеологічні дослідження охоплюють велике коло проблем, пов'язаних із семантикою, структурою та складом фразеологічних одиниць, особливостями та правилами їх функціонування. Різні питання словістичної фразеології вже ставили й частково вирішували Е. Гродзінський, Г. Гурнович, І. Домбська, Е. Жетельська-Фелешко, А. Заремба, Ю.О. Карпенко, А.П. Критенко, П.П. Чучка, В.І. Болотов, О.В. Суперанська, П. Мулдер-Нец-

ковський, С. Скорупка, А. Богуславський, Р. Зорівчак, Ю. Гольцекер, Я. Адамовський, К. Длугош, Л. Краєвський, С. Роспанд, Л.Г. Скрипник, Є. Тредер, Б.М. Ажнюк, Н.А. Москаленко, Н.П. Щербань, А.Даровський, Ю.Кшижановський, С.Бомби, Л.І. Степанова, М. Басай, В. Хлебда, В. М. Мокієнко та інші. Проте, незважаючи на велику кількість студій, загальноприйнятих теоретичних підходів до вказаних проблем у сучасній славістиці не знайдено.

Постановка завдання. Актуальність дослідження полягає насамперед у зверненні до лінгвокультурно маркованого матеріалу, аналіз якого допоможе поглибити розуміння ряду дискусійних проблем мовознавства, зокрема природи ономастичних компонентів ідіом та їхнього ролі у мотивації фразеологічного значення в польській та українській мовах. І, безумовно, зацікавленість темою нашого дослідження виникає тому, що нові фразеологічні звороти постійно виникають у мовленні і, активно розвиваючись, входять до складу мови, збагачуючи її новими виразними засобами, і привертають увагу дослідників як одиниці перекладу.

Метою статті є дослідження та лінгвістичний опис ідіом в польській та українській мовах, які містять ономастичний компонент, виявлення основних прийомів перекладу фразеологічних одиниць та окреслення проблем, з цим пов'язаних.

Фразеологія слов'янських мов разом з іншими видами національного фольклорного мистецтва, поза всяким сумнівом, належить до його вершинного вияву. Потреба у вживанні фразеологічних образних одиниць впливає з самої природи людської мови на вищих щаблях її розвитку, який еволюціонує в напрямку абстрагування. Ці вирази створюються відбором типового, характерного і служать для глибшого розкриття у явищі тієї чи іншої риси, вони надають усному, художньому мовленню більшої мальовничості й краси, посилюють пізнавальну вартість художніх творів є постійними складовими художнього дискурсу.

Повноправним смисловим, експресивним компонентом численних фразеологічних одиниць – прислів'їв, приказок, зворотів, порівнянь тощо – були, є і будуть власні імена. Появу власного імені зумовлювала необхідність виокремити когось чи щось із ряду подібних осіб чи предметів. З часом індивідуалізовані власні імена перетворювалися на називні, тобто на узагальнені назви, і, позначаючи певне явище, певну рису вдачі людини, ставали засобом типізації. Таким чином, багато власних імен з повсякденного вжитку переходили, органічно вкраплювалися в живу фольклорну стихію, стаючи лексичною окрасою народних афоризмів.

Власні імена у фразеологізмах мають різноманітне смислове навантаження. Є фразеологізми «історичні» [2; 28], завдяки названню у них іменам можна «прочитати» сторінки з нашого минулого. Таких фразеологізмів українська народна скарбниця, на жаль, зберегла небагато. Від часів Київської Русі нам дісталось у спадок кілька таких висловів: «Зле, Романе, робиш, що литвином ореши» (ідеться про князя Романа Ростиславовича, який, перемігши литвинів – так називали і білорусів, – став їх впрягати до плуга і таким способом «освоював» нові місця). Приказку про іншого князя, добрішого, записав М. Максимович: «Князь Борис все плуги кував, та людям давав». Окремою повагою і прихильністю характеризуються фрази, присвячені Богданові Хмельницькому та Іванові Мазепі: «Висипався Хміль із міха та показав ляхам

лиха»; «За старого Хмеля людей була жменя», «Від Богдана до Івана не було гетьмана», «Мазепин дух!», «Мазепа!», «Служив Москві, Іване, а вона його гане», і зовсім протилежний підтекст мають вирази, в який йдеться про часи царювання Петра I та Катерини II: «Мати Катерина наш край занастила». Є в скарбниці українських прислів'їв та приказок й такі, що відображають багатовіковий досвід спілкування, співіснування із сусідніми народами: «Пеня московська», «Він так намосковився, що і з живого п'яти рве», «Матері твоєї московська бурюлька», «Підпускає москаля» («Мутить, як у селі москаль», «За твоє Литва кошелями б'ється», «Мудрий Мазур», «Сими-тими баба ляха здурила», «Лядський сину!», «Люди не татари, дадуть кусок хліба», «Аби не лежачого татари взяли», «Не той лях в полі, який в коморі», «Не коли колька, бо я не полька, коли русина, бо у русина більша сила», «Не рад би лях за гарячий камінь браться, та треба», «Буде й Лях, як Русин», «Досить з ляха й курки» подеколи з політичним підтекстом: «Або будемо на Русі, або пропадем усі!», «За твоє Литва кошелями б'ється», «Чи то можна Січ віддати за спасибі?», «Подарунки за Дніпром (за Московію) без штанів ходять», «Як до дна доглядається, так за Дунай убирається», «Не тив Полтавської води», «От тобі, Савка, й булавка!», «Стидко бридко Яремою зваться», «Б'ють Хому за Яремину вину», «Очнуйсь дурень – та в Шведчину», «За короля Сибка, як земля була тонка» (час правління Яна Собеського) тощо.

Але більше народна мудрість витворила безліч «іменних» прислів'їв, приказок так званого соціально-побутового характеру, які відобразили реальну картину соціальних, морально-етичних взаємин в українському суспільстві, переважно «природному» селянському середовищі. Нині поширені прислів'я, приказки, загадки, де вживання власного імені мотивується тільки особливостями його інтонації, своєрідністю звукового складу та римованістю, що аж ніяк не применшує естетичної суті фразеологізму, а навпаки – наближає його до віршового жанру. Збагачувала такими висловлюваннями мову і література – українська й зарубіжна. До прикладу у різних народів є спільного змісту приказки та прислів'я, в яких відлунюється дитинство наших пращурів, коли в основу закладено прототип з більш-менш значними трансформаціями: «За царя Панька», «За царя Гороха» – «*Za (czasów) króla Świeczka*». Ймовірно йшлося про язичницький період, що був першоосновою всього суцього. Імена ці добиралися за єдиним принципом римованістю, головне, щоб творили крилату римовану фразу: «За царя Тимка (Панька), як земля була тонка»; «За царя Омелька, як земля була тоненька»; «За царя Митрохи, коли людей було трохи». Існували й довші, так звані нередуковані, «доточені» прислів'я: «За царя Панька, як земля була тонка; як плугом проореши, то й води в черевик набереши, а як пальцем проколеши, то волів було напоїши». Друга частина подібних примовок обов'язково вказує на давній міфологічний підтекст: земля тонка, людей трохи. Ці прислів'я відтворюють властиві давнім людям уявлення про початок життя, зокрема про землю як про невеличкий шмат суші, що омивається зусібіч велетенським океаном. Проаналізувавши виокремлений нами матеріал ми можемо сказати, що більше варіантів інтерпретації цієї фразеологічної одиниці наявний саме в українській мові, не зважаючи на те, що вона є близькоспорідненою з польською чи російською мовами.

Фразеологізми соціально-побутового спрямування з ономастичним компонентом, в які народ вкладав самобутнє розуміння моралі, мудрості, чеснот, ставали засобом типізації, вказували на розповсюджені явища в суспільному житті. Класифікація імен, вжитих в таких виразах, з часом усталилася. При цьому, якщо одні імена відіграють нейтральну роль в приказках та прислів'ях, то іншим – зовсім не щастило, наприклад, в російському фольклорі ім'я Іван асоціюється з дурнем, а Єсмля – з ледарем. А от в українських сталих виразах маємо протилежне, навіть антонімічне, значення. Найтрадиційніше українське народне сприйняття Івана як бідного, незаможного, але мудрого чоловіка відбилось в прислів'ях: «*Не перший раз Іван бідний*», «*Іван не пан, а сто злотих не гроші*», «*Пан з паном, а Іван з Іваном*», «*Що вільно панові, то не вільно Іванові*», «*Бас гуде, скрипка грає, Іван мовчить та все знає*». Польський еквівалент цього імені – Ян – не має такого багатого відображення у фразеології. Аналогічний підтекст мають прислів'я з іншими іменами, вживання яких мотивується більшою мірою особливостями їх інтонації, своєрідністю звукового складу та відповідною римованістю: «*Умер Хома, й добра нема*», «*Труби, Грицю, в рукавицю*», «*Нещасному Макару нема талану*».

Функція означення характеристик недотеп, брехунів і дурнів покладена в українських прислів'ях на різні імена: «*Дурний, як Омелько*», «*Видно ззаду, що Пархім*», «*Велика Педоря, та дурна*», «*Дурному Гаврилці усе чорнобривці*», «*Крути Панько головою*», «*Божевільний Марко ходить по ярмарку*». Проте навіть саме ім'я, вжите у відповідній формі Омелько, Гаврилко, Марко, Панько викликає в уяві специфічний образ людини. В переважній більшості українські, російські та польські фразеологізми залучають імена випадково, використовуючи «принцип навання», коли спрацьовує умова – звичайні, розповсюджені, «простонародні» імена залучаються до виразів, як чоловічі: «*Заплач, Матейку, дам копійку*», «*Запишався, як Берко в колоді*», «*Розуміється, як Мошко на перці*», «*Прилип, як до Гандзі Пилип*», «*Куме Андрію, не будь свинею*», «*Дмитер хитер*», «*Хапай, Петре, поки тепле*», «*Товчеться, як Марко по пеклу*», «*Прийдеши, Юрку, до порахунку*», «*Не всякому по Якову*», «*Рогатинка єсть у Хилка*», «*Сповідали Іллюху від п'ят до вуха*», «*На тобі, Даніле, що мені не миле*», «*Chodźć jak Marek po piekle*», «*Wyjść na czuły jak Zabłocki na mydle*», так і жіночі імена: «*І носе Солосі*», «*Ти мені не Тетяна, я тобі не Сава*», «*Така ласка і в Параски*», «*Поїхала Гася та й вернулася*», «*З Богом, Парасю, поки люди трапляються*», «*З Богом, Марусю, по морозцю*», «*Кортить Маринку, що не була на ринку*», «*Нащо Лесьці намисто*», «*У кожної Олени серезжки зелені*», «*Не кожна ж Ганна гарна*», «*Не буде Галя, буде друга*», «*Казала Хвеса, що обійдеться*», «*Наша Парася на все удалася*», «*Чому не Маруся, аби шанувалась*», «*Gadać o dupie Maryni*» (говорити нісенітниці), *sierotka Marysia* (так говорять про особу, яка вдає з себе ображену); *Zosia samosia* (про особу, яка сама собі дає раду); «*Do jasnej Aniutki*» (піти до «Анельки», тобто до лиха). У таких виразах різні народи типізують, узагальнюють сюжети, і нині прислів'я та приказки народного характеру не втратили своєї актуальності, активно використовуються в художньому мовленні, збагачуючи, оздоблюючи контекст оригіналу, але разом з тим через їхню образність та експресію, багатозначність і часто алогічність становлять одну з найскладніших проблем художнього перекладу, а перекладач змушений використовувати нефразеологічний переклад

(описовий переклад, дослівний переклад або контекстуальну заміну). Використані в контекстуальній канві прислів'я та приказки, як правило, виступають органічним мікроелементом складного художньо-естетичного цілого, різноманітна сукупність яких створює складну споруду — індивідуальний авторський стиль, тому точний з мовного погляду переклад таких одиниць може абсолютно не відповідати художньому задуму через нерівновартність одиницям оригіналу.

Для правильної інтерпретації змісту й стилістичних відтінків фразеологічних одиниць необхідно володіти не лише літературною мовою, але й опанувати повсякденну розмовну мову, включаючи діалекти [3; 28]. Питання відтворення на іншомовному ґрунті семантико-стилістичних функцій сталих виразів тісно пов'язана із адекватністю відтворення. Слов'янські теорії художнього перекладу базуються на вимозі не формальної, а функціональної точності, так званої «ізофункціональності» [4; 29], тому одним із досягнень українського та польського перекладознавства – це робити акцент саме на функціональному аспекті, що є вирішальним при перекладі. Тобто суть адекватності полягає в тому, що оригінал треба розглядати як систему, а не як суму елементів, як органічну цілість, а не як механічне сполучення складників. І в цій зв'язці кожна складова має окреслену комунікативну та естетичну функцію, задуману автором. Адже адекватний переклад художнього тексту, мета якого не передати певні факти, а справити відповідне естетичне враження, не може бути звичайним копіюванням елементів і структур оригіналу, головне – вихоплення їхніх функцій і відтворення їх засобами рідної мови. Таким чином, аналізуючи адекватність фразеологічних засобів перекладу, необхідно враховувати не лише смислову точність, а й стилістичну та експресивно-емоційну відповідність вибраних перекладачем засобів оригіналові. Відтворення функціонального семантико-стилістичного статусу фразем іншою мовою ускладнюють різні фактори: це і рівень культурного розвитку їх носіїв, і географічні та побутові умови життя, і національна та матеріальна культура, зрештою ментальність. При цьому обов'язково враховується надзвичайно складна смислова структура фразеологізмів як одиниць смислової єдності, ступінь ясності, прозорості чи неясності мотивування, стилістичне забарвлення.

Підбираючи іншомовний еквівалент до фразеологічної одиниці з ономастичним компонентом, варто керуватися низкою принципів, віддаючи перевагу окремому пріоритетові в кожному конкретному випадку [3; 140]. Фахівці пропонують звертати увагу на наступні чинники: 1) переконатися, що йдеться про власну назву, тобто назву індивідуального предмета (адже великою літерою великою літерою можуть позначатися не лише власні назви, але й інші слова, яким надається особливе значення або узагальнений сенс); 2) з'ясувати, до якого денотату відноситься власна назва, врахувавши додаткові особливості її поняттєвого значення, що впливають на вибір варіанту перекладу; 3) визначити національно-мовні особливості назви; 4) з'ясувати, чи не пов'язана власна з певними історичними подіями; 5) прийняти перекладацькі рішення з урахуванням усіх компонентів форми та змісту, характеру перекладу та цільової аудиторії. Попередні етапи роботи вимагають від перекладача звернення до словника і джерел. Якщо ж перекладач приходить до висновку, що готового рішення в цих джерелах немає, то варто не тільки прагнути до того, щоб передати адекватно найважливіші компоненти форми та змісту, але

й зауважити, що перекладений вираз має відповідати наступним критеріям: зручність вимови отриманої відповідності, можливі відхилення його форми у фразі, збереження тотожності значення, придатність для практичних потреб.

Як було зазначено, прислів'я і приказки з конкретними іменами представляють велику трудність у передачі їх іншою мовою. Компонентами фразеологізмів є імена колись реально існуючих людей, відомих чи вже забутих. Такі паремії є носіями інформації про минуле, адже ім'я здатне накопичувати об'ємну історичну інформацію. Кожна мова має свої «популярні» імена, які засвоювалися фразеологізмами: *Казала Настя як удасться* (укр.) – *Na dwoje babka wróżyła (albo umrze, albo bkdzie iŷta* (пол.). Як бачимо у випадку з польським варіантом, прислів'я немає конкретного імені. Якщо проглянути усі зібрані нами паремії, то в польських варіантах ми і не знайдемо жодного імені. Але у польській мові дуже часто використовуються назви тварин: *курка* – *Daj kurze grzędę, a ona powie: wyżej siędę, kotu* – *Pierwsze koty za płoty, вовк* – *O wilku mowa, птаху* – *Znac ptaka po pierzu, бджоли* – *Nie ma pszczoty bez żądła, рибу* – *Nie łap ryb przed niewodem* тощо.

Щодо імен, то найбільшу кількість їх вживання має українська мова (це підтверджують наведені вище приклади) *Настя, Микола* (*На Миколи та й ніколи*), *Савка* (*Той же Савка, та на других санках*), *Гриць* (*Без нашого Гриця вода не освятиться*), *Івась* (*Кожен Івась має свій лас*) *Іван, Яким* тощо. Для передачі цих прислів'їв в польській мові або використовується безособовість: *Зустрівся Яким з таким* (укр.) – *Dobrali się jak w korcu taki* (пол.) або ж вживаються відповідні імена: *Мели, Іване, доки вітру стане* (укр.) – *Bajże baju, będziesz w raju, Pleć pleciugo, byle długo* (пол.). Отже, паремії з іменами є національно маркованими одиницями, оскільки імена належать переважно до національних елементів. При перекладі таких фразеологічних одиниць рекомендується користуватися тими відповідниками, які закріпилися в мові. У протилежному випадку приказка або прислів'я викликати у читача враження чогось несподіваного та оригінального, на зразок: *francja elegancja* (про щось вишукане); *wyjsć na czymś jak Zablocki na mydle* (раптово все витратити); *iść w Polskę* (багато днів пиячити); *ktos jest z Pipidówki* (мається на увазі провінційність); *bredzić jak Piekarski na tękach* (говорити нісенітницю). Виняток становлять деякі фразеологізми, що фіксуються у багатьох слов'янських мовах, які були запозичені з одного джерела: *Якщо гора не йде до Магомета, то Магомет йде до гори* (укр.) – *Nie chce gora przyść do Mahometa, musi Mahomet przyść do gory* (пол.). Приказки та прислів'я з національним ономастичним компонентом зручно розділити на групи: до першої входять прислів'я та приказки, які повністю збігаються у різних мовах, мають своїм джерелом загальний прототип, що не дивно, адже мови розвивалися на одному підґрунті, запозичуючи одна в одній окремі елементи; другу групу формують прислів'я та приказки, які збігаються за змістом, але не зберігається образ, який лежить в їх основі. Часто прислів'я різняться набором компонентів і образністю: підкреслену образність, переносне значення має українське прислів'я і пряме значення польський варіант: *На Миколи та й ніколи* (*Як мені на долоні волосся поросте*) (укр.) – *Na święty nigdy* (пол.). Окрема група прислів'їв в усіх варіантах має віршований характер, це свідчить, на наш погляд, про те, що ці вислови не кальковані, а утворені на національному ґрунті кожної з зазначених країн. В українському варіанті

є вказівка на конкретних людей, в польському використано віддієслівний іменник *baj, pleciugo*, який називає людина, що розповідає байки, неправдиві, вигадані історії. Подібні утворення додають кумедності вислову і не залишаються без уваги: *Мели, Іване, доки вітру стане* (укр.) – *Bajże baju, będziesz w raju* (*Pleć pleciugo, byle długo*) (пол.). Більшість виразів з ономастичним компонентом, які виникли на національному ґрунті, мають відповідний зміст, форму, образність, забарвлення, представляють певні труднощі для перекладу.

Не представляють проблеми для перекладача прислів'я, які розвивалися на одному підґрунті. Такі вирази мають абсолютні відповідники, фразеологічні еквіваленти, які за всіма показниками рівноцінні перекладним одиницям, володіють тими ж денотативними і конотативними значеннями. В такому випадку між співвідносними фразеологічними одиницями не повинно бути розходжень щодо смислового змісту, стилістичної віднесеності, метафоричності і емоційно-експресивного забарвлення, вони повинні мати приблизно однаковий компонентний склад, володіти рядом однакових лексико-граматичних показників: сполучуваністю (наприклад, щодо вимоги живого / неживого), приналежності до однієї граматичної категорії, уживаністю, зв'язком з контекстними словами-супутниками тощо; і ще одним – відсутністю національного колориту: *і до Бога, і до людини* (укр.) – (*człowiek*) *<jest do Boga i> do ludzi* (пол.); *в одязі Адама* (укр.) – *w stroju Adama* (пол.); *В одязі Єви* (укр.) – *w stroju Ewy* (пол.); *стріла Амура* (укр.) – *strzala Amora* (пол.); *муки Тантала* (укр.) – *cierpienia, tęki Tantala* (пол.); *нитка Ариадни* (укр.) – *nić, kłębek Ariadny* (пол.); *п'ята Ахіллеса* (укр.) – *pięta Achillesa* (пол.); *відкрити Америку* (укр.) – *odkryć Amerykę* (пол.); *від Адама та Єви* (укр.) – *od Adama i Ewy* (пол.); *де Крим, а де Рум* (укр.) – *gdzie Rzym, gdzie Krym* (пол.); *гомеричний сміх* (укр.) – *śmiech homeryczny* (пол.); *і в Парижу не зробиють з вієса рижу* (укр.) – *i w Paryżu nie zrobią z owsa ryżu* (пол.); *новий світ* (укр.) – *nowy Świat* (пол.).

Використовують також відносний відповідник, фразеологічний еквівалент, що поступається абсолютному лише в тому, що відрізняється від вихідної фразеологічної одиниці за будь-яким з показників: інші, часто синонімічні компоненти, невеликі зміни форми, зміна синтаксичної будови, інша морфологічна віднесеність, поєднуваність тощо. В іншому він є повноцінним відповідником фразеологічної одиниці, що перекладається, «відносність» якого приховується контекстом. Різниця може бути, наприклад, у сполучуваності. Частотною відмінністю можна вважати неоднаковий лексико-семантичний зміст окремих компонентів. В інших випадках еквівалент може відрізнятися від початкового фразеологізму складом компонентів; наприклад, один і той же спосіб може бути виражений економніше: *не відразу Київ будувався* (укр.) – *nie odrazu Krakow zbudowano* (пол.); *немов за Богом* (укр.) – *kotus się jak u Pana Boga za piecet* (пол.); *Пандорина скриня* (укр.) – *puszka Pandory* (пол.); *посилати від Пилатія до Понтія* (укр.) – *odsylać kogoś od Annasza do Kajfasza* (пол.); *за царя Гороха* (укр.) – *za (czasów) króla Świeczka* (пол.); *стріла Амура* (укр.) – *strzala Erosa* (пол.); *в обіймах Морфію* (укр.) – *w objęciach Morfeusza książkę* (пол.); *одно око на нас, а друге на Кавказ* (укр.) – *jedno oko na Maroko, a drugie na Kaukaz* (пол.). Образи можуть бути дуже близькими; вони можуть бути дуже далекими, але логічними, порівнянними, можуть не мати між собою нічого спільного як образи, що не заважає еквівалентам виконувати

свою функцію в перекладі. Можливість передачі фразеологізмів аналогами з подібним ступенем образності, частіше не має точок зіткнення навіть в близькоспоріднених мовах, і пояснюється це головним чином тим, що по більшій частині це стерті або напівстерті метафори, які не сприймаються або, скоріше, сприймаються підсвідомо носієм рідної мови, і є часто абсолютно незрозумілими для представників іншої культури.

Висновки і пропозиції. Труднощі, пов'язані з перекладом одиниць фразеологізмів з яскраво вираженим національним ономастичним компонентом, зумовлені відповідним стилістичним забарвленням, функціональним текстотвірним статусом. Представлене дослідження торкається лише деяких питань, пов'язаних із перекладом фразеологізмів з ономастичним компонентом в близькоспоріднених мовах як стилістичних маркерів контексту. У подальших розвідках плануємо продовжити проведення зіставного аналізу сталих виразів в українській та польській мовах.

Література:

1. Ужченко В. Народження і життя фразеологізму. Київ, 1988. 209 с.
2. Зорівчак Р.П. Фразеологічна одиниця як перекладознавча категорія. Львів : «Вища школа», 1983. 175 с.
3. Скрипник Л.Г. Фразеологія української мови. Київ : Наукова думка, 1973. 211 с.
4. Білоноженко В.М., Гнатюк І.С., Винник В.О. та ін. Фразеологічний словник української мови : В 2-х т. Київ : Наукова думка, 1993
5. Алефіренко М.Ф. Лігвокреативні процеси формування фразеологічної семантики. *Мовознавство*, 1988. № 5.

Zhyzhoma O., Hladyr Yu. Variability of translation of set expressions with onomastic component in Ukrainian and Polish

Summary. This article is devoted to the problems of translation of phraseological units with an onomastic component in Ukrainian and Polish. The research identifies the semantic potential, stylistic possibilities, and features

of proverbs and sayings as linguistic and cultural nationally marked units of Slavic languages. Attention is paid to the nature of the onomastic component and its role in its phraseological meaning motivation.

The paper discusses the problematic issues related to the difficulties of translating proverbs and sayings from Ukrainian into Polish, in particular, the problems faced by the translator and what determines the accuracy and correctness of the translation. The main principles that should be used when selecting a foreign language equivalent to a phraseological unit with an onomastic component are outlined. Attention is drawn to different types of phraseological units in terms of their origin, formation, and the nature of their motivational bases, which determines the choice of translation methods: the use of a phraseological equivalent (in cases with a common motivational basis, a common ground, when phraseological units recorded in Polish and Ukrainian were borrowed from the same source) or descriptive translation, literal translation, contextual substitution (in cases where phrases have different motivational bases). It is found that when translating the latter, it is recommended to use those equivalents which are entrenched in the language, since otherwise the proverb or saying will give the reader the impression of something unexpected and incomprehensible. It is determined that the most successful translation technique is the use of equivalent translation, which allows preserving all the characteristics of the original phraseology: semantics, imagery, lexical and grammatical expression.

The emphasis is placed on the functional aspect, i.e., preservation of the semantic and stylistic status of phraseological units, which is most suitable for adequate translation. It is noted that the most effective and regular way to translate phraseological units with different motivational bases is descriptive translation, the use of which ensures the transmission of a meaning close to the original, stylistic coloring of the phraseological unit of the source language.

Key words: phraseological units, onomastic component, translation, functional aspect, phraseological equivalent.

*Іванченко А. В.,**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри соціально-гуманітарних наук
Одеського державного екологічного університету**Попович І. І.,**викладач кафедри соціально-гуманітарних наук
Одеського державного екологічного університету*

ОСОБЛИВОСТІ АНГЛІЙСЬКИХ ЕТНОПСИХОЛІНГВІСТИЧНИХ СТЕРЕОТИПІВ ТА КРОС-КУЛЬТУРНІ ПРОБЛЕМИ ЇХ ВІДТВОРЕННЯ

Анотація. Статтю присвячено визначенню особливостей етнопсихолінгвістичних стереотипів мовної поведінки англіїців у аспекті перекладу в мовній парі англіїська-україньська. Незважаючи на велику кількість розвідок у царині соціо- та етнопсихолінгвістики проблеми створення типології мовних особистостей та її впливу на процес перекладу ще й досі залишаються не вирішеними, зокрема потребують більш глибокого вивчення проблеми типології мовних особистостей у цілому та аналіз особливостей етнопсихолінгвістичних стереотипів на рівні мови й мовлення та їхнього відтворення у перекладі в мовній парі англіїська-україньська.

Мовна особистість певної національної культури має у власному мовленнєвому досвіді певну сукупність етнопсихолінгвістичних стереотипів. У лінгвістиці існують різні думки з приводу визначення поняття «мовний стереотип».

Етнопсихолінгвістичний стереотип мовлення тлумачиться як певна мовленнєва формула, яка стисло передає загальнозрозумілий зміст у типових комунікативних ситуаціях і застосовується для формування позитивного, нейтрального чи негативного ставлення мовця до мовленнєвої події.

Таке розуміння етнопсихолінгвістичного стереотипу ґрунтується на твердженні про двосторонню природу цієї лінгвістичної одиниці, яка одночасно адекватно відображає об'єктивну реальність, та забезпечує синтаксично коректність зв'язків із іншими одиницями висловлювання, а прагматично комунікативну релевантність і еквівалентність.

Етнопсихолінгвістичні стереотипи та засоби їх реалізації у мовленні відображують стійке ставлення до певного класу предметів, подій, явищ, процесів, людей і регулярність реакцій адресата. Наслідком цього є повторюваність реакцій, їх передбачуваність. За допомогою мовленнєвих стереотипів у художньому творі формується сприйняття читачами персонажів. За основу класифікації етнопсихолінгвістичних стереотипів було взято їх здатність формувати емоційні реакції у реципієнтів, що найбільш яскраво демонструють якісні відмінності у сприйнятті певної інформації представниками різних культур.

В аспекті дослідження крос-культурних проблем перекладу аналіз стереотипних політично коректних фразем підтверджує, що для типового англіїця характерними є розсудливість та поміркованість, а для пересічного українця – щирість, емоційність і гостинність.

Це відображає властиве для західної культури акцентування розумного (раціонального) начала в людині – стриманість та практичність, на відміну від українця, для яко-

го вагоме місце в національній системі цінностей займає душа як місце локалізації психічного світу людини, почуття якої також сконцентровані в душі.

Ключові слова: етнопсихолінгвістика, стереотип, мовна особистість, крос-культури, англіїці, українці.

Постановка проблеми. Проблема дослідження етнопсихолінгвістичних стереотипів має міждисциплінарний характер, оскільки виникла на теренах психолінгвістики, соціолінгвістики та етолінгвістики. Тісна взаємодія психолінгвістики з етно- та соціолінгвістикою склала передумови для дискурсивної революції у гуманітарних науках та, як наслідок, стала причиною заміни текстоцентричної парадигми на антропоцентричну в лінгвістиці та перекладознавстві, результатом чого стало формування у двадцять років двадцятого сторіччя такої самостійної дисципліни як етнопсихолінгвістика, основним завданням якої є дослідження стереотипів мовленнєвої поведінки різних етносів. У той час ключовими поняттями, які використовували філологічні науки були такі: «соціальний стереотип», «етнопсихологічний стереотип», «мовна особистість», «мовленнєвий портрет».

Аналіз останніх досліджень. Проблематикою дослідження стереотипів займалися такі вчені, як Ф. Бацевич [1], І. Данилюк [2], А. Мартинюк [3] та ін.

Водночас попри велику кількість розвідок у царині соціо- та етнопсихолінгвістики проблеми створення типології мовних особистостей та її впливу на процес перекладу ще й досі залишаються не вирішеними, зокрема потребують більш глибокого вивчення проблеми типології мовних особистостей у цілому та аналіз особливостей етнопсихолінгвістичних стереотипів на рівні мови й мовлення та їхнього відтворення у перекладі в мовній парі англіїська-україньська.

Метою дослідження є визначення особливостей етнопсихолінгвістичних стереотипів мовної поведінки англіїців у аспекті перекладу в мовній парі англіїська-україньська.

Виклад основного матеріалу дослідження. Мовна особистість певної національної культури має у власному мовленнєвому досвіді певну сукупність етнопсихолінгвістичних стереотипів. У лінгвістиці існують різні думки з приводу визначення поняття «мовний стереотип».

Етнопсихолінгвістичний стереотип мовлення тлумачиться як певна мовленнєва формула, яка стисло передає загальнозро-

зумілий зміст у типових комунікативних ситуаціях і застосовується для формування позитивного, нейтрального чи негативного ставлення мовця до мовленнєвої події.

Таке розуміння етнопсихолінгвістичного стереотипу ґрунтується на твердженні про двосторонню природу цієї лінгвістичної одиниці, яка одночасно адекватно відображає об'єктивну реальність, та забезпечує синтаксично коректність зв'язків із іншими одиницями висловлювання, а прагматично комунікативну релевантність і еквівалентність.

Етнопсихолінгвістичні стереотипи та засоби їх реалізації у мовленні відображають стійке ставлення до певного класу предметів, подій, явищ, процесів, людей і регулярність реакцій адресата. Наслідком цього є повторюваність реакцій, їх передбачуваність. За допомогою мовленнєвих стереотипів у художньому творі формується сприйняття читачами персонажів. За основу класифікації етнопсихолінгвістичних стереотипів було взято їх здатність формувати емоційні реакції у реципієнтів, що найбільш яскраво демонструють якісні відмінності у сприйнятті певної інформації представниками різних культур.

Умовно етнопсихолінгвістичні мовленнєві стереотипи у мовленні англійців можна розподілити на такі підгрупи у межах із кожної, з перелічених вище груп:

А – відновлювані у незмінному виді мовленнєві формули з позитивною семою чи лексемою (*"Gorgeous!"* – «Чудово!»; *"Incredible!"* – «Неймовірно!»; *"How lucky you are!"* – «Пощастило!»; *"Amazing!"* – «Дивно!»; *"Bet it!"* – «Б'юся об заклад, що...»; *"a heart of gold"* – «золоте серце»);

В – мовленнєві стереотипи з фразеологізмами, компаративними конструкціями, що викликають у реципієнта стійкі позитивні асоціації (*"as white as snow"* – «білий як сніг»; *"as clear as a day"* – «ясно як день»; *"like a fish in water"* – «як риба у воді»);

С – мовленнєві стереотипи, які запозичуються в українську мову як мову перекладу за допомогою трансплантації або транскодування, слід зауважити, що до цієї підгрупи включаються переважно слова-реалії і серед них багато антропонімів і топонімів із національно-культурним забарвленням (*'mackintosh'* – «макінтош (плащ)»; *'i-pod'* – «айпод»; *'i-pad'* – «айпед»; *'bikini'* – «бікіні»; *'smartphone'* – «смартфон»; *'wellingtons'* – «веллінгтони (високі чоботи)»; *'Beefeater'* – «біфитер»; *'milkshake'* – «мілкшейк»; *'fish-n-chips'* – «фіш-енд-чипс»; *'sandwich'* – «сендвіч»; *'muffin'* – «мафін»; *'cupcake'* – «капкейк»; *'full house'* – «фулхаус»; *'Jonny Walker'* – «Джонні Уокер»; *'Jack Daniels'* – «Джек Деніелс»; *'Jim Bean'* – «Джим Бін»; *'pudding'* – «пудінг»; *'five o'clock'* – «файвоклок»; *'The Book'* – «Біблія»);

Д – фразеологізми, паремії (приказки, прислів'я, афоризми) із наявним національно-культурним забарвленням (*'to win the Waterloo'* – «одержати перемогу у Ватерлоо»; *'to carry coal to Newcastle'* – «возити вугілля у Ньюкасл»; *'Queen Ann is dead'* – «Відкрив Америку!»);

Е – висловлювання, що містять у складі лексеми із значенням негативації, але характеризують дії позитивно, тобто приклади літоти (*'This tea is not bad.'* – «Чай непоганий». *'This girl is not unattractive.'* – «Дівчисько не потвора». *'My feelings can't be expressed with words.'* – «Мої почуття не передаю словами.»);

Ф – ситуативні кліше, за допомогою яких автор повідомляє додаткову інформацію про певні події (*'at Christmas Eve'* – «у канун Різдва»; *'on Boxing day'* – «на другий день Різдва»).

Мовленнєві стереотипи, що викликають у цільової аудиторії негативні емоції є повною протилежністю позитивних сте-

реотипів в аспекті ставлення до дійсності. У цій групі виокремлюють такі підгрупи:

А¹ – відновлювані у незмінному виді мовленнєві формули з негативною семою чи лексемою (*'to have a profound disbelief in'* – «мати стійку недовіру до»; *'to have misunderstanding'* – «мати непорозуміння»; *'to have a lot of mischief'* – «нещастить»);

В¹ – мовленнєві стереотипи з фразеологізмами, компаративними конструкціями, що викликають у реципієнта стійкі негативні асоціації (*'a knife to the heart'* – «як ніж у серце»; *'out of the blue'* – «зненацька»; *'a heart of flint (stone)'* – «кам'яне серце»; *'as cold as charity'* – «холодний як доброта багатіїв»);

С¹ – мовленнєві стереотипи, які запозичуються в українську мову як мову перекладу за допомогою трансплантації або транскодування, слід зауважити, що до цієї підгрупи включаються переважно слова-реалії і серед них багато антропонімів і топонімів із національно-культурним забарвленням (*'Scrooge'* – «Скрудж»; *'Othello'* – «Отелло»; *'Macbeth'* – «Макбет»; *'Cruella'* – «Круелла»; *'Severus Snape'* – «Северус Снейп»; *'Gangster'* – «Гангстер»; *'Godfather'* – «Хрещений батько»; *'Iron Lady'* – «Залізна Леді»; *'bootleggers'* – «бутлегери»; *'lockdown'* – «локдаун»);

Д¹ – фразеологізми, паремії (приказки, прислів'я, афоризми) із наявним національно-культурним забарвленням (*'to show one's true colors'* – «показати своє справжнє обличчя»; *'to take French leave'* – «піти по-англійськи»; *'Before one can say Jack Robinson'* – «у мить»; *'the war of roses'* – «війна троянд»);

Е¹ – висловлювання, що не містять у складі лексеми із значенням негативації, проте характеризують дії негативно (*'This statement is far from true.'* – «Це судження хибне». *'This judgement is far from fair.'* – «Це судження несправедливе». *'Too many cooks spoilt the broth.'* – «У семи няньок дитина без ока». *'Love is blind.'* – «Кохання сліпе.») [4; 5];

Ф¹ – ситуативні кліше, за допомогою яких автор повідомляє додаткову інформацію про певні події (*'on Ash Friday'* – «у Велику П'ятницю»; *'on Judgement Day'* – «у Судний день»).

Мовленнєві стереотипи, що формують нейтральне ставлення до дійсності і мають нейтральний вплив. До цієї групи зараховують такі підгрупи:

Г – фразеологічні сполучення та фразові дієслова, які не містять оцінного компоненту (*'to make a long story short'* – «стисло кажучи»; *'in a nutshell'* – «стисло кажучи»; *'to crown it all'* – «на довершення усього»; *'to end up with'* – «призвести до»; *'to draw a conclusion'* – «дійти висновку»; *'to make up one's mind'* – «вирішити»; *'to make it short'* – «скорочено»; *'to make up for'* – «компенсувати»; *'to make it up with'* – «налагодити стосунки»);

Н – фразеологічні зрощення, які не містять оцінного компоненту (*'under a blue moon'* – «коли рак на горі свисне»; *'I heard it from the horse's mouth'* – «почув на власні вуха»; *'before one can say Jack Robinson'* – «не встигнеш і оком моргнути»; *'to cut off with a shilling'* – «залишити без гроша у кишені»; *'every Tom, Dick and Harry'* – «абихто», «кожний стрічний, хто трапиться», «перший ліпший»; *'ever after'* – «довго й щасливо») [4; 5].

Методом суцільної виборки було викоремлено 150 етнопсихолінгвістичних стереотипів, реалізованих у мовленні англійців на матеріалі книги Кейт Фокс *"Watching the English. The Hidden Rules of English Behaviour"* та її українського перекладу, «Спостерігаючи за англійцями» [6].

Зведена таблиця даних щодо дистрибуції мовленнєвих стереотипів різних груп і підгруп

Кількість мовленнєвих стереотипів	Групи мовленнєвих стереотипів													
	Мовленнєві стереотипи, що формують позитивне ставлення						Мовленнєві стереотипи, що формують нейтральне ставлення		Мовленнєві стереотипи, що формують негативне ставлення					
Кількість по підгрупах	A	B	C	D	E	F	G	H	A'	B'	C'	D'	E'	F'
	28	12	7	8	10	15	15	5	15	7	5	3	8	12
Кількість по групах	80						20		50					
Разом	150													

У таблиці 1 наведено дані щодо дистрибуції мовленнєвих стереотипів різних груп і підгруп.

Аналіз вибірки засвідчив наявність таких концептів, які втілюють етнопсихолінгвістичні стереотипи англійців: «скептицизм», «манірність», «холоднокровність», «пунктуальність», «бережливість», «ввічливість».

Етнопсихолінгвістичні стереотипи «англійськості» персоналізовані у особистостях таких відомих літературних персонажів, як Сомс Форсайт та Домбі-батько.

У той же час англійці найчастіше глузують з шотландців і ірландців, зображуючи їх надмірну бережливість, що межує з жадібністю, та інтелектуальну обмеженість. Конфліктність етнопсихолінгвістичних стереотипів англійців і шотландців може бути проілюстрована наступним прикладом.

Приклад 1. Вихідний текст:

Englishman: 'In Scotland, the men eat oatmeal; here in England we feed it to our horses.' Scotsman: 'That's why English horses and Scottish men are the finest in the world!'

Приклад 1. Переклад українською:

Англієць: «В Шотландії люди їдять овес; в Англії їм годують коней.» Шотландець: «Ось чому англійські коні та шотландські чоловіки краці в світі.»

Приклад 2. Вихідний текст:

'An Englishman, an Irishman and a Scotsman went into a pub. The Englishman stood a round, the Irishman stood a round and the Scotsman stood around.'

Приклад 2. Переклад українською:

«Англієць, ірландець і шотландець пішли до пабу. Англієць пригостив усіх віскі, ірландець пригостив усіх віскі, а шотландець постояв поруч.»

В українській та англійській етнокультурі простежується збіг певних ключових концептів та засобах їх мовної реалізації.

Так, доброзичливість як концепт наявна у багатьох англійських пареміях, до яких можна відшукати перекладацькі еквіваленти чи аналоги в українській мові.

Доброзичливість найчастіше реалізується у фразеологічних словосполученнях зі словом 'heart' в англійській мові на кшталт: 'to have a heart of gold', 'to hold smb to one's heart', 'to be hearty', 'to open one's heart to smb', 'to touch (move) deep to the heart'.

Проте в українській мові таким фразеологічним єдностям відповідають часткові перекладні фразеологічні еквіваленти, що містять лексему "душа". Як наприклад, 'to open one's heart to smb' перекладається як "відкрити комусь душу", а 'to touch (move) deep to the heart' у перекладі українською трансформується на "припасти до душі комусь".

Концепт 'heart' втілює в англійській мові уявлення про внутрішній світ людини, її емоційно-психологічну скла-

дову як протилежну розумовій, раціональній складовій. Але одночасно 'heart' як серце символізує доброзичливе ставлення, щирість почуттів, доброту.

У той же час у таких висловлюваннях як 'heart of stone' або 'heart of flint' маємо характеристики протилежні до щирості та доброзичливості – черствість, надмірну раціональність, виваженість, розсудливість.

Як відомо, вірування друдів ґрунтувались на безсмерті душі та можливості її переселення у інші істоти чи неістоти. Контекстуальними синонімами лексеми 'heart' у цьому сенсі виступали лексеми 'soul' та 'spirit'.

Поширеність літоти та мейозису, стилістичних засобів заснованих на подвійному запереченні та навмисному зменшенні ознак і масштабів явища, свідчить швидше не про нездатність англійців до високих та сильних почуттів, а більшу емоційну стриманість та сформовану протягом сторіч звичку приховувати власні почуття відповідно до вимог етикету.

Прикладами літоти можуть слугувати такі висловлювання, як 'This isn't very unusual'; 'He didn't not believe in superstitions any more, but he didn't believe in them either'.

Англійські висловлювання з літотою, які найповніше віддзеркалюють такі етнопсихолінгвістичні стереотипи, як іронічне ставлення до життя в цілому та схильність до нівелювання емоційної шкали, у більшості випадків вимагають від перекладача застосування тактик прагматичної адаптації та коректного оформлення інформації у поєднанні з комплексною перекладацькою трансформацією антонімічного перекладу. 'This isn't very unusual' у перекладі українською відтворюється як «Це звичайна річ», а 'He didn't not believe in superstitions any more, but he didn't believe in them either' перетворюється на «Він вже не казав, що не вірить у забобони, але й не вірив у них».

Мейозис реалізується у мовленні англійців шляхом додавання до будь-якого контексту прислівників 'quite', 'not much', на кшталт: 'That sounds quite worrying'. У перекладі українською, як правило, застосовується трансформація заміни, а саме: «Це мене доволі збентежило».

Для англійців є характерними розсудливість, поміркованість, для українців – надмірна емоційність, іноді без підтонів. Найбільш частотними узусними значеннями 'good' при перекладі українською мовою є «гарний, приємний», тобто на перше місце виходить саме доброзичливість, а не відвертість людини. Фразеологізм «відкрита душа» в українській мові тлумачиться як людина пряма, щира та відверта, дуже релігійна.

У мові англійців частковим еквівалентом переносного значення українського фразеологізму «відкрита душа» є фразеологічна єдність 'to have good stuff in', яка у свою чергу є потужним мовленнєвим засобом реалізації стереотипу концепту доброзичливості.

Англійське 'soul' у фразеологічному звороті 'soul mate' відповідає в українській мові фразеологізму «рідна душа», «людина, близька по духу». Отже, частковим відповідником слова 'soul' виступає українське «дух».

Іноді в англійській мові лексеми 'heart' та 'soul' поєднуються в одному виразі, як наприклад 'with all one's heart and soul' у значенні «усіма фібрами душі, усім серцем».

Проте наявні крос-культурні відмінності у значенні лексеми 'heart' як мовного засобу реалізації стереотипу мужності, на кшталт: 'to pluck up one's heart' у значенні «мати мужність» та 'to take heart' у сенсі «не впадати у відчай».

На особливу увагу заслуговують стереотипні англійські висловлювання, утворені за моделлю Subject+Verb, на кшталт: 'heart bleeds'; heart melts, heart is breaking, heart smiles та фразеологізм 'from the bottom of one's heart'.

Етнопсихолінгвістичні стереотипи англійців і українців формувались поступово. У розумовій сфері відмінність концептів 'soul' та 'mind' стала більш наочною. Англійська душа 'soul' протиставляється розуму 'mind', тобто стереотипною ознакою англійського менталітету є раціональна доброта.

Будь-яка мова утворює концепти на основі навколишнього середовища, які віддзеркалюють дійсність, проте несуть на собі вплив етнокультурних стереотипів.

Англійський концепт 'soul' збігається з українським «душа» в суто релігійному уявленні про душу як цінність та людських почуттів та думок, характерних якостей людини.

Ці концепти інтерпретуються як антропоморфізовані (пор. укр. «душа радіє, тішиться, співає»; «серце крається»; англ.: 'heart bleeds', 'heart melts', 'heart is breaking'. Але 'soul' не несе інформацію про моральні цінності. В англійській мові зафіксовано лише один фразеологізм з таким компонентом 'good soul'.

В англійській мові не існує еквівалентних до українських виразів антропоморфізованих метафор з лексичним компонентом 'soul'. Натомість 'heart' вживається головним чином у значенні осередка почуттів.

Українська душа – це сама людина, душа – це внутрішній стан людини, її життя, що пояснює антропоморфізацію душі у пареміях і фразеологічних словосполученнях. «Серце» як ключове слово також має широке тлумачення, у якому закована культурна традиція англійців й українців. Як для англійців, так і для українців 'heart' («серце») є центром емоцій, осередком духовного життя людини.

Етимологія лексем 'heart' («серце») підтверджує таку думку. 'Heart' походить від прагерманського слова 'kherthan', яке, у свою чергу, утворилося від протоіндоєвропейської основи 'ker-' «голова» і збігається з латинським 'cor', грецьким 'kardia' і російським «серце».

У Академічному тлумачному словнику української мови знаходимо: «серце – орган людини як символ зосередження почуттів, настроїв, переживань» [7, с. 141].

У сучасних тлумачних словниках визначення слова «серце» включає широкий спектр значень: від образу, що має емоційне забарвлення (наприклад, серцевий – належить до серця, добрий, чутливий; сердечно – щиро, від душі; сердега – той, кого жаліють, кому співчують; серцевина – середина стовбура, сердити – гнівити, сердитися – почувати гнів, безсердечний – нечутливий, жорстокий; до символу, що репрезентує внутрішній центр духовного життя людини: «... дух, душа; осереддя життєвих сил людини; сукупність відчуттів, думок та почуттів; помисел, думка».

У індоєвропейських мовах слова, що виражають поняття «серце» в основі значення мають поняття центру, середини, що можна пояснити універсальністю тілесного досвіду мовців.

Відповідно, у структуру лексем 'heart' («серце») входять такі змістові характеристики: орган тіла; центральна частина тіла; місце зберігання почуттів і емоцій; пам'ять (напр.: 'to learn by heart').

Важливе місце у способах реалізації етнопсихолінгвістичних стереотипів англійців посідають мовні засоби вираження політичної коректності. Політична коректність англійців є етнокультурним феноменом, наявність якого є визначальним фактором самотності сучасного англійського мовлення у порівнянні з українським та причиною можливих крос-культурних труднощів у перекладі.

Під час дослідження було проаналізовано як новоутворені політично коректні слова, авторські неологізми, так і лексичні одиниці загальнолітературної узусної лексики, які набували нових політично коректних значень із часом.

Матеріалом слугували політично коректні лексичні одиниці з таких джерел, як книги Fox K. 'Watching the English. The Hidden Rules of English Behaviour' та Calman Mel, Duncan Ben. 'Short Cuts. Using Texts to Explore English'.

Із появою політичної коректності понятійна картина світу англійської мови поповнилась новими поняттями (наприклад, 'colorism', 'eurocentrism', 'lookism', 'fatism'). Результатом змін у понятійній картині світу стала оновлена мовна картина світу англійців.

Упровадження таких слів у активний лексикон англійців вплинуло на прагматичні аспекти використання лексичних одиниць загальноживаної лексики, представлених відповідно такими семантичними полями, як «расова приналежність», «вік», «соціальний статус», «фізичні вади та розумові недоліки».

Традиційні лексеми, які до цього часу становили узусну норму вираження зазначених вище понять, були досліджені в аспекті відтворення політичної коректності як негативно конотативно забарвлені лексичні одиниці.

Процес модуляції, трансформації негативно оціненої лексики у політично коректну нейтральну лексему можна простежити на наступному прикладі ('handicapped' – 'disabled' – 'a person with disabilities' – 'differently abled').

Характерною особливістю політично коректних слів і виразів є розмита референтна співвіднесеність, яка призводить до знищення меж між протилежними категоріями, «погано» та «добре», «морально» та «аморально». Нова генерація британців зростає у суспільстві з новими моральними нормами.

Комічно забарвлене мовлення англійців, наскрізь іронічне, певним чином протидіє загальноприйнятному політично коректному мовленню. Саме іронія дозволяє викрити всі недоліки та незграбності ефемізованої англійської мови. Функціональним призначенням такого мовлення є критичний погляд на суцільно політично коректне мовлення.

Політична коректність сучасної англійської мови, яка створює підґрунтя для появи великої кількості плеонастичних зворотів на кшталт: 'incomplete success' замість 'failure' (у перекладі українською «невдача»), 'mentally challenged' замість 'stupid' (у перекладі українською «дурний, нерозумний»), 'significant other' замість «друга половина» у значенні «чоловік», «дружина», «партнер», як бачимо це англійське словосполучення завжди потребує конкретизації у перекладі українською.

Іншою проблемою конфліктності мовленнєвих норм культур є тенденція до уніфікації статі, уникнення «сексистських» афіксів у англійській мові, наслідком чого є поява таких «контамінованих» слів, як 'womyn' замість 'women', 'herstory' замість 'history' 'waitron' або 'dining-room attendant' або 'waitperson' замість 'waiter' та 'waitress'.

В українській мові, навпаки, останнім часом зростає кількість слів-фемінітивів на позначення різних фахів, зокрема: «гідиня», «психологиня», «педагогиня» тощо.

Реконструкція стереотипних фразеологічних словосполучень у кожній із мов ґрунтується на спільності концептів щирості українців та раціональності англійців. Такі спостереження підтверджують сформовані стереотипи про стриману доброзичливість англійців та щирість й відкритість, добродушність українців.

Висновки. Таким чином, в аспекті дослідження крос-культурних проблем перекладу аналіз стереотипних політично коректних фразем підтверджує, що для типового англійця характерними є розсудливість та поміркованість, а для пересічного українця – щирість, емоційність і гостинність.

Це відображає властиве для західної культури акцентування розумного (раціонального) начала в людині – стриманість та практичність, на відміну від українця, для якого вагоме місце в національній системі цінностей займає душа як місце локалізації психічного світу людини, почуття якої також сконцентровані в душі.

Перспективами подальших пошуків у даному науковому напрямку стане аналіз проблем відтворення етнопсихолінгвістичних стереотипів англійського мовлення у перекладі українською мовою.

Література:

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. Київ : Вид. дім «Академія», 2004. 344 с. (Альма-Матер).
2. Данилюк І.В. Етнічний стереотип. *Етносоціологія: терміни та поняття* : навч. посіб. / В. Євтух, В. Трошинський., К. Галушко [та ін.]. Київ : Вид-во УАННП «Фенікс», 2003. С. 121–123.
3. Мартинюк А. П. Гендерні стереотипи та їх відображення у мові та мовленні (на матеріалі англійської мови). *Вісник Київського лінгвістичного університету. Серія «Філологія»*. 2003. Т. 6. № 1. С. 171–176.
4. English-Ukrainian dictionary. URL: <http://www.englishukrainiandictionary.com> (дата звернення 26.01.2024).
5. Merriam-Webster Dictionary and Thesaurus. URL: <http://www.merriam-webster.com> (дата звернення 26.01.2024).
6. Fox K. *Watching the English. The Hidden Rules of English Behaviour*. London : Hodder & Stoughton, 2014. 608 p.
7. Академічний тлумачний словник (1970-1980). Київ : Наук. думка. URL: <http://www.sum.in.ua> (дата звернення 26.01.2024).

Ivanchenko A., Popovych I. Features of English ethnopsycholinguistic stereotypes and cross-cultural problems of their reproduction

The article is dedicated to determining the peculiarities of ethnopsycholinguistic stereotypes of linguistic behaviour of Englishmen in terms of translation in the English-Ukrainian language pair. Despite the large number of studies in the field of socio- and ethnopsycholinguistics, the problems of creating a typology of linguistic personalities and its impact on translation process still remain unresolved. They require a deeper research of the problem of linguistic personalities typology in general and analysis of the peculiarities of ethnopsycholinguistic stereotypes at the level of language and speech, as well as their reproduction in translation in the English-Ukrainian language pair.

A linguistic personality of a certain national culture has a certain set of ethnopsycholinguistic stereotypes in his or her own speech experience. In linguistics, there are different opinions with regard to definition of the term "linguistic stereotype".

An ethnopsycholinguistic stereotype of speech is interpreted as a certain speech formula that briefly conveys a commonly understood meaning in typical communication situations and is used to form a speaker's positive, neutral or negative attitude to a speech event.

Such understanding of the ethnopsycholinguistic stereotype is based on the statement about two-sided nature of this linguistic unit – it simultaneously reflects the objective reality in an adequate manner and ensures syntactically correct connections with other units of expression, and pragmatically – communicative relevance and equivalence.

Ethnopsycholinguistic stereotypes and means of their implementation in speech reflect a stable attitude to a certain class of objects, events, phenomena, processes, people and regularity of an addressee's reactions. This results in repeatability of reactions and their predictability. Speech stereotypes in a work of fiction help to form readers' perception of characters. The ability of ethnopsycholinguistic stereotypes to form emotional reactions in recipients forms a basis for their classification. It is most clearly demonstrated by qualitative differences in perception of certain information by representatives of different cultures.

From the perspective of studying cross-cultural translation issues, the analysis of stereotypical and politically correct phrases confirms that a typical Englishman is characterised by prudence and moderation, while an average Ukrainian is characterised by sincerity, emotionality and hospitality.

This reflects an emphasis of the western culture on a rational element in a person such as restraint and practicality, in contrast to a Ukrainian for whom a soul plays a significant role in the national value system as the location of a person's mental world, whose feelings are also concentrated in such soul.

Key words: ethnopsycholinguistics, stereotype, linguistic personality, cross-cultures, English, Ukrainian.

Karaban V. I.,

Doctor of Philological Sciences,

*Professor at the Department of Theory and Practice of Translation from English
Taras Shevchenko National University of Kyiv*

Karaban A. V.,

Candidate of Philological Sciences,

*Associate Professor at the Department of English and Intercultural Communication
Taras Shevchenko National University of Kyiv*

Verba L. H.,

Candidate of Philological Sciences,

*Professor at the Department of English and Intercultural Communication
Taras Shevchenko National University of Kyiv*

FROM SHAKESPEARE TO SPRINGFIELD: TRANSLATING ARCHAIC ENGLISH MORPHOSYNTACTIC ELEMENTS IN 'THE SIMPSONS' INTO UKRAINIAN

Summary. The article deals with the translation of English archaic morphosyntactic elements into Ukrainian in the television sitcom "The Simpsons". Particular attention is paid to the problems and methods of their translation and the rendering of their stylistic and rhetorical functions to adequately perceive the archaisms by the Ukrainian audience and the process of their adaptation in such intercultural communication. The Simpsons series was chosen for the study because it is characterized by the use of the archaisms under study in historical, religious and parody episodes, satirical humor and the use of various stylistic devices.

The article reviews scholarly works on the translation of archaisms in fiction, notes the lack of research on the translation of archaisms in audiovisual materials, summarizes existing scientific studies on the stylistic functions and translation of archaisms in the original and translation into modern language, and emphasizes the need for creative adaptation of archaic speech in translation. Analyzed in detail is the balance between the preservation of the meanings and stylistic functions of the studied archaic linguistic elements in translation and their adaptation to modern audience practices. The identified translation strategies and techniques range from modernization and deletion of archaisms to compensation and archaization. Characterized is the role of the translator in focusing on historical authenticity and contemporary relevance.

It is concluded that it is possible to translate and convey the stylistic and rhetorical functions of English morpho-syntactic archaisms into Ukrainian, despite the objective specific challenges and pitfalls in audio-visual translation.

The study emphasizes the adaptability of the language and the preservation of the content and style of the source text in which the archaisms are used while ensuring a full understanding of the translation by the target audience. The results of the study contribute to the appreciation of the problems of translating archaisms in modern media and improving the quality of translation and intercultural communication.

Key words: audiovisual translation, morphosyntactic archaism, stylistic function, translation strategies and techniques, intercultural communication.

Introduction. Over the past decade, audiovisual translation, particularly of TV sitcoms like "The Simpsons," has become popular, crucial, and in great demand in the translation industry. "The Simpsons," the longest-running American animated sitcom series, known for its satirical depiction of a working-class family in Springfield, uses various stylistic devices like allusions, musical numbers, and archaic language, especially in historical or parodic episodes. This study investigates the challenges and creative solutions in translating such morpho-syntactic English archaisms into Ukrainian, focusing on modern interpretations of older language forms for artistic and thematic enhancement in Ukrainian media. It aims to understand the impact of these translations on Ukrainian viewers and the domestic approach to preserving the original work's essence in cross-cultural communication.

Exploring the translation of English archaisms in modern media into Ukrainian involves examining the relationship between historical language forms and contemporary adaptations. This article synthesizes scholarly research on the use, significance, and translation of archaic language in modern contexts, highlighting the creative adaptation of historical language in contemporary media. Positioned at the intersection of these scholarly explorations, the study provides an in-depth understanding of the challenges and opportunities in translating morpho-syntactic English archaisms into Ukrainian.

Literature Overview. The previous study of archaic and pseudo-archaic language in modern media has offered various useful insights. Minugh [1] focused on the use of archaic English, like "thou" and "-eth" verb endings, in newspapers, analyzing their linguistic and cultural implications. Traxel's work distinguished pseudo-archaic English from true archaic forms, highlighting its influence from Renaissance sources [2] and its presence in literature [3] and digital media, including gaming [4]. Kirner-Ludwig examined the use of archaic language in "Game of Thrones" [5] and medieval blogs [6], while Huțanu and Chirilă [7] analyzed the humorous application of 'old Romanian' on social media. Irwin [8] and Pablé [9] contributed by exploring the role of archaic language

in literature and media adaptations, with Knappe [10] emphasizing its educational potential. Sonmez [11] investigated Coleridge's strategic use of archaic elements in his poetry to evoke antiquity. Finally, Mandala [12] examined the use of archaic language in science fiction and fantasy, balancing historical authenticity with modern readability, demonstrating how these genres utilize archaic vocabulary and grammar to create pseudo-historical worlds.

Diachronic translation studies on translating texts across different time periods within the same language involved balancing linguistic anachronism, archaic and contemporary language, and historical interpretation. Weyant [13] focused on J.R.R. Tolkien's translation principles, emphasizing the preservation of linguistic style and historical context alongside contemporary readability. Jabbari's [14] dissertation examined Old Norse and Persian legends translations using linguistic anachronism like obsolete words to bridge the temporal gap while maintaining accessibility. Karas and Shyldkrot [15] discussed translating Old French, maintaining original lexemes and adapting word order for modern French, highlighting the concept of heterolingualism which blends modern features with archaisms [16]. Bielska [17] analyzed three Polish translations of "Romeo and Juliet," showing how omitting archaic elements alters the text's reception. Washbourne [18] critically debated the pros and cons of archaizing translation, reflecting the tension between preserving historical linguistic elements and adapting to modern reading practices.

Yoon [19] examined Morris's use of archaic language in translating Homer, aligning with the Victorian medieval revival to recast Greek narratives in a medieval guise, mixing Old English, Middle English, and medieval French elements. Delabatista [20] explored archaisms across lexical, morphological, syntactic, phonetic, and graphic forms in literature, analyzing their impact on historical ambience and translation choices. Jones and Turner [21] discussed strategies for translating archaic texts, including 'hyperarchaisation' and 'updated archaisation', and the implications of choosing between archaization and modernization in translating classical authors. Féasson [22] studied the translation of archaic elements in fantasy literature like "The Lord of the Rings" and "Game of Thrones" into French, focusing on the systematic translation of rare terms and the challenges of marked terms altering diachronic imagery. Førde's thesis [23] on translating Tolkien's work into Norwegian detailed translation strategies like addition and omission. Zorčec [24] emphasized the role of style and archaic language in high fantasy translation, advocating for syntactically complex styles to maintain genre plausibility. Toda [25] and Lukas [26] addressed the translation of archaic language in historical fiction, with Toda focusing on Walter Scott and Lukas on Polish novels translated into German.

There are only very few papers on the translation of archaisms in TV shows, but no research has been done on the material of such shows as situation comedies and, specifically, the TV show "The Simpsons", especially, where such archaic language units as archaic morpho-syntactic elements – word forms used in the Early Modern English in a certainly defined syntactic position in a sentence, for example pronouns and their forms verbal forms (thou, thee, doth, shalt, wouldst, etc.) – are used not necessarily accurately and with a sole purpose of copying the historical speech, but more so to present the speech as historically inspired, at times in jest.

Research Design. Researching the translation of archaisms in TV shows, especially in comparison to literary translations, brings forth an array of hypotheses regarding the complexities

of this medium. This study hypothesizes that visual context in TV shows like "The Simpsons" might aid Ukrainian viewers' comprehension of archaic terms, a support absent in written texts. Audiovisual constraints, such as the need to match translated dialogue with actors' lip movements, may limit translators' choices with archaisms, potentially leading to more significant alterations than in literary translation. Additionally, genre-specific translation norms in sitcoms, involving various kinds of archaisms, might differ significantly from other artistic genres, balancing humoristic and other stylistic effects and historical authenticity. This may involve greater cultural adaptation and localization efforts, which could be investigated through cultural reference adaptations for the target audience.

Addressing the theoretical challenges of translating archaic morpho-syntactic elements and their functions from English to Ukrainian involves considering the lack of direct translation correspondences and the subjectivity of translators' backgrounds and interpretations. Descriptive Translation Studies (DTS) and comparative analysis, supplemented by translator interviews, are several of the practical key methods to understand these complexities.

241 media examples from the transcripts of "The Simpsons" for this study were meticulously chosen from the extensive TV Corpus (<https://www.english-corpora.org/tv/>). This corpus, with its robust metadata linked to Internet Movie Database entries, facilitated a systematic selection process. "The Simpsons" was chosen as the primary example for its unique stylistic qualities as well as for the availability of Ukrainian translations thereof. Renowned for its stylistic and linguistic inventiveness, "The Simpsons" serves as an excellent case study for the translation and adaptation of archaic language in contemporary, everyday contexts. The show's genre, combining satire and humor, allows for an exploration of how archaic elements with their stylistic functions are integrated into modern, casual dialogue.

Analysis. In this section, we delve into the translation methods used for rendering and adapting archaic English forms into Ukrainian, specifically within the context of their usage in the chosen episodes of "The Simpsons." By examining specific examples from the show, we seek to understand how (possibly, several, of which indicative is a great difference in translating various series and episodes) translators manage to preserve the original archaism's meaning, intent, functions, tones and styles while ensuring the translated content remains culturally and linguistically relevant for a contemporary Ukrainian audience. We first turned to the translation techniques employed while handling archaic English pronouns and discovered the following approaches in Ukrainian translations discussed below. Archaic pronouns and their forms are the most frequently used element of the archaic language across the Simpsons corpus (with *ye* – 68, *thee* – 53, *thou* – 39, *thy* – 50, *thine* – 5, and *mine* – 4), which means they present the most variety in translation.

Modernization. This approach entailed replacing archaic pronouns (like "*thou*", "*thee*", etc.) with their contemporary Ukrainian counterparts. The Ukrainian pronoun system, unlike the defective English system which lacks a distinct second-person singular form, provides direct equivalents. This approach aligns well with the preferences of the modern Ukrainian audience but also tends to diminish the archaic character of the original elements and their stylistic and rhetorical functions. Additionally, unlike the historical English system, which differentiates possessive pronouns based on consonant-vowel dependencies, Ukrainian

possessive pronouns do not exhibit such differentiation. Therefore, the absence of historical equivalents in Ukrainian translations is also influenced by this linguistic characteristic:

In “I dub *thee* king of the morons” / “Я признаю *тебе* королем бовдурів” and “Prepare for the Almighty’s judgment, *thou* stinking fruit of rotted vine!” / “Тотуйся до суду Божого, *ти* смердючий плід гнилого стебла!” the translation uses modern Ukrainian second person singular to render the archaic English “thee” and “thou”; what is interesting is that modern English second-person pronouns lack objective case, however, archaic English has one, so a more elaborated pronominal paradigm can accommodate the difference.

In “Forsooth. *Mine* eyes doth rove of their own accord” / “Вибач. Але *мої* очі живуть власним життям” and “*Mine* ears are open to the pleas... of those who speak *ye* old English” / “*Мої* вуха слухають лише тих, хто вживає середньовічну мову”, the archaic English possessive pronoun is rendered through the modern Ukrainian possessive.

A more fluid modernizing translation of archaic English possessives into Ukrainian often employs the universal Ukrainian possessive ‘свій,’ as seen in “Look into *thy* starfish heart and protect our souls so we might live to go tubing on *thee* again” / “Зазирни в *своє* восьминоге серце і врятуй наші душі, щоб ми знов втішалися на *тобі* серфінгом.” Here, the combination of the second-person singular pronoun and the universal possessive ‘свій’ is used to achieve a translation that sounds natural in Ukrainian but, at the same time, fails to convey the original’s archaic fleur.

The above approaches are in the vein of formal equivalents as both lexically and grammatically the units formally match; another way to modernize, which aligns more with dynamic equivalence, is through cultural adaptation. In this approach, archaic or historical language is also updated to modern equivalents in Ukrainian but amends the meaning to ensure cultural context and comprehension for the target audiences:

“What brings *thy* merry band to Stratford’s plains” / “Що привело *вас* цієї днини на Стратфорда рівнини” and “How deep did *thou* diggest?” / “А чи глибоко *ви* зробили яму?” Here, the archaic English second-person singular possessive is updated to Ukrainian modern second-person plural, which suits the context of addressing a group in Ukrainian. Nevertheless, the stylistic historical and humorous nuances of the English archaic pronouns remain un conveyed.

In the examples “And I will make *thee* a hat from construction paper” / “А я змайструю *Вам* капелюх з паперу” and “Perhaps *thou* wouldst make a good father” / “З *Вас* вийшов би непоганий чоловік” the archaic English second person singular pronouns are used to address a single individual. However, in their Ukrainian translations, these are updated to the second person plural form, reflecting a formal mode of address in Ukrainian. Since modern English does not make this formal distinction, the translator’s choice to use the formal Ukrainian pronoun form may be an intentional compensation for the absence of an archaic equivalent, or, less likely, a misunderstanding of the historical English pronoun system.

Similarly, in “Oh, Princess fair, whilst *thou* grant me *thine* dainty hoof in marriage” is translated as “О моя прекрасна принцесо, прошу *Вашої* ратиці, щоб ми одружилися,” the archaic English second person singular possessive is rendered into a respectful and slightly formal Ukrainian address, striving to retain some

of the archaic essence. As the Ukrainian pronoun usage does not necessitate frequent repetition, the translation includes only one pronoun, which contextually implies the other, ensuring clarity and fluidity in Ukrainian.

In some instances, though, not only a pronoun is modernized as in “Log Cabin, full of taste, my stomach is with *thee*” / “Отче, мій шлунок вдячний *тобі* за допомогу”, but a more flexible syntactic pattern typical of historical English is modernized. Although Ukrainian has a more flexible word order than modern English, an appropriate wording might be used that could be interpreted as archaic in Ukrainian, but, instead, it is simply modernized, which leads us to the next observed choice in translation, rather undesirable, albeit sometimes unavoidable.

Omission. Another archaic morphosyntactic element that is heavily relied upon to produce medievalized speech is obsolete verbal ending, including second person singular which is lost in modern English and an archaic version of third person singular. As the Ukrainian language does not practically have an extensive system of auxiliary verbs, rather an exception than the rule, so archaic auxiliary verbs will most likely go without an equivalent. The unhappy alternative is not whether to use a modern or archaic form but rather to simply omit or compensate for the archaic.

The periphrastic *do* is a signature innovation of English in the Renaissance appearing to be a default historical register across fiction, movies and TV shows. As Ukrainian does not employ auxiliary support in positive statements, the examples “Mine eyes *doth rove* of their own accord” / “Але мої очі *живуть* власним життям” and “Forsooth, a myst’ry *doth confound*... / Бо є секрет, що нас *бентежить*...” demonstrate that Ukrainian translations normally render just the notional verb and, in the process, the loss of archaic overtones carried in the Renaissance version of the English auxiliary.

A portion of archaisms is used in a poetic context, where it is difficult to ascertain if the archaic word was not addressed to for its own complexity or simply fell victim to the constraint of poetic form, as in “How *doth* the hero... strong and brave, a celestial path in the heavens *pave*” / “Герой мій сильний і сміливий, *лету* у небо на коні грайливім”.

Compensation. Complex verbal forms that contain only one archaic element are likely to be rendered into Ukrainian via a notional verb only, which more likely than not is going to be a modern one or compensated by a modal auxiliary in Ukrainian, partially if it is still in its modern form as in “Who *hath summoned* me” / Хто *смів* мене *викликати*?

An interesting device observed in compensating archaic endings in a religious context, the third person singular ending, so heavily associated with King James’ Bible in English, is rendered by an imperative verb form in Ukrainian, for being so heavily used in a religious context. The example “And I *sayeth* unto you, slay every tall boy in town!” / “*Слухай* волю мою, поріши усіх високих хлопчиків у місті!” shows how effectively the elevated biblical overtones can be found in Ukrainian. Within the same utterance, we can witness another compensatory mechanism: the archaic use of *unto* after *say* is compensated with archaic word order after the imperative, where a possessive determiner succeeds the noun, rather than in typical modern preposition to the noun: “And I *sayeth unto you*, slay every tall boy in town!” / “*Слухай волю мою*, поріши усіх високих хлопчиків у місті!”

The archaic inflection (-th) to imperative compensation technique probably stems from Biblical parallel texts. We can see such reference even within the Simpsons contexts, as in "I'm afraid your son broke the 11 th Commandment: Thou *shalt not* steal" / "На жаль, ваш син порушив одинадцяту заповідь: *Не вкради*". This, however, is not consistent in the translations, as the same commandment is rendered alternatively in two other examples: by using an equivalent devoid of biblical connotations as in "Thou *shalt not steal*" / "*Ніколи не кради*" and by modernizing through

a Ukrainian modal as in "Well, thou *shalt not* steal" / "Але *красти не можна*".

Other than the previous example, religious context triggers the compensation of archaic verbal endings through imperative as in "As the Bible says... "Thou *shalt not horn in* on thy husband's... racket" / "Як сказано в Біблії, *не лізь* жінко у справи... чоловічі" or "Thou *shalt not* take... moochers into thy... hut"? / "*Не пускай* до свого дому ледарів", "Thou *shalt not* commit adultery" / "*Не чини* перелюбу". Even in poetic language this still stands true:

"I was a sinner A real bad kid What thou <i>shalt not</i> I shalt did"	"Я грішником був, неслухняним, мені казали <i>не роби</i> , я не тямив".
---	---

Another compensatory technique is converting the archaic nature of an English pronominal form to an archaic word order in Ukrainian as in "Zounds! I did *thee* mightily smitely" / "Леле. Могутнім ударом поклав я *їого*", where instrumental object precedes subject and verb, while the archaic second-person singular pronoun itself is rendered with a third-person masculine in Ukrainian.

Archaizing. The archaic English verb form – present subjunctive, though still present in minor instances and restricted to clichés and mandatory use exclusively was the only form to have actually

been rendered into Ukrainian with an archaic Ukrainian verb form in "I *be* Tom Turkey!" / "*Аз єсмь* індик Том"; moreover, the Ukrainian pronoun was also archaized as this phrase is more recognizable to Ukrainian speakers than its elements alone.

Loss. Although technically this strategy can be unified under the umbrella of omission, its unavoidable nature justifies categorizing it as a separate translation outcome, when it comes to poetic translation, where the balance of form and content is so precarious, that the loss of archaic morphosyntactic elements seems inevitable, which is the case in most observed instances.

Partial loss:

"twixt <i>thy</i> stones glimpsed I the truth All things must pass, <i>thy</i> face, my youth"	"Та разом з <i>тобою</i> пішли в небуття Зв'язок із минулим і юність моя"
---	--

or total loss:

"Taint of mute and scum of pond, <i>thou shalt</i> become the guise <i>thou</i> donned"	"Все, що було і було, перетвориться на зло".
--	---

Translation Error. Archaic language poses a difficult challenge in a sense that unfamiliar forms also hinder the grammatical meaning comprehension, resulting in the change of the grammatical meaning in the target text, to a degree distorting the message.

Only in one instance, we observed how an archaic plural personal pronoun was rendered with a singular personal pronoun – "If the plant ye wish to flee... go to Sector 7-B." / "Якщо хочеш утекти, для цього сектор 7 бі", where the change, although minor, does not serve a specific purpose and misrepresents original message.

In another instance, the verbal ending in the past auxiliary in 'Didst thou hear that, Isaac?' / "Ти чуєш, Ісаку?" threw the translator off: while the pronoun is addressed to the correct person, the assumption that the verbal ending changed the tense form affected the transformation of the past meaning into the present.

Another common misinterpretation of archaic English verbal endings is the second-person present simple form for the past simple, as in "Thou *sayest* it" / "Ти це *сказав*." Probably, because of the interference of the archaic meaning associated with the historical past form in the ST comes to the surface as a grammatical past in Ukrainian.

The archaic forms of *be* are varied and seem to be of a special challenge to Ukrainian translators. In "*Blessed art thou* among syrups. And bless..." / "*Благослови* сироп і...", the mistake results in the loss of the verb directionality: instead of the state of being blessed an imperative of blessing emerges. Another mistake is in the translation of "Oh, Lord, I see thou *art working* through thy imperfect

vessel, Marge... for *thou art* most *wise*..." "Боже, не звертай уваги на мою нерозумну дружину, *їй* дуже *бракує мудрості*...", where the first verb is abandoned for unnecessary addition in the first clause, and the second archaic verb changes the meaning and directionality of the verb in translation; if in the original the God is wise, in the translation Marge is not wise.

While the translation of second-person singular possessives does not seem to be problematic in general, it can contribute to incorrect interpretation by the translator when it is used in a context with archaic or other low-frequency vocabulary. For example, in "Cooper, *thy staves* are not flush" / "Чому діжа повна лише на половину", the archaic plural of *staff* (*staves*), paired with an archaic possessive throws the translator in for a loop as they distort the meaning completely: while in the original, the staves not being flush explain why the barrel is broken immediately, the Ukrainian translation of the barrel being half empty is completely irrelevant to what is happening in the scene.

Normalizing. Just like Ukrainian translators are not too comfortable or familiar with archaic English, the original medievalized speech is not taken too seriously as it contains plenty of inaccuracies, such as the auxiliary verb in the example below not taking the second-person ending and, instead, the notional verb realizing it in "How deep *did* thou *diggest*?" or the past verb form receives a redundant third-person ending in "Our car... *broketh* down". In such instances, the mistakes are normalized and rendered respectively through grammatically correct past verb form: "А чи глибоку

ви зробили яму?” and “Наше авто... роздвалося”. This phenomenon is not restricted just to the past tense form but also to present personal endings, as in “I *toileth* not on ye Sabbath, woman” / “Як можна працювати на Боже свято”, where the ending is neutralized and the mood form in “*Chooseth* Homer Simpson, and he shalt rock thy world” / “Обирайте Гомера Сімпсона, він у сто разів кращий”, where a standard plural imperative is used in translation.

There is also ungrammaticality in the original where both the auxiliary and the present-tense second-person endings of the notional verb in “Noah, thou *shalt build'st* thyself an ark... measuring 300 cubits in length” / “Нюю, ти *побудуєш* ковчег завдовжки триста ліктів” and “And thou *shalt takest* two of every creature” / “Ти *взьмеш* на нього по парі кожної тварини” are transformed into a simple future tense form in Ukrainian and, unlike is the case with other biblical allusions, the translator does not compensate for the archaic English verb form with biblical imperative in Ukrainian.

Sometimes, such ungrammatical forms are not mistakes but deliberate puns as in “Hop on in before you become a couple *runneth* over”; however, in the Ukrainian translation, puns are not tackled at all, and the verb form is normalized: “Стрибайте в машинку, поки вас ніхто не збив.”

The incorrect form in the original is not just a bane of the verb, here we can see that a group of people is addressed through the use of *friends*, however, it is accompanied by an archaic singular second-person pronoun; again, the translator normalizes it by removing the pronoun altogether: “How may I help *thee, friends?*” / Чим можу служити, друзі?

Another mainstay of medievalized English is *Ye* as the pseudo-archaic spelling of the definite article; while linguistically and historically inaccurate, it has become ingrained in English pop culture as an element of historical English. It is also normalized in Ukrainian, as in “*Ye* old town crier proclaimed crappy by all.” / “Міський крикун нікуди не годний” or “I *toileth* not on *ye* Sabbath, woman!” / “Як можна працювати на Боже свято” or “Mine ears are open to the pleas... of those who speak *ye* old English.” / “Мої вуха слухають лише тих, хто вживає середньовічну мову.”

Discussion. Researching the translation of archaisms in audiovisual media is a relatively new field of study, but it has the potential to make a significant contribution to our understanding of how language changes over time and how it can be used to communicate effectively with different national audiences. One of the key challenges in translating archaisms is that they are often no longer in common use, which can make it difficult for translators to find appropriate equivalents in the target language. However, by carefully studying the context in which archaisms are used and by drawing on a variety of linguistic resources, translators can often find methods to convey their meanings and stylistic functions in a way that is both accurate and accessible to the target audience.

Another important aspect of researching the translation of archaisms in audiovisual media is the need to consider the cultural and historical context in which the source text was produced. This can help translators to understand the intentions of the original author or speaker and to make informed decisions about how to adapt the text for a different audience.

In “The Simpsons,” the archaic morpho-syntactic elements under study are not mere throwbacks, for they serve a variety of stylistic and rhetorical functions that pose unique challenges for translation into Ukrainian. Archaisms often create humor or satire

through incongruity, juxtaposing outdated language with the show's modern setting; for example, Mr. Burns's frequent use of “egregious” or Bart's proclamation of “hark!” injects a sense of the absurd into everyday situations. Translating such archaisms literally might not achieve the same humorous effect, requiring translators to find Ukrainian equivalents that retain incongruity and comedic timing. The characters in “The Simpsons” utilize distinct linguistic quirks. For example, Grampa Simpson sprinkles archaic expressions like “gadzooks” into his speech, reflecting his generational disconnect. Lisa's occasional “forsooth” or “methinks” showcases her intellectualism. Translating these archaisms requires not only finding appropriate vocabulary but also ensuring it aligns with each character's personality and social standing in the Ukrainian context.

Certain archaisms in “The Simpsons” carry specific cultural connotations, often used for satirical purposes. References to Shakespeare or antiquated proverbs might critique contemporary life or poke fun at social norms. Translating these requires an understanding of both the original cultural reference and its potential Ukrainian equivalent, ensuring the satiric intent remains clear. Archaisms can be used to establish a specific tone or atmosphere. In “The Simpsons,” phrases like “huzzah” or “hark, the herald angels sing” might introduce fantasy sequences or evoke a sense of medieval whimsy. Translating these requires finding Ukrainian equivalents that retain the desired atmosphere and, if relevant, tap into shared cultural nostalgia. “The Simpsons” delights in linguistic wordplay and allusions. Archaisms often participate in puns, rhymes, or ironic juxtapositions. For example, Bart's “What in tarnation?” plays on the outdated “tarnation” while rhyming with “nation.” Translating such wordplay demands creativity and linguistic flexibility to replicate the humor and intertextual references in Ukrainian.

The above translation examples testify to the fact that it is very difficult in “The Simpsons” to render the discussed stylistic and rhetorical functions of morpho-syntactic archaisms: only rarely this was done in the cases of archaizing translation and compensation in translation, while in all other cases, the translation failed to convey the above functions largely for some objective and subjective reasons like the absence of the corresponding archaic linguistic means in Ukrainian, the specifics of dubbing (although, it can be accompanied by somewhat helpful subtitling), the translators' lack of competence, zeal or diligence in trying hard to use compensation and approximation (using related archaic lexis or syntax or elevated or noble emotive words and phrases for rendering such archaisms' stylistic and rhetorical functions). Therefore, one cannot argue that English morpho-syntactic archaisms are not translatable or, at least, renderable.

By taking into account these and other factors, researchers can help to develop new and innovative approaches to the translation of archaisms in audiovisual media, which can in turn contribute to a greater understanding of translation, language change, and interlingual communication.

Conclusion. This rather detailed study on the translation of archaic morpho-syntactic elements in “The Simpsons” into the Ukrainian language has revealed the inherent flexibility and adaptability of the source language in translation. The varied strategies used, such as modernization, omission, compensation, archaizing, loss, error, and normalizing, highlight the translator's role in creatively navigating between the preservation of the source text's historical and stylistic elements and the need to make the content accessible and relevant to the target audience. This balancing act is particularly crucial in translating humor and satire, where

the preservation of tone, register, stylistic functions, and cultural references in the TT is essential for the intended impact.

Modernization, the predominant strategy, involves translating archaic elements like pronouns into their contemporary Ukrainian equivalents. This approach, while enhancing audience comprehension, often dilutes the archaic essence of the source material. Omission, another significant tactic, is particularly evident in handling obsolete verbal endings, reflecting the linguistic constraints of Ukrainian. Compensation effectively substitutes archaic elements with culturally resonant or stylistically appropriate Ukrainian equivalents, maintaining the narrative's tone and style. Archaizing, albeit less frequent, showcases the translator's skill in injecting historical authenticity into the translation.

This study also reveals the challenges faced in translating archaisms, including the loss of archaic elements in poetic contexts and errors in translation, stemming from unfamiliarity with archaic forms or their grammatical implications. The normalization of ungrammatical or historically inaccurate forms in the original text further illustrates the complexity of translating medievalized English into Ukrainian. The lack of adaptation of archaic pronouns and syntactic patterns to the contemporary Ukrainian context illustrates the translator's lack of linguistic and cultural awareness, which prevents translations from maintaining the subtleties of the original text.

Based on the conducted research we can conclude that the translation of archaic elements requires a deep understanding of both the source and target languages' historical and contemporary word forms and as such translators must possess a keen sense of the target audience's cultural and linguistic background to effectively adapt and convey the original content. The choice of translation strategy is influenced by the genre and context of the source material, with different approaches needed for humorous, satirical, or elevated content and its mimicking while the translation process is inherently subjective, with each translator bringing their unique interpretation to the source material, the goal of translation in this context is not just fidelity to the source text but also the creation of a new, stand-alone work that resonates with the target audience.

Bibliography:

- Minugh D. What aileth thee, to print so curiously? Archaic forms and contemporary newspaper language. *Pragmatics and beyond*. 1999. New series. P. 285–304.
- Traxel O. M. Pseudo-Archaic English: the Modern Perception and Interpretation of The Linguistic Past. *Studia Anglica Posnaniensia*. 2012. Vol. 47, no. 2–3. P. 41–58. URL: <https://doi.org/10.2478/v10121-012-0003-y> (date of access: 26.01.2024).
- Traxel O. M. Medieval and Pseudo-Medieval Elements in Computer Role-Playing Games: Use and Interactivity. *Studies in Medievalism*. 2008. Vol. 16. P. 125–142. URL: <https://doi.org/10.1017/9781846156779.008> (date of access: 26.01.2024).
- Traxel O. M. Creating a 'shadow tongue': *Old English Medievalism*. 2022. P. 95–114. URL: <https://doi.org/10.2307/j.ctv2k24en4.12> (date of access: 26.01.2024).
- Kirner-Ludwig M. 'Rare but there': On subtleties and salencies of (pseudo-)archaisms in Game of Thrones scripted dialogues. „Beyond the wall”: *game of thrones aus interdisziplinärer perspektive*. Wiesbaden, 2022. P. 91–123. URL: https://doi.org/10.1007/978-3-658-36145-7_6 (date of access: 26.01.2024).
- Kirner-Ludwig M. Great pretenders. *The Discursive Construction of Identities On- and Offline*. Amsterdam, 2018. P. 15–56. URL: <https://doi.org/10.1075/dapsac.78.02kir> (date of access: 26.01.2024).
- Huțanu M., Chirilă A. A Chronicler Hath a Facebook Page: Registering “Old Romanian” Online. *Analele Universității de Vest. Seria Științe Filologice*. 2022. Vol. 60, no. 60. P. 43–55. URL: <https://doi.org/10.35923/autfil.60.03> (date of access: 26.01.2024).
- Irwin B. Archaic Pronouns in The Lord of the Rings. *Mythlore: A Journal of J.R.R. Tolkien, C.S. Lewis, Charles Williams, and Mythopoeic Literature*. 1987. Vol. 14, no. 1. P. 46–47. URL: <https://dc.swosu.edu/mythlore/vol14/iss1/10> (date of access: 26.01.2024).
- Pablé A. Lay Perceptions of Historical English as Portrayed in Rolahnd Joffé's Screen Adaptation of The Scarlet Letter. *Revista Canaria de Estudios Ingleses*. 2018. No. 76. P. 255–268. URL: <https://doi.org/10.25145/j.recaesin.2018.76.18> (date of access: 26.01.2024).
- Knappe G. The Magic of Telecinematic Neo-Old English in University Teaching. *Old English Medievalism*. 2022. p. 243. URL: <https://doi.org/10.1017/9781800108066.014> (date of access: 26.01.2024).
- Sonmez M. Archaisms in “The Rime of the Ancient Mariner”. *Cardiff Corvey*. 2002. Vol. 9. P. 27–44. URL: https://sites.cardiff.ac.uk/romtextv2/files/2013/02/cc09_n02.pdf (date of access: 26.01.2024).
- Mandala S. The Language in Science Fiction and Fantasy: The Question of Style. London: Bloomsbury Publishing, 2010. 192 p.
- Weyant C. A. "A translator is not free": J.R.R. Tolkien's Rules for Translation and Their Application in Sir Orfeo. *Tolkien Studies*. 2021. Vol. 18, no. 1. P. 63–92. URL: <https://doi.org/10.1353/tks.2021.0006> (date of access: 26.01.2024).
- Jabbari M. The Poetics of Archaism: Victorian Translators of Old Norse and Persian Legends: doctoral dissertation. 2023. 153 p. URL: <https://dx.doi.org/10.7302/7319> (date of access: 26.01.2024).
- Karas H., Shyldkrot H. B.-Z. Intralingual Diachronic Translation and Transfer: The Case of Old French. *Romance Studies*. 2021. Vol. 39, no. 4. P. 189–207. URL: <https://doi.org/10.1080/02639904.2021.2002553> (date of access: 26.01.2024).
- Karas H. Intralingual intertemporal translation as a relevant category in translation studies. *Target. International Journal of Translation Studies*. 2016. Vol. 28, no. 3. P. 445–466. URL: <https://doi.org/10.1075/target.28.3.05kar> (date of access: 26.01.2024).
- Bielska A. Archaisms in three Polish translations of Romeo and Juliet. *Językoznawstwo : współczesne badania, problemy i analizy językoznawcze*. 2013. Vol. 7. P. 15–22.
- Washbourne K. Colonizing the past? Antiquarian translation revisited. *Translation Matters*. 2023. Vol. 5, no. 2. P. 104–122. URL: https://doi.org/10.21747/21844585/tm5_2a7 (date of access: 26.01.2024).
- Yoon S. K. Medievalising Homer: William Morris's archaizing translation of The Odyssey. *Perspectives*. 2020. P. 1–13. URL: <https://doi.org/10.1080/0907676x.2020.1721546> (date of access: 26.01.2024).
- Delabastita D. Literary style in translation: Archaisms and Neologisms Literarischer Stil in der Übersetzung: Archaismen und Neologismen. *Übersetzung / Translation / Traduction, Part 1* / ed. by H. Kittel et al. Berlin • New York, 2004. URL: <https://doi.org/10.1515/9783110137088.1.12.883> (date of access: 26.01.2024).
- Jones F. R., Turner A. Archaisation, Modernisation and Reference in the Translation of Older Texts. *Across Languages and Cultures*. 2004. Vol. 5, no. 2. P. 159–185. URL: <https://doi.org/10.1556/acr.5.2004.2.2> (date of access: 26.01.2024).
- Féasson V. La fantasy archaisante survit-elle à la traduction?. *TrOPICS*. 2020. Vol. 09. P. 131–143. URL: <https://hal.univ-reunion.fr/hal-02981436> (date of access: 26.01.2024).
- Førde E. “A very nice well-spoken gentlehobbit is Mr. Bilbo, as I've always said” A Study of the Translation of Linguistic Variation in The Lord of the Rings into Norwegian: Master's thesis. 2018. 102 p.
- Zorčec K. Form as Problem: Style, Literariness and Translation of High Fantasy Fiction: Master's thesis. 2021. 62 p. URL: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:093547> (date of access: 26.01.2024).
- Toda F. Ivanhoe, Rob Roy and the History of English: Difficulties for Translation. *The Wenshan Review of Literature and Culture*.

2019. Vol. 13, no. 1. P. 75–100. URL: [https://doi.org/10.30395/WSR.201912_13\(1\).0004](https://doi.org/10.30395/WSR.201912_13(1).0004) (date of access: 26.01.2024).

26. Lukas K. Zum Problem der Archaisierung in der literarischen Übersetzung. Am Beispiel des Sprachenpaars Deutsch – Polnisch. *Studia Germanica Gedanensia*. 2022. Vol. 46. P. 69–83. URL: <https://doi.org/10.26881/sgg.2022.46.06> (date of access: 26.01.2024).

Карабан В., Карабан А., Верба Л. Від Шекспіра до Спрінгфілда: переклад англійських архаїчних морфосинтаксичних елементів в ситкомі «Сімпсони» українською мовою

Анотація. У статті розглядається переклад англійських архаїчних морфосинтаксичних елементів українською мовою в телевізійному ситкомі «Сімпсони». Особливу увагу приділено проблемам та способам їх перекладу та передавання їхніх стилістичних і риторичних функцій з метою адекватного їх сприйняття українським глядачем та процесу їх адаптації в такій міжкультурній комунікації. Обрання для дослідження серіалу «Сімпсони» зумовлене тим, що він характеризується вживанням досліджуваних архаїзмів в історичних, релігійних та пародійних епізодах і сатиричним гумором та використанням різноманітних стилістичних прийомів.

У статті зроблено огляд наукових праць з перекладу архаїзмів у художній літературі, зазначено брак досліджень перекладу архаїзмів в аудіовізуальних матеріа-

лах та узагальнено наявні наукові дослідження щодо функцій та перекладу архаїзмів в оригіналі та перекладі сучасною мовою, а також підкреслено необхідність творчої адаптації архаїчного мовлення у перекладі. Докладно аналізується баланс між збереженням значень та стилістичних функцій досліджуваних архаїчних мовних елементів у перекладі та їх адаптацією до сучасних глядацьких практик. Виявлені перекладацькі стратегії та прийоми варіюються від модернізації та вилучення архаїзмів до компенсації та архаїзації і характеризується роль перекладача в орієнтації на історичну автентичність та сучасну актуальність.

Робиться висновок про можливість перекладу та передачі у перекладі стилістичних та риторичних функцій англійських морфосинтаксичних архаїзмів українською мовою, незважаючи на об'єктивні специфічні труднощі в аудіовізуальному перекладі.

Проведене дослідження підкреслює адаптивність мови та збереження суті вихідного тексту за забезпечення повного розуміння перекладу цільовою аудиторією. Результати дослідження сприяють осмисленню проблем перекладу архаїзмів у сучасних медіа та покращенню якості перекладу і міжкультурної комунікації.

Ключові слова: аудіовізуальний переклад, морфосинтаксичний архаїзм, стилістична функція, перекладацькі стратегії та прийоми, міжкультурна комунікація.

*Линтвар О. М.,**кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської філології і перекладу
Національного авіаційного університету**Попович Н. М.,**кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри полікультурної освіти та перекладу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

ВІДТВОРЕННЯ ЧИ СПОТВОРЕННЯ АВТОРСЬКОЇ КОНЦЕПТУАЛЬНОЇ КАРТИНИ СВІТУ В ПЕРЕКЛАДІ: ІДЕОЛОГІЧНО-КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Анотація. Стаття присвячена питанню важливості врахування ідеологічних мотивів і впливів у тексті перекладі порівняно з текстом оригіналу у разі надання оцінки якості вторинного тексту, а також для встановлення рівня адекватності такого перекладу. **Мета** статті полягає у з'ясуванні розбіжностей у текстах оригіналу і перекладу на структурному, лінгвістичному, концептуальному рівнях, необхідності пояснити мотиви перекладача, які спонукали його звернутися до таких змін, спричинені радянською ідеологією, представником і виразником якої він був, виокремити і порівняти концепти, приховані за текстуальною канвою, в оригіналі і перекладі. Йдеться про О. Волкова і його твір «Чарівник Смарагдового міста», який є вільним (спотвореним присутністю ідеологічної складової) перекладом казки Лаймена Френка Баума «Чарівник країни Оз». Для досягнення мети були використані аналітичний, синтетичний, герменевтичний, порівняльно-історичний, зіставний методи дослідження. У статті увагу зосереджено на основних концептах, які зустрічаються у обох текстах ОБМАН, ДРУЖБА, БІДНІСТЬ, хоча і дещо видозмінених на семантичному рівні і концептах, які відсутні у первинному тексті, однак з'являються у вторинному, зокрема йдеться про концепти СІМ'Я, БАТЬКІВЩИНА, ВІЙНА. Поява таких концептів у тексті Волкова засвідчує заідеологізованість перекладача-відтворювача радянськими реаліями і пропагандою, що однак, не виключає присутність особистих внутрішніх переконань автора вторинного тексту, навіяних зовнішніми чинниками радянської доби.

У **висновках** ми констатуємо, що текст Волкова не є перекладом чи адаптацією, а радше вільним перекладом-спотворенням із залученням нових структурних елементів казки, образів, героїв, діалогів і нарешті, концептів. Концептуальний аналіз дозволяють висновувати, що автор вторинного тексту спричинився до таких змін під впливом радянської ідеологічної пропаганди, наслідком і виразником якої є текст «за мотивами» казки Л.Ф. Баума «Чарівник країни Оз».

Ключові слова: вільний переклад-спотворення, ідеологія, радянська ідеологічна пропаганда, концепт, стилістична адаптація, ідеологема, культурна маніпуляція.

Постановка проблеми. Взаємозв'язок ідеології і перекладу є одним із наріжних дискурсів у контексті герменевтики останніх десятиліть. Сам термін «ідеологія» ввів у нау-

ковий вжиток французький філософ Антуан Дестют де Трасі ще наприкінці 18 століття. Відтоді змістова складова терміна трансформувалася від нейтрального значення «наука про ідеї» крізь відверто негативний – як результат тлумачення терміна контексті марксизму – і до вкрай важливого – як необхідна складова функціонування і існування цивілізованого суспільства. Питання ідеології є вкрай важливим завжди, адже духовна складова, матеріалізуючись засобами словесності, чинить вирішальний вплив на формування світогляду людини. Ба більше, словесна реалізація ідеології крізь іноді спотворену призму посередника-перекладача може чинити руйнівний вплив на читача, а отже, і на його світоглядні ідеали.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Французький літературний критик і теоретик Ролан Барт розглядав ідеологію як систему вартостей, за допомогою якої відтворюється структура світу [1]. Як вважає ван Дейк, ідеологія має соціальні та когнітивні функції. Головною соціальною функцією є дотримання інтересів певної групи шляхом відстеження соціальних практик, текстів, дискурсів [2]. Ідеологія передбачає присвоєння орієнтації, перспективи, узгодженості та організації кластера відносин. Тому важливо розрізняти думку як оціночну й особисту думку, представлену в особистісній когнітивній структурі індивідів [3, р. 3]. Мовознавці, долучившись до міждисциплінарної дискусії, говорять про специфічну мовну форму – ідеологему – як певну одиницю когнітивного рівня чи багаторівневий концепт, у структурі якого актуалізуються ідеологічно марковані концептуальні ознаки, що містять колективні, стереотипні, міфологізовані уявлення про владу, суспільство, інститути тощо. Західна наука схильна використовувати термін «політична міфологема», актуалізуючи політичну складову поняття. Перекладознавці стверджують, що не можна нехтувати культурологічно-ідеологічним аспектом у процесі перекладу, адже розуміння його важливості дає більш-менш цілісну картину в уяві перекладача, сприяючи, на нашу думку, якісному переосмисленню і розумінню істинної вартості тексту, що призводить до виконання одного із основних завдань перекладу – міжкультурної комунікації, а відтак збагачення культури цільової мови перекладу. Зокрема, Пітер Фосетт навіть протиставляв лінгвістичний підхід до перекладу текстів ідеологічному. До того ж, він пішов ще далі у своїх міркуваннях, коли

зазначив, що перекладання самим своїм існуванням є маніфестом його ідеологічності [4, Р. 106–112]. Видатний теоретик перекладу Робінсон стверджує, що перекладач дозволяє своєму знанню контролювати свою поведінку, при цьому таке знання є ідеологічним [5, р. 49]. Андре Лефевр говорить про те, що будь-який переклад це переписування тексту оригіналу, а всяке переписування відображає певну ідеологію, а отже, маніпулює літературою, щоб функціонувати певним чином у певному суспільстві. І тому у боротьбі між лінгвістичними і ідеологічними міркуваннями перемогу здобувають останні [6, р. 51]. Згодом дослідник пише, що формально-змістове наповнення тексту перекладу визначається ідеологією перекладача і домінантною поетикою мови перекладу [7, р. 41] і описує ідеологію як концептуальну канву, що складається з думок і переконань певного часу, які слугують дороговказом для правильного розуміння тексту з боку перекладачів і читачів [7, Р. 48–49]. У своїй книзі *Translation, Rewriting, and the Manipulation of Literary Fame (2016)* Лефевр пише про три чинники, які призводять до маніпуляції (згідно з його і С. Баснетт теорією культурної маніпуляції): ідеологія, поетика, патронат, причому останній грає чи не найважливішу роль у маніпулятивності процесу перекладу [8]. Йдеться про заступництво інституцій і осіб вищого владного щабля, що є екстратекстуальним чинником впливу з позицій ідеології, економіки і соціального статусу. Важливо також розуміти, що перекладач може вносити зміни до тексту перекладу на різних рівнях або свідомо – під впливом зовнішньої пропаганди, що реалізується через навмисне залучення спотвореної картини світу, або підсвідомо – під впливом внутрішнього цензора, власного ідеологічного тлумачення і переконань. Такі зміни реалізуються через застосування перекладачем стратегій додавання, вилучення чи редагування (використання приміток чи переписування тексту) у процесі перекладу задля задоволення соціально-політичних потреб суспільства, частиною і виразником якого є сам автор перекладу.

Говорячи про практичну площину перекладознавства радянського періоду, можна констатувати, що існує нерозривний зв'язок між ідеологією перекладача, його соціокультурним середовищем і продуктом його перекладацького процесу. До прикладу, в ідеологічному контексті аналізу художнього тексту В. Петраускас зазначає, що неможливо не звертати увагу на таке явище у перекладі, як «стилістична адаптація», за якого певні стилістичні засоби в тексті оригіналу інтенсифікуються, набувають більш виражених характеристик, відтінків значень у тексті перекладу [9, с. 35]. Йдеться про суб'єктивну оцінку перекладача по відношенню до тексту оригіналу, яка базується на панівних ідеологемах у вузьколінгвістичному контексті і поширених соціальних, політичних, культурних і економічних реаліях у широкому контексті, які насаджуються ззовні, а виглядають як внутрішні цінності і переконання окремого індивіда. Тому, можливо, межа між свідомою і підсвідомою заідеологізованістю перекладача у тексті перекладу є розмитою, але сама заідеологізованість неминуча. Л. Венуті пояснює це поляризованістю культурно-ідеологічних основ авторів тексту оригіналу і тексту перекладу, наслідком чого є маніпулювання і переписування тексту джерела перекладачем задля створення когнітивно-вербального шуму довкола культури (домінантної чи ні), виразником якої він є [10, р. 21]. Радянська ідеологічна пропаганда, відображена у літературі – надто дитячій – потребує додаткової наукової

уваги, позаяк дитяча література відіграє критично важливу роль у формуванні свідомості і світоглядних ідеалів дитини. Ба більше, перекладна література, яка містить відбитки панівної ідеологеми відповідного часового проміжку, змінюючи вторинний текст на структурному, семантичному, концептуальному і ідеологічно-культурологічному рівнях, може мати деструктивний вплив і тому потребує ґрунтовнішого аналізу.

Мета статті. Дослідження культурно-ідеологічного аспекту у вторинному (перекладеному) тексті ми виконуємо через посередництво авторської концептуальної картини світу у порівнянні з концептологією перекладача, що дозволяє нам зрозуміти і пояснити мотиви автора перекладу та радянські реалії його життя, що мали вплив на прояв ідеологічної канви у перекладеному тексті на лінгвістичному та екстралінгвістичному рівнях. Тому *мета* статті полягає у з'ясуванні розбіжностей у текстах оригіналу і перекладу на структурному, лінгвістичному, концептуальному рівнях, пояснити мотиви перекладача, які спонукали його звернутися до таких змін, спричинені радянською ідеологією, представником і виразником якої він був, виокремити і порівняти концепти, приховані за текстуальною канвою, в оригіналі і перекладі. Йдеться про О. Волкова і його твір «Чарівник Смарагдового міста», який є вільним (спотвореним присутністю ідеологічної складової) перекладом казки Лаймена Френка Баума «Чарівник країни Оз». Для досягнення мети були використані аналітичний, синтетичний, герменевтичний, порівняльно-історичний, зіставний *методи* дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Під час перекладу художнього твору авторська концептосфера має бути відтворена з мінімальними втратами, адже основним завданням перекладача є збереження структури тексту та його передача таким чином, щоб переклад мав тотожний оригіналу вплив на читача. Проте іноді перекладач ставить перед собою «надперекладацьке» завдання і, фактично, стає другим автором, зміщуючи на другий план не лише еквівалентність перекладу, але і його адекватність. Російська адаптація казки Лаймена Френка Баума «Чарівник країни Оз» є яскравим, проте недоладним прикладом такої трансформації. Казку переклали багатьма мовами світу, однак лише в російському радянському культурному середовищі цей твір отримав більшу популярність, ніж сам оригінал.

Розкриття проблематики ідеологічної складової у перекладі є особливо актуальним у час повномасштабної російсько-української війни, яка якраз і триває «завдяки» підживленню з боку російської пропаганди, виток якої сягають глибини минулих століть. Певною мірою це дослідження покликане довести вплив ідеологічної пропаганди, який був присутній мало не в кожному аспекті життя радянської людини, зокрема в літературі, і який своєю тяглістю і надалі має руйнівний вплив у державі-спадкоємиці радянського тоталітаризму.

Російська адаптація Олександра Волкова «Чарівник Смарагдового міста», що була видана в 1939 році, не є перекладом у класичному значенні цього слова. Сам письменник-перекладач назвав свій твір «за мотивами» казки американського письменника. Пізніше твір неодноразово переписувався автором із внесенням інших змін. Подальша творчість казкаря призвела до появи 6 книг із серії «Чарівник Смарагдового міста». Прикметно, що і сам автор оригінального твору, Л.М. Баум, згодом напише 13 сиквелів, зокрема сиквел 1910 року має назву «The

Emerald City of Oz», яка, як бачимо, майже повністю співпадає з назвою казки О. Волкова.

Розглянемо відтворення ідеологічно-культурологічного аспекту у російському вільному перекладі казки Ф. Баума, який виконав Олександр Волков (1959р.). Ця версія, порівняно з версією 1939 р. містить більше змін як на лінгвістичному, структурному, так і на концептуальному рівнях.

Що спричинило зміну ключових аспектів твору в процесі перекладу – достеменно невідомо. Проте Олександр Волков цілком підпадає під канон «радянського письменника» і, звісно, мусив дотримуватися ідеологічної політики того періоду.

Вторинний текст О. Волкова більше підпадає під поняття вільного перекладу, адже адаптований текст може зазнавати багатьох змін – скорочуватися, спрощуватися для певної групи читачів, здебільшого класифікованої за віковою ознакою, проте в перекладі-адаптації повинна бути збережена авторська концептосфера твору, адже перекладач не є письменником, не кажучи вже про сюжет і структуру. Перекладач може застосовувати різні стратегії та трансформації для адекватного відтворення того чи іншого концепту, але не може замінювати їх чи вилучати. Вільний переклад натомість може передбачати переказ, перефраз, зміни у змісті і формі тексту. Такі зміни у перекладі можливі, якщо є згода автора, але Всесвітня конвенція про авторське право почала діяти лише з 1952 р., згідно з якою лише автор дає дозвіл на відтворення свого інтелектуального продукту у будь-якому вигляді. Свою казку (першу версію – найбільш наближену до оригіналу), нагадаємо, Волков написав у 1939 році.

Розглянемо концептуально-лінгвістичну канву тексту, щоб простежити ідеологічний світогляд автора перекладу. Зупинимося спершу на дослідженні концептів, які як в оригіналі, так і у вторинному тексті. Кульмінаційним моментом казки Волкова є викриття обману Гудвіна. Концепт ОБМАН, який по різному проявляється на лексичному рівні вторинного твору може бути відтворено за допомогою лексичного репрезентанту «обман» та його синонімів. Проте в російській адаптації значно менша кількість таких репрезентантів.

<...>“you're a **humbug**” [11, p.184]. – *Вы – обманщик, пикапу, трикапу!* [12].

В адаптації Страшило звинувачує Гудвіна в обмані. Тут “*humbug*” відтворено за допомогою слова «*обманщик*», яке є похідним від слова «обман» і має значення: «людина яка обманює».

<...>*said the Scarecrow, “you ought to be ashamed of yourself for being such a humbug”* [11, p.186]. – *Как вам не стыдно **дурачить** людей? – спросил Страшила* [12].

В цьому прикладі сленгове слово “*humbug*” відтворено за допомогою дієслова «*дурачить*». Його можна вважати подібним за значенням до головного мовного репрезентанта, адже воно означає «обманювати, розраховуючи на чиюсь дурість, довірливість». Але звернувшись до цього визначення, ми отримуємо новий аспект цього концепту у вторинному тексті. Тепер слід розглядати не лише зумисний обман, а й недомовки чи плітки. Це може бути прикладом навмисної експресивної інтенсифікації, що було характерним для російських перекладів радянського періоду.

Прикладом такої інтенсифікації є фрагмент тексту, присутній у перекладі, але відсутній в оригіналі. В казці Волков вводить нового персонажа, куховарку Фрегозу, яку Еллі просто

таки підбурює до повстання проти Лихої Відьми Бастинди. Але ось що відповідає їй Фрегоза:

– *Что ты, что ты! – с ужасом отмахивалась Фрегоза. – Ты не знаешь могущества Бастинды! Ей достаточно будет сказать одно слово, и все Мигуны повалятся мертвыми!*

<...>*Почему, почему! – сердилась Фрегоза. – Вот за такие речи Бастинда нас в порошок испепелит!*

– *А как она узнает?*

– *Да уж так! От неё ничего не скроется!*

Но беседы повторялись не раз, Бастинда о них не знала ... [12].

Легенди, плітки, пророцтва та теорії змови завжди відігравали важливу роль для пересічного росіянина. Пророцтва використовують не лише в літературі чи кіноіндустрії, їх покладають в основу новин та телевізійних репортажів – вони слугують вагомим елементом ідеологічної пропаганди. До того ж тут простежується ідеологічний елемент радянського періоду – повсюдне око Старшого Брата (за Орвеллом) з його тотальним стеженням, зокрема і через доноси.

Ще одним прикладом концепту, який відтворено повною мірою, є ДРУЖБА. У Волкова Еллі починає називати своїх нових супутників «друзями» відразу після знайомства. Кожного, хто не бажає їй зла та має такі самі наміри, Еллі кличе своїм другом.

She bade her friends good-bye<...> [11, p. 36]. – <...>*поэтому распрощалась с друзьями и снова отправилась в путь по дороге, вымощенной жёлтым кирпичом* [12].

Ще однією історією дружби, яка вже має політичний підтекст, є дружба у розумінні доброї чарівниці Рожевої країни Стелли. Вона завбачливо пропонує новим правителям Чарівної країни – Страшилу, Дроворубу та Левові – дружбу між ними і країнами.

Получив Золотую Шапку, я вызову Летучих Обезьян, и они отнесут вас в Изумрудный город. Нельзя лишить народ такого удивительного правителя.

– *Так это правда, что я удивительный? – просиял, спросил Страшила.*

– *Больше того: вы единственный! И я хочу, чтобы вы стали моим другом* [12].

<...>*У вас нет таких замечательных мозгов, как у вашего товарища Страшилы Мудрого, но вы имеете любящее сердце, у вас такой блестящий вид, и я уверена, что вы будете прекрасным правителем для Мигунов. Позвольте и вас считать своим другом* [12].

– *Третье волшебство золотой шапки перенесет Смелого Льва к его зверям, которые, конечно, будут счастливы, имея такого царя. И я также рассчитываю на вашу дружбу* [12]0.

Така політика, де кожен, «хто не наш друг – наш ворог», мала місце в радянській ідеології. До того ж, ідея про всемогутнього царя, хай і не найрозумнішого, проте «з блискучим виглядом» є актуальною для народу, який не є свідомим своєї особистісної вартості і сили. Теорія ж «дружніх народів» завжди мала місце для підтримування іміджу, та більше нагадувала не дружбу, а підпорядкування меншого більшому, впливовішому.

Концепт БІДНІСТЬ також відтворений в російському тексті, але, як і багато інших складових твору, він зазнав певних змін. Поняття *бідність* можна трактувати як стан, становище бідняка; потреба; убогість, непривабливість; недостатність чого-небудь. У своєму творі Волков значно зменшив емоційне

навантаження концепту БІДНІСТЬ. Наприклад, в оригіналі Дороті та її дядько з тіткою живуть посеред прерії, далеко від цивілізації, фактично виживають на фермерстві. В російському варіанті Еллі та її сім'я вже не самі. Вони живуть в невеликому селищі і навколо них багато сімей, що живуть у такій самій скруті, як вони. Ідеологічний момент радянської зрівнялівки виходить тут на поверхню. Ба більше, бути бідним з погляду радянської пропаганди є не даність, а чеснота.

<...>Элли с укором посмотрела на свои грубые поношенные башмаки. – Или чтобы у всех детей были хорошенские легкие туфельки.

– Туфельки ты и без волшебника получишь, – возразила Анна. – Поедешь с папой на ярмарку, он и купит... [12].

Тут ми бачимо прикметник «поношенные», який є словниковим відповідником “*worn*”, одного з репрезентантів концепту БІДНІСТЬ. Цікавим є те, що Волков показав відсутність матеріальних благ через «зношені черевики», так само, як це зробив і Баум, але в оригіналі рідні Дороті не мали можливості купити черевички...

В російській версії Волков чітко вказує на бідність головної героїні, використовуючи прикметник «бедный». Але описуючи оточення та інтер'єр будинку Еллі, Волков уникає прикметників, що могли б створити сіру та непривабливу атмосферу. Бідність знову ж виглядає як чеснота.

There were four walls, a floor and a roof, which made one room; and this room contained a rusty looking cooking stove, a cupboard for the dishes, a table, three or four chairs, and the beds [11, p. 11]. – Обстановка домика была бедна: железная печка, шкаф, стол, три стула и две кровати [12].

It was reached by a trap-door in the middle of the floor, from which a ladder led down into the small, dark hole [11, p. 12] – <...>был выкопан «ураганный погреб». В погребе семья отсиживалась во время бурь [12].

Причину таких втрат ми детальніше розглянемо в наступній частині дослідження, адже вони тісно пов'язані з концептом БАТЬКІВЩИНА, який Волков додав у своїй адаптації. Коротко зазначимо лише, що опис домівки Еллі як сірої та неприємної місцини суперечив би світлому образу батьківщини в радянській пропаганді.

Часто проблемою відтворення концептів є втрати, що зазначаються в процесі перекладу, проте розглядаючи провідні концепти твору, ми можемо помітити, що Волкову притаманне додавання нових значень, відтінків, барв до вже існуючих концептів, що призводить до зміни настрою, атмосфери, а іноді й сюжету казки. Виникнення нових концептів в адаптації Волкова потребує детального вивчення для визначення причин таких змін.

Найперше, варто відзначити появу в російській адаптації нового концепту СІМ'Я, який є протилежний концепту СИРОТА. Поняття сім'я можна тлумачити як групу людей, що складається з чоловіка, дружини, дітей та інших близьких родичів, які мешкають разом; групу людей, об'єднаних спільною діяльністю, інтересами, дружбою.

Нагадаємо, що за Баумом Дороті є сиротою і живе разом зі своїми тіткою та дядьком. Еллі в російській адаптації має батьків. Вона часто згадує і розповідає про них. Зокрема, в неї доволі близькі стосунки з матір'ю. Стосунки з батьком натовість в описі відсутні. Поважна радянська людина повинна була обов'язково мати сім'ю, а хороші стосунки з матір'ю можна пояснити через сформоване кліше, що дочки ближчі до своїх

матерів, а чоловікам не має місця для сентиментів, адже обов'язок радянського чоловіка працювати на благо радянської держави чи захищати її від «ворогів народу». Саме тому, мабуть, батько Еллі описується як дуже працьовитий чоловік, який мало що бачив у житті, крім свого поля. Ба більше, такий розподіл яскраво ілюструє традиційні стереотипні сімейні ролі: чоловік – заробітчанин, запорука матеріального добробуту, жінка займається господарством, дочка має бути поруч з матір'ю і допомагати їй.

Ее отец фермер Джон, целый день работал в поле, мать Анна хлопотала по хозяйству [12].

Радянська культура відома своїм «культу сім'ї». Сім'я не була чимось приватним і таємним, натомість вважалася загальним надбанням. Часто особисті проблеми виносились на загальний огляд і осуд. Чому так сталося: починаючи з 1930-х років, радянська ідеологія бере курс на зміцнення інституту сім'ї. Це було необхідним, аби за допомогою сім'ї встановити контроль над повсякденним життям народу, адже період 1917–1930 років визначається занепадом моральності: жінки все більше залучені до політичної та іншої діяльності і не зацікавлені в створенні сім'ї, набирає популярність спільне проживання без офіційної реєстрації шлюбу, і, за результатами опитувань 1923 року, високий відсоток дітей не мали батька. Саме тоді з'явилися лозунги: «Міцна сім'я – міцна держава», а втручання в приватне життя інших осіб стало загальною практикою [13].

Крім Еллі сім'я з'являється і в інших героїв. Зокрема в Лелеки (Чорногуза), якого ми зустрічаємо в одному з розділів.

But I must go now, for my babies are waiting in the nest for me [11, p. 92]. – Меня ждут жена и дему [12].

Така зміна унаочнює «культ сім'ї», за якого сім'я повинна бути повною, а розлучення є чимось неприпустимим, ганебним, вартим осуду.

Концепт БАТЬКІВЩИНА завдячує своїй появі у тексті Волкова крім бажання Еллі повернутися додому – вторинне, – ідеологічному відтінку значення цього концепту у радянський період – первинне.

Олександр Волков не змінив країну проживання головної героїні. Він залишив Канзас батьківщиною Еллі, але не витлумачив, що це за край і де він знаходиться. На перший погляд це видається дивним, враховуючи ставлення радянського народу до всього американського, але проаналізувавши опис місцевості, стає зрозумілим, що Волков не міг перенести події на терени Радянського Союзу і описати його «велич» літературними реаліями спустошеного села. Проте він дещо змінив опис ландшафту цієї місцини, використавши інші лексичні одиниці для наближення до картини світу радянського (російського) читача. Як наприклад, для відтворення північноамериканської реалії «*прерія*» у своєму тексті Волков застосував культурологічне одомашнення і замінив його на звичний «*степ*».

Dorothy lived in the midst of the great Kansas prairies... [11, p. 11]. – Среди обширной канзасской степи жила девочка Элли [12].

В оригіналі казки, на самому початку, ми можемо відзначити, що життя на батьківщині Дороті не таке й щасливе. Згідно з теорією кольорів, домівка Дороті описується сірою і меланхолійною.

Not a tree nor a house broke the broad sweep of flat country that reached the edge of the sky in all directions [11, p. 12].

Once the house had been painted, but the sun blistered the paint and the rains washed it away, and now the house was as dull and gray as everything else [12].

Широкая степь не казалась Элли унылой: ведь это была её родина [12].

Основною думкою, що рухає сюжет, було бажання Еллі повернутися додому не тому, що вона сумує за рідними і знайомими, а тому, що це її батьківщина. Така думка була центральною чи не в кожному творі, що був написаний в радянський період. Дещо спотворений патріотизм, коли все, що знаходиться за кордоном «великої і могутньої» – чуже, а отже, вороже, а своє – непоказне і убоге – декорував вербальним орнаментом, і засяяло воно в уяві новими яскравими барвами. Крім того, любов до батьківщини як виразник любові до керівної партії виховувалась з дитячого садочка. Адже за ідеологією того часу, Радянський Союз був сучасною державою, що стрімко розвивається. Це було ідеальне місце для життя, і жодна інша країна не може запропонувати вищих стандартів існування. Ідеологічне кліше «загниваючого Заходу» знаходило відображення в пресі, кіно та навіть дитячих казках та мультфільмах. Ця думка пронизує й увесь твір. Іноді Волков просто таки глузує з порядків чи правил у Чарівній країні, таким чином натякаючи, що батьківщина, попри все, найкраща.

– *Она недурна, сударыня, – ответила Элли, – но у нас дома лучше. Посмотрели бы вы на наш скотный двор! Посмотрели бы вы на нашу Пестрянку, сударыня! Нет, я хочу вернуться на родину, к папе и маме...* [12].

Волков вніс багато змін, аби концепт БАТЬКІВЩИНА став провідним, а відтак таким, що має відверто ідеологічне наповнення. Наприклад, в Чарівній країні раціон Дороті складався з таких продуктів, як білий хліб та вісянка.

Dorothy ate some delicious porridge and a dish of scrambled eggs and a plate of nice white bread... [11, p. 115].

У своїй казці Волков замінив такі традиційні в американській культурі продукти на місцеві гречку та чорний хліб. Навіть в період сьогодення, не кажучи вже про минуле століття, гречка є одним з найпоширеніших продуктів в країнах колишнього Радянського Союзу. Вона буквально є еквівалентом вісянки, адже також швидко готується і зустрічається на кожному столі і не несе додаткового асоціативного англосаксонського навантаження. Так і чорний хліб, на відміну від білого – для панства, вважався звичною їжею бідніших верств населення

Элли ела восхитительную гречневую кашу, и ячичицу, и чёрный хлеб; она была очень рада этим кушаньям, напомиравшим ей далекую родину [12].

В оригіналі казки Баума настрої туги за домом теж присутні, проте вони є другорядними і не наскрізними. Дороті частіше сумує саме за рідними, і її лякає невідоме в Чарівній країні Оз. Коли мова заходить про батьківщину, вона не боїться зізнатися, що її життя там не таке вже й казкове. В центрі інтересів пересічного американця знаходиться конкретна особистість, яка і формує собі батьківщину на противагу абстрактній місцевості, де цінність людини, а отже і людяності наближується до нуля.

Розглянемо ще один концепт, відсутній у тексті оригіналу.

Завистники говорили, что у Солдата не было никаких достоинств, кроме бороды, и что только борода поставила его в то высокое положение, которое он занимал [12].

Цей фрагмент тексту вже виглядає, як глузування над політичними чи воєнними діями, що отримали свої посади

не через заслуги перед країною, а через особисті привілеї. Хоча радянська ідеологія і насаджувала думку про те, що людина «з народу» може досягти певних висот і посад, проте це далеко від істини. Непотизм, кронізм та фаворитизм були основними практиками кадрового добору в радянський період [14, с. 213]. Тож, чи не була така спроба створення ефекту комічності способом приховати гірку правду?

О. Волков також запропонував своєрідний нарис із вказівками, яким має бути справжній правитель. Якщо в оригіналі Моргуни запропонували Бляшаному Дроворубу стати їх правителем лише тому, що він їм дуже сподобався, в тексті вільного перекладу з'являється перелік причин.

Подумайте и о том, как удобен такой правитель: он не ест, не пьет и, значит, не будет обременять нас налогами. И если он пострадает в битве с врагами, мы сможем починить его ... [12].

Розглянувши ці приклади, ми можемо виокремити спільні риси. Усі ці зміни введені в текст на підґрунті радянської ідеології, і всі вони стосуються керівництва держави. Тому ми вважаємо доцільним назвати їх репрезентантами концепту ВЛАДА. Концепт ВЛАДА стосується не лише повноважень, а й осіб, наділених цими повноваженнями. Таким чином, в російському тексті репрезентантами концепту ВЛАДА є іменник «правитель» та словосполучення «высокое положение». Також до інших репрезентантів варто віднести синтаксис, а саме наказовий спосіб дієслова. В межах пунктуації цей концепт виражено за допомогою розділового знаку – «знак оклику».

Іншою цікавою особливістю є те, що Волков в своїй адаптації часто глузує з воїнів, особливо з ворожих. Звісно, радянська ідеологія часто висвітлювала свої військові переваги в найкращому світлі, шляхом приниження чи применшення значимості здобутків своїх «ворогів». Якщо порівняти оригінал та російську версію, в казці Баума Моргуни, хоча й не були хорошими воїнами, та мали достойну зброю – гострі списи.

...Winkies, and gave them sharp spears, telling them to go to the strangers and destroy them [12].

В адаптації Волкова Моргуни, які виступають спочатку ворогами головних героїв, не мають озброєння, тому змушені оборонятися побутовим обладнанням та іншими абсурдними речами.

...у них и не было никакого оружия, и они вооружились кто кастрюлей, кто сковородником, кто цветочным горшком, а некоторые громко хлопали детскими хлопашками [12].

Радянський Союз вважав військову перевагу чи не найважливішим аспектом першості країни на міжнародній арені. Згадаймо гонку озброєнь, холодну війну, нинішню російсько-українську війну.

The Winkles were not a brave people, but they had to do as they were told; so they marched away until they came near to Dorothy [11, p. 145]. – *Когда Лев увидел, как Мизуны осторожно приближаются, прячась друг за друга, подталкивая один другого сзади и боязливо мигая и щурясь ...* [12].

Таким чином, зважаючи на таку ідеологічну інтервенцію в сюжет казки, варто виокремити ще один концепт, який з'явився в адаптації – ВІЙНА. Цей концепт відбивається не лише в описі воєнних дій, етапів війни, озброєння тощо, а й в емоційних характеристиках його учасників. В більшості культур світу ціннісне осмислення війни базується на ідеї мужності, захисту та самопожертви. В оригіналі твору такі настрої

притаманні обом сторонам: Мигуни, хоч не сміливі, та йдуть захищати свою «правительку» беззаперечно та беземоційно. У вільному перекладі Волков виставив їх повними боягузами водночас, головні герої – настільки хоробрі та впевнені, що наперед знають результат битви.

С этими битва будет недолга! [12].

Таке малопомітне, на перший погляд, твердження дозволяє провести паралель з асертивами російського народу в історичній парадигмі і аж до сьогодення. З початком повномасштабного вторгнення в Україну серед пропагандистських настроїв ширилась заява, що російські війська планують взяти «Київ за три дні». Цим прогнозам не судилося статися, а в українському побутовому дискурсі навіть з'явився неологізм «затридні», що має значення: «поставити собі нереалістичні плани та щиро вірити у їх успіх».

Іншим репрезентантом концепту ВІЙНИ в російському тексті є «полон». Волков навіть додав новий розділ «Еллі в полоні у Людожері». В цьому розділі Еллі викрадає Людожер, і Страшило та Залізний Дроворуб разом з Білочкою рятують її в останній момент. Проте для його перемоги не застосовується жодних магичних засобів, всі негаразди герої долають за допомогою хитрощів, розуму та фізичних здібностей. Цей розділ додає більш пригодницького настрою тексту вільного перекладу. В часи Радянського Союзу семантичне навантаження поняття «полону» було суцільно негативним. Полонені ділилися на дві категорії: в середині Союзу – політичні в'язні, за межами – зрадники, адже опис страждань та безвиході радянських воєнних суперечило б конструйованим владою переможним лозунгам та героїчним вчинкам воєнного часу [15, с. 47]. Тому в цьому епізоді увага звернена на проблему порятунку Еллі, що була вирішена гуртом і вказує на ще одну характеристику ідеологічної адаптації: всі незгоди долаються швидко і разом, що має символізувати працьовитий і дружній характер радянського народу.

Таким чином, ми можемо зазначити наявність концепту ВІЙНА в російській казці Волкова, репрезентантами якого є лексеми «зброя», «полон», а також стилістичний прийом антитеза, де протиставляються «мужність» та «боягузливність».

Висновки і перспективи. Підсумовуючи, зазначимо, що спотворення тексту на користь панівної ідеології жодним чином не можна назвати перекладом у класичному розумінні цього поняття. Світогляд та політичні настрої перекладача не повинні впливати на перекладацький продукт і, таким чином, змінювати не лише стилістику, а й структуру, зміст, концептологію тексту. Саме тому казка Олександра Волкова «Чарівник Смарагдового міста» швидше нагадує вільний переклад. Хоча письменник-перекладач і зміг відтворити культурологічний аспект казки і передати радянському читачеві загальний настрій та тематику розповіді, – через суттєве ідеологічне навантаження і зміни на різних рівнях текст сприймається інакше, ніж оригінал, що не є показником адекватного перекладу. Також констатуємо, що такі зміни в казці – не просто збіг, а продумана ідеологічна пропаганда. Таким чином, «батьківщина», «влада», «війна» та «родина» виступають ідеологемами в досліджуваному російському творі, адже вони є багаторівневими концептами з ідеологічно-пропагандистським компонентом, через які передається чи радше спотворюється основна ідея твору. Таке втручання в світогляд юної особи є недоречним, недоцільним, неприпустимим. Йдеться

не лише про адаптацію, як окрему перекладацьку стратегію, допустиму у певних випадках, а більше про адаптацію-спотворення чи вільний переклад з елементами ідеологічних нововведень, де окреслюються чіткі мотиви з наміром змінити об'єктивну реальність на картину, фарби і відтінки якої задовольняють художні смаки лише певної ідеологічно-орієнтованої читацької аудиторії.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у аналізі перекладів інших художніх текстів, виконаних за радянської доби російською та іншими мовами союзних республік, для унаочнення зловмисного і злочинного впливу радянської ідеологічної пропаганди на пересічного читача. Особливо руйнівним такий вплив може бути у випадку дитячої літератури, тому вбачаємо своїм завданням простежити його як на лінгвістичному, так і на екстралінгвістичному рівнях.

Література:

1. Barthes R. *Mythologies* / R. Barthes. Paris : Éditions du Seuil, 1970. 83 p.
2. Van Dijk Teun A. *Ideology: A Multidisciplinary Approach*. London : Thousand Oaks & New Delhi, 1998. 390 p.
3. Schaffner C., Kelly-Holmes H. *Discourse and Ideologies*. Bristol : Multilingual Matters Ltd, 1996. 72 p.
4. Fawcett P. *Ideology and translation*. Routledge encyclopedia of translation studies. London & New York: Routledge, 1998. P. 106–112.
5. Robinson D. *Translation and empire: Postcolonial theories explained*. London & New York: Routledge, 2016. 132 p.
6. Lefevere A. *Translation. History. Culture: A sourcebook*. London and New York : Routledge, 2014. 200 p.
7. Lefevere A, Bassnett S. *Constructing Cultures: Essays on literary Translation*. Clevedon : Multilingual Matters, 1998. 143 p.
8. Lefevere A. *Translation, Rewriting and the Manipulation of Literary Fame*. London : Routledge, 2016. 150 p.
9. Petrauskas V.V. *Translation or Adaptation: Ideological and Cultural Aspects*. *Політ. Сучасні проблеми науки. Гуманітарні науки*. Т.1. К. : НАУ, 2022. P. 35–36.
10. Venuti L. *The Translator's Invisibility: A History of Translation*. London and New York : Routledge, 2017. 344 p.
11. Baum L.F. *The Wonderful Wizard of Oz*. Oregon City : SeaWolf Press, 2019. 200 p.
12. Волков А. Волшебник Изумрудного города. URL: <https://read-book-online.com/skazki-narodov-mira/103240-volshebник-izumrudnogo-goroda.html>. (дата звернення: 15.01.2024).
13. Gumeniuk O. Соціальний портрет радянської сім'ї. *Mykolaiv Eminak Scientific Quarterly Journal*, 2 (34). Миколаїв, 2021. С. 229–237.
14. Лихачова Л.Б., Яковлев А.В. Образ «ворога» в економіці СРСР 1945–1953 рр. на прикладі сміхової культури (за матеріалами журналу «Крокодил»). *Історичні і політологічні дослідження*. Вінниця, 2014. С. 207–219.
15. Суховерська І.І. Образ радянських військовополонених в роки Другої світової війни у сучасній російській історіографії. *Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії*. Харків, 2017. С. 46–55.

Lyntvar O., Popovych N. **Reproduction or distortion of the author's conceptual worldview in translation: ideological and cultural aspects**

Summary. The aim of this article is to disclose the discrepancies in the original and translated texts on the structural, linguistic and conceptual levels, to explain the motive of the translator, which made him introduce such transformations, which could be caused by the soviet ideology, whose representative and a spokesman he was; as well as to

select, compare and contrast concepts, hidden behind the textual canvas in the original and translated texts. The academic novelty is in reflecting on the impact of the soviet ideological propaganda on the product of the translation process, which is seen as free translation, stylistic and ideological adaptation or distortion rather than translation in the classical sense. L. F. Baum's "Wizard of Oz" and its Russian analog, created by A. Volkov "The Wizard of the Emerald City" were selected as the materials for the given academic research. To see the discrepancy on the cognitive level, which can be the representation of ideology in the secondary text that was lacking in the primary text, we found it appropriate to consider conceptual ideologeme as the textual representative of ideology in the translated version. Having made the linguistic and extralinguistic analysis we have come to the *conclusion* that the following concepts can be found in both – the original and transformed texts: DECEPTION, FRIENDSHIP, POVERTY, although the difference on the level of the content of these concepts can be traced. Simultaneously, we have found out that in the transformed Russian text there can be found other concepts, lacking in the original American

version. We would highlight the following concepts among them: FAMILY, HOMELAND, WAR. The stress of ideology is present in the cognitive outline of the above-mentioned concepts, which explains their appearance in the secondary text. The point that is worth mentioning is that the Russian text is aimed at the children's audience that is being formed on the basis of literary texts. And ideological impact is more easily reached via the literary canvas with familiar to the soviet reality heroes, feelings and concepts.

As a *result*, we may claim that Volkov's text looks like a free translation, translation-distortion with new structural elements, images, heroes, dialogues and even concepts. Conceptual analysis leads us to think that the author of such changes made them so under the influence of the soviet ideological propaganda. The perspectives of this research we see in the linguistic and extralinguistic analyses of other literary texts, whose translation-transformation was done in the soviet time.

Key words: free translation-distortion, ideology, soviet ideological propaganda, concept, stylistic adaptation, ideologeme, cultural manipulation.

*Мелешенко А. І.,**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри іноземної філології та практики перекладу
Національного університету «Запорізька політехніка»*

ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ТЕРМІНІВ-МЕТАФОР ФРАНЦУЗЬКОГО НАУКОВО-ТЕХНІЧНОГО ДИСКУРСУ

Анотація. У статті розглядаються проблеми утворення та диференціації різних типів термінів-метафор французького науково-технічного дискурсу. В основі багатьох термінів французького науково-технічного стилю лежить метафора та метонімія. Повна та неповна метафора, як складова частина вторинної номінації при утворенні технічного терміна-метафори будь-якої галузі, є типовою, розповсюдженою і навіть необхідною.

У дослідженні було встановлено, що на даний час у французькому науково-технічному дискурсі виділяють 2 основних класи метафоричних термінів-концептів та 9 підкласів – від антропологічних до нутріційних. При повній метафорі та вторинній номінації відбувається тотожний, симетричний переніс значення слова, наприклад: *arbre, semelle, train – pantalon, gorge*. Значно більшу кількість термінів французького науково-технічного дискурсу представляє собою антропоморфні метонімічні (неповні) метафори з позначенням технічних приладів, деталей, складових частин різних галузей виробництва, які утворені за рахунок зовнішньої схожості з органами та частинами людського тіла: *pied à coulisse, tête à deux pièces, le levier coudé, tête de tuyère*. До наступної підгрупи антропологічних метафор відносяться також речі або інструменти, механізми, обладунки, які людина застосовує або якими користується у своєму повсякденному побуті, на яких працює, наприклад: *les lunettes, la rouée, le pas de filetage*; меблі або обстановка житла, у якому живе людина: *chaise, tablier de voiture, siege*; якості або вади людського стану, наприклад «божевілля» – *roulie folle*. Крім антропоморфних метафор можна виділити також й зооморфні метонімічні метафори, які мають всі ознаки, характерні для частин тіла різних типів тварин: копита, лапи, дзьоб, хвіст, вуха, язика, а також комах, членистоногих та утворюють відповідні підкласи метафоричних термінів, наприклад: *pied-de-boeuf, pied de biche, pied-de-chèvre, bec de corbeau, bec d'âne*, терміни-метафори, що утворюють підклас «найпростіших членистоногих» – *bras de chenille*.

Підклас метафоричних термінів, пов'язаних з їжею, є найменш продуктивним у французькому науково-технічному дискурсі. Було встановлено, що асоціативна асиметрія з семантичним зсувом у значенні слова при перекладі терміна-метафори має двосторонній рух, тобто може бути прямою або зворотною асоціативною асиметрією.

Ключові слова: науково-технічний дискурс, термін-метафора, концепт, картина світу, повна метафора, метонімія, вторинна номінація, термінотворення, антропоморфні метафори, зооморфні метонімічні метафори, класи, підкласи, семантична асиметрія.

Постановка проблеми. На відміну від української мови, термінологія французького науково-технічного дискурсу побудована на широкому використанні загаль-

новживаної лексики французької мови. Знання технічної термінології забезпечує правильно розуміння наукової інформації. Незважаючи на великі досягнення у цій галузі, окремі види термінології ще є недостатньо вивченими, особливо з точки зору когнітивної лінгвістики. Це стосується насамперед проблеми утворення термінів-метафор з елементами метонімії та їх перекладу на українську мову. Надзвичайно активним є продукування термінів через метафору за рахунок повторної номінації, що є важливою особливістю французького науково-технічного дискурсу. Якщо за допомогою концептів відбувається первинна номінація об'єктів та створюється екстралінгвістична картина світу, то за допомогою вторинної номінації, а саме термінів-метафор, утворюється «термінологічна» картина світу, поняття та спеціальна лексика, якою дуже активно спілкуються спеціалісти: інженери на виробництві, вчені, робітники, науковці.

Терміносистема, яка утворюється за допомогою метафор, являє собою найбільш динамічну і рухому лексичну систему мови. Вона швидко розвивається за рахунок створення нових галузей науки та техніки, через переосмислення сталих термінів або через вживання нових термінів-метафор у нових галузях або, за звичай, запозичуються слова загальноновживаної лексики із мовного тезаурусу. Утворення термінів-метафор часто супроводжується семантичними зрушеннями, які ще є мало дослідженими у сучасному французькому науково-технічному дискурсі. Ці зрушення, метафоричні перенесення лексичного значення слова, можуть бути прямими і оберненими. Процеси, які відбуваються під час метафоричного продукування термінів є досить динамічними, тому й постійно привертають увагу вчених-лінгвістів. Саме термін-метафора, який базується на вторинній номінації слів, є найменш дослідженим у сучасному французькому науково-технічному дискурсі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам французької науково-технічної термінології, структурно-семантичним особливостям французьких науково-технічних термінів присвячено багато робіт як у французькому мовознавстві Д. Гуадеком, Ж. Віньє, А. Мартеном, так і у вітчизняному А. Коваленко, В. Карабан, С. Левковець, В. Михайленко, Е. Скороходько, І. Колеснік, та інші. Французькі науково-технічні терміни, створені на основі метафори, метонімії та сінекдохи, за рахунок вторинної номінації, з нашої точки зору, розглядалися у термінознавстві недостатньо широко. Бракує праць, присвячених дослідженню утворення класів та підкласів метафоричних французьких науково-технічних термінів-метафор, аналізу їх характерних рис, перекладу їх на українську мову, так само як і фахових науково-технічних французько-українських словників, недостатньо проводився порівняльний аналіз

французьких та українських термінів, утворених за допомогою метафор, метонімії, не приділялось достатньої уваги семантичній асиметрії та семантичним зсувам у термінах-метафорах французького науково-технічного дискурсу, які часто виникають при їх перекладі на українську мову і вимагають постійної уваги та аналізу дослідників з когнітивної точки зору.

Постановка завдання. Метою дослідження є виокремлення класів та підкласів метафор найбільш продуктивних при утворенні термінів французького науково-технічного дискурсу; виділення характерних рис термінів-метафор французького науково-технічного дискурсу при семантичних зрушеннях; аналіз асиметрії понять (тобто їх розширення або звуження) у 2-х мовах, які виникають у перекладі під час семантичного зсуву лексичного значення слів у термінах-метафорах. Яким чином саме в спеціальній термінології через терміни-метафори виявляється зв'язок розвитку мови з історією духовної і матеріальної культури народу. Які характерні риси мають класи і підкласи антропологічних та зооморфних термінів-метафор, що належать до науково-технічного дискурсу французької мови. Чому саме метонімічна метафора та сильно впливає на утворення термінів та термінологічну полісемію. Які семантичні зрушення відбуваються у лексичних значеннях термінів у випадку асиметрії понять при перекладі з французької на українську та навпаки.

Виклад основного матеріалу. У французькій мові, на відміну від української, терміни-концепти менш чітко відокремлюються від загальноповживаної мови. Ця тенденція полягає саме у використанні загальноповживаної лексики для утворення метафор, метонімії та інших семантичних переносів та зсувів для розширення номінативних засобів мови, впливає на побудову речення і захоплює також й науково-професійне мовлення.

Концепти, взагалі, віддзеркалюють у мові судження, які дають характеристику внутрішнім властивостям об'єкта, закріплюють їх у мовному коді. Вони залежать також у великій мірі від нації, яка дає первинну номінацію об'єкта через концепт. Таким чином, номінативна функція когнітивної лінгвістики є одним із дуже важливих факторів для розуміння навколишньої картини світу, матеріальної та духовної культури народів, їх сприйняття навколишнього середовища. Створюючи картину світу у вигляді понять, концепти закріплюють у мовному коді лексичні одиниці, якими потім користуються наступні покоління людей. У свою чергу концепти або поняття співвідносяться з окремим референтом або з класом об'єктів навколишнього середовища. Про різне сприйняття картини світу та інших екстралінгвістичних явищ різними народами світу згадували колись у своїх трудах такі вчені як В. фон Гумбольд, Ф. де Соссюр, А. Мейє.

Терміни, як особливий вид спеціальної лексики, утворюються на базі концептів, які застосовуються у різних галузях наукового дискурсу. Вони допомагають достовірно передавати наукову та технічну інформацію. Терміни відрізняються від загальноповживаних слів тим, що мають дефініцію, яка розкриває найбільш суттєві ознаки спеціальних понять. Вони можуть бути полісемантичними, спільним для кількох галузей техніки чи науки. Усі терміни об'єднуються в терміносистеми, які виражають певні поняття однієї галузі знань. Між термінологічна полісемія полягає в тому, що термін однієї термінології залучаються іншою термінологічною системою у разі відсутності цього поняття в даній системі.

Одним з поширених шляхів семантичного розвитку терміна у французькій науково-технічній мові є використання загальноповживаних слів шляхом перенесення їх функцій або ознак подібності для позначення явищ, притаманних даній області науково-технічних знань. Перенос лексичного значення слова у науково-технічному дискурсі, веде до утворення метафори, метонімії чи сінекдохи. Взагалі можна сказати, що метафора за своєю природою – не мовне, а концептуальне явище [1]. Таким чином, метафора є одним з основних засобів пізнання об'єктів дійсності, їх найменування, створення художніх образів та утворення нових значень, що виконує номінативну, когнітивну, художню та смислоутворюючі функції [2, с. 15]. Метафора ґрунтується на концептуальних і семантичних знаннях людини про навколишній світ, а також на категоріальних і соціальних знаннях. Отже, метафора як явище вторинної номінації, при утворенні терміна будь-якої галузі є типовим і розповсюдженим явищем.

Як вже говорилося про це у попередньому контексті, в основі утворення багатьох французьких термінів лежить метафоричне перенесення класу повних метафор, коли відбувається симетричний та тотожний переніс значення слова при вторинній номінації поняття загальноповживаної лексики, яке отримує статут терміна та закріплюється у термінології французького науково-технічного дискурсу, наприклад : *jambe* (коліно людини) – стійка гальм-шасі літака; *gorge* (літ. горло) – (техн.: паз, жолоб, виточок); *fougrure* (літ. хутро) – (техн. прокладка); *siège* – сидіння, (техн. сидло, опорна поверхня, шахта); *chambre* (літ. кімната – спальня) – (техн. пуста камера). Синонімом *chambre* виступає лексема *enceinte* – камера або відгороджений простір, наповнений водою чи газом під тиском. Саме в цьому полягає різниця між цими двома термінами, тобто у терміні *chambre* відсутні диференційні семи (- наповнювач), (- тиск), але в обох концептах присутня сема (+ відгороджений простір). В іншій терміносистемі, пов'язаній з гідроелектростанціями та їх експлуатацією, існує ще один термін, який передає поняття «камера» – *sas*. *Une écluse á trois sas* – трьох камерний шлюз. Саме поняття – «*sas*», на перший погляд, не має нічого спільного з концептом «камера». «Камера» означає повністю «закриту поверхню», тоді як «трьох камерний шлюз» знаходиться на відкритій водній поверхні. Проте, ці два поняття мають спільну диференційну сему (+тиск), тобто камера повинна витримувати тиск у разі її наповнення водою чи газом і шлюз також, за рахунок зміни тиску води та пониження її рівня, повинен через камери шлюзу проводити пароплави через греблю гідроелектростанції. Таким чином, термін «камера» у французькому науково-технічному дискурсі має 3 різні значення та вживається у двох різних терміносистемах, а отже виступає як термін-полісемант. Тоді, як в українській мові ми маємо лише одне значення терміна – «камера». Це свідчить про лексичну асиметрію цього поняття при перекладі з французької мови на українську. В українській мові проявляється така диференційна риса як генералізація терміна-поняття, яка вживається у багатьох терміносистемах, а у французькій мові звуження поняття та його специфікація відповідно до відповідної терміносистеми французького науково-технічного дискурсу. Генералізація науково-технічного терміна може відбуватися не тільки як у вищезгаданому випадку, а й також за рахунок переходу власних імен та прізвищ у термін, наприклад: *palmer* (мікрометр) від прізвища вченого *Palmer*; *vernier* (шкала вимірювання), яка отримала свою назву від прізвища фран-

цузького винахідника, геометра кінця XVI століття Vernier; *mouton-pendule Charpy* (маятниковий копер Шарпі). Такого типу генералізацію слід вважати внутрішньою, тобто такою, яка відбувається в середині однієї мови, а не при перекладі з однієї мови на іншу, коли вона супроводжується міжмовною асиметрією. Проте, потім такий термін набуває широкого розповсюдження спочатку у свої рідні мові, а потім у багатьох інших мовах як технічний термін-запозичення іноземного походження, як от наприклад мотор Дизель, дизельний мотор.

На основі груп термінів, які утворюють значну кількість у терміносистемі, створюються класи, які мають характерні риси подібні для усього класу. Одним з таких класів є антропологічні або антропоморфні метафори – позначення деталей, механізмів, технічних приладів, на основі побудови людського тіла або зовнішньої схожості з частинами людського тіла (щока, шия, рука, рот, голова, палець, коліно, тощо) як наприклад: *bras porte-scie* (рама механічної пилки), *pied de pale* (корінь (п'ятка) лопатки), *vis-mère* (ходовий гвинт), *boulot tête à oreille* (крильчата головка бовта), *le rivet à tête goutte de suif* (подвійна заклепка, дослівно «у вигляді краплі людського поту»), *tampon de bouche* (дульна пробка), *talon du bas* (п'ятка панчохи), *gorge du talon* (фронт каблука), *l'articulation genouillée* (колінне шарнірне з'єднання), *le levier coudé* (колінчатий важіль). Якщо ми порівняємо останні 2 терміна: *l'articulation genouillée* (колінне шарнірне з'єднання), *le levier coudé* (колінчатий важіль) та *tête de cheval* (колінчатий кутовий балансир), то тут важливо підкреслити, що *genouillée* та *coudé* вказують на те, що дані метафори утворилися напряму за допомогою «коліна» як частини людського тіла. Тоді, як у метафори *tête de cheval* (колінчатий кутовий балансир) зооморфної метафори, семема «коліно» у метафоричному французькому виразі наразі відсутня, проте присутня в українському перекладі «колінчатий», тому що вигнута шия коня також асоціативно нагадує «коліно». На наш погляд, тут має місце концептуальна асоціативна асиметрія, французького та українського термінів, тобто непрямий перенос поняття, а з семантичним зсувом значення слова при утворенні терміна-метафори французького науково-технічного дискурсу. До того ж треба зауважити, що при утворенні цих термінів приймають участь два класи метафор: клас антропологічних (*l'articulation genouillée* – колінне шарнірне з'єднання і *le levier coudé* – кутовий важіль) та клас зооморфних метафор (*tête de cheval* – колінчатий кутовий балансир). Поєднання двох класів термінів-метафор у французькому науково-технічному дискурсі є досить рідким явищем у термінології. Подібний семантичний зсув значення слова та непрямий перенос поняття при утворенні терміна-метафори ми маємо у наступному прикладі *boulot tête à oreille* (крильчата головка бовта), коли *tête à oreille* (головка з вухами) перетворюється в українському перекладі у «крильчатую головку бовта», тому що «вуха» асоціативно все ж таки нагадують в чомусь крила. У терміні *le rivet à tête goutte de suif* (подвійна заклепка, дослівно «у вигляді краплі людського поту») український переклад метафоричного терміна достатньо вмотивований з точки зору когнітивної лінгвістики, тому що «голівка» та «крапля поту» у підсумку, якщо їх покласти одне поверх іншого, таки утворюють «подвійність» заклепки.

Антропологічна ознака очевидна у наступному прикладі з номінацією вимірювального пристрою: *le compas maître de danse* (дослівно «кронциркуль вчитель танців»), тобто кронциркуль має такі довгі та тонкі кінцівки як ноги вчителя танців.

Проте сама лексична одиниця «ноги» відсутня в терміні-метафорі, проте ця семантична лакуна компенсується у приведеному прикладі за допомогою асоціації, яка інтуїтивно вказує саме на ноги, а не якийсь інший орган людського тіла.

До антропологічних метафор, на нашу думку, можна віднести також і терміни, які не є людським тілом або не мають зовнішньої схожості з частинами людського тіла, але є тими речами, якими людина користується повсякденно, а саме одягом або частинами людського одягу, взуттям, наприклад: *semelle* (загальноживане «підощва на взутті») (техн. «рама, рельсова підкладка»), *train – pantalon* (обтічне шасі), тобто шасі, яке має умовно кажучи, форму облягаючих штанів, що прилягають дуже щільно до тіла, тому що шасі підчас польоту також повинні дуже щільно прилягати до фюзеляжу літака, щоби зберігати обтічність форми літака та зменшити супротив повітря. Іншими прикладами таких термінів-метафор є наступні: *chapeau tournant*, *chapeau mobile* (закрутка, обертова шляпка), *tablier* (фартух), (техн. з'єднувальний місток), *talon du bas* (п'ятка панчохи), *sabot de queue* (хвостова п'ята – автомобільний термін). У останньому прикладі *sabot* означає «дерев'яний черевик», проте ця лексична одиниця перекладається на українську мову як «п'ята», що свідчить про семантичний зсув у значенні цього терміна-метафори та асоціативну асиметрію у напрямку: французька мова → українська. Тоді як у наступному прикладі технічного терміна-метафори *pied de tube* (трубчаста ніжка обсадної труби), *pied* перекладається як «ніжка», а не як «п'ята» (проте п'ята це нижня частина ноги, частина-ціле), тобто ми маємо зворотну асоціативну асиметрію з семантичним зсувом у напрямку: українська мова → французька. Отже, з вищесказаного можна зробити висновок про те, що асоціативна асиметрія з семантичним зсувом у значенні слова при перекладі терміна-метафори має двосторонній рух, який відбувається у двох напрямках, а саме: від висхідного джерела до похідного перекладу терміна на українську мову та навпаки. Тому перший напрямок руху при утворенні метонімічного терміна-метафори називається прямою асоціативною асиметрією, а другий напрямок руху – зворотною асоціативною асиметрією. Прикладом повної метафоричної асиметрії при перекладі терміна на українську мову є наступний: *bras de manivelle* – щока кривошипу. У загальноживаній французькій мові слово *bras* перекладається на українську мову як «рука», а не «щока», тому важко знайти якусь асоціацію у лексичному значенні цих двох слів, які є частиною термінів-метафор у двох мовах. При перекладі на українську мову деякі французькі терміни іноді несуть у своєму значенні не тільки асиметричний, але ще і антонімічний характер. Наприклад, термін галузі машинобудування *pied de bielle* має значення «верхня (поршнева) головка шатуна». Однак, *pied* в цьому випадку вказує скоріше саме на низ шатуна (п'ятка), а не на його верх – «головка шатуна». Подібна антонімічна асиметрія французьких і українських термінів зустрічається у науково-технічному дискурсі досить нечасто. При формуванні цього терміна-концепту у двох мовах, його номінація залежала від того, у якій точці знаходився шатун для номінанта концепта з французької та української сторони – у своїй верхній частині чи нижній.

До наступної групи антропологічних метафор відносяться також речі або інструменти, механізми, обладунки, які людина застосовує або якими користується у своєму повсякденному побуті, на яких працює, наприклад: *lunettes* – окуляри, (техн.

держак); la rouée (лялька), (техн. передня бабка токарного станка, la contre-rouée (задня бабка токарного станка); le pas de filetage (крок нарізної різьби, який нагадує асоціативно крок людини); меблі або обстановка житла, у якому живе людина, а саме: chaise (загальноживане – стілець, техн. опора, кронштейн), tablier de voiture (загальноживане – фартух, техн. термін – з'єднуючий місток), siège (загальноживане – сидіння) (техн. термін – сидло клапана, гніздо, шахта); якості або вади людського стану та його почуттів, наприклад «божевілья» – poule folle (натяжний шків, холостий хід, а не «божевільний»). З точки зору когнітивної лінгвістики французький термін є більш метафоричним та вмотивованим, тому що шків працює увесь час та з такою шаленою швидкістю як і божевільна людина, яка може постійно і дуже швидко повторювати, якісь нескординовані та шалені рухи, тому у семантичному значенні когнітивного концепту присутні семи (+асоціативність, +подібність).

Такі антропоморфні терміни-метафори, які утворюються на основі зовнішньої схожості з частинами людського тіла (голови, руки, рота, пальця, коліно, руки, тощо): boulot tête à oreille (крильчата головка бовта), robinet de tête (головний кран), tampon de bouche (дульна пробка), gorge du talon (фронт каблучка), l'articulation genouillée (колінне шарнірне з'єднання), слід вважати метонімічними, тобто такими, що утворюються не тільки на основі чисто метафори, а на основі саме метонімічної метафори як частини цілого. Про це свідчать такі приклади:

Pied de pale – корінь лопатки
 Pied à coulisse – штангенциркуль
 Tête à deux pièces – розрізна головка
 Cou de cathode – шийка катода
 Bras de levier – плече важеля

Тому у цих прикладах ми маємо не весь катод, а лише його «шийку», не всю руку, а лише «плече» важеля, не всю ногу, а тільки «п'яту» штангенциркуля, тощо. На наш погляд, з теоретичної точки зору когнітивної лінгвістики завжди потрібно проводити диференціацію між двома поняттями – «повна/неповна» метафора французького науково-технічного дискурсу. Синонімом «неповної», не тотожної метафори є саме «метонімічна» метафора. Продуктивних досліджень, які б розглядали цю проблему дуже глибоко у французькій когнітивній термінології та лінгвістиці майже не зустрічається. Наступні метафоричні терміни є прикладами «повної/неповної» метафори:

Tête de tuyère – глуха гайка, гайка – ковпак
 Joue – щока, фланець, губка
 Joue d'étau – губка лещат

Joue d'étau, в цьому прикладі joue виступає як неповний, тобто метонімічний термін-метафора, не «лещата», а «губка лещат». Що стосується метонімії у термінах-концептах французького науково-технічного дискурсу, то виникає запитання чи можливо її існування без метафори. На наш погляд, це не можливо тому, що саме метонімія, яка зустрічається у текстах такого типу, несе додатковий, уточнюючий характер терміна як частини цілого. В цьому випадку мова йде саме про «метонімічну метафору», яка на відміну від «повної метафори» передає свою метафоричність не повністю, не тотожно, не симетрично, а лише через один або декілька ознак чи компонентів концепту, наприклад: tête de bielle – головка шатуна, bouche à eau – отвір, відтулина, жерло.

Іноді, при перекладі французького терміна-метафори на українську мову, відбувається метонімічний зсув у семантичному значенні терміна за суміжністю розташування, наприклад:

L'oeil, ou petite tête, articulé sur la tête de bielle.

При перекладі на українську мову ми маємо «провушина або маленька головка, шарнірно закріплена на головці шатуна», тобто l'oeil (око) перекладається на українську мову як «провушина», а не як «око» в українському варіанті перекладу. «Провушина» походить від «вуха», які знаходяться на голові людини з двох боків, поряд з очима, тому, на наш погляд, при перекладі відбувається прямий асиметричний метонімічний зсув семантичного значення французького терміна oeil на українській термін «провушина» за суміжністю розташування цих двох органів. До того ж tête (головка шатуна) має функцію повної антропологічної метафори. Отже, ми приходимо до висновку, що антропологічні метафори як клас можуть бути повними/неповними, неповними, тобто метонімічними. Вони мають такі підкласи термінів-метафор, які пов'язані зі зовнішньою схожістю з частинами людського тіла, з одягом або частинами людського одягу, взуттям, речами, які людина застосовує або якими користується у побуті, меблями або обстановкою житла, а також мають при перекладі термінів-метафор з французької мови на українську та навпаки наступні характерні риси, такі як: асоціативність, генералізація/специфікація, симетричність/асиметричність, опосередкованість, функціональність, призначення речі/ форма речі, конверсію, суміжність.

Серед інших метафор зустрічаються також й зооморфні метонімічні метафори, які мають ознаки, характерні для частин тіла тварин : копита, лап, дзьоба, хвоста, вуха, язика різних типів тварин, комах, членистоногих та утворюють певні підкласи, наприклад: pied-de-boeuf (під'ємний гак), pied de biche (костильна лапа, у загальноживаній мові biche це косуля), pied-de-chèvre (ваги, у загальноживаній мові chèvre це цап), bec d'âne (стамеска, долото, зубило).

Іншими прикладами класу зооморфної метафори є наступні: queue en treillis tubulaire (трубчатий решітчастий хвіст) écou à oreilles (барашкова гайка) sage d'écureuil moteur – «двигун біляча клітка (колесо)», більш зрозумілою формою цього терміну в електротехніці є «двигун з короткозамкненим ротором або асинхронний двигун у 8 кіловат», де струм бігає по контуру як білка у колесі tête de cheval (колінчатий кутовий балансир, кутовий важіль)

glissières à queue d'hironde, яка перекладається на українську мову як «ковзанка у вигляді хвоста ластівки».

Технічні терміни у своїх значеннях прагнуть до точності та конверсії. У вище згаданому прикладі замість glissières à queue d'hirondelle ми маємо glissières à queue d'hironde, тобто конверсію терміна від d'hirondelle до d'hironde. Конверсія як і аббревіатури є досить поширеними явищами французької науково-технічної термінології.

Зооморфні метафоричні терміни не обов'язково бувають тільки метонімічними. Наприклад, oiseau (птаха) є повною метафорою і перекладається як «контейнер датчика аеромагніметра, emreppage (хвостове оперення птаха, а також літака).

До зооморфних метафор французького наукового дискурсу відносяться не тільки тварини, а ще й комахи, які також утво-

Класи (підкласи) метафоричних термінів-концептів французького науково-технічного дискурсу та їх ознаки

Терміни-метафори		
№ з/п	Класи метафоричних термінів-концептів	Ознаки метафори
1.	Повна метафора	Тотожність, ідентичність, схожість
2.	Неповна (метонімічна) метафора	Ціле – частка, дія – результат, матеріал – вироби
3.	Підкласи метонімічних метафор: Антропологічні (метонімічні) метафори: Частини або органи людського тіла Одяг або частини людського одягу Речі, меблі, обстановка житла, якими людина користується у побуті Якості або психічний стан людського організму	Ціле – частка, дія – результат, матеріал – вироби, схожість з частинами (органами) людського тіла або людської одягу, речі побуту, психічний стан людини
4.	Підкласи зооморфних (метонімічних) метафор: Тварини (частини їх тіла) Комахи Найпростіші членистоногі	Ціле – частка, дія – результат, матеріал – вироби, схожість з частинами тіла тварин, комах, найпростіших членистоногих
5.	Підклас: Нутріційні метафори	Зв'язок з їжею, харчуванням

рюють підклас у рамках зооморфної метафори, наприклад: le graissage peut se faire par introduction d'huile avec une burette dans un simple trou avec pattes d'araignée .

«Змащування може робитися за допомогою введення масла у простий отвір масляною з гнітом». Pattes d'araignée (лапки павука) – це метонімічний термін-метафора, де «лапки павука», мають асоціацію з гнітом, тобто такі тонкі як гніт маслянки. Цей термін-метафора є метонімічним, тому що для утворення терміна використовується не сам павук, а тільки його частина – «лапки павука», тобто метонімічне відношення «частина-ціле», є основою для утворення цієї асоціативної метафори у французькому науково-технічному дискурсі.

У наступному прикладі la vis sans fin (черв'ячок), на перший погляд, у французькій мові не має ніякої згадки або асоціації з твариною або найпростішим членистоногим. В українській мові метафоричний термін «черв'ячок» повністю вмотивований – деталь, яка не має ні головки ні кінцівки – у природі це «черв'ячок». Французький метафоричний термін la vis sans fin («гвинт без кінцівки») також чимось нагадує хробака (техн. черв'ячка), тому його можна віднести до асоціативних зооморфних метафоричних технічних термінів, що утворюють підклас «найпростіших членистоногих». До цього ж типу та підкласу також відноситься і зооморфний метафоричний термін bras de chenille (гусенична стрічка)

Серед вибірки термінів зустрічається також і підклас метафоричних термінів, пов'язаних з їжею. На нашу думку, він є найменш розповсюдженим у французькому науково-технічному дискурсі і майже не зустрічається у нашому дослідженні, за виключенням деяких прикладів типу ressort à boudin – циліндрична пружина та похідних виразів від нього. Boudin як їжа має значення «кров'яна ковбаса», яка знаходиться у кишці і придатна до їжі. Тому вона може згинатися, вигинатися, скручуватися, звідси й виникла ця асоціація подібності саме із пружиною, яка також може виконувати схожі функції. Таким чином, ми можемо зробити висновок про нутріційну, асоціативну, функціональну метафору. Функціональну метафору, тому що даний термін не є їжею, а він схожий за формою з кров'яною ковбасою. В іншому прикладі термін boudins chaouchoutés (прогумовані прокладки, трубки) boudins має дещо інше значення «прокладки, трубки» і ніяк не пов'язано з циліндричною пружиною, проте, що поєднує ці два значення це саме асоціативна ознака «витягнута у довжину та округла»,

яка є характерною як для трубки так і для циліндру, тому і присутня у обох значеннях. Тут відбувається метафоричний переніс у двох термінах за суміжністю та на основі подібності. За подібною асоціативною суміжністю утворено і наступний нутріційний метафоричний термін tête de la boudineuse (головка шприц-машини), тому, що шприц-машина має також витягнуту у довжину та округлу форму.

В результаті дослідження у даній роботі, було встановлено, що на даний час у французькому науково-технічному дискурсі існують 2 класи метафоричних термінів, які можуть бути представлені у вигляді наступної таблиці. До двох основних класів відноситься повна та неповна метафора. А до неповної метафори входять декілька підкласів, наприклад, метонімічні антропологічні, зооморфні, нутріційні метафори тощо.

Таблиця 2

Семантичні зрушення метафоричних термінів

№ з/п	Характерні риси термінів-метафор французького науково-технічного дискурсу при семантичних зрушеннях
1.	асоціативність
2.	генералізація/специфікація
3.	симетричність/асиметричність (пряма/зворотна)
4.	опосередкованість
5.	функціональність
6.	призначення речі/форма речі
7.	конверсія
8.	суміжність
9.	антонімія

Висновки і пропозиції. В результаті дослідження у даній статті, було встановлено, що на даний час у французькому науково-технічному дискурсі виділяють 2 класи метафоричних термінів-концептів та 9 їх підкласів: від антропологічних до нутріційних. В основі утворення багатьох французьких термінів лежить метафоричне перенесення класу повних метафор, коли відбувається симетричний, тотожний переніс значення слова при вторинній номінації, наприклад : semelle (загальноживане «підшва на взутті») (техн. «рама, рельсова підкладка»), train – pantalon (обтічне шасі). Значна кількість термінів французького науково-технічного дискурсу представляє собою антропоморфні метафори з позначенням технічних приладів, деталей, складових частин різних галузей виробни-

цтва на основі зовнішньої схожості з органами та частинами людського тіла (голови, рота, шиї, вуха, горла, пальців, щоки, язика), *piéd à coulisse* – штангенциркуль, *tête à deux pièces* – розрізна головка, *le levier coudé* – кутовий важіль, *tête de tuyère* – глуха гайка, гайка – ковпак, *joue* – щока, фланець, губка, *joue d'étau* – губка лещат, *piéd à coulisse* – штангенциркуль тощо. Антропологічні терміни-метафори можуть утворюватися на основі як повної так і неповної, тобто метонімічної метафори, як наприклад *cou de cathode*, *piéd à coulisse*. Такі терміни є полісемантами, тому що присутні у багатьох галузях промисловості та науки. Антропологічні терміни мають також підкласи термінів-метафор, які пов'язані не тільки зі зовнішньою схожістю з частинами людського тіла, а й з одягом або частинами людського одягу, взуттям, речами, якими людина користується у побуті, меблями або обстановкою житла (*train – pantalon*, обтічне шасі), *chapeau mobile* (обертюва шляпка). До наступної групи антропологічних метафор відносяться також речі або інструменти, механізми, обладунки, які людина застосовує або якими користується у своєму повсякденному побуті, на яких працює, наприклад: *lunettes* – окуляри, (техн. держак); *le pas de filetage* (крок нарізної різьби, який нагадує асоціативно крок людини); *la poupée* (лялька), (техн. передня бабка токарного станка); меблі або обстановка житла: *chaise* (загальноживане – стілець, техн. опора, кронштейн), *tablier de voiture* (загальноживане – фартух, техн. термін – з'єднуючий місток), *siège* (загальноживане – сидіння) (техн. термін – сидло клапана, гніздо, шахта), якості або вади людського стану – *poulie folle* (натяжний шків, холостий хід, а не «божевільний»), тому у семантичному значенні терміна-метафори присутні семи (+асоціативність, +подібність).

Зооморфні метонімічні метафори мають всі ознаки, характерні для частин тіла різних типів тварин: копит, лап, дзьоба, хвоста, вуха, язика, а також: комах, членистоногих та утворюють відповідні підкласи метафоричних термінів, наприклад: *piéd-de-boeuf* (під'ємний гак), *piéd de biche* (костильна лапа), *piéd-de-chèvre* (ваги), *bec d'âne* (стамеска, долото, зубило), *bras de chenille* (гусенична стрічка).

Метафоричні терміни, які пов'язані з їжею є менш розповсюдженими у французькому науково-технічному дискурсі.

Французькі метафоричні терміни при перекладі на українську мову мають такі характерні риси як: функціональність, призначення речі/форма речі, симетричність/асиметричність (пряма/зворотна), генералізація/специфікація, суміжність, стислість, опосередкованість, конверсію, антонімія, тощо.

Було встановлено, що асоціативна асиметрія з семантичним зсувом у значенні слова при перекладі терміна-метафори має двосторонній рух, тобто може бути прямою або зворотною.

Література:

1. Антонюк М. О. Метафора та її роль в мовній картині світу [Текст] / М. О. Антонюк. Київ, 2002. 56 с.

2. Коваленко А. Я. Загальний курс науково-технічного перекладу [Текст] / А. Я. Коваленко. Київ : ІНКООС, 2002. 320 с.

Meleschenko A. Differentiation of metaphor terms of French scientific and technical discourse

Summary. The article considers the problems of foundation and differentiation of different types of metaphor terms of French scientific and technical discourse. Many terms of the French scientific and technical style are based on the metaphorical transfer of commonly used vocabulary with elements of metonymy or full metaphor. Complete and incomplete metaphor, as a component of secondary nomination in the formation of a technical term-metaphor of any field, is typical, widespread and even necessary.

The study found that currently in French scientific and technical discourse, there are 2 main classes of metaphorical terms-concepts and 9 subclasses – from anthropological to nutritional. The formation of many French terms is based on the metaphorical transfer of the class of complete metaphors, when there is a complete, symmetrical, identical transfer of the meaning of the word in secondary nomination, for example: *arbre*, *semelle*, *train-pantalon*, *gorge*. A much larger number of terms in French scientific and technical discourse are anthropomorphic metonymic (incomplete) metaphors denoting technical devices, parts, components of various industries, which are formed on the basis of external similarity with organs and parts of the human body: *piéd à coulisse*, *tête à deux pièces*, *le lever coudé*, *tête de tuyère*. The next group of anthropological metaphors also includes things or tools, mechanisms, armor that a person uses or uses in his daily life, on which he works, for example: *les lunettes*, *la poupée*, *le pas de filetage*; furniture or setting of a dwelling in which a person lives: *chaise*, *tablier de voiture*, *siège*, qualities or defects of the human condition, for example “madness” – *poulie folle*. In addition to anthropomorphic metaphors, there are also zoomorphic metonymic metaphors, which have all the features characteristic of body parts of different types of animals: hooves, paws, beaks, tails, ears, tongues, as well as: insects, arthropods and form appropriate subclasses of metaphorical terms, for example: *piéd-de-boeuf*, *piéd de biche*, *piéd-de-chèvre*, *bec de corbeau*, *bec d'âne*, metaphorical terms forming a subclass of the “simplest arthropods” – *bras de chenille*.

The subclass of food-related metaphorical terms is the least common in French scientific and technical discourse. French incomplete metaphorical terms when translated into Ukrainian have such characteristic features as polysemy, associativity, similarity, metonymy, contiguity, brevity, generalization, specification, indirectness, functionality, etc. It was established that associative asymmetry with a semantic shift in the meaning of the word when translating the term-metaphors has a two-way movement, that is, it can be a direct or reverse associative asymmetry.

Key words: scientific and technical discourse, metaphor term, concept, world picture, complete metaphor, metonymy, secondary nomination, term formation, anthropomorphic metaphors, zoomorphic metonymic metaphors, classes, subclasses, semantic asymmetry.

*Парчевська Д. Д.,**студентка 1 курсу магістратури факультету лінгвістики
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»**Школяр Л. В.,**доцент кафедри ТПП ФМ
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»*

ПСИХОЛІНГВІСТИЧНА ПАРАДИГМА ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА

Анотація. Статтю присвячено вивченню психолінгвістичних аспектів перекладацької діяльності. Питання ролі психолінгвістики та її впливу на перекладацьку діяльність залишається наразі актуальним через значну кількість аспектів, охоплених нею. Її проблемне поле постійно розвивається, а з ним – і суспільство, адже психологія мовлення змінюється через інакше сприйняття людьми дійсності та зміну мисленнєво-мовленнєвих процесів. Саме тому детальне вивчення наукових праць учених та сучасне переосмислення істин постає важливим питанням національного рівня. У статті наведено передумови виникнення психолінгвістики як науки, етапи її зародження та розвитку, фундаментальні міркування та думки сучасних учених, а також аспекти її досліджень. Окрім того, викладено напрацювання перекладознавців у цій галузі. Фаховий переклад розглядається з психолінгвістичної перспективи як антропоцентричний процес, породжений однією людиною, трансльований другою та спрямований на третю, кожна з яких є вже сформована особистість зі своїми компетентностями, традиціями, звичаями, сприйняттям та розумінням ходу подій. У статті описано психологічні механізми, якими послуговується перекладач, такі як імовірне прогнозування, попереджувальний синтез та синхронізація; окрему увагу приділено дослідженню художніх і дипломатичних текстів з психолінгвістичної точки зору. Автори висвітлюють і інші аспекти психолінгвістичного аналізу перекладу, такі як лексичний і синтаксичний блоки психолінгвістичного аналізу, адаптивна модель перекладу в психолінгвістичному вимірі, психолінгвістичні основи нелінійності перекладу й аспекти маніпулятивного перекладу у медійному просторі. В цілому, наведено огляд процесу перекладу з психолінгвістичної перспективи з акцентом на важливість урахування психологічних механізмів у розумінні та відтворенні текстів іноземною мовою.

Ключові слова: психолінгвістика, перекладознавство, психологія, психологічні механізми, перекладач, процес перекладу.

Постановка проблеми. Питання ролі психолінгвістики та її зв'язку з перекладацькою діяльністю залишається актуальним через недостатню дослідженість широкого кола проблем, охоплених цією наукою у синергії з суміжними дисциплінами, такими як психологія, лінгвістика, перекладознавство, етика, філософія, логіка тощо. Адекватне сприйняття світу та розуміння реальності людиною не є вродженим рефлексом на навколишнє середовище, сталим структурним компонентом особистості. Натомість, воно постійно нюансується, розширю-

ється за допомогою нових знань, умінь, уявлень, вертикально та горизонтально модифікується. Отже, під впливом зовнішніх та внутрішніх чинників, наші мисленнєво-мовленнєві процеси змінюються та значно ускладнюються. Актуальність піднятого нами питання пояснюється фактом, що у часи буремних змін та невизначенності всі пізнавальні й емоційно-мотиваційні процеси максимально прискорюються і намагаються знайти вихід у мовленнєвій комунікації, при цьому спілкування (в широкому контексті) стає тією рушійною силою, яка здатна змінити подальший розвиток подій. Партнерська взаємодія, міжкультурна комунікація, дипломатія – все це стає майданчиками для спроби вирішити чи призупинити небажані процеси та запобігти негативним наслідкам. І тільки фаховість перекладача, його широкий кругозір та фонові знання здатні забезпечити взаєморозуміння сторін. Таким чином, психолінгвістичні дослідження прямо дотичні до вирішення питань національного рівня.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Роботи з психолінгвістики як науки та невід'ємної частини перекладознавства знаходимо у Н. Дячук, Л. Засекоїної, С. Засекоїна, Н. Півень, О. Потебні, І. Ребрій, О. Ребрія, О. Селіванової, Р. Фрумкіної, J. Field, A. Hatzidaki, D. Slobin та ін. Зважаючи на значну кількість праць у зазначеній галузі, актуальним постає завдання здійснити огляд досягнень науковців і зосередитися саме на психолінгвістичних засадах перекладу, щоб закласти теоретичне підґрунтя для наших подальших досліджень.

Мета статті полягає в узагальненні результатів наукових праць у царині психолінгвістики з перекладознавчої перспективи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перш за все слід окреслити поняття психолінгвістики. Це відносно молода галузь науки, що, однак, не применшує її ролі в сучасному мовознавстві. Фундаментальність її істин, багатство понятійного апарату, розмаїття напрямів та новизна підходів забезпечують науковцям проведення якісних досліджень і отримання точних результатів [1, с. 51]. За словами дослідників, психолінгвістика з'явилася паралельно з низкою інших наук, що відповідало актуальності розробки комплексного підходу з метою пояснення фактів, що не піддаються інтерпретації в рамках однієї з контактуючих дисциплін [2, с. 9].

Підвалини для психолінгвістичних досліджень були закладені ще в XIX ст. у працях Вільгельма фон Гумбольдта, Фердинанда де Соссюра, Івана Бодуена де Куртене, які започаткували психологічний напрям у мовознавстві [1, с. 51]. Говорячи

про витоки психолінгвістики, слід приділити належну увагу постаті О. Потебні, який сформулював тезу про мову як діяльність. Учений просував думку про те що людина сприймає навколишній світ образами, а зпорівнянь і асоціацій у її свідомості – творяться речення: «Ми не можемо собі уявити первісного речення по-іншому, ніж як у вигляді очевидного для того, хто говорить, порівняння двох самостійно усталених чуттєвих образів» [3, с. 120]. Ці образи в реченні об'єднуються в єдине ціле, яке утворює значення речення: « (...) з огляду на мову необхідно додати, що таке розкладання чуттєвого образу може здійснюватися лише за допомогою поєднання його з іншою подібною одиницею (...); оскільки воно виражене поєднанням не менше двох слів, можна бачити не лише розкладання одиниці, а й появу певної єдності з деякою подвійністю» [3, с. 109].

У свою чергу, О. Потебня послуговувався напрацьованими філософії мови В. Гумбольдта та суб'єктивного ідеалізму Й. Г. Фіхте. Переконаючи, що мова – це дух нації, що в ній відображено особливий світогляд, В. Гумбольдт увів поняття «мовна свідомість народу» і наголошував, що розуміння мови пов'язане з розумінням духу народу, його баченням світу: «Мова пов'язана з формуванням духовної сили нації. Але розуміння самобутнього життя народу і внутрішньої будови окремої мови... повністю залежить від уміння побачити своєрідність національного духу в його повноті... Мова є органом внутрішнього буття, навіть самим буттям... Вона тому всіма найтоншими нитками свого коріння зрослась із силою національного духу, і чим сильніший вплив духу на мову, тим закономірніший і багатший розвиток останньої» [4, с. 24]. Також важливою є така думка науковця: як у мові відображено світогляд нації – так і в мовленні індивіда проявляються особливості його характеру, тому мислення не просто залежить від мови в цілому – воно зумовлене кожною окремою мовою [4, с. 25]. Цей постулат знаходимо і в ідеях Й.Г. Фіхте: «...то не народ висловлює свою свідомість, а його власна свідомість говорить із нього» [5, с. 124]. Таким чином, у мові проявляється людська сутність і саме мова постійно виступає способом взаєморозуміння, посередником і перекладачем і в такий спосіб об'єднує людей.

Проте, першим поняття психолінгвістики в науковий обіг увів психолог Чарльз Осгуд, говорячи про неї як про науку, що вивчає особливості кодування та декодування повідомлюваної мовленнєвої інформації [6] Сьогодні ж, О. Селіванова визначає її як «маргінальну галузь лінгвістики, спрямовану на дослідження розвитку й застосування мовленнєвої здатності як психічного феномена, її реалізації в механізмах породження та сприйняття мовлення у проєкції на психічну діяльність людини в її соціально-культурній взаємодії та кодову систему мови» [7, с. 188]. Л. Засекіна та С. Засекін розглядають її як «науку про мовленнєву діяльність людей у психологічних та лінгвістичних аспектах, зокрема експериментальне дослідження психічної діяльності суб'єкта в засвоєнні та використанні мови як організованої та автономної системи, адже значення будь-якого знаку полягає, насамперед, у активізації когнітивних процесів індивіда» [8, с. 8].

Психолінгвістика зосереджується на комунікаційній діяльності індивіда та когнітивній обробці інформації на основі вже наявних у нього ментальних репрезентацій [8, с. 8], тож предметом її досліджень вважають «процеси генерації та сприйняття мовлення у співвідношенні із психіко-фізіологічними особливостями учасників комунікаційних процесів» [1, с. 52].

Як когнітивна наука, вона вивчає, як планується, сприймається, інтерпретується, розуміється та породжується мовлення; яким чином влаштовані знання індивіда та як вони використовуються в когнітивній обробці дискурсу; як засвоюють і оволодівають мовою діти в процесі свого розвитку; як відбуваються процеси перекладу та оволодіння іноземною мовою [8, с. 8]. Основними об'єктами психолінгвістики виступають функціонування мови, породження та відтворення тексту (дискурсу), риторика, стилістика, переклад і викладання мов [8, с. 9]. Серед основних її рис виділяють звернення до вже наявних результатів досліджень когнітивної психології та нові процесуальні аспекти дослідження, з урахуванням намірів співрозмовника та комунікативної мети [8, с. 11–12]. Наразі лінгвістика та психологія посилено цікавляться теорією картин світу, що зумовлює кооперування психолінгвістики з семантикою, когнітивною психологією, етнопсихологією та етнолінгвістикою. На базі такої взаємодії виникають такі суміжні науки як психосемантика й етнопсихолінгвістика [8, с. 12].

На сучасному етапі розвитку психолінгвістики важливим постає питання про систематизацію її методів. Наразі Л. Засекіна та С. Засекін виділяють такі:

а) метод суб'єктивних градацій (У. Гуденаф, С. Рубінштейн, О. Клименко), у якому досліджують семантичну схожість слів однієї тематичної групи;

б) асоціативний експеримент (Дж. Діз, Дж. Діксон, Дж. Хортон), під час якого до запропонованих слів-стимулів підбираються асоціати;

в) метод семантичного диференціалу (Ч. Осгуд), який передбачає побудову семантичних просторів шляхом комбінації двох вище зазначених методів;

г) метод підстановки, або дистрибутивно-трансформаційний (Н. Хомський, Дж. Фодор, Дж. Кати, С. Джонс), за якого опитувані самі оцінюють можливість заміни одного слова іншим у визначеному контексті та який зазвичай застосовується до вузьких груп лексики;

д) метод класифікацій (Дж. Міллер), прихильники якого вважають що форми класифікації залежать від внутрішніх семантичних зв'язків класифікованого матеріалу, а їхня структура впливає на процес класифікації;

е) методи непрямого опосередкованого дослідження семантики, у яких семантичні зв'язки досліджуваного матеріалу здійснюються опосередковано, що зумовлено характером і особливостями його обробки;

є) психолінгвістичні методи дослідження фоносемантичних характеристик слів, психографологічних особливостей писемного мовлення, які зосереджені на дослідженні стилів подання інформації респондентами [8, с. 12–14].

Психолінгвістичний підхід яскраво доводить зв'язок сучасного перекладознавства з іншими науками. Перекладачі та перекладознавці співпрацюють із представниками як суміжних галузей (філологами, теоретиками літератури), так і не споріднених (психологами, педагогами, методистами тощо). У нашій роботі ми плануємо узагальнити здобутки такого кооперування та навести результати вже здійснених досліджень перекладознавців у галузі психолінгвістики для виявлення ще не вирішених питань.

Перш за все, слід окреслити проблематику визначення перекладу з точки зору психолінгвістики. Його розглядають як «питання про те, як відбувається процес вираження пере-

кладачем одних і тих же думок засобами двох різних мов, процес перемикання мислення з однієї мови на іншу» [9, с. 204]. Тобто, переклад тут виступає не видом мовлення, а видом розумової діяльності. У цьому яскраво проявляється різниця між мовознавчим і психологічним підходами до розуміння процесу перекладу. В першому випадку – це вид мовної комунікації, за якої реалізуються мовні системи з їхніми адекватністю та відмінностями, правилами передачі на іншу мову, селективним зіставленням смислових елементів. У другому ж – це діяльність, пов'язана з психологічними механізмами сприйняття, розуміння та пам'яті перекладача. Інакше кажучи, мова і мислення – це безпосередні складники процесу перекладу в психолінгвістичній проєкції [9, с. 204]. Погляди перекладачів і психолінгвістів збігаються у визначенні завдання перекладу. Вони вбачають його у відтворенні оригіналу не через копіювання іншою мовою елементів і структур оригіналу, а через розуміння й передавання їхніх функцій [10]. Це яскраво проявляється в дослідженнях перекладів художніх текстів: на думку В. В. Коптілова, «переклад художнього твору – не копія іншого тексту, а насамперед – витвір словесного мистецтва» [11, с. 37]. Цікавим є підхід В. Гумбольдта, який вбачав метою перекладу «відтворення світу в іншій системі мислення, адже в мові здійснюється перетворення світу в думку» [4, с. 25]. Так, учений вважав що мова – це постійна творча діяльність і перенесення світорозуміння народу на іншу мову потребує великих зусиль. Його думку поділяв і О. Потебня, стверджуючи, що неможливо точно відтворити оригінал іншою мовою і що «переклад з однієї мови на іншу є не передачею тоїсамої думки, а генеруванням іншої, відмінної...» [4, с. 29].

Від визначення поняття перекладу як психолінгвістичного явища слід перейти до окреслення його етапів. Уявлення науковців із цього приводу співпадають. Психолінгвістична модель перекладу передбачає [12, с. 71]:

- а) сприйняття перекладачем інформації іноземною мовою;
- б) її обробку, переклад на свій «внутрішній код»
- в) переклад із «внутрішнього коду» іноземною мовою.

Для розуміння процесу роботи перекладача, досліджують залучені в неї психологічні механізми. На сьогодні серед них виокремлюють ймовірне прогнозування (для отримання й осмислення отриманої інформації), попереджувальний синтез (для початку роботи з текстом перекладу) та синхронізацію (для ефективного розподілу уваги) [9, с. 204]. Зрозуміло, що така багатоаспектна діяльність спричиняє деякі труднощі. При цьому, вони можуть бути як лінгвістичними (переклад нових, незнайомих або відсутніх у мові перекладу термінів, безеквівалентної лексики, добір правильної лексичної одиниці), так і психологічними (сприйняття і розуміння тексту іноземною мовою, подолання мовного бар'єру, відтворення тексту мовою перекладу) [9, с. 204].

Сучасна теорія перекладу досліджує моделювання процесу перекладу, психологічні механізми різних його видів, перекладацьку компетентність та інші аспекти творення тексту перекладу. Як бачимо, перекладознавство зміщує акценти від вивчення парадигматичних мовних явищ і особливостей перекладених текстів до розгляду чинників, що впливають на процес перекладу та на самого перекладача.

Важливими з цього погляду постають праці французьких і канадських учених, зокрема – Д. Селескович, яка виділяє з-поміж інших усний переклад, який, на її думку, найповніше

передає сутність процесу перекладу. На його прикладі дослідниця доводить, що переклад – це обробка саме ідей, а не мовних знаків, а отже, психологічний аспект порушеної проблеми важливіший за мовний [12, с. 26]. Ж. Деліл, навпаки, більше зосереджується на письмовому перекладі та не відкидає важливість мовних явищ. У процедурі перекладу він окреслює три етапи: розуміння, перевиряження та підтверджувальний аналіз [12, 26–27]. Значущою видається також постать німецького вченого В. Вілса, який наголошує, що «теорія перекладу вивчає не об'єктивні сутності (фізичні об'єкти), а ідеальні об'єкти – мисленнєві дії та операції», і через це варто належне місце відводити суб'єктивним чинникам, таким як творчість і інтуїція перекладача [12, с. 27].

О. Кравцова розвиває зазначену вище думку та згадує, що тексти перекладів залежать як від особистості перекладача, так і від його історичної епохи. Так, переклади різняться залежно від психологічних характеристик перекладача, його екстравертного чи інтравертного типу, особливостей характеру тощо. Це, на думку дослідниці, не дозволяє повністю уникнути мовленнєвих проявів особистості перекладача та дає змогу за певними маркерами зробити висновок про особистісні риси людини, що перекладала текст. Такі маркери можна виділити, співставивши переклад з оригіналом або перекладом іншої людини, при цьому слід враховувати лише ті прояви, що повторюються систематично [13, с. 145]. М. Іваницька підсумовує, що «усі рівні мовної особистості перекладача – вербальний, когнітивний та прагматичний – проявляються у тексті його перекладу як маркери індивідуального стилю та суттєво впливають на адекватність відтворення оригіналу» [14, с. 159].

Цікавим видається зосередження на вивченні діаметрально протилежних типів дискурсу – політичного та художнього. Так, обидва дискурси співставляються за лінгвістичними параметрами тексту (цільність, зв'язність, структурованість) та психолінгвістичними (емотивність, прагматичність, варіативність викладу) і спрямовуються на дослідження їх вербальних характеристик за основними показниками: обсягом, синтаксичними конструкціями, лексичною та граматичною різноманітністю, логікою викладання матеріалу тощо.

Політичний текст розглядається як трансляція індивідуальної картини світу мовця (з урахуванням професійного і життєвого досвіду, особливостей мислення, філософії життя та суспільно-політичних інтересів) через вибір лінгвістичного й екстралінгвістичного матеріалів. Звісно, офіційний стиль накладає певні обмеження на подачу інформації, проте про відсутність та нехтування психолінгвальними факторами при формуванні авторської думки, її сприйняття та відтворення при перекладі не йдеться. Необхідність декодування психологічного компоненту політичного тексту одиницями мови ставить перед перекладачем питання обізнаності у питаннях етики, моралі, культури тощо. Емоційність так само як і інформативність повідомлень мають бути збереженими в мові перекладу [15, с. 125].

Натомість, у дослідженні художнього тексту у психолінгвістиці Н. Дячук пропонує психолінгвістичну модель реалізації творчого потенціалу перекладача художніх текстів. Науковець проводить порівняльний аналіз тексту оригіналу роману К. Джерома «Троє у човні» та двох версій його перекладу й доходить висновку, що «дотримуючись особливостей мовної форми тексту оригіналу, перекладачі не допустили деструктивних змін у перекладі форми, що, відповідно, не призвело

до порушення змісту повідомлення автора», однак, значне відхилення в тексті перекладу може завадити досягненню такого ж ефекту, якого досягнув би читач тексту оригіналу [16, с. 244]. Крім того, в роботі наведено перелік психолінгвістичних стратегій, до яких вдається перекладач художніх текстів, та застосовувані в них трансформації. Так, на думку автора, стратегія пошуків аналогів (використання вже відомої мовної конструкції) передбачає застосування диференціації, конкретизації та генералізації; стратегія комбінаторних дій (вдале сполучування лексичних і граматичних лінгвістичних прийомів для досягнення адекватності перекладу) – описового перекладу, стратегія реконструювання (певна перебудова вихідного тексту для ефективної передачі думки автора) – трансформацій антонімічного перекладу, додавання і опущення; універсальна стратегія (поєднання всіх виділених вище стратегій) – диференціації, конкретизації, генералізації, описового перекладу, трансформацій антонімічного перекладу, додавання і опущення; стратегія випадкових підстановок (перекладач діє інтуїтивно та застосовує трансформації на рівні смислових структур тексту, часто оперуючи різними національно-культурними реаліями тексту оригіналу і тексту перекладу) – цілісного перетворення та смислового розвитку [17, с. 69]. С. Засєкін також активно досліджує механізми перекладу художніх творів на основі моделювання того, як він відбувається в голові перекладача, а також через зіставлення перекладу з оригіналом, що дозволяє іншим науковцям «заглибитися до когнітивної й емоційної сфер інтелекту перекладачів, їхнього суб'єктивного ставлення до світу автора й виявити спільні стратегії мисленнєво-мовленнєвої діяльності під час їхньої взаємодії з авторським «Я» через текст» [12, с. 221]. У своєму дослідженні художнього перекладу в психолінгвістичному аспекті, Л. М'ялковська провадить думку, що таке вивчення базується на «розумінні внутрішньої системи тієї чи іншої мови та структури тексту, а також на побудові такої текстуальної системи, яка матиме на читача емоційний вплив, до якого прагне текст-джерело, в семантичному, синтаксичному, стилістичному та ін. вимірах» [18, с. 139].

Не менш цікавою для дослідників є тема процесу перекладу з психолінгвістичної точки зору. Так, І. Ребрій і О. Ребрій доводять, що під час нього однаково важливі як системність, так і творчість. Ці поняття «пронизують усю діяльність перекладача, особливо у складних ситуаціях пошуку вирішення перекладацьких труднощів» [19, с. 189]. Н. Дячук здійснює огляд механізмів, що беруть участь у психолінгвістичній діяльності перекладача: осмислення (аналіз змістової сторони мовлення, його структурну організацію та мовленнєве оформлення), мовленнєвої пам'яті (відтворення фрагмента дійсності навколишнього середовища неможливе без знань і уявлень із пам'яті), прогнозування (здійснюється вибір стратегії мовленнєвої поведінки та обираються шляхи оперування висловлюваннями на окремих рівнях породження мовлення) [20, с. 2-3]. В. Лорчер порівнює процеси перекладу у досвідчених перекладачів і студентів-філологів, використовуючи метод фіксації думок вголос і дійшов висновку, що професіонали орієнтуються на передачу смислу, використовують більші одиниці перекладу, детальніше аналізують свої переклади та звертають увагу на стилістичну та текстотипологічну адекватність, а студенти – орієнтуються на відтворення форми та приділяють більше уваги лексичній і синтаксичній адекватності [21, с. 30–31]. В. Стрілець вивчає з пси-

холінгвістичного боку процес письмового перекладу й наводить ідею, що перекладачі-лінгвісти більше зосереджуються на своїй мовній компетентності та лінгвістичному контексті, тоді як перекладачі-фахівці інших галузей розуміють контекст, базуючись на асоціативних зв'язках, що доводить необхідність поглибленого вивчення перекладачами-лінгвістами галузі тексту, що перекладається [22, с. 102–103].

Сучасні науковці активно досліджують і інші галузі перекладу, пов'язані з психолінгвістикою. Так, С. Засєкін приділяє увагу лексичному та синтаксичному блокам психолінгвістичного аналізу. Перший, за його словами, включає такі маркери як ступінь відповідності семантики одиниці цільового тексту вихідної, відносна частотність уживання лексичної одиниці носіями мови-рецептора й особливості передачі власних назв; другий же – питому вагу негативних конструкцій у тексті оригіналу і текстах перекладу та каузальні дискурсивні маркери [23, с. 73]. До того ж, учений торкається питання ретрансляційної гіпотези, вперше порушеного А. Берманом [24], за якою «кожний наступний переклад одного і того ж твору виявляє тенденцію до якісного зрушення в бік культури оригіналу» [23, с. 72].

В. Демецька цікавиться адаптивною моделлю перекладу в психолінгвістичному вимірі та доводить, що з використанням психолінгвістичного підходу в перекладі культурно зорієнтованих текстів, адекватний переклад можливий лише за умов їхньої адаптації до лінгвокультурних стереотипів цільової аудиторії, тобто «адекватність перекладу прагматичного культурно зорієнтованого тексту ґрунтується на повному його сприйнятті цільовою аудиторією» [25, с. 89].

М. Дорофєєва досліджує психолінгвістичні основи нелінійності перекладу та доходить висновків, що в зазначеній галузі, нелінійність – це «варіативність рішень перекладачів як результат реалізації різних стратегій перекладу, обраних в однаковій перекладацькій ситуації», а її передумовами слугують когнітивна система перекладача, структурно-семантичні особливості оригіналу та позамовні фактори [26, с. 107].

У праці Ю. Крилової-Грек знаходимо вивчення психолінгвістичних аспектів маніпулятивного перекладу у медійному просторі, у якому вона виокремлює такі прийоми: навмисне додавання або упущення семантичних одиниць або частин повідомлення; зміну одних семантичних одиниць на синонімічні, які мають відмінне семантичне поле та викривляють зміст першоджерела; зміну послідовності подачі інформаційного повідомлення у першоджерелі; ігнорування відповідності передачі сенсу при перекладі безеквівалентної лексики (фразеологічні звороти, ідіоми тощо); прийом «вільної суб'єктивної трактовки», коли перекладач переформулює вихідне повідомлення відповідно до поставлених завдань [27, с. 117–119].

Із викладеного вище розуміємо, що психолінгвістична перспектива прослідковується у значній кількості перекладознавчих галузей, а її методи мають як теоретичне (дослідження розумових процесів перекладача), так і практичне (вплив на свідомість реципієнта) застосування.

Висновки з дослідження і перспективи подальших пошуків. Отже, психолінгвістичний підхід дуже збагачує перекладознавство та перекладацьку діяльність, адже у працях науковців наведено механізми, що сприяють кращому розумінню процесу перекладу та, відповідно, підвищенню ефективності роботи перекладачів. Саме психологічне дослідження процесів

комунікації дає змогу розкрити психологічну сутність мови, правила спілкування та інші аспекти діяльності перекладача, чого не дозволяв зробити суто лінгвістичний підхід. Перспективним вважаємо застосування досягнень науковців на практиці при дослідженні текстів політичного дискурсу.

Література:

1. Замошнікова В. А. Особливості психолінгвістичної науки. Сумський державний педагогічний університет, 2021. С. 50–55. URL: <http://repository.sspu.sumy.ua/bitstream/123456789/11633/1/Zamoshnikova%20osoblyvosts.pdf> (дата звернення: 29.11.2023)
2. Dillard J. Pfau, M. Le manuel de persuasion: Développements théoriques et pratiques. Thousand Oaks : Sage, 2002.
3. Потебня А. А. Думка і мова. К. : СИНТО, 1993. 192 с.
4. Лановик М. Б. Психолінгвістична теорія О. Потебні у перекладознавстві: витоки, становлення, розвиток. *Питання літературознавства*. 2010. Вип. 81. С. 24–36. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pl_2010_81_4 (дата звернення: 29.11.2023)
5. Фіхте Й. Г. Промови до німецької нації. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2003. С. 110–134.
6. Osgood C. E. Where do sentence come from? Semantics: An Interdisciplinary Reader in Philosophy, Linguistics and Psychology. By edition Steinberg D. D., Jakobovits L. A. Cambridge, 1971.
7. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : Підручник. Полтава : Довкілля-К, 2008. 712 с. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/40528/1/M_Voiko_OPL_1_IF.pdf (дата звернення: 19.11.2023)
8. Засекіна Л.В., Засекін С.В. Вступ до психолінгвістики. Навчальний посібник. Острого : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2002. 168 с. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/505/1/vstup_lingv.pdf (дата звернення: 29.11.2023)
9. Карачова Д. В., Притиченко Г. В. Переклад як об'єкт психолінгвістичного дослідження. *Молодий вчений*. 4 (92), 2021. С. 202–205. URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-4-92-42> (дата звернення: 19.11.2023)
10. Зорівчак Р. П. Фразеологічна одиниця як перекладознавча категорія. Львів : Вид-во при ЛДУ ім. І. Франка «Вища шк.», 1983. 176 с.
11. Коптілов В. В. Теорія і практика перекладу. Київ : Юніверс, 2003. 280 с.
12. Засекін С. В. Психолінгвістичні універсалії перекладу художнього тексту : монографія. Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. 272 с. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/3214/3/monograph_editor.pdf (дата звернення: 29.11.2023)
13. Кравцова О. А. Мовленнєві прояви особистості перекладача у тексті перекладу. *Новітня філологія*, (14), 2010. С. 143–147. URL: <https://lib.chmnu.edu.ua/pdf/novitfilolog/17/1.pdf#page=143> (дата звернення: 29.11.2023)
14. Іваницька М. Л. Мовна особистість перекладача як чинник впливу на продукт перекладу (на матеріалі роману Б. Леберта «Крейзі»). *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*, 2012. Вип. 21. С. 147–159. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/psptkl_2012_21_22 (дата звернення: 29.11.2023)
15. Дячук Н. В. Психолінгвістичний погляд на тексти політичного спрямування. *Житомирський державний університет імені Івана Франка*. С. 121–125. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/28021/1/%D0%9F%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%D1%96%D0%BD%D0%B3%D0%B2%D1%96%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%BF%D0%BE%D0%B3%D0%BB%D1%8F%D0%B4%20%D0%BD%D0%B0%20%D1%82%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%D0%B8%20%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D1%81%D0%BF%D1%80%D1%8F%D0%BC%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F.pdf> (дата звернення: 05.01.2024)
16. Дячук Н. В. До проблем дослідження художнього тексту у психолінгвістиці. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. 2016. Вип. 10 (1). С. 241–245. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/arftpr_2016_10\(1\)_51](http://nbuv.gov.ua/UJRN/arftpr_2016_10(1)_51) (дата звернення: 29.11.2023)
17. Дячук Н. В. Психолінгвістична модель реалізації творчого потенціалу перекладача художніх текстів. *Психологічні перспективи*, Житомир, 2013. Вип. 22. С. 60–70. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Prst_2013_22_9 (дата звернення: 29.11.2023)
18. Мьяковська Л. М. Художній переклад: психолінгвістичний аспект. Сучасні тенденції розвитку лінгвістики та лінгводидактики. С. 137–140. URL: https://ep3.nwmu.edu.ua/22133/1/zbirnik_ii_vseukrajinskoji_2021_1_%D0%B2%D0%B8%D0%BF%D1%80.pdf#page=138 (дата звернення: 29.11.2023)
19. Ребрій І. М., Ребрій О. В. Системність і творчість у перекладі: психолінгвістичний підхід. *Психолінгвістика*. 2018. Том 23 (2). С. 180–191. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/psling_2018_23_2_15 (дата звернення: 29.11.2023)
20. Дячук Н. В. Психолінгвістичні механізми мовленнєвої діяльності перекладача. *Сучасні лінгвістичні студії XXI століття*. Тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної заочної конференції, Житомир, 2015. С. 26–29. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/17975/1/%D0%94%D1%8F%D1%87%D1%83%D0%BA.pdf> (дата звернення: 29.11.2023)
21. Lörscher W. A. Psycholinguistic Analysis of Translation Processes. *Meta*. 1996. Vol. 41 (1). P. 26–32.
22. Стрілець В. В. Психолінгвістичні дослідження процесу письмового перекладу. *Теорія і практика сучасної психології: реалії й перспективи* : зб. Матеріалів Міжнародної наук.-практ. конф., Київ, 31 жовтня 2019 р. Київ : Міленіум, 2019. С. 102–103. URL: http://nubip.edu.ua/sites/default/files/u175/zbirnik_materialiv_konferencii.pdf#page=102 (дата звернення: 29.11.2023)
23. Засекін С. В. Динаміка художнього перекладу в контексті «гіпотези новотлумачення». *Актуальні питання іноземної філології*, 2015. № 2. С. 71–76. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/akrif_2015_2_15 (дата звернення: 29.11.2023)
24. Berman A. La retraduction comme espace de traduction. *Palimpsestes*, 1990. Vol. 13. P. 1–7.
25. Демецька В. В. Адаптивна модель перекладу в психолінгвістичному вимірі. *Психолінгвістика*. 2019. Том 26 (2). Переяслав-Хмельницький. С. 70–90. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/psling_2019_26_2_6 (дата звернення: 29.11.2023)
26. Дорофеева М. С., Коцур А. П. Психолінгвістичні основи нелінійності перекладу. *Psycholinguistics*. 2020. Том 27 (2). С. 90–112. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/psling_2020_27_2_6 (дата звернення: 29.11.2023)
27. Крилова-Грек Ю. М. Психолінгвістичні аспекти маніпулятивного перекладу у медійному просторі. *East European Journal of Psycholinguistics*, 4 (1), 2017. С. 114–121. URL: <https://eejpl.vnu.edu.ua/index.php/eejpl/article/download/80/63> (дата звернення: 29.11.2023)

Parchevska D., Shkoliar L. The psycholinguistic paradigm of translation studies

Summary. The article is devoted to the study of psycholinguistic aspects of translation activity. The issue of the role of psycholinguistics and its impact on translation activity remains relevant today due to the large number of aspects it covers. Its problem field is constantly evolving, and so is society, as the psychology of speech is changing due to people's different perception of reality and changes in thinking and speaking processes. That is why a detailed study of the scientific works of scientists and a modern

rethinking of truths is an important issue at the national level. The article presents the prerequisites for the emergence of psycholinguistics as a science, the stages of its origin and development, fundamental considerations and opinions of modern scientists, as well as aspects of its research. In addition, the article describes the achievements of translation scholars in this field. Professional translation is viewed from a psycholinguistic perspective as an anthropocentric process generated by one person, transmitted by another and directed to a third, each of whom is an already formed personality with his or her own competences, traditions, customs, perception and understanding of the course of events. The article describes the psychological mechanisms used by the translator, such as probabilistic prediction, anticipatory synthesis and synchronisation; special attention is

paid to the study of fiction and diplomatic texts from a psycholinguistic point of view. The authors also cover other aspects of psycholinguistic analysis of translation, such as lexical and syntactic blocks of psycholinguistic analysis, adaptive model of translation in the psycholinguistic dimension, psycholinguistic foundations of translation nonlinearity and aspects of manipulative translation in the media space. In general, the article provides an overview of the translation process from a psycholinguistic perspective with an emphasis on the importance of taking into account psychological mechanisms in understanding and reproducing texts in a foreign language.

Key words: psycholinguistics, translation studies, psychology, psychological mechanisms, translator, translation process.

УДК 821.161.2+821.111(73).091«19/201»
DOI <https://doi.org/10.32782/2409-1154.2023.64.60>

Романенко Н. В.,

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри філології та перекладу*

Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу

Фуфалько Я. Д.,

студентка III курсу спеціальності 035 Філологія

Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу

ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АСПЕКТ СУЧАСНОГО ЕТАПУ РЕЦЕПЦІЇ ТВОРЧОСТІ Е. ГЕМІНГВЕЯ В УКРАЇНІ (НА ПРИКЛАДІ РОМАНУ «МАТИ І НЕ МАТИ»)

Анотація. Стаття присвячена аналізу новітнього етапу перекладної рецепції творчості Е. Гемінгвея в Україні, який розпочався у 2017 році та тривав до початку повномасштабної російсько-української війни. Автори з'ясовують причини повторного перекладу творів американського прозаїка сучасними українськими перекладачами. Водночас, на прикладі новітнього україномовного варіанту роману «Мати і не мати», виконаного В. Морозовим, у статті виокремлені ті особливості перекладацького підходу перекладача, які сприяли задоволенню тих внутрішніх потреб українського суспільства, які спричинили процес повторного перекладу творів.

Спираючись на постулат порівняльного літературознавства про провідну роль національної літератури у процесі рецепції творчого доробку іншомовного письменника, а також на твердження дескриптивного перекладознавства про обов'язковість врахування цільового культурного контексту у вивченні перекладу творів, автори розглядають суспільно-історичну та соціокультурну ситуацію в Україні початку XXI століття.

У статті проаналізовано три основні причини появи повторних перекладів творів Е. Гемінгвея на початку XXI століття. Серед них іміджево-правові, культурно-просвітницькі та світоглядно-психологічні потреби, що визріли в українському суспільстві за період перебудови та незалежності.

Друга частина дослідження вивчає художній переклад як інструмент активізації рецепції творчості письменника українським реципієнтом. На матеріалі новітньої української версії роману Е. Гемінгвея «Мати і не мати» розглянуто ті граматичні, лексичні та стилістичні перекладацькі трансформації, які полегшують сприймання цього тексту сучасним українським читачем та стимулюють інтерес до усієї творчості американського прозаїка. Зокрема, авторами розглянуто рецептивні та естетичні функції лексичних трансформацій конкретизації значення, лексико-семантичної заміни, контекстуальної заміни; граматичної трансформації вилучення; стилістичної трансформації заміни конотативного значення.

Ключові слова: Ернест Гемінгвей, порівняльне літературознавство, літературна рецепція, художній переклад, перекладацькі трансформації.

Постановка проблеми. Сучасний етап рецепції творчості Е. Гемінгвея в Україні (до початку повномасштабної російсько-української війни) характеризувався бурхливою активі-

зацією перекладацької діяльності, внаслідок якої українська культура XXI століття поповнилася сучасними інтерпретаціями творів письменника. Процес перекладу ініціювало «Видавництво Старого Лева» у 2017 році, після отримання прав від Hemingway Foreign Rights Trust на публікацію новітніх перекладів. Тепер більшість творів Е. Гемінгвея представлені у двох українських інтерпретаціях: ті, що виконані за радянської доби та ті, які здійснені у період з 2017 по 2021 роки.

Поява другого варіанту перекладів завжди вказує на процеси внутрішніх змін, які відбулися всередині суспільства-реципієнта. На важливості дослідження цільового соціокультурного контексту під час вивчення перекладу наголошували свого часу представники дескриптивного перекладознавства у 1970-х – 1990-х роках. Вони стверджували, що текстуальні особливості перекладу повинні розглядатися на тлі та з урахуванням соціокультурного контексту цільової культури. Аналіз цільового соціокультурного контексту передбачає вивчення вибору текстів для перекладу, з'ясування функцій перекладів, а також врахування текстових обмежень перекладу під дією цільового контексту [1]. Деяко подібну ідею висловлює літературознавча компаративістика в аспекті рецепції національними літературами іншомовного твору (в тому числі рецепції через переклади). Вона полягає у тому, що провідна роль у рецепції належить цільовій літературі, адже лише внутрішня потреба літератури-реципієнта запускає процес запозичення (рецепції) художніх досягнень іншої літератури. Д. Дюришин формулює цю ідею як «принцип вирішальної ролі сприймаючої літератури і ... її вибіркового ставлення до інонаціональних літературних цінностей» [2, с. 117]. Переклад твору є формою його рецепції, а потреби літератури-реципієнта є частиною цільового соціокультурного контексту.

Важливість врахування цільового культурного контексту під час аналізу художніх перекладів (про що стверджують дві різні філологічні дисципліни) вказує на необхідність виконання міждисциплінарних досліджень перекладів, які б поєднували перекладознавство із загальним та порівняльним літературознавством. Такий підхід дозволяє розглянути особливості мовної ретрансляції, ступінь збереження авторського стилю та розкриття ідейно-образного плану в інтерпретації, а також вивчити соціально-літературні причини появи нових перекладів та їх вплив культурне життя країни-реципієнта.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Станом на сьогодні об'єктом практично всіх досліджень українських перекладів творів Е. Гемінгвея були ті інтерпретації, які були виконані радянськими перекладачами. Найсистемнішим з них є монографія Т. Некряч та Р. Довганчиної, яке поєднує вивчення особливостей перекладу різних текстових елементів із розглядом проблеми відтворення манери письма письменника [3]. Вивчення культурно-літературного та суспільно-історичного контексту, в якому здійснювалися переклади, розглядався у дослідженнях Т. Денисової [4], І. Коханської [5] та у наших роботах [6], однак усі вони стосувалися українських перекладів радянської доби. Новітні переклади творів Е. Гемінгвея українською мовою (2017–2021 р.р.) не ставали предметом спеціального дослідження, за винятком окремих наших статей, виконаних на перетині перекладознавства та порівняльного літературознавства [7; 8; 9].

Мета дослідження – провести комплексний аналіз новітньої української рецепції роману Е. Гемінгвея «Мати і не мати», розглянувши 1) соціокультурний контекст виконання перекладу, що дасть змогу з'ясувати причини повторної перекладної рецепції спадщини Е. Гемінгвея та виявити комунікативні функції, очікувані українським суспільством від цільового тексту; 2) ті, перекладацькі особливості української інтерпретації 2019 року, які сприяють досягненню культурно-естетичних запитів реципієнта.

Виклад основного матеріалу. У випадку з вивченням новітніх українських перекладів творів Е. Гемінгвея перевагу варто надати аналізу соціально-історичного контексту над культурним. Річ у тому, що естетико-літературні лакуни українського літературного процесу ХХ століття, які утворилися внаслідок його штучної ізоляції від світового, навмисного ідеологічного вихолощення, а також гальмування та нав'язування думки про маргінальність щодо мейнстріму російської літератури, були заповнені високохудожніми українськими перекладами творів прозаїка, виконаними у радянський період. Інтерпретації 2017–2021 років виконувалися за умов безперешкодної міжлітературної комунікації та доступу до усіх світових літературних процесів. Очевидно, що внутрішня національна потреба новітньої перекладної рецепції виникла не тільки під дією літературних, а й соціокультурних чинників. А саме, отримання Україною незалежності докорінно змінило суспільно-політичний устрій країни, трансформувала панівну систему цінностей та затвердило вектор розвитку в напрямку до демократичної правової держави. Однак відлуння нехтування у період тоталітаризму нормами міжнародного права ще й досі спостерігається у різних галузях, серед яких видавнича та перекладацька справа. Зокрема, радянські переклади спадщини Е. Гемінгвея українською мовою, хоча і є творами високої мистецької цінності, але були здійснені та видані без дотримання авторського права. «Свого часу радянські переклади Ернеста Гемінгвея стали справді знаковою подією. Але потрібно враховувати, що «Видавництво Старого Лева» придбало права у трасті Ернеста Гемінгвея, тож це єдині легальні видання в Україні. У Радянському Союзі з авторським правом було складно...» [10]. Тобто на початку ХХІ століття в Україні визріла іміджева потреба – це необхідність покращувати міжнародну репутацію і зміцнювати думку про себе, як про державу, що дотримується правових норм, в тому числі й у перекладацькій та видавничій сфері. Придбавши права, «Видавництво

Старого Лева» здійснює легальні видання перекладів, серед яких роман «Мати і не мати», покращує міжнародну репутацію України та виправляє помилки тоталітарної доби.

Іншою причиною здійснення повторних перекладів спадщини Е. Гемінгвея є потреба популяризації творчості Е. Гемінгвея серед молодого покоління, яке сформувалося за період незалежної України. Річ у тому, що рецепція творчості прозаїка в Україні у період 1990-х – 2016-х років була досить млявою з різноманітних причин, серед яких варто виділити циклічність та періодичність будь-якого процесу: активізація – гальмування – активізація. Цим пояснюється певне зниження інтересу читацького загалу до творчості американського прозаїка на початку ХХІ століття. Воно настало після двадцятирічної популярності – «Гемінгвеївського буму» та формування культу письменника у 1960-х – 1980-х роках. Процес популяризації тобто активізації та інтенсифікації рецепції творчості певного автора є процесом керованим, а не стихійним. Видавництва є тими установами, які з одного боку виявляють та задовольняють читацькі запити суспільства, а з другого боку можуть свідомо формувати читацькі смаки, здійснюючи культурно-просвітницьку діяльність. Саме необхідність популяризації творчості американського прозаїка серед молоді є ще однією із тих внутрішніх суспільних потреб, які стимулювали здійснення повторних перекладів.

Третьою вагомою особливістю цільового контексту та внутрішньої причиною поживлення перекладної рецепції спадщини Е. Гемінгвея в Україні була необхідність звернутися до творчості тих світових майстрів слова, твори яких містять воєнний досвід. До моменту розв'язання росією гібридної війни (2014 р.) упродовж 70 років на території України не відбувалося бойових дій, тому необхідний українцям досвід життя в нових реаліях могла дати світова література. Ще у 2017 р., до повномасштабного вторгнення, у передмові до новітнього перекладу роману «Фієста. І сонце сходить» С. Жадан зазначав: «...війна тепер є словом із нашого повсякденного слововжитку, ... вона тепер так само весь час присутня десь поруч, десь за кадром. І з нею відтепер доведеться рахуватись не лише тим, хто відчував її на дотик, але й тим, хто має справу з тими, хто її відчував» [11, с. 13]. Е. Гемінгвей, безпосередній учасник кількох воєн, упродовж усього творчого життя звертався до осмислення воєнної проблематики. Його твори описують різноманітні аспекти воєнного буття, знайомлять зі способами виживання та дають змогу запозичити досвід подолання психологічних травм, шоккових станів, посттравматичних розладів, криз та особистих трагедій.

Серйозні очікування українського суспільства від новітніх перекладів творів Е. Гемінгвея, серед яких роман «Мати і не мати», накладає відповідальність на перекладачів, зокрема і В. Морозова, створити такі українські версії, які забезпечать позитивну рецепцію творів українською молоддю.

Оскільки перекладачі та реципієнти інтерпретацій є сучасниками, то мова викладу новітніх перекладів відповідає нормам сьогодення, що полегшує засвоєння творів українським читачем. Однак інші аспекти вихідних текстів при перекладуванні потребують від перекладачів майстерності.

Одним з провідних способів, які застосовує В. Морозов при перекладі роману «Мати і не мати», є лексична трансформація конкретизації: “*We were all in there at Freddie’s place...*” [12, с. 91] – «*Mu всі судили у Фредді*» [13, с. 77]. Застосування

трансформації дозволяє перекладачу добрати вужчий контекстуальний відповідник, який подає інформацію експліцитно та конкретизує художню ситуацію у цільовому тексті. Приміром для перекладу діалогу героїв у барі багато семантичне дієслово “to have” відтворено дієсловом з вужчою семантикою «пити»: “What will you **have**, Al?” [12, с. 93] – «Що **вип’єш**, Але?» [13, с. 79].

За допомогою застосування трансформації конкретизації В. Морозов робить особистий внесок у творення образів чи ситуативного контексту, виступаючи співавтором Е. Гемінгвея, приміром: *Just then the old man with the long gray hair over the back of his collar ... comes in for a quarter of a pint...* [12, с. 91] – *Тут завалюється сивий патлатий старий* [13, с. 77]. Так, переклад англійського дієслова «comes» з широкою семантикою українським дієсловом «завалюється», яке має вужче денотативне, але яскраве конотативне значення, привносить до цільового тексту додаткову (проте релевантну) інформацію про те, що поява діда створила багато шуму, перервала бесіду Гаррі з адвокатом, про те, що старий рухався незграбно і можливо був нападितку.

Використання трансформації конкретизації є прикладом співтворчості автора та перекладача, яка стає можливою завдяки здатності інтерпретатора глибоко зануритися у вихідний текст, уявити ситуацію у деталях та реконструювати уявлене з елементами власної творчості у цільовому тексті. Така співтворчість здатна позитивно вплинути на подальшу рецепцію перекладу українським читачем.

Глибоке розуміння першотвору та творчий підхід забезпечив вдале застосування перекладачем лексико-семантичних заміни, які цілком відповідають контексту та значно полегшують розуміння твору українським реципієнтом, приміром: “They were **nice-looking fellows** all right and I would have liked to have done them the favour” [12, с. 3] – «Вони були **нормальними хлопцями**, і я був би радий зробити їм послугу» [13, с. 7]. Перекладаючи опис злочинців, які нелегально переправляють людей морем і пропонують головному герою Гаррі угоду на оренду його човна, перекладач зміщує акцент із зовнішності «nice-looking fellows» на особистісні характеристики «нормальні хлопці», доречно відтворюючи імпліцитну думку першотвору про те, що, судячи із зовнішності нелегальних ділків, Гаррі все ж не мав ризику бути ошуканим ними.

Іншою провідною перекладацькою трансформацією є контекстуальна заміна. Приміром, саме вона дозволяє створити так би мовити «морську атмосферу» у перекладі шляхом заміни загальноживаних мовних одиниць термінологічними: “*Get up forward,*” I said to Eddy. [12, с. 49] – *Иди на бак*, – сказав я Едді. [13, с. 45]; *Then I turned her and headed her out and let her lay there...* [12, с. 50] – *Після чого розвернувся, відійшов трохи далі і став дрейфувати ...* [13, с. 45]; “*Come astern and put her broadside*” [12, с. 50] – *Заходьте з корми і швартуйтеся бортом* [13, с. 46].

Часте використання контекстуальних лексичних заміни спровоковане прагненням перекладача максимально доступно відтворити інформацію першоджерела та сприяти чіткості її сприйняття українським читачем. Приміром в оригіналі інформацію про алкогольну залежність Едді, помічника головного героя, подано імпліцитно за допомогою слів-замінників: “*You know I couldn’t eat*” [12, с. 46], “*You can have one*” [12, с. 46], “*After he had it ...*” [12, с. 46]. У перекладі інформацію подано відкрито: *Ти ж знаєш, що мені так не полізе...* [13, с. 42], *Можеш трохи*

випити [13, с. 42], *Він приклався до пляшки...* [13, с. 43]. Хоча імпліцитність повідомлення зменшено, український читач отримує точне уявлення про шкідливу звичку персонажа.

Контекстуальні заміни активно застосовуються при відтворенні прямої мови персонажів. У переважній більшості випадків стилістично нейтральна лексика оригіналу замінюється просторічним або сленговим синонімом у перекладі. Така трансформація є засобом творення образу героїв, адже через мовлення у читача формується розуміння про соціальний статус персонажів чи про їх емоційний стан: “*Don’t you come around here asking where he is*” [12, с. 91] – *Не треба сюди приходити й винюхувати, де він* [13, с. 77].

Трансформація вилучення (головним чином підмета) є типовим підходом для відтворення мовлення персонажів та розповідача, приміром: *You can name your own price* [12, с. 3] – *Можеш назвати свою ціну* [13, с. 7]. Використання неповних речень є ознакою розмовного стилю в українській мові, тому трансформація вилучення слугує невимуженості та природності звучання мовлення героїв та розповідача у цільовому тексті.

Розглянуті трансформації сприяють характеротворенню, точному формуванню ситуативного контексту, природності та невимуженості оповіді. У комплексі вони полегшують сприйняття роману «Мати і не мати» українським реципієнтом, а сам переклад стає дієвим інструментом активізації інтересу до творчості Е. Гемінгвея.

Висновки. Таким чином, причини появи повторних перекладів творів Е. Гемінгвея українською мовою лежать, головним чином, у соціокультурній сфері, а саме: 1) у необхідності створення позитивної міжнародної репутації країни, що дотримується вимог авторського права для здійснення перекладацької та публікаційної діяльності; 2) у необхідності популяризації творчості американського прозаїка серед української молоді; 3) у необхідності для усього українського суспільства, яке травмоване російсько-українською війною, звернутися до досвіду, накопиченому у світовій літературі, зокрема у творчості Е. Гемінгвея. Перекладознавчий аналіз роману «Мати і не мати» наочно продемонстрував майстерність виконання новітньої української версії та визначив її потенціал як засобу відновлення інтересу до творчості американського письменника у сучасному українському суспільстві.

Література:

1. Holmes J.S. The Name and nature of Translation Studies. URL: <http://docenti.unimc.it/elena.digiovanni/teaching/2020/22450/files/the-name-and-nature-of-ts-holmes> (дата звернення: 12.10.2023).
2. Durisin D. Theory of Literary Comparatistics. Bratislava : Pub. House of the Slovak Academy of Science, 1984. 334 p.
3. Некряч Т.С., Довганчина Р.Г. Айсберг в океані перекладу: Відтворення ідіостилю Ернеста Гемінгвея в перекладах українською і російською мовами. Київ : Кондор, 2014. 220 с.
4. Денисова Т.Н. Ернест Хемінгвей. Життя і творчість. Київ : Дніпро, 1972. 164 с.
5. Коханська І.С. Літературна репутація роману Е. Хемінгуея «По кому подзвін» в американському, російському та українському літературознавстві : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.05. Тернопіль, 2007. 20 с.
6. Чикирис Н.В. Творчість Е. Хемінгуея в Україні: особливості критичної рецепції, історія перекладів. *Зарубіжна література в навчальних закладах*. 2003. № 3. С. 36–40.

7. Романенко Н.В. Воєнна проза Е. Гемінгвея у новітньому українському перекладі (на прикладі роману «Прощавай, зброе»). *Закарпатські філологічні студії*. 2022. Вип. 22. Т. 2. С. 209–214.
8. Романенко Н.В. Перекладацькі трансформації як інструмент стимулювання міжлітературної комунікації (на матеріалі перекладів роману Е. Гемінгвея «Фієста. І сонце сходить»). *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2021. Вип. 39. С. 84–90.
9. Романенко Н.В. Рецепція роману «По кому подзвін» Е. Гемінгвея українською літературою ХХ–ХХІ століть (етапи, перешкоди, новітня версія). *Актуальні питання гуманітарних наук: збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2019. Вип. 24. Т. 2. С. 108–111.
10. Дронь А. «Теорія айсберга» та економія слів. Як перекладають Гемінгвея? URL: <http://starylev.com.ua/blogs/teoriya-aysberga-ta-ekonomiya-sliv-yak-perekladayut-gemingveya> (дата звернення: 10.11.2023).
11. Жадан С. Гемінгвей, який завжди з тобою. *Фієста. І сонце сходить*: роман / Е. Гемінгвей. Львів, 2017. С. 9–13.
12. Hemingway E. *To Have and Have Not*. New York: Charles Scribner's Sons, 1937. 262 p.
13. Гемінгвей Е. Мати і не мати: роман / пер. з англ. В. Морозова. Львів: Видавництво Старого Лева, 2019. 224 с.

Romanenko N., Fufalko Ya. The translation aspect of the modern Ukrainian reception of E. Hemingway's literary legacy (the novel "To Have And Have Not" as the example)

Summary. The article is devoted to the analysis of the newest stage of the reception of E. Hemingway's literary legacy in Ukraine, which began in 2017 and lasted until the outbreak of the full-scale Russian-Ukrainian war. The authors of the article focus on the translations of E. Hemingway's works by contemporary Ukrainian translators and consider these modern translations as the form of the literary reception.

The authors single out the reasons for translating E. Hemingway's literary works for the second time. The authors scrutinize the newest Ukrainian version of E. Hemingway's novel "To Have and Have not", translated by V. Morozov, and highlight those features of the translator's approach which contribute to the satisfaction of the internal needs of the Ukrainian society to translate the novel anew.

Relying on the tenet of comparative literary criticism about the leading role of national literature in the reception of a foreign writer's work, as well as on the statement of descriptive translation studies about the necessity of taking into account the target cultural context, the authors examine the socio-historical and socio-cultural situation in Ukraine in the early twenty-first century.

The article identifies and analyzes three main reasons for translating E. Hemingway's literary works for the second time. These reasons include image and legal, cultural and educational, and ideological and psychological needs which arose in the Ukrainian society during the period of perestroika (policy reform) and independence.

In the second part of the article the authors consider the literary translation as the tool for intensification of the reception of Hemingway's oeuvre in Ukraine. On the basis of the newest Ukrainian version of Hemingway's novel "To Have and Have Not", the authors examine the grammatical, lexical and stylistic translation transformations that facilitate the perception of this text by contemporary Ukrainian readers and stimulate the interest in the entire creative work of the American novelist.

In particular, the authors analyze the receptive and aesthetic functions of lexical transformations of meaning specification, lexico-semantic substitution, contextual substitution; grammatical transformation of extraction; stylistic transformation of the connotative meaning replacement.

Key words: Ernest Hemingway, comparative literary criticism, literary reception, literary translation, translation transformations.

*Цепенюк Т. О.,**кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри теорії і практики перекладу**Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка**Вавріє І. Я.,**асистент кафедри теорії і практики перекладу**Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*

ВІДТВОРЕННЯ У ПЕРЕКЛАДІ СТИЛІСТИЧНИХ ЗАСОБІВ ЯК МАРКЕРІВ ІНДИВІДУАЛЬНОГО МОВЛЕННЯ ПЕРСОНАЖА ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ

Анотація. У статті висвітлюється питання використання автором художнього твору стилістичних засобів як маркерів індивідуального мовлення персонажа і описуються прийоми і методи їхнього відтворення у перекладному тексті. Матеріалом дослідження є роман канадської письменниці Люсі Мод Монтгомері *Anne of Green Gables* та його переклад українською мовою «Енн із Зелених Дахів». Вибір автором художнього твору мовно-стилістичних засобів спричиняється низкою факторів і надає читачам твору максимум інформації про особистість персонажа – його зовнішність, характер, стать, вік, соціальний статус, емоційний стан, етнічно-расову приналежність, стосунки між іншими комунікантами. Мовленнєва поведінка героя художнього твору є потужним засобом індивідуалізації його портрета, а будь-які зміни у мовленні упродовж твору можуть свідчити про зміни у побутовому житті героя, його психо-емоційному стані, внутрішньому світі, свідомості. Маркерами персонажного мовлення героїні, окрім лексичних одиниць, є стилістичні засоби різних мовних рівнів, які виступають своєрідним психологічним відбитком їхньої індивідуальності і стосунків із навколишнім світом. Аналіз фактологічного матеріалу засвідчив, що мовлення дівчинки-підлітка із сиротинця є доволі складним, формується із низки стилістичних засобів лексичного та синтаксичного рівнів і помітно вирізняється серед мовлення інших персонажів цього твору. Найчастіше маркерами індивідуального мовлення головної героїні виступають гіперболізовані вирази, метафори, порівняльні конструкції, персоніфікація, що свідчить про її тонку і чутливу натуру. Синтаксичні параметри мовлення Енн включають часте використання повторів, риторичних запитань, окличних речень. Переклад твору українською мовою демонструє максимальну симетрію у відтворенні індивідуального мовлення дівчинки, з невеликими відхиленнями, які можна пояснити граматичними та стилістичними особливостями двох мов.

Ключові слова: персонажне мовлення, стилістичні засоби, переклад, цільовий текст, цільова мова, вихідний текст, мова-джерело, художній текст, художній переклад, перекладацькі трансформації, еквівалентність.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. У світі літературного творчості, мовлення персонажів відіграє ключову роль у формуванні атмосфери, характерів та загальної естетики художнього тексту. Стилiстичні особливості

мовлення персонажів стають своєрідним психологічним відбитком їхньої індивідуальності та взаємодії з навколишнім світом. Студії з питань перекладу стилістичних елементів мовлення персонажів художніх текстів мають велике значення для розуміння того, як перекладачі можуть відтворити та адаптувати не лише лексичні одиниці, але й унікальні вирази, манери висловлювання та інші аспекти мовленнєвого стилю. Актуальність цієї статті полягає в комплексному підході до перекладу художнього твору, зокрема до особливостей відтворення цільовою мовою мовлення персонажів, у тому числі його стилістичних параметрів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Проблема опису персонажа крізь призму його мовних характеристик неодноразово порушувалася у працях як українських, так і зарубіжних перекладознавців. Аналіз у таких дослідженнях здійснювався на матеріалі художньої прози [1; 2; 3; 4; 5], драматургічного тексту [6], телевізійних інтерв'ю [7], аудіо-візуальних текстів [8] тощо. Однак, основним місцем вживання стилістичних засобів по праву вважається художній текст, «де вони служать не так засобом логічного виділення і впорядкування, як прийомом посилення, увиразнення мовних засобів твору [9]». Варто зауважити, що ці наукові праці носять фрагментарний характер і висвітлюють особливості відтворення стилістичних засобів лише на окремих мовних рівнях: фонетичному, графічному, лексичному. Проте спільним для них є розуміння важливості і необхідності відтворення у цільовому тексті маркерів індивідуального мовлення задля досягнення прагматичної мети. Так, Нечай Н.В. стверджує, що «одним із найважливіших завдань перекладача постає встановлення комунікативних особливостей мовлення персонажів твору, а також особливостей комунікативної взаємодії [6, с. 57]» і застерігає, що «незбереження сутнісних характеристик персонажів драматичного твору може призвести до неправильного розуміння самого образу персонажа та, відповідно, його неправильної інтерпретації цільовою аудиторією [6, с. 60]». Питання відтворення лексичних параметрів індивідуального мовлення персонажа художнього твору у перекладі також висвітлювалося і у праці авторів цієї статті [10]. Дослідження здійснювалося на матеріалі вже згаданого роману Л.М.Монтгомері. Результати проведеного

дослідження свідчать про максимальне відтворення перекладачкою аналізованих лексичних параметрів дівчинки-підлітка, як от дієслів і прикметників з позитивними конотаціями і підсилювальними семами, прислівників-інтенсифікаторів, піднесених слів, які надають їй мовленню пишності і неповторності. Ця праця є лише частиною комплексного дослідження особливостей мовної поведінки головної героїні Енн Ширлі, тому на часі є проведення аналізу відтворення стилістичних засобів, які виступають маркерами індивідуального мовлення дівчинки.

Формування мети статті. Мета цієї наукової розвідки полягає в описі палітри стилістичних засобів, які використовує авторка художнього твору для створення портрету персонажа, та аналізі перекладацьких прийомів та методів їхнього відтворення українською мовою. Поставлена мета передбачає виконання таких завдань: 1) здійснити аналіз теоретичних джерел, у яких висвітлюється питання відтворення мовленнєвих характеристик персонажів художніх творів; 2) здійснити вибірку ілюстративного матеріалу із роману канадської письменниці Люсі Мод Монтгомері *Anne of Green Gables* та його перекладу українською мовою «Енн із Зелених Дахів» у виконанні Анни Вовченко; 3) проаналізувати перекладацькі прийоми відтворення стилістичних маркерів персонажного мовлення і простежити їхнє збереження у цільовому тексті.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У художньому тексті мовлення героїв є важливим інструментом створення їхніх мовленнєвих портретів та опису їхнього внутрішнього світу письменником. Очевидним є те, що різні за віком, статтю, походженням, соціальним статусом, зайнятістю персонажі відрізняються своєю мовною поведінкою. Простежуємо цю особливість і в аналізованому нами романі, де кожен персонаж вирізняється на фоні інших завдяки особливостям свого мовлення. Зауважмо, що мовлення персонажів художнього твору створюється прямо і опосередковано. Під опосередкованим способом маємо на увазі опис мовної поведінки героя автором художнього твору, використання прямої вказівки на риси характеру, вік, національність, професію, освіту, соціальний статус персонажа, а також використання невербальних маркерів – міміки, жестів, рухів мовця у процесі комунікації, інтонаційних моделей та мелодики. Прямий же спосіб передбачає характеризацію героя власне через його мовлення, в якому можемо виділити колективні засоби, тобто ті, які можуть використовуватися будь-якими іншими персонажами (метафора, метонімія, персоніфікація, фразеологічні одиниці тощо), та індивідуальні елементи, через використання яких створюється унікальний і впізнаваний образ персонажа (лексичні новотвори, мовлення іноземців, дитяче мовлення, дефекти вимови тощо).

Мовленнєва характеристика персонажа допомагає читачкій аудиторії скласти уявлення про його характер, соціальне становище, взаємини між іншими героями твору, порівняти з іншими героями щодо поведінки в одній і тій самій ситуації, глибше пізнати внутрішній світ, визначити психологічний тип особистості.

Беззаперечною є необхідність максимального відтворення особливостей мовної поведінки персонажа художнього тексту у перекладі цільовою мовою. Однак, на заваді цьому можуть стояти чимало чинників, як от: використаний письменником лінгвістичний засіб, контекст, культурні традиції мови оригіналу і мови перекладу. Крім того, якщо персонаж є центральним

у тексті, то його мовленнєвий портрет є складним, складається з декількох елементів, і для перекладача важливо розгледіти цю систему засобів і відтворити їх у перекладі. У такому випадку, на думку Бережної М. В., «перекладач більш вільний у використанні компенсації, адже порівняно великий обсяг тексту, що належить реплікам персонажа, дозволяє використовувати ті самі або еквівалентні засоби у інших частинах тексту, не втрачаючи загального враження від образу персонажа. Якщо герой – другорядний чи епізодичний, перекладач обмежений обсягом реплік(и) і, заради збереження авторського задуму, інколи вимушено застосовує значне перетворення тексту [2, с. 13]».

Повноцінний образ персонажа створюється сукупністю лінгвістичних засобів, серед яких чільне місце посідають стилістичні засоби різних мовних рівнів – фонологічного, лексичного, синтаксичного. Як слушно зауважує Сенчук А.Р., «стилістичні засоби є невіддільним елементом композиції художнього твору та створюють його емоційне тло [4, с. 170]».

У пропонованій праці пропонуємо розглянути стилістичні засоби лексичного та синтаксичного рівнів, які Л. М. Монтгомері використовує для створення образу Енн Ширлі, та способи їхнього відтворення в українському перекладі Анни Вовченко.

Мовлення дівчинки-підлітка ясніє гіперболами, метафорами, персоніфікацією, порівняльними конструкціями. Розглянемо декілька яскравих прикладів гіперболи у мовленні героїні, яка вирізняється з-поміж інших здатністю до надмірної пишності та експресивності. Доволі часто вони використовує числівники *thousand, million* для вираження гіперболізації: *She said I must have asked her a thousand already* [11, р. 23]. – ... бо я вже, напевно, з тисячу разів її поставила [12, с. 20]. *I've had that said to me a million times if I have once* [11, р. 24]. – Мені вже мільйон разів про це казали [12, с. 21]. *But it's a million times nicer to be Anne of Green Gables than Anne of nowhere in particular, isn't it?* [11, р. 64] – Проте в мільйон разів краще бути Енн із Зелених Дахів, аніж Енн нізвідки, правда? [12, с. 66]. Як бачимо, ці фрагменти не становлять жодних труднощів для перекладачки, оскільки в українській мові гіпербол теж виражається аналогічними числівниками.

Цікавою є наступна гіпербола, яку Енн використовує, коли потрапляє у дім Катбертів і Марілла каже, що вони чекали на хлопця, бо ж яка користь з дівчинки: *I'm in the depth of despair. Can you eat when you are in the depth of despair?* [11, р. 34]. Анна Вовченко майстерно відтворює її українською мовою: *Я в безодні розпуки. Ви можете їсти, коли ви в безодні розпуки?* [12, с. 32], використавши поєднання експресивних слів *безодня* і *розпука*, що, на наш погляд, є дуже вдалим відповідниками англійських *depth* і *despair*.

Доволі часто маленька героїня у своєму мовленні використовує персоніфікацію, зокрема у тих випадках, коли описує природу. Це свідчить про дуже тонке сприйняття дівчинкою навколишнього світу. У більшості випадків перекладачці вдається зберегти персоніфікацію у перекладному тексті: *The water looks as if it was smiling at me* [11, р. 29]. – Вода наче усміхається мені [12, с. 27]. *Listen to the trees talking in their sleep* [11, р. 30]. – Слухайте, як дерева розмовляють уві сні [12, с. 28]. *And I can hear the brook laughing all the way up here* [11, р. 38]. – Я чую сміх струмка, як він біжить сюди до нас [12, с. 37].

Репліки головної героїні твору наскрізь метафоричні. Особливо ця метафоричність простежується у тематиці, пов'язаній зі світом природи. Дівчинка асоціює себе з деревом: *I'm not a bit*

changed – not really. *I'm only just pruned down and branched out* [11, p. 283]. – Я лишлася та сама, справді. Просто я, як дерево, вироста й розкинула віти [12, с. 280], товаришує з усім, що її оточує: *And if I go out there and get acquainted with all those trees and flowers and the orchard and the brook I'll not be able to help loving it. ...Everything seems to be calling to me, 'Anne, Anne, come out to us. Anne, Anne, we want a playmate'* [11, p. 37]. – А коли я вийду туди й познайомлюся з усіма деревами, квітами, і садом, і струмком, то вже ж неминуче все це полюблю... Воно все ніби кличе мене – Енн, Енн, ходи до нас, побавимося разом! [12, с. 40], купує свою душу у променях ранкового сонця: *It's so splendid to see the morning coming up over those long hills and glowing through those sharp fir tops. It's new every morning, and I feel as if I washed my very soul in that bath of earliest sunshine* [11, p. 275–276]. – Я така рада, що з вікна можу бачити схід сонця, – сказала Енн, підходячи до Діани. – Це так прегарно – дивитися, як воно щоранку здіймається над пагорбами й визирає у верхів'ятті ялиць. І щоранку те сонце зовсім нове, і моя душа немов купується в найперших світанкових променях [12, с. 272–273]. Як бачимо, ці метафоричні вирази повністю відтворені у перекладі, хоча у першому прикладі перекладачка вдається до додавання порівняння як *дерево*, що зумовлено, на нашу думку, прагматичною метою якомога більше наблизити текст до цільового читача.

Поєднання метафори і порівняння спостерігаємо і в перекладі наступного речення: *My life is perfect graveyard of buried hopes* [11, p. 44]. – Моє життя – ніби цвинтар померлих надій [12, с. 43]. Ця метафора у вустах маленької героїні додає комічності її висловлюванню, бо дівчинка дуже переживає з приводу кольору свого волосся – якщо воно й надалі буде рудим, то життя її буде «цвинтарем померлих надій». Цей ефект комічності вдається відтворити у перекладі.

Серед інших стилістичних засобів на лексичному рівні зустрічаємо чимало порівняльних конструкцій у мовленні Енн. Зауважмо, що цей виражальний засіб доволі часто вживається на сторінках досліджуваного роману не тільки у мовленні Енн, що, ймовірно, можна вважати ознакою авторського стилю письменниці. У попередній праці ми детально аналізували способи і прийоми перекладу порівнянь у цьому творі [13], тут лише побіжно торкнемося цього питання. Як правило, перекладачка відтворює порівняння порівняльними конструкціями зі збереженням образу: *I just swept her a look of freezing scorn and she got as red as a beet and spelt it wrong after all* [11, p. 107]. – Я спопелела її зневажливим поглядом, вона почервоніла, як буряк, і таки написала неправильно [12, с. 114]. В окремих випадках вдається і до інших прийомів, наприклад, додавання ще одного порівняння і використання трансформації членування речення: *Mrs Thomas said that they were a pair of babies and as poor as church mice* [11, p. 45]. – Пані Томас казала, що вони були, наче двоє дітлахів. І бідні як церковні миші [12, с. 45], вилучення прикметника: *“Now my hair is glorious black, black as a raven's wing* [11, p. 25]”. – Я кажу сама собі – у мене волосся чорне й блискуче, ніби воронове крило [12, с. 22].

Звернімо увагу на те, що Енн нерідко використовує одне й те саме порівняння у різних ситуаціях, як от у цьому прикладі: ... *when Prissy read it, she blushed as red as a beet and giggled* [11, p. 104]... – ... а коли Пріссі прочитала, то вся зашарілася й почала хихотити [12, с. 112]... Не зважаючи на те, що в українській мові є абсолютні відповідники *червоний*

як буряк/рак, перекладачка не використовує їх, а вдається до описового перекладу, замінивши порівняння дієсловом *зашарілася*, яке повністю відтворює значення стилістичної фігури: «почервоніти, вкритися рум'янцем» [14]. На нашу думку, використання цього дієслова замість порівняльної конструкції додає висловлюванню м'якості, що цілком виправдано контекстуально. У наступному прикладі спостерігаємо використання прислівника-інтенсифікатора *казково*, за допомогою якого вдається відтворити зміст оригінального висловлювання: *The fairy glass is as lovely as a dream* [11, p. 92]. – Воно казково прекрасне [12, с. 97].

На синтаксичному рівні можна виокремити використання окличних речень, риторичних запитань, повторів, інверсії тощо. Проаналізуємо деякі з них.

'I hate you,' she cried in a choked voice? Stamping her foot on the floor. 'Hate you – I hate you – I hate you –,' a louder stamp with each assertion of hatred. 'How dare you call me skinny and ugly? How dare you say I'm freckled and redheaded?' [11, p. 83] – Я вас ненавиджу! – здушено прокричала вона, тупаючи ногою. – Ненавиджу! Ненавиджу! Ненавиджу! – І з кожним наступним ствердженням ненависті дівчинка тупала дедалі сильніше. – Як ви смієте казати, що я худюча й бридка? Як ви смієте казати, що у мене ластовиння й руді коси? [12, с. 69]. Із наведеного уривку очевидним є те, що дівчинка дуже розлючена і виражає злість і ненависть повторюючи фрази *I hate you* і *How dare you*. В українському перекладі ці висловлювання повністю відтворено і збережено нестримні емоції, які охопили Енн.

Риторичні питання як стилістичний прийом використовуються авторами у художній прозі задля привернення уваги читачів, створення ілюзії розмови з читачем, вираження експресії. Прикметно, що чимало риторичних запитань зустрічаємо у діалогах балакучої та емоційної Енн із мовчазним і стриманим Метью, що створює своєрідний контраст і лише підкреслює особливість маленької героїні: *Isn't that a nice imaginative name* [11, p. 27]? – Правда, гарно [12, с. 25]? *There doesn't seem to be much connection between grubs and lakes of shining waters, does there* [11, p. 28]? – Бо личинки зовсім інакші, ніж озера осяяних вод, правда [12, с. 26]? *Isn't it splendid there are so many things to like in this world* [11, p. 29]? – А, правда, це чудово, що у світі є так багато речей, які ти любиш [12, с. 26]? *Isn't it a splendid thing that there are mornings* [11, p. 39]? – Правда ж, це чудово, що на світі існують ранки [12, с. 38]? *Don't you think it must be glad to be a rose? Wouldn't it be nice if roses could talk* [11, p. 43]? – Як вона, мабуть, радіє з того, що вона – троянда. От було б хороше, якби троянди вміли розмовляти [12, с. 43]! Як бачимо, всі вони відтворені риторичними запитаннями у перекладі, лише в останньому прикладі спостерігаємо заміну розповідним та окличним реченнями. Проте синтаксичного балансу перекладачці таки вдається досягти.

Ще одним стилістичним маркером мовлення героїні роману є використання нею окличних речень. Дівчинка дуже тонко відчуває природу, захоплюється навколишнім світом, його красою і неповторністю, не стримує своїх емоцій: *Oh, isn't that pretty* [11, p. 27]! – Ох, як добре [12, с. 25]! *What nice dreams they must have* [11, p. 30]! – Їм, напевно, сниться щось дуже-дуже гарне [12, с. 28]! Наведені приклади свідчать, що немає жодних труднощів у перекладі таких речень українською мовою.

Висновки з дослідження і перспективи подальших пошуків у цьому науковому напрямку. Результати проведе-

ного дослідження дозволяють нам стверджувати, що мовленнєвий портрет головної героїні є доволі складним, формується із низки стилістичних засобів лексичного та синтаксичного рівнів і помітно вирізняється серед мовлення інших персонажів цього твору. Найчастіше дівчинка використовує гіперболізовані вирази, метафори, порівняльні конструкції, персоніфікацію, що свідчить про її тонку і чутливу натуру. Синтаксичні параметри мовлення Енн включають часте використання повторів, риторичних запитань, окличних речень, інверсії. В українському перекладі спостерігаємо максимальну симетрію у відтворенні індивідуального мовлення дівчинки, а незначні відхилення можна пояснити граматичною і стилістичною розбіжністю двох мов. Перспективу подальших досліджень вбачаємо у комплексному аналізі індивідуального мовлення головної героїні у процесі становлення її особистості і відтворення цих параметрів у перекладі.

Література:

1. Дейнеко Ірина. Особливості відтворення стилістичних засобів виразності в українському перекладі трилогії Дж. Голдворзі «Сага про Форсайтів». *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Розділ І. Теорія і практика перекладу*. 3, 2015. С. 16–21. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/7678/1/5.pdf> (дата звернення: 10. 01. 2024).
2. Бережна М. В. Відтворення мовленнєвої характеристики персонажів (на матеріалі англійських художніх текстів та їх перекладів українською мовою). *Science and Education a New Dimension. Philology*, V(34), Issue: 124, 2017. С. 11–15. URL: <https://seanewdim.com/wp-content/uploads/2021/03/Ways-to-Render-Characters-voice-in-Fiction-Translation-form-English-into-Ukrainian-M.-V.-Berezhna.pdf> (дата звернення: 11. 01. 2024).
3. Ребрій О., Медведєва А. Особливості відтворення фонографічних стилістичних засобів у перекладі англійської дитячої літератури українською мовою. *Studia methodologica*, 2014 (38). С. 197–201. URL: http://dSPACE.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/6315/1/Rebriy_Medvedieva.pdf (дата звернення: 05. 01. 2024).
4. Сенчук А. Р. Реконструкція емоційного стану персонажа в перекладі: стилістичний вимір. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. Том 30 (69) № 3 Ч. 1. 2019. С. 167–171. URL: https://philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2019/3_2019/part_1/33.pdf (дата звернення: 13. 01. 2024).
5. Arhire Mona. The Translation of Ellipsis as Identity Marker in the Literary Dialogue. *Acta universitatis sapientiae, philologica*, 10, 3 (2018). P. 19–32. URL: https://www.academia.edu/48531763/The_Translation_of_Ellipsis_as_Identity_Marker_in_the_Literary_Dialogue (дата звернення: 13. 01. 2024).
6. Нечай Н.В. Емфатизація мовлення персонажів драматичного тексту в перекладі. *Закарпатські філологічні студії*. Випуск 13. Том 3. С. 54–60. URL: http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/13/part_3/12.pdf (дата звернення: 12. 01. 2024).
7. Попова О., Болгар О., Томашевська А. Переклад стилістичних особливостей мовлення ведучого телевізійного інтерв'ю. *Науковий вісник ПНПУ ім. К. Д. Ушинського*. 2020. № 31. С. 312–327. URL: <http://dSPACE.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/10573/1/Popova.pdf> (дата звернення: 09. 01. 2024).
8. Колодій Б. М., Кожанова І. П. Особливості відтворення мовного портрета кіногероя як однієї зі складових образу персонажа в аудіовізуальному перекладі. *Science and Education a New Dimension. Philology*, VI(51), Issue: 176, 2018 Sept. С. 39–44. URL: journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/524809.pdf (дата звернення: 12.01.2024).
9. Коваль А. П. Практична стилістика сучасної української мови: підручник. Київ : Вища школа, 1978. 375 с.
10. Цепенюк Т. О., Ваврів І. Я., Дзюбановська І. А. В. Мовленнєвий портрет персонажа художнього твору в оригіналі і перекладі. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2021. Вип. 49. Т. 2. С. 178–182.
11. Montgomery L. M. *Anne of Green Gables and Anne of Avonlea*. Ware : Wordsworth Editions Limited, 2008. 527 p.
12. Монтгомері Люсі-Мод. Енн із Зелених Дахів. Львів : Урбіно, 2015. 320 с.
13. Tetiana Tsepeniuk. Translation of Similes in Lucy Maud Montgomery's Novel *Anne of Green Gables*. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. Кропивницький: Видавництво «КОД», 2018. Вип. 164. С. 563–567.
14. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970–1980). URL: <http://sum.in.ua/s/zasharytsja> (дата звернення: 13.01.2024).

Tsepeniuk T. Translation of stylistic means as markers of individual speech of a character in a literary text

Summary. In the article we highlight the issue of using stylistic means as markers of individual speech of a character by the author of a work of fiction and describe the techniques and methods of their reproduction in the translated text. The material of the study is the novel *Anne of Green Gables* by a Canadian writer Lucy Maud Montgomery and its translation into Ukrainian. The choice of linguistic and stylistic means by the author of a literary text is caused by a number of factors and provides readers of the work with maximum information about the character's personality his or her appearance, character, gender, age, social status, emotional state, ethnicity, race, and relations between other communicators. The speech behaviour of a character in a work of fiction is a powerful means of individualising his or her portrait, and any changes in speech throughout the text may indicate changes in the character's everyday life, psycho-emotional state, inner world, and consciousness. In addition to lexical units, the markers of the character's speech are stylistic means of different language levels, which are a kind of psychological imprint of their individuality and relationships with the world around them. The analysis of the factual material has shown that the speech of an adolescent girl from an orphanage in the novel is quite complex, consisting of a number of stylistic means of lexical and syntactic levels and is noticeably different from the speech of other characters in this text. Most often, the markers of the protagonist's individual speech are hyperbolic expressions, metaphors, comparative constructions, and personification, which testify to her delicate and sensual nature. The syntactic parameters of Anne's speech include frequent use of repetition, rhetorical questions, and exclamatory sentences. The translation of the work into Ukrainian demonstrates maximum symmetry in the reproduction of the girl's individual speech, with minor deviations that can be explained by the grammatical and stylistic features of the two languages.

Key words: character's speech, stylistic devices, translation, target text, target language, source text, source language, literary text, literary translation, translation transformations, equivalence.

Chepurna Z. V.,

*Hochschullehrerin am Lehrstuhl für Theorie der Praxis und Übersetzung der deutschen Sprache
Nationale Technische Universität der Ukraine „Ihor Sikorskyi Kyiv Polytechnic Institute“*

DER BEGRIFF „KULTUR“: THEORIEN DER ÜBERSETZUNG VON FACHSPRACHEN

Анотація. В умовах науково-технічної революції і пов'язаної з нею міжнародної інтеграції фаховий переклад сприяє небаченому розвитку міжнародних зв'язків. Цей процес обумовлює появу великої кількості термінів, а, отже, виникає нагальна потреба у їхньому перекладі. Мета статті – глибше дослідити термін «культура» з'ясувати його значення при перекладі і виявити його зв'язки. Ці завдання є серйозною проблемою для перекладознавства, оскільки лише теоретичні методи перекладу не можуть запропонувати вирішення проблеми перекладу. У статті розглядається зв'язок між культурою та перекладом та пояснюється залежність якості перекладу від знання особливостей культури окремого народу. Автори зазначають, що аналіз тексту на рівні лінгвістики тексту спонукає перекладача визначати тип тексту, тим самим передбачаючи оцінку ситуації, а також сприяє вибору стилю перекладу відповідно до загальних норм міжкультурної комунікації. У статті приділяється увага ролі перекладача в досягненні адекватного перекладу. Перекладаючи академічні та професійні тексти, перекладач має бути експертом у сфері міжкультурного спілкування, бути добре обізнаним у питаннях культури, традицій і надбань того народу, з мови якого робиться переклад.

У випадках, якщо перекладач не може підібрати точний термін під час перекладу, він змушений штучно створити ситуацію, використовуючи власні уявлення про культуру, соціальні обставини та менталітет, які певною мірою допоможуть йому зробити найбільш точний переклад. У статті особливу увагу приділено класифікації та аналізу терміна «культура» на основі поділу на такі підкласи: паракультура, дискультура, ідеокультура. Фаховий переклад як самостійна галузь перекладознавства виник близько 70 років тому, і як наука пов'язаний з цілою низкою теоретичних проблем не менше, а може, навіть більше, ніж переклад художнього тексту.

Ключові слова: культура, переклад, фахова мова, компетенція, паракультура, дискультура, ідеокультура, соціальна інтеграція.

Die Aktualität dieses Artikels liegt in der grundlegenden Erforschung der Kultur und derer Einwirkung auf die möglichen Übersetzungsmethoden. Es besteht beispielsweise die Meinung, dass die Übersetzung von Fachsprachen nicht zur sprachlichen, sondern zur logischen Kompetenz gehöre und dass die genaueste Übersetzung die sequentielle Übersetzung sei. Diese Aussage steht jedoch im Widerspruch zu der Vorstellung, dass der Begriff „Kultur“ für eine genaue und adäquate Übersetzung, also die Kenntnis der Kultur mindestens zweier Völker, unbedingt notwendig sei. Viele Wissenschaftler wie Clyne M., Stolze R., Witwer M., Reinart S., Hofstede G., (in Deutschland) Cherevatenko L. O., Kundzich O. L., Rylskyi M. T., Lukasz M. O. (in der Ukraine) und andere beschäftigten sich mit diesem **Problem**.

Der Begriff „Kultur“ ist von Natur aus recht weit gefasst und weist daher viele Einheiten auf. Laut einigen Linguisten gibt es etwa 150 Definitionen.

Wir geben hier zwei Definitionen. Zunächst das gebräuchlichste: „Der Kulturbegriff bezieht sich auf die von Menschen geleistete Arbeit und auf die Lebensformen, einschließlich Konventionen, Normen, Maßstäbe, Werte, Wissensbestände, die im Idealfall Denken, Handeln und kommunikatives Verhalten eines Menschen bestimmen.“ [1, S. 73].

Die zweite Definition hat viele Berührungspunkte mit der vorherigen Definition, wird jedoch aus der Perspektive der Übersetzungskompetenz vorgeschlagen: „Die kulturelle Kompetenz des Übersetzers basiert auf einem Verständnis von Kultur, das idealerweise sowohl die Landeskunde als auch die Zivilisationskunde und die Gesellschaftskultur, kulturellen Hintergrund von Gemeinschaften, alle kommunikationsrelevanten Ereignisse und Ideen, kulturelle Unterschiede im Bereich des Alltags, der sozialen Integration sowie die Ausdruckskultur von Sprache, Wirtschaft und denotativem Wissen umfasst.“ [1, S. 210].

Unser **Ziel** ist es daher, die Beziehung zwischen Sprache und Kultur und die Möglichkeit ihrer Umsetzung während der Übersetzung weiter zu analysieren.

Der Kulturbegriff ist vielfältig, deshalb kann hier nur über den Grad der Annäherung an eine fremde Kultur, über den Grad des Verständnisses der Einzigartigkeit dieser Kultur gesprochen werden, gleichzeitig kann Kultur nicht aus der Theorie der Fachübersetzung gestrichen werden. Auf den ersten Blick scheint es, dass die Übersetzung von Fachsprachen ein sehr nüchterner Prozess ist und keine Schnittpunkte mit der Kultur haben kann. Die Befürworter eines solchen Konzepts interpretieren ihre Meinung so, dass Fachtexte den Charakter universeller logischer Kommunikation haben, die angeblich aufgrund des Prozesses der Textualisierung in verschiedenen Sprachen mehr oder weniger gleichermaßen verwirklicht wird [2, S. 51].

Obwohl der Begriff „Kultur“ viele Definitionen hat, betont jede Definition ihre untrennbare Verbindung mit der Sprache. Einige Wissenschaftler betrachten Kultur als einen Teilhintergrund (national, ethnisch, religiös), der sich aus sozialen Sprach- und Kommunikationsstilen, Bräuchen, Überzeugungen, Verhaltensweisen und Werten ergibt. Wendt G. vergleicht Kultur mit einem Eisberg, dessen Unterwasserteil aus Kommunikationsstilen, Religion, Verhalten, historischen Werten und Wahrnehmungen besteht.

Alle Nationen leben in der Gefangenschaft ihrer spezifischen Kultur, die sich in Sprache, Gestik, Mimik, Kleidung, Begrüßungsritualen usw. manifestiert. Kultur beeinflusst die Wahrnehmung, das Denken und das Verhalten der Mitglieder einer bestimmten Gemeinschaft. Einer der zentralen Teile des Kulturbegriffs ist die Orientierung. Der Mensch orientiert sich an seiner materiellen und sozialen Welt.

Nationale Kultur verkörpert sich als das kollektive Bewusstsein der Bevölkerung, das sich an Werte, Normen, Verhaltensregeln (Gesetze, Bräuche) und ethische und moralische Systeme (Religion) sowie an Bilder der Welt und der Menschheit hält, die aus einer Religion hervorgehen [3, S. 123].

Sozialstudien zur Weiterentwicklung und zum Wertewandel in der Gesellschaft stimmen darin überein, dass für einen modernen Menschen das Ziel die Selbstbestätigung im Privat- und Berufsleben ist. Die Verwirklichung dieses Ziels ist in einer Kultur möglich, die die Selbstbestätigung des Denkens in der Entwicklung der nationalen Kultur ermöglicht, die keine dauerhafte Formation darstellt, sondern sich ständig weiterentwickelt.

H. Hofstede versucht, Modelle der Kultur anhand bestimmter Merkmale zu definieren. H. Hofstede glaubt, dass jeder Mensch durch bestimmte Denkmuster und Wahrnehmungsweisen der Realität geformt wird und dabei alles berücksichtigt, was ihm im Laufe seines Lebens widerfährt. Er nennt diese Denk-, Gefühls- und Handlungsmuster mental. Sie sind charakteristisch für jeden Einzelnen und haben einen bestimmten Kern.

H. Hofstede klassifiziert verschiedene Denkgruppen:

- soziales Denken (Grad der sozialen Einheit; soziale Distanz zwischen einem Vorgesetzten und Untergebenen);
- Gruppendenken (männliche und weibliche Rollen, gewünschte Karriereziele);
- Grad der Hilflosigkeit (Unsicherheitsvermeidung);
- Orientierung an langfristigen und kurzfristigen Zielen [4, S. 198].

Andere Wissenschaftler bemerken solche kleinen Elemente des kulturellen Lebens, die auf den ersten Blick für die Übersetzung nicht sehr wichtig erscheinen, aber tatsächlich neue Merkmale zum Kulturbild hinzufügen:

- Bei Begrüßungsritualen kommt es auf den sozialen Status der Großteilnehmer, Gesten und Zeichen an, beispielsweise ob Gesten am Kommunikationsprozess beteiligt sind;
- Die Reaktionen auf Gottesdienste sind unterschiedlich: In Japan ist eine Entschuldigung möglich, während in Deutschland der Dank ausgesprochen wird;
- Die Antworten auf die Fragen hängen auch von der Landeskultur ab: Ein Vietnameser, der mit „Ja“ antwortet, signalisiert, dass er die Frage verstanden hat, während eine negative Antwort darauf hinweist, dass die Frage sehr schwierig ist und er Zeit zum Nachdenken und zum Entscheidungstreffen braucht. Amman M. ist der Ansicht, dass in der allgemeinen Kultur drei Komponenten unterschieden werden sollten:
 - die Kultur einer bestimmten Gesellschaft (Parakultur). Die Normen, Regeln und Bedingungen enthalten, die für die gesamte Gesellschaft verbindlich sind;
 - die Kultur einer bestimmten Gruppe (Dyskultur), die für diese Gruppe verbindliche Normen, Regeln und Bedingungen vorsieht;
 - Persönlichkeitskultur (Ideokultur), die Normen, Regeln und Bedingungen umfasst, die für eine bestimmte Persönlichkeit verbindlich sind [5, S. 60].

Laut M. Amman [5, S. 24] sollte der Übersetzer von seinen eigenen Vorstellungen von Kultur abstrahieren und eine fremde Kultur in ihren Besonderheiten der Anpassung an eine bestimmte Kommunikationssituation berücksichtigen.

Hier lohnt es sich, die Aussage von V. Kohler über die Bedeutung der Kultur für eine ideale Übersetzung zu zitieren: „... es gibt eine Kultur der Übersetzung, die kulturelle Barrieren überwindet,

aber nicht so ..., dass das Fremde, das Andere sich in etwas Unverständliches und daher nicht Übersetzbare verwandelt; ich würde etwas sagen, das den Zugang zu jemand anderem, zu dem anderen ermöglicht“ [6, S.53-54]. Kultur und die kulturelle Dimension von Texten – einerseits Übersetzung, andererseits Akzeptanz – zielen auf die Kultur der Übersetzung ab, die auf dem Prinzip des Übersetzungsfortschritts aufbaut. Jede Testvariante der kulturellen Übersetzung verringert, sofern sie auch nur teilweise gelingt und eine einfache Annäherung an das Original darstellt, den Grad der Unübersetzbarkeit und ist ein Schritt auf dem Weg zur Verbesserung der Übersetzung des Originals, die (theoretisch oder praktisch) eine ideale Übersetzung darstellt.

Es ist klar, dass die Experten, die auf dem Gebiet der professionellen Übersetzungen tätig sind, ihr Möglichstes tun werden, um die Aussagen der Autoren zur Kultur der einzelnen und nationalen Kulturen unter Berücksichtigung der sozialen Situation der Nationalsprachen und anderer Parameter zu verallgemeinern möglicherweise noch nicht im Kulturregister eingetragen sind.

In der Zwischenzeit sollte die Berufsausbildung künftiger Übersetzer durch spezielle Lehrgänge verbessert werden, die Kenntnisse über Kulturgeschichte, Kenntnisse über die Mentalität und geografischen Besonderheiten von Ländern sowie über gesellschaftliche Lebensbedingungen vermitteln könnten. Die Gesellschaft erwartet von Übersetzern adäquate und präzise professionelle Übersetzungen aus allen wichtigen Bereichen der Wissenschaft und Technik, Wirtschaft und Rechtsprechung, Kultur und Religion.

Zu seiner Zeit betrachtete J. V. Goethe die Übersetzung als eine der wichtigsten Aufgaben in der Kommunikation mit der Welt als Ganzes.

Unter den ukrainischen Meistern der Übersetzung auf modernem Niveau werden natürlich drei Persönlichkeiten genannt: O. Kundzic, M. Rylsky und M. Lukash. Sie alle entstanden in einer Zeit, als die Theorie der Übersetzungswissenschaft im Westen gerade erst sich zu entwickeln begann, aber Phänomene wie die Kultur der Völker des Originaltextes, seine Originalität, Angemessenheit und Genauigkeit der Übersetzung sind darin bereits verwirklicht. Bei M. Rylsky findet sich oft der Begriff „Ästhetik“, der eine viel weiter gefasste Bedeutung hat als das „genaue, schöne“ Äquivalent dieses oder jenes Fremdwortes. Es ist interessant, dass M. Rylsky, als er „Cyrano de Bergerac“ aus dem Französischen übersetzte, sich mit L. Bulakhovsky über die historischen Umstände von „Cyrano de Bergerac“ von Edmond Rostand beriet [7, S. 145].

O. Kundzic, der die Kultur eines fremden Volkes erhebt, bezieht sich in seinem Buch auf Goethe: „Wir würden in allgemeiner Form die dem Original innewohnende historische Note spüren und einem vollständigen Verständnis des Bildsystems und des Autors immer näherkommen. Dem Denksystem, bis wir uns am Ende durch brüderliche Bände mit ihm verbinden konnten“ [8, S. 223]. O. Kundzic beschreibt den Mechanismus des Eintauchens ins Leben einer anderen Nation wie folgt: „Nachdem er in die Atmosphäre der Existenz einer anderen Nation eingetaucht ist, findet der Übersetzer darin etwas Neues, Ungewöhnliches für seine nationale Weltanschauung, das ihn zunächst überrascht, aber nicht immer verständlich. ... damit ein kreativer Impuls entsteht (die Absicht zu übersetzen, es seinem Volk zu zeigen), muss der Übersetzer in die neue nationale Welt eintauchen, sie wahrnehmen, bewundern, gewissermaßen Bürger der neuen nationalen Welt werden Land, das die Kunst schuf, die ihm gefiel“ [8, S. 224].

Und schließlich übersetzte Mykola Lukash, der brillante Übersetzer von Goethes „Faust“ und Cervantes' „Don Quijote“, verliebt in die Sprache und die Kunst des Übersetzens, den Geist großer Werke mit allen möglichen Mitteln: Archaismen, Neologismen, Dialektik und andere ungewöhnliche Wörter. Das Wichtigste bei seinen Übersetzungen ist, dass er sich vom Geist der Menschen beeinflussen ließ, die Besonderheiten ihrer Kultur und Sprache verstand und all dies auf seltsame Weise in ihrer Muttersprache vermittelte.

L. Cherevatenko bewertet die Übersetzung von M. Lukash wie folgt: „Lukaschs Sprache ... ist eine riesige Orgel, auf der er in allen Klangfarben und Tonarten spielte.“ Wenn Sie möchten, ist die Einstellung niedrig, Sie können aber auch die Einstellung hoch wählen. Wenn du möchtest, probiere ich es in Moll, ich kann mich aber auch in Dur ducken!“ [9, S. 214].

Es ist unmöglich, die Arbeit einer hervorragenden Linguistin auf dem Gebiet der Übersetzung, M. Novykova, zu ignorieren. Die Rolle der Übersetzung für die Menschheit definiert die Forscherin wie folgt: „In der neuen Zeit, insbesondere im Zeitalter der technischen Revolutionen und Informationsexplosionen, erfüllt die Übersetzung eine gigantische Funktion, die bisher nur Mythen und Folklore erfüllten.“ Durch die Übersetzung wurden alle literarischen Themen zu internationalen und ständig reisenden, alle Schriftsteller (zusammen mit ihren mehrsprachigen Übersetzern) zu „Erzählern“ und alle nationalen Sprachen und Kulturen wurden in einen direkten Dialog einbezogen, in dem die Gesprächspartner unterschiedlich über dasselbe sprechen. Aber auf diese Weise übernahm die Übersetzung auch die entsprechenden Funktionen: einen Dialog der Zeiten zu schaffen, sich auf das akustisch ausdrucksstarke Register entfernter historischer Stimmen einzulassen“ [10, S. 57]. Und dann betont sie, wie wichtig es ist zu verstehen, dass die Übersetzung das nationale „heute“ mit dem nationalen „gestern“ und „vorgestern“ verbindet und verwandelt auch nationale Möglichkeiten in nationale kulturelle Fakten.

Schlussfolgerungen. Derzeit gewinnt die Übersetzung immer mehr an Bedeutung in der Weltkultur und ist angesichts der russischen Aggression und der russischen Invasion in der Ukraine zu einem der wichtigsten Faktoren der interkulturellen Kommunikation geworden. Erstens hält die Ukraine dank der strategischen und taktischen Aktionen der Streitkräfte der Ukraine und unter Berufung auf hochprofessionelle Übersetzungen von Experten auf diesem Gebiet die russische Aggression zurück und führt aktive Aufklärungs- und, unter anderem, Kultur- und Bildungsarbeit. Internationale Besuche stärken zunehmend die freundschaftlichen Verhältnisse zwischen unserem Land und anderen Ländern und Parlamenten und stärken die Unterstützung und Hilfe für die Ukraine in diesen schwierigen Zeiten. Einer Fachübersetzung kommt bei diesen Prozessen eine wesentliche Rolle zu.

Angesichts des analysierten Materials hält es die Autorin für notwendig, sich mit der Untersuchung des möglichen Einflusses kultureller Faktoren zu befassen, insbesondere im Bereich der Übersetzung wissenschaftlicher und technischer Texte.

Literatur:

1. Reinhart Sylvia, Kulturspezifik in der Fachübersetzung. Forum für Fachsprachenforschung, Die Bedeutung der Kulturkompetenz bei der Translation fachsprachlicher und fachbezogener Texte. Frank Timme, Verlag für wissenschaftliche Literatur, Berlin. 2009. S. 231.
2. Clyne M. Language and Society in the German-Speaking Countries. Cambridge Univ. Press. 1981. S. 363.

3. Wendt G., Bringung Interkulturalität als eine Herausforderung für die Übersetzer/innen. Aktuelle Probleme der angewandten Übersetzungswissenschaft. Sprachliche und außersprachliche Faktoren der Fachübersetzung“ Peter Lang, Europäischer Verlag der Wissenschaften, Frankfurt am Main, 2002. S. 194–216.
4. Hofstede G. Lokales Denken, globale Handelskultur, Zusammenarbeit mit Management. Europäischer Verlag der Wissenschaften, München, 1997. S. 254.
5. Amman M. Kommunikation und Kultur. Verlag für wissenschaftliche Literatur, Frankfurt a.M., 1995. S. 173.
6. Koller W., Linguistik und Kulturelle Dimension der Übersetzung in den 70er Jahren und heute. Translation zwischen Theorie und Praxis, Innsbrucker Ring Vorlesungen zur Translationswissenschaft. Von Lew Zybatow. Peter Lang Verlag der Wissenschaften Frankfurt a.M. 2002. S. 132.
7. Рильський М.Т. Мистецтво перекладу. видавництво «Радянський письменник». 1975. С. 342.
8. Кундзіч О. Л. Творчі проблеми перекладу. Дніпро», Київ. 1973. С. 223–224.
9. Череватенко Л.О. Сподіваюсь, ніхто не скаже, що я не знаю української мови. Фразеологія перекладів Миколи Лукаша. Словник-довідник. Київ. 2002. С. 713.
10. Новикова М. О. Лукаш в постлукашовому світі. Лукаш наш. Видавничий дім «Києво-Могилянська академія». Книга 2, 2018. С. 57.

Chepurna Z. The term “culture”: theories of translation of professional languages

Summary. In the conditions of the scientific and technical revolution and the related international integration of sciences in various fields, they contribute to the unprecedented development of international relations. This process leads to the appearance of a large number of terms and therefore causes an urgent need for their translation. The purpose of the article is to investigate the term “culture” and its influence on translation and to identify connections. This poses a serious problem for translation studies, since theoretical methods of translation alone cannot offer a solution to the problem of translation. The article examines the relationship between culture and translation and explains the dependence of the quality of translation on knowledge of the specifics of the culture of a particular nation. The authors note that the analysis of the text at the level of linguistics of the text leads the translator to determine the type of text, thereby stimulating the assessment of the communication situation, and also contributes to the selection of the translation style in accordance with the general situation of intercultural. The article focuses on the role of the translator in achieving an adequate translation. When translating academic and professional texts, the translator must be an expert in the field of intercultural communication, be well-versed in the culture, traditions and heritage of the people from whose language the translation is being made.

In cases where the translator cannot choose the exact term during the translation, he is forced to artificially create a situation using his own ideas about culture, social circumstances and mentality, which to some extent will help him to make the most accurate translation. In the article, special attention is paid to the classification and analysis of the term “culture” based on the division into the following subclasses: paraculture, disculture, ideoculture. Many linguists, linguists, translators such as Klein M., Stolze R., Vdivets M., Reinart S., Hofstede G. (in Germany), Bulakhovska Yu. L., Cherevatenko L. O., Kundzich O. L., Rylskyi M. T., Lukash M. O. (in Ukraine) and others dealt with this problem.

Key words: culture, translation, technical language, competence, paraculture, disculture, ideological culture, social integration.

*Ярова Л. О.,**кандидат педагогічних наук,**доцент кафедри перекладу, прикладної та загальної лінгвістики**Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка*

СИНОНІМІЯ ТА ПОЛІСЕМІЯ ТЕРМІНООДИНИЦЬ У ТЕКСТАХ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ ЄС (ДОПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АНАЛІЗ)

Анотація. У статті використовуються поняття компонентного аналізу, лексико-семантичного поля, лексико-семантичної групи, парадигматичних відносин та полісемії для опису семантичних особливостей терміноодиниць. У контексті розвитку України як правової держави та активізації інтеграції до Європейського Союзу, велика увага приділяється проблемам термінології права. Дослідники висвітлюють питання систематизації та стандартизації термінів згідно з європейськими стандартами. Оскільки терміни юридичних текстів перетинаються між двома сферами – лінгвістикою та правом, вони викликають інтерес як серед мовознавців, так і юристів. Дослідження зумовлене актуальністю гармонізації термінів права Європейського Союзу, їх упорядкування, систематизації та стандартизації у контексті їхнього використання в українських правових документах. Особлива увага приділяється синонімії та полісемії, які можуть створювати труднощі під час їхнього перекладу українською мовою. Зазначається, що терміноодиниці, які утворюють тексти регламентів ЄС, включають три тематичні макрополя, актуалізовані у контексті гармонізації законодавства ЄС та України. Розглядається конкретний склад та структура лексико-семантичних полів, визначаючи їх на основі текстів регламентів ЄС.

У статті наводяться приклади вживання багатозначних термінів у текстах регламентів ЄС. Наприклад, була розглянута лексема “body”, вона має різні словникові значення, такі як тіло, орган, товариство тощо, і це може призводити до невизначеності в її тлумаченні. Підкреслюється, що полісемія стає основною причиною синонімії та потенційних труднощів у перекладі, що визначає специфіку терміносистем текстів ЄС. До дослідження також входять приклади синонімії в текстах міжнародних організацій та можливі труднощі під час їхнього перекладу.

Автор статті зосереджує увагу на тому, що аналіз емпіричного матеріалу дозволяє визначити синонімію та полісемію як важливі явища в семантико-парадигматичних відносинах фахових текстів ЄС. Також у статті підкреслюється необхідність подальших досліджень у цьому напрямку.

Ключові слова: термінологія права, гармонізація термінів, лексико-семантичний аналіз, синонімія, полісемія, Європейський Союз, семантико-парадигматичні відносини.

Постановка проблеми у загальному вигляді. У контексті розвитку України як правової держави та активізації її інтеграції до ЄС, багато дослідників зосереджуються на проблемах термінології права. Ці проблеми включають систематизацію та стандартизацію термінів відповідно до європейських стандартів. Оскільки питання юридичних текстів та їхніх термінів перетинаються між лінгвістикою та правом, вони привертають

увагу як мовознавців, так і юристів. Мовознавці розглядають різні лінгвістично-термінологічні питання, такі як дублетність, варіативність і синонімія термінів, тоді як правознавці фокусуються на гармонізації термінів права ЄС, їх упорядкуванні, систематизації та стандартизації.

Потреба у перекладі юридичних документів призвела до розвитку різних типів юридичного перекладу, серед яких переклад законів та нормативно-правових актів займає важливе місце. Незважаючи на значний науковий інтерес до проблем перекладу юридичної термінології, аналіз наукових джерел показує, що деякі види текстів Європейського Союзу (ЄС), зокрема джерела регламентів, досі не були об'єктом комплексного аналізу з лінгвістичного та перекладацького точок зору. Наприклад, англійські тексти регламентів ЄС та їх українські переклади ще не пройшли спеціальних досліджень у галузі перекладознавства.

Термінологія в галузі права вважається однією з найбільш важливих терміносистем. Вона є предметом унікального дослідження через свою широку застосовність в порівнянні з іншими галузями. Тут важливим елементом є не лише самі терміни, але й різні правові системи, між якими існують суттєві відмінності. Співпадіння термінів у словнику часто не відображає правильної суті лексичних одиниць через те, що за аналогічними термінами у двох мовах можуть стояти різні концепції або різний обсяг значень подібних за змістом понять.

Актуальність цього дослідження обумовлена відсутністю спеціалізованих досліджень у сфері порівняльного вивчення термінології цивільного права англійської та української систем. Оскільки цивільне право відіграє важливу роль в міжнародній юридичній взаємодії, особливо після підписання Україною угоди про асоціацію з Європейським Союзом, вивчення та співставлення його термінів та терміносистем має велике значення для уніфікації та гармонізації правових систем обох сторін. У процесі перекладу правових документів перекладачеві ставиться завдання перетворення тексту з термінологічної системи однієї країни в термінологічну систему іншої, змінюючи при цьому контекст та пристосовуючи його до нового юридичного середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичним підґрунтям дослідження термінології та терміносистем постають висновки Л. П. Білозерської, Л. А. Васенко, Б. Н. Головіна, Р. І. Дудка, Я. В. Житіна, М. С. Зарицького, Т. Р. Кияка, В. М. Лейчика, Л. А. Манерко, Т. І. Панько, О. О. Романової та ін.

Мета статті полягає в описі семантичних особливостей терміноодиниць у текстах регламентів Європейського Союзу

(ЄС). Для досягнення цієї мети використовуються концепції компонентного аналізу, лексико-семантичного поля, лексико-семантичної групи, парадигматичних відносин (синонімія, антонімія, гіперо-гіпонімія) та полісемії. Аналіз термінів проводиться з урахуванням специфічних тематичних макрополів (ринок енергоносіїв, безпека енергопостачання, енергоефективність), що утворюються в контексті регламентів ЄС. Спеціальна увага приділяється синонімії та полісемії терміноодиниць, які можуть викликати труднощі під час їх перекладу. Ця робота також визначає специфіку складу термінів у текстах регламентів ЄС та можливі труднощі перекладу, пов'язані із семантичними особливостями термінології.

Поставлена мета передбачає розв'язання таких **завдань**:

- описати семантичні властивості терміноодиниць у текстах регламентів Європейського Союзу, використовуючи концепції компонентного аналізу, лексико-семантичного поля, лексико-семантичної групи, парадигматичних відносин та полісемії;
- використовуючи компонентний аналіз, аналізувати зміст лексичних одиниць мови з метою «розкладання значення на мінімальні семантичні складники»;
- виявити та описати специфічні особливості терміноодиниць, які утворюють тексти регламентів ЄС, включаючи тематичні макрополя та їх відповідні лексико-семантичні поля;
- проілюструвати міркування та аналіз з використанням прикладів з текстів регламентів ЄС, де синонімія визначається як основна причина термінологічного варіювання та труднощів перекладу в мультилінгвальному контексті законодавства ЄС.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для опису семантичних особливостей терміноодиниць корпусу спостереження послуговуємося поняттями *компонентний аналіз, лексико-семантичне поле* (далі – ЛСП), *лексико-семантична група* (далі – ЛСГ), *парадигматичні відношення* (синонімія, антонімія, гіперо-гіпонімія), *полісемія*. Для дослідження змістовної сторони лексичних одиниць (далі – ЛО) мови використовується *компонентний аналіз* (удосконалений варіант семного аналізу), що має на меті «розкладання значення на мінімальні семантичні складники» [1, с. 48]. На основі спільності або протилежності значень ЛО існують *парадигматичні відношення* [1, с. 61], при цьому ЛСП як групи слів зі спільним єдиним значенням для усієї групи є найбільшими парадигматичними об'єднаннями [1, с. 62]; вони, у свою чергу, складаються з *лексико-семантичних груп* (тісні семантичні єдності). ЛСГ охоплюють менші мікросистеми: *синонімічні ряди, антонімічні пари, гіперо-гіпонімію* тощо [1, с. 62].

Для ЛО також властива *полісемія* або багатозначність, тобто «наявність різних лексичних значень у одного й того самого слова відповідно до різних контекстів» [2, с. 194].

Використання вище зазначених параметрів аналізу семантики ЛО на доперекладацькому етапі важливо з метою визначення специфіки складу терміноодиниць, які утворюють тексти регламентів ЄС. Певні специфічні особливості можуть створювати труднощі у процесі перекладу.

Терміноодиниці в текстах регламентів ЄС МО нашого матеріалу спостереження утворюють три тематичні макрополя: 1) ринок енергоносіїв; 2) безпека енергопостачання; та 3) енергоефективність на тлі глобальної теми: гармонізація законодавства ЄС та України, які актуалізують три відповідні ЛСП. Конкретний склад ЛСП, наприклад: ЛСП «Ринок енергоносіїв», та його структуру на ЛСГ, визначаємо на основі

текстів регламентів ЄС, яким властива відповідна тематична спрямованість.

У межах кожного ЛСП і відповідних ЛСГ особливу увагу слід звертати на синонімію та полісемію терміноодиниць, адже саме ці властивості потенційно можуть створювати перекладацькі труднощі. Проілюструємо це міркування прикладами з текстів МО та МП нашого корпусу спостереження.

Синонімія в текстах МО та МП. Дослідники в галузі юридичного перекладу виокремлюють інтралінгвальні синоніми (*intralingual synonyms*), тобто терміноодиниці, схожі за значенням в межах однієї мови, а також інтерлінгвальні синоніми (*interlingual synonyms*), іншими словами, близькі за значенням одиниці в двох або більше мовах [3, с. 163]. У випадку як інтралінгвальних, так і інтерлінгвальних синонімів перекладач змушений ідентифікувати значення в МО, а також віднайти найближчий за значенням відповідник в МП. При цьому в мультилінгвальному контексті законодавства ЄС синонімія спрацьовує проти ясності (*works to the detriment of clarity*) [4, с. 72]. Синонімія в текстах МО називається основною причиною зумовлення термінологічного варіювання в текстах МП, а відтак і труднощів перекладу [5, с. 212].

У текстах регламентів ЄС широко вживається юридичний термін: *body*. Ця лексема має 14 загальних словникових значень [6], перші три з яких: 1 *people*; 2 *dead person*; 3 *a group of people who work together to do a particular job*. У текстах регламентів МО вона реалізує значення “*a group of people who work together to do a particular job*”, а в текстах МП *body* має інтерлінгвальний синонім *organ* (див. приклад нижче). При цьому в МО інтралінгвальним синонімом *body* виступає лексема *authority* у значенні “*a governmental agency or corporation to administer a revenue-producing public enterprise*” [7]. Цікаво зазначити, що в тексті регламенту МО *body* та *authority* можуть вживатись як інтралінгвальні синоніми, які передаються одним і тим же інтерлінгвальним синонімом *organu* в тексті МП, напр. (табл. 1).

ЛО *body* може також мати інтерлінгвальний синонім *organizaція* в текстах МП, однак для *authority* такого синоніма не зафіксовано, напр. (табл. 2).

У корпусі англійських регламентів ЄС нашого матеріалу спостереження зафіксовано вживання таких синонімів, часто в одному й тому ж документі, як у нижче наведених прикладах: ‘*relevant*’, ‘*concerned*’, ‘*involved*’, ‘*corresponding*’, ‘*appropriate*’. Усі вони зазвичай перекладаються в МП лексемою «*відповідний*», напр. (табл. 3).

Аналогічним прикладом реалізації інтралінгвальних синонімів в текстах МО є терміноодиниці ‘*corrections*’ та ‘*adjustments*’, які в текстах МП мають один синонім ‘*коригування*’, напр. (табл. 4).

З іншого боку, одна й та ж терміноодиниця в текстах регламентів МО, як-от *measure* може мати інтерлінгвальні синоніми в текстах МП, напр. *інструмент* та *захід* (табл. 5).

Дієслово-інтернаціоналізм *activate* має такі синонімічні відповідники в текстах регламентів МП – ‘*впровадити*’ та ‘*активувати*’, напр. (табл. 6).

Явище полісемії, тобто «наявність різних лексичних значень у одного й того ж слова відповідно до різних контекстів» [14, с. 194], є одним із типів семантико-парадигматичних відношень між компонентами лексичної системи мови. *Полісемія* термінів або багатозначність, та їхнє неоднозначне викори-

стання в НПА ЄС вважається одним із головних мовних чинників, які вимагають лексичної гармонізації [15, с. 166].

За нашими даними, у текстах регламентів ЄС зафіксовано вживання багатозначних термінів. Наведемо декілька прикладів. Так, багатозначна лексична одиниця “body” з надзвичайно

широкою семантикою, яка має 20 словникових значень (1 тіло; плоть; тулуб; корпус (коня); стовбур; стебло; тіло господне; 2 труп, тіло; 3 людина; 4 головна, основна частина чого-небудь; 5 предмет; тіло, речовина; 6 консистенція (рідини); покривальна здатність (фарби); 7 міцність (про вино);

Таблиця 1

regulatory authorities, bodies or persons who receive confidential information pursuant to this Regulation [8]	регуляторні органи, органи або особи, які отримують конфіденційну інформацію згідно з цим Регламентом [9]
---	--

Таблиця 2

bodies or persons which receive confidential information [10]	організації або особи, які отримують конфіденційну інформацію [11]
--	---

Таблиця 3

The financial arrangement agreed between Member States before solidarity is requested shall contain provisions that allow for the calculation of the fair compensation of at least all relevant and reasonable costs	Фінансова угода, погоджена між державами-членами до подання запиту про застосування заходу солідарності, повинна містити положення, що забезпечують розрахування справедливої компенсації принаймні всіх відповідних і обґрунтованих витрат
Where applicable, the competent authority concerned shall without delay amend and make the amended preventive action plan or emergency plan public.	Якщо застосовно, відповідний компетентний орган повинен невідкладно внести зміни та оприлюднити змінений план запобіжних заходів або план дій у випадку надзвичайної ситуації.
The justification shall include the proportionality of the administrative burden involved .	Обґрунтування повинне включати пропорційність відповідного адміністративного навантаження.
Where appropriate , in accordance with the risk assessments referred to in Article 7	У відповідних випадках, згідно з оцінюваннями ризику, зазначеними у статті 7,
The obligation set out in the first subparagraph of this paragraph shall be without prejudice to the responsibility of the transmission system operators to make the corresponding investments [10]	Обов'язок, визначений у першому підпараграфі, не обмежує відповідальність операторів газотранспортних систем за здійснення відповідних інвестицій, а також обов'язки операторів газотранспортних систем [11]

Таблиця 4

'technical corrections ' means adjustments to the national greenhouse gas inventory estimates [12]	«технічні коригування » означає коригування оцінок національних кадастрів викидів парникових газів [13]
--	---

Таблиця 5

Such measures may provide for the practical modalities of prompt payment.	Такі інструменти можуть передбачати практичні умови оперативного здійснення виплати.
Any new non-market-based measure pursuant to the first subparagraph of this paragraph [10]	Будь-який новий неринковий захід відповідно до першого підпараграфу цього параграфа [11]

Таблиця 6

Each TSO shall activate the procedures of its restoration plan in coordination with the DSOs and SGUs identified pursuant to Article 23(4)	Кожен ОСП повинен впровадити процедури свого плану відновлення в координації з ОСП і ЗКМ, визначеними відповідно до статті 23(4),
Each TSO shall activate its frequency management procedure [8]	Кожен ОСП повинен активувати свою процедуру регулювання частоти [9]

Таблиця 7

Member States may allow the competent authority to delegate specific tasks set out in this Regulation to other bodies [12]	Держави-члени можуть дозволяти своєму компетентному органу делегувати конкретні завдання, визначені в цьому Регламенті, іншим органам [13]
---	---

Таблиця 8

The competent authority shall identify the natural gas undertakings referred to in the first subparagraph of this paragraph and shall specify them in the preventive action plan [10]	Компетентний орган повинен ідентифікувати суб'єктів ринку природного газу, зазначених у першому підпараграфі цього параграфа, і повинен вказати їх у плані запобіжних заходів [11]
--	---

Таблиця 9

restoration service provider' means a legal entity with a legal or contractual obligation to provide a service contributing to one or several measures of the restoration plan [8]	«надавач послуг з відновлення» означає юридичну особу з правовим або договірним обов'язком надавати послугу, що сприяє здійсненню одного або кількох заходів плану відновлення [9]
---	---

Таблиця 10

Natural gas undertakings shall be allowed to meet their obligations based on this Article at a regional or Union level, where appropriate.	Суб'єктам ринку природного газу дозволяється виконувати їхні обов'язки на основі цієї статті на регіональному рівні або на рівні Союзу, у відповідних випадках.
the fair compensation of at least all relevant and reasonable costs incurred when providing solidarity and an undertaking that such compensation will be paid [10]	справедливої компенсації принаймні всіх відповідних і обґрунтованих витрат, понесених у ході забезпечення солідарності, і зобов'язання сплатити таку компенсацію [11]

8 кузов; 9 кістяк, ост; 10 корпус (корабля); 11 фюзеляж; 12 станина; 13 ствольна коробка (гвинтівки); 14 стакан, корпус (снаряда); 15 ліф (плаття); 16 ніжка літери; 17 заст. реторта, переїзний куб; 18 група людей; **орган**; товариство; асоціація; ліга; юридична особа, суб'єкт (права); загін, військова частина; 19 група предметів, речей; сукупність, комплекс; збірник законів; 20 велика кількість (чого-небудь); маса; масив) демонструє високу частоту вживання в текстах МО, яка в текстах МП зазвичай конкретизується як «орган» (див. значення № 19, подане вище), напр. (табл. 7).

Контекстуальним синонімом “body” у текстах регламентів ЄС вживається терміноодиноци ‘authority’ (an official organization or a government department that has the power to make decisions, and has particular responsibilities) [6]. Ця лексема є також багатозначною (орган; товариство; асоціація; ліга; юридична особа, суб'єкт (права)). Найпоширеніший відповідник в текстах регламентів МП – також ‘орган’ (табл. 8).

У текстах МО термін ‘authority’ часто вживається як частина колокацій ‘competent authority’, ‘regulatory authorities’. Українські відповідники: ‘компетентний орган’, ‘регуляторні органи’ (табл. 9).

Наступний приклад багатозначного слова – ‘undertaking’: 1 an important job, piece of work, or activity that you are responsible for 2 formal a promise to do something 3 the business of an undertaker. У текстах регламентів ЄС ця терміноодиноци вживається у значенні ‘суб'єкт’, а також ми зафіксували її вживання у значенні ‘зобов'язання’, напр. (табл. 10).

Висновки з дослідження і перспективи подальших пошуків. Отже, на підставі аналізу нашого емпіричного матеріалу можемо стверджувати, що терміносистемі текстів регламентів ЄС властиві синонімія та полісемія як явища в семантико-парадигматичних відношеннях у просторі фахового тексту. Перспективи подальших досліджень термінологіки в текстах регламентів ЄС мови оригіналу (англійська) та мови перекладу (українська) вбачаємо в з'ясуванні й описі специфіки перекладу безеквівалентної лексики, аббревіатур і синонімів.

Література:

- Желязкова В. В. Семантика: теорія і практика : навч.-метод. посіб. для студ. спец. 035 Філологія. Миколаїв : Іліон, 2018. 180 с.
- Кочерган М. П. Загальне мовознавство : Підручник. Видання 2-ге, виправлене і доповнене. К. : Видавничий центр «Академія», 2006. 464 с.
- Matulewska A. (2016). Semantic Relations between Legal Terms. A Case Study of the Intralingual Relation of Synonymy. *Studies in Logic, Grammar and Rhetoric*, vol. 45, no. 58, 161–174.
- Biel, Łucja, & Koźbial, Dariusz. (2020). How do translators handle (near-) synonymous legal terms? A mixedgenre parallel corpus study into the variation of EU English-Polish competition law terminology. *Estudios de Traducción*, 10, 69–90.
- Bajčić, M. Martinović, A. (2018). A mutual learning exercise in terminology and multilingual law. In: Marino, S., Biel, Ł., Bajčić, M., and Sosoni, V. (eds.), *Language and Law: The Role of Language and Translation in EU Competition Law*. Cham : Springer, 207–223. DOI: 10.1007/978-3-319-90905-9_12.
- LDOCE – The Longman Dictionary of Contemporary English. (Fifth edition). (2009). Harlow : Pearson Education Limited. <https://www.ldoceonline.com/dictionary>
- Merriam-Webster (n.d.). Abbreviation. In Merriam-Webster.com dictionary. Retrieved October 14, 2023, from <https://www.merriam-webster.com/dictionary/abbreviation>
- REGULATION (EU) 2017/2196 of 24 November 2017 establishing a network code on electricity emergency and restoration. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32017R2196&qid=1689320564015>
- РЕГЛАМЕНТ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПАРЛАМЕНТУ І РАДИ (ЄС) № 2018/1999 від 11 грудня 2018 року про управління Енергетичним Союзом і пом'якшення наслідків зміни клімату, про внесення змін до регламентів Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 663/2009 і (ЄС) № 715/2009, директив Європейського Парламенту і Ради 94/22/ЄС, 98/70/ЄС, 2009/31/ЄС, 2009/73/ЄС, 2010/31/ЄС, 2012/27/ЄС і 2013/30/ЄС, директив Ради 2009/119/ЄС і (ЄС) 2015/652 і про скасування Регламенту Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 525/2013 (Текст стосується ЄЄП)
- REGULATION (EU) 2017/1938 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 25 October 2017 concerning measures to safeguard the security of gas supply and repealing Regulation (EU) No 994/2010 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32017R1938&qid=1691394282647>
- РЕГЛАМЕНТ КОМІСІЇ (ЄС) № 2017/2196 від 24 листопада 2017 року про встановлення мережевого кодексу з аварійних ситуацій в енергетиці та відновлення (Текст стосується ЄЄП). URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/55-GOEEI/reglament-komisii-2017-2196-es.pdf>
- REGULATION (EU) 2018/1999 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 11 December 2018 on the Governance of the Energy Union and Climate Action, amending Regulations (EC) No 663/2009 and (EC) No 715/2009 of the European Parliament and of the Council, Directives 94/22/EC, 98/70/EC, 2009/31/EC, 2009/73/EC, 2010/31/EU, 2012/27/EU and 2013/30/EU of the European Parliament and of the Council, Council Directives 2009/119/EC and (EU) 2015/652 and repealing Regulation (EU) No 525/2013 of the European Parliament and of the Council
- РЕГЛАМЕНТ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПАРЛАМЕНТУ І РАДИ (ЄС) № 2017/1938 від 25 жовтня 2017 року про заходи для гарантування безпеки постачання газу та про скасування Директиви (ЄС) №994/2010ю ГКДЖ. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/517665_739815
- Кочерган М.П. Вступ до мовознавства. Київ : ВЦ Академія, 2001. 268 с.
- Касяненко Д.С. Особливості перекладу та лексичної гармонізації законодавчих актів ЄС в контексті євроінтеграції України : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.16. О., 2011. 200 с.

Yarova L.O. Synonymy and polysemy of term units in the texts of regulatory and legal acts of the EU (pre-translation analysis)

Summary. The article uses the concepts of component analysis, lexical and semantic field, lexical and semantic group, paradigmatic relations and polysemy to describe the semantic features of terminological units. In the context of Ukraine's development as a state governed by the rule of law and intensification of its integration into the European Union, much attention is paid to the problems of legal terminology. Researchers highlight the issues of systematization and standardization of terms in accordance with European standards. Since the terms of legal texts intersect between two fields – linguistics and law – they are of interest to both linguists and lawyers. The study is motivated by the relevance of harmonization of the EU legal terms, their ordering, systematization and standardization in the context of their use in Ukrainian legal documents. Particular attention is paid to synonymy and polysemy, which may create difficulties in their translation into Ukrainian. It is noted that the terminology

units forming the texts of EU regulations include three thematic macro-fields, which are actualized in the context of harmonization of EU and Ukrainian legislation. The specific composition and structure of lexical and semantic fields are considered, defining them on the basis of the texts of EU regulations.

The article provides examples of the use of ambiguous terms in the texts of EU regulations. For example, the lexeme “body” was considered; it has different dictionary meanings, such as body, organ, company, etc., and this can lead to uncertainty in its interpretation. Polysemy becomes the main cause of synonymy and potential translation difficulties,

which determines the specificity of the terminology system of EU texts. The study also includes examples of synonymy in the texts of international organizations and possible difficulties in their translation.

The author of the article focuses on the fact that the analysis of empirical material allows us to identify synonymy and polysemy as important phenomena in the semantic and paradigmatic relations of EU professional texts. The article also emphasizes the need for further research in this area.

Key words: terminology of law, harmonization of terms, lexical and semantic analysis, synonymy, polysemy, European Union, semantic and paradigmatic relations.

ЗМІСТ

МОВОЗНАВСТВО

<i>Ажогіна Н. В.</i> АНГЛОМОВНИЙ МЕДІАКУЛЬТУРНИЙ ДИСКУРС: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПОНЯТТЯ У СВІТЛІ МЕДІАЛІНГВІСТИКИ.....	4
<i>Альбота С. М.</i> ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ <i>ВІЙНА</i> З ВИКОРИСТАННЯМ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ.....	10
<i>Амеліна С. М., Пилипенко П. П.</i> ТЕРМІНОЛОГІЗАЦІЯ ЯК СПОСІБ СУЧАСНОГО ТЕРМІНОТВОРЕННЯ (НА МАТЕРІАЛІ НІМЕЦЬКОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ФАХОВОЇ ЛЕКСИКИ).....	14
<i>Андрущенко В. О.</i> КОМУНІКАТИВНИЙ ВИЯВ КАТЕГОРІЇ АДРЕСАНТА В ЛІТЕРАТУРНОМУ ТЕКСТІ: ФОРМАЛЬНИЙ РІВЕНЬ.....	19
<i>Асмаковська Г. Г., Ковальова Г. М.</i> РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ КОНЦЕПТУ « <i>ЇЖА</i> » В УКРАЇНСЬКОМУ ФОЛЬКЛОРИ ДЛЯ ДІТЕЙ.....	22
<i>Бабчук Ю. Й., Бабій С. М.</i> ЕТНІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МОВЦІВ ЯК ФАКТОР ВПЛИВУ НА ТЕМБРАЛЬНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ВИГУКУ “НЕУ”.....	27
<i>Berezhna M. V.</i> LINGUISTIC CHARACTERIZATION OF THE OVERCONTROLLING MOTHER ARCHETYPE (IN MASS CULTURE ENGLISH LANGUAGE FILMS).....	30
<i>Берега Л. О., Дядюра Г. М.</i> МОВНІ ЗАСОБИ АНГЛОМОВНОГО РЕКЛАМНОГО ТЕКСТУ.....	35
<i>Vyelozyorova Yu. S., Tscherepanja W. W.</i> DIE BESONDERHEITEN DES STILS VOM KOLUMNISTEN B. SICK.....	39
<i>Бочан П. О.</i> ПАРАДИГМАТИЧНІ ВІДНОСИНИ АНГЛІЙСЬКОМОВНИХ ТЕРМІНОЛОГІЗМІВ.....	43
<i>Войтович О. О.</i> НАУКОВИЙ ОСЕРЕДОК ТЕРМІНОЗНАВСТВА У ЛЬВІВСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ ІМЕНІ І. ФРАНКА (ДРУГА ПОЛ. ХХ – ПОЧ. ХХІ СТ.).....	47
<i>Григорян Н. Р., Дьоміна Н. Ю.</i> ПРОСОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МОВЛЕННЯ ЛЕДІ-ПОЛІТИКА В АНГЛОМОВНОМУ АРГУМЕНТАТИВНОМУ ДИСКУРСІ.....	51
<i>Гродський І. Я.</i> ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ПРИВІТАННЯ В АНГЛІЙСЬКИХ ЛИЦАРСЬКИХ РОМАНАХ ХІІ–ХV СТ.....	56
<i>Данилович О. Д., Тоненчук Т. В., Мудра О. В.</i> ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ШИРОТИ СПОЛУЧУВАНОСТІ НА СЕМАНТИЧНОМУ РІВНІ У ПУБЛІЦИСТИЧНОМУ, НАУКОВОМУ ТА ХУДОЖНЬОМУ СТИЛЯХ СУЧАСНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ.....	60
<i>Дементьєва Т. С.</i> ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕДАЧІ ЯПОНСЬКИХ НАПІВГОЛОСНИХ ЗВУКІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ.....	64
<i>Dovhan O. V.</i> LINGO-PRAGMATIC FEATURES OF NEURAL NETWORK MODELING OF LANGUAGE UNITS.....	71
<i>Ємельянова Д. В.</i> АНТОНІМІЯ В УКРАЇНСЬКІЙ І КИТАЙСЬКІЙ МОВАХ: СХОЖІСТЬ І ВІДМІННОСТІ.....	77

<i>Zhaboruke O. A., Zhaboruke I. A., Talanova L. G.</i> THE METHOD OF “MIXED SYNTAX” IN LINGUISTIC ANALYSIS.....	82
<i>Заболотська О. О.</i> ОБРАЗ ПЕРШОЇ ЛЕДІ В АНГЛІЙСЬКОМОВНИХ ЗМІ.....	85
<i>Каракевич Р. О., Радченко О. А.</i> ЛІНГВОКУЛЬТУРЕМА ЯК ОДИНИЦЯ КОГНІТИВНОГО ВІДОБРАЖЕННЯ МЕНТАЛЬНОСТІ Й КУЛЬТУРИ В МОВІ (НА МАТЕРІАЛІ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ НІМЕЦЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ).....	89
<i>Колоїз Ж. В.</i> ДИСКУСІЙНІ МОМЕНТИ ТЕОРІЇ ОМОНІМІЇ.....	93
<i>Кононенко О. В.</i> МОВА УКРАЇНСЬКИХ МЕДІА І ВЗАЄМОДІЯ З НАУКОВО-ОСВІТНІМ ДИСКУРСОМ: СТАН ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ СУСПІЛЬСТВА.....	97
<i>Литвиненко В. Ю., Колісник В. Ю.</i> ОСОБЛИВОСТІ ПОБУДОВИ ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ У РОМАНІ ДЖЕЙН ОСТІН «ГОРДІСТЬ І УПЕРЕДЖЕННЯ».....	102
<i>Песоцька Д. Л., Куценко Ж. Л.</i> ВИРАЖЕННЯ ЕМОЦІЙ ЗА ДОПОМОГОЮ АКУСТИЧНИХ ЗАСОБІВ НЕВЕРБАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ У ФРАНЦУЗЬКІЙ МОВІ (НА ПРИКЛАДІ ТВОРІВ Е.-Е. ШМІТТА).....	106
<i>Петрова Озель Л. П.</i> ТОПОНІМИ У ДИСКУРСІ ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНЬОГО НАЗВОТВОРЕННЯ (СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНИЙ І ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНИЙ АСПЕКТИ).....	110
<i>Плетенецька Ю. М.</i> УНІВЕРСАЛЬНІ ЗАСОБИ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПТУ ВІЙНА У ТЕКСТАХ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ ПІСЕНЬ.....	114
<i>Прима В. В., Сошко О. Г.</i> ТУРИСТИЧНИЙ ДИСКУРС У СУЧАСНИХ МЕДІЙНИХ СИСТЕМАХ (РЕАЛІЇ СЬОГОДЕННЯ).....	118
<i>П'ятецька О. В.</i> УКРАЇНСЬКИЙ ТРЕВЕЛ-КОНТЕНТ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ЕКСТРАЛІНГВІСТИЧНІ ТА ЛІНГВІСТИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ (НА МАТЕРІАЛІ МЕДІАПРОЄКТУ UKRAÏNER).....	122
<i>Саламаха М. Я., Боднар І. М., Сологуб Л. В.</i> ТЕМАТИЧНА КЛАСИФІКАЦІЯ АНГЛОМОВНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ ТУРИЗМУ.....	126
<i>Советна А. В.</i> АХРОМАТИЧНІ КОЛЬОРИ В СИСТЕМІ РЕКЛАМИ ІНТЕР'ЄРУ НІМЕЦЬКОЮ ТА АНГЛІЙСЬКОЮ МОВАМИ.....	131
<i>Хоменко Т. А.</i> НАЗВИ ФІЗІОЛОГІЧНИХ РІДИН У МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ ДАВНІХ ГЕРМАНЦІВ.....	135
<i>Хомік О. Є., Капустянська С. О.</i> МОВНИЙ ОБРАЗ ПАСТУХА В УКРАЇНСЬКИХ КОЛЯДКОВИХ ПІСНЯХ.....	139
<i>Tsybalisty I. Yu.</i> ABREVIACIÓN COMO UNA DE LAS TENDENCIAS DE LA CREACIÓN DE NOMBRES DE EMPRESAS ESPAÑOLAS.....	143
<i>Черниш О. А., Башманівська І. В., Кошелєва М. В.</i> ТЕРМІН ЯК РЕЄСТРОВА ОДИНИЦЯ.....	149
<i>Чжан Менвей</i> МОВНІ ЗАСОБИ ТВОРЕННЯ ПОЗИТИВНОГО ІМІДЖУ СУБ'ЄКТІВ – НАДАВАЧІВ ОСВІТНИХ ПОСЛУГ У РЕКЛАМНОМУ ДИСКУРСІ.....	154
<i>Шаповаленко Н. М.</i> ПОНЯТТЯ МОВИ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ.....	161
<i>Шугаєв А.В., Мальченко М. С.</i> ЗАСТОСУВАННЯ МУЛЬТИМОДАЛЬНОСТІ У PR-КОМУНІКАЦІЇ.....	166

Шульженко А. С., Рула Н. В.

**ВАРІАНТНІСТЬ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ ВІДЧУТТІВ ЛЮДИНИ
(НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ).....171**

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

Azarov D. V.

INFANTILISIERUNG ALS VERFAHREN DER SATIRISCHEN SCHREIBWEISE.....176

Бандура Т. Й.

**ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНА СТРАТЕГІЯ В НАРАТИВНІЙ СТРУКТУРІ РОМАНУ ЛОРАНА ГУНЕЛЯ
«ДЕНЬ, ЩО НАВЧИВ МЕНЕ ЖИТИ».....181**

Винар С. М.

**ПЕЙЗАЖ У АВТОРСЬКІЙ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ АНТИЧНОГО СЮЖЕТУ
(НА ПРИКЛАДІ ДРАМ ЛЕСІ УКРАЇНКИ).....185**

Годік К. О.

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ОБРАЗУ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ В ПОРТУГАЛОМОВНИХ ПЕРЕКЛАДАХ.....188

Даниленко Л. В.

РЕАКЦІЇ ПАМ'ЯТИ НА РАДЯНСЬКЕ МИНУЛЕ: УКРАЇНСЬКІ ПИСЬМЕННИКИ І ЧАС.....192

Ieliseienko A. P.

PECULIARITIES OF THE IMAGES IN THE NOVEL BY D.H. LAWRENCE "WOMEN IN LOVE".....199

Козубенко Л. М.

**РОЗВИТОК АНІМАЛІСТИЧНОГО ЖАНРУ В АНГЛОМОВНІЙ ЛІТЕРАТУРІ
КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТЬ.....203**

Ліпницька І. М., Савченко І. В.

ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА У ДЗЕРКАЛІ АВТОБІОГРАФІЙ.....207

Манько Р. М., Лазірко Н. О.

МИТЬ, ЗАМКНЕНА В ЧАСІ: ФОТОГРАФІЯ В ПОЛЬСЬКІЙ ПОЕЗІЇ ХХ СТОЛІТТЯ.....214

Манько Р. М.

ЗБІНСВ ГЕРБЕРТ І «ПОКОЛІННЯ 56»: ШТРИХИ ДО ТВОРЧОГО ПОРТРЕТУ.....218

Тендітна Н. М., Ляшов Н. М.

**ПОРУШЕННЯ КУЛЬТУРИ І ТРАДИЦІЙ ХАРЧУВАННЯ УКРАЇНЦІВ ПІД ЧАС ГОЛОДОМОРУ
У ТВОРАХ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....221**

Томбулатова І. І.

НАРАТИВНІ СТРАТЕГІЇ СУЧАСНОЇ ЕСЕЇСТИКИ (НА МАТЕРІАЛІ ТЕКСТІВ А. ЛЮБКИ, В. МАХНА).....226

Харлан О.Д.

ПОЕТИКА «КУРОРТНОГО РОМАНУ» В УКРАЇНСЬКІЙ ПРОЗІ ПЕРШИХ ДЕСЯТИЛІТЬ ХХ СТОЛІТТЯ.....230

ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

Білан Н. І., Левицька С. І.

**ПЕРЕКЛАД ОЗНАК МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ Т. БЛЕРА (НА МАТЕРІАЛІ ПЕРШОТВОРУ
ТА УКРАЇНОМОВНОГО ДРУГОТВОРУ ПОЛІТИЧНИХ МЕМУАРІВ Т. БЛЕРА «ШЛЯХ»).....236**

Дольник І. М.

**ВПЛИВ ПЕРЕКЛАДІВ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ НА МІЖНАРОДНИЙ ІМІДЖ УКРАЇНИ
(НА ПРИКЛАДІ "THE ORPHANAGE" СЕРГІЯ ЖАДАНА).....242**

<i>Жиждома О. О., Гладир Я. С.</i> ВАРІАТИВНІСТЬ ПЕРЕКЛАДУ СТАЛИХ ВИРАЗІВ З ОНОМАСТИЧНИМ КОМПОНЕНТОМ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА ПОЛЬСЬКІЙ МОВАХ.....	246
<i>Іванченко А. В., Попович І. І.</i> ОСОБЛИВОСТІ АНГЛІЙСЬКИХ ЕТНОПСИХОЛІНГВІСТИЧНИХ СТЕРЕОТИПІВ ТА КРОС-КУЛЬТУРНІ ПРОБЛЕМИ ЇХ ВІДТВОРЕННЯ.....	251
<i>Karaban V. I., Karaban A. V., Verba L. H.</i> FROM SHAKESPEARE TO SPRINGFIELD: TRANSLATING ARCHAIC ENGLISH MORPHOSYNTACTIC ELEMENTS IN 'THE SIMPSONS' INTO UKRAINIAN	256
<i>Линтвар О. М., Попович Н. М.</i> ВІДТВОРЕННЯ ЧИ СПОТВОРЕННЯ АВТОРСЬКОЇ КОНЦЕПТУАЛЬНОЇ КАРТИНИ СВІТУ В ПЕРЕКЛАДІ: ІДЕОЛОГІЧНО-КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ.....	263
<i>Мелещенко А. І.</i> ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ТЕРМІНІВ-МЕТАФОР ФРАНЦУЗЬКОГО НАУКОВО-ТЕХНІЧНОГО ДИСКУРСУ.....	270
<i>Парчевська Д. Д., Школяр Л. В.</i> ПСИХОЛІНГВІСТИЧНА ПАРАДИГМА ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА.....	276
<i>Романенко Н. В., Фуфалько Я. Д.</i> ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АСПЕКТ СУЧАСНОГО ЕТАПУ РЕЦЕПЦІЇ ТВОРЧОСТІ Е. ГЕМІНГВЕЯ В УКРАЇНІ (НА ПРИКЛАДІ РОМАНУ «МАТИ І НЕ МАТИ»).....	282
<i>Цепенюк Т. О., Ваврів І. Я.</i> ВІДТВОРЕННЯ У ПЕРЕКЛАДІ СТИЛІСТИЧНИХ ЗАСОБІВ ЯК МАРКЕРІВ ІНДИВІДУАЛЬНОГО МОВЛЕННЯ ПЕРСОНАЖА ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ.....	286
<i>Черпurna Z. V.</i> DER BEGRIFF „KULTUR“: THEORIEN DER ÜBERSETZUNG VON FACHSPRACHEN.....	290
<i>Ярова Л. О.</i> СИНОНІМІЯ ТА ПОЛІСЕМІЯ ТЕРМІНООДИНИЦЬ У ТЕКСТАХ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ ЄС (ДОПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АНАЛІЗ).....	293

CONTENTS

LINGUISTICS

<i>Azhogina N.</i> ENGLISH-LANGUAGE MEDIA AND CULTURAL DISCOURSE: CONCEPTUAL NOTIONS IN THE LIGHT OF MEDIA LINGUISTICS.....	4
<i>Albota S.</i> VERBALIZATION OF THE WAR CONCEPT USING PHRASEOLOGISMS.....	10
<i>Amelina S., Pylypenko P.</i> TERMINOLOGIZATION AS A METHOD OF CONTEMPORARY TERMINOLOGY FORMATION (BASED ON THE MATERIAL OF GERMAN MILITARY SPECIALIZED LEXICON).....	14
<i>Andrushchenko V.</i> THE CATEGORY OF THE ADDRESSER COMMUNICATIVE MANIFESTATION IN A LITERARY TEXT: FORMAL LEVEL.....	19
<i>Asmakovska H., Kovaliova H.</i> THE REPRESENTATION OF THE CONCEPT “ <i>FOOD</i> ” IN UKRAINIAN FOLKLORE FOR CHILDREN.....	22
<i>Babchuk Yu., Babii S.</i> SPEAKERS’ ETHNICAL FEATURES AS THE FACTOR INFLUENCING TIMBRE CHARACTERISTICS OF INTERJECTION “HEY”.....	27
<i>Berezhna M.</i> LINGUISTIC CHARACTERIZATION OF THE OVERCONTROLLING MOTHER ARCHETYPE (IN MASS CULTURE ENGLISH LANGUAGE FILMS).....	30
<i>Bereza L., Diadiura H.</i> LINGUISTIC MEANS OF ENGLISH-LANGUAGE ADVERTISING TEXT.....	35
<i>Byelozyorova Yu., Tscherepanja V.</i> PECULIARITIES OF THE STYLE OF THE COLUMNIST B. SICK.....	39
<i>Bochan P. O.</i> PARADIGMATIC RELATIONS OF ENGLISH-LANGUAGE TERMINOLOGYSMS.....	43
<i>Voitovykh O.</i> SCIENTIFIC CENTRE OF TERMINOLOGY AT THE IVAN FRANKO LVIV NATIONAL UNIVERSITY (SECOND HALF OF THE XX – BEGINNING OF THE XXI CENTURY).....	47
<i>Grigoryan N., Dyomina N.</i> THE PECULIARITIES OF THE PROSODIC ORGANIZATION OF THE LADY-POLITICIAN’S SPEECH BEHAVIOR IN THE ENGLISH ARGUMENTATIVE DISCOURSE.....	51
<i>Hrodskiy I.</i> MEANS OF EXPRESSION OF GREETINGS IN THE MIDDLE ENGLISH ROMANCES OF THE 12TH – 15TH CENTURIES.....	56
<i>Danylovykh O., Tonenchuk T., Mudra O.</i> A COMPARATIVE CHARACTERISTIC OF WIDTH COMBINABILITY ON THE SEMANTIC LEVEL IN THE PUBLICISTIC, SCIENTIFIC AND BELLE-LETTRES STYLES OF THE MODERN ENGLISH LANGUAGE.....	60
<i>Dementieva T.</i> THE FEATURES OF JAPANESE SEMIVOWELS’ CONVERSION TO UKRAINIAN LANGUAGE.....	64
<i>Dovhan O.</i> LINGO-PRAGMATIC FEATURES OF NEURAL NETWORK MODELING OF LANGUAGE UNITS.....	71

<i>Yemelyanova D.</i> ANTONYMY IN THE UKRAINIAN AND CHINESE LANGUAGES: SIMILARITIES AND DIFFERENCES	77
<i>Zhaboruke O., Zhaboruke I., Talanova L.</i> THE METHOD OF “MIXED SYNTAX” IN LINGUISTIC ANALYSIS.....	82
<i>Zabolotska O.</i> THE IMAGE OF FIRST LADY OF UKRAINE IN THE ENGLISH-LANGUAGE MASS MEDIA.....	85
<i>Karakevych R., Radchenko O.</i> LINGUOCULTUREME AS A UNIT OF COGNITIVE REFLECTION OF MENTALITY AND CULTURE IN LANGUAGE (ON THE MATERIAL OF PHRASEOLOGICAL UNITS OF GERMAN AND UKRAINIAN LANGUAGES).....	89
<i>Koloiz Zh.</i> DISCUSSION POINTS OF THE THEORY OF HOMONYMY.....	93
<i>Kononenko O.</i> LANGUAGE OF THE UKRAINIAN MEDIA AND INTERACTION WITH THE SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL DISCOURSE: THE STATE OF SOCIETY’S INFORMATION AND COMMUNICATION CULTURE.....	97
<i>Lytvynenko V., Kolisnyk V.</i> PECULIARITIES OF FORMING DIALOGICAL SPEECH IN THE NOVEL “PRIDE AND PREJUDICE” BY JANE AUSTEN.....	102
<i>Pesotska D., Kushchenko Zh.</i> EXPRESSION OF EMOTIONS BY MEANS OF ACOUSTIC MEANS OF NON-VERBAL COMMUNICATION IN FRENCH LANGUAGE (ON THE EXAMPLE OF WORKS BY E.-E. SCHMITT).....	106
<i>Petrova Ozel L. P.</i> TOPONYMS IN THE DISCOURSE OF LITERARY AND ARTISTIC CREATION (LINGUISTIC AND STRUCTURAL-SEMANTIC ASPECTS).....	110
<i>Pletenetska Yu.</i> UNIVERSAL MEANS OF VERBALIZATION OF CONCEPT WAR IN TEXTS OF MODERN UKRAINIAN SONGS.....	114
<i>Pryma V., Soshko O.</i> TOURISM DISCOURSE IN MODERN MEDIA (UP TO DATE REALITIES).....	118
<i>Pyatetska O.</i> UKRAINIAN TRAVEL CONTENT IN THE CONDITIONS OF MARTIAL LAW: EXTRALINGUISTIC AND LINGUISTIC CHARACTERISTICS (BASED ON THE MATERIAL OF UKRAINER MEDIA PROJECT).....	122
<i>Salamakha M., Bodnar I., Solohub L.</i> THEMATIC CLASSIFICATION OF ENGLISH TOURISM TERMINOLOGY.....	126
<i>Sovietna A.</i> ACHROMATIC COLORS IN THE INTERIOR ADVERTISING SYSTEM IN GERMAN AND ENGLISH.....	131
<i>Khomenko T.</i> NAMES OF PHYSIOLOGICAL FLUIDS IN THE ANCIENT GERMANS WORLD VIEW	135
<i>Khomik O., Kapustianska S.</i> THE LINGUISTIC IMAGE OF A SHEPHERD IN UKRAINIAN CAROLS.....	139
<i>Tsymbalistyi I.</i> ABBREVIATION AS ONE OF THE TRENDS IN THE CREATION OF SPANISH COMPANY NAMES.....	143
<i>Chernysh O., Bashmanivska I., Koshelieva M.</i> TERM AS A REGISTRY UNIT.....	149
<i>Zhang Mengwei</i> LINGUISTIC MEANS OF CREATING A POSITIVE IMAGE OF SUBJECTS – PROVIDERS OF EDUCATIONAL SERVICES IN ADVERTISING DISCOURSE.....	154
<i>Shapovalenko N.</i> THE CONCEPT OF LEGAL SCIENCE LANGUAGE.....	161

НАУКОВИЙ ВІСНИК МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Серія: ФІЛОЛОГІЯ

Науковий збірник

№ 64, 2023

Серію засновано у 2010 р.

Коректор – Вишнякова Я.І.
Комп'ютерна верстка – Калабухова С.Ю.

Підписано до друку 20.12.2023 р. Формат 60×84/8. Обл.-вид. арк. 43,25, ум. друк. арк. 35,57.
Папір офсетний. Цифровий друк. Наклад 200 примірників. Замовлення № 0324/183.

Надруковано: Видавничий дім «Гельветика»
(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 7623 від 22.06.2022 р.)
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Тел. +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua